ATATÜRK'ÜN SÖYLEV VE DEMEÇLERİNDEN SEÇMELER*

* "Atatürk'ün Söylev ve Demeçlerinden Seçmeler" başlığı altında yer alan metinler ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ tarafından 2006 yılında yayınlanan "ATATÜRK'ün Söylev ve Demeçleri" adlı eserden yararlanılarak oluşturulmuştur.

İÇİNDEKİLER

Millî Teşkilât (Teşkilat-ı Milliye) - 11 Ekim 1919 5
Kuva-yı Milliye (Millî Kuvvetler)'nin Durumu Konusunda - 13 Ekim 1919 6
Hareket-i Milliye (Millî Hareket)'nin Karakteri - 24/25 Ekim 1919 9
Kuva-yı Milliye'nin Durumu - 25 Ekim 1919 12
Kırşehir Gençler Derneğindeki Konuşma - 24 Aralık 1919 13
Ankara İleri Gelenleriyle Bir Konuşma - 28 Aralık 1919 14
Epoka Gazetesi Muhabirinin Yazılı Sorularına Cevap - 30 Aralık 1919 21
Meclis'in Hangi Üyelerden Oluşacağı Hakkında - 23 Nisan 1920 21
Milletvekillerinin Mazbatalarını (Yetki Belgesi) İncelemek Üzere Encümen (Komisyon) Kurulması Hakkında - 23 Nisan 1920 22
Ateşkesten Meclis'in Açılmasına Kadar Geçen Zaman İçinde Yaşanan Siyasal Olaylar Hakkında - 24 Nisan 1920 22
Hükûmet Teşkilâtı Hakkında - 24 Nisan 1920 50
Meclis Başkanı Seçildikten Sonra - 24 Nisan 1920 51
Genelkurmay Başkanı'nın da Bakanlar Kurulunda Bulunması Hakkında - 1 Mayıs 1920 52
Türk Milletini Oluşturan Müslüman Unsurlar (Ögeler) Hakkında - 1 Mayıs 1920..... 53
Milletseverler ve Dış Yardım - 10 Mayıs 1920 54
Adapazarı, Düzce ve Bolu Taraflarındaki Olaylar Hakkında - 24 Mayıs 1920..... 54
İç ve Dış Siyaset Hakkında - 7 Haziran 1920 56
Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'in Genel Durum Hakkındaki Demeci Nedeniyle - 8 Temmuz 1920 58
Millî Mücadele'de Bir An Önce Başarılı Olmak İçin Subaylardan Kıtalar Oluşturmak, Milletvekillerinden Gönüllü Kuvvetler Oluşturmaları ve Subayların Yanlarındaki Hizmet Erlerinin Alınması Hakkındaki Önerge Nedeniyle - 12 Temmuz 1920 60
Yunanlıların Bursa'dan Yürüdüklerine Dair Gelen Haber Hakkında - 14 Temmuz 1920... 64
Erzurum Milletvekili Durak ve Arkadaşlarının Doğu Cephesi Kuvvetlerinin Tecavüzlere Karşılık Vermemeleri Nedenlerinin Bildirilmesi Hakkındaki Soru Önergesi Üzerine - 14 Ağustos 1920 64
Trakya ve Düzce Olayları Hakkında - 14 Ağustos 1920..... 70
Bekir Sami, Hacim Mühittin ve Âşir Beyler Hakkındaki Önerge Nedeniyle - 14 Ağustos 1920..... 72
Batı Cephesinde Demirci ve Çevresindeki Harp Hareketleriyle Düzce ve Gaziantep Cepheleri Hakkında - 21 Ağustos 1920..... 76
Subay Adaylarının Diploma Töreninde Bir Konuşma - 1 Kasım 1920 81
Diyarbakır Milletvekili Hacı Şükrü'nün Kurmaylar Hakkında Kullanılan Sözlerinin Zabıttan Çıkarılması Hakkındaki Önergesi Nedeniyle - 26 Aralık 1920 81

Seyahat Belgeleri Hakkında Sorulan Soru Sebebiyle - 21 Aralık 1920 82
İtilâf Devletleri Sovyet Rusya, Gürcistan ve Ermenistan ile
Olan İlişkiler Hakkında - 3 Ocak 1921 83
Batı Cephesi Birinci Kuvva-yı Seyyare Kumandanı Çerkez Ethem ve
Kardeşi Tevfik'in Hareketleri Hakkında - 8 Ocak 1921 85
Mahkemece Verilen Ölüm Cezalarının Büyük Millet Meclisi'nce
Onanması Hakkındaki Tasarısının Görüşülmesi Hakkında - 8 Ocak 1921 90
İstanbul'dan Ankara'ya Gelen Subay ve Memurların Yol Paraları,
Emeklilerin Aylıkları, İstanbul Memuru İken Anadolu'ya Gelenlere
Almamış Oldukları Aylıkların Verilmesi Meseleleri Hakkında - 10 Ocak 1921 91
Askerî Hareketler Hakkında - 10 Ocak 1921 91
Birinci İnönü Savaşı Hakkında - 13 Ocak 1921 92
Türk Bağımsızlık Davasının Niteliği - 17 Ocak 1921 95
Anayasa Kanunu Nedeniyle - 20 Ocak 1921 97
Savaş Harekâtı Hakkında - 20 Ocak 1921 98
Mersin Milletvekili Salahattin'in Hafiye Sorunlarının Halliyle Söz Serbestliğinin
Sağlanması Hakkındaki Önergesi Nedeniyle - 31 Ocak 1921 99
Anayasa Kanununun Yedinci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkındaki
Öneri Nedeniyle - 21 Şubat 1921 99
Londra Konferansı'nda Sözün Tevfik Paşa Tarafından Ankara Delegelerine
Bırakılmış Olduğuna Dair Gelen Telgraf Üzerine - 26 Şubat 1921 100
Cephe Zamları Hakkındaki Kanun Münasebetiyle - 14 Mart 1921 100
Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu Nedeniyle - Nisan 1921 101
Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluş Gününe Ait Anılar- 22 Nisan 1921 102
Eğitim Kongresini Açarken - 16 Temmuz 1921 105
Mustafa Kemal Paşa'ya Başkumandanlık Verilmesine Ait Kanun Dolayısıyla -
5 Ağustos 1921 106
Türkiye Türklerindir - Ağustos 1921 107
Sakarya Meydan Savaşı Hakkında - 19 Eylül 1921 107
Kanunla Gazilik Ünvanı ve Mareşallik Rütbesi Verilişi Münasebetiyle
Meclise Teşekkürü - 19 Eylül 1921 114
Azerbaycan Elçisi İbrahim Abilof'a - 14 Ekim 1921 115
Azerbaycan Elçisi İbrahim Abilof'un Söylevine Cevap - 18 Ekim 1921 115
Elcezire Cephesi Kumandanı Nihat Paşa Hakkındaki Soru Önergesi Nedeniyle -
7 Kasım 1921 117
Ukrayna Büyükelçisi General Frunse'ye - 20 Aralık 1921 135
Ukrayna Büyükelçisi General Frunse İçin - 30 Aralık 1921 136
General Frunse'nin Yemeğinde - 3 Ocak 1922 137
Mustafa Kemal Atatürk'ün Yaşamına Dair Anılar - Ocak 1922 139

İtilâf Devletleri'nin Türkiye İle Yunanistan Anlaşmasında (İtilafında) Aracılıkları - 23 Ocak 1922 146
Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Üçüncü Toplanma Yılını Açarken - 1 Mart 1922 147
Konya Askerî Nalbant Okulunda Yapılan Diploma Töreninde - 3 Nisan 1922 161
Ordu Hakkında - 18 Nisan 1922 162
Genel Durum - 18 Haziran 1922 163
Genel Durum - 21 Haziran 1922 163
Başkomutanlık Kanunu Nedeniyle - 20 Temmuz 1922 165
Son Zafer Hakkında - 24 Eylül 1922 166
Büyük Zafer ve Trakya - 25 Eylül 1922 166
Büyük Zaferin Yarattığı Yeni Durum - 26 Eylül 1922 167
Büyük Zafer Hakkında - 4 Ekim 1922 167
Saltanatın Yıkıldığına Dair Verilen Karar Sebebiyle - 1 Kasım 1922 180
Halife Abdülmecid'e Kutsal Emanetleri Teslim Etmek ve Tebrikleri Bildirmek Üzere Meclis'ten Bir Heyetin Seçilerek Gönderilmesine Dair Meclis Başkanlığı Tezkereleri Nedeniyle - 20 Kasım 1922 186
Barış ve İnkılâp - 12 Aralık 1922 187
Barış Amaçları ve Konferans-Kapitülasyonlar-Musul Meselesi - 25 Aralık 1922 189
Eskişehir'de Halkla Yapılan Konuşma - 15 Ocak 1923 190
Arifiye'de Konuşma - 16 Ocak 1923 191
İstanbul Gazeteleri Temsilcilerine - 16 Ocak 1923 192
İzmit'te Halk ile Konuşma - 18 Ocak 1923 197
Bursa'da Şark Sinemasında Halkla Konuşma - 22 Ocak 1923 198
İzmir'de Karşıyaka'da Annesinin Mezarı Başında - 27 Ocak 1923 201
İzmir'de Hükûmet Konağında - 27 Ocak 1923 202
Lozan Barış Konferansı - 30 Ocak 1923 205
İzmir'de Gazetecilerle Konuşma - 30 Ocak 1923 206
İzmir'de Halk ile Konuşma - 31 Ocak 1923 207
Türkiye İktisat Kongresi'ni Açış Söylevi, İzmir - 17 Şubat 1923 212
Adana Türk Ocağında Konuşma - 15 Mart 1923 219
Konya'da Kadınlar ile Konuşma - 21 Mart 1923 220
Afyonkarahisar Gençleriyle Konuşma - 23 Mart 1923 223
Kütahya'da Öğretmenlerle Konuşma - 24 Mart 1923 224
İttihat ve Terakki Partisi Hakkında - 14 Nisan 1923 225
Türkiye'de Cumhuriyet ve Doğululuk, Batılılık Meselesi - 27 Eylül 1923 226
Subayların Aylık ve Olağanüstü Ödenekleri Hakkındaki Kanun Tasarısı Nedeniyle - 21 Ekim 1923 227
Cumhurbaşkanlığı'na Seçilmeleri Üzerine - 29 Ekim 1923 229
İstanbul Halkı ve Cumhuriyet - 4 Aralık 1923 230
İnönü Zaferinin Yıldönümü Nedeniyle - 10 Ocak 1924 231

Ordu İleri Gelenleriyle Konuşma - 15 Şubat 1924 232
Ordu İleri Gelenleriyle İkinci Konuşma - 22 Şubat 1924 232
Halifeliğin Kaldırılması - 3 Mart 1924 234
Halifelik ve Yabancı Dini Kurumlar Hakkında - 4 Mayıs 1924 235
Muallimler Birliği Kongresi Üyelerine - 25 Ağustos 1924 236
Dumlupınar'da Konuşma - 30 Ağustos 1924 237
Cumhuriyetin Birinci Yıldönümü Nedeniyle - 31 Ekim 1924 242
İnebolu'da Bir Konuşma - 26 Ağustos 1925 243
İnebolu'da Bir Konuşma - 28 Ağustos 1925 244
Kastamonu'da İkinci Konuşma - 30 Ağustos 1925 246
Balıkesir'de Bir Konuşma - 8 Ekim 1925 249
İzmir'de Ordu İleri Gelenleriyle Bir Konuşma - 13 Ekim 1925 250
Ankara Hukuk Fakültesi'nin Açılışında - 5 Kasım 1925 250
Hava Kuvvetlerimizin Kuvvetlendirilmesine İlişkin - 8 Haziran 1926 253
Suikastı Lânetleme Heyetine Söylev - 20 Haziran 1926 253
İzmir Suikast Girişimi Hakkında - 27 Haziran 1926 253
Türk Sporcuları İle Bir Konuşma - 30 Eylül 1926 254
Türk Demokrasisi Hakkında - 8 Mart 1928 256
Kendi Hastalığı Hakkında - 12 Mart 1928 256
Türk Yazı İnkılâbı Hakkında Konuşma - 9/10 Ağustos 1928 257
Yeni Türk Harfleri Hakkında - 23 Ağustos 1928 258
Büyük Zafer Hakkında - 30 Ağustos 1928 259
İstanbul Halkı ve Yeni Türk Harfleri - 16 Eylül 1928 259
Atatürk ve İnkılâp - 30 Kasım 1929 259
Serbest Cumhuriyet Partisi'nin Kurulması Hakkında Bir Konuşma - 10 Haziran 1930 263
Üçüncü Kez Cumhurbaşkanlığına Seçilmeleri Üzerine - 4 Mayıs 1931 263
Balkan Konferansı Üyeleriyle Konuşma - 25 Ekim 1931 264
Dünyanın (Siyasî) Durumu - 27 Eylül 1932 265
Lozan Barışı - 24 Temmuz 1933 267
Amerika Büyük Elçisi'nin Söylevine Cevap - 16 Ekim 1933 267
İran Şehinşahı ve Türkiye-İran İlişkileri Hakkında Konuşma - 16 Haziran 1934 268
İsveç Kralı ve Türkiye-İsveç İlişkileri Hakkında Konuşma - 3 Ekim 1934 268
Dördüncü Kez Cumhurbaşkanlığına Seçilmesi Üzerine - 1 Mart 1935 269
Havacılık Hakkında Konuşma - 3 Mayıs 1935 269
Ankara Halkevi'nde Bir Konuşma - 26 Mart 1937 271
Hatay'ın Bağımsızlığı Hakkında - 1 Aralık 1937 271
Balkan Antantı Hakkında Bir Konuşma - 27 Şubat 1938 272
Bursa'da Bir Konuşma - 11 Mart 1938 272

Millî Teşkilât (Teşkilat-ı Milliye)

11 Ekim 1919

Millî Teşkilâtın gücü ve kapsamı Millî Teşkilât ve İttihatçılık-Millî Teşkilât ve Müslüman olmayan unsurlar- Millî Teşkilât ve Yabancılarla İlişkileri- Millî Teşkilât ve Seçimler-Mustafa Kemal Paşanın Milletvekilliği.

Yenigün gazetesinin Sivas'ta bulunan özel muhabiri ile görüşme.

S- Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Teşkilâtının gücü ve kapsamı nedir?

C- Ateşkesten sonra millet iki büyük felâket altında kalmıştı. Bunlardan birincisi, vatan ve milletin içine düştüğü haksız uygulamalar, ikincisi de eski hükûmetin saldırılar sırasında âdeta Yunanlılarla işbirliği eder gibi hareket etmesidir. Bu iki büyük neden ülkenin her tarafında ayaklanma oluşturdu. Ülkemizin her tarafına etki etmiş olan aynı nedenler aynı amaç doğrultusunda her yerde Millî Teşkilâtlar oluşturulması sonucunu vermiştir ve sonuçta bütün bu dağınık teşkilâtlar birleşerek ülkeyi kapsamıştır.

S- Millî Teşkilâtın ittihatçı kışkırtması olduğu yönünde bir söylenti var. Bu konudaki görüşleriniz hangi yöndedir?

C- Teşkilâtımızın ne gibi millî nedenlerden doğduğunu açıkladım. Bunun üzerine gerçek amacımız vatanı ve milleti kurtarmak olduğuna göre karşımızda iki düşman kurumun bulunması doğaldır. Bunlardan biri, şahsi menfaatleri için çoğunluğu feda eden eski hükûmet, ikincisi ise yok olmamızı bekleyen birtakım iç düşmanlarımızdır. Bunlar dünya önünde millî hareketi karalamak ve kendilerini kurtarmak için zaman gereği, güçlü bir silâha sahipti. Bu silâh ise ittihatçılık iftirası idi. Fakat gerek gerçekleştirilen millî işler ve gerekse hükûmetin değişiminde gösterdiğimiz tarafsızlık, dünya kamuoyunda, aşağılık ihtiraslardan ne kadar uzak olduğumuzu kanıtladı. Bize ittihatçı diyenler unutuyorlar ki, Millî hareket, bütün Millet tarafından uygulanıyor. Eğer işin içinde illâ ittihatçılığın olması gerekiyorsa, bütün milletin ittihatçılıkla suçlanması gerekiyor. Fazla olarak, gerek şimdiye kadar yayınladığımız bildirgelerle ve gerekse genel kongrede kabul edilen yeminle, hiçbir partiye üye olmadığımızı ve ittihatçılıkla da ilgimiz olmadığını dünyaya açıkladık. Hatta, Padişah bile son açıklamalarında, Millî Teşkilâtın yalnızca millî sebeplerden doğduğunu ilân buyurmuşlardı. Fakat Ferit Paşa Hükûmeti yalnız millete değil (Tan) gazetesi yazarına da Anadolu hareketinin ittihatçı kışkırtmasından doğduğunu söyledi. Artık böyle bir iddiaya nasıl değer verebiliriz? Bir silâh olarak bunu kullanmak isteyen Ferit Paşa, Trabzon ve Samsun'dan Anadolu'ya akın akın Bolşevikler geldiğini illere resmî telgraflarla duyurarak ilân etmek zavallılığını göstermiştir.

S- Millî Teşkilâtın Müslüman olmayan unsurlara karşı birtakım yönelimlerinin olduğuna dair bir söylenti vardır. Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir ve Millî Teşkilât ile Müslüman olmayan unsurlarla ilişkileri ne doğrultudadır?

C- Her şeyden önce şunu söylemek istiyorum ki, Millî Teşkilâtın Müslüman olmayan unsurlara karşı hiçbir gizli, saklı düşüncesi yoktur. Üstelik bazı Müslüman olmayan unsurların devlet ve milletimize karşı bazı kışkırtma ve girişimlerde bulunacak kadar zararlı düşünceler besledikleri olaylar ve belgelerle tespit edilmişse de, yasal haklarına dayanan milletimizin sükûn ve ciddiyeti karşısında hiçbir sonuç alamayacaklarını anladıkları düşünülebilir. Bu durumda arada hiçbir terslik nedeni kalmayacaktır. Biz onların her türlü doğal haklarını sağlayarak, halklar arası bir denge ve uyum yaratmayı esas amaçlarımızdan sayıyoruz.

S- Yabancılarla ilişkileriniz nasıldır?

C- Şimdiye kadar gerek tesadüfen ve gerekse Anadolu durumunu incelemek için görevlendirilip bu bölgeye gelen çeşitli milletlerden olan yabancıların birçoklarıyla temas edildi. Bunların bize söyledikleri ilk izlenimleri, uzaktan müthiş bir madde gibi zihinlerinde

canlandırdıkları Anadolu'yu, tam tersine dikkate değer bir sükûn ve güvenlik içinde görmekten doğan şaşkınlıkları oluyordu. Özellikle, Millî Teşkilâtın genişliği ve önemiyle, milletin birlik ve kararlılığını gözleriyle görüp, genel isteklerimizi etraflıca araştırdıkları zaman, millî isteklerimizin yasallığı ile teşkilâtımızın temiz manevîyatı hakkında ülkelerin kamuoyuna tekrar tekrar raporlar yazmaktan geri kalmadılar. Bu şekilde bugün Avrupa ve Amerika'da gerçeğin ortaya çıkmaya başladığını görmekle memnun oluyoruz.

S- Genellikle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin en çok Temsil Heyeti'nin seçimler sırasındaki durumu ve faaliyeti ne olacak?

C- Topluluğumuz, bir siyasî parti değildir. Bu nedenle seçimler sırasında, ne cemiyetin genelinin, ne de hususî olarak Temsilciler Kurulu'nun doğrudan doğruya hiçbir etkinliği ve girişimi olmayacaktır. Bu nedenle bu konuda bize düşen görev, çağdaş hukuktan yararlanan vatan evlatlarına düşen millî görevin tamamıyla aynıdır. Yalnız bizim bu konuda fazla olarak söyleyebileceğimiz tek söz varsa o da milletin çoğunluğunu temsil edip en önemli millî mukadderatımız (gelecek) hakkında belirli birtakım esaslara sahip olduğumuzdan bu esasları savunmak ve bunları müdafaa edecek bir milletvekilleri çoğunluğunun seçilmesini dilemekten ibarettir.

S- Siz, milletvekilliğine adaylığınızı koyacak mısınız?

C- Ben yalnız vatanıma ve milletime böyle tarihî bir anda tamamıyla kendimi verebilmek amacıyla kutsal görevimden ayrılıp kendimi sine-i millete emanet ettim. Bunu yaparken milletin sıradan bir üyesi olarak elimden gelen fedakârlığı göstermek kararlılığındaydım. Bu nedenle tamamıyla milletimin iradesine bağlıyım. Eğer millet beni milletvekili olarak seçmek istediğini belirtirse memnuniyetle kabul ederim. Fakat kendiliğimden hiçbir girişimde bulunmayacağım.

Kuva-yı Milliye (Millî Kuvvetler'in) Durumu Konusunda

13 Ekim 1919

Tasvir-i Efkâr gazetesinin başyazarı Velit Ebuziya'nın telgrafta sorduğu sorular ve Mustafa Kemal Paşanın cevapları.

İstanbul, 13.10.1919

Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

Saygıdeğer Paşam, kaç gündür yüksek şahsınızla basın heyeti adına haberleşiyorduk. Bugün Tasvir-i Efkâr adına rahatsız edeceğim. Sıralandığı üzere bazı sorular sunuyorum; amaç, Millî Kuvvetlerin durumu ile ilgili olabildiğince açık bilgi vermektir. Alınacak cevapların ajans aracılığıyla Avrupa'ya çektirilmesine çalışılacaktır. Bu sorulardan uygun görülenlere yarınki sayıya yetiştirilmek üzere olabildiğince çabuk cevap vermenizi rica ederim.

1. Millî kuvvetlerin oluşturulmasının ilk nedenleri nedir?
2. Millî Teşkilâtlanma ne zaman başladı?
3. Bugün kaç ilde hâkim durumdadır?
4. Millî Teşkilâtın başlıca ileri gelenleri kimlerdir?
5. Gerçek amacı nedir?
6. Gerçek amacını elde etmek için başlıca girişimleri nelerdir?
7. Seçimler hakkındaki görüşler nelerdir?
8. Anadolu'da seçimler tamamıyla serbest yapılabilecek midir?
9. Nisbî seçim sistemi kabul edilir mi?

10. Avrupa tarafından oluşturulması düşünülen Ermenistan sınırı hakkında ne düşünüyorsunuz?

11. Sizce Ermenistan sınırı ne olabilir?

12. General Harbord ile ne görüştünüz?

13. Millî kuvvetlerin ikinci, üçüncü derecede organları içinde bazı ittihatçıların olduğu söyleniyor, ne dereceye kadar doğrudur?

14. İttihatçıların Millî kuvvetler üzerinde etkili olması mümkün müdür?

15. Seçimlerden sonra Millî kuvvetler ne şekilde kalacak?

16. Gelecekte sınırlarımız sizce ne olur?

17. Kısaca özgeçmişinizi açıklar mısınız?

18. Milletvekilliği seçimi için adaylığınızı açıklayacağınız söyleniyor, doğru mudur? Nereden milletvekili olmak istiyorsunuz?

19. Arkadaşlarınız arasında başka kimler milletvekili olmak istiyor?

20. Şehrinizde İtilâf temsilcileri var mı? Onlarla iletişim hâlinde misiniz? Size karşı tutumları nelerdir? Millî harekât hakkında ne düşünüyorlar?

21. İstanbul'a temsilci atadığınız Vasıf Bey ne zaman gelecekler, Talimatı nedir?

Tasvir-i Efkâr Başyazarı Velit

Velit Beyefendiye,

Paşa Hazretlerinin telgrafınızın içeriğine numara sırasıyla aşağıdaki gibi not ettirdiği cevapları sunuyorum.

Cevat

1. Milletin uğradığı haksız işlemler.

2. Ateşkes sonrası ve yurdun her yanında, aynı anda.

3. Bugün Anadolu ve Rumeli illerinde Millî Teşkilâttan yoksun hiçbir yer yoktur. Hâkimiyet bütün vatanı kapsamaktadır.

4. Millî Teşkilâtın ileri gelenleri, dokunulmazlık ve yurdun kurtuluşu için yürekleri çırpınan yurdun seçilmiş çocuklarıdır.

5. Asıl amaç yurdun bütünlüğünü ve milletin kurtuluşunu sağlamaktır.

6. Millî kuvvetleri sivil iradeye hâkim kılmaya kesin kararlı olan ve milletin bütün bireylerini toplayan teşkilâtımızdır. Tüzük ve bildirilerimizde aynen belirtilmiştir.

7. Seçimlere yasadışı bir biçimde karışmadan milleti serbest bırakmaktır. Yalnız derneğimiz, ilkelerini kabul edenlerin seçimleri kazanmalarını temenni eder.

8. Evet yapılacaktır.

9. Bu seferki seçimin var olan yasaya uyarak yapılması zorunludur. Ve zaten bu yolda da başlanmıştır. Nisbî temsil yöntemi Millî Meclis'in çözümleyeceği bir meseledir.

10. 11- 30 Ekim 1918 tarihindeki sınırımız içinde kalan yurttan bir karış toprağın Ermenistan'a bırakılmasına millet kesinlikle razı değildir?.

13. Derneğimizde ittihatçı yoktur. İttihatçılık tarihe karışmıştır. Merkezî hükûmetin, Batı'nın siyasî hatası onların yaşamasına neden olmadığı sürece, millet bunun yaşamasını aklına bile getirmeyecektir. Buna ait Temsilciler Kurulu'nun yeni bir açıklaması, bu gece Matbuat Cemiyeti Başkanlığı'na çekilecektir.

14. Millî kuvvetlerin tek hâkimi, millet ve yüce millî amaçtır. Başka hiçbir kimse veya topluluk etken olamaz.

15. Millî kuvvetlerin gelecekteki şekli, Millî Meclis, güvenlik ve hürriyet ile yasama ve denetim görevini yerine getirmeye ulaştıktan sonra bir kongre ile tespit edilecektir. Bu özellik, tüzüğümüzün son maddesinde açıkça görülür.

16. Gelecekteki sınırlarımız, bizce 30 Ekim 1918 tarihinde ateşkes imzalandığı günde fiîlen sahibi olduğumuz sınırdır.

18. Milletvekilliğine adaylığımı açıklamadım ve açıklamayacağım ve fakat millet beni herhangi bir yerden milletvekilliğine seçerse onurla kabul ederim.

19. Arkadaşlarım da aynı benim gibi düşünüyor.

20. Şehrimizde İtilâf temsilcileri yoktur. Ancak geçici olarak gelip geçen bütün Avrupa ve Amerika ülkelerine bağlı siyasî görevliler ve askerler ile meydana gelen özel görüşmelerde teşkilât ve millî hareketimizin yasal niteliğini tamamen onaylamışlardır.

17. Paşanın özgeçmişi kısaca olduğu gibi sunulmuştur.

Rumî 1296 (milâdî 1881) tarihinde Selânik'te doğarak ortaokul öğrenimini Selânik'te, lise öğrenimini Manastır'da, Harp Okulu ve kurmay subaylık öğrenimini İstanbul'da tamamlamış, 1905 yılında kurmay yüzbaşı olarak mezun olmuş ve 1907 yılına kadar Suriye'de ve Kolağası olduktan sonra 1911 yılına kadar Makedonya'da bulunmuşlar; bu süre içinde Ordu Kurmaylığında ve Redif Tümeni Kurmaylığında, Ordu ve Kolordu Kurmaylığında ve Selânik Subay Eğitim Komutanlığında ve Demiryolları Hattı Müfettişliğinde görev yapmışlardır. 31 Mart olayı üzerine Selânik'ten İstanbul'a hareket eden kuvvetlerin kurmay başkanlığında ve 1910'da Arnavutluk'ta yapılan harekâtta, Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşanın kurmaybaşkanı olarak bulunmuş ve 1910'da Picardie askerî uygulamalarını incelemek için Fransa'ya gitmişlerdir. 1911 senesinde Genelkurmay dairesinde göreve getirilmiş ve oradan İtalya savaşı nedeniyle Trablusgarb'a giderek savaşın sonuna kadar Sirenaik yöresinde, Derne kuvvetleri komutanlığı yapmış ve bu sırada Balkan Savaşları başlamış ve Bulgarların Çatalca hattına kadar geldiği bir sırada İstanbul'a gelerek, Gelibolu'da Kuva-yı Mürettebe Erkân-ı Harbiyesi Harekât Şubesi Müdürü ve Bolayır Kolordu Erkân-ı Harbiyesi Başkanı olarak, Balkan Savaşı'na katılarak Edirne üzerine adı geçen kolordu ile hareket etmiş ve Dimetoka yöresinin geri alınmasında bizzat bulunmuşlardır. Balkan Savaşı'nın ardından Sofya, Belgrat, Çetine Ataşemiliterliklerini yapmak üzere Sofya'da görevlendirilmiş ve orada yarbaylığa yükselmişlerdir. Savaşın bittiği ilânının ardından Tekirdağ'da yeni oluşturulan Ondokuzuncu Tümen Komutanlığına atanmışlardır. Maydos ve çevresinde komutanlık yaptıktan sonra adı geçen tümen ile bu bölgede bulundukları sırada Arıburnu Kuvvetleri Komutanlığına yükselmiş ve bunun sonucunda albaylığa yükselmişlerdir. Ardından Anafartalar Grubu Komutanı olmuş ve İngilizlerin çekilmeleri üzerine Onaltıncı Kolordu Komutanı olarak Edirne'ye ve orada bir ay kaldıktan sonra Diyarbakır, Bitlis, Muş yöresine aynı numara ile Kolordu Komutanı olarak gitmiş ve adı geçen cephede Tuğgeneralliğe yükselmişlerdir. Toplanan ikinci ordu içinde, Bitlis ve Muş'u beş gün süren savaş sonunda Ruslardan geri almış ve bir süre sonra İkinci Ordu Komutanlığı vekilliğine ve kısa bir süre sonra Hicaz Kuvvei Seferiyesine Ordu Komutanı olarak atanmış ise de Şam'a kadar gittikten ve Sina Cephesini kontrol ettikten sonra, Medine'ye gitmelerine gerek görülmediğinden, İkinci Ordu Komutanlığına asaleten atanarak Diyarbakır'a gelmiş, 1917'de Halep'te toplanan ve General Falkenhayn'ın kontrolünde bulunan gruba dahil olan Yedinci Ordu Komutanlığına atanmışlardır. Adı geçen ile aralarında görüş ayrılıkları ortaya çıktığından ve hükûmet de bakış açılarını değiştiremediğinden, ordu komutanlığından istifa ederek ardından atandığı İkinci Ordu Komutanlığını da reddederek İstanbul'a dönmüşlerdir. Bu süre içinde, veliahtın eşliğinde Almanya genel karargâhına ve Alman batı cephesine gitmişlerdir. Veliahtın padişah olmaları üzerine sözlü ve ısrarlı irade ile Falkenhayn'ın yenik bıraktığı Nablus yöresindeki Yedinci Orduya tekrar gitmiş ve gitmesinden on beş gün sonra oluşan genel İngiliz saldırısında bu orduyu Halep'e kadar geri çektiği sırada Padişah'a fahrî yâver olmuşlardır.

Halep savaşının ardından Yedinci ve Adana yöresinde bulunan ikinci ordulardan oluşmuş Yıldırım Grubu Komutanlığını üzerine alarak, ateşkesten sonra İstanbul'a döndüler. Son zamanda bilinen şekilde Üçüncü Ordu Müfettişliğiyle Doğu Anadolu'da bulundukları sırada 8 Temmuz 1919'da askerlik mesleğinden ayrılmışlardır.

Nutuk, Cilt: III (Vesikalar), s.1084-88, 1967

Hareket-i Milliye (Millî Hareket)'in Karakteri

24/25 Ekim 1919

Millî Hareketin başında bulunanlar- Millî Hareket ve Millet- Millî Hareket ve İttihat ve Terakkî- Millî Hareketin liderlerinin amacı-Dünya Milletleri ve Millî Hareket –Türk halkının özü-siyasî savaş ve toplumsal çalışma.

Amasya'da Tasvir-i Efkâr Muhabiri Ruşen Eşref ile görüşme

-"Dün akşam siz yorgundunuz, biz de meşguldük iyi görüşemedik. Bu hareketin başından beri bizimle olmuş olsaydınız çok önemli yerler ve olaylar görecektiniz. Sizin için yararlı inceleme alanı olacaktı. Şimdilik ilk aşama kapandı" dedi.

-Hakkınız var efendim. Bu yalnız benim için değil, millî hareketin temelini bilmek ihtiyacında olan bütün millet için, özellikle İstanbul için çok yararlı olurdu. Hem böyle bir olayın aşamalarını belirlemek tarih için gerekli olabilirdi. Fakat o zaman imkân bulunamadı. Bununla beraber yine bazı şeyler öğrenilebilir, görülebilir dedim."

- Doğrudur, fakat daha önceden anlaşılsa ve anlatılsa idi daha iyi olurdu. Örneğin, bu hareketle ilgili olduğumuz için bundan bir iki ay önce bizi maceraperestlikle suçlayan bir iki İstanbul gazetesi, isterdim, yakından bağlantı kursaydı da işin gerçeğini öğrenip ona göre açıklasaydı... Milletin, hakkını aramasına, bir iki kişi maceraperestlik dediler. O hakkı geri almak için çalışanlar da macerasever birer muhteris oldu. Fakat durup dururken macera yaratmaya, maceraperest olmaya, bilmem ki gerek var mıydı? Bu maceraperest denen insanların rütbeleri mi eksikti? Şahsi onurları mı zarar görmüştü? Aç mı kalmışlardı, yoksa şahsi gelecekleri belirsizliğe mi uğramıştı? Hayır, değil mi ya? Her şeyleri yerli yerinde idi. O hâlde, özellikle bir savaş yorgunluğundan sonra dinlenmeğe ihtiyaç duyan bir kişinin böyle maceralar, dertler yaratmaya ihtiyacı yoktu. Oysa ki milletin ve ülkenin geleceği ve onuru söz konusu oluyordu. Bu konu her düşüncenin üstündedir. Millet ve ülkenin varlığıyla kazanılan rütbe ve refahın bir önemi, bir kutsallığı vardır. Biz bunlardan ancak yine bu yüce millet ve ülkeye borçlu olduğumuz son bir namus görevini yerine getirmek için ayrıldık. Milletin kendi hayatını kurtarmak, kendi yasal hakkını savunmak için çıkardığı sese katılmak her kendini bilen vatandaşın görevidir. Eğer bu millet, bu ülke bölünecek olursa genel onursuzluğun yıkıntısı altında kalan şunun, bunun da şahsi onuru da parça parça olur. Biz, o genel onuru kurtarabilmek için harekete gelen millete ruhumuzla katıldık. Katılmamıza engel olabilecek şahsi rütbeleri, konumları da genel onuru kurtarmaya yöneltilmiş bir amaç uğruna harcadık. Milletin yaşam hakkı ve kurtuluşunu istemesi, birkaç kişi tarafından, dünyaya sanki devlete karşı bir isyan gibi gösterilmeye çalışıldı. Bir iki kişiyi de kışkırtıcı olarak gösterdiler. Halbuki geçtiğiniz yerlerde bizzat görmüşsünüzdür. Hükûmetin gücü, hükûmetin kanunu her yerde boyun eğilen değil midir?

Eğer konuştunuzsa, halkın isteği nedir? Bizzat kendi ağzından duymadınız mı? Şu hâlde, bu özel bir isyan, bir siyasal taktik olarak düşünülemez değil mi ya? Bu hareket, milletin bir arzusudur, hatta bir ihtiyacıdır. Bu istek ve ihtiyacı birleştiren şey de kişiler değil bizzat olaylardır. Ülkenin birlik ve kurtuluşunu tehdit eden yasa dışı birtakım şiddetli istekler, topraklarımıza, hiçbir hakka dayanak olmaksızın meydana gelen saldırı, tehlike karşısında millete birleşmek gereğini duyurmuştur. Böyle bir harekete macera demek, bu hareketi değerli görenleri maceraperestlikle lakaplandırmak aymazlık, kötü niyetlilik değil midir? Fakat böyle şahsi meselelerle uğraşacak vakitte değiliz. Böyle birtakım adî, bayağı şeylere

zamanın hassasiyeti uygun değildir. Bence muhalefet saygıya değerdir. Çünkü Oda bir inceleme, bir birleştirme ürünüdür. Fakat yapılacak karşı çıkmalar mantıklı ve ılımlı ve yasal nedenlere dayanmazsa muhalefet değersiz olur" dedi.

Bir sigara yaktı. Bir kahve istedi. Elinden düşürmediği tespihini hızlı hızlı çekiyordu.

Fakat Sayın Paşa, bu harekete karşı çıkanlar bunu bir parti taktiği (yönetme sanatı) olarak görüyorlar. Onun için de bunu bütünü kapsayan kutsal bir anlamda görmek istemiyorlar.

-Böyle bir zamanda, parti taktiği yapmak uygun mu? Ülke olmazsa partinin değeri ne olur. Önce ülke kurtarılmalı ki partiler de ondan sonra siyasal, sosyal bir temele dayanarak oluşabilsin. Parti taktiği ne demek? Bu bir parti taktiği olsaydı, Sivas Kongresi'ne ülkenin her yerinden, Ferit Paşa Hükûmetinin oldukça sıkı önlemlerine rağmen seçilmiş temsilciler katılabilirler miydi? Anadolu'nun isteğine ve ihtiyacına uymayan bir hareketin Anadolu'nun ta göbeğinde barınması, yardım görmesi mümkün müydü? Hiçbir yerde zor ve tehdit işareti görüldü mü? Karşıya geçip de gözlerini yumarak ve kimbilir hangi alçak, kovulmuş, kabul görmemiş çıkar uğruna iftira savuranlardan bir ikisi, kongreye katılsaydılar, partilerine, görüşlerine bakılmadan aynı ülkenin gerekli ve yararlı çocuğu gibi teşekkürle kabul edildiklerini göreceklerdi. Karşı görüşler olgunlukla dinlenecekti. Milletin genel hakkını istemesine parti taktiği denir mi? ...demek doğru mudur?

Canlandırılmasından en çok sakınılması gereken İttihat ve Terakkî Partisi'dir. Bir kere kongreye katılan üyelerin her biri, kesinlikle böyle bir girişimde bulunmayacağına dair yemin etti. Yemin kutsal bir üstlenme demektir. Namuslu olan bir kişi verdiği sözden dönmez. Diğer yönden, İttihat ve Terakkî, siyaseti açısından da iflas etmiştir, öyle mi? O partiye üye olan kimseler, iktidarda iken milletimizin beklentilerine, kişiliğine uymayan yayılmacı bir politika uyguladılar. Kendi toprağı hizmet ve özene ihtiyaç duyarken, bu milletin gözlerini başka noktalara çevirmeğe çalışan bir politika, tabiî bir siyaset değildi. Üstelik iflasa mahkûm idi. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin amacı ise o siyaset yüzünden bu duruma gelen zavallı ülkeyi ve toprakları yasadışı emperyalizm ve kolonizasyon siyasetiyle ele geçirmeye, parçalamaya çalışan yabancı ve saldırgan güçlere çiğnetmemek!... Bu düşünce ile hareket eden bir teşkilât, ruh ve varlık nedeni ile, İttihat ve Terakkî, hükmü kalmamış partisini diriltecek yetenekte değildir.... Herhangi bir siyasî parti, bu fikrin ve programın gereksizliğini iddia edebilir mi? Herhangi bir parti, ülkenin birlik ve kurtuluşunu, hareketinin esaslarının birinci maddesi olarak kabul etmez mi?

O hâlde öyle bir partinin kendi isteklerini tamamen koruyarak, bu gruba girebilir… Bu kadar açık bir şeye de İttihatçılığın yaşatılması, iktidara gelme hırsı gibi iftiralar savurmak, ahlâka, vatandaşlığa yakışmayacak bir anlayışsızlıktır, terbiyesizliktir. Ben, kendi adıma, güttükleri siyasetin, vatan ve millete zararlı olduğunu yüzlerine karşı söyleyip açıkça karşı çıktığım insanların, sistemlerinin tekrar iktidar mevkine gelmesi ve muteber olması ve sonuç olarak da şu anda hepimizin içini kan ağlatan, dünkü durumların yeniden devamına mı çalışacağım? Bunu hangi aklı başında, insafı yerinde adam düşünebilir? Böyle bir düşünce mantıkla karşılanamaz" dedi.

Bunları söylerken yüzü coşkunluktan kızarmıştı. Ses ve kaşları daha sert bir şekil almıştı:

-"Millete dost görünüp de ilk fırsatta iktidara geçtikten sonra onun gerçek beklentilerini düşünecek yerde ülkeyi kendi istediği yolda götüren, laf anlamayan, yetkililerin uyarılarına kulak asmayan, millete ait güçleri kendine bağlamaya çalışan kahraman görünen insanlardan çok zarar görüldü. Onun için bazılarının bu çeşit kararsızlık göstermesi hoş görülebilir. Kâbusların artması ve uzaması istenebilir bir şey değildir. Sonuç olarak hem onlara zarar oluyor, hem de zavallı millete! Bunu siz de anlarsınız.

Ancak açıklamanız ve açıklamanızın ardından yapacağınız işler, bu kuşkuları yok edebilir. Bugün hiç kimse yalanlayamaz ki ülkeye ve millete büyük hizmet vermek isteği içinde her fedakârlığı göze aldınız. Bu fedakârlığınız hemen hemen genel bir sevgi ve

teşekküre erişti. Gerek sizi, gerek arkadaşlarınızı bir sevgi kuşatıyor. Bunun devamı ancak sizin elinizdedir. Millet, çok zamanlar kendisine gerçekten dost olacak iyi insanlardan yoksun kaldığı için şu acıklı günlerde yardımına koşan insanları her zaman aynı fedakârlık, aynı tokgözlülük içinde görmek ister. Onları manevî bir güç hâlinde korumak ve kutsal saymak ihtiyacındadır. Bu gücün korunabilmesi de ancak şahsi menfaatlerin hor görülmesiyle olabilir düşüncesindedir. Açgözlülük, nice içtenliklerin ölmesine, nice iyi isteklerin yarı yolda kırılmasına neden olmuştur.

Açgözlülükten anlaşılan anlam bir bakanlık elde etmekse, onun için böyle şeyler yapmaya gerek yoktur. İstanbul'da oturup çalışmak, o amaca varmak için daha kolaydı. Fakat millete hizmet etmek için en emin aracın her türlü açık gösterişten vazgeçip ancak, milletin bağrında bulunmakla, manevî ödülü, maddî ödüle üstün tutmakla olabileceğini düşünenlerdenim. Bundan ötürü, hayatta amaçlara ulaşabilmek için, millete hizmet edebilmek için yalnız bakanlık konumunda olmak gerektiğini düşünmedim. Açgözlülük dedikleri bu ise, ne bende, ne arkadaşlarımda yoktur. Bunu herkesin açıkça bilmesini isterim. Yüklendiğimiz görev çok kutsaldır. Onun kutsallığına birtakım şahsî hırslarla zarar verilmesini hiçbirimiz istemeyiz. Bizim isteğimiz, bugüne kadar hakkından mahrum yaşatılan, varlığı önemsenmeyen milletin yaşamaya, refaha lâyık bir güç olduğunu hükûmetimize ve hükûmetlere anlatmaktır. Bugün dünya toplumsal inkılâp geçirmektedir. Bu alanda kazanılacak başarılar, zorbalara, ilgisizlere teslim ettirilen haklar, savaş meydanlarındaki zaferler kadar, hatta daha önemlidir. Ancak bu niyeti anlayan anladığını da yaptıkları işlerle kanıtlayan hükûmetler hangi partiye üye olurlarsa olsunlar milletin kabulünü, yararlılığını kazanır. Bunu anlayıp da milleti hâlâ kendi kafalarının keyfine yönetmeye kalkışan güçler artık birer belâdır. Belâ çekmeğe de bu milletin artık tahammülü kalmamıştır. Millet, yapılan işleri, kendisi kontrol etmelidir. Hayata lâyık olduğunu dünyaya bu şekilde kanıtlamalı. Sonra da dünyadan hayat hakkını istemelidir!

Dünya, milletimizin yaşamasına ya saygı gösterip onun birliğini ve bağımsızlığını onaylayacaktır, ya da son topraklarımızı son insanlarımızın kanıyla suladıktan sonra, bütün bir milletin teşkilâtı üstünde, istenmemiş, kovulmuş, işgal hırsını tatmin etmek mecburiyetinde kalacaktır. Bu çeşit bir kıyıma ise günümüz insanlığının sinirleri dayanmaz. Milletin bu isteğini anlayan hükûmet görevlilerinin de sorumluluğu gayet açıktır; milletin güvenliğini sağlamak, içten, duraksamadan çalışmak, bizi masa başı görüşmesine çağıracak, yabancı devlet adamları ile milletin isteğini açıkça tartışmaktır."

Yemek saatine kadar konuşulanların özeti işte budur. Bu adamın da siyasî akımlar içinde, bugünkü özel konumunu kaybetmemesini diledim. Öğleden sonra Amasya Panayırı'nda pehlivan güreşi vardı. Oraya davetliydik. Meydanda büyük bir kütle kendisini alkışladı. Bu ilgiden çok etkilenmişti:

"Bak kardeşim, böyle milletten nasıl ayrılırsın? Bu eski püskü giysilerin içinde kötü gördüğün insanlar yok mu? Onlarda öyle bir yürek, öyle bir cevher vardır ki olmaz şey! Çanakkale'yi kurtaran bunlardır.

Kafkas'ta, Galiçya'da şurda burda arslan gibi çarpışan, yokluklara aldırmayan bunlardır. Şimdi bu adamcağızların, sosyal seviyelerini yükseltmek herhangi bir hükûmetçilik açgözlülüğünden daha iyi değil midir? Bu insanî çabaların yanında siyasî mücadeleler bayağı kalırlar değil mi ya?

Siyasî çatışmaların çoğu yararsızdır. Fakat toplumsal çabalar her zaman için yararlıdır. Bizim aydınlar buna çalışmalı. Neden Anadolu'ya geçip çaba harcamazlar? Neden milletle doğrudan doğruya temasta bulunmazlar? Ülkeyi gezmeli, milleti tanımalı. Eksiğini görmeli ve göstermeli. Milleti sevmek böyle olur. Yoksa sözle sevgi yarar sağlamaz" dedi.

-Hakkınız var...

-Kongrenin bildirgesini okudunuz mu?

-Evet

-Bir kez daha tekrar edelim ki size açıklayabileyim. Bağımsızlıktan ne istediğimizi anlatayım. Yedinci maddeyi okuduk:

Milletimiz, insanî çağdaş amaçları yücelten sanayi ve iktisatla ilgili durumu ve ihtiyaçları kabul ediyor. Bunun için, ülke ve milletin içerideki ve dışarıdaki kurtuluşu yurdun bütünlüğünü korumak şartıyla, Altıncı maddede açıklanmış sınır içinde millîyet ilkelerine uyan ülkemize karşı, yayılmacı istekler taşımayan herhangi bir ülkenin, bilimsel, iktisadî ve sanayi yardımını memnuniyetle karşılarız. Bu adaletli şartları ve insanlık gereklerini taşıyan bir barışın da bir an önce oluşması, insanlığın geleceği ve dünyanın huzuru adına en hususî ve en has emelimiz, millî dileğimizdir.

Görüyorsunuz ki bu yön de, kongre tarafından göz önünde tutulmuştur. Yalnız milletin düşündüğü yardım, saltanat şûrasında birkaç kişinin "Şimdilik yönetimi, herhangi bir yabancıya teslim edip, onun korumasına girmemiz gerekir" türünden değildir. Altı yüz yıl efendi yaşamış tarihinin her sayfası..... yoksa ekonomik, sanayi, toplumsal birçok eksiğimiz olduğunu kim reddedebilir ki? Fakat bu eksikliği gidermek için de canlı bir milleti ortadan kaldırmak mı gerekir? Biz yenilgimizin bedelini çok ağır ödedik. Elimizden, köyler, iller değil ülkeler alındı. Fakat son lokmasını da ağzından kapmak için bir milletin hayatına kıymak canice bir davranıştır. Öldürülen bir adamın kendisini son nefesine kadar, cesaretle mertlikle savunması doğal ve gereklidir. Bu sözlerin yeniden mücadeleye gireceğiz ve girmek istiyoruz anlamını içermez değil mi? Böyle bir isteği olan yok, şimdilik gerek de yok, ihtiyaç da. Aceleci hareketlerin zararlı sonuçları ortadayken, böyle ağır kararlara girişilemez. Aksine çabuk ve adaletli bir barışa can atıyoruz. Milletimiz bugüne kadar birçok savaş yorgunluğuna ve haksızlığa maruz kalmıştır. Bunun için devamlı bir barışı, gönülden ister.

Ancak tehlikenin boğaza sarıldığı yerde mücadele kendiliğinden doğuyor. İzmir'de mücadeleyi kim başlattı? Oraya haksızca saldıran Yunanlıların zulmü değil mi? Yoksa durup dururken zavallı halkın, özellikle bir beklenti döneminden sonra silâh patlatma istekleri yoktu. Öldürülen bir millet her şeyi göze alır... Kongrenin amacı, Millî Teşkilâtı oluşturup mantıklı ve yasal haklarını dünyaya duyurmak, sınırını ve yaşamını kurtarabilmektir. Toplu bir milleti istilâ etmek, tamamıyla dağınık bir milleti istilâ etmek kadar kolay değildir. Doğaldır ki dışarıdan gelecek paraya, tavsiyeye, çalışma tekniğine ihtiyacımız vardır. Fakat bu, birliğimize, bağımsızlığımıza son verecek bir tavsiye biçimi olamaz. Bize yardım edecek, insanca kaynaklara karşı biz de üzerimize aldığımız göreve birliğimiz ve kurtuluşumuz içerisinde içtenlikle bağlı oluruz.

İsteğe ve yasalara dayanan bir yaklaşımla hem daha iyi sonuç verir, hem de daha kalıcı!... Zaten bu çeşit bir düzenleme milletimizin onuruna ve kurtuluşuna zarar vermez.

Millî Teşkilât ile ilgili de bilgi almak istiyordum. Fakat yerlilerden birkaç kişi kendisini ziyarete geldi. Ben de sorumu bir başka zamana bırakmak zorunda kaldım.

Kuva-yı Milliye'nin Durumu

25 Ekim 1919

İç ve dış politikalar-Ermeni sorunu-Millî Teşkilât-Hükûmete karşı durum- Manda sorunu-Boğazlar sorunu.

Tan muhabirine demeç (Tasvir-i Efkâr)

- Millî Teşkilâtın iç ve dış siyaseti ile ilgili program nedir?

- Millî Teşkilât bir siyasî parti olmadığından iç ve dış politika hakkında ayrıntılı programı yoktur. Millî Teşkilâtın her konudaki görüşünü, Sivas Kongresi'nde belirlenip, Eylül 1919 tarihinde yayınlanan bildirge tamamen kapsamaktadır.

- Ermeni sorunu hakkında ne düşünüyorsunuz? Erzurum, Van, Bitlis illerinden pek sınırlı bir şekilde bir miktar arazi bırakmaya karşı mıdırlar?

- Osmanlı sınırları dışında oluşan bir Ermenistan memnuniyetle görülür.

- Seçimlerden sonra, Millî Teşkilât dağılacak mı?

- Millî Teşkilâtın millî iradeyi hâkim kılmaktaki amacı, Millet Meclisi'nin toplanarak yasa yapması ve denetim görevini tam bir güvenlikle, hürriyetlere sahip olmasıyla gerçekleşecektir. Bunun üzerine, Millî Meclis, her türlü saldırı ve karışmadan korunmuş şekilde olgunlukla yasama görevini yerine getirmeye başladıktan sonra, bu da fiilen gerçekleştikten sonra bugünkü çalışma biçimiyle varlığını sürdürmeye gerek kalmayacağından, Millî Teşkilât, iç tüzüğü gereğince çalışmasına son verecektir.

- Rıza Paşa hükûmetiyle oluşan 9 Ekim mutabakatına rağmen teşkilât, Anadolu'daki, idarî denetimi koruyacak mıdır?

- Şimdiki hükûmetin yönetim işlerine kesinlikle karışmıyoruz.

- Salih Paşanın Amasya'ya gelmesi?

- Salih Paşanın Amasya'ya gelmesi hiçbir anlaşmazlıktan doğmuş değildir. İkinci derecede bazı konular hakkında düşünce alışverişi amacına yöneliktir.

- Türkiye'nin yabancı yardımı olmadan yaşamasının mümkün olacağına inanıyor musunuz? Bu yardımı hangi şekilde anlıyorsunuz. Bu, ya da birkaç yardım konusunda görüşleriniz nedir?

- Bu konuda fikir ve bakış açımızı açıklayan kongre bildirgesinin Yedinci Maddesini olduğu gibi tekrarlamayı yeterli görürüz.

(Yedinci madde), Milletimiz, insanlıkla ilgili, çağdaş amaçları yüceltme ve teknik, sanayi ve ekonomik durum ve ihtiyacımızı değerlendirir. Buna göre ülke ve milletin içeride ve dışarıdaki kurtuluşu vatanın bütünlüğü korunmak şartıyla altıncı maddede açıklanmış sınır içerisinde millîyet ilkelerine uygun ve ülkemize karşı işgal isteği taşımayan herhangi ülkenin, teknik, ekonomik, sanayi yardımını memnuniyetle karşılarız ve bu adaletli şartları ve insanî ögeleri taşıyan bir barışın da acilen oluşturulması insanlığın esenliği ve dünyanın huzuru adına, millî dileğimizdir.

-Boğazlar sorunu için nasıl bir çözüm öneriyorsunuz?

-Boğazlardan, geliş gidiş serbesttir. Ancak başkentimizin bu yol üzerinde olması nedeniyle onun da güvenlikli olması mecburidir. Geçişlerdeki serbestliğin başkentimizin korunması için genelin güvenliğini sağlayıcı önlemlerin alınmasını mümkün görüyoruz. Ancak konu hükûmete ait olduğundan, tarafımızdan bir tür öneri yapılamaz.

Kırşehir Gençler Derneğindeki Konuşma

24 Aralık 1919

Sivas'tan Ankara'ya ilk gelişinde

Milletimiz teşkilât düşüncesini henüz aklına sokmamıştır. Çoğunlukla bunu hükûmete bırakır. Bu, milletimizin öteden beri alıştığı bir ahlâktır. Büyüklere saygı iyi bir ahlâktır. Fakat, zaman, olaylar ve tecrübeler gösterdi ki kendiliğinden milletin duyarlı olması ve düşünmesi gerekir. Her ne şekilde ve nitelikte olursa olsun sonraya bırakmamak gerekir, bırakırsa bugünkü sonuç oluşur.

Bakışımızı tarihe çevirecek olursak, millet egemenlik derecesinden aşağı doğru inmeğe başlamıştır. Fakat, düşününüz! Milletimizin her bireyi düşünceli ve duyarlı bir şekilde yetiştirilmiş olsaydı gerçekten bu duruma gelmeyecekti. Memleketin ve milletin yönetimini

üzerine almış olanlar kararlarında ve görüşlerinde yanlış yapmış, fakat bütün bu yanlışların üzücü sonucundan millet zarar görmüştür.

Ateşkes antlaşmasının ardından milletimiz, üzülerek söyleyeyim, geleceğine göz yuman bir durumda bulunuyor, varlığımızı yok etmeye istekli olan düşmanlar acı darbeler indiriyorlar, memleketimiz parçalanmak isteniyordu. Teşekküre şayan bazı durumlar, değerli milletimizi uyandırdı. Yer yer, milletimiz bireyleri bir diğerini aramağa, bulmağa başladı. Bunun sonucu olarak, teşkîlât meydana geldi. Devletimizin bağımsızlığını yok etmeğe çalışan yabancılar, milletimizden böyle bir ruhun belireceğini beklemiyorlardı. Burada yaşayan insanları duygusuz yaratıklardan meydana gelmiş sayıyorlardı. "Böyle bir milletin var olma hakkı olamaz!" Kararlarını kabulde bir millet varlığı dikkate alınmadı, milletimizin olaylar ve darbeler sonucu olarak yer yer şekillenmesine önem vermemişlerdir. Bu önem verilmeyen parçaların korumak istedikleri ve verdikleri karar ve bütün milletin kabul ettiği temel nokta:

Kuva-yı Milliye'nin âmil, irâde-i milliyenin hâkim olmasıdır (Millî Kuvvetlerin etken, millî kararın egemen olmasıdır). Ve bu teşkîlâtın ruhu budur. Bu amaçla teşkîlâtı yaymaya başladığı zaman, yabancılar dikkatlerini Türkiye'ye çevirmeğe başladı, içeriğine inanamadı; çeşitli memurlar, heyetler gönderdiler; bizde bir hayat duygusu bulma ve onu yakından temas ile araştırmaya başladılar. Ve bunun üzerine anladılar ki; bu millet zavallı bir millet değildir, altı yüz yıl ve daha önceden beri egemenliğini kanıtlamış, efendilik yapmış bir millet, onların göz önüne getirdiği gibi esir bir millet değildir. Bundan dolayı yabancılar tamamen inanmalıdır ki: Türkiye ve Türkiye'de yaşayan millet, başlı başına bütün dünya milletleri içinde etkili bir varlığa sahiptir, bu yok edilemez. Allah'a şükür devletimiz ve milletimizin bağımsızlığı söz konusu olmaktan çok uzaklaşmıştır. Bağımsızlığımıza her suretle saygı gösterilmesi gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu bizim için yeterli değildir. Bu amacımızı sağlayamaz, maddeten kararlaştırılmasını görmek zorundayız, bütünüyle şüphesiz olmak, gelecekteki gelişme ve medenileşmeyi hakkıyla sağlayabilmek için vatan sahipleri olarak görüşmeliyiz.

Bağımsız yaşamak için vatanı elde etmek zorundayız. Çizdiğimiz bir sınır vardır, bu sınırı yabancıların elinde bırakmayacağız, güvenliğimiz çok önemlidir.

Bu teşkîlât henüz bir şekilden ibarettir, bugün yarın buna bir geometrik şekil gibi bakamayız, buna ruh verebilmek için de milletimizin her bireyinin akıl ve düşüncesini, vatan ve milletin geleceğine olabilecek sataşma ve saldırıdan kendilerini koruyabilmek için teşkîlâta birlikte inanmak gerekir.

Vatanın birliğine ait düşüncelerimiz kısa oluyor, diğer vatandaşlarımıza olabilecek zarardan üzüntü duyuyoruz. Bütün millet tek vücut gibi bir duruma getirilmelidir. Her millette olduğu gibi bizde de bir işe girişimciler başlar, en son bireye ve yukarıya doğru yayılır. Az zamanda istenilen şekilde gerçek yönüne ilerletebilmek için aydın kimseler daha çok görevlidirler. Aydınların görevleri son derece büyüktür. Hiçbir millet yoktur ki ahlâk ilkelerine dayanmadan aydınlansın; ilerleyebilsin. Aydınlarımız vatan ve millet düşüncesini vermekle beraber rakip milletlere karşı varlığını korumak için gereken özellikleri sağlarlarsa görevlerini daha geniş şekilde yapmış olurlar.

Kırşehir Gazetesi, 30 Aralık 1919

Ankara İleri Gelenleriyle Bir Konuşma

28 Aralık 1919

Ankara'ya gelişinin ertesi günü büyük bir heyet halinde Ziraat Okulu'nda Mustafa Kemal'i ziyaret edenlere yaptığı konuşma

Saygıdeğer Efendiler!

Heyetimizi, Ankara'ya ulaştığımız gün erkek, kadın, çocuk bütün halkın içten ve vatanseverce, olağanüstü gösterisiyle karşıladınız, sevindirdiniz. Bugün topluca yaptığınız

yüce ziyaretinizle de mutlu ettiniz. Bu nedenle de heyetimizin derin saygı ve teşekkürlerini sunmakla övünürüm.

Saygıdeğer vatandaşlarımızı böyle toplu bir halde selâmlamak bizim için değerli bir fırsattır. İzin verirseniz, bu fırsattan yararlanarak kısa bir görüşüp konuşmak isterim.

Efendiler!

Hepiniz bilirsiniz ki... savaşın son döneminde Amerika Cumhurbaşkanı Wilson, on dört maddeden oluşan bir programla ortaya çıktı. Bu program milletlerin kendi geleceklerine kendilerinin hakim olmasını sağlıyordu. Programın on ikinci maddesi ise özellikle Türkiye'ye, devletimize ve milletimize aittir. Wilson bu madde ile Türkiye'nin, milletimizin tam bir hakimiyete sahip olması gereğini ortaya koyduktan sonra buna bir iki şart da eklemiştir. O şartlar şunlardır: Aramızda yaşayan Müslüman olmayan unsurların güvenliklerini ve hareket hürriyetlerini sağlamak... Bir de Boğazların açık bulundurulmasıdır. Bütün İtilaf Devletleri Wilson'un prensiplerini kendi çıkarları için uygun gördükleri gibi bizim devletimiz de bu on ikinci maddeyi kabulde hiçbir sakınca görmedi. Ve kabul etti. Gerçekten kabul edilebilecek bir prensiptir. Çünkü Mister Wilson'un istediği Müslüman olmayan unsurların can güvenliği ve malları ve her türlü gelişme hak ve nedenleri için gereken her şeye zaten öteden beri devletimiz ve milletimiz uymuştu. Gerçekten Müslüman olmayan unsurların Osmanlı Devleti ve milletinin kucağında eriştikleri ayrıcalıklar üç yüz yılı geçen bir zamandan beri fazlasıyla vardır. Bundan dolayı bu sınırlama bizim için yeni bir şey değildir.

Boğazların serbestliği sorununa gelince;

Bu geçitte başkentimiz, devletimizin kalbi vardır. Bunun güvenliğini sağladıktan sonra genel ticarete hazır olarak açılması da gerekli görülür. İşte devletimiz ancak bu ilkeler çerçevesinde savaştan çıkmak ve ateşkes yapmak kararını verdi. Bunun sonucu olarak İtilaf Devletleri ile 30 Ekim 1918'de ateşkes yapıldı. (Ateşkesi göstererek) Bildiğiniz gibi ateşkes antlaşması budur. Elbette hepiniz bunun içeriğini bilirsiniz. İçeriği ile uygulanması arasında ne kadar büyük farklar olduğunu bir daha hepinizin dikkatine sunmak isterim. Ateşkes antlaşmasının bazı maddelerini hatırlatacağım:

Örneğin beşinci maddeye göre "Sınırların korunması ve iç güvenliğin devamı için gereken askerî kuvvetten fazlası dağıtılacak..." Bu kuvvetlerin sayı ve durumları, tarafların görüşmesiyle kararlaştırılacaktı.

Çok önemli olan yedinci madde "İtilaf Devletlerinin herhangi bir stratejik noktayı işgâl hakkına sahip olmalarını, müttefiklerin güvenliğini tehdit edecek durum olduğunda" açık şartıyla belirlemiştir.

Onuncu madde yalnız "Toros tünellerinin müttefikler tarafından işgâli"ne… aittir.

Onikinci madde "Hükûmet haberleşmesi ayrı olmak üzere telsiz, telgraf ve kabloların kontrolüne..." izin veriyor.

On beşinci madde "Osmanlı memleketleri içindeki demiryollarının" yalnız ve ancak kontrolü söz konusudur.

On altıncı maddede "Kilikya'daki ordularımızın oranın güvenliğini sağlayacak kadar kuvvetin bırakılması ve geri kalanın beşinci maddeye göre dağıtılması" çok açık olarak belirtilmiştir. Ve bundan başka hiçbir sınırlama ve koşul yoktur.

Yirmi dördüncü maddede "Altı vilayetin (Doğu Anadolu'nun) herhangi bir parçasının işgâli hakkını İtilaf Devletlerine veren nedenin bu vilâyetlerde karışıklık ortaya çıkaracağı" açıktır.

İşte Efendiler; ateşkes antlaşmasının en çok dikkati çeken noktaları bunlardır.

Bu maddelerin anlamlarıyla uygulamaları arasında uygunluk var mıdır? Örneğin ateşkes antlaşmasının ilk imzalandığı zamanlarda İngilizler Musul'u işgâl etti. Ateşkes antlaşması imzalandığında bizim ordumuz Musul'da, İngilizler güneyde idi. Ateşkesten sonra oradaki

komutanı aldatarak Musul'a asker soktular. İstanbul'u kara ve deniz kuvvetleri ile işgâl ettiler. Bu konuda ateşkes antlaşmasında izin var mıdır?

Adana çevresini, Urfa'yı, Antep ve Maraş'ı önce İngilizler ve ondan sonra Fransızlar işgâl ettiler. Bununla ilgili ateşkeste bir madde yoktur. Kilikya'da bizim askeri kuvvetimizden beşinci madde gereğince yerel güvenliği sağlayacak kadarı bırakıldıktan sonra fazlası dağıtılacaktı. O halde bu uygulanmış olan şekil nedir?

İtalyanlar Antalya'yı işgâl ettiler, savaş halinde olmadığımız Yunanlılar da İzmir ve çevresini işgâl ettiler, özetle ateşkes antlaşmasını baştan başa paramparça ettiler, bu saldırılara, bu haksız davranışlara karşı İstanbul'daki merkezi hükûmetler yazık ki beceriksiz bir durumda kaldı. Hatta yapılan haksızlıkları protesto bile etmemişlerdir.

Evet İstanbul'un, Antalya'nın, Kilikya'nın haksız işgâllerini protesto bile etmemişlerdir. Bunu yapmadıkları gibi; İstanbul'da örneğin henüz barış imzalamadığımız bir milletten jandarmamıza komutan atadılar. Kömür sağlamadaki zorluklara karşı duramama beceriksizliği yüzünden İstanbul'un tramvaylarını, su şirketini, bütün demiryolu hatlarımızı henüz ateşkes durumunda bulunduğumuz İtilaf Devletleri'nin yönetimi altına verdiler. Halbuki biliyorsunuz, ateşkes antlaşmasında yalnız şimendifer için kontrol söz konusudur. Yoksa yönetimini, barış yapamadığımız İtilaf Devletleri'ne bırakmak akıl ve vicdanın kabul edemeyeceği konulardandır. Bundan başka Efendiler! Büyük bir üzüntüyle söylemek zorundayım ki, korunmasını bile Ferit Paşa son zamanlarda yabancılara bırakmıştır. Memleketin iç güvenliğini sağlamak, sınırlarını korumak ve kollamak için gereği kadar asker silâh altında bırakılacaktı. İlk zamanlarda seksen bini aşkın bir kuvvet yeterli görüldü. Sonradan İtilâf Devletleri kırk üç bine indirdiler, bir süre sonra da birçok araçlarla bu sayının da altına indirildi. Bütün silâhlarımızın sürgü kollarını çıkararak sandıklarla gönderdiler. Milletimizi, memleketimizi bütünüyle korumasız bırakmayı amaçladılar.

Görülüyor ki Efendiler! İtilaf Devletleri iki noktada yemini bozmuş bulunuyorlar. Birincisi: Wilson prensiplerini Versailles (versay) Konferansı'nda kabul ettiler ve duyurdular. Buna göre on ikinci maddeyi ve bunun emrince bizim haklarımızı kabul ettiler. Halbuki fiilî hareketleriyle Wilson prensiplerini, Türkiye'nin hayat ve geleceğini garantileyen ve buna kefil olan on ikinci maddeyi yok saydılar. İkincisi: Onur ve namusları üzerine imza etmiş oldukları ateşkes antlaşmasının hiçbir noktasına uymadıkları gibi on ikinci maddenin hükümlerine aykırı olmak üzere devletimizi manda altına almak ve bundan başka büsbütün parçalamak kararlarına kadar ileri gittiler.

Doğal olarak Efendiler, bu durum dikkate değerdir. İtilâf Devletleri'nde büyük bir düşünce değişikliği görülüyor. Ateşkes antlaşmasının imzasında hür ve bağımsız yaşamağa yaraşır Osmanlı milleti kabul ettikleri halde aradan bir iki ay geçtikten sonra bu görüşlerinden vazgeçiyorlar. Başka renk ve anlamda kararlar veriyorlar. Bunun nedeni şu şekilde açıklanabilir. Yabancılar kendi ekonomik ve politik çıkarlarını doyurabilmek için aleyhimizde buldukları iki görüşü yürütmeğe başladılar. Bu görüşlerden birincisi güya milletimizin, Müslüman olmayan unsurları eşitlik ve adalet ilkesine dayanan yönetimi beceremez olduğu.

İkincisi de güya, milletimiz genel olarak yeteneksiz olduğundan, bahçe halinde bulunan yerlere girmiş ve oralarını viraneye çevirmiş. Birincisi ile millete zalimlik iftirası ediyorlar. İkincisi ile yeteneksizlik. Eğer bu iki düşünce gerçek olsa idi, milletimizin bağımsız yaşamağa hakkı iddia olunamazdı. Gerçekten zulüm medeniyetle uzlaşamaz. Yeteneksizlik iftirası da bağışlanacak bir şey olamaz. Çünkü milletler işgâl ettikleri toprakların gerçek sahibi olmakla birlikte insanlığın vekilleri olarak da o topraklarda bulunurlar. O toprakların zenginlik kaynaklarından hem kendileri yararlanırlar ve dolayısıyla bütün insanlığı yararlandırmakla yükümlüdürler. Bu ilkeye göre, bunda beceriksiz olan milletlerin yaşama hakkı ve bağımsızlığa yaraşır olmamaları gerekir.

Halbuki bu düşünceler bizim hakkımızda hiçbir zaman var olamaz. Her ikisi de su katılmamış iftiradır. Milletimizin yeteneksiz olmadığı tarihçe ve mantıkça ispat edilmiştir. Bunun kanıtını yine yabancıların kendi davranışlarında bulabiliriz. Avrupa devletleri

ateşkesten önce ve ateşkes anında, ateşkes antlaşması ile “kendi millî sınırları içinde yaşamağa lâyık Türkiye kabul etmişlerdir”, aradan bir yıl geçmeden nasıl oluyor da bir millet zalim ve beceriksiz oluyor ve bundan dolayı yaşama hakkından mahrum bırakılmak isteniliyor. Avrupa Devletleri milletimizi önceden bilmiyorlar mıydı? Wilson prensiplerini kabul edip ateşkes antlaşmasını imzaladıkları zaman altı yüzyıllık bir milletin yapısı ve yeteneği hakkındaki bilgileri noksandı da bir iki ay içinde mi tamamladılar? Hakkımızda uygulayacakları kararları bilmiyorlardı da sonra mı akıllarına geldi?

Halbuki düşününüz Efendiler! Milletimiz küçük bir aşiretten anavatanda bağımsız bir devlet kurduktan başka Batı Dünyasına, düşman içine girdi. Orada büyük zorluklar içinde bir imparatorluk var etti ve bunu, bu imparatorluğu altı yüz yıldan beri büyük bir olgunlukla ve yücelikle devam ettirdi. Bunu başaran bir millet elbette yüce siyasal ve yönetime ait niteliklere sahiptir. Böyle bir durum yalnız kılıç gücü ile var olamazdı. Dünya bilmektedir ki, Osmanlı Devleti çok geniş olan ülkesinde bir sınırından diğer sınırına ordusunu olağanüstü hızla ve bütünüyle donanmış olarak naklederdi ve bu orduyu aylarca ve belki de yıllarca güzelce besler ve yönetirdi. Böyle bir hareket yalnız ordu teşkîlâtının değil, bütün yönetim şubelerinin olağanüstü mükemmelliğini ve kendilerinin kabiliyeti olduğunu gösterir. Milletimizin zalim olması meselesine gelince, bu da sadece iftiradan ibarettir.

Efendiler, hiçbir millet, milletimizden fazla yabancı unsurların inanç ve geleneklerine saygı göstermemiştir. Hatta denilebilir ki diğer dinlere, başkalarının dinine ve milliyetine saygı gösteren tek millet bizim milletimizdir.

Fatih İstanbul’da bulduğu dinî ve millî teşkîlâtı olduğu gibi bıraktı. Rum Patriki, Bulgar eksarhı ve Ermeni kategigosu gibi Hristiyan dini liderleri ayrıcalık sahibi oldu. Kendilerine her türlü serbestlik verildi.

İstanbul’un fethinden beri, Müslüman olmayanlara sağlanan bu büyük ayrıcalıklar, milletimizin din ve siyasete göre dünyanın en hoşgörülü ve cömert bir milleti olduğunu ispatlayan en açık kanıttır.

Milletimize bu iftirada bulunarak bize karşı gelenler, adaletli olsunlar da dünyanın en büyük ve medenî milleti olduğunu söyleyenlerin İslâm dinini resmî şekilde tanımayan, Müslümanları Pazar gününü tatil günü saymaya ve kutlu şekilde tanımaya zorlayan ve Müslümanların özel günü olan Cuma gününü resmen tanımayan milletler olduğunu unutmasınlar.

Memleketimizde yaşayan Müslüman olmayan unsurların başına ne gelmiş ise, kendilerinin yabancı entrikalarına kapılarak ve ayrıcalıklarını kötüye kullanarak vahşice bir şekilde takip ettikleri bölücülük siyasetinin sonucudur.

Herhalde Türkiye’de ortaya çıkmış istenilmeyen bazı durumlar birçok nedenlere ve özre dayanmaktadır. Bunu da kesin olarak arz edebilirim ki bu durumlar, Avrupa devletlerinde görülen özürsüz bunca usulsüzlükten çok aşağı bir derecededir.

Rusya’nın Polonya’ya karşı bir buçuk yüzyıl takip ettiği kan dökücü siyaset, Kafkasya’da Çerkezlere ve programlı olarak Musevilere uyguladığı zulüm, bu arada sayılacak örneklerdendir.

Tekrar ediyorum, aleyhimizde ortaya çıkarılan düşünceler yanlıştır, bu gerçekler tarihçe ve mantıkça ortadadır. Bu konuyu yalnız Batı’ya değil hatta vatandaşlarımıza da önemli bir şekilde duyurmak gereğini hissediyorum. Çünkü az olmakla beraber üzüntüyle duyuyoruz ki, milletin tarihini okumamış veya millî duygudan yoksun kalmış olması gereken bazı kişiler, yabancıların aleyhimizde söyledikleri suçlamaları reddetmedikleri gibi vatanlarını suçlu göstermekten çekinmiyorlar. Hâlâ bugün, Sultanî okulunun salonlarını aleyhimizde konferans verdirmek için yabancılara açık bulunduranlar var, bu gibilere lânet...

Efendiler! Düşmanlarımız hakkımızda ortaya attıkları iftiralarını bir aralık Paris Konferansı’na da kabul ettirir gibi oldular. Belki de bunun sonucu olarak daha savaş sırasında birbiriyle yaptıkları gizli antlaşmaların ve birbirlerine verdikleri sözlerin

uygulamalarına başlanmış idi. İzmir, Antalya, Adana, Antep, Urfa ve Maraş'ın işgâlleri hep bir karşılıklı sözleşmelerin sonucu olsa gerek... Halbuki haktan, adaletten bahseden İtilâf Devletleri'nin bu gibi davranışlarda bulunmamaları gerekirdi, medeniyet ve insanlıktan bahsederken bu beklenmezdi.

Fakat Efendiler!... Herhalde dünyada bir hak vardır. Ve hak gücün üstündedir. Şu kadar ki milletin, haklarını bilerek savunma ve korunması için her türlü fedakârlığa hazır olduğunu dünyaya göstermek gerekir. İşte düşmanlarımızın bu hareketi, milletimizi bu düşünceden ve bu fedakârlık duygusundan mahrum zannettiklerinden meydana gelmiştir.

Fakat doğrusunu söylemek gerekirse ateşkesten beri birbirini takip eden hükûmetlerimizin, memleketin uğradığı haksızlıklara karşı kusurlu ve akılsızca hareketleri aleyhimizdeki yanlış düşünceleri doğrulatmıştır. Örneğin Tevfik Paşa, vatanımızın bir kısmını Ermenistan'a eklemede bir zarar görmemekte idi. Ferit Paşa resmî konuşmalarında Doğu vilâyetlerinde geniş bir Ermenistan özerkliğinden söz ettiği gibi Paris'te de güney sınırlarımızın Toros olabileceğini söylemişti. Toros'un güneyinde Arapça konuşulduğunu sanıyor ve Toros'tan da Antakya'ya kadar olan yerlerde Türklerin yerleşmiş olduğunu ve buraların bin yıldan beri Türk kanıyla yoğrulmuş olduğunu bilmiyordu. İşte bu gibi hükûmetlerin tavır ve hareketleridir ki milletimizi, geçmişini unutmuş, milletin ve medeniyetlerin bağışladığı haklardan habersiz, kansız, zavallı bir millet olarak tanınmasına yol açmıştır.

Milletimizin kendisinin bu şekilde anlaşılmasında çok büyük suçu vardır. Milletimizin o suçu Efendiler, merkezî hükûmetin yaptıklarıyla Avrupa'nın namusuna aşırı güven göstermiş olmasıdır. İşte bu kusurundan dolayı kendi değerini, niteliğini, erdemlerini unutturmak derecesine düşmüştür.

İzmir'in acı veren olaylarından sonraydı ki, milletimiz gerçekten duygulandı ve aklını başına topladı ve derin bir uçuruma sürüklendiğini anladı ve ondan sonra haklarını kendisi savunmaya karar verdi. Doğal olarak bunu yapabilmek için bir şekil almak, taarruz etmek gerekirdi. Aslında her taraftan teşkîlât ve oluşmalar daha önce başlamış idi. Fakat öncelikle Erzurum ve ondan sonra Sivas Kongrelerinde genel birliğimiz sağlandı. Erzurum ve Sivas Kongrelerinin bütün dünyaya karşı olan bildirisi ve tüzüğünün içeriği önemlidir. Aslında içeriğini hepiniz bilirsiniz. Fakat izin verirseniz her ikisinden bazı noktaları burada yeniden hatırlatmak isterim; Tüzüğün teşkîlâta ait sayfasında görülüyor ki amaç "Osmanlı vatanının bütünlüğünü ve yüce hilâfet ve saltanat makamının ve millî bağımsızlığının korunmasını sağlamak için Kuva-yı Milliyeyi hakim kılmaktır."

Efendiler! Bir millet varlığı ve hakları için bütün gücüyle, bütün maddî ve düşünce gücüyle ilgili olmazsa, bir millet kendi gücüne dayanarak varlığını ve bağımsızlığını sağlamazsa şunun bunun oyuncağı olmaktan kurtulamaz. Millî hayatımız, tarihimiz ve son dönemde yönetim şeklimiz buna çok güzel kanıttır. Bu nedenle teşkîlâtımızda Kuva-yı Milliye'nin etken ve Millî İradenin hakim olması ilkesi kabul edilmiştir. Bugün bütün dünya milletleri yalnız bir hakimiyet tanırlar: Millî Hakimiyet... Teşkîlâtın diğer ayrıntılarına bakacak olursak, işe köyden ve mahalleden ve mahalle halkından yani, kişiden başlıyoruz. Kişiler düşünce sahibi olmadıkça kütleler istenilen yöne, herkes tarafından iyi veya kötü yönlere gönderilebilirler. Kendini kurtarabilmek için her kişinin geleceğiyle kendisinin ilgilenmesi gerekir. Aşağıdan yukarıya, temelden çatıya doğru yükselen böyle bir kurum elbette sağlam olur. Şüphe yok, her işin başlangıcında aşağıdan yukarıya doğru olmaktan fazla, yukarıdan aşağı olması zorunluluğu vardır.

Birincisinin şekillenmesinde bütün insanlık için amaca ulaşma etkili olmuş olurdu. Böyle olmanın maddî ve pratik olabilmesi henüz bulunamadığından bazı girişimciler, milletlere verilmesi gereken yön hakkında yol gösteriyorlar. Bu şekilde yukarıdan aşağıya şekillendirilebilir. Biz memleketimiz içindeki gezilerimizde doğal olarak birinci şekilde başlamış olan millî teşkîlâtımızın gerçek başlangıcının, kişiye kadar indiğini ve oradan tekrar yukarıya doğru şekillenmelerin başladığını sevinerek gördük. Bununla birlikte mükemmel

dereceye ulaştığını söyleyemeyiz. Bunun için özellikle aşağıdan yukarıya tekrar bir şekillenmenin olmasına özellikle çalışmamız bir millî ve vatanî görev kabul edilmelidir.

Bildirimizin de bazı noktalarından tekrar söz etmek isterim. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaştan önceki sınırlarını bilirsiniz. I. Dünya Savaşı'nın sonucu birtakım fedakârlıklara devletimizi mecbur kılıyor; buna göre devlet için millî yeni bir sınır kabul ettik. Bu sınır bildirimizin birinci maddesinde belirtilmiştir. Ayrıntılar bakımından bilmeyenler olabilir ve doğal olarak mazurdurlar.

Bu sınır ortaya çıkarken işin içinde bulunduğumdan bunu da arz edeceğim.

Ateşkes imzalandığı gün ordularımız fiilen bu hatta hakim bulunuyordu. Bu sınır, İskenderun Körfezi güneyinden Antakya'dan; Halep ile Katma istasyonu arasında Carablus Köprüsü güneyinde Fırat nehrine kavuşur. Oradan Dir'izor'a iner; ondan sonra doğuya uzatılarak Musul, Kerkük, Süleymaniye'yi içine alır. Bu sınır ordumuz tarafından silahla savunulduğu gibi aynı zamanda Türk ve Kürt unsurlarının yerleşik olduğu vatanımızın parçalarını sınırlandırır. Bunun güney kısımlarında Arapça konuşan dindaşlarımız vardır. Bu sınır içinde kalan memleketlerimizin parçaları Osmanlı topluluğundan ayrılmaz bir bütün olarak kabul edilmiştir. Bildirinin dördüncü maddesine bakalım! Bu madde ile biz, bizimle birlikte yaşayan Müslüman olmayan unsurları aynı haklar ve yetkiyle kabul ediyoruz. Hepimiz bu devletin Müslüman ve Müslüman olmayan unsurları içinde olarak aynı şekilde vatandaşıyız. Ve bu nedenle hepimizin hakları birdir. İçimizde yaşayan Müslüman olmayan vatandaşlarımıza bizim siyasal hakimiyetimizi ve sosyal dengemizi bozacak fazla birtakım ayrıcalıklar veremeyiz. Bu madde, iç siyasetimizdeki genel anlayışımızı açıklamaktadır. Yedinci madde; dış siyaset hakkındaki bakışımızı bildirir. Herhalde devlet ve milletimiz iç ve dış bütün anlamıyla bağımsız kalacaktır. Bize başka bir yönetim şekli uygulanamaz. Bu noktada çeşitli nedenlerin başında en büyük ve önemli neden şudur: Dinen bile bağımsız olmak zorundayız. Yalnız geniş olan memleketimizi hızlı bir şekilde bayındır edebilmek için ve milletimizin az zamanda bilim ve eğitimini çağın gereklerine göre yükseltmek için düşünmüş olduğumuz konuları değerlendiririz. Ancak bu konuda bize yardım edebilecek devletin nasıl olabileceği yedinci maddede belirtilmiştir. Böyle bir devletin yardımını hoş kabul ederiz.

İşte Efendiler! Erzurum ve Sivas Kongrelerinde belirlenen ilkeler ve bakış açıları başlıca bunlardan meydana gelmiştir. Bu ilkeler yardımıyla bütün milletimiz birleşmiştir. Bu kutsal amacın sağlanması ile uğraşıldığı bir sırada pekâlâ hatırlarınızdadır ki, Ferit Paşa buna engel olmağa kalkıştı. Bu girişimleri memleket içinde yanlış yorumlamaya uğraştı. İttihatçılıktır dedi. Bu iftira iç ve dış kamuoyunda başarılı olamadı. Bunu gördükten sonra yeni bir silâh aradı. Bolşeviklik dedi. Resmî telgraflarında Bolşeviklerin Karadeniz'den takım takım Samsun, Trabzon ve içeriye doğru yürüdüğünü, memleketi alt üst ettiğini resmen herkese duyurdu. Bunlar da etkili olamadı. Ferit Paşa ve kabinesi daha ileriye gittiler. Bazı yerlerde Müslüman halkı aldatıp üzerimize göndererek, millet ve vatan için çalışanları yok etmeye yeltendiler. Doğal olarak bunlarda da başarılı olamadılar. Fakat sonunda millet Ferit Paşaya güvensizlik göstermek zorunda kaldı. Kabine düşürüldü. Millî birlik sağlandı.

Millî Teşkîlâtın oluşturmuş olduğu iç ve dış durum ile eski durum arasında olağanüstü farklar vardır. İç işlerinde güvenlik ve huzur bakış açısından karşılaştırma yapılamayacak kadar çok değişiklikler vardır. Dış işlerinde yabancıların hakkımızda verdikleri ve verebilecekleri yok etme ve ölüm kararının çok yanlış olduğu artık bütün İtilaf Devletlerince değerlendirilmiş ve millî teşkîlâtın değeri ve önemi reddedilemeyecek derecede görülmüştür. İtilâf Devletleri'nden bazısı henüz özel çıkarlarını sağlamak için milletten başka bir yerde dayanak noktası arıyor olabilir. Millet birlik ve davasında durdukça bu gibilerin de gerçeği kabul edeceklerinde şüphe yoktur. Şimdi yapılması gereken milletimizin yılmadan kararında devam etmesi ve İstanbul'da yakında toplanacak milletvekillerimizin kanun yapma görevlerini hakkıyla yerine getirmesidir. Herhalde millet, hükûmetin gözcüsü olması gerekir. Çünkü hükûmetlerin işleri olumsuz olur da millet itiraz etmez ve susturmazsa bütün kusur ve suçlara ortak olmuş demektir. Ferit Paşa Paris'e gittiği zaman aldığı nota cevabı tamamen arz

ettiğimiz anlamdadır. Gerçekten şunun bunun oyuncağı olabilen milletler, haklarını anlamamış demektir ve böyle bir millet göz altında bulundurulmayı hak etmiştir.

Millet Ferit Paşayı düşürdükten sonra yerine gelen Ali Rıza Paşa millî istekler çerçevesinde milletle ortak çalışmayı kabul etti. Ferit Paşanın düşmesiyle Ali Rıza Paşanın geçmesi meselesinde milletin ilgisi tabiî olarak birinciyi hükümsüz bırakmaktadır. Bundan başka bir şey yapamazdı. Vekiller başkanını doğal olarak Padişah seçer ve adı geçen başvekil de arkadaşlarını... Bu yeni kabineye eski kabineden bazı kişiler de girmiştir. Bu nedenle Temsil Heyetimiz kararsız kaldı. Birtakım koşullar ortaya koymak zorunluluğu görüldü. Nihayet anlaşma sağlandı. Hükûmetle yapılan anlaşmada üç noktaya güveniliyordu. Millî Kuvvetlerin yasallığının onaylanması, Millî Meclisin toplanmasına kadar milletin geleceği hakkında kesin sözler verilmemesi, Barış konferansında milletin geleceğini savunacak delegelerin eskisi gibi millet ve memleketin çıkarlarını anlamayan kişilerden seçilmemesi... Hükûmet bu üç ilkeyi kabul etti. Ve ayrıntılar üzerinde daha fazla anlaşabilmek için Bahriye Nazırı (Deniz Bakanı) Salih Paşayı gönderdi, Deniz Bakanı Amasya'da Heyet-i Temsîlîye ile görüştü. Salih Paşa ile olan görüşmede ben de bulundum.(Göstererek) Bu bildiri ve tüzüğümüzün her satırı birlikte okundu. Bütünüyle fikir birliği oluştu. Bu görüşmeler sırasında diğer bir önemli sorunun konuşulması geçerli görüldü. Millî Meclis'in toplanma yeri!... İstanbul'un bugün içinde bulunduğu acı veren şartlar içinde Meclis-i Mebusan'ın milletvekillerinin görevlerini tam serbestlikte yapıp yapamayacağı etraflıca düşünüldü. Bunun için meclisin dışarda toplanması düşünüldü. Salih Paşanın İstanbul'a dönüşünden sonra merkezî hükûmet bu düşünceye katılmadı. Doğal olarak bütün sakıncalarına rağmen İstanbul'da toplanması gerekti. Bununla birlikte Temsil Heyetince sakıncalara karşı gereken önlemler alınmıştır.

Efendiler! Millî Teşkîlâtımızın bugün sürdürdüğü amaç, vatan bölünmeden ve milletin esaretten kurtarılmasına yöneliktir. İnşallah yakın zamanda millî teşkîlât bu amaca ulaşılmasında yüklendiği vatanî görevini yapacaktır.

Fakat görevini tamamlamış sayılacak mıdır? Bence bundan sonra da çok önemli vatanî ve millî görevimiz vardır. Kısaca iç durumumuzu düzeltmek, medeni milletler arasında çalışan bir organ olabileceğimizi işlerimizle göstermek gerekir. Bu amaçta başarılı olmak için siyasal çalışmadan fazla sosyal çalışmaya ihtiyaç vardır. Millî Teşkîlâtımızın böyle bir amaç için nasıl bir şekil alması gerektiğini şüphesiz milletimizin genel istekleri belirleyecektir. Şimdilik Temsil Heyeti, milletvekillerinin tam güvenlikle görev yaptıkları meydana çıktığı güne kadar eskisi gibi görevine devam edecektir.

Efendiler! Ümit ederim ki, uygun bir barış yapılmasından sonra durumumuz güzel yönetilirse önceki sınırlar içindeki durumumuzdan daha iyi olur. Bu noktada bir fikir sunmak istiyorum. Cemiyetimizin bakış açısından çizdiğimiz sınırlar dışında kalan dindaşlarımızla, bu saygıdeğer kardeşlerimizle aynı sınırlar içinde yüzyıllardan beri vatandaşlık ettik. Bu kardeşlerimiz her tarafta, Suriye'de, Irak'ta, Yemen'de, doğuda kendi içlerinde varlığın korunması ve bağımsızlığın sağlanması için çalışıyorlar. Bütün bu İslâm parçalarının bağımsızlığa ulaşmaları İslâm dünyası için ne büyük mutluluk olur. Bunun olmasında İslâm dünyasının durumunun ne kadar sağlam olacağını şimdiden düşünmekle çok büyük mutluluk duyuyorum. Uyanmakta olduğuna şüphe kalmayan İslâm dünyasının başarısını o kadar kuvvetli görüyorum ki, bu inançla duygularımı açıklamaktan dolayı duyduğum vicdani zevk çok büyüktür. Fazla rahatsız etmek istemem, beni dinlemek inceliğinde bulunduğunuzdan dolayı özellikle teşekkürlerimi arz ederim.

Nutuk; İçeriğine Ait Belgeler,

1927, Belge: 220, s.220-228.

Epoka Gazetesi Muhabirinin Yazılı Sorularına Cevap

30 Aralık 1919

İtalyanca “Epoka” gazetesi İstanbul yazarının Mustafa Kemal Paşadan yazılı olarak sorduğu sorular ve verilen cevaplar:

1- Barış Konferansı, Türkiye sorunu ile ilgilenmeye başladığı şu zamanda, sizin bu konudaki şahsi görüşünüzü öğrenmek ve Meclis-i Mebusan açılır açılmaz Kuva-yı Millîye’nin (Millî Kuvvetlerin) dağılıp dağılmayacağını bilmek, gazetemizi çok aydınlatacaktır.

2- Sizin Mebuslar Meclisi’nde Erzurum’u temsil etmekten çekindiğiniz doğru mudur?

Mustafa Kemal Paşanın cevabı şudur:

Ankara, 30.12.1919

Bu nedenle size şahsi düşüncemi söylemek isterim: Milletin bu konudaki istekleri Sivas Kongresi’nin resmî bildirgesinde nettir. Teşkilât, bu isteği gerçekleşene kadar görevini yerine getirecektir, hatta genişlemeye devam edecektir. Benim, Meclis-i Mebusan’da Erzurum’u temsilden çekineceğim haberi yanlıştır.

Mustafa Kemal

Vakit: 5.1.1920

Meclis’in Hangi Üyelerden Oluşacağı Hakkında

23 Nisan 1920

Yüce Meclisiniz, bilindiği gibi olağanüstü yetkilere sahip olarak yeniden seçilen şerefli milletvekilleri ile saldırıya uğramış Saltanat Merkezi’nden (İstanbul) canını kurtararak buraya gelen şerefli milletvekillerin-den oluşmaktadır. Canını kurtarıp gelebilecek olan milletvekilleri ile birlikte bir Yüce Meclis meydana getirmek, ancak yeni belirlenen seçim şekliyle söz konusu olmuştur. Bu anda Meclisimiz yeniden teşkil olunmuştur. Daha önce seçilen milletvekillerinin de, seçilmeleri şimdiki milletvekillerinin seçim şeklinden çok geniş olduğu için aynı yetki ile görev yapmasının uygun olacağı kanaatindeyim. Bu hususu doğrulamak isterim.

(Uygundur, uygundur sesleri).

Milletvekillerinin Mazbatalarını (Yetki Belgesi) İncelemek Üzere Encümen Komisyon Kurulması Hakkında

23 Nisan 1920

I. Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 öğleden sonra saat 1.45’te (13.45) Reis-i sîn (en yaşlı üye olduğu için Meclis başkanı seçilen milletvekili) olan Sinop milletvekili Şerif Beyin kısa bir nutkuyla açılmış, daha sonra Ankara milletvekili Mustafa Kemal Paşa, Meclis’in hangi üyelerden oluşacağına dair kısa açıklamada bulunmuş, açıklamasının sonlarına doğru “Milletvekillerinin mazbatalarının incelenmesi için komisyon kurulmasını” önermiştir:

Mustafa Kemal Paşa (Ankara) Devamla- Milletvekillerinin mazbatalarını incelemek için komisyon kurulması uygun bulunursa o meseleye geçilsin.

Başkan Şerif Bey- yalnız mazbatalar mı incelenecek?

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Efendim, diğer bir şeyi hatırlatmak istiyorum. Komisyon kurulmasını arz etmiştim. Bu hususta gençlerden iki kâtip zat-ı âlinize (yüce şahsınıza) yardım ederse... (Uygundur sesleri)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara) Devamla- Zaten bu iş ile uğraşmış olan Muhiddin Baha Bey birisi olabilir sanırım. (Diğeri de Cevdet Bey olsun sesleri)

Başkan Şerif Bey - Buraya gelsinler.

(Bursa milletvekili Muhiddin Baha Bey ile Kütahya milletvekili Cevdet Bey kâtiplik yerine geldiler).

Daha sonra tutanakların incelenmesi için on beşer kişilik iki komisyon seçilmiş ve ertesi gün saat 10.00'da toplanılmak üzere görüşmeler tatil edilmiştir. (Saat 2.30)

Milletvekillerinin Mazbatalarını (Yetki Belgesi) İncelemek Üzere Encümen Komisyon Kurulması Hakkında

23 Nisan 1920

I. Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 öğleden sonra saat 1.45'te (13.45) Reis-i sîn (en yaşlı üye olduğu için Meclis başkanı seçilen milletvekili) olan Sinop milletvekili Şerif Beyin kısa bir nutkuyla açılmış, daha sonra Ankara milletvekili Mustafa Kemal Paşa, Meclis'in hangi üyelerden oluşacağına dair kısa açıklamada bulunmuş, açıklamasının sonlarına doğru "Milletvekillerinin mazbatalarının incelenmesi için komisyon kurulmasını" önermiştir:

Mustafa Kemal Paşa (Ankara) Devamla- Milletvekillerinin mazbatalarını incelemek için komisyon kurulması uygun bulunursa o meseleye geçilsin.

Başkan Şerif Bey- yalnız mazbatalar mı incelenecek?

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Efendim, diğer bir şeyi hatırlatmak istiyorum. Komisyon kurulmasını arz etmiştim. Bu hususta gençlerden iki kâtip zat-ı âlinize (yüce şahsınıza) yardım ederse... (Uygundur sesleri)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara) Devamla- Zaten bu iş ile uğraşmış olan Muhiddin Baha Bey birisi olabilir sanırım. (Diğeri de Cevdet Bey olsun sesleri)

Başkan Şerif Bey - Buraya gelsinler.

(Bursa milletvekili Muhiddin Baha Bey ile Kütahya milletvekili Cevdet Bey kâtiplik yerine geldiler).

Daha sonra tutanakların incelenmesi için on beşer kişilik iki komisyon seçilmiş ve ertesi gün saat 10.00'da toplanılmak üzere görüşmeler tatil edilmiştir. (Saat 2.30)

Ateşkesten Meclis'in Açılmasına Kadar Geçen Zaman İçinde Yaşanan Siyasal Olaylar Hakkında

24 Nisan 1920

Saygıdeğer Milletvekilleri! Bugün içinde bulunduğumuz durumu, Yüce Meclisimiz'in gözünde bütünüyle ortaya koyabilecek bazı açıklamalar yapacağım. Birincisi; Ateşkesten Erzurum Kongresi'ne kadar geçen zaman içindeki durum hakkındadır.

İkincisi; Erzurum Kongresi'nden 16 Mart tarihine kadar, yani İstanbul'un düşmanlar tarafından işgal edildiği güne kadar, üçüncü devresi de, 16 Mart'tan bu dakikaya kadar geçen durumlara ait olacaktır. Vereceğim bilgiler birtakım belgelere dayanmaktadır ki, izninizle gerektikçe o belgeleri burada okuyacağım. Yalnız birinci devreye ait olacak açıklamalarım biraz şahsi olacaktır. Fakat durumu bütünüyle aydınlatabilmek için ondan bahsetmeyi gerekli görüyorum.

Bildiğiniz gibi Ahmet İzzet Paşa Hükûmeti millîyetler esasına dayanan adâletli bir barışa kavuşmak ümidiyle ateşkes istedi. Bağımsızlık uğrunda namusu için yiğitçe dövüşen milletimiz 30 Ekim 1918'de imza edilen ateşkes ile silâhını elinden bıraktı.

İtilâf donanmaları İstanbul'a geldikten sonra ateşkesin hükümleri bir tarafa bırakıldı. Gün geçtikçe artan bir şiddetle, Saltanat hukuku, hükûmetimizin onuru ve millî şerefimiz adâletsizce saldırılara uğradı. İtilâf heyetinden gördükleri destek ve fiilî koruma sayesinde Osmanlı halkı olan gayri müslim unsurlar (Müslüman olmayanlar, başka dine inananlar) da her yerde alçakça saldırılara başladılar.

Mebuslar Meclisi'nin dağıtılması, kuvvetini milletten almayan İstanbul Hükûmetinin sık sık değişmesi ve halkın vicdanından doğan millî birlik uğrundaki çalışmaların -üzücüdür ki- siyasal ihtiraslara kurban edilmesi yüzünden dünyaya karşı millî varlığımız hakkıyla duyurulamadı.

Yabancı kuvvetlerin işgali altında inleyen başkentimizde kan ağlayan bütün onurlu kişiler, aydınlarımız, din ve devlet hizmetlerinin önde gelen kişileri, sultanlık ve hâlifelik makamının ve millî bağımsızlığımızın bu tehlikeli durumdan kurtarılması için ancak millî vicdandan doğan birliğin kararlılık ve irâdesine bağlı bulunduğuna inandılar. Fakat İstanbul'un baskı ve işgal altında bulunmasından millî onuru korumanın maddeten imkânı kalmamıştır.

İşte bu sırada idi ki Anadolu'ya yönetim ve askerlikle ilgili olmak üzere ordu müfettişliğine atandım. Bu görevi, dine ve millete hizmet için Allah'ın en büyük bir ilâhî lütfu kabul ettim.

Millî vicdanın yüce irâdesine bağlı olarak milleti bağımsız, vatanımızı kurtulmuş görünceye kadar çalışmak yeminiyle 16 Mayıs 1919 günü İstanbul'dan ayrıldım. Samsun'da işe başladım. İlk düşündüğüm memleketimizde güvenliğin sağlanmasını kendi imkânlarımızla yapabileceğimizi göstermek oldu. Aslında Samsun ve civarının (Canik Sancağı) özel durumu bu konuda en çabuk şekilde davranmayı gerektiriyordu. Gerçekten Rumların egemenliğini ve Müslüman halkın da tutsaklığını amaç edinen, Atina ve İstanbul'daki komiteleri tarafından yönetilen Pontus Hükûmeti'nin isteği, Karadeniz sahiliyle, kısmen Amasya ve Tokat'ın kuzey kazalarında oturan Osmanlı Rumlarının hayallerini çılgınca bürümüştü. Düşünülen önlemler sayesinde başarılı sonuçlar elde edildi. Fakat kabul edilen önlemler ve başarılar yalnız Pontus havalisine ait ve dar bir bölgeye aitti. Halbuki her gün haksızlıklarını arttıran İtilâf Devletleri'ne millî varlığımızı siyaseten ispat etmek ve tecavüz hareketleri karşısında milletin namus ve bağımsızlığını fiilen savunmak pek önemlidir. Esasen doğuda ve batıda memleketimizin hemen her tarafında millet ve memleket hukukunun korunması ve savunulması için dernekler kurulmuştu. Bu dernekler, düşmanların esaret boyunduruğuna girmemek kastı ile millî vicdanın kararlılığından ve irâdesinden doğmuş tek teşkîlât idi. Bu sıralarda İstanbul'dan bütün Belediye Başkanlarına İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin (İngilizleri Sevenler Derneği) kurulduğu ve her tarafta bu derneğe katılarak İngiltere desteğinin istenmesinin gereği hakkında Said Molla imzalı telgraf geldi. Bu sorunda hükûmetin ilgisinin derecesini anlamak için Sadrazam Ferit Paşadan yazı ile bilgi istedim, hiçbir cevap alamadım.

Kendisinin bilinmeyen kişiler tarafından böyle düzensiz ve değişik siyasal maceralara yönlendirilmesindeki girişimlerin büyük felâketlere neden olacağını değerlendiren millet, Said Molla'nın çağrısını önemsemedi.

Binlerce tecavüz ve haksızlıklar altında inleyen İzmir faciası olayı karşısında kan ağlayan millet, Merkezi Hükûmet (İstanbul) ve İtilâf Devletleri temsilcilerinden ağlayarak yardım ve hak isterken, pek çok belediye başkanı ve birçok millî hakları savunan dernek aracılığıyla telgraf gönderdiler. Bu aldığım telgraflarda, hakkımda güvenlerini bildirip benden de bu konuda hizmet ve fedakârlık istiyorlardı.

Hayat ve kişiliğim, kendi malı olan asil ve mazlum milletimizin bu haklı isteği üzerine artık benim için en kutsal görev, millî irâdeye uymayı her şeyin üstünde görmekti.(Sürekli alkışlar)

Bunun üzerine hazırladığım bir genelgeyle millete kesin sözümü verdim. İşte bu genelgenin son cümleleri şu idi:

"Geçirdiğimiz şu ölüm kalım günlerinde bütün milletçe her taraftaki istek ve coşku ile gerçekleşmesi istenen millî bağımsızlığımız uğrunda bütün varlığımla çalıştığımı göstermek isterim. Bu kutsal amaç uğrunda milletle beraber sonuna kadar çalışacağıma kutsal bildiklerim adına söz veririm."

27 Mayıs 1919 günü "Türkiye Havas-Royter" adında İtilâf Devletleri'nin kurduğu ajans, bilindiği gibi, toplanan Şûrâ-yı Saltanat (Saltanat Danışma Kurulu) hakkındaki açıklamasında "Genel Kurul'un fikri Türkiye'nin, büyük devletlerden birinin koruyuculuğunu sağlamaktır" kaydını yayın ve bildiriyle duyurmuştu. Bu duyurunun belgeye dayalı doğruluk derecesi hakkında bütün millette büyük bir şüphe ve kararsızlık uyandı. Ajans haberinin tamamen uydurma olduğu ve saltanat danışma kurulunun hiçbir şeye karar vermediği ve çoğunluğun hükûmete güven duymadığı ve gelecekle ilgili konunun bir millî şûrâya (danışma kurulu) sunulması gerektiğini söylediği ve herkesin millî bağımsızlık taraftarı olduğu anlaşıldı. Bunun üzerine Başbakanlığa aşağıdaki şekliyle bilgi vererek durumdan herkesi haberdar ettim.

Yüce Başbakanlık Makamına:

27 Mayıs 1919 tarihli (Türkiye Havas-Royter) ajansı, Saltanat Danışma Kurulu'nda çoğunluğun fikri, Türkiye'nin bütünlüğünü koruma şartı ile büyük devletlerden birinin desteğinin sağlanması olduğunu yazıp haber veriyordu. Saltanat Danışma Kurulu görüşmelerinin olduğu gibi yayınlandığı 27 Mayıs 1919 tarihli İstanbul gazetelerinde yapılan açıklamalara bakılırsa yalnız Sadık Beyin yazılı önergesi ile İngiltere'nin korumasının önerildiği ve bunun Genel Kurul'un fikri olmadığı anlaşılıyor. Ajans ile gazetelerin yayınları arasındaki çelişki bazı tarafların dikkatini çekmiş ve ajansın gerçeği saptırmaya kendini yetkili görmesinin soruşturulması gerekli görülmüştür. İçinde bulunduğumuz bu hassas dönemde, artık her gerçeği tamamiyle anlayan, bütün kötü sonuçlara karşı fedakârlığın en son noktasını göze alarak millî bağımsızlığın korunmasında kesin kararlı olan milletin sakinleşmesi ve teselli olması, hilâfet ve saltanat merkezinden verilecek doğru ve samimi işaretlere bağlı olduğu kanaatindeyim. Millî vicdanı temsil etmeyen haberler, endişe verici tepkiler doğurabileceğinden, bu konuda bilgilendirilmemi ve aydınlatılmamı özellikle rica ederim.

Üçüncü Ordu Müfettişi

Yüce Padişahın Fahrî Yaveri

Mustafa Kemal

Bu sıralarda, İzmir ve Aydın'da kötü izler bırakan olayların etkisiyle milletin uyanıklığı ve heyecanı dikkat çekecek bir dereceye varmıştır. Kamuoyunu geçici olarak uyuşturmak isteğiyle olsa gerek, Sadrazam Paşa Paris'e davet olundu. Ferit Paşanın başkanlığı altında Paris'e giden heyete millet güven duymadı. Ben de şahsen milletin bu haklı şüphesine katıldım. Millet, giden heyetin programını açıklamasını istedi. Bu pek hassas zaman içinde Millî Savunma Bakanı'ndan aşağıdaki telgrafı aldım.

Yüksek Emirleriniz altındaki gemilerden biriyle hemen buraya gelmeniz rica olunur.

8 Haziran 1919

Harbiye Nazırı (Bakanı)

Şevket Turgut

Bu davetin anlam ve içeriğini anlayamadım, açık olarak bildirilmesini istedim. Bir taraftan Erkân-ı Harbiye Umumi Reisi olan Cevat Paşadan da sordum ve ondan 11 Haziran 1919'da

aldığım cevapta “Değerli bir generalin Anadolu’da seyahatinin kamuoyunda iyi bir etki yapmayacağı bahanesiyle İngilizlerin beni istediğini bildiriyordu.” Bu gerçeği öğrenince doğrudan doğruya Padişaha şu bilgileri sundum:

Padişahın Özel Kalem Müdürlüğü Aracılığıyla

Yüce Padişahın Makamına

Büyük Milletin ve Kutsal Hâlifenin tek ve gerçek dayanağı bulunan saltanatımızı Allah kötülüklerden korusun. Yüce Padişahım: Memleketin bugün uğradığı zulümler ve bölünme tehlikesi karşısında ancak yüce şahsınız başta olmak üzere millî ve kutsal bir gücün varlığını haykırması, vatanı ve devletin bağımsızlığını ve şerefli hanedanın altı buçuk asırlık şanlı tarihini kurtarabilir. Bütün ülkede bu tek kanaat hâkimdir. En son huzurunuza kabul edilme onurunu kazandığımda, İzmir’in işgal edilmesinden dolayı çok üzüntülü olan kalbinizdeki bu kurtuluş noktasına ait ilhamlar şu anda bile hafızamda yerini korumaktadır.

Bu ilhamları açıklamak isterim. İstanbul’dan en son ayrılacağım gün, huzurunuzda bulunma şerefine ermiştim. Bu sırada Padişah hazretleri Boğaziçi’nde bulunan İngiliz zırhlılarının Saraya yönelmiş toplarını göstererek “görüyorsun” dedi “Ben artık memleket ve milleti nasıl kurtarmak lâzım geleceğini düşünmede çaresiz kalıyorum.” Ve ellerini kaldırarak “İnşallah millet uyanık ve hazırlıklı olur, bu üzüntü verici durumdan gerek beni ve gerekse kendisini kurtarır” buyurmuşlardı. Bundan dolayı söylemek istediğim Yüce Padişahın bu ifadeleridir.

Hükümdar Padişahımızın bu gönülden gelen arzularından ilham alarak kesin kararla ve inançla görevime devam ediyorum. Padişahımızın emirleri gereğince Sadrazam Paşa kulunuzu daima önemli konularda aydınlatmaya ve gereğine ait bilgi verip bunları uygulamaya devam ediyorum.

Şu bir ay içinde Anadolu’daki hemen bütün iller, livalar, ilçeler ve hudut boylarına kadar olan yerlerdeki milletin durumuna ve bütün kumandan ve memur tabakalarının duygu, düşünce ve çalışmalarına hakim oldum. Sonuç olarak açık bir şekilde anlaşılıyor ki millet, baştan aşağı uyanık olup devletin ve milletin bağımsızlığı ve yüce Saltanat ve Hilâfetin hukukunu sağlamak için kesin ve kararlı bir inanç ile hazırlanmış bulunuyor. İstanbul’da iken milletin bu kadar kuvvetli ve az zamanda felâketlerden bu derece uyanık olacağını hayâl bile edemezdim.

Yüce Padişahım! Bu nitelik ve durumda bulunan ve kutsal şahsınıza bağlılığı sonsuz olan bu soylu millete tamamıyla güvenip bunun karşılığında bütünüyle bu millî ve vicdanî kuvvete yardımcı olup bu kuvvetin desteklenmesi gerekir. Son yüce buyruklarınız bütün milletin kararlılık ve cesaretini artırmıştır.

Yalnız dikkat çekici ve üzücüdür ki: Bu soylu Anadolu halkı bugünkü hassas devirde bile İstanbul’da söz konusu olan uygunsuz, nefret verici ve arabozucu düşüncelere çok üzülmüştür. Gerçekten İstanbul çevresinin bozulmaya uygun ahlâkı ve bundan yararlanmayı bilen yabancılar, devlet ve milletin yok edilmesi, devlete, millete ve Padişahına bağlı ve fedakârca hizmet yeteneğinde olanların ortadan kaldırılması için ileri gitme cesaretini gösterebiliyorlar.

Yüce Padişahım! Hatırınızdadır ki, üstlendiğim görevlerin yerine getirilmesinde yabancıların ve bazı bozgunculukta usta olanların mutlaka arabozuculuk ve engelleme ihtimallerini daha İstanbul’da açıkça ortaya koymaya çalışmıştım. Bunu, özellikle Sadrazam Paşa ile bazı önemli devlet adamlarına pek açık olarak anlatmıştım. Ayrıca böyle durumlar karşısında, Ali İhsan ve Yakup Şevki Paşaların âkibetine de düşmek istemedim. İşte millî vicdandaki ciddî uyanışı ve ortaya çıkan yeni durumları istilâcı çıkarlarına aykırı gören İngilizler ve vatanın zararına da olsa İngilizlere yoldaşlık edinmeyi meslek edinen zayıf karakterliler, bu kez beni kandırarak İstanbul’a çağırmaya yelteniyorlar. Pek şerefli Hakanımıza, milletine, vatanına sadık ve bu uğurda ölümleri önemsemeyerek hizmetinizde olan benim gibi bir kumandandan elbette Yüce Saltanat haklarına ve milletin varlığının ve bütünlüğün düşmanı olanlara yoldaşlık etmek beklenemezdi. Kısacası ben, Malta’ya gitmek

veyahut en hafif olarak iş görmez hâle mahkûm edilmek gibi ihtimaller karşısında bırakıldım. Elbetteki buna uymamakta haklıyım ve eğer zorlanırsam, memuriyetten ayrılarak eskiden olduğu gibi Anadolu'da ve sine-i millette (milletin bağrında) kalacağım. Ve vatan görevime bu kez daha açık adımlarla devam edeceğim, ta ki millet bağımsızlığına kavuşsun, Saltanat ve yüce Hilâfet makamı kökten yok olmaktan kurtulsun. Sonsuz bağlılığımın daima artmakta olduğuna Padişahımın güvenini isterim.

Üçüncü Ordu Müfettişi

Padişahın Fahrî Yaveri

Mustafa Kemal

Bütün milletin durumunu anlayarak, geleceğine, kendisinin hükmetmeye karar verdiğini anlamıştım. Millet ve memleketin şu andaki durumunu göz önünde tutarak, hukukunu korumak ve kollamak üzere her türlü etki ve denetimden uzak bir millî heyetin varlığını gerekli gördüm. Bunun için gerekli görüşme ve yazışmaları yaparak Sivas'ta genel bir millet kongresi yapılmasını kararlaştırdık. Büyük ve kanlı tehlikeler karşısında bulunan doğu illerimiz, Erzurum'da adı geçen il adına aynı amaçlı bir kongre yapılmasına girişmişti. Sivas Kongresi için gizli bir bildiri ve mektubu genelge hâlinde yayınladım.

Bu mektup ve bildiri sizin tarafınızdan da bilinmektedir. Bu sırada Müdafaa-i Hukuk-i Millîye Cemiyetlerine ait telgrafnamelerin çekilmemesi hakkında Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü tarafından posta ve telgraf müdürlerine emir verildiği haber alındı. Vatanın tutsak olduğu bu tarihî anlarda milletin sesini duyurmada tarafsız tek araç olan Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğünce ve yalnız millî teşkîlâtın haberleşmesinin yasaklanmasına cesaret etmenin millete karşı en büyük cinayet ve hainlik, İslâmiyete karşı da en büyük günah olduğu açık idi. Genelge ile her tarafa gereken emirleri verdim. Durumu Padişaha bildirdim. Sadaret makamına ve Harbiye Nezaretine olduğu gibi Posta Telgraf Genel Müdürlüğüne de yazdım.

24 Haziran 1919 tarihinde (Dahiliye Nazırı) Ali Kemal Beyin de bir genelgesi bana haber verildi. Bu genelgede:

"Haksızca, hırsızca, acımasızca yapılan işgallerden ne derece üzüntü duyarsa duysun Hükûmet, ne Yunanistan ve ne de kimse ile bu durumda savaş veya çatışmaya giremez. Paris'teki konferansa giden temsilciler heyetimizin şimdiye kadar anavatanın her parçasını kurtaracaklarına olan ümidimiz günden güne artmaktadır. Savunma gerekçesi ile hazırlananları engelleyiniz, haklarında acımasızca davranınız. Bunlar eski düşmanlarımızdır. İşleri bozulmak üzere iken yeniden düzelmesine izin vermeyiniz!" (mırıltılar ve alçak sesleri) denilmekte idi .

Ali Kemal Beyin de bu girişimini önledim. Bununla ilgili Padişaha şu bilgiyi sundum:

Sayın İçişleri Bakanı, 18 Haziran 1919 tarihli, illere yayınladığı şifreli bir genelgede, millî hakların korunması için yapılan hazırlıkları ve çalışmaları şiddetle yasaklıyor. Pek acıklı ve üzücüdür ki aynı tarihte Posta Telgraf Genel Müdürlüğü de milletin sesini boğmaya yönelik bilgisizce ve peşinen sonuçsuzluğa ve pişmanlığa mahkûm bir telgraf yayınlamıştı.

Padişahım! Fiilen yaşadığımız bugünkü parçalanma tehlikesi karşısında, başta yüce saltanat makamınız olmak üzere, kutsal değerlerini kurtarma ve korumaya karar vermiş olan yüce milletimizi böyle bencil ve aşağılık bir anlayışla inkâra kalkışmak, tarihin ve millî vicdanın hiçbir zaman affetmeyeceği olaylardandır.

Gerçi böyle bir anlayışın şükürler olsun ki hiçbir yerde geçerli olmadığını ve uygulanmadığını bildiririm. Fakat yüce milletimize vatan ve devletin tarihine karşı uygun görülen bu uygulamalar, milletimizin ve devletimizin geleceğiyle pek zalimce alay etmek oluyor. Bu olaylar, milletin coşkulu bakış ve düşüncesine yayıldıkça İstanbul Hükûmetine güvensizlik göstermek gibi pek fena sonuçlar doğurabileceğinden şüphe yoktur. Durumu cesaretle bildirirken size bağlılığımı da tekrar ettiğimi yüce şahsınıza arz ederim.

Üçüncü Ordu Müfettişi

Padişahın Fahrî Yaveri

Mustafa Kemal

27 Haziran 1919'da Sivas'a geldim. Görevden alındığıma dair Ali Kemal Beyin bir genelgesinin daha geldiğini öğrendim. 23 Haziran 1919 tarihli olan bu şifreli genelgede:

"İngiliz özel temsilcisinin istek ve ısrarıyla görevden alındı. Adı geçenin İstanbul'a çağırılması Harbiye Nezareti'ne ait bir görevdir. Fakat İçişleri Bakanlığı'nın size kesin emri: Artık o kişinin görevde olmadığını bilmek ve kendisiyle hiçbir resmî işleme girişmemek ve hükûmetin işleri ile ilgili hiçbir isteğini kabul etmemektedir" deniliyordu.

Bu işlemle ilgili Sadarete ve Millî Savunma Bakanlığı'na 28 Haziran 1919'da şu telgrafı çektim:

Müdafaa-i Hukuk-u Millîye ve Redd-i İlhak Cemiyetlerine yardım ettiğimden, İngilizler tarafından istendiği için görevden alındığım konu edilerek, daha bazı yersiz sözler de eklenerek, İçişleri Bakanı Ali Kemal Beyin devletin makamlarına il ve ilçelerine genelge ile duyurduğunu öğrendim. Beni bu göreve seçip atayan Padişahımızın bu konudaki fikri ve emirlerini de öğrenmek onuruna erişemediğim gibi, ne Sadaret makamından ve ne de Millî Savunma Bakanlığı'ndan, görevden alındığıma dair hiçbir emir almadım. Kısacası Ali Kemal Beyin bu gizli yayın ve genelgesinin ne gibi yanlış düşünceyle gerçekleştiğini ve devlet büyükleri arasında ayrılık ve memlekette kanunsuzluk, düzensizlik ve sonuçta millet arasında anarşiye neden olacak bir anlayışın ne kadar aşağılık ve tehlikeli olduğunu belirtmeyi gereksiz görüyorum. Ali Kemal Beyin görevden alınmamı bildiren telgraf haberi, adı geçenin davranış tarzının hükûmet tarafından onaylanıp desteklenmediğini tamamen göstermiş, bu şekilde geçmiş ise de Bakanlar Kurulu'nun karar ve kanaatleri dışında yapıldığına kesinlikle inanmış bulunuyorum. Bu tehlikeli ve sorumluluğu gerçekten ağır düşüncelerin millet ve memleketin gelecekteki kurtuluşu için ne büyük zararlar doğuracağını tekrar bildirmek zorundayım. Adı geçenin hakkında yapılacak işlemin kararını yüce makamınıza bildiririm.

Üçüncü Ordu Müfettişi

Padişahın Fahrî Yaveri

Mustafa Kemal

Bütün illere, bağımsız ve bağımlı mutasarrıflara (sancağın yönetici amiri, vali ile kaymakam arasında bir yönetici) ve kolordulara ve II.Ordu Müfettişliği'ne de şu telgrafı yazdım:

27 Haziran 1919

Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye ve Redd-i İlhak gibi sadece vatanı ve millî bağımsızlığı korumaya dayanan bir kutsal amacı desteklediğimden ve İngilizler tarafından istendiğimden bahsederek görevden alındığımı İçişleri Bakanı Ali Kemal Beyin idarî makamlara gizli bir genelge gönderdiğini öğrendim.

1. Beni bu memuriyete seçip atanmamı buyuran yüce Padişahın bu konuda buyruklarını öğrenme onuruna erişemediğim gibi, ne yüce Saltanat makamından ve ne de yüce Savunma Bakanlığı'ndan görevden alındığıma dair bu âna kadar hiçbir emir almadım. Dolayısıyla Ali Kemal Beyin bu gizli yazı ve genelgesinin ne gibi kötü düşüncelerden ortaya çıktığını, zaman ve olaylar çok yakında halkın gözleri önüne serecektir. Devlet büyükleri arasında ayrılık, memlekette kanunsuzluk, düzensizlik ve sonuç olarak anarşinin meydana gelmesine neden olacak bu tehlikeli korkunç anlayışın, tarih ve millet gözünde tehlike ve sorumluluk noktasına dikkatinizi çekmeyi gerekli görüyorum. Ali Kemal Beyin yetkisini aşan millî varlığımızın aleyhindeki bu gizli ve kanunsuz hareketten geri döndürülmesi gerekir.

2. Memuriyetimin sona ermesi hakkında yüce Padişahın buyruğunu aldığımda elbette resmî görevimden ayrılıp bunu başkalarından önce benim genelgeyle duyuracağım açıktır. Böyle bir durumda vatanın kurtarılmasına dayanan dinî ve millî fikrimi milletin bağrında milletin bir bireyi olarak da takip etmek, benim için en yüce ve saygı duyacağım bir görev ve

en kesin bir emeldir. Demek istiyorum ki, devlete ve Padişah buyruğuna bağlı olarak Üçüncü Ordu Müfettişliği ve bunun devlet ve millete karşı olan sorumluluğu kendimde bulundukça, hükûmetin emirleri dahilinde bulunan resmî görevlerden dolayı, bütün valiler ile Dahiliye Nezaretine bağlı iller, yazılı bildirilerimi yerine getirmeye yükümlü oldukları ve bugünkü gerçeği öğrendikten sonra her vakit ve tarih karşısında da sorumlu bulunduklarını acele olarak duyururum. Bundan başka Ordu Müfettişliği, devletin bir resmî makamı olup hiçbir zaman kişiye bağlı bulunmadığından makamın kendisine has haberleşme ve (revabıt) bağlarını iyi bir şekilde koruma ve devam ettirmenin kanunî bir mecburiyet olduğunu ve bu duyurumun Ali Kemal Beyin duyurusunun genelge hâlinde gönderildiği makamlara da ulaştırılması gereğini ek olarak bildiririm.

3. Bu telgrafın elinize geçtiğinin bildirilmesini rica ederim.

Üçüncü Ordu Müfettişi

Padişahın Fahrî Yaveri

Mustafa Kemal

Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey ile Millî Savunma Bakanı Şevket Turgut Paşanın Bakanlar Kurulu'ndan ayrıldıkları ajanslardan anlaşıldı. 10 saat sonra 28 Haziran 1919 tarihli ve Şevket Turgut imzasıyla aldığım şifrede (gizli yazı):

"Dakika geciktirilmesi sorumluluk gerektirir."

"Birçok dilek ve yalvarma ile bizden bir heyetin Paris'e gitmesine Dörtler Meclisi izin verdi. Ne olacağımızı biz değil, hatta geleceğimizle oynayanlar bile bilmiyor. Yalnız bir avunma noktası varsa o da düşmanlarımızın hakkımızdaki düşüncelerinin az çok iyiliğimize dönmüş gibi görünmesidir. Örneğin geçen aylarda biz barbarlıkla, yönetimsizlikle nitelendirilirken, şimdi de uysal fakat yardıma muhtaç kimseler diye nitelendiriliyoruz. Düşmanlar durumumuzu çok çabuk haber alıyorlar. Sizi çok çabuk elde edecekleri kesin görülmekle beraber zaten zorlukla hayatını yaşayan bizleri de ortadan kaldırmaya çalışacaklardır. Şu meveddet kârarname bilgilerimle size karşı kardeşlik görevimi ve vatana hizmetimi yerine getirmiş olduğumu zannederek herhangi bir hadesiye sebep olmadan hemen İstanbul'a gelmenizi rica ederim" deniliyordu. Buna cevap bile vermeye gerek görmedim. Sivas'ta millî teşkilâtın kuruluşu ve tamamlanması, Erzurum'dan sonra Sivas'ta Osmanlı Devleti adına genel bir kongrenin toplanması ve temsilcilerin çağrılması için gereken bazı düzenlemeler ve önlemler alındıktan sonra Erzurum'a doğru hareket edildi.

2 Temmuz 1919 günü Erzincan'da Saray Başkâtipliği'nden (Padişahın özel kaleminden) aldığım telgrafın başlıca noktaları şunlar idi:

"Önce ve sonra çektiğiniz telgraflarınız, yüce Padişahımızın hakkınızdaki hoşnutluğu ve iyilikseverliğinden dolayı, aşağıda yazılı olan düşüncelerini bildirmem ile beni özel olarak görevlendirmişlerdir. Yüksek makamlarınca çok iyi bilinen vatanseverliğinizden o bölgede bazı düzenleme ve girişimlerde bulunmanız İngilizler'in dikkatlerini çekmiş, hükûmete baskı yapmaya kalkmışlardır.

Devletimizin şimdiki durumu taşraca (Anadolu) düşünüldüğü ve tahmin edildiği derecede kaygı verici ve telâşlandırıcı değildir. Allah'ın izniyle devletin varlığının ve bağımsızlığının gerçekleşmesi başarılınca Saltanat Merkezi'nden (İstanbul) Taşra'nın (Anadolu) kurtarılması kolay olur. Şu sırada sizin istifa ederek Başkente gelmeniz, belki, yabancıların hükûmete baskı yaparak hakkınızda onur kırıcı bir işlem yapılması endişesiyle tavsiye edilmediği gibi Harp Dairesi'nce görevden alınma yoluna gidilmesi de Padişah katında uygun görülmediğinden, Harbiye Nezaretin'den iki ay süreyle hava değişimi izni isteyerek durumlar iyice belirginleşinceye ve barış kararlaştırılıncaya kadar istediğiniz bir şehirde veya kasabada dinlenmenizin en uygun durum olduğu hatırlatılır."

2/3 Temmuz 1919'da Mamahatun'da, Harbiye Nezaretin'den gelen Ferit Paşanın 30 Haziran 1919 tarihli şu şifresini aldım:

“Gönülden duyulan sevginin çekici gücü, sizi her zaman övüp duacınız olan beni, yine Harbiye Nezaretin’den getirdi. Hükûmeti epeyce zor bir durumda buldum. Dış ilişkilerin dehşet verici durumu içinde bir de bunu büsbütün artırmaya neden olacak bir iç bunalım karşısında kalınca elimde olmayarak titredim. Sizin gibi ben de değer verme gücüme dayanarak iddia edebilirim ki; benim kadar sizi, ruhunuzun en derin köşelerine kadar anlayabilmiş bir kişi yoktur. Şimdilik tam olarak bilemiyorum hükûmet ile sizin aranızdaki anlaşmazlık niçin çıkmıştır. Şüphesiz bu durum, dar ve kör görüşlü kişilerin etkisiyle olmuştur. İngilizler tarafından bazı kumandanlarımız hakkında yapılmış işlemlerin size de uygulanması hiç de beklenmeyen bir durum olmamakla birlikte; her ihtimali göz önüne alarak bu işin iyi bir biçimde çözümlenmesini diliyorum. Sizin yüksek gücünüzden ve büyük vatanseverliğinizden korkarak, haksızlıkları inkâr edilmeyecek olan düşmanlarımız sizin böyle önemli bir askerî memuriyette bulunmanızdan ürkmeleri sebebiyle sizi bu görevden ayırma girişiminde bulunmuşlardır. Yenilgi, çaresi bulunmaz bir hastalıktır. Bunların arzularına kulak verilmeyince birtakım yalanlar uydurarak vatanın yararına olacakların yok edilmesine çalışacakları korkusudur ki; üzülerek söylüyorum bir süre seçkin kişilerin hizmetlerinizden yararlanmamaya hükûmetimizi mecbur bırakıyor. Yüce şahsınıza çok yakınlık duyan yüce padişahımız, beni özel olarak kabul ederek özellikle bu işin güzel bir şekilde çözümlenmesi konusunu görüşme inceliğinde bulundular. Sağlık durumunuzu konu ederek, gerek İstanbul’da ve gerekse isteyeceğiniz herhangi bir yerde, hava değişiminin sizin tarafınızdan istenmesi ve hükûmetin de bunu kabul etmiş görünmesi ile çözüm bulunmuş olacak, hem siz korunmuş olacaksınız, hem de düşmanlarımızın istekleri son bulmuş olacak. Padişahımızca bu uygun görülmüş, hatta kendileri bu durumun saraydan da ayrıca sizlere yazılmasını istemiş ve emir buyurmuştur.

Elimden gelecek her isteğinizi yerine getireceğimi siz de bilirsiniz. Bu dileğimi hem resmî ve hem de özel olarak yapıyorum ve işte bu özel duruma dayanarak söyleyeceğim ki, vereceğiniz acil uygundur cevabı, yalnız hakkımdaki güven ve sevginizin göstergesi değil; aynı zamanda, bakanlık makamında ümid ettiğim başarıya da bir başlangıç olacaktır. Ellerinizden öperim.”

Padişaha hareket şeklim hakkında Harbiye Nezareti’ne yazdığımı bildirdim. Ferit Paşaya da durumun gidişini açıkladıktan sonra hava değişimi suretiyle Anadolu’da kalmakta bir sakınca görmediğimi yazdım.

Harbiye Nazırı Ferit Paşanın Erzurum’da aldığım bir telgrafında “İstanbul’a hareketlerinin çabuklaştırılmasını rica ederim” denilmekteydi.

Telgrafın başında da Ferit Paşa şunları söyledi :

“Paşam! İtilâf temsilcilerinin pek kesin başvuruları bugünkü telgrafnamemi yazmaya mecbur etti. Yüksek şahsınızı benim kadar kimse bilemez. Vatanımızın onuru ile ilgili yüce gayelerinizi biliyorum.

Ben, İstanbul’a onur vereceğinizi gerek padişah efendimize ve gerek temsilcilere karşı söz verdim. Utanacak bir duruma düşmeyeceğime eminim.

Yüce şahsınızla ilgili İtilâf temsilcilerinden burayı onurlandırmanızda size saygıdan başka bir şey gösterilecek değildir. Bunlar sağlanmıştır.(Gülmeler) Ancak ve ancak sizin hemen o bölgeden ayrılarak buraya gelmeniz gereklidir.” (Beklesinler sesleri ve gülmeler)

Ferit Paşaya verdiğim cevapta şunları söylemiştim:

1- Benim vatan ve milletin kurtuluşuna hizmet etmekten başka bir düşünce ve amacımın olmadığı ve şu an bile devletin sınırları içinde çalışma ve gayretlerimin bu yönde olduğu meydanda iken, İtilâf Devletleri’nin temsilcilerinin kişiliğimden bu kadar kuşkulu bulunmalarının bir takım yalan dedikodulardan ileri geldiğini ve bunların da, benim bütün duygularımı, düşüncelerimi ve dileklerimi yakından bildiğini söyleyen padişahın yüce buyrukları ile hükûmet emrinde çalışacağıma inanan yüksek şahsınız tarafından verilecek açıklama ve güvencelerle düzeltileceği ve giderileceğine inanıyorum.

2- Dört gün önce Padişaha ulaşan ve İtilâf temsilcilerince de karşı konulmadığı anlaşılan yüce önerilerine cevap olarak yazdığım düşüncemin cevabı alınmadan İstanbul'a geleceğime söz verilmemeliydi.

3- Hiçbir uygun neden yok iken İzmir'in ve Antalya'nın hükûmetimizin bilgisi olmadan düşmanca işgali ve silâhsız, çaresiz halkın Rum eşkıyasına doğratılması ve binlerce ırz ve namusun ayaklar altına alınması ve şu anda Aydın vilâyetinin her tarafında bu kötü durumun devam etmesi ve bir süre önce oradan Nureddin Paşanın alınmasının ve bu kötü kumandan değişikliğinin teşekkür edilen bir sonucu muydu? Bu bölge için de böyle kanlı bir sonuç hazırlanmış ve buna engel olacak kumandanların değiştirilmesi gerekli görülmüşse, temsilcilerin vatanı yok etmeye yönelik istekleri karşısında hükûmetimizin ikinci bir hainliğe aracı olmak yerine, milletin bireyleri arasına bir birey olarak karışması, örnek alınmaya değer bir vatanseverlik olur. (Alkışlar)

Doğudan Şevki ve İhsan Paşaların alınmasının vatanımızın batısındaki bir bölümünün zalimce işgali programının uygulanmasını önleyebilme derecesi ne olmuştur?

Ferit Paşanın verdiği cevap şudur:

"Yüce açıklamalarınız doğrudur. Ancak bir millî hareketin olacağına inanan İngilizleri, yüksek kudretiniz ve vatanı korumadaki kararlılığınız endişelendirmiş ve düşmanlarımız tarafından her gün bir şekilde ortaya atılan dedikodular, bu kaygıları artırmış olacak ki, bugün derhal yüce şahsınızın, ordunun başından İstanbul'a getirilmesini hükûmetten istemişlerdir. Bu isteklerini tehdit edici bir ifadeyle söylemişlerdir. Dört gün önceki durumun şekline göre padişahın yüksek onaylarına sunulan benim önerim idi. Fakat bugünkü durum, böyle ani ve acele bir davete mecbur ediyor.

Bâbıâlî'de makine başında geç vakte kadar sizi rahatsız etmemin nedeni, anlarsınız ki, bir mecburiyet ve vatanın çıkarını düşünmemdendir. Aynı zamanda siz buraya geldiğinizde her zaman hak etmiş olduğunuz hürmet, İngilizler tarafından da gösterilerileceği, Hariciye Nazırı aracılığıyla garanti edilmiştir. İlk telgrafımda da üstü kapalı belirttiğim gibi Paris Konferansı kararlarına boyun eğmekten başka yapılacak bir şey görünmemektedir. İşgalcilerle şimdilik iyi geçinmenin uygun olduğu görünüyor ve işte bu nedendendir ki acil olarak İstanbul'a gelmeniz bekleniyor.

Elbette ki karşı karşıya konuşmak bizi de aydınlatacaktır. Temsilcilere duyurulmak için hareket edeceğiniz anın bildirilmesini rica etmekteyim."

Verdiğim cevapta şu maddeler vardı :

1- Dünkü yüce telgrafınızda Paris konferansı kararlarına uymaktan başka bir şey görülemediği açıklanıyordu. Bu kararlar nelerdir? Ajansların en son duyurusu, millî bağımsızlığımız ve geleceğimizi pek ümitsiz bir halde gösteriyor. Meselâ Paris Konferansı, Trakya, Pontus, İzmir, Kilikya sorunlarını devletin çıkarlarına aykırı olarak karara bağlamış ve Doğu vilâyetlerimizde de Ermenistan egemenliğini kabul etmiş ise de bu kararlara uymak için vekilliği ve yetkiyi alan ve kararlaştıran kimlerdir? Sadrazam Paşa hazretleri, vatan ve milletin kutsal haklarını yok eden bu fena durumları engellemek ve ortadan kaldırmak için ne gibi olumlu ve maddî güvence ve ümitle geri dönüyorlar?

2- Padişahı, devletin ve milletin bütün gerçekleriyle ve hâlifeliğin haklarının sıkıntılarıyla ilgili konuları, içten ve güvenilir bir dil ile aydınlatmak ve sorumluluğu olmayan padişahın ümit ve buyruklarını daima din ve devletin gerçek işlerine yönlendirmek lâzımdır. İstanbul'daki bazı önemli kişiler ve özellikle bir iki ay bile yönetimde kalamadan değişen kabineler, kendilerinde beliren yanlış fikirlerle milletin işlerinde vekillik ve yetki kullanmaları gibi tarihin en feci sorumluluklarından kesinlikle uzak kalmalıdır.

3- Şahsıma gelince, pek yanlış ve hatalı anlayışlar olduğunu görüyorum. Bugün vatanımızda bir millî güç varsa, o cereyan, felâketlerden uyanmış olan milletin kalp ve bilincinden doğmuştur. Ben de ancak ona bağlanmış oluyorum. Benim buradan alınmam gibi düzenlemeler pek yanlış ve hatta tehlikelidir. Dışişleri Bakan Vekili Beyefendi tarafından

benim korunmam hakkında İngilizlerden güvence alındığı açıklanıyor. Buna pek hayret ettim. Çünkü devletleri ve milletleri, isim ve onurlarına bağlı olarak resmen imzaladıkları ateşkes hükümlerini korumayı bile asla uymadan alabildiğine tecavüzlerde bulunan ve defalarca onur kırıcı örnekler ortaya koyan İngilizlerin bu güvencesine inanmak kolay bir aldanma olur. Yalnız tam anlamıyla güveniniz ki, eğer memleketin kurtuluşu şahsımın çekilmesine bağlı olsaydı kayıtsız şartsız ve insana hiçbir ümit ve emel bağlamayı değersiz görerek kendimi kurban etmek kadar vicdanî ve basit bir şey olamazdı (Alkışlar). Demek istiyorum ki aradaki karar farkı, gerçek durumun henüz oraca (İstanbul) gerektiği kadar bilinmemesindendir.

4- Uygulanması düşünülüp anlatılan iyi geçinme yolunu üzücü buluyorum, çünkü iyi geçinme yolu değersizdir.

Ateşkesin imzalanmasından bugüne kadar İstanbul hükûmetinin maalesef birbirini tekrarlayan beceriksiz ve zayıf durumu, millî kuvvetten zerre kadar kuvvet almaması sonunda İtilâf Devletleri'nin memleketimizi bir güçlükle karşılaşmadan işgal arzularını kolaylaştırmıştır.

General Allenbi ile her gün Padişahın Başmabeyncisi (Genel Sekreteri) olan Harbiye Nazırı (Millî Savunma Bakanı) eski yaverlerinden bir Paşanın bizzat konuşmaları ile ve adı geçen Yaver Paşanın bu konuşmada karşılaştığı kötü davranış ve sözlerin ayrıca bir yabancı general ile eski Millî Savunma Bakanlarından Abdullah Paşanın konuşmalarında generalin kullandığı bağımsızlığımızı aşağılayıcı ifadeye de dikkatinizi çekmek isterim.

Şimdiye kadar önceki kabineler tarafından tutulan bu iyi geçinme yolu, Anadolu'nun batı bölümü, İstanbul ve Padişahın saraylarına kadar feci bir şekilde işgal edilmesini ve millî güçlerin parçalanarak yok edilmesini kolaylaştıracaktır. Doğu Anadolu için de aynı işlemi ortaya koymuşlardır. Kısacası sizin de içinde bulunduğunuz kabinenin buna alet ve aracı olmama şeklindeki vatanseverliği göstermesi istenir ve beklenir. İlâve edeyim ki, inancım ve fikrimin kesinlikle doğruluğundan hiç şüphem yoktur. Çünkü bu inancım ve düşüncelerim, her taraftaki bilgili ve doğru görüş sahibi kimselerin müşterek kanaatlerine ve özellikle millî vicdanın gözlemlerine dayanmaktadır.

Anadolu'daki büyük kumanda makamlarının bir süreden beri sarsılması ve o boşlukların yerine güçsüz ve beceriksiz kimselerin getirilmesi gibi Batı Anadolu'yu boğazlanarak kurban edilmiş bir şekilde kaptıran sizden önceki kabinenin siyasetine bir kere daha dikkat çekmek isterim.

Ali İhsan Paşa ile Nurettin Paşa ve onun yerine getirilen Ali Nadir Paşa olaylarını millî tarihimiz gösterecektir. Mademki bugün sizin bulunduğunuz yer, vatan ve milletin kurtuluşunu sağlamaya yetersiz ve güçsüz kalıyor, o halde sizden öncekilerin açtığı zararların bu kere de vatan ve milletin doğu bölümüne yayılmaması için sizin gibi sermayesi ancak vatanseverlik olması gereken değerli ve tecrübeli bir kimsenin inanmadığı şeylere boyun eğmesine hiç de zorlayıcı bir şart yoktur. Bağımsızlığını kaybetmiş olan makamınızdan ayrılmanız ile tarihin açık olan bir emin sayfasından övülmüş bir şeref ile sıyrılmak her halde bütün vatansever ve namuslu kişilerce beklenmektedir.(Bravo sesleri)

Ferit Paşaya en son verdiğim cevap şudur:

Harbiye Nezareti Ferit Paşaya

Erzurum 6 Temmuz 1919

Ermenistan'a söz verilmiş olduğunu bilmekle, heyecan ve kızgınlık içindeki doğu illeri ahâlisi arasından çıkıp gelmeye dair teklifinizi yerine getirmede şahsi irâdemi kullanmaya manen ve maddeten yasaklı bulunuyorum. Durumun değerlendirmesini görüş ve yetkinize arz ediyorum. Efendim.

Üçüncü Ordu Müfettişi

Padişahın Fahrî Yaveri

Mustafa Kemal

Bundan sonra Padişahın özel kalemi aracılığıyla aldığım telgrafta “Orada yaptığınız yüce girişimler, her nasılsa İngilizlerce vatanın savunulması şeklinde değil de kargaşa çıkarmak şeklinde anlaşılmaktadır. İngilizler, yüce şahsınıza karşı onur kırıcı hiçbir davranışta bulunmayacaklarını kesin şekilde söz verdiler ” denilmekteydi.

Buna cevap karşılığı yazmadan şu telgrafı verdiler:

Yüce görevinize son verilmiş olduğu için hemen gecikmeden İstanbul’a dönmeniz padişahın buyruğunun gereğidir Efendim.

Padişahın Baş Kâtibi

Ali Fuad

Son cevabım bu idi :

8/9 Temmuz 1919 Erzurum

Padişahın Baş Kâtipliği aracılığıyla Padişahın yüksek katına,

“Şimdiye kadar gerek sizin yüce katınıza ve gerek Harbiye Nezareti’ne ulaştırdığım açıklamalarımda vatan ve milletin ve hilâfet makamının karşılaştığı haksız ve üzücü saldırılar karşısında millî acımızın bütün safhalarını gerçekçi şekilde arz ettim. Bunu yapmakla kutsal değerlerimin bana yüklediği en yüksek ve en vicdanî görevlerden birini yapmış oldum. Ümitlerim ve kıvılcım yaratan girişimlerimin İngilizlerce vatanın savunulması şeklinde değil, başka şekilde düşünülmüş olmasından dolayı hükûmetimizin büyük bir baskı altında kaldığı bildiriliyor. Hükûmetimizin ve İstanbul’un zaten ne gibi baskı ve üzücü şartlarla kuşatıldığı gerek tarafımca ve gerek bütün yüce milletimizce tamamen biliniyor ve açık olduğundan bu baskı ve kuşatmanın daha çok artmasına ve bana karşı pek büyük güven bağlantısı ve sıcak bir sevgisi olduğunu bildiğim padişahın bıkkınlığa düşmesine hiçbir şekilde razı olmayacağımdan, yalnız memuriyetime değil, bütün övüncünü vatan ve milletim ve padişahımın kurtuluşundan alan pek çok sevdiğim mübarek askerî hayatımdan da ayrılış fedakârlığımı bildiririm. (Alkışlar) Yüce Saltanat ve Hilâfet makamının ve yüce milletin hayatımın son noktasına kadar daima koruyucu ve bağlı bir ferdi gibi kalacağımı, bütün bağlılığımla bildiririm. Yüce askerlik görevimden ayrıldığımı Millî Savunma Bakanlığı’na bildirdim. Sağlık ve iyiliğiniz için dua ve her türlü kötülükten korunmanızı Allah’tan dilediğimi yüksek ilminizin bilgisi içinde olması ferman.

Kulları

Mustafa Kemal

Fuad Bey (Çorum) - Fedakârlığın en önemli noktası bu değil mi arkadaşlar?

Mustafa Kemal Paşa (Devamla) - Birinci devreye dair söyleyeceklerim bitmiştir. Arkadaşlar! Fakat sanıyorum, fazla yoracak, ufak bir aradan sonra devam etmek istiyorum.

İsmail Fazıl Paşa (Yozgat) - Siz yoruluyorsunuz. Fakat biz dinlemekten lezzet alıyoruz.

Meclis-i Sin (Başkan) Bey* - beş dakika istirahat.

Efendiler,

Hepinizce biliniyor ki Rumî 10 Temmuz ve Milâdî 23 Temmuz tarihinde Erzurum’da Doğu Anadolu illerine ait olmak üzere millî bir kongre toplanmıştı. Bu millî kongrenin açıkladığı temel ilkeleri her halde biliyorsunuz. Fakat şimdiye kadar izlediğimiz yol, bu ilkeler olduğu için hatırlatmak üzere bunları tekrar edeceğim. Erzurum Kongresi’nin açıkladığı ilkelerden birincisi, I. Dünya Savaşı’ndan sonra genel durum gereği, içine düştüğümüz yenilgi dolayısıyla vatanımızın birçok önemli bölümü düşmanlarımızın işgali altına girdi. Millet, bütün amaçlarında maddî ve gerçek düşünerek ve ancak kuvvetle elde edeceği konular üzerinde kendisine yeni bir hudut çizmek üzereydi. İşte kongre bu hududu çizmiştir. Bu millî hududu önceki hâlinde bırakmak için demiştir ki, ateşkesin imza olunduğu 30 Ekim 1918 tarihinde çizdiği hudut, hududumuz olacaktır. Vatanımızın hududu olacak bu hududu ayrıntılarıyla

bilmeyen arkadaşlarımız olabilir. Yeniden fazla ayrıntıya girmek istemediğim için şu şekilde açıklama yapacağım.

Doğu hududuna elviye-i selâseyi katarak düşününüz. Batı hududu Edirne'den bildiğimiz gibi geçiyor. En büyük değişiklik Güney hududunda olmuştur. Güney hududu İskenderun'un güneyinden başlar. Halep ile Katıma arasında Cerablus Köprüsüne varan bir hat ve doğu parçasında da Musul vilâyeti ve Süleymaniye ve Kerkük civarı ve bu iki mıntıkayı diğerine bağlayan hat. Efendiler, bu hudut sadece askerî düşünceyle çizilmiş bir hudut değildir, millî huduttur. Millî hudut olmak üzere tespit edilmiştir. Fakat bu hudut içerisinde düşünülmesin ki İslâm topluluklarından yalnız bir cins millet vardır. Bu hudut dahilinde Türk vardır, Çerkes vardır ve diğer İslâmî topluluklar vardır. İşte bu hudut birbiriyle kaynaşmış halde yaşayan bütün amaçlarını tam manasıyla birleştirmiş olan kardeş milletlerin millî hudududur. (Hepsi İslâmdır, kardeştir sesleri) Bu hudud sorununu belirleyen maddenin içerisinde büyük bir esas vardır. Fazla olarak o da bu vatan hududu içinde yaşayan İslâm topluluklarının her birinin kendine özgü olan, çevresine, âdetlerine, ırkına özgü olan ayrıcalıkları tam bir içtenlikle ve karşılıklı olarak kabul ve tasdik edilmiştir. Elbette buna ait ayrıntı ve fazla açıklama yoktur. Çünkü bu fazla açıklama ve ayrıntıya girmenin zamanı da değildir. İnşallah, varlığımız kurtulduktan sonra (inşallah sesleri) kardeşler arasında çözülmeye bırakılmış ve ayrıntıya girişilmemiştir. Fakat esas olarak bu maddenin içindedir. Yine Erzurum Kongresi'nin millîyet esaslarından birisi Efendiler, işte bu millî hudut içerisindeki yönetimin millî hâkimiyet esaslarına dayanmasıdır.

Çünkü bizzat bulunmuş olduğum için kongrenin o zamanki anlayışı hakkında yakından bilgi sahibiyim. Her halde Osmanlı toplumunun tamamı millî bağımsızlığın elde edilmesi; özellikle saltanat makamının korunması, mutlaka sağlam bir yönetim ve güvenilir bir kuvvete bağlıdır. Bunlar ise ancak millî hâkimiyet esasına dayanan yönetim ve kuvvettir. Erzurum Kongresi millî hududumuz içerisinde yaşayan Müslüman olmayan unsurları da göz önüne almıştır. Hepimizce bilinmektedir. Efendiler!

Müslüman olmayan unsurlar, azınlıklar adı altında bütün dünyanın sözünü ettiği ve özellikle bizim memleketimizde ilgisi oldukça büyük bir önemle göz önüne alınan bir meseledir. Elbette bu meseleyi de gerçekçi düşünmek gerekir, o zaman da gerekliydi. Kongrenin ortaya koyduğu eser Müslüman olmayan unsurlara ve Müslüman olanlara verilmiş olan hakları vermekten ibaret olacaktır. Bundan daha doğal bir kural bulamam. Bununla aynı hudut içinde yaşayan insanlara aynı kanunî haklar verilmiş oluyordu. Yine en önemli esaslardan birisi devletin iç ve dış bağımsızlığı idi. Millet bağımsızlığından vazgeçmiyor ve geçmeyecek esası kabul edilmişti. Ancak temal esası daima saklı ve saygıdeğer tanımak üzere memleketimizin bayındırlığı, milletimizin zenginliği, fikrî düzeyimizin genel durumu dikkatle gözlenince bütün dünyadaki gelişme ile bunu karşılaştırınca itiraf etmek zorundayız ki biraz değil çok geriyiz. Demek istiyorum ki, bunu gidermek için çok büyük kaynaklara, çok büyük araçlara kısacası her şeye ihtiyacımız vardır. İşte bu ihtiyaçlarımızı milletin gelişme ve aydınlanması, memleketin bayındırlığı için muhtaç olduğumuz her şeyi dışardan almak konusunda elbette sağlıklı bir olgunlukla hareket edecek, yani dış ilgi ve yardımı tamamen uygun göreceğiz. Ancak arz ettiğim gibi, bağımsız kalmak sıfat ve yetkisini daima korumak... Erzurum Kongresi'nin esas şartları bundan ibaretti.

Teşkîlât ayrıntılarını anlatmayacağım. İşte Erzurum Kongresi böyle milletin hayatına yararlı olacak konularla uğraşmak için toplanırken İstanbul'da iktidarda bulunan Sadrazam Ferit Paşa, hepsini suçlu, haydut sayıyor, derhal tutuklanarak İstanbul'a gönderilmelerini, bütün asker ve sivil devlet yetkililerine bildiriyordu. Bunun da ayrıntılarını anlatmak istemiyorum. Buradan Sivas Kongresi'ne geçeceğim. Erzurum Kongresi'nden sonra 4 Eylül'de Sivas'ta genel bir kongre oldu. Erzurum Kongresi yalnız Doğu Anadolu'yu temsil etmiş oluyordu. Sivas'ta Batı Anadolu'dan ve Rumeli'den de seçilmiş temsilcilerin gelmiş olmasından dolayı artık vatanın genelini, Anadolu ve Rumeli'de yaşayan bütün milletdaşlarımızın görüşünü, düşüncelerini onaylamış oluyordu. Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi'nde belirlenen kuralları olduğu gibi kabul etmiş, yalnız ismini kapsamakla kalmamıştır. Bütün Anadolu ve Rumeli'yi kapsayan millî birlik ve beraberliği sağlamıştı.

Özellikle Dahiliye Nazırı olan Adil Bey ve Millî Savunma Bakanı Şefik Paşa, Erzurum Kongresi sırasında olduğu gibi ve belki bundan daha fazla yine millî egemenliği kurmak ve yine memleketin ve milletin hayatını kurtarmak için çalışanlara karşı birtakım kararlar veriyorlar ve bu kararları gururlu bir şekilde takip ediyorlardı. Kongrenin toplandığı sırada Ferit Paşa ve arkadaşları, Malatya'da Elazığ valisi Galib Beyin emir ve yönetiminde masum halkı kandırıp aldatarak bir kuvvet toplama gayretine girmişlerdi. Millî Savunma Bakanı Şefik Paşa da bu kuvvetleri masum milletdaşlarımızdan ve dindaşlarımızdan askerî kuvvet oluşturarak desteklemek için emirler veriyordu. Ali Galip Bey, bu kuvvetlerle birdenbire gelecek, Sivas'ı basacak, orada bulunan millî kuvvetleri birer birer bir cani gibi asacak, kesecekti. Bütün bu düzenleme, kendisinin vilâyete ve komutanlığa atanması içindi. Orada hareket için bir padişah buyruğu almışlar ve bu kişinin bu buyruğu cebinde taşıdığı gerçeği anlaşıldı. Sivas'a ulaştıktan sonra derhal telgraf başında İstanbul ile haberleşerek o zaman padişah buyruğunu da yayınlayacaktı. Öte yandan Ankara'da vali bulunan Muhiddin Paşa Çorum'a gitmiş ve orada yine Millî Savunma Bakanı'nın kendi emrine vermiş olduğu askerî kuvvetlerle hareket ederek böyle iki taraftan Sivas'a baskın yapacaklardı. Tesadüfen İstanbul ile bu kişiler arasında alınan ve gönderilen şifreli telgraflar elimize geçti. Bunun üzerine hemen İstanbul'a başvurduk ve bunun gerekçelerini anlamaya çalıştık. Elbette Ferit Paşa, Şefik Paşa, Adil Bey güvenilir kişiler değillerdi ve millet adına orada toplanmış olan kongre üyeleri yine yüksek hilâfet ve saltanat makamına, padişaha telgraflar verdiler. Bütün temsilciler telgrafhaneye koştu ve padişahtan hakkını istedi.

Mehmed Şükrü Bey (Afyon Karahisar)- Paşa! bir nokta var; İngiliz Amirali "Mister Növil"in katılımını açıklamanız gerekir.

Mustafa Kemal Paşa (Devamla)- Pek doğru. İngilizlerden bahsetmek istemediğim için bu noktayı anlatmadım efendim.

Gerçekten İngilizler bütün Kürtleri kandırmak, onları Türklerden ve diğer dindaşlarından ayırmak için düşünebildikleri her şeyi orada uygulamaya çalışıyorlardı. Bu uygulamada en büyük çabayı gösteren yüzbaşı ve söylentiye göre binbaşı rütbesini taşıyan birisiydi. Ve buna ne yazık ki, Müslümanlardan bir iki kişi yardım ediyorlardı. Tam bu esnada (Növil) de Malatya'ya gelmiş ve Ali Galip Bey ile işbirliğine girmişti. Sivas yönüne hareketi düşünülen kuvvetin başında bulunuyordu. Yine bıraktığım noktaya dönüyorum. Padişaha durumu anlatmak istedik. Bütün telgraf görüşmelerim Ferit Paşa, Adil Bey ve arkadaşları tarafından kesildiğini gördük ve bize padişah ile görüşme izni vermiyorlardı.

Ferit Paşaya başvurulduğunu ve sonra padişaha başvurulduğunu söylemiştim. Ferit Paşaya güvensizliğimizi ve başvuruda kendisine güvenmemekte olduğumuzu ve hatta durumu tamamen açıkladıktan sonra Ferit Paşa hükûmetinin yerine artık herhalde milletin istek ve güvenini kazanmış bir kabineyi iktidar makamına getirmek gereğini sunmuştum. Bu isteğimiz Ferit Paşanın önlemesiyle padişaha ulaşmamıştır. Bunun arkasından Ferit Paşaya dedik ki, bizi şikâyetlerimizi iletmede serbest bırakmazsanız o zaman millet, hareketlerinde kendini hür ve serbest saymakta haklı olacaktır. Cevap vermediler. Serbestlik kendiliğinden tanınmış oldu. Kongre, kendisini serbest saydıktan sonra elbette Mister (Noel) ve Ali Galip Beye ve onun aldatıp kandırdığı temiz, saf insanlara karşı önlemler aldı. İlk önlem, elbette kandırılmış olan dindaşlarımızı aydınlatmaktı. Ve bunda başarı gösterildiği anda bütün aldatanlar, kandıranlar, bütün o caniler yalnız kaldılar. Ve oradan kaçmayı başarabildiler. Çorum'da bulunan Muhittin Paşa da Sivas'a davet edildi.

Efendiler! İstanbul'da Ferit Paşa kabinesi ile milletin, bütün mülkî amirleri ve ordunun bağlantısı bu şeklide kesintiye uğratıldı ve bu durum tam 23 gün devam etti. 23 gün içinde hepimizce bilinmektedir ki, milletimiz kutsal amacını gerçekleştirmek için birlik ve beraberliği ne dereceye kadar gösterebileceğini o süre içindeki cesaret ve kararlılığıyla ortaya koymuştur. Bu, millet için, hepimiz için gurur duyulacak ve memnun olunup övünülecek bir durumdur. Sonunda 23 gün sonra, Ferit Paşa işlediği cinayetleri millet ve memleketin anladığını, milletin karar ve kahramanlıktan geri durmayacağını gördüğünden görevinden ayrılmaya mecbur oldu. Bunun ardından hükûmet Başkanlığı'na Ali Rıza Paşa gelmişti. Ali

Rıza Paşanın iktidar makamına gelmesi ve istediği kişilerden, Bakanlar Kurulu'nu oluşturması hakkında Sivas Kongresi'nin veyahut görevlendirdiği Temsil Heyeti'nin ilgi ve ilişkisinin olmadığı malumunuzdur. Demek istiyorum ki, Kongre Temsil Heyeti kendiliğinden karşı karşıya gelmiş oldu, ilk bakışta Ali Rıza Paşa hükûmetinin bakanları Ferit Paşa hükûmetinin bakanlarından devredilmiş göründü. Bu bakımdan güvenmekte biraz kararsızlık oldu. İşte bundan dolayı o zaman Ali Rıza Paşaya karşı bulunmak gereği hissedilmiştir. Esas olduğu için izninizle aynen okuyacağım.

İktidar makamına gelen Ali Rıza Paşaya 3 Ekim l9l9 günü şu telgrafla istek ve bilgilerimizi arz ettik:

Sadrazam Ali Rıza Paşa!

Millet, şimdiye kadar devlet yönetimine geçenlerin Kânun-i Esâsî'ye (Anayasa) ve millî amaçlara aykırı düştüğü bilinen tutum ve davranışlardan üzgündür. Haklarını tanımaya, geleceğini güvenilir, işbilir ellerde görmeye kesin kararını vermiş ve gereken kararlı girişimlere yönelmiştir. Düzenli bir teşkîlâta bağlı millî kuvvetler, milletin kesin irâdesinin Allah'ın yardımı ile gösterilmesini tam anlamı ile ispat etmek gücünü kazanmıştır.

Millet, kuvvet ve irâdesini hiçbir zaman padişahlık makamına, memleket ve millet yararına aykırı bir biçimde kullanmak arzusunda değildir. Millet, Hilâfet Makamını, hâlife hazretlerinin kutsal şahsının güvenini kazanmış olan yüce şahsınızla yüce arkadaşlarını zor duruma sokmaktan kesinlikle sakınmakta olup, aksine, tamamen yardım etmeye bütün içtenliğiyle hazırdır. Ancak Bakanlar Kurulu içinde Ferit Paşa ile çalışmış kişilerin bulunması, yüce heyetlerinin bakış açısı ile millî isteklerin uygunluk derecesini olgunlukla anlamak zorunluluğunu ortaya koymuştur. Milletçe tam bir güvenlik sağlanmadıkça atılmış olan her adım, kurtuluşun engellenmesi ve yarım önlemlerle yetinilmesi millet ile yüksek heyetiniz arasında da yanlış anlamaları getireceğinden uygun görmemektedir. Kısacası kurul, kesin ve açık olarak Sadrazamlık makamının yüce sahibinden aşağıdaki konuların yeni hükûmetinizce uygun bulunup bulunmadığını ve kabul edilip edilmeyeceğini olgunluk ve saygıyla anlamayı görevlerinden sayar:

1. Yeni hükûmetin, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde kararlaştırılan kuruluşa ve milletin haklı isteğine uygun davranması,

2. Millî Meclis'in toplanmasıyla fiilî denetim başlayıncaya kadar milletin geleceği hakkında hiçbir resmî yükümlülük altına girilmemesi,

3. Barış konferansında millet ve memleketin geleceğini tayin etmeye görevlendirilecek temsilcilerin öncekiler gibi bilgisiz, yeteneksizlerden değil, milletin amaçlarını tam anlamıyla bilen, güvenilir, kudretli ve yetkili kişilerden seçilmesi.

Bu esaslarda tamamen anlaşma olması hâlinde milletin vicdanından doğmuş ve bütün İtilâf Devletleri'nce kanuna uygunluğu ve gücü tanınmış olan Millî Teşkilâtımızın, hükûmetin yardımcısı olacağı ve bu şekilde hükûmetin millet ve memleketin geleceği hakkında Barış Konferansı'nda olabilecek girişimlerin daha güvenilir ve etkili olacağı doğaldır.

Bir kez bu önemli esaslarda ortak görüş sağlandığı anlaşıldıktan sonra, gelecekte olabilecek olumsuz olayların giderilmesi amacıyla bazı ek düşünce ve görüşlerimizi bildirmemize yüce sadrazamlık makamının izin vermesini arzu etmekteyiz.

3 Ekim 1919

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Temsil Heyeti Adına

Mustafa Kemal

İşte bu esaslar da anlaşıldıktan sonra arada yazılan yazıları yazdık. Ali Rıza Paşa Erzurum ve Sivas Kongrelerinden bilgisi olmadığını açıkladı. "Ondan sonra gereğini yerine getirmek için önce bu kararların neler olduğunu bildiriniz" dediler. Hepinizce malum olan

bildiriyi kendilerine bildirdik. İşte bunu görüştükten sonra Bakanlar Kurulu, bize sadrazamın verdiği cevapta bu esasları Bakanlar Kurulu'nun kabul ettiğini bildiriyor ve ondan sonra da bizim hakkımızda birtakım kısıtlayıcı isteklerde bulunuyordu. Bu kısıtlayıcı isteklerin başlıcası olağanüstü olaylardan ve ortaya çıkan 23 günlük durumun ortadan kaldırılmasından sonra Mebuslar Meclisi'nin seçimlerine ve hükûmet işlerine karışılmaması noktalarına dairdi. Bizim verdiğimiz cevabı aynen okursam sorun daha iyi açıklanmış olacaktır.

Yüce Sadrazamlık Makamına:

4 Ekim 1919 tarihli Sadrazamlık makamının cevap olarak gönderdiği telgrafın içeriğine göre cemiyetimiz Temsil Heyeti'nin yapmış olduğu bilgilendirmenin tamamen uygun ve kabul görmüş olduğu tam bir teşekkür duygusuyla anlaşıldı. Ancak tarafımızdan yerine getirilmesini istediğiniz noktalar hakkında aşağıda açıklamalarda bulunmamıza izninizi isteriz. Hükûmetin öncü hareketlerinde kanun hükümlerine tam olarak uyulması doğal olup, heyetimizce de bu uygulamanın sağlanması tek amacımızdır. Son zamanlarda ortaya çıkan uygunsuzluğu ve kanunsuzluğa etken ve neden olan Ferit Paşa hükûmetidir. Bu husus, adı geçen kabinenin düşmesiyle yüksek heyetinizce kanun hükümleri içinde hareketle Ferit Paşa hükûmeti tarafından kanun dışı davranış ve işlerle ortaya çıkan durumun kaldırılması için gereken önlemlerin alınması ve gereğinin yapılması ile ortadan kalkar. Bu yüzden şu anda yaşanan ve beklenen hareketlere sebebiyet verilmemiş olur. Cemiyetimizin Bakanlar Kurulu ile kanunî hükümler içinde her türlü anlaşma ve görüşmelerde bulunabilmesi, kuruluşumuza iyi niyet göstereceğini açık ve kesin bir dille söylemesine bağlıdır. Aksi durumda cemiyetimiz ile merkezi hükûmet arasında karşılıklı güven ve yakınlığın kurulması şüpheli kalacaktır ve sonucunda bu, anlaşmazlıkların ve uyumsuz girişimlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. İstanbul ile Anadolu'yu birbirinden ayırmaya kurulumuz ve temsilcisi olduğumuz milletin bireyleri neden olmamıştır. Aksine, önceki hükûmetin Paris Barış Konferansı'nda Doğu illerimizi tamamen geniş bir özerkliğe sahip Ermenistan olarak kabul etmesi ve Toros, Osmanlının sınırı gösterilerek iki, üç ilimizin tümünün Osmanlı bütünlüğünün dışında bırakılması ve İstanbul ile illerimizin bir çoğunda Ateşkes Antlaşması hükümlerine aykırı birçok işgallerin olmasına ve millet ve devletin bağımsızlık onurunun kırılmasına seyirci kalması ve millî varlığını korumak amacı ve dine bağlı kararlılığıyla kutsal haklarını savunmak için ayaklanan kongre üyelerinin eşkıya çetesi gibi cezalandırmak amacıyla Elazığ vilâyetinde birtakım eşkıya toplayarak Sivas ve Elazığ vilâyetlerinin halkı arasında katliama neden olacak hazırlıkların emrini veren eski hükûmetin hukuk dışı icraatları neden olmuştur. Osmanlı memleketlerinin bir kısmının işgali tehlikesine gelince, millî teşkîlâtın kurulup ortaya çıktığı günden beri, hiçbir işgal olmadığı gibi tam tersi Ferit Paşa kabinesinin hoşgörü ve günahının sonucu olarak ateşkes hükümlerine aykırı olarak işgal edilen Merzifon ve Samsun gibi; yerler boşaltılmıştır. Bundan dolayı devletin birliğini, millî heyetimiz değil bundan önceki hükûmetin bozduğunu söylemeyi gereksiz gördüğümü bildiririm. Tarafımızdan hiçbir resmî daire işgal edilmemiş olduğundan böyle bir durumun düzeltilmesi de düşünülemez. Millî kuvvetlerimizin aleyhinde bundan önceki hükûmetin yapmış olduğu yayının doğruluk derecesini incelemek için başkentte milletin güvenini taşıyan millî kuvvetlere dayalı ve meşru olan (hem yasal hem kabul edilir) bir hükûmet göremeyen İtilâf Devletleri'nin görevlendirdiği siyasal memurlar ile yaptığım görüşmeler olmuştur. Bunun amacı milletin beklentilerini, millî teşkîlâtın kuvvet ve kudretini, millî irâdenin genişlik ve kesinliğini onlara yakından göstermek ve milletimiz hakkında saygı ve güven sağlamakla sınırlandırılmıştır. Bunun da barış konferansında gelecek hakkında zararlı değil, aksine birçok faydalı sonuçlar sağlayacağı şüphe götürmez bir husustur. Milletvekili seçimi hakkında bundan önceki hükûmetin verdiği emirler içinde hareket eden mahallî yöneticiler, henüz seçim esas defterlerini bile düzenlemeye yeni başlamış olduklarından seçimlerde halkın hürriyetine saldırı ve engelleme şimdiye kadar maddeten mümkün olmadığı gibi, cemiyetimiz bir siyasal parti olmadığından siyasal ihtirastan tamamen uzak bulunacağı ve seçimlerde kesinlikle halkın kararına ve vicdan hürriyetine karışmayacağı çok kereler bildirileriyle esas olarak ilân edilmiştir. Hükûmetin işlerinde olan durma, ancak resmî haberleşmenin kesilmesidir ki; bu da milletin şefkatli babası ve keremli, şerefli olan padişahına şikâyetlerini ve isteklerini iletmesine engel olmak için padişah ve millet bireyleri arasında bir engel oluşturan Ferit Paşa hükûmetinin

uygunsuz hareketlerinin zorunlu sonuçlarındandır. Şu noktaya da ciddîyet ve önemle yüksek dikkatlerinizi çekmek zorundayız ki, içten açıklamalarınızda memleketimizde Meşrutiyet gereğince millî hâkimiyetin yürürlükte olduğu açık ise de Meclis-i Mebusan'ın kapatılmasından itibaren 4 ay içinde toplanması kanunî bir zorunluluk altında bulunan Millî Meclis'in, şu ana kadar toplanmaması Ferit Paşa hükûmetinin açıktan açığa Meşrutiyete bir darbesi ve Kanun-ı Esasi'ye bir saldırısıdır. Ceza Kanunu'nun özel maddesine dayanarak bir cinayet kabul edilmesi, neden olanlar hakkında kanun hükümlerinin tam olarak uygulanması millî hâkimiyeti kabul eden ve kanun hükümlerinin uygulanmasının, kendisi için kanunî görev sayacak her meşru hükûmetin ilk kutsal görevlerindendir.

Bundan sonra bazı ayrıntılarla ilgili noktalar vardır. Efendim, Ali Rıza Paşa bu cevabımızdan sonra birkaç gün sustu. Nihayet üç gün sonra karşımıza bizimle konuşmak üzere Harbiye Nazırı Cemal Paşa çıktı. Cemal Paşanın verdiği telgrafta Bakanlar Kurulu'nun tamamen millî amaçlar içinde hareket için önerilen şartların tümün kabul ettiği yazılıydı ve karşılığında yapılan önerilerle hükûmetle hepimizin çok ciddî ve içten bir anlaşma yapmış olduğumuz fikri doğdu. Fakat bu anlaşmanın gerçekleşmesi sözünden sonra Cemal Paşa, yeniden bazı önerilerde bulundu: Kabine adına önerdiği maddeler önemli olduğu için birer birer işaret edeceğim:

1. İttihatçılıkla ilişkisi bulunmadığı,

2. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinin doğru olmadığı ve buna neden olanların isimlerinin belirlenmesiyle bazı yayınların yapılması ve haklarında soruşturma açılması ve kanunî cezaların uygulanması,

3. Her çeşit cinayet suçlularının cezadan kurtulmayacağı,

4. Seçimlerin serbestçe yapılabilmesi için güvence verilmesi isteniyordu.

Buna verdiğimiz cevap ve açıkladığımız düşünceler şöyle idi:

Harbiye Nazırı Cemal Paşa:

C. 9/10 Ekim 1919 tarihli yazınıza cevap vermeden önce Temsil Heyeti'nin, Bakanlar Kurulu'nun saygıdeğer üyeleri hakkında saygı ve iyi niyet dileklerini sunduğumu ve düşüncelerimi bildirme ile iki tarafın dürüstlük ve içtenliği ilke kabul ettiğine inandığımı bildiririm. Çeşitli araçlarla yayılıp duyurulmasını istediğiniz 4 madde hakkında Temsil Heyeti'nin bakış açısı ve düşüncesi aşağıda açıklanmıştır

1. Rum ve Ermenilerle, İngilizler başta olmak üzere İtilâf Devletleri'nin ve bunların suçlarına alet olan ve sessiz kalan Ferit Paşa hükûmetinin millî birliğe ve vatanın mutluluğuna yönelik her çeşit girişim ve meşru millî hareketleri genel olarak İtihatçılık diye suçlamayı bir meslek edinmiş oldukları hepimizce bilinmektedir.

Girişimimizin ve millî kuruluşumuzun ittihatçılıkla hiçbir ilgisi ve ilişkisi bulunmadığı, kötü düşünceli kişiler dışında gerek millet ve gerek ilişkide bulunan yabancılarca da anlaşıldığı halde kötü anlayışı ve bilgilendirmeyi tam olarak ortadan kaldırmak amacıyla Sivas Genel Kongresi'nin birinci oturumunda görüşmelere başlamadan önce bütün üyeler İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin diriltilmesine çalışılmayacağına dair açıkça, birer birer ant içmişler ve bu yemin sureti her tarafta yayınlanmış ve ilân edilmiştir. Bundan başka, yeri geldiğinde ve özellikle yabancılarla görüşmeler yapıldığında bu noktaya çok önem verilerek gerekli duyuru ve açıklamalarda da bulunulmaktadır. Bununla birlikte önerdiğiniz gibi bu konuda fırsat çıktıkça sözlü ve yazılı açıklamalardan geri kalınmayacaktır. Yalnız bu konu görüldüğünden başka bir şekilde ortaya çıkarsa yapısı bakımından özel bir önem verilmesi gerekmektedir. Bu yönüyle sadece Bakanlar Kurulu üyeleri ile düşüncelerimizi karşılıklı söylememiz ve yüksek Heyetiniz'in bu noktada hâkim olan düşünceyi öğrenmek amacıyla temsil heyetimizin buna dair düşüncelerini arz etmeyi gerekli görmekteyiz. Biz Müslüman olmayan halk ile İtilâf hükûmetlerinin siyasal amaç altında gördükleri ittihatçılık düşmanlığını esas itibariyle doğru görmüyoruz. İttihatçılardan kötü yönetimi ve yolsuzlukları ile memleketi harabeye sürükleyenlerden ibaret küçük bir grup vardır ki; işte milletçe ve bizim görüşümüzce asıl

suçlu olanlar bunlardır. Yoksa İttihat ve Terakki üyesi olup tarafsızlığını korumuş, fenalığa alet olmamış, namuslu, dürüst arkadaşların bu şekilde kötü zan altında kalması, özellikle her millette olduğu gibi iyiyi güzeli gerekli ölçüde ayıramayan halkın bir kısmının zan altında kalmasını doğru bulmadıktanbaşka memleketin iç güvenliği ve geleceği bakımından da tehlikeli görmekteyiz.

Bundan dolayı, hükûmetin bu maddenin asıl amacının ne olduğunu açıklamasını özellikle istiyoruz.

2. İkinci madde içeriğine gelince; Bu konunun çok yönlü düşünülmesi gerekir ve konu değişik şekillerde tartışmaya açıktır. Örneğin kafa tutmayı bile akla getirir. Düzeltilmesi mümkün olmayan felâket ve çok üzücü olaylara neden olan, bugün milletimizin memnuniyetsizliğini çeken I. Dünya Savaşı'na girmemek elbette son derece iyi olurdu. Fakat buna maddeten imkân yoktu. Çünkü katılmamak, silâhlanmış bir tarafsızlığı, yani Boğazların kapalı bulunmasını gerektiriyordu. Halbuki vatanımızın coğrafî konumu, İstanbul'un stratejik durumu, Rusların İtilâf hükûmetleri yanında yer alması, bizim seyirci kalmamıza asla uygun değildi. Bundan başka, silâhlanmış bir tarafsızlığın devamı için paramız, silâhımız, sanayimiz kısaca gerekli olan araçlarımız yoktu. İtilâf Devletleri'nin ve özellikle İngilizlerin para vermemesi bir tarafa, gemilerimize el koyarak ve milletin dişinden tırnağından artırarak gemi inşaatına tahsis edilmiş 7 milyon liramıza zorla el koymaları (Abdulkadir Kemalî Bey: Kahrolsunlar!) ve İtilâf Devletleri'nin savaş ilân etmesi bizim, harbe girişimizden daha 4 ay önce tamamen Osmalı hükûmetinin zararına bir Ermenistan Cumhuriyeti'nin kurulmasına karar verdiklerini ilân etmiş olmaları ve hatta Bolşeviklerin yayınladığı gizli anlaşmadan da anlaşıldığına göre İstanbul'un Çarlık Rusya'sına verileceği sözü savaşa İtilâf Devletleri karşısında girmemizin zorunlu olduğunu gösteren açık delillerdir.

Bir de İngiltere ve Fransa'nın kendisine İstanbul'u söz verdikleri Rusya dururken, Balkan Savaşı uğursuzluğundan sonra hiçbir askerî ve millî varlığına önem vermedikleri milletimizi kendilerine katılmış saysak bile bizi kabul edeceklerini düşünmek elbette doğru olamaz. Harbe girmekliğimizi bir hainlik olarak nitelemek ve koca bir milleti dört beş kişinin oyuncağı yerine koymak, bize göre yarar sağlamaz. Aksine olaylar karşısında sessiz kalan Ferit Paşanın Paris'te Avrupa'dan merhamet dilenmek gibi sakat düşünceleri ile açıkladığı yanılgı dolu demecine Klemanso'nun vermiş olduğu hakaret dolu cevabın, Allah korusun bir kere daha işitilmesine neden olabilir. Bundan dolayı mert bir biçimde gerçeği söylemek ve kahramanca savaşan bu koca milletin yenilgisinin zorunlu sonuçlarına katlanmakla beraber, hareketin cinayet olarak kabul edilmemesi ve ceza verilmesinin düşünülmemesi en emin ve yararlı bir prensip olarak kabul edilebilir. (Brova sesleri ve alkışlar)

Savaşa neden olanların hakkındaki noktaya gelince: Savaşın ilânı, sorumluluğu olmayan yüce padişahın yetkisi olduğuna ve o zamanki Bakanlar Kurulu'nun savaş ilânından 4 ay sonra toplanan Millet Meclisi'ne yaptığı açıklamalar üzerine alkışlarla güven alınmasına göre konu Yüce Divanının incelenmesinden geçmeden olur olmaz şunun veya bunun aleyhine suçlamalara kalkışmak yerinde olmayabilir.

3-Savaş sırasındaki kötü yönetimlerin meydana çıkarılıp cezalandırılması, vatanımızda, sorumluluğun büyük ve küçüklere dağıtılması ve kanun devrinin tarafsız ve tam bir adaletle başladığının anlaşılmasını sağlamak en güzel dileğimizdir. Fakat biz, bunun birçok tartışmalara neden olan kağıt üzerinde, reklam şeklinde yayınlanmasından çok uygulamasıyla dosta düşmana gösterilmesini daha uygun ve yararlı görüyoruz.

4-Seçim hakkındaki görüşlerimizi bildiri ile yayınladık ve ilân ettik. Bu konuda akla gelebilecek başkaca görüşler var ise emirlerinizin bildirilmesini dileriz.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk

Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi Adına

Mustafa Kemal

Efendim, Ali Rıza Paşa hükûmeti ile cereyan eden önemli yazışma burada son buluyor. Fakat bu son günde hükûmet, heyetimiz ile yakından görüşmek ve ayrıntılar üzerinde anlaşmak için Bahriye Nazırı (Deniz İşleri Bakanı) Salih Paşanın bizimle konuşmasını uygun görmüştü ve Amasya'da kendileriyle konuştuk. Salih Paşa ile hemen üç gün üç gece devam eden konuşmamız sırasında, az önce açıkladığım kongrelerin belirlediği ilkeler ve teşkilât tüzüğünün önemli maddeleri birer birer okundu, tartışıldı ve tam anlamıyla birlik sağlandı. Görüşmelerimiz olduğu gibi tutanağa geçiyordu. Sonuçta da Salih Paşa ile kongre adına kendileriyle konuşan heyet tarafından imza edilmiş ve uygun görülmüştü. Bunu olduğu gibi okumayacağım. Arzettiğimden ibarettir. Bütün maddeleri okunmuş, yalnız Millî Meclis'in onayına bağlıdır. Bu görüşmelerin ayrıntılarına girmek istemiyorum; yalnız Salih Paşanın imza ettiği tutanakta bizim ilkelerimizde yer almayan bir mesele kayıtlıydı. Oraya yüksek dikkatinizi çekeceğim. O mesele, Efendiler Millî Meclis'in toplanma yeri meselesiydi. Genel durumumuz ve İstanbul'un özel durumu görüşüldü ve tartışıldı. O kısımları olduğu gibi okuyacağım.

"Bundan sonra Sivas Kongresi'nin 4 Eylül 1919 tarihli kararlarının teşkîlât kısmına ait 11. maddesinin içeriği olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin durumu ve bundan sonraki şekil ve görev alanı söz konusu oldu ve bu maddede millî irâdeyi hâkim kılacak olan Millî Meclis'in güvenlik ve bağımsızlık içinde yönetim ve denetim görevini üstlenmesinden ve bu görevin Millî Meclis tarafından onaylanmasından sonra cemiyetin şeklinin kongre kararıyla tayin edileceği açıktır. Burada konu olan kongrenin şimdiye kadar yapılan Erzurum ve Sivas Kongreleri gibi dışarda ayrı bir kongre olması gerekli değildir. Cemiyetin programını kabul eden milletvekilleri, cemiyetin tüzüğünde açıkça belirtilmiş olan temsilcilerin kabul edecekleri özel toplantı, kongre yerine geçebilir.

Millî Meclis'in İstanbul'da tamamen güvenlik içinde ve bağımsız olarak görev yapabilmesi şarttır. Bunun şu anki şartlara göre ne dereceye kadar sağlanabileceği etraflıca düşünüldü. İstanbul'un yabancıların işgali altında bulunması nedeniyle milletvekillerinin yasama görevlerini hakkıyla yerine getirmelerinin pek mümkün olmayacağı fikri ortaya çıktı. 70 seferinde Fransızların Lyon'da ve daha sonra Almanlar'ın Vaymar'da yaptıkları gibi barışın imzalanmasına kadar geçici olarak Millî Meclis'in Anadolu'da, yüce hükûmetin uygun bulacağı başka bir yerde toplanması uygun görüldü. Millî Meclis'in toplanmasından sonra güvenliği ve korunması ortaya çıkacağından tam bir güvenlik görülürse cemiyetin temsil kurulunun kaldırılması ve kurulmuş olan teşkîlâtın çalışma amacı önceden açıklandığı gibi kongre makamının yerine geçecek özel toplantıda kararlaştırılacaktır.

Milletvekili seçimlerinin tam bir serbestlik içinde yapılabilmesi için gerekenlerin yüce hükûmetçe emir buyurulmuş olması nedeniyle seçimlerin yapılmasından cemiyetin temsil heyetinin en küçük bir etkisi ve müdahelesi bulunmamaktadır.

Efendim, Salih Paşa tutanağa imza attıktan sonra dediler ki, Millî Meclis'in toplantısının İstanbul'dan başka bir yerde olması noktasını bazı bakanların uygun göreceklerinden emin değilim. Ben hükûmet adına buraya geldim ve hükûmet adına sizinle görüşüyorum. Onların uygun şekilde davranacaklarını sanıyorum. Ancak ben vicdanen, aklen ve fikren bu düşüncedeyim dediler. Bu vicdanî düşüncemi bütün Bakanlar Kurulu'na ve padişaha anlatmaya gayret edeceğim. Şayet bunu kabul ettiremezsen ve bu gerçek karşısında hükûmet Millî Meclis'in İstanbul'da toplanmasını emrederse bu mesele benim için bir namus meselesidir, bu yüzden görevimden ayrılmak zorundayım, dedi. Fakat sanırım görevinden ayrılmamıştır. Salih Paşanın tahmin ettiği gibi kendilerinin İstanbul'a dönmelerinden sonra bu kez Harbiye Nazırı Cemal Paşa tarafından yine kabine adına gelen bir telgrafta bu mesele söz konusu oldu. Çok önemli olduğu için telgrafı aynen okuyacağım:

Mustafa Kemal Paşaya sunulacaktır.

Bahriye Nazırı Salih Paşa ile Amasya'da yapmış olduğunuz görüşmelerin iyi bir sonuca ulaşması Bakanlar Kurulu'nca memnuniyetle karşılandı; yalnız milletvekillerinin, hilâfet ve saltanat başkentinden başka bir yerde toplanması son derece önemli ve tehlikeli görüldüğünden bu konudaki görüşümüz aşağıda arz olur.

Önce İstanbul'da Mebuslar Meclisi'nin toplanmaması için gösterilen neden başkentte yabancı devletlerin kara ve deniz kuvvetleri bulunması nedeniyle görüşmelerin serbestçe yapılmasının sağlanamayacağı ve bazı milletvekillerinin oylarına bile saldırılmasının mümkün olabileceği görüşüdür. (Gülmeler)

-...ki bizim görüşümüzdür- Halbuki İtilâf Devletleri'nin tümü meşrutiyetle yönetim olunduğu için Millî Meclis'lerin her türlü saldırıdan korunmasının gerekliliği, onlar tarafından elbette takdir olunacağı gibi böyle bir davranışın medenî dünyanın gözünde ne derece kötü bir etki bırakacağı kendilerince malumdur. Demek istiyorum ki; Mebuslar Meclisi'nin görüşme güvenliğinin bozulması mümkün değildir. İtilâf Devletleri tarafından kendilerine karşı bir muamele yapılması beklenebilecek kişilerin sayılarıı esasen pek az olduğundan bu zatların millet ve devlet güvenliği için bir fedekârlık daha göstererek milletvekilliğinden istifa etmeleri bu engeli de ortadan kaldırabilir. Böyle bir durumun gerçekleştirilmesini haklı olarak cömert ve saygıdeğer kişiliğinizden beklemeliyiz.

İkinci olarak bu karmaşık ortamda devlet büyükleriyle halkımızın birbirleriyle ilişkide bulunması ve tek görüş, tek vücut olarak, içinde bulunduğumuz tehlikeli durumdan var gücümüzle vatanın kurtuluşuna çalışmamız gerekmektedir. Mebuslar Meclisi'nin taşrada toplanması durumunda bir kısım bakanlık ve hükûmet dairelerinin de oraya taşınması gerekeceğinden, bunun güç ve imkânsız yönlerinin bulunması yanısıra hükûmetin taşınması yolunda bir başlangıç olarak düşünülebileceğini de bildirmeyi gereksiz görüyorum. Bakanlar ve milletvekilleri birbirleriyle daima ilişkide bulunmak zorunda olduklarından bakanların İstanbul'da, milletvekillerinin taşrada bulunması mümkün değildir. Hatta İstanbul'a en yakın olan Bursa bile toplantı yeri olsa ulaşım durumuna bakarak, düzenli ve zamanında gidip gelmek, yazıları ve belgeleri getirip götürmek mümkün değildir. Özellikle Sadrazam Paşa ile İçişleri ve Dışişleri Bakanlarının meclisle sürekli ilişkilerde bulunması, görüş alışverişinde bulunması ve İstanbul'dan ayrılmaması gerektiğinden bu iki mecburi durumun birleştirilmesi imkânsızdır.

Üçüncü olarak Mebuslar Meclisi'nin taşrada toplanması, İstanbul'dan başka bir merkezin kurulması anlamını taşıyacağından başka, İstanbul'un henüz geleceğinin aydınlanmadığından daima gözleme fırsatı bulan düşmanın ve özellikle Venizelos ve onun gibilerin zararlı propagandalar yapmasına ortam hazırlar. İstanbul diğer devletlerin başşehirleri gibi değildir. Yalnız Osmanlılar'ın başşehri olmayıp yüzmilyonlarca İslâmın sevgisini belirttiği ve beklentilerini bağladığı bir yer oluşundan başlıbaşına hükûmet merkezi olmak şerefini kaybedince Osmanlı saltanatının kaldırılarak bir Asya Emirliği hâline geleceğinden kin ve düşmanlık duyanlara yeni bir silâh vermemek için bütün memleket kuvvetlerinin İstanbul'da toplanması, özellikle bu zaman için mutlak mecburiyet taşır.

Dördüncü olarak, bazı siyasal partiler ile Müslüman olmayan unsurlar, seçimlerin tarafsız yapılamayacağı düşüncesiyle seçimlere katılıp katılmama konusunda hala tereddüt ederken bu, Meclis'in Anadolu'da toplanacağı ve Mebuslar Meclisi'nin sadece millî kuruluş taraftarlarına ait kalacağı fikrini kuvvetlendirir. Bu nedenle onlar, seçimlere katılsalar bile milletvekillerinin bir kısmının Anadolu'ya gitmekten kaçınmaları ve İstanbul'da toplanma isteklerini bildirmeleri ihtimâli de düşünülmelidir. Bu şekilde Meclis-i Mebusan'ın ikiye ayrılarak her ikisinin de çoğunluk sağlayamaması ve alınan kararların açık ve geçerli olmaması üzücü bir sonuç doğurur. Bu şekilde genel ve özel durumumuzu devamlı olarak inceden inceye gözleyen ve 'Türkler kendilerini yönetme ve zor zamanlarda bile birleşme gücüne sahip olmadıkları' davasını isbat için delil aramakta olan düşmanlara kullanılacak bir koz verilmiş olur. Zaten konferansa katılmamız ve orada iyi bir şekilde kabul görmemiz, bütün milletin elele bir arada olmasının ve hükûmetin de böyle bir bütünleşmeye dayanmasının uygun olacağını açıklamaya gerek yoktur.

Meclis'in Anadolu'da toplanacağı söylentisi şimdiden bir takım dedikodulara ve yabancılar tarafından çeşitli yorumlara yol açtığından bunun çok tehlikeli sonuçlara ulaşabileceği konusunu önemle dikkate almak lâzımdır.

Harbiye Nazırı

Cemal

İşte Efendiler! Ali Rıza Paşa Hükûmetinin Millî Meclis'in İstanbul'da toplanması gereğine dair öne sürdüğü gerekçe ve düşünce bundan ibarettir.

İşte bu bakış açısına sahip şahıslara bile saldırı yapıldığı fikri ile bütün bu düşüncelere karşı cevap olmak üzere bizim bildirdiğimiz bakış açıları aşağıdadır. Bugün başşehirde Millî Meclis'in toplanması fikrini uygun bulmayanlar da genellikle hemen hemen aynı noktalara dayanmaktadırlar. Bizim bütün bu görüşlere karşı cevap almak üzere 29.10.1919 tarihli bildirdiğimiz bakış açımız şunlardır:

Harbiye Nazırı Cemal Paşaya:

Sivas 29.10.1919

C.27-28 Ekim 1919 tarihli ve (300-301) numaralı şifrelere:

Bugün Saltanat başkenti ve İslâmın hilâfet merkezi olan İstanbul, düşman donanmasının topları, işgal kuvvetlerinin polis ve jandarmasının fiilî baskısı altında bulunuyor. Basın İtilâf Devletleri tarafından denetim altında, kişisel hukuk ve sosyal durumumuz bunların baskısı altında, sayın bakanlara varıncaya kadar giren ve çıkan herkes yabancılar tarafından inceleme ve denetim altında bulunmaktadır. Tam anlamı ile saltanat ve hilâfet başkentimiz kuşatma altında olup bağımsızlığımız burada manen ve fiilen geçersizdir. Buna bir de Rum ve Ermenilerin hükûmeti tanımamalarını ve İtilâf Devletleri'ne dayanarak bir çeşit ayaklanma durumunda bulunmalarını ve birtakım bozguncu kuruluşlarının yaptıklarını da eklersek, başkentimizin içinde bulunduğu üzücü ve korkunç durumu tam anlamı ile açıklamış oluruz.

Bundan dolayı bütün bu haksız uygulamalar ve bunların ayrıntıları ile açıklanması sonucunda dünya kamuoyundan hak ve adalet isteyecek ve kazanılmasını sağlayacak olan Millî Meclis'in İstanbul'da görev yapması bizce imkânsızdır.

İtilâf Devletleri'nin meşrutiyet ile yönetilen birer hükûmet olduğu bundan dolayı Millî Meclisimiz zararına hareketlerde bulunmayacakları konusundaki görüşü tamamen bir iyi niyet örneği olarak düşünmek zorundayız.(Alkışlar) Ancak, Avrupa devletleri, milletimizi, hürriyeti anlayabilmiş olgun bir millet olarak kabul etmiş olsalardı, bu görüş doğru olabilirdi. Halbuki gerçek, tamamen bu iyi niyetin tersine gerçekleşmiş ve gerçekleşmektedir.

İmzalamış oldukları ateşkes anlaşması hükümlerine aykırı tutumları ve hükûmetin yargı hakkına saldırıları, bizi insan olarak düşünmediklerine ve verdikleri söze uymamayı, bize karşı dürüst olmayan bir davranış olarak kabul etmediklerine bir delildir.

Birkaç kişinin şahıslarına karşı olabileceği düşünülen işlemlerin nedeni, bu kişilerin devlet, millet ve saltanat makamı ile hilâfetin bağımsızlığı ve bütünlüğü uğrundaki uğraşı ve çalışmaları ise, bunlardan başka aynı ruh ve düşüncede bulunan diğer kişilerin de saldırıya uğramayacağını kestirmek ve güven vermek elbette mümkün olmaz. Bundan dolayı bu durum bütün Millî Meclis'e karşı da gerçekleşebilir.

Aslında yukarıda ayrıntılarıyla anlattığımız gibi İstanbul işgal altındadır ve tehlike fiilen vardır. Millî Meclis'in toplanmasının ise kesinlikle güvenlik içinde bulunması ön şarttır ve önemlidir. Bu nedenle taşrada tam güvenlik içinde bulunan bir yerde toplanılması kesinlikle zorunlu görülmektedir.

Meclis'in toplanması ve barışa kadar geçici olarak taşrada toplantılarını sürdürmesi durumunda, açıkladığınız gibi bakanların bazılarının ara sıra veya sürekli olarak İstanbul'dan ayrılmaları gerekmez. Bazı bakanların gidip gelmeleri veya yetkili bırakmaları kesinlikle hükûmet merkezinin taşınması anlamına gelmez. Bundan başka Millî Meclis'in taşrada toplanması kesin bir mecburiyete dayandığından, İstanbul'dan başka bir merkez daha kurulması anlamına da gelmemesi gerekir. Özellikle geleceği şüpheli olan İstanbul yerine; geleceği bilinen ve güvenliği tam olan bir yerden kurtarma çalışmalarının yapılması amaca daha uygun olur. Venizelos'un Atina'yı güvenli bulmadığı için Bakanlar Kurulu'nu bile Selânik'te oluşturması ve kurması sonucu Yunan başkentini tehlikede bırakmadığı; aksine

kurtardığı, bazı olaylarla görülmüştür. Ferit Paşanın Sadrazam ve Dışişleri Bakanı iken Avrupa'da aylarca kalması hükûmet işleri açısından sakıncalı görülmediğine göre, bu derecede önemli bir durumda hükûmet üyelerin gerektiğinde Millî Meclis'in bulunacağı yere gelip gitmelerinde hiçbir engel olmayacağı açıktır. Bu toplantının İstanbul dışında olmasından dolayı, Venizelos ve buna benzer düşmanların propagandada bulunacakları pek doğal görülmektedir.

Çünkü bu toplantının kendi zararlarına olacağını şimdiden kestirmekte oldukları şüphesizdir. Salih Paşa ile bu konuda görüşüleli iki gün olduğu halde, bu toplantının daha önce yabancı yerlerde bile konuşulmuş ve değerlendirilmiş olduğu anlaşılıyor. Aynı görüşten hareket ederek, bu da normaldir. Herhalde yabancıların, milletimizin yaklaşımını anlamak konusunda, inceden inceye araştırma yapmakta oldukları muhakkaktır.

Kanuna uygunluğu ve hukukunu anlamış olan hiçbir milletin, düşman içinde, düşman baskısı altında kendi hukukunu korumak üzere toplanmak isteyeceğini kabul etmek doğru olamaz. Bugün İstanbul'da toplanmayı istemek, bütün memleket kuvvetlerini burada bir araya getirmek, bu kuvvetleri kıpırdayamaz hale sokmak, sonuçta intiharı istemek demektir. Bundan başka, Millî Meclis'in bu durum altında başkentte toplanması, milletin İstanbul'un işgal altında bulunmasını ve bunu gerçekleştirmiş olanların haksızlıklarını aynen kabul etmesi demektir. Halbuki, Anadolu'da toplanması, aynı zamanda başkentin üzücü durumunun dünyaya karşı açıkça ve eyleme dönüştürülerek protesto edilmiş olması ifadesini taşır.

Yüce Hâlifenin İstanbul'da bulunmaları göz önüne alınılırsa, Meclis'in taşrada bulunması nedeniyle hilâfet makamı için İslâm dünyasının gözünde bir değişiklik ve etki doğmaz. Çünkü Millî Meclis, milletimizi temsil eden heyetten ibarettir. Hatta açılış için yüce padişahın bir vekil yollamaları da mümkündür. Hem bu şekilde İslâm dünyası Millî Meclis'in hilâfet merkezinde toplanmaya cesaret edemediğini görmekle bu kutsal makamın düşman tehlikesi altında bulunduğunu hissedecektir ki, bunun yararı açıktır.

Müslüman olmayan unsurlara gelince, bunlar daha Tevfik Paşa Hükümeti zamanında seçimlere katılmayacaklarını ilân etmişlerdi. Bunların katılmamaları kendi zararlarından başka bir sonuç vermez. İnşallah, vatan ve millet bağımsızlığını kazanınca, ister istemez aynı hukuk içinde Osmanlı vatandaşı olarak oturmaya mecburdurlar.

Siyasal partilerimizden bazılarının Anadolu'yu istememeleri, doğal olarak millî kuvvetlerin etkisi altında kalmak endişesinden olacaktır. Halbuki milletin asıl büyük çoğunluğunu temsil eden millîyetçi milletvekilleri de İngilizlerin etki ve baskısı tehlikesinden dolayı İstanbul'u istemeyeceklerdir. İstanbul'un çıkaracağı belirli sayıdaki milletvekillerinin önemli bir kısmı, hiç şüphesiz milletle beraber olacağına göre taşraya geleceklerdir. Hatta hiç gelmeyeceğini düşünsek ve Meclis'in ikiye ayrıldığını kabul etsek bile oy çoğunluğunun İstanbul'a mı, yoksa taşraya mı ait bulunacağını elbette ki şimdiden kestirmek mümkündür! Aslında bu gibi şüphe ve kararsızlığa düşecek milletvekillerinin devletin ve milletin çıkarları uğruna istifa ederek özveri gösterecekleri umulmalı ve beklenmelidir. Aydın taraflarından ve Yunan işgali altındaki diğer memleket bölgelerinden seçimlere dair yapılan şikâyetlerin Rumlar tarafından yapıldığına hiç şüphe edilmemekte ve bu, çok doğal görülmektedir. Haksız işgal olunan bu aziz ilimizin Millî Meclis'e milletvekili gönderebilmesi özel dileğimizdir. Böylece, millet fiilen işgali tanımadığını ve bu zengin topraklarından ayrılmaya asla razı olmadığını dünyaya ispat edecektir. Buna hükûmetin de resmen destek olmasını, İzmir valisine, Adana ve Musul illeri ile Maraş, Antep, Urfa sancaklarına resmen seçim için kesin emirler vermesini, siyasal durumun gereği olarak düşünür ve kabul ederiz. Kurulumuzun, verdiği sözü tutan kişilerden oluştuğuna güvenmenizi özellikle isteriz. Daha anlaşma yapıldığı gün, bunu bütün varlığımızla destekleyeceğimizi ve yardım edeceğimizi açıklayıp söz vermiş, durumu bütün milletimize bildirmiştik. Aradan yirmi beş gün geçti. Bu süre zarfında bütün çalışma ve davranışlarımızla hükûmet görevlerini kolaylaştırmaya, hükûmet kuvvetlerini yüceltmeye çalışıyoruz. Buna karşılık kabinenin hâlâ halis niyetimizde kuşku duyması ve uygulamalar için adım atmamış bulunması, üzüntülerimize neden olmaktadır. Millî

kuruluşumuzun amacının meşru olduğunu kabul ederek ve gereğine uyarak yönetimi üstlenen hükûmetin, kuruluşumuzu lağvedeceğini ve tüzüğünde açıkça belirtilen temsil heyetimizin şimdiki çalışma düzeninin değiştirilmesini isteyeceğini elbette aklımızdan geçirmiyoruz. Bu durumda nasıl direnme ve yardım istenebilir? Bu konunun açıklığa kavuşturulmasını rica ederiz.

Tam tersine, Temsil Heyeti, Ferit Paşa kabinesinin yapmış olduğu haksızlıkların düzeltilmesi yoluna halen gidilmediğini görmekle üzgün bulunmaktadır. Millî Meclis konusunda Temsil Heyetimizin görüşünü yukarıda belirtmiş bulunuyoruz. Bununla birlikte, tutumumuzu milletin genel düşüncesi üzerine dayandırmak bizlerce genel kural olduğundan, bütün il merkezleri heyetlerinin bu konudaki görüşü de ayrıca sorulmuştur. Sonuca göre davranacağımız doğaldır, efendim.

Temsil Heyeti Adına

Mustafa Kemal

Bizim bütün bu düşüncelere karşı cevap olarak bildirdiğimiz görüşler şunlardır: Bugün yüce saltanat başkenti ve Millî Meclis'in İstanbul'da toplanmaması fikrini kabul etmeyenler de genellikle hemen hemen aynı noktaya dayanarak, düşüncelerini bildirmişlerdir. Bundan sonra Rıza Paşa hükûmeti görüşünde ısrar etti. Bu düşünce, o zaman yalnız bizim heyetimizin bakış açısı idi. Elbette, kesin olarak kabul edilmiş bir karar şeklinde değildi. Onun için çeşitli araçlarla bütün milletin düşünce ve eğilimini anlamaya çalışıyordum. Burada olduğu gibi durumu açıkça belirterek sorduk: "Toplanma yeri nerede olmalı?" Gelen cevaplarda her tarafta durum genel olarak anlaşılmıştı. Gerçekten İstanbul'da toplanmanın büyük bir felâket getireceği herkes tarafından açıkça söylenmişti. Ancak ortada bir konu vardı, o da hükûmet kanadının bunu uygun bulmaması. Millî Meclis'in, Millî Meclis olarak Anadolu'da daha güvenceli bir yerde toplanabilmesi, elbette, hükûmetin uygun görüşü ile durumun yüce padişaha arzına ve böylece alınacak yüce emre bağlı bulunuyordu. Milletvekilleri dışarıda toplanır. Ayan oraya gelir ve Millî Meclis olarak bir araya gelir. Bu olmadıkça Millî Meclis'in, Millî Meclis olarak toplanmasına maddeten imkân kalmamıştır. Bu konu, bizim için son derecede önemli olduğu için arz ettiğim gibi halkın düşüncelerini öğrenmekle birlikte, Sivas'ta yetki sahibi bazı kişilerle, özellikle bütün komutanların katılmasıyla olağanüstü bir toplantı yaptık. Aynı sonuca vardık. Bu kesin sonuca göre bir şey vardı. O da milletvekillerinin tümünün aynı kanaat ile durumu tehlikeli görüp kendiliğinden dışarda bir yerde toplanmaları. Doğaldır ki bu topluluk Millî Meclis olamazdı, belki bir Millet Meclisi olurdu. O nitelikte olmamakla birlikte, böyle basit bir kongre hâlinde toplanmış olsa bile yapabileceği görevden daha büyük görevi yapmış olacaktı. Benim düşünceme göre milletvekilleri İstanbul'a gitmeseydi, Meclis-i Mebusan orada toplanmasaydı, dışarıda güvenceli bir yerde toplanıp orada bütün ülkeyi, bütün milletin başkentinin geleceğini konuşmuş olsaydı, İstanbul işgal olunmazdı.

İstanbul'un işgaline tek neden hükûmetin birtakım saçma ve çürük görüşlere saparak zayıflık göstermiş olmasıdır. Millî Meclis'in dışarıda toplanması gerekliliği ve mecburiyetini anlatmak konusunda da başarılı olamadıktan sonra artık görüşlerimizi bildirmekten vazgeçtik. Yalnız yine bu felâketlerin ortaya çıkacağına olan inancımız sürdüğünden bazı önlemler alarak vatan görevimizi gerçekleştirmeye çalıştık. Önerilerimiz hepinizce bilinmektedir. Hiç olmazsa milletvekilleri İstanbul'un o zehirleyici çevresine, havasına girmeden önce dışta birbirleriyle görüşsünler, tanışsınlar ve birbirlerini, düşüncelerini söyleyerek aydınlatsınlar. İşte biliyorsunuz, bu amaçla Erzurum'da, Trabzon'da, Samsun'da, kısacası çeşitli merkezlerde milletvekillerinin toplanması, bölge bölge İstanbul'a girecek milletvekillerinin mümkünse düşüncelerimizi karşılıklı konuşmak ve paylaşmak üzere Ankara'ya gelmelerini istedik. Bu önerilerimizin hem birincisi ve hem de ikincisi kısmen oldu, buraya gelen saygın milletvekilleriyle düşüncelerimizi karşılıklı anlattık, bütün tehlikeli olabilecek durumlar konuşuldu ve geleceğe dair bazı önlemler de düşünüldü. Hatırladığıma göre her şeyden önce Meclis-i Mebusan'da bir grup kurmak gerektiği şart olarak düşünüldü. Çünkü milletvekillerinin Genel Kurul'u dayanışma içinde bulunmazsa hiçbir amacın savunulması ve

korunmasına imkân kalmazdı. Yine burada görüldüğü gibi, kurulması düşünülen grup bütün anlamı ve görünümüyle Kuvây-i Millîye'ye dayanacaktır. Bütün dünya da bunu bilecektir. Milletin gücüne dayanmaktan korkan milletvekilleri hiçbir kimsenin gözünde güvenilir kişiler olamaz. (Sürekli alkışlar)

Burada toplantıya katılan arkadaşlarımız, bu gerçeği tümüyle kabul etmişler ve bu fikirle İstanbul'a gitmişlerdir. Fakat dışardan görüldüğüne göre bu kararda kesinlikle direnmemişlerdir. Direnmeyişlerinin nedeni de arz ettiğim gibi görünüşte Kuvây-i Millîye ile ilişkili kabul edilmelerindendir. Her iki tarafa yönelmiş bir cephe gibidir, o zaman nasıl oldu? Efendiler, yurt dışında bu milletvekillerinin millî teşkilât ile yeterince ilgili bulunmadıkları kararına varıldı. Bu durumda ya millî teşkilât yoktur, ya da zayıftır. Millî teşkilât varsa, ya korkulacak bir şey değildir, ya da bu milletvekilleri ile onun ilgisi yoktur. Bundan dolayı her iki durumda da bir güçsüzlük gözlenmiş oldu. Kuvây-i Millîyenin de önemi azaltıldı. İşte düşmanlarımız bundan son derecede cesaret aldılar. Artık Kuvây-i Millîye'den korkmadılar, Meclis-i Mebusan'ı oluşturan sayın kuruldan da korkmadılar.

Efendim, son bir bölüm vardır, izin verir misiniz? (Yemekten sonra sesleri... Bunu takiben, saat kaçta toplantı? Sesleri)

Başkan- Saat üçte.

(Saat üçte oturum tekrar açılmış ve Mustafa Kemal Paşa sözlerine tekrar devam etmiştir.)

Sayın arkadaşlarımız, İngilizlerin varlığımızı yok etmek için uygulamaya giriştikleri gizli ve kirli sonsuz yöntemleri bulunduğunu hepiniz bilirsiniz. İşte bu söylediklerimizle ilgili olarak İngilizler, İstanbul'da yasama organımıza saldırmak amacıyla daha önce, Bakanlar Kurulu'na saldırıya geçmeyi tasarlamışlardı. Bu saldırının en açık delili Harbiye Nazırı olan Cemal Paşa ile Genelkurmay Başkanı olan Cevat Paşaya karşı yaptıkları saldırı idi. Hepinizin bildiği gibi, İngilizler, bu iki kişinin milletin yararına uygun olan çalışma ve davranışlarının kendi yararlarına uygun olmadığını görerek bunları düşürmek ve aynı istekle yüce Osmanlı Devleti'nin hükûmetine de bir darbe vurmayı istediler ve Ali Rıza Paşa Hükümeti'ne bu teklifi yaptılar. Ali Rıza Paşa kabinesi, uzun bir kararsızlık devresinden sonra nihayet İngilizlerin istediğini yerine getirmeye yöneldi ve sonuç olarak Cemal Paşa ile Cevat Paşa görevlerinden alındılar. O zaman gönül isterdi ki, Ali Rıza Paşa hazretleri, ortaya çıkan bu yabancı saldırıya karşı bütünüyle hükûmeti ayağa kaldırsın, tepki gösterip olay yaratsın. Oysa her zaman olduğu gibi, kabinemiz kuruntuya düşme ve günü kurtarma siyasetine daha çok önem verdi, düşmanın arzusunu yerine getirerek olayı kapattı. Bunun ardından İngilizler, görünüşte tatlı, kamuoyunun gönlünü alacak bir genelge yayınladılar. İngiliz siyasal temsilcisi İngiliz Dışişleri Bakanlığı adına hükûmetimize nota verdi. Notada şöyle deniliyordu: Önce, İtilâf Devletleri'ne karşı başlatılmış olan ve Yunanlıları da içeren eylemleri durdurunuz. İkinci olarak, Türkiye'de Ermenilere karşı yapılan katliamından vazgeçiniz. İşte bu iki önerimizi yerine getirmeniz durumunda İstanbul size bırakılacaktır. Bu iki istek dikkate alınmazsa, barış şartları kötü biçimde etkilenmiş olacaktır.

Efendiler, bu öneri elbette ki çok haince ve içtenlikten uzak bir istek idi. Çünkü her iki öneride de, gerçekte yeri olmayan konular üzerinde duruluyordu. Birincisi, Yunanlıların da içinde bulunduğu İtilâf hükûmetleri'ne karşı eylemde bulunmamak, saldırıya geçmemek önerisi. Zaten böyle bir şey olmadı. Gerçi Yunan cephesinde, İzmir cephesinde, silâhlı ve mevzilenmiş birtakım kuvvetler, millî kuvvetler vardı. Fakat bu, devlet kuvveti, hükûmet kuvveti, ordu kuvveti değildi. Belki Yunanlıların, ateşkes hükümlerine uymayan davranışları ve insanlığa karşı dünyada eşine rastlanmayacak biçimde zulmederek, facialar yaratmalarına karşın devletin koruyuculuğundan yoksun olan milletimizin kendi namusunu, onurunu korumak ve kollamak için silâha sarılmak mecburiyetinden kaynaklanıyordu. İtilâf Devletleri bu masum İslâm halkının korunmasından söz etmemişlerdi. Sadece onlara saldıran kuvvetin önüne set çekilmemesi gerektiğinden söz edilmişti. Diğer yörelerde bile İtilâf Devletleri'ne hiçbir saldırı yapılmamıştı. Bu nedenle, söz konusu isteğin asıl içyüzü düşünüldüğünde bunun gerçek olmadığı görülür. İktidardaki hükûmet, doğal olarak buna cevap verebilecek

kuvvete, kudrete ve yetkiye sahip bulunmuyordu. Bu olayın tek ve en kesin çözümü, İtilâf Devletleri tarafından Yunanlılara, İslâm hayatına, milletin şeref ve namusuna saldırıda bulunmamalarının önerilmiş olması idi. İkinci istek ise, ülke içinde katliam yapılmaması ile ilgiliydi. Ermenilere karşı böyle bir tutum yoktu ve olay doğru değildi. Memleketimiz gerçeklerini hepimiz biliyoruz. Hangi yörede Ermenilere karşı katliam yapılmıştır veya yapılmaktadır? I. Dünya Harbi'nin başlangıcından söz etmek istemiyorum. Aslında, İtilâf Devletleri'nin de bahsettikleri doğal olarak geçmişe dair durumlar değildir. Bugün ülkemizde facialarn yaşandığı savunularak, bundan vazgeçmemiz isteniyordu. Kuşkusuz Ali Rıza Paşa hükûmetinin bu önerilere karşı cevap vermiş olacağını kabul ediyoruz. Ancak yine Ali Rıza Paşa hükûmetinin bakanları kendi kadrolarına, kendi memurlarına, kendi hizmetinde olanlara, İngilizlerin umut verici güzel sözlerini önsöz yaparak bu iki isteği genelge ile duyurmuş ve sonuç olarak yapılması istenmeyen davranışlardan vazgeçilmesini bir genelge ile duyurmuşlardı. Bu işlem, hiç şüphesiz kötü niyetle yapılmış değildir. Fakat sorun, olayın anlatım şeklini bilememekten kaynaklanmıştır. Doğal olarak, hükûmet yetkililerinin yayımladığı bu genelgeler, düşmanlarca öğrenilmiştir. Bunların yayımlanması elbette ki isteğin gerçek olduğunu kabul etmek değildi. İsteklerine bu kadar uygun davranılmasından da İngilizler yeterince tatmin olmadılar. Bundan kısa bir süre sonra, Ali Rıza Paşa hükûmetine Yunanlılar karşısında bulunan kuvvetlerin geriye çekilmesi isteği yapılmıştır. Hepinizin bildiği (Milne) hattına çekilmek konusu... Artık Ali Rıza Paşa, böyle bir öneriyi gerçekleştirmesi mümkün olmayan bir konu olarak gördüğü için ve belki başka nedenlere de bağlı olarak, bu baskıyı gerekçe göstererek görevinden ayrıldı, istifa etti.

Ali Rıza Paşa hükûmeti 23 Mart 1920 günü istifasını verdi.

Bunun içinde, hükûmete oy birliğine yakın bir çoğunlukla, güven oyu vermiş olan Meclis-i Mebusan'ın, bağımsızlıkla ilgili çalışmalarını yürütme kudretini kaldırmak ve millî istekleri gerçekleştirme yeri olan Millî Meclis'i, herhangi bir şekilde barış üzerinde etkili olamayacak bir şekle dönüştürmek amacı açık olarak anlaşılıyordu. Bundan dolayı bütün millet, bu durum karşısında, milletvekillerinin güvenine sahip olan Ali Rıza Paşa hükûmetinin istifasını ölçülü bir şiddetle ve ülkemizde pek az görülen bir birlik ve coşku ile protesto etti. Padişahlık makamına ve Meclis-i Mebusan'a, Anadolu'nun en uzak köşelerinden protesto telgrafları çekildi. Düşmanların bütün çalışması, barış esaslarının kararlaştırılacağı şu sıralarda memleketimizi dışarıda ve içeride güçsüz bir durumda bırakarak istedikleri her şeyi bize kabul ettirmeyi amaçlıyordu.

Şöyle ki:

İzmir sorununu yerinde inceleyen ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde inceleme ve araştırma yapmak için geziler yapan bütün Amerikalı ve Avrupalı kişiler ve heyetler, daima lehimize düşüncelerle dolu olarak ülkelerine dönmüşlerdir. Bu kişiler ve kurullar, Avrupa ve Amerika kamuoyunda çeşitli araçlarla ülkemiz aleyhine yapılan kışkırtıcı propagandalara karşı üstünlük sağlamışlarsa da, barış için kesin kararların belirlenmesini üstlenen barış konferansı çerçevesi içinde az çok da olsa etkili bir akım ve durum yaratmışlardır. İşte böylece, geleceğe yönelik çıkarlarını, çeşitli baskılarla bütün dış ülkeleri aleyhimize çevirmekte gören bazı kuruluşlar ve unsurlar ise, tarafımıza yöneltilen bu akımı temelinden yıkmak ve bütün dış ülkelerin milletimiz yararına bir gelişmeye, düşünceye fırsat vermemek için tümüyle yalan olan en son Ermeni katliamı uydurmasını düzenlediler ve açıkladılar. Aslında sınırlı ve basit yalanlama araçlarımız olan gazetelerimize de, son derecede etkin bir sansür uygulayarak hiçbir araçla medenî dünyaya karşı haklarımızı korumamıza imkân tanımadılar. Böylece, insanlık hukukunun kutsal kuralı olan "Kendi kendini koruma" hakkından da milletimizi tümüyle mahrum bırakarak kamuoyunu ve dünya milletlerinin fikirlerini harap durumdaki memleketimiz ve ezilmiş milletimiz aleyhine yeniden birçok suçlamalarla zehirlediler.

Milletimizin dış ülkelerdeki onurlu durumu ve hakları, çeşitli araçlarla dünya kamuoyu önünde küçük duruma sokulduktan sonra, sıra iç yönetimimize geldi. Mebuslar Meclisimiz'i hor görerek kapatmak, ülkemizi, benzeri görülmemiş zorba bir yetki ile bütün dünya

sorunlarını kendi isteklerine göre düzenlemek isteyen barış konferansının zalim kararlarını kabule zorlamak bunlar arasındadır. İşte Ali Rıza Paşa hükûmeti bu manevralar sonucu yabancıların eliyle düşürülmüş oldu.

Düşen kabinenin geçici olarak görev yaptığı buhranlı günlerde, Ferit Paşanın huzuruna kabul edilerek saatlerce görüşme yapmış olmasına bakılarak millî amaçları yıkacak karşı bir kabinenin iş başına gelmesinin konuşulduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Böyle bir hükûmeti, iktidara gelmesi sonucunda ortaya çıkacak durumu anlamak güç değildir.

Millî emellerin tek meşru gerçekleştirilme yeri olan Mebuslar Meclisi'mizin yürütme yetkisinin sağlamlaştırılması için millet bağrından kaynaklanan coşku ve kınamalar gerçekleşmiştir. Ve bu, yeni hükûmetin millî emellere karşı olan kişilerden kurulmasını önlemek için Meclis Başkanlık Divanı'nın padişah huzurunda yapılması ile ilgili girişimleri kolaylaştırmıştır.

İşte Salih Paşa hükûmeti bu şartlar altında kurularak göreve başlamıştır.

İngilizler, bir yandan dış durumumuzu yeni katliam iftiraları ile sarsıyor, diğer yandan da kabineyi, Mebuslar Meclisi'mizin çalışmalarına engel olmak konusunda kışkırtıyor ve içişlerimizde çok tehlikeli bunalımlar yaratacak biçimde çalışarak, tasarladıkları İstanbul işgalini kolaylıkla uygulayabilecekleri bir ortam hazırlıyorlardı. Bunun bizim elimizde bulunan ilk delili, daha Ali Rıza Paşa hükûmetini düşürmeyi tasarladıkları sıralarda, bir yandan da İstanbul'un işgaline hazırlık olmak üzere Anadolu telgraf kuruluşu hakkında etüt yapmaları ve Posta-Telgraf Genel Müdürünü ziyaret ederek Anadolu telgraf merkezleri hakkında incelemelerde bulunmaları, resmî telgraf haritalarını Genel Müdürlük'ten istemeleri ve almalarıdır.

İngilizler, 12 Mart'ta telgraf sınırlarımız hakkında tekrar araştırmalarda bulunmuşlardır. Telgraf görüşmelerinin durdurulması için İstanbul'da yapılacak uygulamaya karşı gerekli önlemlerin alınması, Temsil Heyetimizce düşünülmüştür. İstanbul'dan alınan 11 Mart tarihli şifrede, güvenilir bir kaynaktan alınan bilgiye dayanılarak İstanbul'daki arkadaşlarımızın tutuklanacağı bildiriliyordu. Aynı gün (Ankara'daki İngiliz temsilcisi Withall'in İstanbul'a hareket edeceği ve bundan sonra trenlerin işletilmeyeceği) öğrenilmiş ve gerçekten Withall, ertesi gün Ankara'dan ayrılmıştı.

Fransız temsilcisi Duvazo da ayrılmış ve Konya civarındaki İtalyanların da İstanbul'a gideceği haberi alınmış olduğundan İstanbul hakkındaki suikastin belirtileri açık bir biçimde hissedilmeye başlanmıştı. Durum, tarafımızdan şu biçimde değerlendirilmiştir: "İtilâf Devletleri bir yandan telgraf bağlantımızı incelerken bir yandan da Anadolu'daki çeşitli subaylarını ve kuvvetlerini İstanbul'a çağırıyorlar, aynı zamanda Anadolu'nun tren bağlantısını kesmeye hazırlanıyor ve Meclis-i Mebusan'da milletimizin hukukunu koruyan arkadaşlarımızı tutuklamayı tasarlıyorlar. Bu duruma göre çok yakında olağanüstü olaylar beklenebilir. Tahminimize göre İstanbul'da yeni bir durum oluşturmak için Anadolu telgraf görüşmelerine el konabilir. Meclis'teki millîyetçi kişileri tutuklayacaklar. Kara ve denizden Anadolu ulaşımını keserek genel mahiyette bir kuşatma gerçekleştirilmiş olacak. Milletin şiddetli coşkusu karşısında iktidara getirmeyi başaramadıkları Ferit Paşa hükûmetini bu yolla iktidar makamına getirerek istek ve amaçlarını gerçekleştirecekler ve belki de olumsuz bir biçimde açıklanmakta bulunan barış şartları da hükûmete bildirilecek ve bu şiddetli baskı altında ya Anadolu'nun parçalanmasını bekleyerek bu acıklı durumu devam ettirecekler, ya da İstanbul ve çevresine yığdıkları İngiliz, Fransız, Yunan kuvvetleriyle kuzeyden, İzmir cephesindeki Yunan ordusuyla batıdan, Adana'daki Fransız kuvvetleri ile de güneyden kuzeye saldırı düzenleyerek ve belki de bir kısım kuvvetlerle de Karadeniz sahillerinden güneye kuvvet kullanarak amaçlarını gerçekleştirmek isteyeceklerdir.

İşte bu düşünceye dayanarak her türlü önlem alındı ve İstanbul'daki arkadaşlar Anadolu'ya gelmeye özendirildi.

16 Mart 1920 saat 10'dan önce İstanbul telgrafçılarından (adını şimdi söyleyemeyeceğim) vatansever bir kişinin Ankara'da Ziraat Okulu'ndaki merkezimize

gönderdiği telgraf, İstanbul işgalinin kanlı bir biçimde başladığını haber verdi. İstanbul merkezinden, Harbiye telgrafhanesinden ve telgraf âleti başındaki birçok vatansever memurlardan, birbirini izleyen çeşitli telgraflar alıyorduk. Saat 11'e kadar toplanan bilgileri derhal bir genelge ile duyurduk.

Bu saatten sonra artık İstanbul'la görüşme kesilmiş, başkentin beklenen durumu ve Anadolu'nun hâli göz önünde tutularak gerekli önlemlerin alınmasının sırası gelmişti. Alınan başlıca önemli önlemler aşağıda belirtilmiştir:

a) İzmir cephesinin arkasını zorlayan Biga yöresindeki Anzavur'un eylemleri için kuvvetli bir destek oluşturan ve büyük bir ihtimalle İstanbul'dan Anadolu'ya yapılacak İtilâf kuvvetleri asker taşımacılığını gerçekleştirme ve koruma görevini üstlenen Eskişehir ve Afyonkarahisar'daki İngiliz kuvvetlerinin silâhtan arındırılması.

b) İstanbul'daki yabancı baskısı karşısında galeyana gelecek Anadolu insanının bastırılması ve korkutulması için, İstanbul ve Kilikya'dan gönderilebilecek düşman asker nakline imkân vermemek ve Anadolu'daki önemli yerlerin kuvvetli bir işgal tehlikesi ile karşı karşıya kalmasını önlemek üzere Geyve ve Ulukışla civarlarında demiryolunun kullanılamaz duruma getirilmesi.

c) Telgraf merkezleri İngilizlerin eline geçtiği için İstanbul'dan gelebilecek bir bildirinin meşru bir makamdan verilmesine imkân kalmadığından, İngiliz bildirileri ile halkın anlayışının karmakarışık duruma düşürülmesini önlemek amacı ile telgraf görüşmelerinin kesilmesi konusunda mülkî ve askerî makama gerekli bildirimin yapılması.

İlk önlemlerimiz içinde malî konuları içeren başlıca noktaları da göz ardı etmedik. Bununla ilgili olarak Anadolu'da bulunan resmî ve resmî olmayan bütün malî kuruluşların ellerinde bulunan nakit veya nakit yerine geçecek kıymetli eşya miktarlarını illerden sorduk ve hiçbir kurumdan İstanbul'a para gönderilmemesi gerektiğini bildirdik. Diğer taraftan telgraf görüşmelerinin denetimi, limanlardan ve içten gelecek kişilerin araştırılması ve şüphelilerin izlenmesi, postahanelerde şüpheli mektupların açılması gibi gerekli olan önlemleri aldık ve gerekli yerlere bildirdik.

Bu şekilde, Anadolu'ya gönderilmeleri beklenen çeşitli haberleşme araçlarının veya amaçları her çeşit yalan haberleri yaymak ve kargaşa çıkartmak olan zararlı kişilerin millî dayanışmayı bozacak uğraşlarını engellemek için elden gelen çaba gösterildi.

İstanbul'da yapılan tutuklamalara karşılık olmak üzere Anadolu'daki İtilâf Devletleri subaylarının tutuklanması gerekiyordu. Göz önünde bulunanların tutuklanması için gerekli yerlere emir verdik.

İstanbul'da telgraf görüşmeleri konusunda alınan önlemlerin gerekli olduğunu gösteren İngiliz girişiminin ortaya çıkması gecikmedi. 16 Mart 1920 saat 11'den sonra İstanbul telgrafhanesi Ankara merkezine bir resmî bildiri vermek istiyordu. İstanbul merkezinde telgraf başında bir İngiliz subayı bulunuyor ve bütün Anadolu'ya bu bildiriyi yayımlamaya çalışıyordu.

Bu bildirinin, millî teşkilât kurucularını halk önünde ittihatçılıkla suçlayarak Anadolu'da bir anlaşmazlık ve ikilik yaratmak ve İstanbul'un fiilî işgalini geçici göstererek hilâfet hakları ve saltanata indirilen darbenin feci durumunu saklamak ve sonuç olarak bütün saldırıyı milletimize olağan olarak kabul ettirmek amacı ile düzenlendiği anlaşılıyordu. Bu bildirinin imzası, İtilâf Devletleri temsilcileri olarak verildi. Memleketimizde düzen ve birliği bozacak, zayıf karakterli bazı insanları kandıracak ve korkutacak nitelikteki bu resmî bildirinin Anadolu telgraf merkezlerince kaydedilmesi için mümkün olan önlem alındı. Bunun ardından, şüphesiz İngilizlerin baskısıyla hükûmetin yazdığı "İstanbul işgalindeki geçici durumun devamına neden olmamak için ülke içindeki huzurun korunması gerekliliğini" belirten bir resmî bildirinin de İstanbul'dan Anadolu'ya geçirilmesi için girişimler öğrenildi. Yine aynı sakınca nedeniyle bunun gerçekleştirilmesi önlendi. İngilizler, Anadolu halkının fikrini bulandırmak için giriştikleri işbu resmî bildiri oyununda başarılı olamadıklarını görünce, Anadolu'nun İstanbul faciası karşısındaki ağır başlı ve ölçülü kararlılığını ve kahramanlığını

bozmak, zararlı, kötü düşüncelerinin yayımlanmasını sağlamak için tren ve telgraf hatlarını aracı yapmayı denediler. Ankara istasyonundaki telgraf merkezinde çalışan bir İtalyanın, İngiliz resmî bildirisinin Fransızca bir kopyasını aldığının duyulması üzerine yakalandı ve elindeki telgraf geçersiz sayıldı.

Anadolu'da yerleşmiş Ermenilerin ve Rumların hükûmet emirlerine ve millî amaçlara karşı gelmedikçe her türlü saldırıdan korunmaları ve tam anlamı ile mutlu bir hayat yaşamaları öteden beri kabul edilmiş bir esastır. Kilikya ve dolaylarında ve doğu hududumuz dışındaki resmî ve gayri resmî Ermeni kuvvetlerinin dindaş ve ırkdaşlarımıza karşı yapılan cinayete varan saldırıları karşısında bile, ülkemizde yaşayan Ermenilerin her türlü taarruzdan korunmasını sağlamayı pek önemli bir medenî görev kabul ettik ve Anadolu'nun dış dünya ile ilişkisinin kesik olduğu bugünlerde yüce vatan çıkarlarını amaçlayan önlemler içinde Ermeni halkının esenliğinin korunması gerekliliğini bütün makamlara bildirdik.

İşte, İstanbul'un yabancı kuvvetlerce işgalinden bugüne kadar geçen acı günlerinde hiçbir dış ülkenin fiilî korumasına erişemeyen Anadolu Ermenilerinden hiçbir kişinin, en küçük bir anlamda bile, saldırıya uğramamış olması, bize her nedenle cinayet yükleyen ve medenî hassasiyeti kendi tekelinde sanan entrikacı Avrupalıların yüzlerini kızartacak ve milletimizin yaratılıştan sahibi bulunduğu insanlık törelerinin yücelik derecesini ispat edecek çok önemli bir konudur.

İstanbul işgalinin bugün memlekette neden olacağı durum, aldığımız geçici önlemler ile geçiştirilecek bir nitelikte olmayıp, bu durumun devamı hâlinde ülkedeki yönetimin sağlam bir esasa bağlanması gerekiyordu. Karşımızda, hiçbir antlaşma ve kanun tanımayan ve kendi özel çıkarlarından başka, insanlıkla ilgili hak ve davranışlara yer vermeyen bir İtilâf heyeti, başımızda, vatan haklarını korumak, imzaladığımız antlaşma şartlarını uygulamak, yabancı saldırılarını sınırlamak için her türlü araçtan tümüyle yoksun, esir bir hükûmet vardır. Bunların birincisinin sonsuz baskısı, ikincisinin de tutsaklığı karşısında, başvuracak yeri olmayan şaşırmış ve çırpınıp duran bir millet!...

İstanbul faciasıyla Anadolu'dan yansıyan durum böyle idi ve bu durumun sürmesi hâlinde vatanımızda çok büyük ve korkunç bir anarşinin başlaması doğaldı. İşte bu düşünce sonucunda kesin bir karar vermek gerekiyordu. Derhal gerekli mülkî ve askerî makamlarla görüşerek ülkenin yönetimini anarşiden kurtarmak üzere, az önce anılan yerlerin başlarının bizimle birlikte hareket etmesi önerildi. Bu öneri içten bir olgunlukla her kesimde iyi karşılandı.

İşgal sonucunda ortaya çıkan olağanüstü durumun öncelikli gereğini ayrıntılarıyla düşünüp bunları uygulamaya çalışmakla birlikte, İstanbul işgalinden dolayı üzüntümüz bütün dünyanın aydın insanlığına ve bütün İslâm dünyasına özel bir bildiri ile duyuruldu. İtilâf Devletleri temsilcileri ve tarafsız hükûmet önünde kınandı. Bütün millet de bu kınamaya katıldı.

İstanbul'un durumu ile ilgili bilgi alınacak güvenilir kaynaklardan yoksun bulunuyorduk.

18-19 Mart 1920 gecesi ilk kez irtibat kurulabildi ve hepiniz tarafından bilinen gerçekler öğrenildi. Bu arada Meclis-i Mebusan'ın bu saldırılar karşısında, tatili görüştüğü anlaşıldı.

Bunun üzerine 19 Mart 1920 tarihinde:

Hilâfet makamının ve saltanatın bağımsızlığının dokunulmazlığını, millî bağımsızlığımızı ve millî sınırlarımız içinde yaşamaya imkân verecek bir barışı sağlayacak önerileri ayrıntıları ile tespit edip uygulayabilmek için, millet tarafından olağanüstü yetkiye sahip bir Meclis'in Ankara'da toplanması gereğini millete duyurmakla, ilgili millî görevimizi ve vatan borcumuzu da yerine getirdik.

İstanbul'un işgali, şekil ve niteliği bakımından, Osmanlı Devleti'nin egemenliğini kaldırmak ve milletin esir alınmasını ve hor görülmesini bir oldu bittiye getirmek amacına yönelik bir harekettir. Çünkü İstanbul'da doğrudan doğruya devlet kuvvetlerine el konmuştur.

Şöyle ki: Önce Meclis-i Mebusan zorla susturulmuştur. Bu durumda yasama kudreti bulunmamaktadır.

İkinci olarak, yürütme kudreti siyasal esaret altına konulmuştur; çünkü her kim olursa olsun yabancı kanunlarına göre yargılanacağı ilân edilmiştir. Bütün haberleşme ve ulaşım denetim altına alınmış, insanın kendini koruma ilkesi tümüyle kaldırılmış ve insanlar saldırganların esareti altına alınmıştır. Bundan dolayı, bu aşağılık durumu destekleyen ve kabul etmiş olan Ferit Paşa hükûmeti, bağımsızlığına çok sıkı ve çok içtenlikle bağlı olan milletle arasındaki her türlü bağlantı ve ilişkiyi doğal olarak kaybetmiş ve milleti karşısına alarak düşmanla işbirliği içinde hareket etmeye başlamıştır.

Üçüncü olarak, devlet şeklinde oluşmuş bir topluluğun anayasasında, yargı yetkisinin bağımsızlığının önemi, açıklama istemeyen bir konudur. Milletlerin yargı yetkisi, bağımsızlıklarının birinci şartıdır. Yargı yetkisi bağımsız olmayan bir milletin devlet olarak varlığı kabul edilemez. Bununla birlikte, İstanbul halkından yüzlerce kişinin hiçbir kanunî suçları olmamasına karşılık, sanık sayılarak tutuklanmalarına devam edilmesi, İtilâf Devletleri'nin görüşüne aykırı söz söylemenin bile suç sayılarak, Ortaçağ davranışları içinde onlara karşı saldırıda bulunulması yargı yetkisinin kaldırıldığını göstermektedir.

Bu durumda millet, bugün yedi yüz yıldan bu yana gerçek bir onur ve yücelikle koruduğu ve savunduğu bağımsızlığını ve varoluşunun devamı için İstanbul olaylarının oluşturduğu hukukî durumu onarmak zorundadır. Bunun için acele edilmelidir. Sürüp gidecek olan hakimiyete ara verilmesi konusu, Allah korusun da bir dağılma nedeni olarak düşmanlarımızın düşündüklerini fiilen gerçekleştirmelerine imkân sağlamasın. Bundan dolayı milletimizin her şeyden önce haklarını koruması ve var olmaya yetenekli bir millet olarak, uluslararası hukuk ve yetkilerine saygı gösterilmesini isteyebilmesi, medeni kuruluş ve anayasası ile, henüz yaşamakta olduğunu bütün dünyaya bu kez daha büyük bir kuvvet ve sağlamlıkla duyurması gereğine inanıyorum. Bunun için de kaldırılan anayasamızın bıraktığı boşluğu derhal doldurmak zorundayız.

İşte, anayasal durum ve hukukumuzun neden olduğu bu gereklilik ve mecburiyet dolayısıyla ve millî hakimiyetin her şeyden önce sağlanması amacıyla, Yüce Meclis'imiz olağanüstü yetki ile toplanmıştır. Seçimlerin tam bir ivedilikle ve sıcak bir ilgi ile yapılması hukukî durumumuzun bütün milletçe de aynı görüş içinde anlaşıldığını ve kavrandığını göstermektedir. Ayrıca, Yüce Meclis'imizin kuruluş şekli ve esasları, millî irâdeye içtenlikle ve büyük bir güçle dayandığını göstermektedir.

Meclis'imizde oluşan ve beliren millî kudretimiz, hilâfet makamı ve saltanatı yabancı baskısından kurtaracak ve Osmanlı Devleti'ni dağılma ve esaretten kurtarmak için önlemler alacaktır. Tam bağımsızlığına sahip, hilâfet makamına vicdanî bağlılığı ile övünen, İslâm dünyası içinde yaşama anlayışını kendinde gören bir milletin esir olamayacağı inancıyla, davranışlarımızı adım adım izleyen bütün medenî dünya ve insanlık sizlere yardımcı olacaktır (coşkulu alkışlar). İstanbul faciasını izleyen günlerden şu ana kadar Temsil Heyetimiz, milletler arasındaki birlik ve dayanışmayı korudu. Osmanlı kanunlarının yürürlüğünü sağladı. Çalışmalarından alıkonulan devlet gücünün yokluğunu hissettirmemeye çalıştı. Bundan dolayı genel güvenliği korumuş ve savunmuş olmakla görevini gereği gibi yaptığından emindir. Bu dakikadan itibaren, yedi yüz yıl boyunca onurlu ve yüce bir yaşam sürdükten sonra yok olma uçurumunun kenarında ancak ayakta durabilen Osmanlı milletinin geleceğinin sorumluluğu, saygıdeğer heyetinizin çalışma gücünü artıracaktır.

Davamızın yasalara uygunluğu ve bütün millet ve milletlerin, insanlık hak ve hukukundan paylarını almış olduğuna inandığımız yüreklerinin, bizimle birlik ve bize daima yardımcı ve destek olduğuna güvenimiz tamdır. Başarı ümitlerimizin kalplerimizde bir an bile karamsarlığa düşmemesini sağlayacak olan, sonsuz gücümüzdür, özellikle yüce Allah, her zaman bizimledir. (Amin, amin sesleri)

Vermek istediğim bilgiler ve ayrıntılar bu kadardır.

Hükûmet Teşkilâtı Hakkında

24 Nisan 1920

Şimdi izin verirseniz bu dakikadan itibaren izlenmesi gereken bazı görüşleri arz edeceğim ve zabta geçilmiş olan bu görüşleri, izin verilirse aynen okuyacağım:

“Bugünkü zor durum içinde vatanı dağılma tehlikesi ve yok olmaktan kurtarmak için alınması gereken önlemler elbetteki saygıdeğer heyetiniz’e ait olacaktır. Ancak bu konuda da kendi araştırma ve bilgilerinize dayanarak görüşlerinizi Yüce Meclis’inize sunmayı yararlı saymaktayız. Gerek Anayasa kurallarına, gerek tarihteki birçok benzerlerine ve gerek zamanımızda aynı kötü şartlar içinde yıkılmaya yüz tutmuş olan milletlerin teşkil ettiği ibret verici olaylara göre memleketi dağılma ve yok olmaktan kurtarmak için hemen genel millî kuvvetleri esaslı teşkilât ile birleştirmekten başka çare yoktur. Bunun şekli nasıl olmalıdır? İşte sorun buradadır.

Kanunsuz ve sorumsuz kuvvetlerin zorbalığıyla devlet kuvvetlerini birleştirmeye imkân bulunsa bile bunun sürmesinin mümkün olamadığını bilirsiniz. Esasen Yüce Meclis’inizin varlığı da, her şeyden önce, yasallık ve sorumluluk esaslarının milletçe korunması gerekli görüldüğüne en büyük delildir. Bundan dolayı Yüce Meclis’inizde yoğunlaşan yüksek millî irâdeye dayanmak suretiyle yasallık ve kanunluluk ve yine saygıdeğer Heyetinizde oluşan millet vicdanının yargılamasına bağlı bulunmak yönüyle de sorumluluğunu takdir ve tespit edecek bir kuvvetin işleri görmesi zorunludur, bu kuvvetin doğal şekli ise bir hükûmettir.

Hükûmet teşkilâtının gerçek şekli, sorumsuz bir hükûmet başkanında tespit edilen hususlara dayanarak kanun yapma kuvveti göreviyle yükümlü bir denetleme heyeti ile görevde devamı, bu heyetin güvenini artırmaya bağlı bir icra kuvvetinden ve bu icra kuvvetini millî görevlere göre ayırma ve düzenlemeden ibarettir. Bu şekilde icra kuvvetleri, hükûmet başkanı tarafından seçilmiş ve kanun yapma kuvvetinin güven ve uygunluğuna dayanan bir kuvvettir ki, hilâfet ve saltanat makamının kurtarılması başarıldıktan sonra, padişahımız ve Müslümanların hâlifesi efendimiz her türlü zorlamadan azâde ve tamamiyle hür ve bağımsız olarak kendini milletin sadık kucağında gördüğü an, Yüce Meclis’inizin düzenleyeceği kanun esasları dairesinde, saygıdeğer ve yüce bir konum alır.

Yüce Meclis’iniz denetleyici ve inceleyici nitelikte bir Meclis-i Mebusan değildir. Bundan dolayı yalnız kanun yapma ve kanun koyma ile görevli olarak sorumlu bir makam, millî geleceği denetim altında bulunduracak değil, gerçekten onunla uğraşacaktır. Nitekim olağanüstü durumlar içinde bütün milletler bu prensipleri terkederek ya kanun yapma kuvvetini tatil edip icra heyetlerine fazla yetkiler verirler veyahut bütün milletin genel oylarına başvurarak kararlar alırlar. Biz halkın birliğine her kuvvetten fazla yetki veren İslâmiyet esaslarını dikkate alarak Yüce Meclis’inizi bütün işlerine milletin doğrudan doğruya el koymuş olduğu bir meclis olarak tanımak taraftarıyız.

Bu ana ilke kabul edildikten sonra daima Yüce Meclis’inizin genel heyeti işlerin ayrıntısına kadar fiilen araştırma ve oylama imkânını bulamayacağından, saygıdeğer Heyetinizden seçilecek ve vekil edilecek üyelerin buradaki hükûmet teşkilâtına göre gereken iş bölümü esasına göre memur edilmesi ve her birinin ayrı ayrı ve hepsinin ortaklaşa genel heyet karşısında sorumlu olması, amacımızı gerçekleştirmeye yeterlidir. Bu halde Yüce Meclis’inize başkanlık edecek kişinin Yüce Meclis’inizi temsil etmesi bakımından işlerin bırakıldığı saygıdeğer üyelerden oluşan heyete de başkanlık etmesi ve Yüce Meclis’iniz adına imza atmaya ve kararları onaylamaya yetkili olması ve icraya ait konularda diğer saygıdeğer üyeler gibi genel heyet yanında tamamen sorumlu olması mecburidir. Bu şekilde icra heyeti Yüce Meclis’in uygun görmesiyle vekil edilecek ve genel heyete karşı sorumlu olacak saygıdeğer üyelerden ibaret olacak ve hatta isimleri de (Vekil) olacaktır. Başkan olacak kişi gerçekten ağır bir sorumluluk altında bulunacaktır. Çünkü icra heyeti ve vekiller ile saygıdeğer heyetiniz arasında bütün sorumluluk her şeyden önce kendisine olacaktır ve bu

sorumluluk hem Yüce Meclis'inizdeki, hem Bakanlar Kurulu'ndaki başkanlık makamının ikisine birden geçmiştir.

Milletin seçtiği kanun yapma heyeti ile dengesini hükûmet başkanlığı makamının teşkil ettiği birlik noktasında bulur. Hükûmet teşkilâtının bu ana kayıtlarına göre içinde bulunduğumuz buhrana ve memleketimizin özel durumlarına göre bizim için uygulanabilir olup olmadığını düşünmek zorundayız.

Bizim bu zemindeki araştırmalar sonucunda ortaya çıkardığımız görüşe göre yönetimin bu şeklini sakıncalarından dolayı uygun görmemekteyiz. Çünkü Osmanlı Devleti diğer herhangi bir devlet gibi hükümdarının siyasal gücü etrafında kurulmuş değildir. Saltanat makamı, aynı zamanda hilâfet makamı olduğundan padişahımız İslâm halkının da başkanıdır. Mücadelelerimizin birinci amacı ise saltanat ve hilâfet makamlarının ayrılmasını amaç edinen düşmanlarımıza millî irâdenin buna uygun olmadığını göstermek ve bu kutsal makamları yabancı esaretinden kurtararak hükümdarın yetkisini düşmanın tehdit ve zorlamasından hür kılmaktır. Bu esasa göre Anadolu'da geçici şartıyla bile olsa bir hükûmet başkanı tanımak veya bir padişah kaymakamı ortaya çıkarmak hiçbir şekilde uygun değildir.

Şu halde başkansız bir hükûmet meydana getirmek zorunluluğu içindeyiz. Halbuki bir birlik noktasında denk olmayan devlet kuvvetlerinin çalışma düzenini sürdürmeye bile imkân yoktur. Diğer taraftan herhangi bir makama devlet kuvvetlerini ve milleti birleştirme ve denkleştirme yetkisi vererek o makamı sorumsuz tanımak felâket nedenidir. Hâlifenin bile sorumluluğunu esas olarak kabul etmiş olan İslâmiyetin böyle hal çarelerine uygun olamayacağı bellidir.

Bu zor ve birbiriyle uzlaştırılması imkânsız esaslar içinde uzun uzadıya araştırmalar yaparak sonunda İslâmiyetin ana şartlarına başvurarak Yüce Meclis'inizde toplanmış olan ve bütün İslâm halkının da yardımına ve iznine sahip bulunan millî irâdeyi gerçekten vatanın geleceğine el koymuş tanıma ana ilkesini kabul ediyoruz. Saygıdeğer üyelerin, bu görüşleri kısaca genelge olarak, seçimine işaret olunması ve olağanüstü yetkisi kaydiyle seçilmiş bulunmaları ve seçmenlerin de çoğaltılmış ve genişletilmiş olunması, esas itibariyle bu ilkenin milletçe de tamamen kabul edilmiş olduğuna delildir. Bundan dolayı Yüce Meclis'iniz sahip olduğu olağanüstü yetkiye dayanarak karşısına çıkacak bir icra kuvvetini yalnız denetlemek ve milletin hayatî konuları üzerinde böyle bir heyetle mücadeleye mecbur kalmak gibi şu anki durumun dayanılır olamayacağı, sınırlı bir kanun yapma görevi ile değil, milletin genel yönetimini fiilen yüklenmek, memleket ve hilâfetin kurtuluşunu sağlamak ve savunma görev ve yetkisiyle kurulmuştur ve artık Yüce Meclis'inizin üstünde bir kuvvet yoktur.

İşte memleketimizin şimdiye kadar geçirdiği buhrandan, felâketlerden, kâh Avrupa'yı taklit etmek, kâh devletin işlerinin yönetimini şahsi görüşlere göre düzenlemeye ve düzeltmeye çalışmak, kâh Anayasa'yı bile şahsi tutkulara oyuncak yapmak gibi çok acı sonuçlarını gördüğü basiretsizliklerden oluşan genel uyanışa tercüman olduğumuz inancıyla şu zor ve buhranlı tarih devrinin mücadelelerini bu yolda düzeltmek taraftarıyız. Doğal olarak hüküm saygıdeğer Heyetinizindir. Yalnız karşı karşıya kaldığımız dağılma tehlikesine ve devlet ve millet işlerinin uzun zamandan beri karar makamından yoksun kaldığına tekrar dikkatleri çekerek gereksiz görüşler arasında devam edecek tartışmaların en kötü yönetimlerden daha fazla kötü etkiler doğuracağını söylemeyi de millî görev gereği görüyorum. Cenab-ı Hak başarı ihsan etsin, âmin." (Üç dakika süren şiddetli alkışlar)

Meclis Başkanı Seçildikten Sonra

24 Nisan 1920

Saygıdeğer Efendiler! Milletin bütün geleceğine fiilen ve tamamen el koymaya, hilâfet ve saltanat makamını düşmüş olduğu esaretten kurtarmaya ve memleketin bütünlük ve kurtuluşu uğrunda her fedakârlığı büyük bir kararlılıkla göze almaya karar vermiş olan Yüce

Meclisiniz'in Başkanlığı'na seçilmek suretiyle hakkımda esirgemediğiniz güven ve sevgiye teşekkür borçluyum (estağfurullah sesleri).

Hayatımın bütün dönemlerinde olduğu gibi, son zamanların sıkıntıları ve felâketleri arasında da bir dakika geçmemiştir ki her türlü huzur ve istirahatimi, her türlü kişisel duygularımı milletin kurtuluşuna ve mutluluğu adına feda etmekten zevk alan olmayayım. (yaşa sesleri ve alkışlar) Gerek askerî hayatımın ve gerek siyasal hayatımın bütün devirlerini işgal eden mücadelelerimde daima hareket tarzım, millî irâdeye dayanarak milletin ve vatanın muhtaç olduğu amaçlara yürümek olmuştur. Bugün saygıdeğer Heyetiniz'in genel oylarında oluşmuş olan millî güveni değerimin çok üstünde görmekle beraber şahsım için bir amaç olarak değil, hep beraber giriştiğimiz kutsal mücadelenin yönelmiş olduğu amaçları ele geçirmek için milletin verdiği bir dayanak yeri olarak kabul ediyorum.

Bu millî birliğin bana yüklediği sorumluluğu biliyorum ve hepiniz de bilirsiniz ki, çok ağırdır. İçinde yaşadığımız benzeri az dakikaların güçlüğüne rağmen bu ağır millî sorumluluğun altında ancak saygıdeğer Heyetiniz'in yardım ve desteğinin daima ve daima hak yolundaki mücadelelerin yanı sıra, Allah'ın yardımından ümitli olarak çalışacağım.

Padişah efendimiz hazretlerinin sağlıklı ve her türlü yabancı etkilerinden hür olarak tahtlarında daim kalmasını Allah'tan dilerim. (şiddetli alkışlar)

Genelkurmay Başkanı'nın da Bakanlar Kurulunda Bulunması Hakkında

1 Mayıs 1920

Genelkurmay Başkanlığı makamıyla Millî Savunma Bakanlığı hakkında birkaç söz söyleyeceğim efendim: Burada Millî Savunma, doğrudan doğruya Harbiye Nezareti karşılığı kullanılmış bir deyimdir. Bilirsiniz Harbiye Nezareti'nin uğraştığı görevler, ordunun besleme, giyim, donatımı gibi konulardır. Görevlerinde komuta emri dahil değildir. Bizim memleketimizde öteden beri Savunma Bakanları, savunma harekâtını ve komutayı da sorumluluklarında bulundurmaktan zevk alırlardı. Onun için memleketimizde bağımsız Erkân-ı Harbiye Umumi Reisi yoktur. Doğrudan doğruya Savunma Bakanı'nın isteği çerçevesinde hareket eden bir Erkân-ı Harbiye Umumi Reisi vardı. Doğal olarak Millî Savunma Bakanlığı'na, Savunma Bakanına bağlı olan bir Genelkurmay Başkanlığı'nın sorumluluğunda Savunma Bakanı olan kişiye aittir. Bazen bu iki makam bir şahısta birleşmiştir. Enver Paşada olduğu gibi. Fakat kural olarak hiçbir vakit savunma işleriyle Genelkurmay Başkanlığı'nı birleştirmek uygun değildir ve Batı memleketlerinde ve her yerde daima Genelkurmay Başkanlığı bağımsız bırakılmıştır. Çünkü Genelkurmay Başkanlığı'nın görevi ordunun kuruluşunu ve düzenlenmesini teknik olarak düşünmek ve memleketin savunma araçlarını dikkate almak ve bunlarla uğraşmaktır. Savunma Bakanlığı ile kendi görevleri arasında büyük bir fark vardır. Savunma Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı'nın uygun gördüğü, yahut onun plânına göre kurulan ve düzenlenen bir orduyu besler, giydirir vesaire. Fakat Genelkurmay Başkanı, nasıl savaşılacağını, vatanın nasıl savunulacağını ve nasıl hazırlanmak gerektiğini düşünür ve onunla uğraşır ve böyle bir Genelkurmay Başkanı, doğrudan doğruya hükümdara, padişaha bağlı olur. Bizim ise bugün memleket yönetimi için koyduğumuz ve hepinizce kabul edilmiş esaslarda bu gibi şeyler yoktur. Yalnız Büyük Millet Meclisi vardır. Bu itibarla Genelkurmay Başkanlığı bağımsızdır ve bütün çalışma ve hareketlerinden Millet Meclisi'ne karşı sorumludur. Zaten sorumlu bir Kurmay Başkanı, yüce heyetiniz tarafından seçilmiş idi. Yalnız bir nokta hatıra gelir ki: Daha biraz önce kanun maddeleri okunurken düşüncelerini bildiren sayın kardeşimizin düşüncesi vardır. Genelkurmay Başkanı, sadece askerî konular ile uğraşır ve böyle bir kişinin siyaset konularında korunmuş olması kendisinin, kabine ile beraber gerektiğinde düşmesini gerektirir. Onun için Genelkurmay Başkanı, daima tarafsız kalmalı, sadece düzenlemelerde, askerî teşkilât ile ve memleketin savunma araçları ile meşgul bulunmalıdır. Bu gayet kuvvetli bir düşüncedir. Fakat her halde askerî teşkilât; vatanımızın savunma araçları ve çeşitli cephelerde yürütülecek askerî harekât ve iç ve dış siyaset ile yakından ilgili bulunuyor ve bu

konularda Genelkurmay Başkanı'nın düşüncesi bulunmak ve diğer sorumluluk sahibi olan kişilerin görüşlerinden yakından haberdar olmak için onlarla bir arada çalışmak ve bir sorun hakkında Genelkurmay Başkanı'nın oy ve düşüncesi de bulunmak üzere, diğer sorumluluk sahibi olan kişiler gibi, İcra Vekilleri (Bakanlar Kurulu) yanında hizmet yapması önerilmişti. Bu düşüncelerimle şunu düzeltmek istiyorum ki, Millî Müdafaa'yı üstlenecek kişiler komuta emrini yüklenmeyeceği içindir ki, Genelkurmay Başkanı'nın diğerleri yanında bulunarak bu şekilde emir ve komutanın yine yüce heyetiniz üzerinde kalması daha uygundur. Yani şu Büyük Millet Meclisi'nin elinde durması daha uygundur. İşte emir ve komuta Büyük Millet Meclisi'nin elinde bulununca, buna ait olan görevleri yapmak için emir ve komutayı üstlenmesi gerekir. Komuta emri, Büyük Millet Meclisi'nin elinde bulunmak şeklinde görev yapar. Bundan dolayı, ikisini bir kişinin üzerinde toplamak doğru değildir. Görevleri başka başkadır ve bu kişi de bağımsızdır ve Yüce Heyetiniz'e karşı sorumludur. Büyük Millet Meclisi'ne karşı sorumlu bir Genelkurmay Başkanı görev yapar ve siyaseten düşmesi sorunu da önemli değildir. Çünkü diğer vekillerin ayrı ayrı yüce heyetiniz tarafından seçilmesi teklif edilmiştir. Diğer İcra Vekilleri'nin görevleri ile görevinin yakından ilgili olmasına ve diğer vekiller gibi Genel Kurul tarafından tâyin edilmiş bulunmasına dayanarak diğerlerinin düşmeleri için dikkate alınacak nedenlerin bunun üzerinde bulunmasında bile hiçbir mahsur yoktur. Tersine daha kuvvetli olur.

Türk Milletini Oluşturan Müslüman Unsurlar (Ögeler) Hakkında

1 Mayıs 1920

Efendiler, meselenin bir daha tekrarlanmaması ricasiyle bir iki noktayı arz etmek isterim: Burada istenilen ve Yüce Meclis'imizi oluşturan kişiler, yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Lâz değildir. Fakat hepsinden oluşmuş İslâm ögeleridir. Samimî bir topluluktur. Bundan dolayı, bu yüce heyetin temsil ettiği, hukukunu, hayatını, şeref ve şanını kurtarmak için karar verdiğimiz emeller, yalnız bir İslâm unsuruna ait değildir. İslâmi unsurlardan oluşmuş bir kütleye aittir.

Bunun böyle olduğunu hepimiz biliriz. Hep kabul ettiğimiz esaslardan birisi ve belki birincisi olan, sınır meselesi tâyin ve tespit edilirken, millî sınırımız İskenderun'un güneyinden geçer, doğuya doğru uzanarak Musul'u, Süleymaniye'yi, Kerkük'ü içine alır. İşte millî sınırımız budur dedik! Halbuki Kerkük'ün kuzeyinde Türk olduğu gibi Kürt de vardır. Biz onları ayırmadık. Bundan dolayı korunması ve savunmasıyla uğraştığınız millet doğal olarak bir ögeden ibaret değildir.

Çeşitli İslâmî ögelerden oluşmuştur. Bu toplumu oluşturan her bir İslâm ögesi, bizim kardeşimiz ve çıkarları tamamiyle ortak olan vatandaşımızdır ve yine kabul ettiğimiz esasların ilk satırlarında bu çeşitli İslâmî unsurlar ki; vatandaştırlar, birbirine karşı, karşılıklı saygı ile uyumludurlar ve birbirlerinin her türlü hukukuna, ırkî, sosyal, coğrafî hukukuna daima uyumlu olduğunu tekrar ettik ve doğruladık ve hepimiz bugün içtenlikle kabul ettik.

Bundan dolayı çıkarlarımız ortaktır. Kurtarılmasına karar verdiğimiz birlik, yalnız Türk, yalnız Çerkez değil hepsinden oluşmuş bir İslâm ögesidir. Bunun böyle kabul edilmesini ve yanlış anlamaya meydan verilmemesini rica ediyorum. (Alkışlar)

Milletseverler ve Dış Yardım

10 Mayıs 1920

Chicago Tribun muhabirine demeç:

Hâkimiyet-i Millîye

“Bizim hâlen İngiltere ve müttefiklerinin barış şartlarının gülünç ve uygulanmasının imkânsız olduğunu anlayacaklarına güvenimiz vardır. Fakat bu beklentimizi kaybedersek, dışarıdan herhangi bir yardımı isteyerek kabule hazırız.”

Tutucu olmakla tanınmış diğer Türk yurtseverlerle yaptığım görüşmelerimde onların bile Türk millîyetçiliğine tamamen hak verdiklerini ve müttefiklerin plânlarını bozarak herhangi bir yardımı milliyetçilerin kabul etmek mecburiyetinde olduğunu içtenlikle söylediler.

Bütün Anadolu’ya hâkim olan milliyetçiler, Türkiye’nin bir yok etme politikasıyla yüz yüze olduğunu biliyorlar. Türk sınırlarının doğuya doğru nasıl gerilediğini ve (Sanremo) anlaşmasının Küçük Asya’ya nasıl saldırdığını haritaları üzerinde gösteriyorlar.
“İngiltere ve müttefiklerin bir millet olarak yaşayabilmek için gerekli olan şartları ve sınırları bize verdiklerinde millîyetçilerin yabancı güce dayanmayacağını anlarlar, sanıyorduk. İşte bu yüzden biz durumu koruduk. Aksi durumda Bolşeviklerden yardım almak bizim için çok kolaydı.”

Avrupa’nın işgaline karşı koymaya kararlı güçlü adam, doğduğu yer olan Selânik üzerinden kurşun kalemi doğuya doğru çekerek Ankara üzerine getirdi. Yine, harita üzerinde, Bolşeviklerin Kafkasya üzerinde ilerlemesini gösteren kırmızı bayraklar vardı. Kafkasya’da Bolşevik olmuş olmamış birçok Müslüman kabileden kendisine delege gelmişti. Getirdikleri haberler memnun ediciydi.

Türkiye’de Amerikan yardımı hakkında ne düşündüğünü Paşaya sorduğum zaman dedi ki:

“Biz buna önceden taraftardık. Zaman ve şartlar ilerledikçe doğal olarak bu imkân kalmıyor. Millîyetçilerin görüşü şu idi: Türkiye, Türkler içindir ve Türkiye bağımsız olmalıdır. Ateşkes anlaşması imzalandığı zamanki sınır temel alınıyor ve anlaşma şartlarının bu görüşe uymayan kısımlarına karşı mücadele edilecektir. Bu bir halk hareketidir ve İslâm dünyasının yardımına da güveniyoruz. Türklerin son bağımsız Müslüman milleti oldukları gibi bağımsız da kalacaktır. Diğer yerlerdeki Müslümanlar da düşmanlarımıza karşı mücadele edeceklerdir. Bunlar çoğunlukla İngiliz yönetimi altındadır. Biz bu haçlı harekâtının en son hamlesine uğramış bulunuyoruz. Fakat İslâm dünyası öldürücü bir biçimde uyanmıştır.”

Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin, millîyetçilerin harekâtına önceden yardım ettiğini yalanladı.

Adapazarı, Düzce ve Bolu Taraflarındaki Olaylar Hakkında

24 Mayıs 1920

Bu önerge içeriğindeki1 konulara ait bilgiler verilmek üzere bir gizli oturum kurulması öneriliyor, uygun görürseniz bundan sonraki toplantıda yeterli açıklama yapılabilir. Bunu, Bakanlar kurulu’na havale ediyorsunuz değil mi? Bu önergenin bazı noktalarına cevap olmak üzere bir telgrafı okuyacağım. Fuat Paşadan alıyoruz. Dün geceki tarihle.

Geyve istasyonu,

Dakika geciktiren bundan sorumludur 23/24 Mayıs 1920

Genelkurmay Başkanlığı’na;

Bugün öğlende Adapazarı ve Sapanca yönlerine başlayan taarruzumuz, Allah'ın yardımıyla kısa bir zamanda başarı ile sonuçlanmış, büyük kısmı Kuva-yı İnzibâtiye'ye (Kuva-yı millîyeye karşı kurulan emniyet kuvvetleri) mensup bireylerin oluşturduğu toplu isyancılar tamamen dağılmış, üç subay ve bir miktar esir alınmış, dört topla dört makineli tüfek, çok sayıda malzeme ganimet alınmış,

Adapazarı ve Sapanca işgal ve mülkîye memurları görevlerini yapmaya başlanmıştır. Bununla beraber yazılar Kuva-yı Te'dibiye Komutanlığı'ndan telefonla Adapazarı'ndan henüz verildiği için, gerçek miktarlarını ve isyancılar grubunun nerelerde bulunduğunu ancak yarın tespit ve arz etmek mümkün olacaktır. Bundan başka Sakarya tarafında ve Sapanca yönünde ileri hareketimize silâhla engel olmak isteyen köyler yakılmış, silâhları alınmıştır. Bu önlemlere yarın da devam edilecektir. Adapazarı doğusundaki Sakarya köprüleri kontrolümüz altındadır. Adapazarı ile haberleşmemiz vardır. Sapanca ile haberleşmemiz açılmamıştır.

Etem Bey, kuva-yı te'dibiyesiyle Sapanca'yı işgal eden ve boğaz kuzeyinde yedek olarak bulundurulan kara ordusu bölükleri yarın bulundukları yerlerde dinlenecek ve güvenlikle meşgul olacaklardır. Etem Bey, kuvvetlerinin 26 Mayıs sabahı tekrar harekete hazır bulunduğunu bildirmiştir.

K. 20 K.

Fuat

Efendim bilirsiniz geçen gün yapmış olduğum açıklamada isyancıların Geyve boğazının doğusundaki taarruzlarının püskürtüldüğünden söz edilmiş idi. Fakat burada bildirdiklerimden sonra, Fuat Paşa'dan tekrar aldığım yeni bilgide isyancılar Geyve'nin batısında da taarruza geçmiştir. Hatta oradan bir çevirme yaparak Geyve istasyonuna kadar yaklaşmışlardır. Geyve'ye ayrılmış olunan kuvvetlerimizin yetişmesinden önce orada bulunan kuvvetlerimiz isyancıları püskürtmüşlerdir. Oraya ayrılmış olunan kuvvetler geldi ve ertesi gün taarruza geçti. Bu telgraf 23'te akşama kadar ele geçirilmiş başarıların sonucunu göstermektedir. Ayrıntılar bu gece alınabilecek. Aynı zamanda biliyorsunuz ki, Düzce yönünde harekâtımız vardı. Ona ait bazı bilgiler vardır. Birçok telgrafın özetini gösterebilir iki telgraf vardır. Bildiğiniz gibi, milletvekili arkadaşlarımız vardı. Hüsrev Bey ve Osman Bey, onları esir etmişlerdi. Bu grupta başarılar görülmüş olacak ki, bunları bize elçi olarak gönderiyorlar ve Hüsrev Beyin böyle bir telgrafı vardır. Mudurnu'dan gelmiştir:

Mudurnu 23 Mayıs 1920

Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na;

Adapazarı, Düzce ve Bolu karşı harekâtını yöneten Çerkezlerin başkanları Osmanlı Müslümanlığının esaret ve felâketini bugünkü barış karşısında ikinci derecede bazı kişilerin yanlış hareketleri ve diğer nedenlerden ortaya çıkan olayın üzücü sonucunu, devletin ve milletin kurtuluşuna tamamen zararlı görüyorlar, Millî tarihimizde görmediğimiz bu üzücü zamanda İslâm arası çekişmeleri ve çarpışmaları terk ile sevgili vatanımız için tek vücut bir halde dış tehlike ve taarruzlara göğüs germeye hazırlanmayı her Müslüman için Allah'ın emri kabul ediyorlar. Böyle çok kutsal ve yüce bir aracılık için benimle arkadaşım Lâsiztan Milletvekili Osman Beyi tâyin ettikleri söylenilmiştir.

Trabzon Milletvekili

Hüsrev

Efendim, bu başvuru öyle bir zamanda gerçekleşiyor ki, Mudurnu'ya Düzce ve Bolu çevresinden toplanabilen bütün isyancılar toplanmış ve taarruz etmiş ve bu taarruz püskürtüldükten sonra, orada çoğalmayı tamamlayan kuvvetlerimiz, kuzeyde taarruz harekâtına geçmişlerdir ve bu hareketlerinde (Ayaz) silsilesini alıp son hızla ilerliyorlardı. Öyle bir zamanda, tam Adapazarı'na, Sapanca'ya, Geyve kuvvetlerimizin başarıyla taarruzlarının ilerlediği bir zamanda gerçekleşiyor. Bununla beraber bu başvuru yine iyi karşılanmıştır efendim. Mudurnu'da genel komutayı yöneten Miralay Refet Beyefendi, bizzat ileri giderek orada Safer Bey ve diğer başkanları yanına çekti. Onlar da geldiler. Onlara ilk

verdiği, emir derhal isyancılar dağılacaktır. Elbette kuvvetlerimiz asayişi sağlamak için plân dairesinde harekâta devam edecekti ve onlar da her şeyi kabul edeceklerini söylediler. Bu harekât devam ediyor ve doğal olarak Hüsrev Bey, Osman Bey ve şimdiye kadar aldatarak tutukladıkları subaylar ve bazı fertlerimiz gelmektedirler.

Bazı ufak müfrezelerimizden aldıkları mitralyöz ve diğer silâhları da iade ediyorlar. Yani tam anlamıyla aman diliyorlar. Adapazarı'nda yenilen isyancıları doğrudan doğruya Anzavur yönetiyormuş. Demek ki, bu Safer Bey daha akıllı hareket etmiştir.

Bu harekât hakkında alacağımız ayrıntılı bilgiyi de ayrıca yine daha bazı düşünceler ile bundan sonraki oturumda arz edeceğim efendim.

İç ve Dış Siyaset Hakkında

7 Haziran 1920

Efendim, birkaç gün bayram dolayısıyla görüşemeyeceğiz. Bu nedenle genel durum hakkındaki bilgiyi gayet kısa olarak arz etmeyi uygun gördüm. Bilirsiniz, bir Düzce, Hendek ve çevresi olayı vardı efendim, birçok aşamalar geçirdi. Şimdi arz edeceğim son aşamasıdır.

Hendek, Adapazarı, Düzce, Bolu, Gerede ve bunu sınırlayan bütün sahil ve sahile kadar olan bölgede bilginiz olan bozguncu harekât tamamen bastırılmış ve yok edilmiştir. Ve düşmanlarımızın emirlerini uygulama aleti olan bütün eşkıya liderler, bütün cani başkanlar kanun hükümleri dairesinde cezalandırılmışlardır. Cezalandırma şekli hakkında bütün belgeler ile Yüce Meclisiniz, zamanında aydınlatılacaktır. Orada bulunan kuvvetlerimiz, takipler ve düzenlemeler ile uğraşan kuvvetlerimiz, bugün hemen tamamen serbest bir haldedirler.

Artık onları istediğimiz gibi düşmanlara karşı kullanabilecek bir haldeyiz. Diğer taraftan Sivas'ın kuzeyinde Yenihan'da ve Tokat çevresinde de bazı üzücü durumlar ortaya çıkmış idi. Bu durumlar, bu olayların bile bugünkü şekli, efendim, Tokat çevresinde aldatılmış olan mâsum halk, derhal gerçeği anlamış ve orada önlemler almaya çalışan devlet memurları başkanlarına sığınmak istemişlerdir ve af dilemişlerdir. İcra kurulu da yüce heyetiniz adına bu suçsuz insanları, aldatılmış olanları affetmiştir efendim. Bunlar affedildikten sonra herkes işiyle gücüyle uğraşmaya başlamıştır. Akdağ ve Zile arasındaki parçada, o üçlü içinde de ufak tefek eşkıyalık yapmaya cüret gösterenler oldu efendim. Fakat bu saydığım yine üç noktadan bu bölgeye karşı alınan önlemler sonucunda isyancılar tamamen dağılmış ve sığınmacı durumuna gelmiştir. Bütün bu harekâtın içinde yalnız iki kişi ortada kalmıştır. Birisi haydut Mustafa olarak bilinen diğeri de Nâzım adındaki iki haydutu henüz affetmedik ve affetmek için de niyetimiz yoktur (gülmeler). Kilikya durumu efendim, yani Adana çevresi ve Antep çevresinin durumu mutluluk vericidir. Pozantı'nın tarafımızdan kontrol edildiğini ve orada beş yüz elli asker ve dokuz kadar subay Fransız olmak üzere esir edildiğini işitmiştiniz. Efendim, bundan sonra (Sis) Fransızlar tarafından doğrudan doğruya boşaltılmıştır. Bu bölgede tamamen boşaltma devam etmektedir. Antep şehri de Fransız bölükleri tarafından boşaltılmıştır ve oraya gelmiş olan önemli bir Fransız kuvveti Kilis'e gitmiştir. Yalnız orada kolejde ufak bir müfreze, yirmi, otuz kişi kadar bir kuvvetleri vardır. Fakat onların da diğer bütün Fransız kuvvetleriyle beraber bütün Kilikya'dan ve bütün millî sınırımızdan çekilmesi hazırlığına başlanılmıştır.

Trakya'da, efendim, bilirsiniz Fransızlar Trakya'yı ve İtilâf Devletleri bizim Trakyamızı ve Batı Trakya'yı Yunanlılara vermişlerdir. Yunan bölükleri kısmen orada bulunuyordu. Oradaki bölüklerini desteklemeye başladı. Bunun üzerine Batı Trakya'da bağımsız olarak oluşmuş İslâm hükûmeti, derhal şehirleri terkederek Yunan bölüklerine karşı düşman bir durum almıştır ve İslâm halkı, kuvvetleriyle beraber Bulgarlar da bu bölge ile olağanüstü ilgili oldukları için Yunanlılara karşı birlikte çarpışmalara, düşmanlığa başlamışlardır (Allah muvaffak etsin sesleri). Bundan dolayı Doğu Trakya'yı yani Edirne çevresini işgale girişmiş

bulunan Yunan bölükleri henüz sınırımız içine girmemiştir. Orada bulunan askerî bölüklerimizin hepsi bütün anlamıyla seferberliğini yapmış ve gelecek olan düşmanı silâhla karşılamaya hazır bulunmuştur.

Efendim, İzmir cephesinin genel heyetinde olağanüstü bir değişme yoktur. Yalnız ufak tefek keşif kuvvetleri çarpışmaları vardır. Ancak haber olarak Akhisar'a Yunanlıların bir taarruz girişiminde olduklarını bazı kaynaklardan işitiyoruz. Böyle bir taarruz için öteden beri çalıştıklarını söyleyenler var. Biz bunu ihtimal dahilinde görüyoruz ve buna karşı da yeterli önlemler alınmıştır. Efendim, böyle bir düşman taarruzuna karşı kullanacak kuvvetlerimiz vardır ve arttırılmıştır.

Efendiler, millî sınırlarımız içinde bulunan ve fakat ateşkes hükümlerine uygun olarak askerî kuvvetlerimizin boşaltmış bulunduğu Elviye-i Selâsenin (Doğuda bulunan üç il: Kars, Ardahan, Batum) gerektiğinde tekrar işgali için yüce heyetiniz Bakanlar Kurulu yetki vermişti. Fakat bu yetkinin kullanma zamanını bırakmayı emretmiştiniz. Belki yüksek bilgileriniz olmaktadır efendim.

Ermeniler eski sınırın ilerisinde bulunan İslâm halkına olağanüstü zulüm ve baskı yapmakta ve katliam yapmaktadır ve pek çok Müslüman, çok sefil ve perişan, acınacak bir halde bize sığınmakta, göçmektedirler. Bundan dolayı Bakanlar Kurulu vermiş olduğunuz yetkinin uygulanması zorunluluğu doğacağını sanmaktayız. Yüce Heyetiniz'e şimdiden bilgi vermek için arz ediyorum.

Genel iç durumumuzda söylemeye değer başka bir şey yoktur. Her tarafta tam bir sakinlik ve asayişle halk, kendi işleriyle uğraşmaktadır. Dış durumumuz çok iyi bir şekildedir efendim. Mutluluk verici bir durumdadır. İnşallah yakında maddî sonuçlar elde ederiz efendim. (Alkışlar)

Bakanlara ve Resmî Makamlara Gönderilecek Yazıların Sansürden Geçirilmesi Hakkındaki Önerge Nedeniyle

4 Temmuz 1920

Efendiler, ben çözümünü kolaylaştırmak için meseleyi ikiye ayırmak istiyorum. Öncelikle sansür koymak gerekli midir? Değil midir? Devam ettirilmesi gerekli midir? Değil midir; ikincisi, bu gereğe genel bir görüş oluşursa şerefli milletvekillerinin bundan ayrı tutulması uygun olur mu? Olmaz mı? Bir kez sansür, yalnız bozguncu kişileri kastederek, bozgunu yasaklamak için konulmuş bir şey değildir.

Memleketimizin iç durumlarını göz önüne alacak olursanız, tamamen iyi niyetle bazı yerlerdeki bilgiyi, haberi diğer yerlere nakletmek bile zararlı olabilir. Örneğin Düzce'de isyan varken Yozgat çevresinde de gizli olarak birtakım bozguncu kişiler çalışmakta idi. Bu bozguncular Düzce'deki olaydan hızlı bir şekilde haberli olabilselerdi, Düzce isyanının oluşumu sırasında Yozgat isyanı da gerçekleşmiş olurdu. Bundan dolayı bazen bir tarafın bilgisini diğer tarafa ulaştırmada da gecikmeleri gerekecek kesin nedenler olabilir. Bundan dolayı içeriden sansür koymaya Bakanlar Kurulu gerek görmüş ve bunu koymuştur. Bu gereğe inandıktan sonra şerefli üyelerin bundan ayrı tutulması konusu da göz önüne alınmıştır. Doğal olarak hiçbirbirimizden şüphe etmiş değiliz. Böyle bir şüphe ve duraksama bizden uzak olsun. Yalnız şerefli milletvekillerinin bu genel kuraldan ayrı tutulmamasının bir nedeni var. O da sansürü koyan Bakanlar Kurulu idi, bilirsiniz Bakanlar Kurulu, genel heyetimiz adına görev yapmaktadır. Bundan dolayı sansürü koyan yüce heyetiniz, kendisini bu kuraldan ayrı tutmak isterse ve bunu izzetinefis meselesi ve güven meselesi olarak kabul ederse o zaman bütün ülke memurları, başkanları, valileri, mutasarrıfları, kaymakamları hepsi güvenmeye değer insanlardır ve bütün memurlar ve bütün komutanlar ve subaylar güvenmeye değer insanlardır. Bunlara diyeceğiz ki, biz güvenmeye değeriz, fakat bizden başka herkes şüphe edilecek insanlardır. Tabiî böyle bir şey diyemeyeceğiz. Bundan dolayı bu gibi şeyleri söyletmemek için, hiçbir kimsenin böyle itirazına yer bırakmamak için, kendimizi de bu ayrıcalık dışında tutmayı uygun bulmadık. Eğer şerefli milletvekilleri, memurların başkanları ve diğerleri güvenmeye değer bulup ondan başkalarına sansürü

uygulamak isterlerse ondan başka ne kalır? Millet bireyleri milletin ana kütlesi, demek ki kendilerine vekâlet ettiğimiz millet güvenmeye değer değildir.

Böyle bir şey olamaz. Sorunu şeref meselesi yapmak doğru değildir. Sansürü devam ettirmek gereğine inanmışsanız kendimizi dışında tutmamalıyız. Yalnız sansürün konulmasından dolayı bazı sıkıntıları giderecek önlemler alınmalıdır. Arkadaşımız dedi ki; Konya'da şu kadar bin mektubun postahanede toplandığını görüyoruz. İşte takip edeceğimiz nokta budur. Sansür memuru, görevini iyi yapmamış, neden o kadar mektubu yığdırmış ve yerine ulaştırmamıştır? Bu noktayı araştırabiliriz. Diğer bir nokta da söz konusu olabilir; şerefli milletvekillerinin mektuplarını sansür etmek mutlaka falan ve filân efendiye bırakılmış bir görev olması şart değildir.

İçinizden de birkaç kişi seçilir. Onlar aracılığı ile bu iş daha hızlı bir şekilde yapılabilir. Bunlar ayrıntıdan ibarettir (doğru, doğru sesleri). Sansürün korunması, henüz gereklidir görüşündeyim. Bu kabul edildikten sonra Genel Kurulumuz'a eşit olarak uygulanmalıdır. Sonra işlerin hızlandırılması için önlemler düşünelim (Alkışlar, yeterli yeterli sesleri).

Bir milletvekili- "Yerel memurları konu alan şikâyet mektuplarını kim sansür edecek? Bunu söz konusu ediniz, onu da düşünün. Memleketimizde memurların görevlerini kötüye kullanmalarından nasıl haberimiz olacaktır?"

Mustafa Kemal Paşa- Hakkında şikâyet edilmesi gereken memurların, şikâyetine sansür engel oluyorsa buna da ayrıca bir önlem düşünelim

Genelkurmay Başkanı İsmet Beyin Genel Durum Hakkındaki Demeci Nedeniyle

8 Temmuz 1920

Sırrı Bey, izlenen hedefdeki başarıya dair sağlamlık ve imanımızı ifade için bir deyim kullandılar. Buyurdular ki bugün memleketimizin işgal altında olan kısımları, geneline nispetle ellide biri kadar değildir. Bundan dolayı bu kısmın düşman elinde bulunmuş olması Genel Kurul'un amacından vazgeçmiş olmasını hiçbir zaman gerektiremez. Ben Sırrı Beyin ifadesinden bu anlamı çıkardım.

Şimdi bildiri ve düşüncelerde bulunan bir arkadaşımız da, memleket işgal olunduktan, yakılıp yıkıldıktan sonra artık yapılacak başka bir şey kalır mı gibi gayet zayıf bir düşüncede bulundular ve kendilerinin izniyle buna 'zayıf' diyorum. Bir kez bu görüş konunun gerçeğini ifade eder bir görüş değildir. Efendiler, bizim bir amacımız var. Bu amacımız öteden beri çeşitli nedenlerle ifade edilmiştir.

Ben şimdi de onu tekrar ediyorum: Milletin, devletin bağımsızlığını korumak. Namus ve şerefimiz tamamen bunun içinde olacaktır.

Bağımsız olarak milletimizin belirli sınırlar içindeki bütünlüğünü korumaktır. Bunun için savaşıyoruz. Efendiler, memleketimizin ellide biri değil, tamamı yakılıp yıkılsa, tamamı ateşler içinde bırakılsa, biz bu toprakların üstünde bir tepeye çıkacağız ve oradan savunma ile meşgul olacağız (gayet şiddetli alkışlar). Bundan dolayı iki karış yer işgal edilmiş, üç beş köy yakılıp yıkılmış diye burada feryada gerek yoktur (Alkışlar). Ben size açık söyleyeyim Efendiler, bazı yerler işgal edilmiştir ve bunun üç misli daha işgal edilebilir. Fakat bu işgal, hiçbir zaman bizim imanımızı sarsmayacaktır (Alkışlar).

Efendiler, amacımız savunma için yapılan askerî harekâttır ve Genelkurmay Başkanı'nın burada size verdiği bilgi askerî harekâtın taktik bir şekilde sevk ve idaresinden ibarettir. Asker olanlar pekâla bilirler ki kuvvet, ana amacı oluşturur. Savunma ile görevlendirilen kuvvet, ana amaç ile uğraşır. Mevkiler hiçbir vakit söz konusu değildir. Bu bakışlar belki eski askerlerin kafasında yaşar.

Bir mevkii korumaya çalışan bir ordu, bir kuvvet mahkûmdur. Neticeye ulaşamama mahkûmu, esirlik mahkûmu olan, yenilgi mahkûmu olan sonuç olarak o mevkii de koruma ve savunma yapamaz. Halbuki, bizce söz konusu olan, sonuç olarak amaca ulaşmadır. Bundan dolayı sürekli kuvvetlerimizden en büyük derecede yararlanabilmek için bugün ve belki yarın için elimizde bulunan kuvvetleri dikkatli kullanmak zorunda kalacağız. Kuvvetlerimizi üstün düşman kuvveti, üstün düşman imkânları karşısında yok olmaya uğratmaktan ise daima elimizde onu düşmana üstün bir hale getirecek güne kadar iyi korumak zorundayız. Bundan dolayı bu durumun hiçbir zaman bizde ümitsizlik doğurmayacağı görüşündeyim (Alkışlar).

Efendiler, bugün ilerleyen veya bir dereceye kadar ilerlemiş olan düşmana karşı alınan önlemleri, gizli oturumlarda diğer arkadaşlarımla beraber açıklamıştım. Burada ona dair bir şey söylemeyeceğim. Fakat düşmanla karşı karşıya gelen Bursa söz konusu oldu ve bir arkadaşımız demiş idi ki, Bursa düşse de önemi yoktur. Fakat bu düşme ne demektir? Bir yer düşer. Ne vakit?

Eğer bir kale gibi savunulursa, eğer bir yerin etrafında var olan kuvvet savaş araçlarıyla sonuna kadar karşılık verir de düşman o savunma kuvvetlerini alt üst eder ve o yere gelirse o yer düşer. Fakat bugün Bursa'nın böyle bir durumda olduğunu sanmıyorum. Yani orada var olan bizim kuvvetlerimiz, doğrudan doğruya Bursa şehrini bir kale gibi savunmakta değildir. Belki Bursa'dan uzak ve dışarıda arazi savaşı yapmaktadırlar. Bundan dolayı o kuvvetler Bursa şehrine bağlı değildir. Karşısında bulunan düşman kuvvetleriyle ancak hesap görmek zorundadır. Bundan dolayı uygun olabilir ki, bu temasta ve bu savaşta Bursa'yı görmemezlikten gelebilir. Tarihte bunun birçok örnekleri görülmüştür. Bursa'mız gibi tarihî ve bizim için son derece kutsal olan bir şehri görmemezlikten gelmek ağır gelir. Fakat askerlik sanatında son derece açık bir şekilde görmemezlikten gelinebilir bir durumdur ve biz hepimiz bir asker gibi böyle acı durumlara karar vermek alışkanlığını kazanmaya çalışmalıyız.

Sırrı Bey (İzmit)- O kararı verdik Sayın Paşam.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Örneğin efendiler, belki başka bir nedenle de arz etmiştim. Vaktiyle Medine'de bulunan askerî kuvvetlerimizi oradan alıp Suriye'yi savunmaya ayırmaktan çekinilmişti. Çünkü bütün kamuoyu düşüncesinde Medine nasıl terk olunur diye düşünülmüştü. Halbuki dolayısıyla Suriye'yi tehlikeye koymakla Medine'nin tehdit edilmiş olduğunu hiç kimse göz önüne almak istemiyordu. O zaman bazı arkadaşlarımız tam bir cesaretle karar vermişler ve demişlerdi ki, Medine boşaltılmalıdır. Bu boşaltma üzerine kuvvetler, Suriye'de başarı sağlar ve belki bu başarının sonucunda Medine bizim elimizde kalırdı. Anî duygulara ve birtakım ilkelere, kesin kuralların etkisi altında birtakım değerlendirmelere saparak amaçtan uzaklaşmak kesinlikle uygun değildir. Bundan dolayı Bursa'nın düşmesi söz konusu olamaz. Belki Bursa civarında bulunan askerî kuvvetler ileri, geri, kuzeye, güneye gidebilir. Böyle bir haber ve bir söylentiye kendimizi alıştırmalıyız ve böyle bir olay ve söylenti karşısında hiçbir zaman telâşlanmaya gerek yoktur. Efendiler, Azerbaycan'dan buraya bazı kuvvetlerin geleceğinden söz edilince, ne gereği var, biz yeterli kuvvetlere sahibiz şeklinde bazı sözler söylendiğini işittim. Yüce heyetinizce bilinir ki, bizim hepimizin ve Bakanlar Kurulu'nun takip ettiği amaç, kendi gayemizi, hayatımızı, şerefimizi kendi kuvvet ve varlığımızla kurtarmak ve sağlamaktır. Fakat varlığımıza sataşan bütün Batı âlemi, Amerika da dahil olduğu halde, tabiatiyle büyük bir kuvvet teşkil ediyor. Biz de şüphesiz temelde yalnız kendi kuvvetimize dayanmakla beraber, bizim hayatımızla ilgili olan bütün kuvvetlerden en fazla derecede yararlanmada kusur etmeyeceğiz ve böyle bir kuvveti reddetmek doğal olarak doğru bir şey değildir. Gelmekte olduğundan söz edilen kuvvet ise bizim kuvvetimizi pek çok arttırmaz. Fakat yalnız doğu ve İslâm âleminin geleceğimizle ne kadar yakından ilgili olduğunu göstereceği için bizce önemlidir. Özellikle bu bakış açısından gelecek olan kuvvetin – ki belki daha çok kuvvetlerin öncülüğünü oluşturur- özel bir değeri vardır.

Efendiler, bir de Bolşeviklik âleminden söz edildi. Yine diğer zamanlarda da söz edilmiştir ki, biz, Bolşevikleri aramış ve bulmuşuzdur ve en son temasımız az çok maddî ve kesin bir şekle girmiştir. Resmen Sovyet Cumhuriyeti'yle haberleşilmiştir. Pekâla cereyan

eden haberleşme içeriğini biliyorsunuz. Sovyet Cumhuriyeti bizim muhtaç olabileceğimiz maddî desteğin hepsini vaadetmiştir. Silâh, top, para vaadetmiştir (bravo sesleri, alkışlar). Eğer şimdiye kadar maddî olan bu desteklerden yararlanamamış isek o kabahat ne bizde ve ne de Sovyet Cumhuriyeti'ndedir. Belki son günlerde Kafkasya'da gerçekleşen yanlış anlamalar sonucudur. Bu yanlış anlamaların tamamiyle önüne geçilmek üzeredir efendim.

Efendiler, Yunanlılar vatanımızı çiğnemeye çalıştıkları halde yine Batı hükûmetlerinden bize yoldaşlık edenler vardır. Bunun gibi Fransızlar bütün bu harekâta rağmen özellikle son günlerde adam göndermişlerdir ve derhal Paris'te doğrudan doğruya siyasal ilişkilere girişmemizi bize önermişlerdir. Doğal olarak bu temas ve ilişkinin gereği yapılmaktadır ve yine bir arkadaşımız, milletin ruhsal durumlarından söz etti ve Belçika ile bizim milletimizi karşılaştırmaya kalkıştı. Belçika nerede? Bizim memleket ve milletimiz nerede? Efendiler, ben de bazı arkadaşlarım gibi Batı milletlerini, bütün dünyanın milletlerini tanırım. Fransızları tanırım, Almanları, Rusları ve bütün dünyanın milletlerini şahsen tanırım ve onları tanımam harp sahalarında olmuştur, ateş altında olmuştur. Ölüm karşısında olmuştur. Yemin ederek size açıklarım ki, bizim milletimizin manevî kuvveti, bütün milletlerin manevî kuvvetinin üstündedir (şiddetli alkışlar). Efendiler, her görüntü insanın kendi ruhunun ve hissiyatının kışkırtmalarıyla görünür. Korkak insanlar bu gibi manzarayı korkaklıkla karşılarlar, onun gerçek içeriğini görmezler. Bizim milletimizin manevî kuvvetinin eksikliği neresidir? Ben bunu iddia ediyorum, manevî kuvvetin düşkün olduğunu iddia edenler, batı cephesinde, İzmir cephesinde Yunanlıların gerçekleşen saldırıları karşısında filân veya filân cephede bulunan millî kuvvet dağılmıştır, şu şekilde veya bu şekilde dağınıktır diyorlar. Evet Efendiler, dağılmıştır. Fakat bu, cahil halkın ifadesidir.

Efendiler, onlar dağılmamış, çekilmiştir. Şu yöne veya bu yöne çekilmişlerdir ve yürümüşlerdir Efendiler. Dünyanın bütün askerleri, şimdi beğenmediğimiz insanlardan daha iyi hareket etmez. Yalnız şeklen değişebilir. Akhisar cephesine taarruz eden üç Yunan tümeni olduğu halde bunun karşısında bin beş yüz kadar millî kuvvetimiz vardır. Biz de onların içerisine katılsak ne yaparız? Efendiler, elbette çekiliriz. İşte millî kuvvetlerimiz on kat üstün bir kuvvet karşısında çekildiler. Çekilmek gerekir. Eğer ölmek gerekirse o da yapılır. Ölmek ancak öldürmek amacıyla olur. Fakat öldükten sonra hiçbir amaç sağlayamayacaksa neye yarar? Amacı koruyabilmek için on katı kadar bir kuvvet karşısında, bu bin beş yüz kişinin çekilmesi gerekir. Özellikle, ancak bunlardan bin kişinin cephede bulunduğu ve geri kalanın da oradaki köy halkından ibaret bulunduğu göz önüne alınmalıdır. Esasen böyle gece, gündüz talim ve terbiye ile meşgul olmayan insanlardan oluşmuş bir kütle çekilmek için nasıl çekilir? Doğal olarak geriye döner ve yürür. Onun görüntüsü belki hoşa gitmeyebilir. Fakat bu çekilmedir ve çekilmekten ibarettir ve bunu daha fazla büyütmeye gerek yoktur ve bu manzara, manevî kuvvetin olmadığına veya eksik bulunduğuna işaret etmez. Manevî kuvvetin eksiği orada değildir.

Bizim kendi kalbimizde olabilir. O da yoktur ve belki bazılarında görülmüş ise yalnız onların şahıslarına bağlamak gerekir. Yoksa, milletimizin manevî kuvveti son derece dayanıklıdır ve buna bağlı olarak bütün düşmanlarımızı galip durumundan mağlûp durumuna koyacağımıza genel güvenin sağlanmasını rica ederim (Alkışlar).

Millî Mücadele'de Bir An Önce Başarılı Olmak İçin Subaylardan Kıtalar Oluşturmak, Milletvekillerinden Gönüllü Kuvvetler Oluşturmaları ve Subayların Yanlarındaki Hizmet Erlerinin Alınması Hakkındaki Önerge Nedeniyle

12 Temmuz 1920

Öncelikle önerge içeriği hakkında açıklamalar yapan Refik Bey arkadaşımızın hakkımda gösterdiği içten duygulara ve güvene ben de bütün varlığımla teşekkürlerimi sunarım. Bu içten duyguların ve güvenin kötü kullanılmayacağına dair tarafımdan güvence veririm. Şimdi arz edeceğim bildirilerim, doğrudan doğruya bu önergede açıklanan maddelerin cevabı

olacaktır. Ayrı ayrı Bakanlıklara ait olan konular doğal olarak kendilerine ait olduğundan savunmasını kendilerine bırakacağım. Efendiler, Yunan taarruziyle meydana gelen bugünkü durum sonuç değildir. Bu duruma bakarak hüküm vermek doğru olamaz. Ancak bugünkü duruma karşı bütün düşünceleri birleştirecek olursak, bunun doğal olarak nedenlerini aramak gerekir. Bu konuda önceki oturumlarda vermiş olduğum açıklamadan başka bir konunun açıklanmasını ben gerçekten gerekli görmüyorum.

Fakat verilmiş olan genel açıklamanın ayrıntıları ve nedenlerine girmek, bütün içeriğine, bütün ayrıntılarına girmek isterseniz bir şeyi önermek istiyorum. Komisyonlardan veya başkanlarından seçilmiş birer arkadaşımız ayrılsın, bir olağanüstü meclis olsun, Harbiye Nazırı ile Genelkurmay Başkanı oraya gitsinler, her şeyi bütün ayrıntılarıyla, gerçekte olduğu gibi söylesinler. Ben sanıyorum ki, o zaman, genel durum hakkında orada bilgiler aldıktan sonra söyleyeceğiniz düşünceler değişecektir. Çünkü bilirsiniz ki insanların hatırına birçok şeyler gelebilir. Şöyle yapmalı, böyle yapmalı denir ve pek güzel şeyler hatıra gelir.

Dünyada insanların aklına gelen her mantıklı şeyin yapılmasına maddî imkân olsa idi, gerçekten bütün dünyanın genel görüntüsü başka türlü olurdu. Fakat Efendiler, insanlar için her şeyi yapmakta maddî imkân bulunamaz. Nelerin yapılmasının mümkün olabileceğini takdir, ancak genel durumun bütün aşamalarını, bütün ayrıntılarını daima göz önünde tutmaya bağlıdır.

Şimdi önerge içeriğine cevap vermek istiyorum: Birinci maddede ordunun donatımı söz konusu idi. Doğal olarak ben anladığım gibi ifade ediyorum. Millî Savunma demek, ordu teşkilâtı demektir. Önerge sahibi olan kişiler, ordu teşkilâtında bir eksiklik görerek onun tamamlanmasını istiyorlar. Efendiler kesinlikle söylerim ki, ordumuzun teşkilâtı çok mükemmeldir ve dünyada bizim ordumuzun teşkilâtından daha düzenli bir ordu teşkilâtı yoktur. Diyebilirim ki bu, en son teşkilâttır. Bundan dolayı bugünkü manzara ordu teşkilâtının eksiğinden doğmuş değildir. Ordunun teşkilâtı, teşkilât olmak bakımından en mükemmel derecededir. Bundan dolayı bunun tamamlanmasına hiç gerek olmadığından bunun için düşüncelerimizin bunlarla meşgul edilmemesini öneririm. Şu anki durumun nedenlerini, ordunun teşkilâtındaki eksikte değil, başka noktalarda aramak gerekir. Aynı zamanda küçük kütlelerin başına çok subay geçirmek ve Bulgaristan'da, Almanya'da ve başkalarında da olduğu gibi yalnız subaylardan oluşmuş kıtalar oluşturmak söz konusu olmuştur.

Efendiler, böyle küçük küçük müfrezelerin başında subay bulundurmakla oluşturulan teşkilât, küçük harp teşkilâtıdır. Gerilla denilen küçük harp teşkilâtıdır. Hepinizin hatırındadır ki, Bakanlar Kurulu'nun savaş konusundaki görüşünü burada açıklarken demiştim ki: Uzun zaman savaşmak ve bütün milletin savaşçı ruhunu daima zinde tutabilmek için küçük harp yapacağız. Bunu söylediğim zaman kuvvetimizin ufak ufak kütlelerden oluşmuş olacağını hepiniz anladınız. Bu ufak kuvvetlerin başında subaylar çalışma durumunda bulunacaktır. Bu, esasen hükûmetin, Bakanlar Kurulu'nun vermiş olduğu karar ve kabul etmiş olduğu bir yöntem, bir görüştür ve uygulamalarına başlanılmış olduğunu müjdelerim. Bunu önemli görüyorum ve doğrusu da budur.

Bakanlar Kurulu da zaten bu görüşe katılmıştır ve faaliyetine başlanmıştır efendim. Hem bu yöntem Almanlardan, Bulgarlardan alınmamıştır. Gerçekte Bulgarlar çete teşkilâtı yapmışlardır. Balkan savaşları başlangıcından sonucuna kadar bütün çete teşkilâtıyla doludur. Bunu demek istiyoruz. Bulgarlar vatanı kurtarmak için böyle bir teşkilât yapmışlardı. Fakat biz, vatanımızı kurtarmak için güçlü olan düşmanı devamlı ümitsiz kalacak bir şekilde ve kendi ümitlerimizin sarsılmaz olduğunu göstermek için böyle bir teşkilât yapmışız. Bundan dolayı biz, bu hareketi ne Almanların ve ne de Bulgarların harekâtından almışızdır. Efendiler, onların teşkilâtını bize önermeye gerek yoktur.

Üçüncü bir nokta: Subaylardan kıta oluşturmak, alay ve tabur oluşturmak. Efendiler sözlerime güveniniz, dünyanın hiçbir milleti, bin türlü zorluklar ile, paralar ve seneler, sıkıntılı, acılı günler harcayarak meydana getirdikleri subaylarını, hiçbir zaman kütleler hâlinde bulundurarak ateş altına atmaz. Bu, hiçbir zaman da doğru olmayan bir şeydir. Bir subay

kolay kolay yetişemez. Bunu hiçbir millet yapmamıştır. Yalnız Bolşevikler yapmıştır. Çünkü Erler (askerler) kendilerine karşıttı. Erler (askerler) hepsini öldürüyordu.

Bundan dolayı o zaman subaylar bir araya gelmiş ve kendi hayatlarını kurtarmak için böyle teşkilât yapmışlardı. Yalnız onlar bu amaç için bunu yaptılar. Yoksa gerek ve kesin mecburiyet olmadıkça subayları israf etmek doğru değildir. Kütle hâlinde düşmanla karşı karşıya gelinince çok subay ölür. Almanlar subayları geride bulundurup ölmelerini önlemek isterler. Onun için subaylarımızın değer ve önemini kabul edelim. Subaylar da milletin ve milletvekillerinin kendileri için çok şefkatli ve içten büyük babaları olduğunu hissetsinler, babaları olduğunu anlasınlar da zaten vatan için adamış oldukları vücutlarını daha çok seve seve düşman karşısında kullansınlar. Bununla beraber bugün almış olduğumuz önlemler alındığı gibi, mücadelemizde devam etmek için de, arz ettiğim gibi, küçük harp teşkilâtı yapmaya fiilen girişilmiştir. Bundan başka yine birçok subaylarımız vardır ki eline bir kıta geçirememiş veya elindeki kıta elinden çıkmış, bunlar, subaylar bölüğü adı altında, askerler gibi savaşa atılmaya hazırlanmışlardır. Bunu kendi gözümle gördüm (Alkışlar). Fakat bunun devam etmesini arzu etmemeliyiz. Çünkü iki yüz elli subaydan oluşmuş bir subaylar bölüğü büyük bir kuvvet oluşturmaz. Halbuki iki yüz elli subayın her biri beş on kişinin başına geçerse ne kadar büyük bir kuvvet oluşturur.

Bundan dolayı birinci madde hakkındaki cevabı tekrar ediyorum. Bugünkü durumun nedenlerini ve varlığını başka bir noktada aramak gerekir. Bugünkü açıklamalardan başka bir açıklamaya gerek görmüyorum. Ayrıntılar hakkında daha çok bilgili olmak istiyorsanız, çeşitli komisyonlardan bir komisyon oluşturursunuz, ilgili olanlar orada her şeyi söyler ve tatmin olursunuz. Bu konuya dair önceden verdiğim bilgilerde, küçük harp teşkilâtına fiilen başlanmıştır ve çok değerli arkadaşlarım büyük yetki ile buna memur edilmiştir demiştim. Subaylarımızı israf etmek taraftarı değiliz. Subay bölükleri de vardır. Bunları bu halde bırakmaya şahsen taraftar değilim. Tersine, kendilerinden daha değerli şekilde yararlanmayı arzu ederim.

Efendim, ikinci maddeye geçeceğim; saygıdeğer arkadaşlardan bir kısmı, gönüllü bölükler oluşturmak, millî kuvvetler vücuda getirmek, düşman karşısına hareket etmek üzere bu şekilde görevlendirilmişlerdir ve yine içinizde bulunan arkadaşlardan herhangi birisi –kaç kişi olursa olsun- ben falan yerde kuvvet oluşturabilirim derse, derhal arzu ettiği görevi veririz. Biz zaten böyle arkadaşları arıyoruz ve bizim hatırlayamadığımız arkadaşlarımız lütfen derhal gelsinler, konuşalım ve zaman kaybetmeden böyle vatanî göreve sarılsınlar. Yalnız bu noktada bir şey söylemek zorundayım. Böyle bir görev isteyen arkadaşımız birtakım noktaları dikkate almalıdır.

O da şudur: Falan bölgede ben kuvvet oluşturabilirim dediği zaman, o kuvveti gerçekten oluşturabilme gücüne sahip olmalıdır. Yani hükûmetten silâh isterse, cephane isterse ve hükûmetten asker toplamak ve güç kurmak için jandarma isterse, o arkadaş bu kuvveti toplar ama bu kuvvetin mahiyeti istenilen ve konu olan kuvvet olmaz. Bundan dolayı hiç tereddüdümüz yoktur. Rica ederiz ve çok istirham ederiz. Hangi arkadaşımız bu şartlar dairesinde bir kuvvet yapabilecekse ve nerede ise derhal yapmalıdır ve yapmak arzusunu gösterenler de zaten işe başlamışlardır.

Üçüncü maddeye geçiyorum. Bu üçüncü madde, bütünü bakımından Genel Kurulumuza ait olan bir maddedir. İmza sahibi olan arkadaşlarımız hepimize öneriyor ve diyorlar ki: Vatan savunması emrindeki işleri seçerek göz önüne alalım ve bütün zamanımızı o yöne yöneltelim ve pek çok kanunî şeylerle uğraşmayalım. Bu öneriye ben özellikle teşekkürlerimi sunarım. Yalnız bu sözlerimiz uygulamada da görünmüş olmalıdır. Fakat üzüntüyle görüyorum ki bu durum fiilen görünmüş değil; öyle ki, Refik Bey kardeşimizin izinlerine sığınarak arz etmek istiyorum, bu önergenin başında elinde iç tüzüğün maddesi olduğu halde kanunun uygulanmasına karşı çıkmışlardır. Demek oluyor ki, bazı konularda kanun hükümlerinin dışına çıkamayacağız.

Hizmetçi sorununa gelince; en son madde, subayların yanında hizmetçi bulunmasın ve gerekirse onlara para verelim, uşak bulundursunlar. Doğal olarak benim bildiğim ve Millî

Savunmaca izlenen konu, genellikle subayların harp cephelerinden uzak bırakılan aileleri yanında bulunan askerler bir kez silâhsız askerlerdir. İkincisi, seyyar hizmetlerde kullanılması gereken sakat askerler olacaktır. Hizmetçi askerlerinin bu gibi askerlerden olması gerekir. Bu kadarını ben daha gerekli görüyorum. Çünkü çoluğunu, çocuğunu bir yerde bırakarak savaş cephesine giden bir subay, mutlaka ailesinin hizmetlerine ve onun korunmasına birisini ayırmak ister. Para ile bir uşak tutsa belki ona bir asker kadar güven duyamaz. Ailesini kimsesiz bırakıp giden bir subay kalben ve vicdanen rahat olmaz. Bundan dolayı bu ihtiyacı para ile sağlamak çok zordur. Bu nedenle subay ailelerinin yanında bulundurulacak askerleri çok görmek taraftarı değilim. Yalnız ellerindeki silâhı çok görürüm. Silâh mutlaka savaş cephesinde bulunmalıdır.

Efendim, bir de Refik Bey kardeşimizin dışarıdan bir kuvvet sağlanması hakkında bir girişimin daha önce niçin gerçekleşmediğini söylediler. Bu girişim çok önce olmuştur. Çoğunluğun hatırında olan bu girişim bir aydan, iki aydan, üç aydan beri değil, daha eskiden beri maddî olarak gerçekleşmiştir ve ancak bu kadar eski başvurularımızın kazançlarını bugün toplayabiliriz. Eğer biz, dün ve önceki gün işe başlamış olsaydık belki hiçbir kazanç almanın imkânı olmazdı. Bundan dolayı güvenmenizi rica ederim, kendinizi tatmin buyurunuz, çok eskiden beri bu girişimlerde bulunulmuştur.

Bu konuda Azerbaycan'dan da söz edildi. Yakınımızda bulunan Azerbaycan'a bir seneden beri propagandacılar gönderilmesi vesaire... Sanıyorum ki benden önce söz söyleyen arkadaşımız Azerbaycan'la yakından ilgilidir. Elbette kendileri çok iyi bilirler ki, orada yakın zamana kadar büsbütün başka mahiyette bir hükûmet vardı. Halbuki son zamanlarda Azerbaycan içinde birtakım inkılâplar oldu. Bu inkılâpların gerçek nedenlerini araştırmanızı rica ederim. Bundan dolayı Türkiye, Azerbaycan kardeşine kendi görüşlerini, kardeşlik duygularını ve geleceğe dair bütün düşüncelerini ulaştırmıştır. Türkiye, Azerbaycan'a komutan göndermiş, subay göndermiş, her şey göndermiştir. Azerbaycan askerî varlığını kendisine lâyık bir tarzda şekillendirmiştir. Fakat biz arzu ederdik ki Azerbaycan bizimle bizden daha çok ilgili olsun. Bundan dolayı soruyorum, Azerbaycanlılar niçin kuvvet göndermediler? Fakat biz gönderdik Efendiler. Biz gönderdik ve kazançlı da olduk.

Efendiler, sözlerime son vermek için bir görüş arz etmek istiyorum; İç işlerinden söz edildi, iç işleri memurlarından söz edildi. Ben de sizinle beraber kabul ederim ki, içeriyi yönetmekte arzu edildiği kadar başarı yoktur. Fakat başarısızlığın başta en büyük sebebi, sanıyorum ki, arzu edildiği gibi becerikli memur bulamamaktadır. Bu güçsüzlüğü ben de gayet doğal buluyorum. Kendi kendime, elli livamız (kazadan büyük ilden küçük şehir) var ve her livadaki kaymakamları da düşünecek olursak, şu kadar kaymakamımız var. Bir vekil veya vekile bağlı üç kişi beş kişi –isterse on beş kişi olsun- bu kişi, falan yere mutasarrıf (vilâyetten küçük sancağın en büyük yönetim amiri), falan yere kaymakam olarak gidecekleri düşünecek ve bütün düşüncelerinde isabet edecek, bu gayet zor bir görevdir ve bunun zorluklarını bütün arkadaşlarımız kendi şahıslarında tecrübe edebilirler. Birçok arkadaşımız bizimle fikir alışverişinde bulunduğu ve falan mı olsun, filân mı olsun dediği sırada, her ikimiz karşı karşıya çaresiz kaldık. Bundan dolayı bu zorluklara yüksek dikkatinizi çekerim. İç işleri yönetimimiz konusunda zorlukları yok edebilmek, iyi memur tayin etmek, yahut memur azletmek yöntemini yok etmek zorundayız. Biz bu yöntemi iki ilkeyle çözebileceğiz. Bundan dolayı hangi prensibi koyabileceğimizi düşünmekle meşgul olalım. Sanırım bugünkü varlığımızın ana mahiyeti milletin genel eğilimlerini ispat etmiştir, o da halkçılıktır ve halk hükûmetidir. Hükûmetlerin halkın eline geçmesidir (Alkışlar). Efendiler biz memur sınıfı yaratmak için çalışmayalım ve mutlaka bir memur kadrosu içerisinde bulunanları bir yere koymakla aklımızı yormayalım. Yönetimi halka teslim etmek için çalışalım (Alkışlar). O zaman bütün zorlukların yok olacağına ben inanıyorum. Ben bununla kendim uğraşmaktayım. Yakın zamanda bu görüşümü ifade eden düşüncelerimi yüce Heyetiniz'e arz edeceğim.1

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Efendiler, Refik Bey ve arkadaşlarının vermiş olduğu dört maddelik önerge hakkında açıklama yapmıştım. Verdiğim bilgilerle, önerge içeriği inancıma göre, Bakanlar Kurulu ile Yüce Heyetiniz arasında söz konusu olan noktalarda

hiçbir ayrılık olmadığını gösteriyor. Hatırlarsınız, ordu teşkilâtı, küçük harp teşkilâtı, arkadaşlarımızdan en fazla yararlanma, subay aileleri yanındaki hizmetçi meselesi gibi konulardır ki, bunlar geleceğe dair konulardandır. Bundan dolayı şimdi arzettiğim cevap ve açıklamalar bu maddelere karşılık geliyorsa ve yetersiz görünüyorsa, bir kez bunu çözümlemek ve ondan sonra buna son vermek gerekir. Ondan sonra Refik Bey kardeşimizin bu maddeler dışında olmak üzere söz konusu ettiği ve geçmişe dair olan birtakım konular vardır ki bunlar doğrudan doğruya belirli birtakım bakanlıkların işleriyle ilgili oluyor. Bu meseleler hakkında görüşmelere devam edilebilir ve sonucunu istediğiniz ve arzu ettiğiniz gibi bulursunuz. Fakat önergenin mahiyetiyle önerge dışında söz konusu olan bu konuları birbirinden ayırmanızı öneririm efendim (Uygun sesleri).

Yunanlıların Bursa'dan Yürüdüklerine Dair Gelen Haber Hakkında

14 Temmuz 1920

Başkan Bey, lütfen Beyefendiye sorar mısınız efendim, bu bilgiyi nereden almışlar? Bununla beraber, bir iki saat önce, Meclis'e gelmeden önce böyle bir şey işittim ve Bozöyük'te komutanla telgrafla görüşmüştüm.

Biraz önce böyle bir söylenti kulağıma geldi. Tekrar Erkân-ı Harbiye Umumi Reisi'ndan telefonla sordum. Benim bilgim dışında yeni bir haber geldi mi? Hayır gelmedi, diye cevap verdi. Belki özel bir servis gelmiştir diye özellikle telgrafhaneye de soruldu. Buna dair yeni bir bilgi alınmadı. Bundan dolayı bu dakikada belgeli olan bilgi Beyefendi'nin söylediğini doğrulamıyor efendim. İmkânsız değildir efendim. Bir daha tekrar buyursunlar.

İkinci Başkan Bey- Yunanlıların taarruzlarını söylediklerini ve Bursa'dan Eskişehir üzerine taarruza başladıklarını...

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Bundan dolayı Beyefendi'nin ve Yüce Heyetiniz'in yüksek görüşlerini bir noktaya çekmek isterim. Söylenilen şey bu dakikada olmamıştır. Eğer amaçları, kamu oyumuzu burada heyecanlandırmak ise, bundan da bir amaç göz önüne getirmek gerekir ve usuldendir, sanırım ki bu iyi bir etki yapmaz. Olmuş olsa bile insanları heyecanlandırmak değil, yatıştırmak gerekir.

Bundan dolayı böyle söylentiler üzerine Yüce Heyete bildirimlerde bulunmamak uygun olsa gerek (Alkışlar).

Erzurum Milletvekili Durak ve Arkadaşlarının Doğu Cephesi Kuvvetlerinin Tecavüzlere Karşılık Vermemeleri Nedenlerinin Bildirilmesi Hakkındaki Soru Önergesi Üzerine

14 Ağustos 1920

Efendim, seyahat sebebiyle bulunmadığımız sırada saygıdeğer arkadaşlarımızdan bazılarının verdiği önergede Doğu Cephesi hakkında bilgi istenmektedir. Belki bu önerge yüksek huzurunuzda okunmuştur.

Fakat arkadaşlarımızın aydınlatılmak istedikleri noktaları bir daha hatırlatmak maksadiyle aynen okuyacağım:

Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığı'na,

Şu günlerde Doğu Cephesinde, özellikle Erzurum sınırlarında Ermenilerle Gürcülerin fazla faaliyeti görülmüş olduğu, hatta Gürcülerin Erzurum'un kuzey sınırlarına ve Ermenilerin de doğu sınırlarına şiddetle taarruz ettikleri ve bu doğrultuda özellikle Oltu'nun da işgal edildiği haber veriliyor.

Diğer taraftan İslâm Bolşevik ordusunun öncülerinin de Erzurum'a geldiği söyleniyor. Doğu cephesindeki kuvvetlerimizin, Ermeni ve Gürcülerin taarruzunu püskürtmeye değil, hatta taarruz ederek bütün memleketlerini istilâya gücü bulunduğuna inanmışız. Acaba orada bulunan kuvvetlerimizin karşılık vermemesi siyasal nedenlerden mi ileri gelir? Bu anlaşılmaz mesele hakkında her halde hükûmetin bizi acele olarak açıklamalar yaparak aydınlatmasını isteriz.

2 Ağustos 1920

Erzurum Erzurum Erzurum Oltu

Durak Süleyman Necati Hüseyin Avni Yasin

Efendiler, bu soruyu soran arkadaşlarımızın hakkı vardır. Gerçekten birkaç aydan beri Kafkasya'da ve Doğu cephesinde cereyan eden durumlar, herkesin gözü önünde, anlaşılmaz çeşit ve görünüşte birbirine zıt aşamalar göstermiştir. Bu nedenle sorulan soruları esas kabul ederek Yüce Heyetiniz'e bilgiler vermeyi Bakanlar Kurulumuz da çok uygun görmüştür.

30 Mayıs ve 4 Haziran tarihlerinde Doğu Cephesi Komutanı tarafından Bakanlar Kurulu'na bir öneri yapılmıştır. Öneri şu idi: Öncelikle, Erzurum'da bulunan üyeler heyetimizin Kars-Bakû üzerinden trenle hızlı olarak Moskova'ya gidebilmesini sağlamak, ikinci olarak, Ermenistan içerisinde Müslüman halka yapılmakta olan katliamı durdurmak ve üçüncü olarak, Ermenilerin ilk fırsatta Erzurum'u bile ellerine geçirmek için faaliyet ve girişimlerde bulunacaklarından, Ermeni ordusuna karşı hâkim ve uygun bir durum almak için zaten Brestlitovsk ve Batum antlaşmaları ile bizim olan Elviye-i Selâse (Üç Vilayet; Kars, Ardahan, Batum) içindeki Sarıkamış, Soğanlı dağlarını ve Soğanlı dağlarının geçitlerini işgal etmenin faydalı olacağı bildiriliyordu. Bu üç nedenden özellikle sonuncusu Bakanlar Kurulu'nca da incelendi ve uygun görüldü. Zaten Yüce Meclisiniz Elviye-i Selâse'nin zamanında, uygun zamanda işgal yetkisini Bakanlar Kurulu'na vermiş olduğundan, buna dayanarak komutanın önerisinini kabul etti. Bundan dolayı, 6 Haziran tarihinde doğu ordumuzun askerî harekât yapması için hazırlanmasını emrettik. Ordu, hazırlığıyla uğraşmakta bulunduğu bir sırada yaklaşık on gün sonra, 16 Haziran'da, öncelikle tarafımızdan Moskova'ya gönderilmiş olan delegelerimizden birisi memleketimize geri döndü. Bu kişi, hepimizce bilinen Sovyet Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Çiçerin'in mektubunu getirdi. Diğer birtakım kişilerin de özel, resmî rapor ve mektuplarını getirdi. Diğer raporlar ve mektupların kapsamlarından vazgeçen Rusya Sovyet Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı'nın, hükûmetleri adına Yüce Meclisiniz'e, Yüce Meclisiniz'in Başkanlığı'na hitaben yazmış olduğu mektup burada okunmuştu. Hatırlanırsa denilmişti ki, Ermenistan, İran ve Türkiye sınırlarının belirlenmesinde Rus Sovyet Hükûmetinin aracılığıyla meselenin siyaseten çözümü mümkündür. Diğer tasarı ve mektuplarda bu nokta daha fazla açıklanmaktaydı.

Ve bu açıklamalara göre herhalde bizim Ermenilere daha fazla taarruz etmemizi Rus Hükûmeti Cumhuriyeti arzu etmiyordu, uygun görmüyordu. Fakat biz, Elviye-i Selâse içinde bulunan herhangi bir noktayı işgal etmek demek, Ermenistan'a taarruz demek olamayacağından, zaten karar vermiş olduğumuz askerî harekât hakkında bir muhalefet görmedik ve bunun üzerine Doğu Ordusu Komutanı'na askerî harekâta devam etmesini ve acele etmesini emrettik. Fakat bundan birkaç gün sonra idi ki yeni gelen resmî bir haberde Rusya Hükûmetinin bir elçilik heyeti yanımıza gelmek üzere Kars üzerinden trenle hareket hâlinde bulunduğu anlaşılıyordu. Bunun üzerine bu gelecek olan elçilik heyetiyle zaten Erzurum'da bulunmakta olan delege heyetimizin görüşmesinin ardından harekete geçmek üzere, hareketin durdurulmasını emrettik ki bu 20 Haziran'da idi efendim, bu nedenlerden dolayı 20 Haziran'da Doğu Ordumuzun taarruz harekâtını durdurmuş olduk. Bu arz ettiğim mesele, doğu genel durumu içinde ve Türkiye'nin, Bolşevik Hükûmetiyle olan genel ilişkilerinde ufak bir parça, bir aşamadır. Bunu daha iyi kavramak için ve esasen durumu da doğrulamak için baştan başlayarak durumu daha geniş bir daire içinde açıklayacağım:

Arkadaşlar, hepinizin bilgisindedir ki, Genel Harb'in son senelerinde Rusya içinde patlak veren inkılâp, insanların genel çoğunluğunu oluşturan fakir halk içinde, özellikle bu halkın en çok zahmet, sıkıntı ve acı yaşamış olan işçi sınıfı içinde, eskiden beri var olan sosyalistlik hakikî isteklerini ve amaçlarını ilân etti. Daha açık, daha belirgin ve daha şiddetli olarak ilan etti. Ve bütün insanlığın, emperyalist ve kapitalist yönetimlerin zulüm ve zorbalıklarından kurtarılmasını bir amaç olarak kabul etti. Doğal olarak bu amaca ulaşabilmek için mücadeleyi esas kabul etti ve işinin son noktası da bu amaca, bütün insanlığı ortak etmek için girişimlerde bulunması idi. Ruslar, Çar'ın baskıcı yönetimi altında takip eden harp senelerinin doğurduğu sefalet sonucunda bu duyguları daha fazla arttırmışlardı. Memleketlerinin gayet geniş olmasına ve birçok doğal nedenlere ve şartlara sahip bulunmasına dayanarak bütün dünyanın emperyalistlerine karşı düşmanlık ve savaş ilân etmekten çekinmediler. Batı emperyalistleri de bütün kuvvetlerini, bütün kudretlerini, bütün araçlarını kendi aleyhlerinde kullandıkları halde yaptıkları inkılâp hareketlerini, bugüne kadar tam bir başarıyla yaşatabildiler. Bolşeviklerin, özellikle son günlerde Polanya içinde devam eden başarıları ve zaferleri, cidden inkılâplarının çok mesut, çok parlak ve çok önemli bir sonucudur. İslâmiyetin en yüksek kural ve kanunlarını içeren Bolşevizmin, bizim de varlığımıza kasdetmiş olan ortak düşman aleyhinde, bugün kazanmış bulunduğu zafer, bizim için de teşekküre değer bir sonuçtur.

Efendiler, doğu âleminin kayıtsız şartsız sahibi ve yöneticisi emelini gururlu kafalarına sokmuş olan İtilâf Devletleri, kendi hayat ve varlıklarının devamının, bunda olduğunu pek güzel kabul etmişlerdir. Bundan dolayı bu koruma ve kullanmayı sağlamak için başta İngilizler olmak üzere, bütün İtilâf Devletleri, bir taraftan kullanabildikleri tüm vasıta ve kuvvetlerle bizi mahvetmek, bizi ezmek için çalıştıkları bir sırada, diğer taraftan da bütün zulüm görmüş insanlığı kurtarmak için çalışan Bolşeviklerin, zulüm görmüş milletimize el uzatmaması için de yine servetlerini, kuvvet ve kudretlerini harcayarak uğraşmışlardır.

Fakat Bolşevik Cumhuriyeti, hem kendi hayat ve varlığının önemini arttırmak, hem de İtilâf Devletleri'nin zulüm pençesinden kurtulduklarında, dünyayı sarmış olan inkılâbın amaçlarına ulaşmak için kendilerine en kuvvetli, en kudretli bir yardımcı ve koruyucu olacak milletimizin barış ve birlik elini tutmak için fiilî girişimlerde bulunmuştur. Yaptığı girişim Efendiler, onuncu ve onbirinci ordularını doğrudan doğruya Kafkasya'ya, Doğu Cephesine ayırmak oldu. Bu ordular, bizim işaretlerimiz, etkimiz ve hizmetimiz sayesinde kolaylıkla Kuzey Kafkasya'yı geçtiler ve Azerbaycan'a girdiler ve Azerbaycanlılar da gelen orduları tam bir sessizlikle kabul ettiler. Bu ordular bir taraftan Ermenistan ve Gürcistan sınırlarında gereken önlemleri ve askerî durumu aldılar. Diğer taraftan da maddeten bizimle bağlantı kurmaya yöneldiler –ki bu Mayıs aylarında idi. Tam bu sırada idi ki, Lehistan'da cereyan eden durumlar ve olaylar, gittikçe Bolşeviklerin aleyhine olarak önem kazanmıştı ve Bolşevik Hükûmeti mümkün olduğu kadar çok kuvveti, Lehistan cephesine sevketmek zorundaydı. Bu bakımdan Kafkasya'ya sevketmiş olduğu, ayırdığı ordulardan onuncu orduyu tamamen kuzeye sevketti. Onbirinci ordunun da bir kısmını sevketti. Bundan dolayı Kafkasya'da Ermeniler'e, Gürcüler'e ve herkese karşı maddî kuvvetleri azaldı ve zayıf bulundu. İşte tam bu sırada İngilizler'in devam eden çabaları ve kışkırtmalarının eseri olarak, İngilizler'e kölelik etmekten zevk alan Azerbaycan'ın müsâvât (eşitlik) hükûmeti ve bu hükûmetin destekçilerinin kışkırtmalarıyla, şüphe yok ki Gürcüler'in ve Ermeniler'in de katılımıyla, ordunun Bolşevik ordusunun tamamen gerilerine düşen Gence çevresinde Azerbaycan'ın karşıt kuvvetleri tarafından bir direniş ortaya konuldu. Bu olay üzerine Onbirinci Kolordu Komutanı, Ermeni ve Gürcü sınırlarında bulunan kuvvetlerin tamamını çekti ve bunlarla savaşı durdurdu. Topladığı kuvvetlerle 22 Mayıs'ta Gence'de isyan eden karşıt kuvvetler aleyhine hareket etti ve haderini tamamen haddini bildirip onları uzaklaştırdı. Nuri Paşa hepinizce bilinen bir kişidir. Bu kişinin komutası altında iki üç bin kişiden oluşan bir Azerî kuvvet vardı. Bu zatı, İngilizler her nasılsa aldatmışlar, kendisiyle beraber kuvvetini de kendi lehlerine kullanmışlardı. Yani Nuri Paşa ve kuvvetleri de bu Kızıl Ordu aleyhine diğer direnenlerle beraber hareket etmişti. Onun için Onbirinci Ordu, Gence'deki isyancıların hadlerini bildirdikten sonra Akdam yönünde yürüdü. Akdam, Gence'nin güneydoğusundadır. Orada 9 Haziran tarihinde Nuri Paşa kuvvetlerini de mağlûp ve perişan etti. Yenilen bu

kuvvetler Akdam'dan sonra güneye, İran içlerine doğru çekildi. Sonra bunun sonucunu da arzedeceğim. Akdam olayından sonra Kızılordu Şuşa üzerinden Gerus'a geldi. Olaysız Gerus'u işgal etti. Gerus'a gelen otuz ikinci Rus Kızıl Tümeni'dir ki –bu, 4 Temmuz'dadır efendim- bu kuvvetin hareketini burada bırakalım ve bizim hududumuzu aynı tarihlerde gözden geçirelim.

Ermeniler, kızıl kuvvetlerin büyük kısmının bu bölgeden uzaklaşmasından, Azerîlerin kızıl kuvvetlere isyan etmesinden ve bizim hareketimizin siyasal nedenlere dayanarak durdurulmasından yararlanarak, derhal 19 Haziran tarihinde, bir iki kolla Oltu Şûrası aleyhine, diğer bir kısım kuvvetleriyle de Zengisar Şûrası aleyhine taarruz harekâtına başladılar. Gerçekten gerek Zengisar Şûrası ve gerek Oltu Şûrası, bizim eski hududumuzun ilerisinde ve doğrudan doğruya Ermeni Cumhuriyeti'ni yakından tehdit eden durumlardır. Bundan dolayı bu tehdit edici durumdan, kendilerini kurtarabilmek için şu şekilde yararlanmaya kalkıştılar: Ermenilerin bu hareketi üzerine henüz o civarda bulunan Dışişleri Bakanımız tarafından Ermenistan Dışişleri Bakanlığı'na ve keza Doğu Ordumuz Komutanı tarafından, Ermenistan Ordusu Komutanı'na gereken siyasal girişimler yapılmakla beraber Erzurum ve çevresinde zaten toplanan ve her an harekete hazır bulunan ordumuz, bazı önlemler almak mecburiyeti hissetti. Ermeniler, Oltu Şûrası içinde, Tuzla civarına kadar olan yerleri işgalde başarılı olabilmişlerdir. Doğal olarak Oltu Şûrasının millî kuvvetleri bu Ermeni saldırısına karşı koyacak kadar kuvvetli değildir. Onun için ordu, sol kanadını ileriye ve hududun öteki tarafına sürerek Bardiz ve Tuzla hattını tuttu. Diğer taraftan (Beyazıt istikametinden) gerektiği kadar kuvveti Zengisarşurası dahiline geçirdi. Aras'ın güneyine çekilmiş olan millî kuvvetlerle gönderilen bu kuvvet birleşti ve sonuç olarak gerek Zengisar'a ve gerekse Oltu'ya karşı hareket eden Ermeni kuvvetleri durduruldu. Bugün durmuş haldedir. Bundan dolayı önergenin bir noktasına cevap vermiş oluyorum. Taarruz eden Ermeni kuvvetlerine karşı büyük ve kahredici hareket yapmadık ve henüz yapmıyoruz. Fakat gerçekleşen Ermeni taarruzları durdurulmuştur ve durdurmak için de gereken önlemler alınmıştır. Bundan sonra Ağustos'un 10'nunda Ermeniler zırhlı trenlerden yararlanarak Erivan ve Çulfa demiryolları boyunca kuzeyden güneye doğru ilerlemeye başladılar. Bu ilerleyen Ermeni kuvvetleri karşısında bizim hududu geçmiş ufak bir müfreze hâlinde düzenli kuvvetlerimiz vardı. Bu müfrezeyi üstün düşman karşısında ezdirmemek için Aras'ın güneyine ve batısına geçmek üzere emir verildi ve bu kuvvet de aldığı emir ve talimat çerçevesinde Ermenilerle ciddî bir savaşı kabul etmeksizin Aras'ın güneyine gelmiştir ve bunun sonucu olarak, hududun yine öteki tarafında olan Şahtahtı 24 Temmuz'da Ermeniler tarafından işgal edildi. Demin arz etmiştim ki, Temmuz'da kızıl kuvvetler Gerus'a gelmişlerdir. Temmuz'un hemen sonuna kadar bu kuvvetler burada kaldılar ve kendilerine karşı olan kuvvetlerin elinden silâhlarını toplamakla vakit geçirdiler. Fakat Ermenilerin böyle Şahtahtı yönünde ilerlemesi üzerine derhal bu kuvvet Nahcivan üzerine hareket etti ve 28 Temmuz'da yani Ermenilerin Şahtahtı'nı işgal ettiklerinden dört gün sonra öncüleriyle – ki bir süvari livasından (birlik) ibarettir- Nahcivan'a ulaştı. Bu kırmızı kuvvetin Nahcivan'a gelmesi üzerine Ermeniler, bu kuvvetle gerisinde kalan büyük kısmının arasına girerek geri dönüş yolunu kesmek için Ankelât yönünde hareket ettiler. Kızıl kuvvetler buna karşı da Şoşa'dan yeterli sayıda kuvveti 31 Temmuz'da Ankelât yönünde hareket ettirerek Ermeniler'in amaçlarını uygulatmadılar. 1 Ağustos tarihinde Rus Bolşevik Hükûmeti'nin Kızıl Ordusuyla Büyük Millet Meclisi'nin Ordusu Nahcivan'da birbiriyle maddeten birleşmiş oldu.(Alkışlar) Oraya giden kuvvetlerimiz, Kızıl kuvvetler tarafından özel törenle ve olağanüstü saygılar ile kabul edilmişlerdir. Burada birleşen iki hükûmet kuvvetleri, diğer kuvvetler gelinceye kadar yerinde ortaklaşa önlemler almakla şimdi, bugün de meşguldür. Kızılordu süvarisinden Şahtahtı yönüne çıkan bazı seyyar kuvvetler, Nahcivan'ın otuz kilometre kadar kuzeyinde Ermeni keşif kollarını bulmuş ve onları uzaklaştırmıştır. Demin bahsettiğim Nuri Paşa kuvveti Akdam'dan sonra Hüdaâferin'e gelmiştir. İran'a doğru hareket ediyorlardı. Bu kuvvetler, Nuri Paşa tarafından, doğrudan doğruya İngilizlerin emrine girmek için talimat almıştı. Fakat vaktinde ve zamanında haberdar olduk. Doğu Ordumuz Komutanı, hızlı önlemler aldı. Ve sonuç olarak bu kuvvetler aydınlatıldı, uyarıldı ve doğrudan doğruya komutamız altına alındı (teşekkür ederiz sesleri). Ve Hüdâferin'den sonra Nahcivan'a getirildi. Fakat tam bu kuvvetler

Nahcivan'a geldiği sırada idi ki Ermeniler Nahcivan yönünde demin açıkladığım Şahtahtı'na taarruz ediyorlardı. Bu taarruz, az çok sarsılmış bulunan bu Nuri Paşa kuvvetleri üzerinde iyi bir etki bırakmadı. Başlarında bulunan Azerî komutanlar da kuvvetlerini elde tutamayacak yetenekte görüldü. Bununla beraber bu kuvvetin elde tutulabilen kısmı 17 Temmuz'dan itibaren 23 Temmuz'a kadar Beyazıt'a getirildi. Beyazıt'tan sonra Karakilise üzerinden Hasankale'ye ve Erzurum'a sevkolunuyor. İlk kademesi 31 Temmuz'da Hasankale'ye ulaşmıştı. Bütün bu açıklamalarım, Ermeniler'e komşu bulunan arazideki hareketleri ve olayları içine alır. Fakat aynı zamanda, aynı tarihlerde Batum çevresinde de birtakım olaylar cereyan etmekteydi. 1 Temmuz'da yani Kızılordu Gerus'a yaklaşmakta iken çeşitli sınıflardan oluşmuş bir İngiliz müfrezesi, Çürüksu istasyonunu işgal etti ve ardından zırhlı trenlerle iki tabur Gürcü askerî Çürüksu'ya getirildi. Orada bulunan İslâm toplumu milislerinin karşılık ve ateşine rağmen İngilizler'in yardımı ve desteği ve zırhlı trenlerin himayesi sonucunda Çürüksu, bu Gürcü kuvvetleri tarafından işgal edildi. Ondan sonra aynı tarzda ve düzende bu Gürcü kuvetleri, Çürüksu'dan Batum'a kadar olan istasyonları birer birer işgal ve nihayet iki alay piyade, bir miktar süvari ve sekiz toptan ibaret olan bir müfreze ile Batum'a geldiler ve oradan İngilizler'den, İtilâf Devletleri'nden Batum'u özel törenle teslim aldılar. İtilâf Devletleri de tamamen Batum'u terkettiler. Yalnız limanda bazı gemiler kaldı. Gürcü kuvvetleri başlangıçta istilâ bölgesini Çoruh nehrine kadar ulaştırdılar ve Çoruh nehrini geçmediler. İslâm toplumu milisleri Çoruh nehrinin güneyine geçtiler ve Borçka mevkiinde merkezlerini kurdular. Efendiler, görüyoruz ki; burada bulunan İslâm toplumu milislerinin kuvvetleri doğal olarak zayıftır ve biz bu kuvvetlere maddeten doğrudan doğruya yardım bile etmedik ve bugün de edilmemektedir. Bunun nedeni gayet basittir. Haritayı açıp kuvvetlerimizin, ordumuzun, ne merkezde ve ne amaçla nerede, nasıl toplandığını düşünürseniz çok iyi görürsünüz ki, buraya asker göndermek belki oradaki durum üzerinde bir an için iyi etki yapar. Fakat asıl gerekirse ve ihtiyaç kaçınılmaz görülürse hazırladığımız şiddetli ve kesin darbeyi zayıflatabilir. Böylece askerî düşünceler bizi oraya kuvvet göndermekten alıkoyar. İkincisi, siyasal nedenler de vardır. Siyasal nedenlerin başında ve bizi en çok ilgilendiren nokta şudur: Biliyorsunuz yine Rus Bolşevik Cumhuriyeti, Batum ve çevresinin geleceği, Batum ve çevresi insanlarının oyuna, isteğine bağlıdır, bu geleceği onlar tâyin ve takdir edecek demiştir. Bundan dolayı bugün Batum, Gürcülerin eline geçse bile bunun geçici olduğu hepinizce bilinir ve muhakkaktır. Bundan dolayı esaslı ve her türlü ihtimal karşısında bizi kuvvetli bulunduracak olan askerî plânımızı değiştirmeye gerek görmedik. İşte bu gibi nedenlerden dolayı tarafımızdan yardım görmeyen Batum ve çevresindeki İslâm toplumu milisleri, Çoruh nehrinin güneyine geçtikten sonra, Batum'u işgal etmiş bulunan Gürcüler yine hareketlerine devam ederek 25 Temmuz'da küçük bir müfreze ile Artvin'i işgal ettiler ve orada bizim küçük bir müfrezemize karşı iki yüz kişilik bir müfreze ile hudut karakolları kurdular. Bundan dolayı burada, önergenin diğer bir noktasına cevap vermek istiyorum. Gürcüler Erzurum'un kuzeyine gelmişler ve tecavüz etmişler falan gibi bir nokta vardır. Gürcülerin en son geldikleri nokta Artvin'dir ve orada da yaptıkları iş, hududumuza karşı basit hudut karakolları kurmaktan ibaret kalmıştır.

Efendiler, bütün bu ayrıntıları tekrar özetlemek gerekirse şu noktalara işaret koymak istiyorum: Anlaşılıyor ki Bolşevik Hükûmeti bizimle bağlantı ve ilişki kurmak için fiilen girişimlerde bulunmuştur. Ordu göndermiştir. İkincisi, vaziyetin bir iki aydan beri doğuda, ilgisiz kalmış olması Lehistan durumundan ileri gelmiş oluyor. Lehistan'a kuvvet gitmiş olmasıyla Ermeniler'in, Gürcüler'in, Azerîler'in yerel ve karşı hareketleri buna neden olmuş olur. Üçüncüsü, bütün bunlara rağmen, burada kalan Kızıl kuvvetlerin güçsüzlüğüne ve Azerîler'in, Gürcüler'in, Ermeniler'in direniş ve taarruzlarına rağmen yine Kızılordu yol, araç buluyor ve imkân buluyor, Nahcivan'a kadar gelip bizimle ilişki kurmak için fırsat arıyor ve buluyor. Bu üç nokta, ortak düşmanları sonuçta yenmek için kararlı olan iki milletin, iki hükûmetin gelecek ilişkilerinin de arzu edildiği şekilde olacağına dair bir güven verebilir. Diğer bir nokta da, Ermeniler'in bütün saldırgan hareketleri durdurularak onlara daima hâkim bulunduğumuz görülüyor.

Bu da öyle Gürcüler'in harekâtı, bizim durumumuzu, kuvvetimizi, plânımızı sarsacak bir şekilde değildir. Yalnız ufak bir kalbî ve vicdanî etkisi vardır ki o da Batum'da bulunan

dindaşlarımızın biraz zulüm ve baskı altında kalmış olmalarıdır. En önemli nokta bu olabilir. Efendiler Bolşevikler, siyasal ve hatta sosyal bakış açısından – çünkü biliyorsunuz ki Batı ve Amerika işçilerine Ermeniler mazlûm tanıttırılmışlardır- Ermeniler'e önem bağlamışlardır. Koruyucu bir siyaset takibeder görünmüşlerdir. Fakat bugün bu Ermeniler onlara bile nankörlük etmiştir. Onların kuvvetine bile fiilen tecavüz etmiştir (kahrolsun sesleri). Fazlasıyla umulur ve beklenilir ki, bu kez Bolşevik Cumhuriyeti artık bu küstah milletin haddini bildirmek için sert ve kesin kararını verecektir ve yine fazlasıyla beklenilir ki, Lehistan başarılarının ardından Bolşevikler bizim ile maddeten meydana getirdikleri bağı kuvvetlendireceklerdir. Yine hepimizce bilinir ki, yaklaşık yirmi günden beri Moskova'da bulunan delegeler heyetimizin siyasal girişimleri, bütün bu olaylardan alınan sonuçlara göre iyi duruma sokulacaktır.

Bu nedenle Efendiler, yine doğuya dair olan bir noktadan söz edeceğim. Haber alınmış olacaktır ki, son günlerde Bakû'de miletlerarası bir kongre yapılmaktadır. Resmî ve gayri resmî gerçekleşmekte olan başvurularda bizden de oraya delegeler davet ediyorlar. Bu davetler doğrudan doğruya halkımıza yapılıyor. Trabzonlular'a, Erzurumlular'a, her tarafa birtakım davetnameler geliyor, gönderiliyor. Aldığımız bilgiye göre bazı yerlerden, özellikle hududa yakın yerlerden bazı kişiler bu kongreye katılmıştır. Efendiler, her yeri geldiğinde arz etmiştim ve bu nedenle de bir kez daha tekrar etmek ve vurgulamak isterim ki, biz memleket ve milletimizin varlığını ve istiklâlini kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi görüşlerimize bağlı bulunuyorduk ve kendi kuvvetimize dayanıyorduk. Hiçbir kimseden ders almadık, hiç kimsenin aldatıcı sözlerine aldanarak işe girişmedik. Bizim görüşlerimiz, bizim prensiplerimiz herkesçe bilinir ki, Bolşevik prensipleri değildir ve Bolşevik prensiplerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve girişimde bulunmadık. Bizim inancımıza göre, milletimizin hayatının sağlanması ve yükselmesi kendi kararlılık yeteneğiyle uygun olan görüşlerle olacaktır. Fakat esas itibariyle incelenirse bizim görüşlerimiz –ki halkçılıktır- kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin, yönetimin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yok ki, bu dünyanın en kuvvetli bir esası, bir prensibidir. Elbette böyle bir prensip Bolşevik prensipleriyle zıt olmaz. Gerçekte bize millîyetsever derler. Fakat biz öyle millîyetseverleriz ki, bizimle işbirliği yapan bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Onların bütün millîyetlerinin gereklerini tanırız. Bizim millîyetseverliğimiz herhalde bencil ve kibirli bir millîyetseverlik değildir ve özellikle biz İslâm olduğumuz için, İslâmiyet bakış açısından bizim ümmetçiliğimiz vardır ki, millîyetseverliğin çizmiş olduğu sınırlı daireyi sonsuz bir sahaya taşır ve bu bakış açısından bizim yönümüzde Bolşevik yönü görülebilir. Özellikle Bolşevizm millet içinde ezilen, zarar görmüş olan bir sınıf halkı dikkate alır. Bizim milletimiz ise bütünüyle zarar görmüş ve zulme uğramıştır. Bu açıdan bile bizim milletimiz insanlığı kurtarmaya girişen kuvvetler tarafından korunmaya uygundur. Bunları söylemekten amacım, bu noktayı içten ve kesin olarak anlatıyorum. Memleket ve milletimizi kurtarabilmek için, memleketin iç uyumunu, düzenini korumak gerekir. Her tarafta fikirlerin, düşüncelerin, insanların girişimi ile memleketin içinde çeşitli akımlar, çeşitli durumlar doğabilir. Halbuki, Efendiler, biz her taraftan, dışarıdan ve dışarının etkisiyle içten, sonsuz taarruzlara, hücumlara açık bulunmaktayız. Bu durum içinde bizim için esas olan, sessizce birliği korumaktır. Bu birliği, böyle ayrı girişimlerle bozulmaya düşürdüğümüz gün, o ayrı girişimlerin başarılarının sonucu en parlak olsa bile, herkesi kurtarmak yeteneğinden mahsundur. Bundan dolayı, falan yerde falan ve filân ve filân yerlerde yapılan kongrelere filân, filân, filân ayrı olarak davet olunurlar ve bunlar oraya gider ve orada söz konusu olan gerçekleri kabul eder, memleket içinde uygulamaya başlarsa bu, doğru bir yol olamaz. Biz kongrelere de gideriz. Her tarafa gideriz, her şeye katılırız. Yalnız biz gideriz. Millet gider, yani yalnız milletin temsilcilerinden oluşan Meclis gider ve yapılması gereken şeyi o yapar. Ancak Yüce Meclisiniz'in yetkisini taşıyan memurların herhangi bir kongrede, herhangi bir yerde, herhangi bir cemiyette, herhangi bir hükûmette yapacağı temas, söyleyeceği söz, vereceği imza mantıklı ve güvenilir olması gerekir. Herhalde biz bugün için kendi görüşlerimize milletimizden, halkımızdan aldığımız gerçek görüşlere bağlı olarak hareket etmekteyiz.

Hulûsi Bey (Karahisar)- Sayın Paşam, Bakû'deki kongre resmî mi, gayri resmî, midir?

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Gayri resmîdir efendim. O resmî olsa, elbette Millet Meclisi'ni davet ederdi. Doğunun durumu hakkında resmî rapor ve bilgiye dayanarak Yüce Heyetiniz'i aydınlatmak için yaptığım açıklamalarım kısaca bundan ibarettir.

Bununla beraber bazı noktaların aydınlanmasına daha gerek ve ihtiyaç görüyorsanız bilgim içinde açıklamalar yaparım.

Trakya ve Düzce Olayları Hakkında

14 Ağustos 1920

Bugünkü durum hakkında yeni bir şey yoktur ve önem taşıyan yeni bir bilgi almadık. Yalnız Düzce'de yeni bir olayın ortaya çıkmasından haberiniz olmuştur.

Salih Efendi (Erzurum)- Hayır Sayın Paşam, Düzce meselesini sormuyorum. Onların hiçbir önemi yok. Edirne'yi kastediyorum.

Mustafa Kemal Paşa- Çoktan beri Edirne'den resmî bir bilgi alamadık. Ona dair açıklama yapmayacağım. Çünkü ilişkilerimiz ve bağlantımız birkaç günden beri kesilmiş bir halde bulunuyor. Belki söyleyebileceğim şeyler şuradan buradan öğrendiğimiz, İstanbul veyahut Rum gazetelerinin kısa yayınlarına aittir. Bu kısa yayınlar da doğal olarak bizim aleyhimizdedir.

Fakat elimizde bir bilgi yoktur. Yalnız bu nedenle şunu söyleyeyim: Bilirsiniz Trakya, Bulgaristan'la üç deniz arasında bulunan küçük bir parçadır. Yani Anadolu'nun geniş sahalarıyla karşılaştırılırsa küçük bir parçadır ve bu küçük parça içinde bulunan kuvvetlerimiz de her taraftan düşman kuvvetleriyle kuşatılmış bir durumdadır. Fakat Trakya için en zararlı, en etkili, zehirden daha etkili bir yön var ki, o da, İstanbul ile şimdiki temasıdır. İstanbul ile temasta ve ilişkilerde bulunanlar zehirlenirler ve ölüme mahkûm olurlar. Eğer Trakya'nın başına bir felâket gelmiş ise biliniz ki ve sizi temin ederim ki, zehirli olan İstanbul'un aldatmalarına kapılmış olduğu içindir.

İsmail Suphi Bey (Burdur) -Sayın Paşam üç soru sormaya izin verir misiniz?

Mustafa Kemal Paşa- İzin veriniz daha bitirmedim Beyefendi. Bundan dolayı Trakyalılarla İstanbul çok ilişkide bulundular. Çok siyaset yaptılar. Fransızlarla birçok ilişkilerde bulundular ve sandılar ki, Fransızlarla İstanbul'dakiler, kendilerini korur ve kurtarır. Gerek İstanbul'dakiler, gerek Fransızlar, Trakya'yı ve Trakyalıları kolaylıkla Yunanlılara ezdirebilmek için gereken önlemleri almak ile meşgul idiler. Bundan dolayı, bu felâketin sonu belli olmuş ise; bunu görüp takdir edemeyenlerin hatalarının eseridir. Bununla beraber her ne olursa olsun, Trakya'yı bugün Yunanlılar, İngilizler işgal edebilirler. Kim isterse işgal edebilir. Madem ki, bu milletin akıbeti bu Meclis'te kararlaştırılacaktır ve bu Meclis de koca Anadolu'ya ve büyük millete dayanıyor, sonuç olarak İstanbul'u olduğu gibi, Trakya'yı da yine burası (Meclis) kurtaracaktır (Alkışlar).

(İsmail Suphi Bey'e hitaben) Buyurun efendim sorularınızı şimdi sorabilirsiniz.

İsmail Suphi Bey (Burdur)- Sayın Paşam birinci sorum, bizim kuvvetler Rus kuvvetleriyle ittifak edeli epey zaman olmuştur. O zamandan beri o kuvvetlerin buraya çekilmesi düşünülmüş müdür, böyle bir girişime gerek var mıdır?

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Neden dolayı böyle bir girişimde bulunalım? Böyle girişim var mıdır? Ne sebep vardır efendim? Kızılorduları bizim memleketimize davet etmek girişiminin bizce düşünüldüğünden zatıâliniz haberli midir?

İsmail Suphi Bey (Burdur)- Soruyorum efendim.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Yaptınız mı, yapmadınız mı? diye soruyorsunuz rica ederim. Böyle bir soru sorabilmek için durumu gayet iyi düşününüz. Tahlil ediniz, ondan

sonra herkesin karşısında soru sorunuz. Biz böyle bir şey düşünmedik ve düşünmek de istemiyoruz.

İsmail Suphi Bey (Burdur)- Bu halde fiilî yardım ne şekilde olabilir? Bizim delege heyetimiz Moskova'da Sovyetlerle görüşme ve konuşmalara girişmiş midir?

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Görüşme ve konuşmalara girişilip girişilmediğine dair henüz bir bilgi almadık. Yalnız onların oraya ulaşmalarının ardından telsiz telgrafla, Türkçe yazılı iki telgraf aldık, onu izleyen hiçbir bilgi vermediler. Biz de bunu merak ettik ve biz de iki defadır, hızlı bir şekilde kendilerine sorduk, niçin bize bilgi ve açıklama vermiyorsunuz diye, yalnız gideli on beş gün oldu. Biliyorsunuz ki (Enternasyonal) kongreleri toplanıyor. Belki bizim delegelerimiz bu kongreye katıldı. Belki de bizim üyelerimiz orada konuşma ve tartışmalara girişmişler, görüşmelerin sonuçları hakkında bizi bilgilendirmeye zaman bulamamış olabilirler. Üçüncüsü nedir efendim?

İsmail Suphi Bey (Burdur)- Lehistan'da Bolşevik ordularının ilerlemesine bakarak sonradan İngiliz, Fransızlar tarafından Lehlilere yardım için kuvvet gönderileceğine dair haber gelmesine bakarak gerçekten Bolşevik ordularını başarısız bırakacak bir şey yapabilirler mi?

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Beyefendi böyle bir şeyi halletmek için öncelikle; Rus Bolşevik ordusunun askerî durumu ve uygulama sahnesine koymuş olduğu kuvvetin gerçek derecesi nedir? İkincisi; kendisiyle doğrudan doğruya savaşta bulunan ve yenilen Leh kuvvetleri nedir? Üçüncüsü; oraya Fransız ve diğer İtilâf Devletleri'nin gönderebilecekleri azâmî kuvvet nedir? Ve bu kuvvetler hangi yolla ve ne zaman gönderilebilir? İşte bu bilgiyi toplamış olmak gerekir. Böyle bir bilgi bu Bolşevik Cumhuriyet Hükûmeti'nin Genelkurmay Başkanı'nın masasında bile yoktur (gülmeler).

Hüsrev Bey (Trabzon)- Yüksek bildirileriniz sırasında Düzce'de yeni yolsuzluk ve uygunsuzluk olduğundan söz ettiniz. Arkadaşlar bunu işitmişler, fakat kesin olarak anlayamamışlar. Açıklarsanız daha iyi anlarız.

Nuri Bey (Bolu)- Düzce'ye ait durumu dinlemek istiyoruz.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Yalnız ben size bu sorunun esasına dair kısa bir bilgi vereyim. Belki İçişleri Bakanlığı'ndan, askerî yöne ait olan kısmı da Genelkurmay Başkanlığı'ndan sorulmak istenirse daha çok bilgi edinirsiniz efendim.

Olayın gerçeği şundan ibarettir: Vaktiyle isyan eden ve fakat bastırılmaları sırasında bize sığınan birtakım insanlar vardı. Bu sığınanlar affolundu ve şurada burada yerleştirilmek bile istenildi. Bunlar son zamanda kaçtılar ve tekrar o bölgeye girdiler. Anlaşılan, o yerlerde gizlenip kalmış olan diğer birtakım bozguncular daha vardır. Bunlar belki kendileri için uygun zannettikleri bir durumun ortaya çıktığını düşünerek isyan ettiler ve Düzce'yi, gelip eskiden yaptıkları gibi, işgal ettiler. Batıya doğru gidip Hendek'i işgal ettiler. Doğuya doğru gittiler, Bolu'nun içine girdiler. Bildiğiniz gibi orada bulundurduğumuz kuvvetlerimizin neredeyse tamamına yakın bölümünü Yunan taarruzuna karşı göndermiş bulunuyorduk. Orada ufak ufak bazı müfrezeler bırakılmıştı. İşte bu müfrezelerin zayıf olmasından, Yunanlıların ve İngilizlerin ortaklaşa olarak Adapazarı çevresinde hareket etmesinden ve İstanbul'un da abartılı birtakım kışkırtmalarda bulunmasından, arz ettiğim insanlar bu cesarette bulundular. Fakat bu kez görülüyor ki halk bunlara katılmadı. Ortada yalnız kaldılar. Biz doğal olarak haberdar olduğumuz gün hemen ve hızlı bir şekilde o yöne kuvvet göndermeye başladık ve bu kuvvetlerimiz hemen iki gün içinde Gerede ve Mudurnu'ya ulaştılar. Diğer taraftan da çeşitli yönden kuvvetler harekete geçti. Bir kez kendilerinin İstanbul tarafından aldatıldıklarını, verilen sözlerin yerine getirilmemesiyle gördüler. İkincisi, zayıf zannettikleri bizi, ikinci kez olmak üzere kuvvetli olduğumuzu gözleriyle tekrar görmeye başladılar ve ikinci kez oraya girecek olan kuvvetin elbette birincisinden daha etkili bastıracağı ve korkutacağı muhakkaktır. Hemen bunun üzerine Düzce halkı ve ileri gelenlerin tamamı telgrafla başkanlığa, bana başvurdular. İçişleri Bakanlığı'na, Batı ordusuna yaptıkları başvurularında, herhalde kendilerinin bu işe katılmadıklarını, gelen asilerin de pişman olduklarını bildirdiler.

Fakat bu kez tekrar cezalandırılacaklarından korkarak af diliyorlar. Bununla beraber gerek Düzce, gerek Bolu, gerek Hendek'te hükûmet görev başında olup, inzibat ve asayiş sağlanmıştır. Hükûmetle, yani burasıyla haberleşme düzenlidir. Yalnız Düzce'de bazı subayları ve memurları göz altına almışlardır. Bu haberleşme sonucunda Batı Ordusu Komutanı kendilerine yirmi dört saat süre verdi. Bu zaman süresinde dağılacaklar. Ancak istedikleri affı ne Batı Ordusu Komutanı ve ne de biz vermeye yetkili değiliz. Ancak bu (af) Yüce Meclis'in takdir ve kararı ile verilebilir. Bizim onlara karşı yaptığımız bir şey var ise, o da dediğimiz noktaları yaparlarsa, dağılırlarsa, itaat ettiklerini ve boyun eğdiklerini bildirirlerse biz de kendilerini Yüce Meclisiniz'e affettirmeye aracılık edeceğimizi, istekte bulunacağımızı vaadettiğimizdir. Düzce'nin durumu bundan ibarettir.

Hakkı Bey (Van)- Sayıları çok mudur efendim ?

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Hayır, birkaç yüz kişiden ibarettir.

Haşim Bey (Çorum)- Zannedersem Düzce ve çevresinde ki isyan, Bursa ve çevresinin düşmesine neden olanlar hakkında Hıyanet-i Vataniyye Kanununu (Vatana ihanet) hakkıyla uygulamadığımızdan ileri geliyor. Biz bu durumlara izin verirsek bugün bunları aramızda bile görebiliriz.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Yüce Meclis'inize sunduğum cevap şimdilik yeterli görülüyorsa konuşmalarıma son vermek için izninizi rica edeceğim (yeterli yeterli sesleri ve alkışlar).

Bekir Sami, Hacı Mühittin ve Âşir Beyler Hakkındaki Önerge Nedeniyle

14 Ağustos 1920

Saygıdeğer Efendiler!

Memleketimizin herhangi bir şekilde zarara uğramasından dolayı Yüce Heyetiniz'in bu derece üzüntü ile ilgi göstermesi, memleketin ve milletin geleceği açısından teşekküre, övgüye değerdir (Alkışlar). Ben de Başkanınız olarak bundan büyük bir mutluluk ve memnuniyet duymaktayım. Gerçekten Millet Meclisi, millete ait olan konularda, milletin hayatına, milletin istiklâline ait olan işlerle yakından ve etkili bir şekilde ilgili olmalıdır. Yüce Meclis'inizin Batı Cephesi'nde ortaya çıkan olaylardan duyarlı olması çok doğaldır. Bunu şimdiye kadar birçok oturumlarda, birçok konuşmalarda çeşitli şekilde göstermiş olmasını da doğal buluyorum. Yalnız bir noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum. Söz konusu olan mesele, bir ordunun harp hareketleridir, bir ordunun sevk ve idaresidir.

Bundan dolayı geri çekilme ve yenilme nedenlerinin ortaya çıkarılabilmesi için ilk başvuracağınız yer, yine bu mesleğin ihtisas sahipleri olması gerekir. Halbuki şimdiye kadar ve bugün de bu kürsüden bu sorun hakkında güzel söz eden arkadaşların hiçbirisi sorunun gerçeğine, savaşın nedenlerine değinmemişlerdir. Bunları, her konuşmacının söylediği sözlerle buradan yine size ispat edeceğim. Örneğin, Ali Şükrü Bey arkadaşımız, durumu mantıklı bir şekilde anlatıp açıkladıktan sonra buyurdular ki, Batı Cephesi'ndeki askerî hareketlerin sevk ve idaresinde hata yoktur denilemez, hata vardır. Bu hatayı meydana çıkarmak gerekir.

Efendiler, herhangi bir askerî hareketin, herhangi bir açıdan araştırma ve incelenmesi, onu baştan sona kadar hatalı gösterebilir. Yine aynı askerî hareketin başka bakış açısından düşünülmesi, onu baştan sona kadar dürüst gösterebilir. Bunu, bugünkü ve tarihî olaylar ile karşılaştırmak ve düşünmek gerekir. Burada zaman ve şartlar özellikle de içinde bulunulan şartlar tek neden olur. Bir askerî harekete uzaktan bakılması ve bakanın kendisinin içinde bulunduğu şartlar ile onu düşünmesi, onu hiçbir zaman doğru sonuçlara ulaştırmaz. İnsanları, harekâtı düşünürken; harekâtı uygulayan komutanların, subayların içinde bulunduğu bölgeyi ve sahip olduğu araçları, karşısında bulunduğu baskıyı, karşısında

uğradığı zorluğu o anda incelemek gerekir. Yoksa Yüce Meclis'te ve aradan bu kadar zaman geçtikten sonra rahatlıkla düşünüp yapılacak araştırmalar, orada düşünülmüş araştırmalarla uygun olmayabilir. Genel şekilde yapılmış olan bu hareketin uğursuz sonucu, sanıyorduk ve şu anda sanmak istiyoruz ki vicdanlı kişilerce bilinmiştir. İcra Heyeti, Genelkurmay Başkanlığı, Millî Savunma Bakanlığı hiçbir zamanda dememiştir ki: "hareket kusursuzdur. Mutlaka böyle olmak gerekirdi. Bundan dolayı ortada sorumlu yoktur." Böyle dememiştir. Millî Savunma Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Yüce Meclis'inizin Başkanı, genel işlerde yükümlü ve sorumlu olmak itibariyle, doğal olarak ilgilendi, soruşturmalar ve kovuşturma yaptı. Almış olduğu sonuç, sizin bir aydan beri, her gün birçok defalar talep ve ısrar ettiğiniz uygulamanın icra edilmesini isteseydi bunda bir an bile tereddüt etmezdi. Doğal olarak durumu anlamak, nedenlerini ve sorumlularını araştırmak için bir yöntem vardır, bir kural vardır. Biz bugün, Batı Cephesi'nin bütün harekâtından sorumlu olmak üzere oraya bir komutan atamıştık. Şimdiye kadar ortaya konulan genel düşüncelerde, Yüce Heyetiniz'in hepsi, bu komutana karşı emniyet ve güven gösterdi ve göstermektedir. Bunun aleyhinde, bu kişiye karşı güvensizliğe işaret edecek hiçbir araştırma işitilmemiştir. Bundan dolayı işte bu kişi diyor ki, ortaya çıkan haberleriniz, emirleriniz ve tebligatınız üzerine bu komutanların hareketlerini araştırdım ve takip ettim ve sonuç olarak deliller ve belgeleriyle arz ediyorum ki bunları suçlayacak neden yoktur. Bu, Yüce Heyetiniz'e bildirildiği halde yine ısrar edilmek isteniliyor. Şu halde Bekir Sami Beyi, Âşir Beyi vesaireyi araştırma ve soruşturmaya gerek yoktur Efendiler! Eğer Batı Cephesi Komutanı'na emniyet ve güveniniz varsa onun söylediği sözün göz önüne alınması gerekir. Bununla beraber yine iddianıza katılarak ben de devam etmek istiyorum. Fakat devam edebilmek için yüksek izinlerinizle Heyetiniz'den bir şey sormak istiyorum. Bekir Sami Beyi ne için suçlamalı? Ve bu iddiada ısrar eden kişinin sebep olarak gösterdiği şeyler nedir? Davacı olan, lütfen rica ederim, benden sorsun, ben cevap vereyim.

Hamdullah Suphi Bey (Antalya)- Bursa'dan alınan bütün bilgi, Bursa'dan gelen milletvekilleri bizi temin etmişti. Düşman civara gelmeden, şehirden çıkmıştır.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Çok aldanıyorsunuz Beyefendi.

Hamdullah Suphi Bey (Antalya)- Soran sizsiniz, cevap veriyorum. Rica ederim, eğer milletvekilliği makamını tanıyorsanız, kaba söylemeye hakkınız yoktur. Biraz önce de İsmail Suphi Beye bu şekilde davrandınız.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- İzin verin, cevap veriyorum. Bu kişinin söylediği genellikle yalandır ve yanlıştır.

Hamdullah Suphi Bey (Antalya)- İzin verin, yalan değildir, yanlış değildir. Asla efendim...

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Ben söz aldım, konuşma hakkı benimdir.

Efendiler, Bekir Sami Bey Bursa'yı terketmemiştir ve ben kendi imzam altında Bursa işgal edilmeden önce emir verdim. Askerî harekât gereği Bursa'yı terketmek doğru hareket idi.

Nafiz Bey (Canik)- Şu halde siz de sorumlusunuz!

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Komutanlara Bursa'yı terkediniz dedim ve ben bu emri verdiğim zaman Yüce Heyetiniz'e sırası gelince açıklama yapmıştım. Askerî harekâtta söz konusu olması gereken şey, eldeki kuvvetlerin sonuna kadar herhangi bir yeri koruması değildir, harp harekâtında, bu, esas değildir. Bundan dolayı Bekir Sami Beyin Bursa'yı terketmiş olması gibi bir konu yoktur. Filân ve falan yeri korumak, askerî harekâtta esas değildir. İtiraz edilecek nokta, gerçekten Bursa'yı Bekir Sami Bey ne için daha önce terketmemiştir? Efendiler, araştırılacak şey budur.. Yoksa Bursa'yı terketmiş olması değildir.

Haşim Bey (Çorum)- Şu halde yine yüksek emriniz tutulmamıştır.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Gerçekten benim emrettiğim zamanda boşaltılmış olsaydı bugün ordumuza bir tümen daha eklenmiş olacaktı. Bundan dolayı sözlerimi tekrar ediyorum. Konuyu, düşünme ve görüşme tarzında bir hata vardır ve bu hata herkesin kalp ve

vicdanına doğuyor. Böyle bir emir ve tebliğin uygulanmamış olmasının elbette nedenleri, sorumluları vardır. Bursa gibi başkentimiz olmuş, pek çok kutsal şeylerimizi toplayan bir yüce yerin kolaylıkla düşman eline geçmiş olmasından, evet bundan dolayı son derece üzüntülüsünüz ve bunun bütün dünyada etkileri olmuştur. Hamdullah Suphi Beyin ısrar ettiği gibi, elbette İstanbullular üzerinde de çok etkisi olmuştur. Fakat bu üzüntüler doğrudan doğruya duygusal birtakım üzüntülerdir. Benim arz etmek istediğim, Bakanlar Kurulu'nun göz önünde bulundurması gereken nokta, yüce heyetinizce daima takip edilecek nokta, böyle şunun bunun duygularından dolayı filân ve falanı eleştirmemektir. Hamdullah Suphi Bey, benim anladığım kadarıyla, bu konuda iki noktaya değiniyor. Birisi, şimdiye kadar harp harekâtı gereği gibi yönetilememiş veyahut şimdiye kadar, bugün olduğu gibi, askerî harekât ile ilgilenilmemiş, bugünkü gibi etkin bulunulamamış! Rica ederim, hangi günden söz ediyoruz? Efendiler! Hamdullah Suphi Beyden sormak istiyorum, hangi geçmişten ve hangi günden söz ediyorlar? Biz bu harekât ile uğraşırken Hamdullah Suphi Beyefendi İstanbul'da oturuyordu. Ne için buraya gelip de bugünkü gibi davranmak istemiyordu?

Hamdullah Suphi Bey (Antalya)- İstanbul'da görevim vardı.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- İstanbul'da görevi var, falan yerde görevi vardı. Bütün görevlerin üstünde bizim de bir vicdanî görevimiz vardı. O da, herkesin sudan birtakım görevler yaptığı sırada hayatımızı, varlığımızı bu milletin bağrına sokarak, onlarla beraber düşman karşısında uğraşmak olmuştur (Alkışlar). Bundan dolayı iki buçuk aydan beri bu milletin içine gelmiş insanlar, gerçeğin derinliklerine henüz girmek için zaman bile kazanamamış olan insanlar, geçmiş ve bugünün harekât, namus ve vicdanına sahip olamazlar, kolaylıkla eleştiri yetkisine sahip değildirler.

Hulûsi Bey (Karahisarı Sahip)- Belgeleri görerek sahip olabilirler Sayın Paşam.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Yüce şahsınızın göreceği belgeler vardır.

Hulûsi Bey (Karahisarı Sahip)- Görürüz Sayın Paşam, biz de askerîz (gürültüler).

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Hamdullah Suphi Beyefendi dediler ki, silâhsızlıktan (silâh eksikliğinden) söz edildi. Hayır silâhsızlıktan söz eden yoktur ve olmamıştır. Millî Savunma Bakanımız, hiçbir zaman silâhsızlıktan, silâh ihtiyacından, silâh bulamamaktan söz etmemiştir. Yüce heyetiniz, tersine, silâhımız olduğundan ve silâh bulunabileceğinden söz etmiştir. Bunun ardından buyurdular ki: Çok silâhımız vardır, bunları Yunanlılar alıyor. Yunan bölgesinde, Yunan işgali altında kalmış olan mâsum insanların elinden cellatlıkla silâh alınıyorsa, burada Millî Savunma Bakanı'nın ne kusurları vardır, buradaki Bakanlar Kurulu'nun ne kusuru vardır? Bunu, burada davayı doğrulamak için bahsetmekteki amacı anlayamadım. Sonra Efendiler, bazı arkadaşlarımız diğer komutanları da eleştiriyorlar. Fakat izinleriyle arz etmek isterim ki, eleştirilerde takip ettikleri yolda hata vardır. Örneğin, Şefik Bey hakkında düşünce bildirilirken kabahat ve kusur olmak üzere denildi ki: Birtakım kişiler demiş ki, buyurun komutan olun, falan sırtları tutalım, komutan da o sırtları tutmak istememiştir. Bir kez herhangi bir heyetin, herhangi bir komutana sırt gösterip tutturması doğru değildir. Esas itibariyle ben de onun yerinde olmuş olsaydım herhangi bir heyet, bu sırtı tut, demiş olsaydı ben de yapmazdım. Bu, doğru bir şey değildir. Bundan dolayı hiçbir şahsı hatalı kabul edemeyiz. Şefik Bey çekilmek gerektiği zaman filân yöne, İtalyan nüfuz bölgesi kabul edilecek bir yöne çekildi. Bu da bir askerî anlayış ve görüştür, askerî düzen ve stratejiye dair bir harekettir. Şuraya buraya çekilmiş olmasıyla bir komutanı hatalı kabul edemeyiz Efendiler. Sonra düşman kuvvetleri hakkında elde edilmiş istihbaratı doğru kabul etmemiş, düşman gelmez demiş, çekinmeyin, kuvveti yoktur, gelemez demiş. Belki bu komutan düşmanın gerçek kuvvetini biliyordu. Fakat yanında bulunanlara düşman çoktur, geliyor, şöyle yapacak demesi, belki, manevî kuvveti sarsardı ve bundan dolayı söylenmemesi gerekirdi. Yani bunu da bir insanı suçlamak için söylememeliyiz. Sonra, örneğin, bu konuda ve buna benzer konularda kişisel sözlerde o kadar ileri gidiliyor ki bu da doğru değildir. Kutsal olan Yüce Meclis'iniz üyesinden birinin, yine Yüce Meclis'te bu kadar kişisel konuşmaya girişmesi doğru bir şey değildir. Örneğin, deniliyor ki, izinsiz Antalya'ya gitmiştir, orada kendisine çiftlik çubuk elde etmekle uğraşmaktadır. Bunlar nasıl söylenebilir. Bir kez bu adam, bağlı olduğu

komutandan resmen izin alarak gitmiştir ve kanuna uygun çeşitli özürlerinden dolayı izin almıştır, izinsiz gitmemiştir. Demek ki yanlış anlaşılabilir. Buradan buna hükmetmek doğru değildir. Nitekim doğru olmadığını arz ediyorum. Çünkü izinli olarak gitmiştir. Sonra diğer bir noktaya dikkatlerinizi çekerim. Savaşta bu kişi, orada bir tümen komutanı ismini taşıyordu. Özellikle üye olan arkadaşlarımızca bilinir ki orada etkili olan, hâkim olan başka kişiler, başka kuvvetler de vardır. Sonra, örneğin, birtakım heyetler kendisini konuşmaya davet etmiş. Kabul etmemiş. Onu bugün suçlamaya bir neden oluşturamaz. Pek haklı ve insaflı olarak bir şey buyurdular ki, o da komutana kaçınılmaz ihtiyaç duyduk, her birimiz bir tarafa koştuk. İstanbul'a gittik, Ankara'ya gittik, aman gelin bize komutanlık edin, dedik de gelmediler, buyurdular. Ne sebepten dolayı gelmediler? Ben biliyorum. Hangi nedenden dolayı gelmediler Efendiler?

Diğerleri oraya gelmekten çekindikleri bir sırada orada oturan bu adamlara teşekkür, küçük bir borcumuzdur. Diğerleri öyle bir hayata katılmak için aylık bu kadar maaş, bankaya bu kadar para yatırılmasını istemelerine rağmen bunlar, burada, bu çevrede her şeyi hor gören insanların yanında bulunuyorlardı. Sonra emir vermişler de, ben İstanbul'a bağlıyım, size baş eğemem demiş. Sanırım böyle bir şey geçmemiştir efendim. Bütün bu açıklamalarımla görülüyor ki; gerçekleşmemiş, gerçek olmamış yalan ve yanlış şeyler üzerine dayanılıyor. Bu gibi esaslara dayanarak bir insanın hayatına, geleceğine, haysiyetine saldırılmaz Efendiler. Denizli olayından söz edildi. Burada neden ve sorumlu olarak Şefik Beyi gösterdiler. Bunda da doğruluk yoktur efendim. Bu defaki seyahatimizde bu işle uğraştık, her halde Denizli'de uyarıyı gerektirecek hareket olmuştur. Ancak bu haddini bildirme uygulaması bizim ve hepinizin takdir etmeyeceği ve uygun bulmayacağı bir şekilde olmuştur. Bununla beraber Bakanlar Kurulu, bu konu ile yakından ilgilenmiştir ve bugün için mümkün olan, gerekli olan önlemleri almada da kusur etmemiştir. Efendiler, burada Şefik Bey neden olmadığı gibi, dahi değildir. Söz konusu olan kişiler hakkında bir cümle daha söylemek isterim. Filân, filân kişilerin bozulmaya neden olmadığı, yapılan soruşturmalar ve araştırmalar ile belli olmuştur. Sonuca, resmen ve usulen inanılarak ulaşılmıştır. Ancak söz konusu olan komutanlar hakkında araştırma ve teftişten önce birçok söz söylenmiş olduğu için, en çok Yüce Meclis'inizde kendilerine itham edildiği için bu adamlar sarsılmıştır. İşte böyle sarsılmış olan kimselerin komuta başında bulundurulması, düşmanlarımız için faydalı olacağı düşünülerek Bakanlar Kurulu sadece Yüce Meclis'inizin hareketinden ve uygulamasından dolayı bunlara işten el çektirmişler ve bununla yetinmenin mantıklı olacağı inancında bulunuyor. Çünkü bunları Divan-ı Harb'e vermek için elde hiçbir belge yoktur. Efendiler, Hamdullah Suphi Beyin "Ne için düşman gelmeden kaçtı?" sorusuna cevaben diyorum ki: Daha önce boşaltılması için ben emir vermiştim.

Hamdullah Suphi Bey (Antalya)- Bunu vaktiyle söylemeliydiniz. Sayın Paşam.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Bu bir neden ve mesele oluşturmaz. Bence hata onun bir an önce hareket etmemiş olmasındadır. Askerlik bakış açısından eleştirmeye değerdir. Halbuki siz, ne için orada durmadı, diye eleştiriyorsunuz. Demek ki dayandığınız neden aslında doğru değildir. Diğer arkadaşlarımız da söylediler ki: Birtakım subaylar eşyalarını geriye göndermişler. Gerçekten gönderilmiştir. Fakat geriye giden nedir efendim? Bilirsiniz ki orada vaktiyle Ondördüncü Kolordu Karargâhı vardı. Bu Ondördüncü Kolordu Karargâhı daha önce Eskişehir'e hareket emrini almış bulunuyordu. İşte bu karargâh sepetiyle, arabasıyla giderken bu olay olmuştur. Ha! Bekir Sami Bey subayların eşyalarını kaçırıyor. Giden ve kaçan, gönderilen, Bekir Sami Beyin eşyası değildir ve o hareketin sonucu göz önüne alınarak yapılmış bir taşıma değildir. Daha önce yapılan bir karargâh naklinden ibarettir. Sonra Efendiler, bilirsiniz ki, askerlikte birtakım kademeler vardır ve her kademenin kendisine ait özel yetkisi vardır, durumu vardır. Bekir Sami Bey, bir kolordu komutanıdır. Doğal olarak saygıdeğer üyelerce bir kolordu komutanının ne demek olduğu pek iyi anlaşılır. Kolordu Komutanı demek Efendiler, dünyanın her yerinde, her millette, en büyük komutan demektir. Kolordu komutanından sonra başka büyük komutan yoktur. Ancak çeşitli kolorduların harekâtını sevk ve yönetmesi için üzerine ordu ve grup komutanı geçer. Daima askerî teşkîlâtta en büyük komutan kolordu komutanıdır ve kolordu komutanının görevini

yerine getirmesi demek, savaşların içinde ve subayların içinde bulunması demek değildir ve böyle bir hareket geçerli değildir. Kolordu Komutanı beraberindeki bölük komutanlarına emir verir ve onu yaptırır, görevini bu şekilde yapar. Bundan dolayı Bekir Sami Beyi azarlamadan ve eleştirmeden önce yapılacak gayet basit bir şey vardı ve ben bunu yapmışımdır. Bundan önceki seyahatimde kalktım, buradan doğru Bilecik'e gittim. Bekir Sami Beye, ordu komutanı, vali ve milletvekili arkadaşlarım karşısında gereken sorumu sordum. Ne emir verdiniz, verdiğiniz emri bana açıklayınız dedim. Bu kişi, bunların karşısında bana, gerçekte verilmesi gereken emri vermiş olduğunu söyledi. Ordu komutanı da bunu onayladı. Bundan dolayı askerlik açısından ben bunu nasıl eleştiririm? Suçlamak gerekince bir kez bu emrin yanlış olması ve zamanında verilmemiş olması söz konusu olabilir. Halbuki bizce böyle bir şey yoktur. Hareketin fiilîyatı ile ilgili eleştiriler yapmak gerekiyorsa bu emri almış olan bölük komutanlarını eleştirmek gerekir. Halbuki yine Bekir Sami Beyin aleyhinde söz söyleyen yüce şahsınız, bir bölük komutanının gayet cesur, gayet tedbirli, gayet değerli ve son dakikaya kadar, son askeriyle beraber hareket ettiğini söylüyorlar. Kimi eleştirmek istiyorsunuz? Harekâtın fiilî sonucundan tutuklanmak ve mahkûm edilmek gereken adam işte o adamdır. Bundan dolayı Efendiler çok söyleyebilir ve daha çok açıklayabilirim. Bütün kardeşlerimden eminim ki sözlerimde asılsız, ispatsız, delilsiz hiçbir şey yoktur. Söylersem samimî olarak söylerim ve inanırsınız. Bunun için çok rica ederim, bu evreyi kökünden kapatmak gerekir. Gerekenler hakkında, emin olunuz, arzunuz gibi uygulama yapılmıştır ve yapılacaktır. Bunu başka türlü çözümlemek için bugünkü şartlar uygun değildir Efendiler (şiddetli alkışlar). Ordu yapmak, orduyu düzenli olarak sevketmek ve yönetmek, orduyu mükemmel donatmak... Hamdullah Suphi Bey diyor ki, daha iyi donatabilir ve giydirebilirdik. Hayır Hamdullah Suphi Bey, daha iyi donatamazdık, donatamazsın ve donatamayacaksın. Bunu söylüyorum Efendiler. Fakat askerlerimizin biraz çıplak, yırtık elbise ile bulunması hiçbir vakit için bir kusur, eksiklik değildir ve size söylüyorum ki Efendiler, dünya büyük inkılâbını, dünyayı saran inkılâbı vücuda getirmiş olan Bolşevik orduları ki, Lehistan'da zaferden zafere gidiyor, onların da üstleri başları bizim askerlerimizden çok daha iyi değildir. Bana Fransızlar, elbisesiz askerlerin çete olduklarından söz ettikleri zaman, hayır onlar çete değildir, bizim fertlerimizdir dedim. Üzerinde üniforma yoktur dediler. Üzerindeki elbisesi üniforma dedim ve bunu Fransızlar anlamlı ve yeterli bir cevap gördüler. Bundan dolayı, elbisesiz olsun, köylü elbiseli olsun, yeter ki onları bölgesinde yerleştirelim ve kutsal amacımıza ulaşalım. Bundan dolayı hataları, güç ve yetki sahibi olduğumuz dakikadan itibaren takip ediyoruz. Her gün daha iyi takip edeceğiz. Elbette her gün geçtikçe ordumuz ve işimiz daha iyi düzene girecektir. Fakat birtakım özel ve gizli amaçlarını saklayarak, kalbinde, vicdanında tutarak, sebep diye böyle bilir bilmez şeyleri söylemek doğru değildir.

Efendiler bu vicdanî değildir; bundan dolayı Yüce Heyetiniz'in sağlamlığı, inceliği ve güzelliği adına ve ordumuzun bundan sonra yapacağı son derece kutsal görevlerin sonuçları adına rica ederim bu konuyu kapatınız ve herkese gönül rahatlığı ile göreviyle uğraşmaya izin veriniz (Alkışlar).

Batı Cephesinde Demirci ve Çevresindeki Harp Hareketleriyle Düzce ve Gaziantep Cepheleri Hakkında

21 Ağustos 1920

Uygun görürseniz kanun maddesinin görüşülmesine geçmeden önce uygun bulduğunuz noktalar hakkında kısaca bilgi arz edeyim. Demirci olayı hakkında açıklama yapılması uygun bulunmuştu. Demirci bölgesindeki son olayları anlatabilmek için izin verirseniz, birkaç gün önceki tarihten başlayarak cereyan eden olayları sırasıyla arz edeyim. Bu bildirilerimin bir çoğu hepinizce bilinir. Yalnız ben olayları birbirine bağlamış olacağım. 12 Temmuz tarihinden önce, işitilmiş bulunacağı şekliyle Salihli çevresinde bulunan Yunan bölüklerinde, fazla bir faaliyet hissedilmişti. Bu faaliyeti izleyen Yunanlılar 12 Temmuz'da Burlu'yu işgal ettiler. O bölgede olan arkadaşlarımızın tamamının bildiği üzere ki Demirci'nin güneyinde aynı günde

Yunanlılar iki kol ile kuzey yönünde yürüyüşe devam ettiler. Birisi Gördes yönünde, diğer birisi de Demirci yönünde idi. Her iki yönde yürüyen kol, 12 Temmuz akşamına kadar o yön üzerinde bulunan Bozköy'ü işgal etti. Bu durumda birkaç gün kaldılar. Etrafında bulunan Müslüman halkın ellerindeki silâhları toplamakla uğraştılar. Düşmanın bu hareketi üzerine Demirci'de, Simav'da bulunduğunu kabul ettiğimiz bazı Kuva-yi Millîye ve gönüllü kuvvetleri yazık ki düşman ile karşı karşıya gelmeden dağılmışlardır. Düşman 12 Temmuzdan 21 Temmuza kadar bu durumda kaldı. Ondan sonra tekrar kuzeye doğru yürüyüşüne devam etti ve Temmuzun 21'inci günü Demirci'nin güneyinde bulunan Hadi Değirmeni'ndeki ufak bir müfrezemizle karşılaşarak bu müfrezeye taarruz etti. Üstün düşman kuvvetleri karşısında kalan müfreze, geri çekilmek mecburiyetinde kaldığından Yunanlılar Demirci mevkiini işgal ettiler. Bir iki gün sonra Yunanlılar Simav yönünde yürüyüşlerine devam etmişlerdi. 23 Temmuzda Hisarköyü çevresine kadar geldiler. Fakat burada durmadılar. Biraz geriye çekilerek Demirci'nin biraz kuzeyinde bulunan Demirci dağlarında bir konuma yerleştiler.

25 Temmuzda idi, yani bundan iki gün sonra Kütahya ve çevresi Komutanlığı'na tâyin edilen Ethem Bey, beraberindeki kuvvetlerle Kütahya'dan Simav tarafına hareket ettirildi. 26 Temmuzda Simavlılar; yahut Simavlıların arasında bulunan bazı zararlı ve karşıt görüşlü kişiler, doğrudan doğruya Yunanlılar ile işbirliği ettiler (kahrolsun sesleri). Hatta düzenlemeye çalıştıkları ufak tefek müfrezeleri doğuya doğru Kütahya genel yönüne tâ Gediz'e kadar göndermişlerdi. Ethem Bey; kuvvetleri ile 30 Temmuzda Simav çevresine geldi. Simavlılar yanlış bilgilendirmelerin etkisiyle muhalif durum aldılar ve kendilerine yapılan öğütleri kabul etmediler. Bunun üzerine doğru yola döndürülerek Simav'a katıldı ve bu kuvvetler burada kesinlikle durmaksızın Hisarköyü yönünde yürüyüşlerine devam ettiler ve aynı günde 30 Temmuz günü Demirci'nin 10 kilometre kadar kuzeyinde bulunan Yunan kuvvetleriyle temasa geldiler ve bu kuvvetlere taarruz ettiler ve bu taarruz sonucunda düşmanın durumu sarsıldı ve beş kilometre kadar güneye geri çekilmek zorunda kaldı. Ertesi günü 30 Temmuz'da düşman, güneyinden birtakım destek kuvvetleri almıştı ve bu kuvvetleri aldıktan sonra Ethem Bey kuvvetlerine karşı taarruza başladı. Yedi buçuk saat kadar şiddetli ve ciddî savaşın akışından sonra Yunan kuvvetleri yenildi ve Demirci'nin 5 kilometre kadar güneyine çekilmeye mecbur edildi. Bunun ardından Yunanlılar, tekrar güneyde önemli takviye kuvvetleri aldılar ve 4 Ağustos'ta Demirci'nin güneyine geçmiş bulunan Ethem Bey kuvvetlerine karşı şiddetli ve kuvvetli taarruza geçtiler. Savaş 3 Ağustos'ta başladı, akşama kadar devam etti. 5 Ağustosta tekrar devam etti. Bu savaş sonucunda düşmanın üstün kuvvetleri karşısında kalındığı anlaşıldı. Durum uygun görülmediğinden burada kesin sonuca kadar savaşın devamına bakmaksızın, Demirci'de bulunan kuvvetlerimiz, Demirci'nin doğusuna daha uygun bir mevziye çekildi. Düşman, bu mevzie çekilmiş olan kuvvetlerimizi takip etti ve yeniden taarruza başladı. Cepheden ve yanlardan olmak üzere, özellikle cephenin sol yanına şiddetli taarruzlarını yöneltiyordu. Bu taarruzlar 6 Ağustos'ta bertaraf edildi ve uzaklaştırıldı. Fakat düşman gerçekten önemli kuvvetler almıştı. Gerek savaşta esir edilen Yunanlılardan ve gerek çevre halkından alınan bilgilerden sonra anlaşıldı ki, burada kayıtsız faaliyette bulunan düşman kuvvetleri, numaralarıyla belli olmak üzere, bir tümene varmış oluyordu. 31'inci, 32'inci, 33'üncü Yunan piyade alayları ve ona göre topçu ve süvari kuvvetleri burada savaşıyorlardı. Bu kuvvetler tekrar 14 Ağustos'ta daha şiddetli bir şekilde Ethem Bey kuvvetlerine taarruz etti. Muharebe Ağustos'un 14-15'inci günleri devam etti. 15 Ağustos günü bu taarruzu yapan düşman kuvvetleri fazla sarsılarak ve mağlûp edilerek atılmıştı. Bu düşman kuvvetleri taarruzdan vazgeçirtilmiştir. Bundan sonra 17-18 Ağustos gecesi Ethem Bey kuvvetleri gayet değerli kararlar verdi. Düşmana kendisini toplamaya vakit bırakmaksızın sabaha karşı baskın tarzında bir taarruz yaptı. Bu taarruz sonucunda bütün düşman kuvvetleri tamamen yenilerek ve bozguna uğrayarak Demirci'nin güneyine atılmıştır (şiddetli alkışlar).

Son aldığımız raporlara göre Demirci'ye dair haberler bundan ibarettir. Yani düşman kuvvetleri birçok çatışmalarda kısa mağlûbiyetlere uğramakla beraber sonuç olarak uzunca bir darbe ile Demirci'nin güneyine atılmış bulunuyordu. Ve doğal olarak şu an bile karşı karşıyalar ve belki de savaşıyorlardır.

Hâcim Muhittin Bey (Karesi)- Demirci'nin ne kadar güneyine atıldı Sayın Paşam.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Beş kilometre güneyine atılmıştır. Bu arzettiğim cephe, bilirsiniz, Batı cephesinin merkez bölgesidir. Bunun kuzeyinde, Ertuğrul bölgesi ve güneyinde Uşak bölgesi vardır. Bu iki bölgede söylemeye değer bir olay yoktur. Kuzey cephesinin kuzeyine rastlayan İzmit bölgesinde bazı ufak tefek faaliyetler vardır. Bu faaliyetler bugün bizim lehimizde devam etmektedir.

Cemil Bey (Kütahya)- Paşam Sındırgı hakkında bilgi verir misiniz?

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Sındırgı hakkında mı?

Cemil Bey (Kütahya)- Evet Simav çevresinde bir yer.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Efendim, bizim kuvvetlerimiz, arzettiğim gibi, Demirci'de, Demirci'nin güneyindedir. O halde Sındırgı'da bir şey yoktur.

Müfit Efendi (Kırşehir)- Kandıra'nın geri alınması hakkındaki mesele nasıldır?

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Oraya, şimdi arzettiğim İzmit cephesine, Yunanlılarla, İngilizler ortaklaşa girmişlerdi. Sonra karşı taarruzlar yapıldı. Şile yönüne çekilmeye mecbur edildiklerini vaktiyle arz etmiştim.

Oradaki kuvvetlerimiz Yunanlıları takibetmek üzere faaliyete geçti. Böyle ufak tefek birtakım çarpışma ve temaslar olmaktadır. Diğer taraftan da (Düzce, Hendek) âsilerinin ufak tefek faaliyetleri vardır. Özellikle Adapazarı ve Geyve çevresinde faaliyetleri tamamen düşmanla ortaklaşa cereyan ediyor. Bundan dolayı bir taraftan onlar da kontrol altına alınmakta ve uzaklaştırılmaktadır ve olaylar genel şekilde lehimize olmaktadır.

Hamdi Namık Bey (İzmit)- Geyve, buyurduğunuz, esas Geyve midir?

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Geyve'nin kuzeydoğusunda ufak tefek, beş kişilik, on kişilik kuvvetlerle çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Bu böyle efendim.

Şimdi Antep hakkında da bilgi vereyim. Gerçekten Antep'ten bazı milletvekili arkadaşlarımıza ayrıntılı telgrafnameler geldiği ve bu telgrafnamelerin mahiyetine göre oradaki durumu biraz acıklı gösterdiklerini biliyorum. Bu nedenle Yasin Beyefendi'nin açıklama istemiş olmalarından dolayı özellikle teşekkür ederim. Buradaki durumu anlatabilmek için izin verirseniz daha önceki aşamalardan başlayacağım. 3 Ağustostan bugüne kadar olan olayları arz edeceğim. 3 Ağustostan önce Fransızlar, Fırat'ın doğusunda bulunan bütün kuvvetlerini Fırat'ın batısına geçirmek suretiyle o bölgeyi tamamen boşaltmış bulunuyorlardı. 3 Ağustos durumu tamamen şöyle idi: Fransız kuvvetleri, Cerablus'un güneybatısında ve demiryolu üzerinde bulunan Akçakoyunlu'da toplanmış bulunuyor ve düşmanlarla çarpışmayı korumak suretiyle, Cerablus Köprüsü'nü geçip ilerleyen, bize bağlı bazı ufak müfrezeler de Akçakoyunlu karşısında düşmanla karşı karşıya temas hâlinde bulunuyorlardı. Bu tarihte Antep'te (400) kişiden ibaret olmak üzere bir Fransız kuvveti vardı ki bu Fransız kuvveti oradaki kolejle, kolej yakınında bulunan mahallelerde kapanmış bir halde bulunuyorlardı. Gerek şehir yakınında ve gerekse şehir kenarında bizim bazı kuvvetlerimiz var idi. Fransızlar 3 Ağustosta Halep'ten ve Kilis'ten, her biri yaklaşık birer tabur olmak üzere, yeniden birtakım kuvvetler çektiler ve bu kuvvetlerle 3-4 Ağustos'ta gece yarısından itibaren doğu yönünde, karşılarında bulunan zayıf müfrezemize taarruz ettiler. Müfrezemiz Fransızların bu taarruzu karşısında ciddî bir savaşı kabul etmeksizin, düşmanı durdurmaya ve düşmanın harekâtını geciktirmeye çalışarak çekildi ve 4 Ağustos günü akşamına kadar düşman Cerablus'u işgal etti ve bizim müfrezemiz de Cerablus'dan Fırat'ın karşısına, doğu tarafına geçti. Biz düşmanın öyle doğuya doğru giden bu hareketini şöyle yorumlamıştık: Fransızlar kabul ettikleri uzlaşma hükümlerine göre Urfa'yı ve Mardin'i işgal etmek üzere doğuya yürüyorlar. Bunun için, Cerablus'da Birecik'de, Telahmer'de var olabilen bütün geçiş noktalarını ve köyleri yok etmek ve tahribetmek ve Fırat'ı savunmak ve Cerablus'dan Mardin'e kadar olan demiryolu hattını tamamen tahribetmek için Elcezire Cephesi Ordu Komutanlığı'na, Genelkurmayca gerekli emir verildi. Hemen o gün Cerablus Köprüsü tarafımızdan tahrip edildi ve var olan geçiş noktası yok edildi.

Hacı Hayali Efendi (Urfa)- Tamamen mi Paşa, yoksa kısmen mi?

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Mümkün olabildiği kadar. Bilirsiniz, Cerablus köprüsü son derece sağlamdır. Kısmen olsa gerek, derecesi bence bilinmemektedir. Fransızlar bu şekilde bu durum ve faaliyet karşısında doğuya yürümekten vazgeçerek, Antep çevresinde kendi aleyhlerine yapılmakta olan ufak tefek girişimlerden de etkilendiler. Çünkü Antep'teki millî kuvvetlerimiz, gerçekten bir taraftan Akçakoyunlu yönündeki Fransız kuvvetlerine, diğer taraftan da Akçakoyunlu'daki Fransız kuvvetlerine karşı Halep ve Kilis arasında ulaşımlarını kesecek şekilde müfrezeler göndermişlerdi. Bundan dolayı, bu hareket karşısında Fransızlar Cerablus'ta bile durmaksızın hemen 5 Ağustos günü batıya yürüdüler ve Cerablus'tan 25 kilometre kadar batıda bir yerde 5/6 Ağustos gecesini geçirdiler ve 6 Ağustos'ta bile yine yürüyüşlerine devam ettiler ve o gün akşam Akçakoyunlu'ya geldiler. Bizim Cerablus doğusuna geçmiş bulunan müfrezelerimiz, tekrar batıya geçerek Cerablus istasyonunu ele geçirdi. Diğer taraftan Antep yakınında bulunan millî kuvvetlerimiz de orada bulunan Fransız kuvvetlerini sıkıştırmaya başladı. Fransızlar 7 Ağustos günü, yaklaşık 2 piyade alayı, bir süvari alayı ve iki top bataryasından ibaret bir kuvvetle Antep genel yönünde olmak üzere Karacaviran'a doğru bir yürüyüş yaptılar ve akşama kadar Karacaviran'ı işgal ettiler. Hatta Karacaviran'ın kuzeybatısında bulunan Kızıldağ'a kadar ilerlediler ve burada kaldılar. 9 Ağustos günü önemli bir kuvvet olduğu tahmin edilen bir Fransız kuvveti, Antep yönüne yürüdü ve orada Tüzülsuyu vardı, o suyu geçti ve Antep'in güneyine kadar ulaştı. Bu Fransız hareketine karşı Antep'teki millî kuvvetlerimizin de bir kısmı Antep'in güneyine geçerek orada uygun bir yer aldılar. Fransızlar 10 Ağustos günü bu yere taarruz ettiler. Özellikle, yerin sağ yanına yaptıkları baskı sonucunda, oradaki kuvvetlerimiz ,Sacursuyu doğusuna geçmeye mecbur oldular. Bunun sonucunda Fransızlar, Antep'in güney sırtlarına hâkim oldular ve şehre girerek oradaki kuvvetleriyle birleşmiş oldular. İleri kuvvetlerini de Sacur nehrinin kuzey doğusuna geçirdiler. 10 Ağustos'ta çekilen kuvvetlerimizin bir kısmı şehri savunmak üzere şehrin içine girdi. Diğer bir kısmı da şehrin kenarındaki tepelere çekildi. Fransızlar 11 Ağustosta taarruzlarına devam ile Antep'in kuzeyinde Beylerbeyi yönünde yürüdüler. Orada Dülükbaba tepesi vardır. Orada bulunan kuvvetlerimizle savaşarak orasını da işgal ettiler ki, bu tepe haritaya göre ve işittiğimize göre Antep üzerinde hâkim olacak değerli bir mevkidir.

Şahin Efendi (Antep)- Evet çok önemli bir tepedir.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Bu olaylar meydana gelirken doğal olarak diğer taraftan Fransız kuvvetlerine karşılık olacak kuvvetlerimizin Antep'te toplanması için gerekli önlemlere yönelinmiştir. Biliyorsunuz ki; bizim Islahiye'de, Kilis'de, Pazarcık'da, Maraş'da, Birecik'de ve Nizip'de kuvvetlerimiz vardı ve Fırat'ın doğusunda bile kuvvetlerimiz vardı. Bundan dolayı Fransızlar için bu saydığım yerlerden gereği kadar kuvvetin mümkün olan hızla toplanması, ilgililere emredilmişti. Gerçekten 12 Ağustos günü bu yerlerden hareket eden kuvvetlerimiz, Antep'in kuzeyinde Suboğazı yakınında toplandı ve toplanmasının ardından Antep'in kuzey cephesine yöneltmek üzere, Beylerbeyi'nin kuzey doğusundan karşı taarruza geçildi. Fransızlara karşı 12 Ağustosta başlayan bu taarruz Ağustosun on ikinci ve on dördüncü günleri devam etti. Ağustosun onbeşinci günü Antep'in kuzey cephesinden bazı önemli noktalar ele geçirildi. Örneğin, Hacıbaba denilen yer, sonra Rumevlek'in sırtları gibi, ki bunların ele geçirilmesi üzerine uzakta Dülükbaba tepesinde kalmış olan Fransızlar kendiliklerinden orayı terke ve geri çekilmeye mecbur oldu ve bir taraftan da şehir içinde bulunan savaşanlarla temas ortaya çıktı ve onlara cephane ve diğer şekillerde yardım imkânına da ulaşmak mümkün oldu. 16/17 Ağustos günü kuvvetlerimiz aralıksız taarruzlarına devam ettiler. Nihayet 18 Ağustos günü ki, bundan iki gün önce en son ve kesin taarruzlarını yaptılar. Yalnız 12 Ağustostan 18 Ağustosa kadar geçen yaklaşık bir haftalık süre zarfında Antep halkı büyük acılara ve takiplere uğradı. Fransız kuvvetleri komutanı halka hitaben gönderdiği bir beyannamede, "Barış antlaşması gereğince buraları Suriye'ye ait sayarak Fransız mandasına teslim edilmiştir. Burası da Suriye bölgesine girer. İki saat zarfında teslim olmadığınız takdirde bütün şehri toplarımızla yakacağız ve hepinizi öldüreceğiz" dediler. Oradaki halk bu öneri üzerine toplandılar. Sonuç olarak, "Antep yanar ve bütün Antep halkı bu yangının içinde ölür, fakat düşmana teslim olmaz" dediler (şiddetli ve sürekli alkışlar). İşte

İslâmiyete ve ırkımıza yakışan bu kahramanlığı gösterdiler. Bu kahramanlığı bozmak isteyen birkaç kişiyi de hemen yok ettiler (gülmeler). Düşmana karşı kutsal saydıklarını savunmalarına devam ettiler. Bunun sonucu olarak; 18 Ağustos günü öğleden sonra saat ikide, düşmanın kuşatma hattında doğu cephesinde bulunan kuvvetleri tamamen mağlûp edildi ve bozguna uğrayarak parçalandı ve kuvvetlerimiz Antep'in içerisine girdi. Düşman kuvvetlerinin bir kısmı da bozgun bir şekilde çekiliyorlardı. Bizim de kuvvetlerimiz, özellikle süvari kuvvetlerimiz bu geri çekilen düşmanı takibediyordu. Bundan dolayı Antep'in en son bildiğimiz durumu bundan ibarettir.

Yasin Bey (Antep)- Sayın Paşam, bu kadar savaşların devamı sırasında Antep halkının, göç, kelimesini kesinlikle ağızlarına bile almadıklarının söylenmesini çok rica ederim.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Gerçekten Efendiler, Antep bölgesinde bulunan dindaşlarımız, istiklâl mücadelesine başladığımızdan beri, Yasin Bey kardeşimizin de ifade ettikleri gibi, hiçbir zaman, hiçbir neden ve şekilde göçten söz etmemişlerdir. Antep'teki kahraman dindaşlarımızın daima söz ettikleri bir şey var ise o da; memleketlerini düşman ayakları altında bırakmamak ve memleketlerine tecavüz cüretini gösteren düşmanı, kendi kuvvetlerine dayanarak, daima yok etmek ve yenmek ve sürmektir (şiddetli alkışlar). Antep ve yöre halkının vatan savunmasında, şeref, namus ve istiklâl savunmasında gösterdikleri hareket tavrı gerçekten övgüye değerdir ve gerekeni yapmaya değerdir.

Hacı Hayali Efendi (Urfa)- Efendim, cepheyi yaran özellikle Birecik ve Nizip Millî Kuvvetleridir ki bunlardan da bahsedilmesini rica ederim. Millî Kuvvetler Komutanı'nın bu konuda bir telgrafı vardır.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Efendim, oraya, arzettiğim gibi Birecik Millî Kuvvetleri geldi, Nizip Millî Kuvvetleri geldi ve Cerablus'taki düzenli kuvvetler de geldi. Elcezire cephesi Komutanlığı'ndan düzenli kuvvetler de gelmişti ki, piyade ve süvariden ve topçudan ibaret idi ve bu hareketi uygulayan, Millî Kuvvetler ile düzenli kuvvetler de beraberdir. Urfa bölgesi Millî Kuvvetler Komutanı Pehlivanzade'den bana da bir telgraf vardır. 18 Ağustos yazıyor. Orada "Allah'ın yardımı ile Birecik ve Nizip Millî Kuvvetlerinin şiddetli taarruzları sonucu olarak kahraman Millî Kuvvetlerimiz kasabaya girmiştir" diyor. Bu kişi orada bulunan Millî Kuvvetlerin komutanlarından birisidir. Bunun gibi daha birçok kahraman komutanlarımız vardır. Orada bu Millî Kuvvetleri sevk ve idare eden Kolordu Komutanı Salâhattin Beydir.

Efendim, hazır bu ayrıntılara girişmiş iken doğudan da bir kelime ile söz edeyim. Doğuda Yüce Heyetiniz'e söylemeye değer yeni bir haber yoktur. İnşallah yakında memnun olabileceğiniz haberleri iletmeyi başarırız. Yalnız Doğu Cephesi Ordu Komutanlığı tarafından Genelkurmay Başkanlığı'na çekilmiş bir telgrafname vardır ki; bunu Yüce Heyetiniz'e arz edilmek üzere Başkanlık Makamı'na göndermişlerdir. Bunda Ermenilerden söz eden bazı bilgi olduğu için Kâtip Beye vereceğim, okusun efendim. Başka bir isteğiniz var mı efendim? (Hayır, hayır sesleri).

Sırrı Bey (İzmit)- Ethem Bey, bizim sıkıntılı bir zamanımızda yetişerek bize pek rahat günler yaşattı. Onun böyle hasta olduğunu işittiğimiz zaman üzüntülü olduğumuzun Meclis adına Ethem Bey kardeşimize bir üzüntü mektubu ile bildirilmesini öneriyorum. (uygun, uygun sesleri).

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Efendim, Ethem Bey kardeşimizin rahatsızlığından dolayı gerçekten ben de o üzüntüyü şahsen kendimde duydum ve Başkanlık Makamından kendilerine zaten bildirmiştim. Bununla beraber; Genel Kurul adına da uygun bulur iseniz tekrar kardeşi aracılığıyla yazarız (hay hay sesleri).

Subay Adaylarının Diploma Töreninde Bir Konuşma

1 Kasım 1920

Ankara Subay Adayları Talimgâhının (Okulunun)
ilk mezunlarının diploma töreninde söylenmiştir.

Efendiler!

Batının hiçbir zaman bağışlayamayacağımız zalimleri, memleketimiz Türkiye'yi parçalamak, bu topraklarda yaşayan milletimizin onurunu, bağımsızlığını çiğnemek için verdikleri yüzyıllık kararı en sonunda uygulamaya koyarken milletimiz bugün dünyaya yayılan inkılâplar ve ihtilâller içinde varlığını koruma gereğinin bilincindedir. Bu düşünce, memleketimizin ve milletimizin gerçekten değerli olduğunu, bütün insanlık dünyasına hakkıyla kabul ettirmelidir. Millet, kendilerine yapılan bütün ve kötü girişimler karşısında gerçek varlığıyla ayağa kalktı ve bunun sonucu olarak Ankara'da Büyük Millet Meclisi oluştu. Elbette hainlerden söz etmek istemem. Fakat düşünceme göre bütün milletimizin bireyleri bu durumun (Meclisin kuruluşu) kuvvetlenmesi ve başarısı için bütün varlıklarını ortaya koymuşlardır.

Bunun en değerli ve en belirgin örneği, varlıklarıyla bu askerî kurumun kurulmasını gerektiren gençlerdir. Gerçekten bu gençler burada fedakârlığın maddî bir örneğini oluşturmuşlardır. Bundan dolayı hareketlerinin övülmesi ve kutlanması gerekir.

Efendiler!

Milletimizin ve onun yönetimini üzerine almış olan Büyük Millet Meclisi'nin, büyük savaşta mutlaka başarılı olacağına eminim. Bu konuların sağlanması için gereken sebepler ve araçlar vardır. Burada yalnız şunu belirtmek isterim, ordu, milletin ve milletin amaçlarının tek dayanağıdır. Ordunun kendisine verilen bu yüce görevi hakkıyla başarabilmesi için gereken özelliklerin birincisi, demir gibi bir sağlamlıktır.

Orduda sağlamlığın tek görünen aracı aydın, kahraman ve fedakâr subaylardır. Bu gün ordumuzun subayları, saydığım özelliklere bütünüyle sahiptir. Fakat buna bir şey eklemek gerekir ki, içinde bulunduğu şu olağanüstü durum ve şartların heyecanlarıyla ve amaçlarıyla yetişecek olan genç subaylarımız bize bağımsızlık için daha güçlü ümitler vereceklerdir.

İşte bugün bu basit ve gösterişsiz törenle Büyük Millet Meclisi adına büyük bir ödüle hazır bulunuyoruz. Ordumuz bugünün şartlarına ve özelliklerine hâkim genç subaylarına sahip olacak ve ordu bu genç subaylarla övünecektir.

Bu subayları Büyük Millet Meclisi'ne çalışmalarıyla takdim eden Okul Müdürü ve çalışma arkadaşlarını Büyük Millet Meclisi adına kutlarım.

Enver Aka, Ankara Subay Adayları Okulunun 50. yıldönümü sebebiyle yaptığı konuşma, Türkiye Eski Muharipler Dergisi,Sayı: 7.8-1970, s.435.

Diyarbakır Milletvekili Hacı Şükrü'nün Kurmaylar Hakkında Kullanılan Sözlerinin Zabıttan Çıkarılması Hakkındaki Önergesi Nedeniyle

26 Aralık 1920

Saygıdeğer arkadaşlar! Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Millî Savunma Komisyonu Başkanı olan kişi tarafından bu kürsüde (Genelkurmay'ın esareti altında, baskısında ordu duramaz) bu anlamda bir şey söylendiğini işittiğim zaman son derece üzüldüm. Birlik ve düzenin, ordu, yüce aile içinde akıl vermekle sorumlu olan bu özel komisyonun, bu yüce komisyonun başkanı olan kişinin ağzından bu kadar kötü bir söz çıkmamalıydı. Efendiler, ordumuzda ayrı bir kurmay sınıfı yoktur. Bunlar geçmişin paslı sahifelerine karışmış şeylerdir.

Bugün orduda yalnız subay sınıfı vardır. Kurmaylık, subayların yaptığı görev itibariyledir. O görevin başına kim geçerse kurmaylık görevini yapar. O görevden ayrıldığı dakikada nereye memur olursa, diğer herhangi bir subay gibi o da bir subaydır. O da bir komutandır. Subaylarımız arasında, orduda hiçbir fark yoktur Efendiler (bravo sesleri). Fazla bir eğitim görmüş olmak, dünyanın hiçbir yerinde bir hata, bir kusur gibi kabul edilemez.

Komisyon Başkanı'nın, subaylar kurulumuzun bir kısmının diğer kısmına üstün olmasına ve baskısına temas eder bir fikir ileri sürmesinin bir kötü amaçla olduğunu Yüce Heyetiniz'e açıkça söylüyorum. Ve tekrar olarak söylüyorum (Alkışlar, bravo sesleri).

Çok rica ederim arkadaşlarımıza ki bu gibi insanlara çok dikkat edelim. Bundan dolayı komisyon başkanı bu sözünü mutlaka geriye almalıdır. Çünkü, bütün subaylarımızın Yüce Meclis'e olan saygı ve sevgisine bir kusur oluşturacaktır. Meclis, bu gibi değersiz şeyleri söz konusu etmekten ve konuşmaktan çok yüksektir (Alkışlar).

Meclis, beyninde böyle değersiz amaçları olan insanların oyuncağı olmaktan çok uzaktır (Alkışlar). Bundan dolayı temizlikle, vatan ve millete olan aşk ile millî görevimizi yapalım. Hükûmetimizin düzen ve düzenliğini tutmak için tek kuvvet olan ordunun içine fesat atmayalım. Emin olunuz arkadaşlar, buna girişmek ve yönelmek isteyenler hiçbir vakit başarılı olamaz. Bu meclis ve bu millet ona kesinlikle izin vermez. Ve bu meclis ve bu millet, o gibilerin kafasını ezmeye yeterli güçtedir. Bundan dolayı ben de Beyefendi'nin fikrine katılıyorum.

O söz nasıl olmuş burada söylenmişse hiç olmazsa bizim zabıt tutanağında bulunmasın.

Seyahat Belgeleri Hakkında Sorulan Soru Sebebiyle

21 Aralık 1920

Şimdi elime gelen yeni bir şifreli telgrafnameyi, söz konusu olan meseleyle ve benim şahsımla da çok yakından ilgili olduğu ve düşünceleri aydınlatmaya neden olacağı için arz ediyorum.

Belki söylenmemesi uygun olan bir şeydir. Fakat söyleyeceğim, bunu bana yazan bir Hükûmet Başkanı'dır. Benim yakın akrabamdan birinin kocası buraya geldi diyor. Bilginiz olduğu üzere filân yerde filân ve filândır, gerçekten böyle. İngilizler benimle gizlice antlaşmaya kapı açmak üzere İstanbul'da gizli aracılar aramışlar ve gizlice bir şekilde filân beye başvurmuşlar. Kendisine tercüme sureti aşağıda arz edilen resmî mühürlü ve İngilizlerin İstanbul'da özel memuru yüzbaşı Ponet imzalı İngilizce bir belge vermişlerdir. Bu anlamda emir ve düşüncelerinizi bekliyoruz (belgeyi göstererek). Verilen belge de budur.

Tarihi 1 Aralık 1920 (Mustafa Kemal Paşanın akrabalarından olduğunuza emin olarak size, Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle gizlice ilişki kurmanızı sağlamak için bu belgeyi verdim). Bunu eline alan bir hükûmet başkanı olağanüstü bir siyasi meseleye değindiği düşüncesine kapılabilirler, gerçekten bu adam böyle düşünüldüğü gibi benim yakın akrabamın kocasıdır. Ve bu Kapiten Ponet bilinen bir kişidir. Meşhur bir kişidir ve böyle bir girişimde bulunmuş olmasını pek doğal kabul edebilirsiniz. Halbuki işte ben söylüyorum, bu kişi casustur. Casus olduğu bence daha önce bilinen (kimdir sesleri).

Bu akrabamın kocası olan kişi bundan dolayı bu benim akrabamdır diye ve elinde bu belge vardır diye oradaki Hükûmet Başkanı bu belge ile buyurun Ankara'ya gidiniz deseydi bu bana gelmeyecekti ve bunu getirmeyecekti. Ve kendisini tutmasalardı bunu belki de meydana çıkarmayacaktı. Bundan dolayı casusluk yapacaktı. Kimbilir memlekete ne kadar kötülük yapacaktı. Kimbilir ne kadar arabozuculuk yapacaktı. Bundan bana bilgi verdiler. Hükûmetin bu kayıtları sayesinde ben de bilgili oldum ve kendilerini tutuklamaları için gereken makam aracılığıyla emir verdim. Bundan dolayı kayıtlardan vazgeçmeyelim. Çünkü düşmanlarımız pek kötü huyludur (şüphesiz sesleri).

İtilâf Devletleri Sovyet Rusya, Gürcistan ve Ermenistan ile Olan İlişkiler Hakkında

3 Ocak 1921

Efendiler, bu noktanın yanlış anlaşıldığını sanıyorum. Bunun için izin verirseniz Bakanlar Kurulu adına ufak bir açıklama yapacağım. Biz, Ermenileri yendikten sonra ileri sürdüğünüz şartlardan biri de kendilerinden belirli miktarda silâh almak idi. Bu silâhların bir miktarını aldık, kalan miktarını da istiyoruz. Bundan dolayı bugün uygulamaya konulan konu hükûmetin var olan şartları tamamıyla uygulamasına dairdir. Biz, Ermenilerden üç açıdan silâh istedik. Birincisi, Ermenilerin henüz rengi, içeriği ve amaçları tamamen ortaya çıkmış değildir. Bundan dolayı böyle iktidarsız bir milletin elinde silâh bulundukça komşu olanlara daima zarar verir. Bundan dolayı biz zarar görebiliriz. Diğer taraftan tazminat alma isteğimiz olduğunu karşılıklı olarak söylediğimiz Ruslar bile zarar görebilirler. Bundan dolayı tarafların yararını sağlamak için Ermenilerin ellerinden silâhlarını almak gerekir. Bunun için silâhlarını istedik ve istiyoruz. İkincisi, Ermeniler iddia olunduğu gibi komünist olmuşlarsa kendilerinin silâha ihtiyacı kalmamıştır. O halde antlaşma şartlarını uygulamakta hiçbir sakınca yoktur.

Üçüncüsü, her gün ordularımızı artırmaktayız. Bundan dolayı silâha ihtiyacımız vardır. Galibiyetimizin karşılığı olarak Ermenilerin elinde bulunan fazla silâhları istiyoruz. Bundan dolayı hükûmet bu dakikaya kadar bu görüşünden dönmüş değildir. Yani Ermeniler silâhlarını terketmiş veyahut terk önerisine uymuş değildir. Yalnız Rusya Bolşevik Hükûmeti, komünist yapmak istediği Ermenilere yaranmak arzusunu gösterdiğinden ve bu da o doğrultuda sayıldığından bize yansımış bir sorun hâline girdi. Ve komünist olmuş Ermenilerin ellerinden almak suretiyle değil, Moskova'dan gidermek imkânından da söz ediliyor. Bir de silâhlar komünist olmayan Ermenilerin ellerindedir. Fakat bunları komünist olmayanların elinden almak ve komünist olanların eline vermek yönünü Ruslar tercih etmektedir. Bütün bu durumlar düşünülecek olursa sorunun kesinlikle halli bizim korktuğumuz noktaların düzenlenmesine ve bizim ihtiyacını duyduğumuz çıkarlarımızın sağlanmasına ait olur. Eğer Ruslarla olan ilişkilerimizin sonuçları bütün bu korktuğumuz ve korkmadığımız noktalara karşılık gelirse; doğal olarak mesele o zaman söz konusu olur, yoksa bugün değişmiş hiçbir mesele yoktur. Hoş görülmüş bir konu da yoktur efendim.

Hüseyin Avni Bey (Erzurum)- İzin verilirse efendim, önemli bir nokta belirteceğim. Beyler, ben Ermenilerin silâhlısından değil, silâhsızından korkuyorum. Yani Ermenilerin silâhlısı olan Taşnaklardır. Onlar silâhla karşımıza çıktığı zaman daima onları silâhla ezecek kuvvete sahibiz. Şimdi korktuğum bir aşama var, o da, Ermenilerin silâhsız olarak kızıl bayrağa bürünüp memleketimiz içerisinde verecekleri zararları vardır, fesatları vardır, bu kaçınılmazdır. Size bir noktayı arz etmek isterim: Gümrü'de bulunuyordum. Daha konuşma başlamazdan önce Çiçerin Ermenilerden önce başvuruda bulundu. Bu, koruma ve sigorta anlamındadır. Bugün onların komünist olması ve Ruslar tarafından sigorta edilmelerinden bu duruma girmeleri, kendilerini komünist göstererek memleketimiz içerisine girmek içindir, kesinlikle bilirsiniz ki Ermeni Taşnakları komünist değildir. Bu bir dindir. Fakat yöntemleri gayet zehirleyici bir dindir ve kolay nüfuz ediyor. Bilirsiniz ki Rusya'ya ve Azerbaycan'a girdiği zaman ne gibi ellerle giriyordu ve ne gibi zararlar yapıyordu? Bunlar hakkıdır. Şimdi Ermeniler de bizim zayıf damarlı insanlarımızı arıyacaklardır. Dediğim gibi, bir din, bir kural olarak memleketimize komünistlik girmeyecektir. Bir çapulcu, bir yağmakâr, bir cani sıfatiyle memleketimize girecektir. Ben ondan korkuyorum. Bu kesin, sabit, belli ve şahsî bir sorundur. Şimdi Doğu Cephesinin, önceki aşamasından daha nazik bir aşamaya girdiğini görüyorum. Bunun için hükûmet bütün acil önlemlerini almalıdır. Böyle, hükûmeti istiyorum, istemiyorum demişsin bence değeri yoktur. Bu bir hastalıktır, bu ordu değildir ki görünsün. Bu, sızar. Hükûmet arzu etmez, fakat arzu etmediği halde memleketin içerisine girer, zararlar yapar ve o güvendiğimiz çok dayanıklı orduları Allah korusun dağıtır. İşte Ermeniler böyle kurnaz bir millettir. Karşılarında bulunan ordumuzu bu şekilde dağıtmak isterler. Hükûmetin amacı, millî sınırları içinde bağımsız yaşamaktır. Hükûmet iktidar sahibi midir ki bu ülkü memlekete girmesin veya bu maske memlekete girmesin? Ermenilerin getireceği ülkü, milletimizi

dağıtmak anlamında olacaktır ve bunda ben, doğal müttefikimiz olan Rusların içtenliğine pek inanmış değilim. Dediğim gibi, henüz Ermenilerle anlaşmadan bize Ruslar başvurmuşlardı. Bugün gelmiş, bizimle aramızda olan bir mukaveleyi Ermenilere reddetme cesaretini veriyor.

Mehmet Şükrü Bey (Karahisarı Sahip)- Bunları gizli oturumda söyleyelim.

Reis- Efendim söz alan birkaç arkadaşımız daha vardır. Yarın saat kaçta toplanalım?

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Beyefendi sözlerini tamamlasınlar Başkan Bey

Hüseyin Avni Bey (devamla)- Efendim, doğal olarak, gizli oturuma ait olan konuları ben de takdir ediyorum. Yalnız bir şey var ki aldanmamak ve görüşülmüş konuları görmemek olamaz. Doğal olarak, Ermenilerin içtenliğine kesinlikle güvenmeyiz. Kesinlikle güvenimiz yoktur. Onların bugün memleketimizin Doğu Cephesinde zararlı bir hal almakta olduklarına inanıyorum. Bunun çaresini hükûmetten rica ediyorum.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Hüseyin Avni Beye kısa bir cevap vermek istiyorum. Biz Rus Bolşevik Hükûmeti'nin bize karşı olan duygularına güvenmek isteriz. Bu güvenimiz hayallere, zanlara ve güzel sözlere aldanmaya bağlı değildir. Tamamen maddîyata dayanmaktadır. Fakat bunun ne olacağını açıklamayacağım. Yalnız tekrar ediyorum ki söze değil, maddîyata dayanıyorum. Onun için içtenliğine güveniriz. Komünizmin yayılması sorununa gelince kendileri buyurdular ki, istense de istenmese de bu bir mikroptur, girer. O halde çaresi yok demektir. Madem ki maddî önlemlerle önüne geçmek imkânı olmayan bir bulaşmadır. Bu mutlaka bulaşacaktır. Sanıyorum ki buna karşı önlem düşünmek meselesiyle söz konusu olan siyasal konuları birbirinden ayırmak ve seçmek daha uygun olur. Yalnız sadece bu noktaya temas etmek üzere arz edebilirim ki bu bulaşıcı ve kaçınılmaz sanılan komünizme karşı çare vardır. Komünizmin prensiplerinin, kurallarının memleketimizde ve milletimiz arasında uygulanabilirliğini kavramak veyahut kavrayanlarımız aracılığıyla bütün memlekete ve bütün millete anlatmaktır. Eğer bu gerçekler milletimizin çoğunluğu tarafından tamamiyle anlaşılmış olursa, ya yeteneğimiz vardır yaparız veyahut uygulama yeteneği yoktur, anlarız, korkarız, yapmayız. Ancak bu gerçeğe karşı da uygulama yeteneği olmadığına göre ve hatta uygulamaya kalkanlara karşı hükûmet, her türlü araçları kullanmada kendisini tamamen haklı görür. Bu nedenle geçmiş ifadelere dair bir konuyu arz etmek istiyorum. Memleketimizde bildiğiniz gibi Komünist Fırkası kurulmuş, diğeri Halk İştirakiyun Fırkası adı altında yine komünist fırkasıdır. Türkiye Komünist Fırkası'nın kuruluş şeklinden açık olarak bilgim vardır, bu fırkayı kimlerin ve ne gibi amaçla kurduklarından haberim var. Amaçlarının tamamiyle vatanın yüksek çıkarları ile ilgili olduğuna ve şahıslarının en değerli, en namuslu ve en vatansever arkadaşlarımızdan bulunduğuna tamamen inancım vardır. Yalnız geçenlerde Ethem Bey meselesiyle ilgili olan sözlerim sırasında bir şey söylemiştim ki onun, sonra yanlış yorumlara neden olmuş olduğunu işittim. O meselelerden dolayı tutuklanan bir kişinin üzerinde Ethem Beyi isyana teşvik zemininde yazmış olduğu bir mektupla beraber Komünist Fırkası'nın teşkilâta özel memuriyeti içeren bir belgesi bulunduğunu söylemiştim. Bu iki belgenin bir şahıs üzerinde çıkmış olması, olayda bir ilişki olabileceği zannını doğurmuş olmalı ki bazı yanlış anlamalar oluyor. Halbuki bunun bir rastlantıdan ibaret olduğu gerçektir. Çünkü Hakkı Behiç Beyin de Ethem Beyin bugün bildiğimiz uygulamaları ve hareketleriyle hiçbir ilişkisi olamayacağı...

Memduh Bey (Karahisar-ı Şarkî)- Bu konuşma gizli oturum olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Zarar yok efendim.

Memduh Bey- Ben unutulmuş sanıyordum. Başka bir şey yoktur.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Diğer Halk İştirakiyun Fırkası sonradan kuruldu. Tabiî o fırkanın da gayet değerli arkadaşlardan oluştuğunu söyledim.

Vehbi Bey (Karesi)- Ben sözümü diğer oturuma saklıyorum.

Hüseyin Avni Bey (Erzurum)- Biraz önce arz ettiğim konu, hükûmetimiz Ruslarla sözleşme imzalıyor. Bildiğiniz gibi Rusların prensipleri, kendileri komünist olmak sebebiyle ilişkide bulundukları milletleri de daima komünizmin etrafında toplamak yolundadır. Biz zaten

doğal müttefikleriz, onlar da bizimle beraber savaşıyorlar. Biz de aynı amaç için savaşıyoruz. Fakat, millî amaç, duygu itibariyle ayrılırız. Çünkü Rusların güttüğü emel başkadır. Ermenistan'ı korudu, demekten maksadım budur Paşam. Çünkü orasını Moskova'ya bağlı bir millet olarak tanıyarak âdeta Rus korumasında göstermek istiyorlar. Halbuki Ermeniler hileci bir millettir ve bu nedenle bizi içimizden yıkar. Yeni bir tehlike, yeni bir evre açabilir. Biz Ruslarla müttefikiz, bu mesele yalnız savaşmakla biter, yoksa, onların amacına hizmetçi olmak değildir.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Efendim Avni Beyin Ermeniler hakkındaki söyledikleri tamamen doğrudur. Ve biz Ruslarla bu sorunu söz konusu ederken onlara da bu gerçeği göstermek için girişimlerde bulunmaktayız. Tamamen hakları vardır.

Nafiz Bey (Canik)- Komünist fırkası şüphesiz buradaki üyelerden kurulmuştur ve arkadaşlarımızdır. Fakat hükûmet, siyasetini Meclis'teki çoğunluğa dayandırmak zorundadır. Doğrudan doğruya komünistleri tercih ederse bugün Meclis'in çoğunluğu o tarafta değildir. Hükûmet takip ettiği yolda gerçeğe doğru gitmiyor demektir.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Efendim, Hükûmet dediğiniz şey yüce heyetinizce kendi arasından çoğunlukla seçilmiş olan ve kendilerine belli görevler verilmiş bir heyettir. Yahut belli görevleri verdiğiniz kişilerin kurduğu hükûmet sizsiniz. Hükûmetin siyaseti demek, bu Yüce Meclis'in tek oluş amacı demektir. O da kısa bir formül ile ifade edilmektedir. Millî sınırımız içinde biraz önce Beyefendi'nin de söylediği gibi bütün milletin bağımsızlığını sağlamaya yöneliktir. Bundan dolayı hepimizin amacı bundan ibarettir. Bu çözümlenirse tabiî komünizm esaslarıyla taarruz eder. Bakınız millî sınırdan söz ediyoruz. Ben sosyoloji ile çok uğraşmadım. Fakat komünizm doğal olarak sınır tanımaz. Halbuki biz bir millî sınır kabul ediyoruz. Sonra tam bir bağımsızlıktan söz ediyoruz. Muhtemelen komünizm kayıtsız şartsız serbestliği gerektirir. Biz de bunu kabul edemeyiz. Bundan dolayı hükûmetin siyaseti son derece açık ve belli bir siyasettir. Ve bu siyasette çoğunluğumuza veya Genel Kurulumuz'a değil bütün millete dayanmakta olduğuna tam bir inancı vardır. Yoksa şu veya bu zümre veya partiye dayanan hiç kimse yoktur. Dışişleri Bakanı'nın bildirisinde bu nokta açıkça belirtilmiştir. Bizim Ruslarla olan ilişkilerimizde esas olarak kapitalizm aleyhine yani komünizm esasları konu bile edilmemiştir. Görüşebilmek için "Komünist olunuz" veyahut "olmaya mecbursunuz" diye kimse bize bir şey demediği gibi, "sizinle dost olabilmek için komünist olmaya karar verdik" dememişizdir. Böyle bir esas yoktur. Yalnız Rus Bolşevik Hükûmeti komünisttir. Ve gerçek amacı budur. Bütün milletlere bu fikri, bu gerçek sosyal kuralı yaymak ister. Şunu bildirmek isterim ki, biz buna engel olacağız, veyahut bunu yapmayacaksınız demek Rusya Bolşevik Hükûmeti'nin varlığını tanımamak ve onu reddetmek demektir ki bunu da yapamayız. Yalnız memleketimize ve milletimize zarar getirmeyecek şekilde kesin önlemleri almak zorundayız ve bu alınan önlemlerde onlar elbette bize karşı olamazlar. Yalnız hükûmet başkadır. Hükûmetin resmî üyeleri başkadır. Bir de genel olarak millet içinde bulunan cemiyetlerin girişimleri başkadır. Bilirsiniz Rus Hükûmeti temsilcileriyle olan görüşmelerimizde başka türlü konuşulduğu halde; diğer taraftan sorumsuz birtakım insanların tamamen Rus komünistliğini memlekete sokmak için girişimleri bulunabilir. Bundan dolayı bu sosyal bir meseledir. Biz burada sosyal inkılâptan söz etmiyoruz. O milletin gelişmesine ve yeteneğine bağlıdır.

Batı Cephesi Birinci Kuvva-yı Seyyare Kumandanı Çerkez Ethem ve Kardeşi Tevfik'in Hareketleri Hakkında

8 Ocak 1921

Saygıdeğer Efendiler! Batı Cephemizi oluşturan askerî kuvvetlerimiz yanında birinci seyyar kuvvet adını verdiğimiz kıtanın başında komutan olarak Ethem Bey ve bunun kardeşi Tevfik Beyin bulunduğunu hepiniz bilirsiniz. Bunlar hakkında ve bunların son zamanlardaki girişimleri hakkında, bir iki nedenle Yüce Heyetiniz'e bazı açıklamalar yapmıştım; fakat bu

açıklamalarım gizli oturumlarda gerçekleştiği için mesele bütün milletçe henüz bilinmemektedir. Bundan dolayı en son evre hakkında bildirilerde bulunmadan önce şimdiye kadar gerçekleşmiş olan olayların son derece kısa bir özetini yapmak istiyorum; fakat gerçekleşecek bildirilerim çok kısa olacaktır ve birçok araştırmaların sonucunda elde edilen deliller ve belgelerin verdiği kesin görüşlere dayanacaktır. Ethem ve Tevfik Beyler, yazık ki başlangıcından son zamanlara kadar bizimle beraber ve içimizde arkadaşlık etmiş bulunan Reşit Bey ile beraber milletin ülke çıkarlarını savunmak için emir ve komutalarında bulundurmaya başarılı oldukları kuvvetlere dayanarak birtakım hayallere saptılar. Bizce kesin görüşe dayanarak ortaya çıkmış olan bu görüş şu idi:

Öncelikle Kütahya ve çevresinde kendi anlatımlarınca bir hükûmet, fakat bizim gerçeği ifade etmek üzere kullanacağımız önlemlerle bir derebeylik kurulmasına yeltendiler. Bir taraftan bu derebeyliğini Afyonkarahisarı'na, Isparta'ya ve belki Konya'ya, Eskişehir'e kadar yaymaya girişmekle beraber memleketin diğer bölgelerinde bile kuvvetler oluşturulması ile daha fazla yayılmak ve şekillenmek ve sonuç olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni düşürerek yerine Genel Kurul'a sahip bir hükûmet oluşturmak istemişlerdir.

Doğal olarak bu kadar yanlış fikirlere kapılacaklarını ve kötü yola sapacaklarını hiçbirimiz düşünmek istemezdik. Yalnız hepimizce bilinen bir gerçek var idi ise, o da Ethem Bey ve Tevfik Bey, kendilerine bağlayabildikleri bazı kimselerle memleket içinde daimî bir terörün sürmesine taraftar bulunuyorlardı. Yine bu adamlar, memleket ve millet çıkarları adına görev yaparken; her görev yaptıkları yerde milleti zarara uğratıyorlardı. Şüphe yok ki Yüce Heyetiniz ve hepimiz bu adamların ve kuvvetlerinin millete vermekte oldukları zararları yakından görüyorduk. Fakat öyle devirler geçirdik ki o devirlerde doğal olarak her kuvvetten yararlanmak zorunda idik ve her kuvvetin kötülüklerini yok ederek olumlu ve faydalı bir hale getirmek ümidini de kuvvetli olarak saklıyorduk. Ethem ve Tevfik Beyler'in kuvvetleri hakkında ilk uygulamak istediğimiz önlemler bunları mantıkî, uygun, yasal ve yararlanılabilir bir hale getirmek olmuştu; bununla uzun zaman mücadele edildi. Doğal olarak Hükûmetimiz ve Hükûmetimizin memleket içinde bütün teşkilâtı, bir taraftan cephelerdeki ordularımız günden güne düzen, mükemmeliyet ve kudret gösteriyor, ordu ve Hükûmet her tarafta önlemlerini uyguladıkça ve bu uygulamalarda gücünü gösterdikçe Ethem ve Tevfik Beylerin hayalhanesinde, yalnız hayalhanelerinde oluşan emel, yayılma sahası bulmaktan yoksun kalıyordu. Son zamanlarda Batı Cephesi'nde bir komutan değişimi oldu. Bildiğiniz gibi Fuat Paşa oradan ayrıldı. Yerine, bütün cephe ikiye ayrılarak bir kısmına Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, diğer kısmına da İçişleri Bakanı Rafet Bey memur edildiler. Hükûmetin bu iki kişiye vermiş olduğu görev, bu iki cephe üzerinde kuvvetli ve düzenli birer ordu oluşturmak ve diğer taraftan bütün o sahada ve bütün o bölgelerde Hükûmetin gerçek olarak kurulduğunu ve bu kurulan Hükûmetin şeref ve haysiyetinin daima saklı kaldığını herkese göstermek ve gerekirse fiilen uygulamak idi. Bu iki kişi, yüklendikleri görevleri ilk andan itibaren olağanüstü bir şekilde uygulamaya başladılar. İşte bu uygulamalar sırasında idi ki, Ethem ve Tevfik Beyler, kendi plânlarını bir süre sonra uygulamak yerine erteleme gereğine inanmış oldular.

Ethem Bey, rahatsızlığını bahane ederek kâh Eskişehir'de ve kâh Ankara'da çalışıyordu. Reşit Bey Meclis'in içinde çalışıyordu. Tevfik Bey, kardeşi Ethem Beyin Bakanı sıfatiyle Kütahya ve o bölgedeki kuvvetlerinin başında çalışıyordu ve her üçü aynı amaca çalışıyorlardı. Ethem Bey, hastalık bahanesiyle burada bulunduğu bir sırada cephede bulunan Tevfik Bey, hiç anlamı olmayan birtakım nedenler ile Hükûmet ve ordunun uygulamalarına itiraz etmeye başladı ve bu itirazlarını Büyük Millet Meclisi'nin kanunlarının uygulanmamasına kadar ilerletti. Örnek olarak hatırıma gelen birkaç şeyi söyleyeceğim. Örneğin: Casuslar Büyük Millet Meclisi'nin koyduğu kanun gereğince İstiklâl Mahkemelerine bırakılır. Firar meseleleri İstiklâl Mahkemelerine bırakılır. Halbuki Seyyar Kuvvetin başında bulunan Tevfik Bey, her iki meseleyi de doğrudan doğruya kendisi hallediyordu. Yani filân adam casustur diye Tevfik Bey tarafından derhal idam ediliyor, yahut firara neden olmuştur diye Tevfik Bey veyahut Ethem Bey tarafından idam ediliyordu. Halbuki mutlaka her idam olunan, casus veyahut firari değildir. Bunlar kendi nüfuzlarını, tehditlerini yapmak ve yaymak

için böyle terör uyguluyorlardı. Batı Ordusu Komutanı, bütün komutanlara olduğu gibi bunlara da göndermiş olduğu bir genelgede bunu yasaklamıştı. Onlar, buna itiraz ettiler ve bu itirazlarında haksız olduklarını basit bir konuşma sonucunda kendileri de kabul ettiler. Örneğin, Simav ve çevresinden düşman çekildikten sonra Hükûmet memurları bulunmadığından halkın durumu karmakarışık bir halde bulunuyordu. Merkezi Hükûmet gereken memurlarını, jandarma ve polis tâyin edip gönderinceye kadar orada sadece halka bir idarî makam olmak üzere Batı Ordusu Komutanı, oraya bir bölge komutanı tâyin etti. Simav ve Çevresi Komutanı diye bir kişiyi tâyin etti ve oraya yeterli sayıda jandarma ve kuvvet gönderdi. Buna da itiraz ettiler. Batı Ordusunun böyle bir kararı uygulamaktan başka bir fikir ve amacı da vardı. O da şu idi: Yunanlılar çekildikçe derhal birinci Seyyar Kuvvete bağlı olan müfrezeler oralara gider, halkı soyar veyahut "asker yapacağız" diye gerekenleri alır ve bir kısmını "siz Yunanlılarla beraber hareket ettiniz diye" öldürür. Böyle birtakım bitmez saldırılarda bulunuyorlardı ve bunun sonucu olarak, hıyanet sonucu olarak, ya Yunanlılara kendilerini yalnız bırakmamaları için rica ediyorlardı veyahut Yunanlılarla beraber kaçıyorlardı veyahut da bu gelen düzensiz kötü huylu kuvvetlere karşı silâhı kullanarak cephe kurmaya mecbur kalıyorlardı. İşte Batı Ordusu Komutanı, bu zavallı Müslüman halkın hayatlarını ve mallarını korumak ve düşmanla beraber yürümekten kendilerini alıkoymak için tek bir önlem olmak üzere Simav ve çevresine sadece halka danışman olmak üzere böyle bir heyet göndermişti. Tevfik Bey, bunu da istemedi ve gönderilen bölge komutanlığını beraberindeki jandarmasıyla beraber oradan geri gönderdi. Bu şekildeki muhalefetlerini bir gün o dereceye getirdi ki "Ben Batı Ordusu tanımam" dedi. Yani düşman karşısında silâhlı kuvvet ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Batı Ordusu Komutanı'na isyan ediyordu. Bu olay Başkanlığa gelmişti. Ben bunun bir arabuluculukla halledilmesini çok arzu ediyordum. Bunun için meseleyi resmen Bakanlar Kurulu'na ve Yüce Heyetiniz'e getirmeden önce bizzat halledebileceğimi zannederek girişimde bulundum. Ve burada bulunan Ethem ve Reşid Beyi alarak cepheye gittim. Oradaki komutanlarla görüştüm, tartışma konusu olan nedenler o kadar basit, o kadar anlamsız idi ki, gerçekten ne Reşit Beyce, ne Ethem Beyce ve ne de diğer bu işlerle ilişkide bulunan ve ilgili olan arkadaşlarca önemli görülmedi. Ve bir mesele olarak kabul edilmedi.

Ve Batı Ordusu Komutanı'nın bu görüşteki tebligatının herhangi bir kişi, herhangi bir komutan tarafından reddedilmiş olmasını akla uygun bulmadılar. Bundan dolayı böyle bir sorun âdeta kuruntu olarak kaldı. Fakat hemen arkasından bunlar bu esasın çürük olduğunu görünce ikinci bir esasa geçtiler. Dediler ki: Biz filân, filân, filân komutanları istemeyiz, onlar yapamazlar. İstemedikleri komutanların bütünü göz önüne alınırsa âdeta Batı Ordusunda hiçbir komutan kalmıyordu. Bütün Batı Ordusunu bunların emrine bağlamak gerekiyordu. Halbuki reddettikleri komutanların her biri ayrı ayrı erdem sahibi ve değerli insanlardır. Bu konuda bile iddialarının mantıksız olduğunu görünce ölçeği biraz değiştirdiler ve dediler ki "yalnız filân komutanı istemeyiz". Örneğin "Refet Beyi istemeyiz" dediler. "Niçin Refet Beyi istemiyorsunuz" dedik. "Güvenim yok" diye cevap verdi. Biz bu güvensizliğin, Refet Beyin yetersizliklerinden olduğunu kabul ederek bunun böyle olmadığını söyledik. Refet Beyin gayet değerli, gayet zeki, gayet cesur ve deneyimli bir komutan olduğunu kendisine söylediğim zaman, böyle özelliklerin herkesten fazla Refet Beyde var olduğuna ve buna herkesten fazla inandıklarını bildirdikten sonra şahsen güvensizlik bildirerek Refet Beyin oradan alınmasını ve Refet Bey ile beraber Karahisar'da bulunan Kolordu Komutanı Fahrettin Beyin de alınmasını arzu ediyorlardı. Fakat böyle her an başka bir evrede, başka bir renkte, başka bir amaçta gösterilen mesele, doğal olarak bizim dikkatimizi çekmişti. Ve bunun için Hükûmet de bu işi bütün imkânları ile araştırmaya ve incelemeye koyuldu. Bu sırada gördük ki bunlar örneğin Demirci Mehmet Efe, Yörük Ali Efe...vs gibi ne kadar böyle kimseler varsa bunların hepsini gizli mektuplar, şifreli mektuplarla, özel adamlarla hükûmet aleyhine, kendisiyle beraberliğe davet ediyordu. Hükûmet bir taraftan bunları öğüt vermek suretiyle akıl mantık çerçevesine çekmeye çalıştığı sırada doğal olarak diğer taraftan da bunların kötülüklerinin memlekete yayılmamasına çalışıyordu, bunun için gereken önlemleri alıyordu. Bu adamlar, baktılar ki bu girişimlerinde de başarılı olamıyorlar, o zaman görüşlerini değiştirdiler. Değiştirdikleri görüş, şimdi arz edeceğim gibi bir anlayışa dayanıyordu. Bu

anlayış doğrudan doğruya Reşit Beyin ağzından çıkmış, benim ve Yüce Meclisiniz'de bulunan birçok kişilerin karşısında söylenilmiştir. Bu adamlar demişlerdir ki bizim için, hayatımız, onurumuz, bizim çıkarımız bu milletin, bu vatanın hayat ve çıkarlarından yüksektir. Biz İran'da da, Turan'da da kendimize yaşayacak bir yer buluruz.

Hüseyin Avni Bey (Erzurum)- Tarihini söyler misiniz, ne zaman söylediler?

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- O kadar hafızam kuvvetli değildir Beyefendi. İzin verirseniz bunu işitmiş arkadaşlardan Celâl Beyin hâfızası daha kuvvetlidir. Bu on, onbeş gün içinde, son zamanlarda gerçekleşmiştir. Ve yine bu adamlar demişlerdir ki "Biz İzmir ve çevresinde geniş arazi ve çiftliklere ve servete sahibiz ve size katılmakla büyük işler ve büyük fedakârlıklar yaptık, biz Yunanlılarla beraber kalabilirdik ve Venizelos'la ben, diz dize oturabilirdim". Bundan dolayı birinci hayale, birinci amaca ulaşamayacaklarını gördükten sonra ikinci bir çıkar noktasının ele geçirilmesine girişmişlerdir. Yani hıyanet noktası aramaya girişmişlerdir, bunun için giriştikleri hareket şekilleri şunlardır: Öncelikle, Bolşevikleri aldatmak, komünist renk, şekil ve kisvesinde görünmek, Bolşevikleri aldatmak, Bolşeviklere bu memleket içinde bir coşku, hemen bir inkılâp, bir ihtilâl yapmak imkânı olduğu düşüncesini verdirmek istediler ve bunun için gönderdikleri özel memurlarla burada bir beyanname yazdılar. Öncelikle, Eskişehir'de bulunan işçileri isyan ettirmek istiyorlardı, o işçilere yönelik bir beyanname yazdılar, bastılar, oraya götürüp dağıtacaklardı. Tabiî müsveddesini yazdılar ve makinede bastılar, ancak ondan sonrasına başarılı olamadılar. Bunların bu hareketi önceden belli idi ise de olay hâlinde görelim dedik. Fakat diğer taraftan Bolşevikler de bu adamların böyle mesleksiz ve mezhepsiz olduklarını anlamışlardır. Bundan dolayı kendilerine hıyanete daha uygun olan bir yer, bir ilgi noktası aradılar ve onun için Yunanlılarla dostluk aradılar. Böyle Bolşeviklerle, Yunanlılarla ve aynı zamanda İstanbul'la ve aynı zamanda İngilizlerle böyle çeşitli kılıklara, renklere ve anlayışlara bürünerek çeşitli siyasetler takip ettiler ve çeşitli siyasetler uyguladılar. Hangi siyaset kendi emellerine, yararlarına, hiyanetlerine uygun gelirse; hemen oraya girişmek için hazır bulunuyorlardı. Bir taraftan da milletin birliğini ve özellikle ordunun birlik ve itaatini, güvenliğini bozmak için girişimlerde bulunuyorlardı, orduya sağlepçi kıyafetinde birtakım adamlar soktular ki bunlar askere diyeceklerdi ki: "Derhal subaylarınızı öldürünüz, memleketlerinize gidiniz, böyle bir şeye gerek yoktur" Diğer taraftan da bütün subayların kendileriyle beraber bulunmaları için ayrı ayrı propaganda yapmışlardır, diğer bir yöndeki girişimleri de bütün millet önünde Büyük Millet Meclisi'nin saygıdeğer üyelerini lekelemek, Büyük Millet Meclisi'nin kadir ve onurunu kırmak idi, içe ve dışa karşı bütün bu girişimler sırasında hükûmet önlemlerini uygulamakla beraber söylediğim gibi mümkün olduğu kadar bu adamları düzeltmeye çalıştı.

Ve en son olmak üzere gerek Yüce Heyetiniz'den ve gerek onlara güven verebilecek değerli ve erdemli arkadaşlarımızdan birkaçı tâ oraya kadar gittiler. Kendilerine gereken öğütlerde bulundular. Fakat bu da etkili olmadı. Ve belki bu arkadaşları aldatmak için birçok yalanlar söylemişlerdir. Çünkü bu arkadaşlarla orada düşünce alış-verişinde bulundukları sırada Hükûmetin kendi emirlerine vermiş olduğu bir piyade alayının, 159 ncu alayın subaylarının tamamını tutuklamışlardı ve askerlerine de birer belge verdiler ve bu belgeler üzerinde "Artık savaş bitmiştir, hepimiz padişahın emirlerine itaat edeceğiz, haydi memleketlerinize gidiniz ve bunu yayınlayınız" diye izin vermişler ve ellerinden silâhlarını alarak şuradan, buradan topladıkları adamlara ve ondan sonra da Yunanlılara verdiler. O sıralarda idi ki, yani heyet, daha orada bulunduğu zaman idi ki-hatırınızdadır- doğrudan doğruya Meclis Başkanlığı'na yönelik yazdıkları bir telgraf, daha doğrusu bir protestoname diyelim, çünkü onlar öyle demişlerdi. Bu protestoname ile doğrudan doğruya Yüce Meclis'inizin yasallığına, varlığına tecavüz ve saldırıda bulunmuşlardı. Bütün anlamıyla isyan etmişlerdi.

Nusret Efendi (Erzurum)- Sayın Paşam bu telgrafa isyanname desek doğru olur.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Evet bu isyannamelerini kendileri için değerli bir belge kabul ederek düşmanlarımız yanında kendilerini kurtarmaya yetecek bir belge kabul ettiklerinden son elde ettiğimiz belgede bunun bir suretini de düşmanlarımıza vermiş

oldukları anlaşılıyor. Bu adamlar, bütün milletin ve memleketin kutsal çıkarlarını küçük görmekten, bu adamlar Yüce Meclis'inize karşı hiçbir alçak ferdin söyleyemeyeceği edepsizce hakaretlere cüret etmekten, bu adamlar, vatan savunması için sınırlarda, cephelerde duran askerlerimize silâhlarını çevirmekten utanmadıkları halde; yine Yüce Meclis'iniz bunların lehinde bulundunuz ve iyiliklerini istediniz. En son kabul etmiş olduğunuz karar, bu adamların sığınmaları durumunda hayatlarının korunacağı ve beklemiş oldukları alçaklıktan dolayı haklarında çıkması doğal olan yasal hükmün alçak gönüllü işaretimle bağışlanacağı sözünün bu emrini harfiyen yaptım. Bu bildiri Batı Ordusu Komutanı İsmet Bey tarafından aynen bunlara bildirilmiştir. Batı Ordusu Komutanı İsmet Bey, her insanın sahip olamayacağı bir büyüklüğü de kendiliğinden göstermiştir. Bu adamların kafasını on kere parçalamak için sonsuz fırsatlara sahip iken, çok kuvvetli bölükler elinde iken ve bütün duruma hâkim iken vurmamıştır. Vuracağı zaman demiştir ki...(hata etmiş sesleri) o hata etmemiştir, o daima Yüce Meclis'inizin kararlarına uygun hareket etmekle çok büyük bir sevap işlemiştir (doğrudur sesleri). İsmet Bey, bunlara demiştir ki: "İşte Büyük Millet Meclisi'nin size olan en büyük iyiliği güzelliği; bunu size resmen bildiriyorum. Fakat özel olarak kendiliğimden de diyorum ki, yaptığınız hıyanet, cinayet ve alçaklıktır. Güvenecek hiçbir şeyiniz yoktur, beraberinizdeki kuvvetleri pek abartılı olarak söylüyorsunuz, ben onu üç katı kabul ederek önlemlerimi almışımdır. Bundan dolayı Büyük Millet Meclisi'nin emrine uyunuz". Bu adamlar ona da uymamışlardır. İşte ondan sonra ordu komutanı, bölükleri bunların bulunduğu yöne yöneltmiştir. Halbuki bunlar, daha önce Yunanlılarla ittifak etmişlerdir ve bütün aşamalar gösteriyor ki bu ittifaklarını fiilen göstermek için bahane arıyorlardı. Ordu, Gediz yönüne yönelince bunların beraberlerinde bulunan ve büyük kısmı zorla tutulabilen insanlar hemen durumu anladılar ve kısım kısım ayrıldılar ve bu ayrılanların bir kısmı orduya katılmıştır ve bir kısmı da katılmak üzere bulunuyor. Ethem, Tevfik ve Reşit Beyler, doğrudan doğruya beraberlerinde kalan bir kısım kuvvetler ki -en son durumla üç yüz kişi kadar görülmüştür- bunlarla kayıtsız şartsız Yunanlıların emrine girmiştir (kahrolsun, lânet olsun sesleri). Yunanlılara, şüphe yok ki bunlar birçok sırrı bildirmişlerdir. Yalnız bu adamlar doğal olarak ne ordumuzu bilirler ve ne de ordumuzun kahramanlığını gereği gibi değerlendirilebilirler. Onların sır olarak bildirdikleri şeyin etkili hükmü yoktur. Fakat her halde abartılı bir şekilde vermiş oldukları bilgi ve açıklamalar Yunan ordusunu ve İngilizleri olağanüstü heveslendirmiştir. Bunun sonucu olarak iki gün önce Yunan ordusu bütün Batı Cephesinin her noktasında, kendi safları arasında Ethem Bey dahil olduğu halde, taarruza geçmişlerdir (Allah kahretsin sesleri).

Nusret Efendi (Erzurum)- Paşam artık bey demeyiniz, hain deyiniz.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- İşte Ethem, Tevfik ve Reşit Beylerin bu hain hareketlerini fiilen bile gösterdikten sonra elbette haklarında verilecek olan hüküm çok açıktır. Doğal olarak o dakikadan itibaren bunlar bizim için hiçbir soyluluk sıfatına sahip olamazlar ve dikkatinizi çekmek için Ethem ve Tevfik hainleri diyeceğim. Ancak henüz Büyük Millet Meclisi üyeliği sıfatını taşımakta bulunan Reşit Bey hakkında da aynı şeyi kullanmak zorundayım. Yüce Heyetiniz'e saygıyla bunu söyleyebilmek için Reşit Beyin üyelikten düşmesi için oy vermenizi istiyorum (kabul, reye sesleri).

Reis- Millet ve memleketin yararları aleyhine silâh kullanarak düşmanlarla işbirliği yapan Saruhan Milletvekili Reşit Beyin milletvekilliğinden atılmasını kabul edenler el kaldırsın... Çoğunlukla kabul edilmiştir. (Alkışlar).

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Bundan dolayı Efendiler, artık Ethem, Tevfik ve Reşit sorunu kalmamıştır. Beraberlerindeki namuslu kuvvetler ayrılmışlar ve orduya katılmışlardır. Ve kendileri de ne kadar âciz ve önemsiz olduklarını anlamışlardır. Ve en son kendilerine lâyık olan yeri de ancak Rum ordularının safları yanında bulabilmişlerdir. Şimdi karşınızda bir Yunan meselesi vardır. Bu nedenle belki gerekirse Millî Savunma Bakanı Paşa da durum geliştikçe doğal olarak açıklamada bulunurlar. Ben yalnız ufak bir özet yapayım.

Vehbi Bey (Karesi)- Bir şey söyleyeceğim. Bizim arkadaşlardan Saruhan Milletvekili Reşat Bey vardı, acaba o ne oldu?

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Efendim Saruhan Milletvekili Reşat Bey, Saruhan Mutasarrıfı Aziz Bey ve Demirci Kaymakamı Hilmî Bey daha önce İsmet Beyin yanına gelmişlerdi. Ve onlar, gizlice bu adamların Yunanlılarla ilişkide bulunduklarını bildirmişlerdi ve İsmet Bey sanırım onları beraberinde bulundurdu. Efendim önceki gün düşman Yenişehir, İnegöl, Gediz ve Uşak'tan, yani her noktadan taarruz etmiştir. Uşak'tan doğuya ilerlemek isteyen düşmana karşı Güney Ordusu Komutanı Refet Bey ve orada bulunan Kolordu Komutanı Fahrettin Bey taraflarından hızlı bir şekilde alınan önlemler karşısında düşman Uşak'ın çok yakınındaki İslâm köyünden ileri geçememiştir. Orada bekledi, dün ve bugün hiçbir hareket ve faaliyeti görülmemiştir. Gediz'de bulunan kuvvetimize Ethem 300 kişi kadar bir kuvvetle taarruz etmiştir. Doğal olarak püskürtülmüştür. Bunun taarruzu üzerine doğal olarak oradaki kuvvetlerimiz karşı taarruza geçmiş, takip ediyordu. Son durumu henüz takip ediyoruz.

Bunlar önemli şeyler değildir. Daha çok olayları halledeceğiz. Kuzeyde, efendim bildiğiniz gibi Yenişehir ve İnegöl'de büyük kuvvetlerimiz yoktur. İleri karakol postası hâlinde ufak birliklerimiz var, asıl mevzilerimiz daha doğudadır. Örneğin, Köprühisar'da mevziimiz vardır. Onun güneyinde Nazifpaşa'da esaslı sağlamlaştırılmış mevzilerimiz vardır. Düşman, Köprühisar mevzilerine önemli bir kuvvetle ilerledi, taarruz etti. Fakat bu taarruzunda başarılı olamadı, püskürtüldü. Kuvvetini tekrar bir alayla destekledi. Dün akşamki durumda bozulup giden kuvvetlerle onu sıkıştıran kuvvet mevziin karşısında kalmıştır. Bugün de en son bilgime göre düşman tarafından yeni bir hareket gerçekleşmedi. Yeni bir faaliyet görülmüş değildir. Bunun güneyinde İnegöl doğusundaki Nazifpaşa mevkiine düşman fazla bir kuvvetle fazla bir baskı yapmıştır. Fakat son okuduğum raporda durum o baskıyı izleyen bir hareket eseri göstermemiş olduğu merkezinde idi. Elbette meseleye, netleşmiş, henüz tamamen açılmış gözüyle bakılmaz. Henüz düşmana karşı var olan kuvvetlerimizi kullanmamışız ve karşılaşan, bekleyen,küçük, hareketli kuvvetlerimiz esas düşman karşısında bırakılmış olan kuvvetlerdir.

Yalnız şurasını söyleyeyim ki bu adamlar Ethem ve Tevfik, bir iki aydan beri uygulama sahasına koymak istedikleri emelleri peşinde bizi ve orduyu biraz uğraştırmışlardır. Bu uğraşılar yüzünden memleket ve millet hesabına çok büyük zararlar olmuştur, çok fırsatlar kaybedilmiştir. İnşallah bundan sonra o fırsatları değerlendiririz (inşallah sesleri). Efendiler amacımız haklıdır, başarma inancımız sarsılmazdır. Bundan dolayı içteki ve dıştaki düşmanlarımız ister çok ister az olsun, girişimlerinin genişliği ne olursa olsun, kesin başarı, son başarı, haklı bir amaç takip edenlerin olacaktır.

Mahkemece Verilen Ölüm Cezalarının Büyük Millet Meclisi'nce Onanması Hakkındaki Tasarısının Görüşülmesi Hakkında

8 Ocak 1921

Arkadaşlar, Şükrü Beyin konuşmalarından bir iki noktaya değinecek birkaç söz söylemek isterim: Şükrü Bey, Bakanlar Kurulu'nu eleştirirken genel kurulun görevini yapmamış olduğunu, dolaylı olarak söylediler.

Efendiler, Yüce Meclis kanun ve yürütme kuvvetini bünyesinde toplamış ve bütün millet ve memleketin geleceğine fiilen el koymuş bir heyettir. Yani hükûmet kendisidir. Bu esas, ilk oturumumuzda Genel Kurulca kararlaştırılmış kesin bir esastır. Fakat, ilk anda bu esasın ayrıntılarından ve gereklerinden olmak üzere kabul edilmiş olan bir şey varsa o da şudur ki, yüce heyetiniz –360 üyeden oluşmuştur- aynı zamanda devletin önemli işlerinin her türlü ayrıntılarıyla uğraşamaz. Eğer bu işleri yüklenmek istenirse bütün işler çok gecikebilir. Bundan dolayı birçok sorun ve çeşitli konular için birer bakan seçmiştir. Ve bu bakanlara Yüce Meclis, gerçek görüşünü bildirir. Ve ayrıntılarının uygulamasına, sorumluluk onun üzerinde olmak üzere, kendisine terk eder. Kabul edilmiş esaslar bundan ibarettir. Ve bu esas içinde Yüce Meclis, bence ve sanıyorum bütün milletçe başlangıcından bugüne kadar

gerçek görevini, vatanî ve millî görevini hakkıyla yapmaktadır. Bundan dolayı ikide bir de "Yüce Meclis yetkisini bilmiyor, görevini yapmıyor", demek doğru değildir.

Efendiler! Meclis'in çıkaracağı sonsuz işler vardır. Kanundan söz ediyoruz. Bu Yüce Meclis'e kanunî hareket kabul edilmek üzere sunulmuş olan kanun nerededir? Ve ne için çıkmıyor? İçeriği yüce görüşünüze uygun veya uygunsuz olabilir. Fakat bunu istediğiniz gibi değiştirmek ve düzeltmek elinizdedir. Fakat niçin çıkmıyor? Bunu Şükrü Beyden sormak isterim. Bundan dolayı bu Yüce Meclis'in sevgi ve güvenine sahip başkan sıfatiyle bütün arkadaşlarımdan rica ederim. Yüce Meclis'in kuvvetini azaltacak şekilde açıklamalarda bulunmak uygun değildir. En çok da haksız yere olursa...

İstanbul'dan Ankara'ya Gelen Subay ve Memurların Yol Paraları, Emeklilerin Aylıkları, İstanbul Memuru İken Anadolu'ya Gelenlere Almamış Oldukları Aylıkların Verilmesi Meseleleri Hakkında

10 Ocak 1921

Efendiler! Yüce Meclisiniz'i işgal eden bu mesele pek nazik bir meseledir. Sanıyorum ki bundan önce de yine aynı meseleye değinilmişti. Gerçekleşen birçok tartışma ve konuşmalar sonucunda meselenin önemi, inceliği Yüce Heyetinizce takdir edilerek iyi bir sonuca bağlanmıştı. Aynı meselenin bugün tekrar söz konusu olması doğru değildir.

Efendiler, Yüce Meclisiniz'in değerli subaylara ihtiyacı vardır. Ordularımız ve memleket içindeki askerî görevler için subaylar gereklidir. Halbuki Anadolu'da var olan subaylar amacımızı gerçekleştirecek sayıda değildir. En değerli subaylarımız Genel Savaş içinde çeşitli cephelerde esir düşmüşlerdir. Ve bugüne kadar onlar düşmanın esaret zinciri altında kalmışlardı. İşte İstanbul'dan buraya gelen subaylar o değerli subaylardır.

Bir de genel olarak herhangi bir subay kabul edilmiş değildir. Belki İstanbul'dan Anadolu'ya getirilen subaylar, daha önceden yerleştirilmiş ve varlıklarına gerçekten ihtiyaç olduğu anlaşılmış ve ondan sonra buraya gönderilmişlerdir.

Anzavur'un başarılı sonuçlarını bekleyen subaylar varsa zaten kendiliğinden buraya gelmez ve gelemez. Bundan dolayı Anadolu'ya gelen ve milletin bağrına kendini adayan ve orduya hizmet eden değerli, namuslu, şerefli subaylarımız hakkında burada görüş bildirmek ve tartışma yapmak doğru değildir ve bundan vazgeçilmesini hepimizden rica ederim (bravo, doğru sesleri). Subayların gereksizliğine, iktidarsızlığına dair söz söyleyeceğimize, sanıyorum bugün subayların düşman karşısında bu dakikada ne şekilde görev yaptıklarını düşünmek daha uygundur.

Askerî Hareketler Hakkında

10 Ocak 1921

Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa Hazretleri açıklamalarda bulunacaklar. Fakat acele olarak aydınlatılmak istenildiği için kısaca durumu söyleyeyim (teşekkür ederiz sesleri).

Bilirsiniz Yunanlılar Bursa cephesinde iki taraftan taarruza geçmişlerdi. Biri Yenişehir, Körprühisar, Bilecik istikameti, ikincisi İnegöl, Nazifpaşa, Pazarcık, Taraklı ve güneye doğru da Gediz'de Ethem kuvveti, Uşak'ta da İslâmköy yönünde gene Yunan kuvvetleridir. Uşak'tan ilerleyen düşman bölükleri İslâmköyü'nden ileri geçmemişlerdir. Gediz'de 300 kişi ile taarruz eden Ethem püskürtülmüştür. Fakat yine orada bulunan kuvvetlerimizle karşı karşıyadır. Köprühisar mevkiinde düşman durdurulmuştur. Öncelikle tard edildi, sonra takviye aldı, fakat yine sonunda tard edilmişti. Yalnız ilk açıklamalarda bulunurken söylemiştim.

Nazifpaşa mevkiindeki kuvvetimizi düşman büyük kuvvetlerle ciddî tazyik altında bulundurmaktadır. Bu tazyikin sonucu olmak üzere oradaki kuvvetimiz çekilmek zorunda kaldı. Oradaki kuvvet denildiği zaman efendim son derece zayıf bir gözcü kuvveti olduğunu söylemek zorundayım. Çünkü bilirsiniz askerî durumumuz bu isyan ve düşmanın daha önce Uşak karşısında toplanması dolayısıyla ağırlık merkezi Kütahya bölgesine verilmiştir. Ethem'in o tarafa katılmasıyla düşman, bütün durum hakkında bilgi almıştır. Bundan dolayı Nazifpaşa çiftliğindeki kuvvetin güçsüzlüğü düşmanca biliniyordu. Düşman o yönde Karaköy'e kadar ilerledi.

Elbette bunun kuzeyinde düşmana karşı kuvvet yetiştirilmeye çalışıldı. Fakat bu kuvvetlerin ancak İnönü'nde toplanabileceğini hesap ederek parça parça kaptırmamak için İnönü'nde kuvvetleri toplamaya başlanılmıştı. Dün düşman İnönü yakınındaki mevzilerimize saldırdı.

Cepheden taarruz etti. Bu taarruz durduruldu. Sonra sol tarafa taarruz edildi. O taarruz da durduruldu. Bugün aynı mevzilerde savaş devam etmektedir. Kuvvetlerimiz tamamen İnönü'nün kuzeyinde ve doğusunda uzayan sırtlar üzerindedir. Düşmanın şimdiye kadar toplanan ve doğrudan doğruya savaşa katılan kuvveti, iki bölük kadardır. Bunun gerisinde daha başka bölükler tahmin edilmektedir. Bundan dolayı bu dakikada aldığımız son rapora göre bu mevziler üzerinde son derece şiddetli savaşlar meydana gelmektedir (Allah muvaffakiyetler versin sesleri). Sonucu geliştikçe Fevzi Paşa Hazretleri izahâtta bulunurlar.

Birinci İnönü Savaşı Hakkında

13 Ocak 1921

Efendiler! Savaş durumunun çeşitli evreleri ve gelişimi hakkında Erkân-ı Harbiye Umumi Reisi ve Müdafaai Milliye Vekili Paşa Yüce Heyetiniz'e daha ayrıntılı bilgi verecektir. Fakat kendileri, henüz harekâtı yönetmekle uğraştıklarından biraz gecikecektir. Onun için ben sizce gereken ve bu anda bilinmesi mutluluk verecek konuları kısaca sunacağım.

Bilirsiniz ki Venizelos'un düşmesiyle Yunanistan'da bir mesele, bir özel durum ortaya çıkmıştı. İktidar mevkiine gelen Konstantin'in takip edeceği siyaset tamamen belli olmamış gibi idi. Fakat alınan bilgiye göre İngilizler Konstantin'i bile sıkıştırarak kendi emperyalist emelleri uğrunda oyuncak etmek istiyorlardı. Konstantin krallığını onaylatabilmek için bu konuya meyyal görünüyordu. Fakat İngilizlere karşı yükleneceği görevi yapmak için Yunan ordusunu taarruz ettirmek ve bu taarruzunda başarılı olmak gerekiyordu. İşte bu sırada idi ki Ethem, Tevfik ve Reşit hainleri hainliklerini fiilen göstererek Yunan ordusuna katılmış bulunuyorlardı. Efendiler, Yunan karargâhında ve İngilizlerde bu katılım ile ortaya çıkan sevincin derecesini anlamak ve kavramak için Ethem, Tevfik ve Reşit'in anlayışlarını biraz anlatıp yorumlayacağım. Bu bedhahlarca Batı ordusunda maddeten ve manen kuvvet olarak yalnız onların emri altında bulunan insanlar vardı. Esasen ordumuzun maddî kuvveti bunlardan aşağı idi. Öyle farz ediyorlardı. Hele manevîyatça ordunun hiç değeri yoktu. Ancak düşman karşısında ve harekât bölgesinde Ethem ve kardeşlerinin kuvveti sayesinde ve bu kuvvetin tesiriyle, bu kuvvetin düşmanı korkutmasıyla durabiliyorlardı. Yani Kuvva-i seyyare ortadan kalkarsa onların görüşlerine göre hemen ordu ortadan kalkacaktı. Yine onların zanlarınca ve yanlış inançlarınca milletimizde birlik ve dayanışma yoktu. Milletimizin tek temsilcisi olan Yüce heyet-i aliyede hiçbir birlik ve kararlılık inancı yoktu. Bundan dolayı bütün bu görüşleri Yunan karargâhına ve doğal olarak İngilizlere, İstanbul'a yetiştirilmişti. Şüphe yok bundan fazla olarak bütün askerî düzenlememizi nerelerde ne kadar askerîmiz var, nelerimiz mevcut, araçlarımız ne derecededir, hangi yerlerden ne kadar zamanda ne kadar kuvvet getirebiliriz. Doğal olarak bunları da söylemişlerdi (Allah kahretsin sesleri). İşte Konstantin'in, bundan olağanüstü cesaret alarak seri bir hareketle zayıf olduğu kendilerince belirlenen yönden yürüyerek Eskişehir'i işgal etmek, ona göre diğer harekâtlarını düzenlemek istediği ortaya çıktı. Şüphe yoktur ki bu harekete Ethem kendi kuvvetleriyle de katıldı.

Ethem ve kardeşlerinin kuvveti henüz kuvvetlerimiz Gediz yakınında bulunurken bir darbe ile dağıldı. Bilirsiniz onu izleyen askerî kuvvetlerimiz asıl tehlikenin gelmekte olduğu yöne yönelendirildi. O yönde, yani Kütahya bölgesinde bazı şeyleri söylemekte beis, zarar görmeyeceğim.

Orada (600-800) kişiden oluşan ufak bir kuvvet Ethem'i dağıttıktan sonra yalnız 300 kişi beraberinde kalmıştır. Yanında bir bataryayı beraber götürmüş, fakat o bataryanın zaptı kaçmıştı. Batarya kullanılamayacak bir halde bulunuyordu. Bu kuvvetlerin buradan çekilip gittiğini görünce yine birtakım insanları başında toplamış, 600 kişiye belki 800 kişiye çıkarmış. Bataryaya da belki Yunanlılardan gönderilen topçularla bir faaliyet vermiş ve önceki günden beri Kütahya'da bulunan ufak kuvvetlerimize saldırmaya başlamıştır. Bundan dolayı önceki gün, dün ve bugün orada bulunan bu cüz'î kuvvet bu âciz kuvveti devamlı darbelerle uğraştırmıştır. Hatta şimdi gelen bir raporda sağ tarafta Aydoğdu sırtları yönüne çekilen asiler takip olunmaktadır. Efendim, işte bu ufacık kuvvet yenilmeye mahkûmdur. Fakat doğal olarak durumu daha gerçek düşünmek ve bunları bir an önce temizleyebilmek için oraya süvari ve piyade olmak üzere bugün üstün kuvvet gönderilmiştir. Bekliyorum. Bu üstün kuvvet bunu büsbütün perişan edecektir (İnşallah sesleri). Şimdi Fevzi Paşa Hazretleri haber göndermişler geleceklerdir. Onun için çok kısa geçeceğim. Asıl İnönü Meydan Savaşı'na geçiyorum.

Biliryorsunuz kuvvetlerimizi İnönü bölgesinde toplamaya başladık, düşman oraya kadar geldi. Fakat Nazifpaşa mevkiinde ve sonra Pazarcık bölgesinde daima bir taburdan ibaret olan küçük kuvvetler, bütün bu düşman ordusuna iki üç gün kadar zarar verdirdi. Düşmana göre az olan kuvvetlerimiz İnönü'nde toplanmıştı. Burada gerçekleşen Meydan Savaşı'nda düşman, büyük zararlar ile yenilgiyi hissetti, anladı ve seri bir şekilde çekilmeye başladı. Kuvvetlerimiz, biliyorsunuz Otalbalı, Beşkardeş tepeleri hattında bulunuyordu. Dün bütün ordu, düşmanı takiben ileriye hareket etti ve dün akşam aldıkları vaziyet (20-30) kilometre kadar daha ileride olmak üzere Gündüzbey, Metris, Akpınar ve Karaağaç hattına kadar ilerledi ki bu hat bütün piyade kısımlarının hattıdır. Fakat süvari kolları daha ileri gitmiştir. Bir kısmı Bozüyük, bir kısmı da Mezit vadisine doğru ve daha ileride Söğüt ve Pazarcık yönünde keşif bölükleri gönderilmiştir. Bugün ordu Komutanlığı'ndan gelen bir raporda, düşmanın iki alay piyade, iki bölük süvari ve bir batarya toptan oluşan kuvvetinin Söğüt, Bilecik, Yenişehir yönünde çekilmekte olduğu bildiriliyor.

Gerçek kuvvetlerinin de (Pazarcık, Nazifpaşa, İnegöl, Bursa) yönüne doğru çekildiği bildiriliyor. Düşman son derece seri bir çekilme yapıyor. Birçok eşya ve malzemeyi terkederek çekiliyor. Yalnız güzergâhlarında Müslüman halka tecavüz ve zulüm yapmaktan geri durmuyorlar. Buna karşılık ordu komutanı, doğrudan doğruya Mezit vadisinden düşmanın dönüş yolunu kesmek üzere önemli bir süvari kuvveti gönderiyor. Kuzeyde de piyade ve süvari kuvvetinden oluşan bir kuvvet, doğrudan doğruya Yenişehir yönüne doğru düşmanın dönüş yolunu kesmek emrini almış bulunuyor. Şimdi bunun sonuçlarını bekleyeceğiz .

Efendim, Yüce Meclisiniz, toplantı durumunda bulunmadığı için, bu zaferin gerçekten çok önemli ve değerli olan siyasal ve askerî durumumuzun, iç durumumuzun üzerindeki etkisinin önemini anlayacağınıza emin olarak İnönü Meydan Savaşı'nı kazanmış olması dolayısıyla Batı Ordusu Komutanı'nı, bütün subaylar, komutan ve fertlerini Yüce Heyetiniz adına tebrik etmiştim (şiddetli alkışlar). Belki okudunuz, tekrar okuyayım, yazdığım tebrik şu idi:

Erkân-ı Harbiye Umumi Reisi ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Beyefendi!

İnönü Meydan Savaşı'nda Batı Cephesi bölüklerinin uğurlu ve üstün yönetiminiz altında kazandıkları kesin galibiyetten dolayı yüce şahısınıza ve kahraman ordumuzun bütün komutanlarıyla subaylarına ve fertlerine Büyük Millet Meclisi'nin içten tebriklerini sunarım ve bu başarının kutsal topraklarımızı düşman isgalinden tamamen kurtaracak olan kesin zafer için hayırlı bir başlangıç olmasını Allah'tan diler ve işbu tebriklerin bütün Batı Ordusuna ve subaylarına ulaştırılmasını rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Başkanı

Mustafa Kemal

Hilmî Bey (Bolu)- İzin verilir mi Paşa Hazretleri Ben, İsmet Beyin, komutanların ve gerekenlerin birer derece terfilerini öneriyorum.

Mustafa Kemal Paşa- İzin verir misiniz? Bu konu hakkında daha biraz genel durum tespit edilsin ve kazanılmış olan bu meydan savaşı zaferini taçlandıracak beklediğimiz birkaç şey vardır. Ondan sonra yine uygun bulursanız buyurduğunuz şey yapılır efendim. İsmet Beyin verdiği cevabı da aynen okuyacağım.

Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

Allah'ın yardımıyla İnönü Meydan Savaşı'nın kazanılmasından dolayı Büyük Millet Meclisi'nin içten destek ve dilekleri, ordunun bütün fertlerini ve subaylarını teşekkür onuruna erdirmiştir. Geleceğimizi tam istiklâl ile yüklenmiş olan Büyük Millet Meclisi'ne kayıtsız şartsız bağlılık ve teslimiyetten aldığı manevî ve kutsal ışık ile (şiddetli alkışlar) kutsal topraklarımızı kurtarma görevini yapacağına, ordunun kesin inancı ile emin bulunduğunu Başkanımıza arz ederim. (Allah muvaffak etsin sesleri)

Erkân-ı Harbiye Umumi Reisi ve

Batı Cephesi Komutanı

İsmet

Efendiler, ben bu arada Yüce Heyetiniz'e özellikle teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Nedenini açıklayacağım. Aleyhimize oluşan harekâtın, gerçekten birçok kalpleri endişeye düşürecek boyutta olduğunu kabul etmek gerekir. Böyle bir görüntü karşısında Yüce Meclisiniz olağanüstü bir sükûnet, soğukkanlılık ve kararlılık göstermiştir. Hükûmet de komutanlara ve orduya karşı güvenini iyi korumuş ve sonucu tam bir sakinlikle beklemiştir. Yüce Meclisiniz'de beliren bu yüksek durum emin olunuz, hepimize ve bütün millete aynı şekilde iyimser bir etki yapmıştır. Eskişehir'den gelen birçok kişiye kendiniz sorabilirsiniz. Daima buradaki sükûnet, oraya sakinlik vermiştir. Halbuki düşman Eskişehir'e iki üç saat yakınına kadar gelmişti. Eğer Meclis'te ufak bir telâş olsaydı, bu bütün memlekete yansıyabilirdi. Hatta orduya da bulaşabilirdi ve Allah korusun istenmeyen sonuçlar karşısında kalınabilirdi. İşte Yüce Heyetiniz'in sakinlik ve dayanıklılığının etkisi ve sonucu olmak üzere İnönü Meydan Savaşı kazanılmıştır. Bundan dolayı teşekkürlerimi sunarım (estağfurullah sesleri). Efendim, Fevzi Paşa Hazretleri geldikleri zaman daha fazla bilgi vereceklerdir. Bu kadarla yetiniyorum.1

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Arkadaşlar, Muhittin Bey'in son derece değerli sözlerinin doğurduğu duygulara tercüman olmak üzere bir iki kelime arz edeceğim. Milletimiz bugün bütün geçmişinde olduğundan ve atasından daha çok ümitlidir. Bunu ifade için şunu söylüyorum: Kendilerinin tabiri ile cennetten vatanımıza bekçi olan merhum Kemal demiştir ki:

Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini

Yok mudur kurtaracak bahtı kara mâderini

İşte bu kürsüden bu Yüce Meclis'in başkanı sıfatiyle yüce Heyetiniz'i oluşturan bütün üyelerin her biri adına ve bütün millet adına diyorum ki:

Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini

Bulunur kurtaracak bahtı kara mâderini (annesini)

(Sürekli alkışlar).

Türk Bağımsızlık Davasının Niteliği

17 Ocak 1921

1- İzmir meselesinin barış yoluyla çözümü, 2- İzmir ve Trakya meselelerinin çözümü hakkında Türk görüşü, 3- Sevr Antlaşması'nın değişikliği hakkında Türk görüşü, 4- Yunanlılarla barış olursa, Türkiye'nin Yunanlılara karşı uygulayacağı politika, 5- Türk-Ermeni meselesinin çözümü hakkında Türkiye'nin durumu, 6- Ermeni katledildiği ile ilgili uydurma haberler, 7- Ermeniler tarafından yapılan kıyımlar, 8- Boğazlar ve İstanbul hakkında Türk görüşü, 9- Türklerin Amerika ve İngiltere hakkındaki görüşleri, 10- Gelecekte Türk politikası, 11-Avrupa ve Amerika kamuoyuna bildirilmesi istenilen görüşler.

United Telgraph muhabirine demeç.

(Hâkimiyet-i Millîye)

Kral Konstantin ile yakında İzmir meselesi ve Doğu politikası hakkında görüşeceğimizden, Türk yurtseverliğinin reisi bulunan yüksek şahıslarının da görüşlerinin, medenî dünya kamuoyu tarafından öğrenilmesi için aşağıdaki soruların sorulmasına izin vermelerini rica ederiz.

S- Zat-ı devletleri, İzmir sorununun barış yoluyla çözümünde yeni Yunan hükûmetiyle doğrudan doğruya veyahut müttefiklerinin veya Amerika'nın aracılığıyla görüşmelere başlamayı ister misiniz?

C- İzmir her bakımdan Türk yurdudur. Anadolu'nun ayrılmaz parçasıdır. Yunanlılar İzmir'de, hiçbir tarihî ve ırkî hakka sahip değiller. Adalardan ticaret amacıyla gelmiş ve bu şehirde bile ekalliyet derecesini geçememiş olan Rumların varlığı öne sürülerek, İngiltere'nin emperyalist isteğini elde etmek amacıyla bin yıldan fazladır Türk yurdu olan bu verimli topraklarımız Yunan kuvvetleri tarafından haydutça istilâ edilmiştir. Mora, Teselya, Girit ve Makedonya'da yapmış oldukları gibi, burada da Türk halka çeşitli işkence ve katliamlar düzenleyip yok etme politikası uygulamışlardır. Uluslar arası incelenme komisyonunun raporu da bunu belgeler.

Milletimiz bu haydutları ergeç yurdumuzdan kovacaktır. Ancak kan dökme yanlısı olmayan milletimiz, hakları geri verildiğinde, yurdu derhal boşaltıldığı takdirde, barış görüşmelerine hazırdır. Bu görüşmelerin doğrudan Yunan Hükûmeti ile yapılmasını tercih ederiz. Amerika'nın hayırlı ve insanca aracılığını da memnuniyetle karşılarız.

S- İzmir gibi Trakya meselelerini nasıl ve ne şekilde çözümlemeye hazırsınız?

C- İzmir gibi Trakya da Türkiye'nin Türk çoğunluğunun oturduğu tarihî bir başkenttir. Millî anıtlar ve anılarını toplayan ayrılmaz temel parçalarındandır. Yurdumuzun bu iki kutsal parçasında söz konusu olan haksız işgal ve saldırının hemen kaldırılmasıdır. Rum ekalliyet hukukunun, Saint-Germain anlaşmasında azınlıklar için olan haklar ölçüsünde korunacağı tabiîdir. Ezici bir Türk çoğunluğunu barındıran Batı Trakya'ya gelince, buranın geleceğinin belirlenmesi için genel oylamaya başvurulmasını kabul ederiz.

S- Sevr Antlaşması'nın değiştirilmesi konusunda Türk millîyetçilerinin görüşleri nelerdir? Adı geçen antlaşmada ne gibi değişimlerin yapılmasını istiyorlar?

C- Siyasal bağımsızlık, adlî, ekonomik ve malî hayatımızı yok etmeye ve sonucunda yaşama hakkımızı ortadan kaldırmaya yönelmiş Sevr Antlaşması bizce yoktur. Bağımsızlığımızın ve egemenliğimizin gereklerini sağlayacak bir barış isteğimizdir.

S- Sizinle Yunanlılar arasında barışın oluşması mümkün olursa, Yunanistan'a karşı uygulayacağınız politika ne olacak?

C- Yunanlıların Türkiye ile ilgili yayılmacı isteklere son vermeleri şartıyla, tarafımızdan uygulanacak politikanın en gerçek dostluk temeline dayanacağına şüphe etmeyiniz.

S- Türk-Ermeni sorununun çözümü konusunda durumunuz nedir? Bu konuda Amerika'nın aracılığını kabul edecek misiniz?

C- Ermenilerle aramızda milletlerin geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine dayanan barış anlaşması imzalanmıştır ve aramızda dostluk ilişkileri mevcuttur.

S- Sonradan Türkler'in Ermeniler'i katlettikleri hakkında çıkan haberler doğru mudur?

C- Türkler tarafından Ermeniler'e karşı katliam yapıldığı söylentileri ve son haberler, birtakım yalan ve uydurmalardan ibarettir. Bunların kesinlikle doğru olmadığına güvenebilirsiniz. Bu gerçeğin belgelenmesi için tarafsız kurulların ülkemizde, özgürce incelemelerini yapmalarını seve seve kabul ederiz. Bu konuyla ilgili Ermenistan'daki Yakın Doğu Amerika yardım kurulları tarafından verilen en son raporların okunmasını öneriyoruz.

S- Sonradan Türklere Ermeniler tarafından soykırım uygulanmış mıdır?

C- Türk halkı ile ilgili Ermeniler tarafından düzenlenen işkence ve katliam ki Ermenistan üzerine ordularımız tarafından yapılan harekâtı zorunlu kılmıştır. Oldukça geniş ölçüde olmuştur. Bununla ilgili kesin belgelere sahibiz; bu belgelerin örneklerini size ayrıca verdireceğim.

S- İngiltere Karadeniz ve Akdeniz Boğazlarını bırakmak istemediği için İstanbul konusunun çözümü için ne gibi değişiklikleri kabul edeceksiniz?

C- İstanbul tamamiyle kayıtsız şartsız Türk hâkimiyeti altında olmak ve güvenliği korunmak kaydı ile; Karadeniz ve Çanakkale Boğazlarında, serbest ulaşım şartları belirlenebilir. Bu şartların belirlenmesi İngiliz hükûmetine değil, Karadeniz'e kıyısı olan devletlere aittir.

S- Türk milliyetçilerinin bir yandan Amerika diğer yandan İngiltere ile ilgili görüşleri nelerdir?

C- Türk halkı Amerika'yı iyilik düşünen, insanlığa hizmet eden, hürriyeti koruyan özellikleri ile tanır. Ülkemizin içinde yüklendiğimiz, çağdaş medeniyete hizmet eden çalışmada Amerika kaynağından çokca faydalanmayı dileriz. İngiltere'ye gelince; milletimiz bu ülkenin emperyalist isteklerinden ürkmektedir.

S- Gelecekte ne gibi bir politika izleyeceksiniz?

C- Ülkemiz haraptır. Milletimiz fakirdir. Eğitimimiz çağdışıdır. Ekonomimiz zayıftır. Ülkemizi yapılandırmak ve milletimizi aydınlatmak, ilerletmek tek kesin amacımızdır. Bunun üzerine barış ve refah içinde ciddî olarak çağdaşlaşmaya muhtacız. Bağımsızlık siyasetimiz bu ihtiyaçları gerçekleştirmeye yönelmiş olacaktır.

S- Siz, Avrupa ve Amerika kamuoyuna daha neler bildirilmesini istersiniz?

C- Avrupa ve Amerika kamuoyunca, aşağıdaki gerçeklerin bilinmesini isteriz: Doğuda barış çoktandır oluşturabilirdi. Padişahlık ve halifelik makamlarından başlayarak, ülkenin büyük küçük bütün kurumları, İngilizler tarafından, milletimizi tutsak kılmak için oyuncak gibi kullanılmıştır. Millî topraklarımız içinde, Fransızların, İtalyanların ve Yunanlıların, varolan bütün kanun esaslarının tersine, oluşturdukları işgaller, hiçbir şeyin mazur gösteremeyeceği, kanlı bir mücadeleye yol açmıştır. Savunma araçlarından tamamen mahrum birtakım şehirlerimiz ve bu arada özellikle aylardan beri kendini kahramanca savunan Ayıntap (Antep) şehri, Fransızların her türlü, hukuk kurallarına ve insanlığa karşıt olarak geceli gündüzlü düzenledikleri top ateşiyle yok edilmiş, birçok kadın ve çocuk öldürülmüş, yok edilmiştir. Bu zulümler ve facia hep Türk kalmak isteyen halkı zorla Fransız mandası altına almak için düzenlenmektedir. İtilâf Devletleri, milletimizi, bütün insan haklarından mahrum bir hayvan sürüsü ve ülkemizi sahipsiz bir açık arazi olarak düşünmektedir. Bu yanlış düşünceler yüzünden her gün artan işkence ve yolsuzluklarını uygulamak için uğraşmaktadırlar. Gerçekte, milletimiz, hayatını ve bütün insanlık hak ve görevlerini bilen ve yurduna tamamen sahip ve hürriyetine ve bağımsızlığına aşk ve sadakatle bağlıdır. Ve ancak varlığını ve kutsal değerlerini korumaktan başka bir şey yapmıyor.

Bağımsızlık ve hürriyet için savaşan milletimiz haklı davalarını, insanlığın vicdanına, sorumluluğuna gönderiyor.

Anayasa Kanunu Nedeniyle

20 Ocak 1921

Efendiler! Sanıyorum ki bu yedinci maddenin hükmünü daha önce var olan ve fakat kabul edilmemiş olan bu esasın varlığı tespit etmekteydi. Yani, meslekî temsil yöntemiyle ilgili bir maddedir. Halbuki yüce heyetiniz o ilkeyi reddetmiştir. Gerçekten tüm meslek erbapları temsil edilecek şekilde bir seçim yapılmış olsa 800, 1000 kişilik muazzam bir meclis meydana gelecekti. O kadar büyük bir Meclis'in uygulama yetkisi ile görev yapması olağanüstü zor olduğundan yedinci madde konulmuş. Bana kalırsa, madem ki bu meslekî temsil maddesi reddolunmuştur, o halde artık bu yedinci maddeye de gerek kalmamıştır1 (çok uygun sesleri, alkışlar).

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Efendim, Hüseyin Avni Beyin konuşmasına göre 8'inci madde Yüce Meclisiniz'in hak ve yetkisini sınırlıyordu. Efendi hazretlerinin demecine göre de buna esasen gerek yoktur. Çünkü birinci maddede Yüce Meclis'in yetkisi açık bir şekilde işaret edilmiştir. Bana kalırsa, her iki görüş de doğru değildir. Bir defa, birinci maddedeki ifadenin anlamı hâkimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğuna dairdir. Fakat ondan sonra da halkın geleceğini bizzat ve fiilen yönetmesine dayanan bir yönetim şeklinin de takip edileceği söyleniyor. Bundan dolayı halkın geleceğini kendisinin üstüne alınmasında son derece kapsamlı bir anlam vardır. Bunların her birini ayrı ayrı belirlemek ve sınırlamak gerekir ve bu belirleme ve sınırlamaya başladığımız zaman bunun başlangıcı Yüce Meclis'inizdir. Onun için Yüce Meclis'inizin bile yetkisinin son derece açık bir şekilde bütün milletçe bilinmesi gerekir; yoksa mutlaka ve kayıtsız şartsız kelimesi ile başlayan cümle Yüce Meclis'inizin yetkisini ifadeye yeterli değildir.

Bir de Yüce Meclis'inizce kabul edilmiş bir esas ilke vardır ki; o da var olan kanunlar yerine yenisi konulmadıkça diğerleri geçerlidir. Bundan dolayı öteden beri var olan ve görülen Kanun-û Esasî kanunları içerisinde yer alan herhangi birinin yerine diğer bir madde konulmadıkça, veyahut genel kurulu yerine yeni bir Kanun-u Esasî konulmadıkça hükümleri kalıcıdır. O halde birinci maddenin varlığıyla yetinirsek sekizinci maddede Yüce Meclis'inizin yetkisini sınırlayan konuların hiçbirisi var olamaz. Bunun var olmayacağını anlamak için sekizinci maddede Yüce Meclis'iniz bu madde içeriğine göre genel kanunlar konulmasına yetkilidir. Halbuki var olan Kanun-u Esasî'ye göre Meclis'in Kanun-u Esasiyi tamamen değiştirmeye ve bozmaya bilmem ki yetkisi var mıdır? Olay Meclis-i Mebusan'ın Anayasa kanunlarını, üçte iki çoğunluğun karar vermesi şartiyle değişikliğe yetkisi olduğuna ait bir işaret vardır. Fakat Kanun-u Esasiyi tamamen yıkarak yerine diğer bir Anayasa koymaya yetkisi var mıdır? Halbuki Yüce Meclis'iniz, aynı zamanda bir kurucu meclis yetkisine sahiptir. Var olan Anayasa'yı kaldırır, yerine yenisini koyabilir. Bundan dolayı bunu ifade etmek gerekir ve bu sanıldığı gibi Yüce Meclis'inizin aynı zamanda bir de Kurucu Meclis anlamında olduğunu da tamamen ispat ediyor. Ondan sonra antlaşma ve barış sözleşmesi, vatan savunması ilânı, yani savaş ilânı gibi yetkilerin, var olan Anayasa'da kime ait olduğunu biliyorsunuz. O kanuna göre kime ait ise bu madde o ait olmayı açıklar.

Halbuki sanıyorum ki milletin gerçek vekillerinden oluşan Yüce Meclis, artık bu yetkileri bir şahsa bırakmak istemiyor. Kendi yapmak ve tamamen üzerine almak istiyor. Bunu ifade etmezsek; henüz kanunlarının bir çoğu carî Kanun-u Esasiye göre Kanunu değiştirmeye cesaret bulamayız. Bundan dolayı bunu ifade etmek gerekir (Alkışlar). Avni Bey diyor ki, bunun gereği yoktur. Ancak vekillerin hukuk ve yetkilerini belirlemeli ve sınırlamalı. Efendiler, vekillerin görevlerinin belirlenmesi, sınırlaması konusu son derece basit ayrıntılardan ibarettir. Onu istediğiniz gibi yapabilirsiniz. Hatta talimatla bile yaparsınız. Bunun için böyle esas kanunlarda kanun koymaya bence gerek yoktur. O her zaman elinizdedir. Fakat Yüce

Heyetiniz'in mahiyet ve yetki genişliğini belirleyecek esasları koyarsanız diğerlerini her zaman yapmak elimizde olur. Bence bu madde doğal olarak gereklidir ve Heyet-i Vekile'nin görevlerini açıklayacak şeyleri basit talimat derecesinde yapabilirsiniz1.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Hüseyin Avni Bey, bu maddeye eklettirmek istediği yahut maddeyi değiştirmek istediği konusunda son derece önemli ve esaslı bir noktaya değinmişlerdi. Hilâfet Hukuku ve Padişah Hukuku, -sanıyorum ki kendileri burada ya hazırdı, yahut değildi- gizli bir oturumumuzda bu konuya dair sözlerimizi ve görüşümüzü saklı bulundurmaya Yüce Meclisiniz özellikle karar vermişti. Şimdi Beyefendi nişandan söz ediyor. Rütbeden bahsediyor, bilmem neden bahsediyor. Bunları kim verecek, ben diyorum ki bugün bunları açık bir ifade ile söylemek uygun değildir. Bir prensip olarak Hilâfet ve Saltanat makamını kabul ediyoruz.

Bunu kabul ettikten sonra Efendiler, İslâm şeriatı gereği ve tabiat gereği ona birtakım haklar ve yetkiler vereceğiz. Fakat istiyor musunuz? Bunları bugün konuşmaya karar verelim (hayır sesleri). Bugün konuştuğumuz ona vermeyeceğimiz şeylerdir. Burada vermemek istediğimiz şeyleri söz konusu ediyoruz. Fakat vereceğimiz ve vermek istediğimiz şeyleri söz etmenin zamanı değildir2.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Başkan Bey, ben de Hükûmet adına bir şey anlamak istiyorum, izin verilirse. Yapılması irade-i seniyye'ye ait olan her şey Yüce Meclis'e gelecektir, buyuruluyor. Bir defa bugünkü durumumuza göre hangi konuların irade-i seniyye'ye sunulması gerekecektir ve hangisi gerekmeyecektir. Bu belli değildir. İkincisi bugün uygulamaları ve yürütmeyi sorumlu kişiler yapmaktadır. Örneğin, kaymakam tayini gibi, mutasarrıf tayini gibi, elçi tayini gibi vesaire. Bunları Bakanlar Kurulu'ndan hemen kaldırıyorsanız; öncelikle Bakanlar Kurulu'nun görüşünü dinlemenin yararlı olacağı inancındayım. Çünkü kaydü şartla belki bu dakikadan itibaren ben de içinde olduğum halde Heyet-i Vekile görevine devam edemez. Bu kaydü şart altında sorumluluk yüklenemez. Belki Yüce Heyetiniz içerisinde örneğin Hüseyin Avni Bey arkadaşımız vardır ki bu kayıtlar ve şartlar ile Hükûmeti yüklenmeye cesaret edebilir.

Savaş Harekâtı Hakkında

20 Ocak 1921

Sivas Milletvekili Emir Paşa ile arkadaşlarının, âsi Etem'e ve cephelerdeki savaş harekâtına dair Müdafa-i Milliye Vekaletinde soru önergesi nedeniyle Müdafa-i Milliye Vekili Fevzi Paşadan sonra konuşması:

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Efendim, Paşa Hazretlerinin vermiş oldukları genel açıklamalar arasında Bursa'ya çekilen düşman kuvvetlerini takibe ait noktaya bir kelime eklemek istiyorum. Paşa Hazretlerinden izin aldım. Buyurdular ki, bozguna uğrayıp çekilen düşman kuvvetleri, aldıkları yeni kuvetlerle desteklenerek Bursa'ya yaklaşık iki, iki buçuk saat mesafede bulunan mevzilerinde yerleştiler ve daha fazla takip etmedik. Ben de şunu eklemek istiyorum ki, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye gerçekten sonuna kadar takip etmek ve Bursa'ya girmek kararını vermiş olsa idi kuvveti ona uygun idi. Takipten vaz geçen kuvvetler esasen taarruz emrini almış kuvvetlerimiz değildir. Yani kuvvetimizin yetmezliğinden durmuş değiliz. Karar vermemiş olduğumuzdan dolayı bekledik ve sanıyorum ki bunun bazı nedenlerini ve düşüncelerini de sırası geldiğinde söylemiştim.

Hasan Bey (Van)- "İzmit'in neresine kadar ilerlenmiştir?"

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Sanıyorum ki belirgin bir cephe yoktur. Bazen biraz batıya, bazen doğuya hareket eden seyyar kuvvetler vardır sanıyorum.

Mersin Milletvekili Salahattin'in Hafiye Sorunlarının Halliyle Söz Serbestliğinin Sağlanması Hakkındaki Önergesi Nedeniyle

31 Ocak 1921

Efendim, Salâhattin Beyefendinin Meclis'in kuruluşunun başlangıcından bu ana kadar diğer arkadaşlara katılmadıklarından birçok noktaları henüz tamamen kavramamış olduklarını kabul etmek isterim. Henüz yakın bir zamanda içimizde bulunuyorlar. Salâhattin Beyefendiyi böyle daima şüphelendirecek şekilde inanca yönlendiren ikinci bir görüş de olabilir. Çünkü Salâhattin Beyefendi, bu anlamda bir Meclis'in bu memleket için gereksiz olduğu ilkel görüşünde bulunuyorlardı. Var olan temsil kurulunun, bu konu için yeterli gelebileceği ve bu şekilde yetinilmesi fikrindeydiler ve bu görüşü korumakta olduğu için bugün bu Meclis'in anlamını kavrayamamaktadır. Bu konudan dolayı kendisini hoş görürüm.

Üçüncü bir neden de, Salâhattin Beyefendi'yi yanlış düşüncelere yanlış kararlara, yanlış sonuca vardırabilir. O da kendi anlayışındandır. Bilirsiniz Salâhattin Bey, bu Meclis'in içine gelirken, bu milletin bağrına girerken İngiliz Elçiliğinden geçerek İngiliz torpitosuna binmiştir.

Salâhattin Bey (Mersin)- Evet İngiliz torpitosiyle geldim.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Ve ilk yaptığı şey millî ve vatanî göreviyle uğraşan bir arkadaşı yerinden oynatmak ve yerine geçmek olmuştu. Bundan dolayı kendileri aslında kötü bir adamdır demek istemiyorum, diyelim, ancak bu anlayışlarla içimize geldiği için bazı durumumuzu bu şekilde görmektedir. Bundan dolayı olayları onunla aynı şekilde yargılayamayız.

Anayasa Kanununun Yedinci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkındaki Öneri Nedeniyle

21 Şubat 1921

Efendiler! Anayasamız (Teşkîlât-ı Esâsiye), milletin tamamiyle isteklerini ve Meclis'in yapısını ve gerçek şeklini gösterir bir kanundur. Bu kanun var olmasaydı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yüce yapısı hakkında dünya hiçbir kesin fikir edinemeyecekti ve düşmanlarımız buna çalışmışlardır. Yüce Heyetiniz'in geçici kuralsız, hiçbir şey temsil etmeyen bir heyet olduğunu göstermek için çok çalışmışlardır.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuz, bütün bu kötü fikirleri alt üst edecek bir kanun olarak ortaya konmuştur.

Bugün İstanbul'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ve bunun hükûmetinin değer ve anlamını yok etmek, iptal etmek için çalışanların tamamı Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuzu iptal etmeye çalışmaktadırlar. Bugün Londra'da varlığını ispat eden delege heyetimizin bütün gücü, bütün kuvveti ve temsil yetkisi, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu sayesindedir. Bundan dolayı, bu kanunu bozmaya çalışmak, bence bugün için memleket ve millet yararına ve Yüce Meclis'inizin kanun yapmasına darbe vurmaktır. Bundan başka birçok arkadaşların dediği gibi beş aydan, altı aydan beri, gizli, açık, özel oturumlarda bu söz konusu ve tartışma konusu olmuş, komisyonlarda geniş ve derin olarak araştırılmıştır. Bundan sonra yine bir yüce gaye ile daha beş, on gün önce kesin karara varılan bir kanunu bozmak için tekrar başvurmak kanunen uygun değildir. Böyle bir başvuruyu Başkanlık makamının kabul etmesi zaten hatadır. Onun için öneriyorum: Bunun için bu, burada söz konusu, konuşma olmasın. Bu bile zarardır.

Mustafa Bey kardeşimiz bilmem hasta mıdır nedir? Bunun değiştirilmesi için on keredir başvuruyor ve ilk başvurusunda bu zaten reddedildi. Reddolunduktan sonra nasıl tartışılır?

Bu tartışma zararlıdır. Arkadaşlar, tam bir içtenlikle, tam bir ciddîyetle bildiririm. Bu söz konusu ve tartışma olamaz1 (konuşma yeterli sesleri).

Mustafa Kemal Paşa (Ankara)- Bu mesele Meclis'te bile söz konusu olamaz. Meclis'in görevi Teşkilat-ı Esasiye Kanunu değiştirmek değildir. Heyet-i Vekile Kurulu'nun görev ve yetkisini belirlemektir.

Londra Konferansı'nda Sözün Tevfik Paşa Tarafından Ankara Delegelerine Bırakılmış Olduğuna Ait Gelen Telgraf Üzerine

26 Şubat 1921

Efendiler! Sırrı Bey imzasiyle önceki gün Londra'dan bir telgraf gelmişti, yüksek huzurunuzda okunmuştu. Elbette o resmî olmayan bir telgraftı. Şimdi Makam-ı Riyaset doğrudan doğruya Başdelegemiz Bekir Sami Bey'den gelen bir telgrafname vardır ki; bunun da içeriği tamamiyle Sırrı Bey'in verdiği bilgiyi doğrulamaktadır. Efendim 23 Şubatta (St.Ceyms) sarayında konferansa katıldıklarını söylüyor.

Tevfik Paşa kısa birkaç sözden sonra, sözün milleti temsil eden heyete ait olduğunu söylediği ve konuşmanın devamı süresince susmayı tercih ettiğini yazıyor. Bu oturumda (memleketin istiklâl ve varlığına dair ilkeler tarafımızdan savunuldu. Loit Corc, bu ilkelerin uygulamalarındaki görüşümüzün açıklanmasını istedi.

Görüşmelerin gelecek oturuma bırakılması istenildi) diyor. Loit Corc, gelecek oturumda da İstanbul heyetiyle toplantı yapmak istiyordu. Fakat söz hakkının milleti temsil eden heyetimize ait olduğu tekrar edildi (Alkışlar).

Bu, Başkanlık makamına gelmiş bir telgrafnamedir. Yüce Heyetiniz'e haber veriyorum ve elbette Dışişleri Bakanlığımız'a gelmiş şifreler olduğundan haberim var efendim (Alkışlar). Belki orada daha başka ayrıntı vardır. İşleyiş şeklinden konferansın iyi bir halde geçtiğini anlıyorum.

Cephe Zamları Hakkındaki Kanun Münasebetiyle

14 Mart 1921

Efendim, bu cephe zammı hakkındaki kanun maddesinin yorumlarından söz edilmekte olduğu için bir iki görüş arz etmek istiyorum. Üçüncü maddenin içinde deniliyor ki: (Düşman veya silâhlı eşkıya karşısında savaş yolunda veya savaş önlemi olarak bulunduruldukları zaman cepheye ait bölükler sayılır).

Savaş yolunun ne demek olduğunu bütün arkadaşlar bilir. Bundan dolayı bir kez bakışımızı ve hayalimizi memleketi savunmak olan savaş yollarımıza yöneltelim. Batı'da savaşlarımız vardır. Karadeniz'den başlar. Akdeniz'e kadar devam eder. Doğrudan doğruya düşmana karşı silâhını çevirmiş olan avcı yollarından başlayınız, asker olanlar ayrıntıları çok iyi bilirler, onların dayanaklarından –ki birer takımdan ibarettir- sonra önlemler; taburlardan, alaylardan başlayarak bunlar o savaş yolunun önlemlerini oluşturur. Doğal olarak Karadeniz'den Akdeniz'e kadar uzayan bu uzun cephenin her tarafına yetişebilecek olan önlemler daha merkezi ve daha geride bulunur.

Savaş hattını uzunlamasına takip edelim. Mersin, Tarsus, Adana, Antep böyle Güney Cephesi gider. Tâ Musul karşısına kadar... ve oradan da doğuya yönelir. Demek ki memleketimizin bütün hudutları bugün için savaş hatlarından ibarettir.

Bundan dolayı bu savaş hatlarını yöneten büyük, küçük karargâhlar, ait oldukları cepheyi yönetecek kadar usulen geride bulunur. Bunun için bütün bu hatları yöneten genel

karargâhın da elbette ki herhangi bir savaş hattına yapışık olarak bulunması gerekmez ve bu uygun da değildir. Onun da genel heyeti yönetebilecek kadar merkezi bir konumda bulunması lâzımdır. Şimdi bu savaş hattının tedbirlerini göz önüne alınız, gerektiğinde yetiştirilmesi gereken genel tedbirler nerede bulunur? Sivas'ta bulunur, o halde cepheye ait bölükler ve cepheye ait karargâhlar doğal olarak neferden, takımdan, tâ genel ordugâha kadar gelir ki o da Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesidir. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi barış zamanında çalışan bir daire hükmünde değildir. Daima seyyar olmaya mahkûm bir genel karargâh yapısındadır. Yine o madde okunacak olursa savaş hattına girmeyenler kimlerdir? Karargâh kimlerdir? Teşkilâtlar kimlerdir? Buna ait yeterli açıklık vardır. Bakınız, geri hizmetlere memur bölükler bunların kadrolarına alınır, veya bir cephe ve kolordu önlemi olarak âmirlerine verilir. Meselâ doğrudan doğruya Ankara'nın yerel güvenliği için bir kumandanlık oluşturulmuştur. Ankara Kumandanlığı; bunun görevi burada çalışmaktır ve cepheye gitmekten uzaktır. Bundan dolayı bunları ayırmak kolaydır. Bu kurala göre genel merkezden başlayarak tâ süngüsünü düşmana çevirmiş olan fertlere kadar cephe zammı vermek lâzımdır. Arkadaşlarımızdan birisi, buyurdular ki, bu kanunu, Erkan-ı Harbiye-i Başkanı İsmet Paşa yapmıştır. Kendileri, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'nin bundan ayrı tutulması taraftarıdır. Bundan benim de bilgim vardır.

Gerçekten İsmet Paşa genel merkezin bundan ayrı tutulması taraftarı idi. Hatta ordu karargâhlarının, hatta kolordu karargahlarının, hatta tümen karargahlarının bunun dışında tutulması taraftarı idi. Amaç, bizim burada yorumlamak istediğimiz gibi bu cepheye aittir, bu cepheye ait değildir şeklinde olursa doğru bir görüş değildir. İsmet Paşa'nın ve İsmet Paşa ile bu noktada aynı fikirde olan arkadaşların düşündüğü şey, bugün memleketin, milletin paraya ihtiyacı vardır. Bu parayı nereden kesmek mümkünse oradan kesmek lâzımdır. Bundan dolayı genel merkezi oluşturan subaylara cephe zammı vermezsek onlar zarar görmüş olmayacaklar gibi, anlaşılır şeklinde düşünceler göz önüne alınırsa gerçekten bu karargâhlar için cephe zammı vermemek uygundur. Fakat; bu savaşan bölüktür veya savaş dışı bölüktür açısından bakarsanız bütün dünyaya karşı ilân ettiğimiz savaşı sürdüren bir genel merkeze savaş dışısın demek bütün ordumuzun savaş dışı olduğunu kabul etmek demektir ki; bunu ben kendi şahsıma kesinlikle reddederim. Cephe zammı vermemeli. Fakat bizim Erkan-ı Harbiye-i Umumiye karargâhı savaşmaktadır.

Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu Nedeniyle

Nisan 1921

Patris'ten: Kuva-yı Milliye'nin (Millî Kuvvetler) kuruluşunun yıldönümü nedeniyle Mustafa Kemal, Meclis binası balkonundan verdiği bir söylevinde son savaş olaylarıyla durumun tamamiyle değiştiğini ve Türk'ün artık İzmir ve Trakya yı görüşme konusu yapmayacağını söylemiştir.

Mustafa Kemal ondan sonra demiştir ki:

"Eğer Yunanlılar gerçekten barış istiyorlarsa İzmir ve Trakya'dan gitmelidirler. Biz, bunu şimdiye kadar hakkımıza ve adalete güvenerek istiyorduk. Bundan sonra galibiyet hakkı ile isteyeceğiz".

Vakit: 30.4.1921, s.1

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluş Gününe Ait Anılar

22 Nisan 1921

16 Mart'ta İstanbul'un resmen işgali üzerine Ankara'da millî bir meclis toplamak gereği-Mustafa Kemal'in şahsiyetine yönelik propagandalar ve saldırılar-Mustafa Kemal'in işbaşından çekilmek düşüncesi-Mustafa Kemal için hürriyet ve bağımsızlığın anlamı-Ateşkes döneminde İtilâf Devletleri'nin durumu ve İstanbul'un psikolojisi- Mustafa Kemal'in girişimleri-Anadolu'ya geçmesi-Milletin kurtuluşunu savunmak için gösterdiği tamayül

Hâkimiyet-i Millîye

S- Paşa hazretleri, yarın Nisanın yirmi üçü... Büyük Millet Meclisi'ni geçen yıl bugün açmıştınız. Bu tarihin çok büyük önemi var ve bu tarih, millî geçmişimizin en değerli anısı olacak, bu nedenle bazı sorular sormama izin verilir mi?

C- Ne sormak istiyorsunuz?

S- Geçen 23 Nisan, Meclisin ilk açılış gününe dair anı ve duygularınızı sormak istiyorum, Sayın Paşa bu anı ve duygularınız millî tarihîmiz için çok önemlidir.

C- Peki açıklayayım.

Mustafa Kemal Paşa, koltuğuna gömüldü. Birkaç dakika düşündü, sigarasından pencereye doğru giden helezonî dumanları bir süre gözleriyle sakince izledi ve anılarını ağır ağır şöyle anlattı:

C- 16 Mart felâketi üzerine artık, İstanbul tamamen bağlanmış, millet ve ülke başsız kalmıştı. O'nun kurtuluşunu düşünmek ve kurtarmak için Ankara'da millî bir Meclis toplamak gerekirdi. Bu düşünce ile gerekli çözümlere giriştik. Böylece geçen Nisan ortalarında milletvekilleri Ankara'da toplanmaya başladı. Ancak ülke geniş ve ulaşım araçları sınırlı idi. Bunun için vekillerin varması her zaman gecikmeye uğruyor ve bu gecikme bana eziyet veriyordu.

Bu eziyet içinde bütün çalışma arkadaşlarım ile gece gündüz dinlenmeksizin çalışarak durumla ilgili çözümler düşünüp uyguluyorduk. Milletin beslediği sevgi ve inancı yakından bildiğim için, bence bazı yönlerde sakatlık gösteren doğru yoldan sapma hastalığına karşı, bütün millet ve ülkeyi koruyacak tedbirler alındığı zaman, durumun ağırlığının giderilebileceğinden şüphe yoktu. O sırada içeride halkın düşüncesini belirlemek, dışarıda da dünya kamuoyunu karıştırmak amacıyla kullanılan araçlardan biri de doğrudan doğruya benim şahsiyetim idi; ülkemizdeki millî heyecanı, hak ve kurtuluşu savunma yolunda gösterdiği hayatı ile ilgili var olma yeteneğini yalanlamak için bazı kişiler, bütün saldırılarını bana yöneltiyorlardı. Gerek millete ve gerek İstanbul'daki hükûmete resmen diyorlardı ki: "Mustafa Kemal'i tanımayınız; Mustafa Kemal'e güvenmeyiniz. İtilâf Devletleri'nin Türkiye'ye karşı gösterdiği şiddet O'nun yüzündendir". Onlar böyle söylüyorlar ve ben ortadan kaldırıldığımda, milletin ve ülkenin dışarıdan her türlü dostluğu ve iyiliği göreceğini ileri sürüyorlardı, zihinleri bu şekilde kandırıyorlardı. Ben bu teşebbüste ne kadar yüzeysel, fakat ustaca bir kasıt olduğunu bütün açıklığıyla görüyordum. Ancak milletimin üstüne konan baskı ve tutsaklık yükünün benim yüzümden oluştuğunu düşünebileceklerin varlığını zaman zaman düşündükçe kalbimin çok derin üzüntü ile çarptığını hissediyordum. Hem kendimi bu üzüntüden hem de böyle düşünebilecekleri kuruntudan kurtarmak için, o güne kadar oluşturulan tarihî durumun ve bu durumun o günden sonraki aşamalarına ait sorumluluğu başka bir arkadaşa emanet ederek unutulmuş bir köşeye çekilmenin uygun olacağını düşündüm; bu düşüncemi, o zamanlar temasta bulunduğum çalışma arkadaşlarımın hepsine

açık ve kesin bir dille bildirdim. Fakat arkadaşlarım böyle bir davranışın düşmanın isteklerini ve niyetlerini desteklemekten başka bir sonuç vermeyeceğini iddia ettiler.

İçerideki başkaldırı ateşi Ankara kapılarına kadar dayanmıştı. Durumun ağırlığı, sorumluluğun büyüklüğü ürkütücü bir özellikte idi. Bu durum karşısında şöyle düşündüm: Ortaya çıkan durum, hangi düşünceye yol açarsa açsın, çekilmek iki şekilde açıklanabilirdi: Birincisi, tutulan yolda umutsuzluğa düşmüş olmak; ikincisi, tutulan işin ağır sorumluluğuna dayanamamak. Bu gibi yanlış düşünceler hem kutsal amaca zarar verir, hem de bu amaç etrafında toplanan güçleri dağıtırdı. Bunun üzerine, arkadaşlarımın içtenliğine milletimin güçlü inançlarına ve düşmanlarımızın önce ve sonra güçsüzlüklerini ilân etmeye zorlayacağı hakkındaki kesin inancıma ve Allah'ın yardımına dayanarak, eskisi gibi sonuna kadar millî mücadelemizin bana yüklediği namus ve vicdanî görevi yerine getirmeye karar verdim. Ve artık genel hareketi, kanuni olarak çevirmeye başlamak gününün daha fazla ertelenemeyeceğinden; 1920 senesi Nisanının 23.günü Meclis'in açılmasına karar verildi. İşte 23 Nisan Cuma günü öğleden sonra yaklaşık saat ikide Meclis binasının kapısından girerken, günlerden ve gecelerden beri bütün varlığımı meşgul eden fikir ve duyguya dalmış bulunuyordum. İçeriye girip Meclis salonunu dolduran milletvekillerinin güven ve sevgiyle bana baktıklarını gördüğüm zaman teşebbüsümüzün milletin isteğine, beklentisine uygunluğunu bir kez daha anladım. Ve artık benimle ortak düşünce ve istekte milletin, düşünce ve isteğini tamamen temsil eden bu kadar arkadaşlarla beraber çalışacağımdan dolayı büyük bir mutluluk duydum.

Mustafa Kemal Paşa onurlu geçmişinin millî kurtuluşu hazırlayan bu anılarını tekrar düşünmüş olmaktan duygulanmış gibiydi: Anadolu direnişi bu olgun şekline gelene dek, millet kahramanın geçirdiği bazen ızdıraplı, üzüntülü, bazen sevinçli, mutlu günleri ruhumda duydum. Baştan başa ebedi bir tarih oluşturan bu anıları saran yüksek memleket coşkusunu, bugün kendilerinden dinlerken ruhumdan kopan derin özlem ve duyguyu güç sakladım ve tekrar sordum:

S- Paşa Hazretleri Türk milletinin bütün dünyaya gösterdiği bu soylu direnç, sizin aklınıza önceden nasıl geldi? Direnişe ait ilk düşüncelerinizi sormama izin verir misiniz?

C- Hürriyet ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben milletimin ve büyük atalarımın en değerli mirasından olan bağımsızlık aşkı ile büyülenmiş bir insanım. Çocukluğumdan bugüne kadar aile, özel ve resmî yaşamımın her aşamasını yakından tanıyanlar tarafından bu aşkım bilinir. Bence bir millette haysiyetin, gururun, namusun ve insanlığın oluşması ve devam etmesi, kesin olarak o milletin özgürlüğüne ve bağımsızlığına sahip olmasıyla mümkündür. Ben kendi adıma, bu saydığım özelliklere çok önem veririm ve bu özelliklerin bende olduğunu iddia edebilmem için, milletimin de aynı özelliklere sahip olmasını gerekli görüyorum. Ben, yaşayabilmek için, mutlaka, bağımsız bir milletin çocuğu kalmalıyım. Bu nedenle millî bağımsızlık bence bir hayatî meseledir. Millet ve ülkenin çıkarları gerektirdiğinde, insanlığı oluşturan milletlerden her biriyle medeniyet gereklerinden biri olan, dostluk ve politik ilişkilerini büyük bir incelikle kabul ederim. Ancak benim milletimi tutsak etmek isteyen herhangi bir milletin de, bu amacından vaz geçene dek amansız düşmanıyım.

Örneğin, genel savaş, yeryüzünde ortaya çıktığı zaman, coğrafî durum, tarihî olaylar ve siyasî dengelerin zorlamaları karşısında, tarafsızlığımızın korunmasının imkânsızlığı yüzünden Almanların bulunduğu gruba katıldık; Almanlarla dost olduk. Almanlar, yurdumuza, ordumuza, hükûmetimize kadar girdiler. Bunların hepsini hoş gördük; fakat Almanlardan bazıları, haysiyetimize ve bağımsızlığımıza zarar veren davranışlar göstermeye başladıkları dakikada ve anında, hiçbir yaptırıma bakmadan, ruhen, hatta eylem düzeyinde başkaldırdım. Bu direncim yüzünden, genel savaşın devamı sırasında, bir yıla yakın, bu tavrımdan yana olmayanlarla, ters düşerek, düşman konumunda kaldım. Arkasından, şartlar gereği tekrar Suriye'de kabul ettiğim komutanlık, savaşın son günlerine rastladı. Savaşın sürmesine taraftar olmadığım gibi, savaşın her imkândan yararlanarak sona ermesi gerektiğine inanıyordum; bu inancımı da özel ve resmî olarak açıklamaktan da geri kalmamıştım. Savaşın sonuçlarının bizim için üzücü olacağını düşünüyordum. Fakat İngilizlerin,

İtalyanların, Fransızların, bizim için üzücü olacak bu sonucu, ülkemizi parçalamak ve milletimizi rezil ederek, haysiyetimizi kırarak, aşağılık bir hayvan sürüsü hâline sokmaya çalışacak kadar ileri götüreceklerini düşünemiyordum. Herhâlde yenilirsek cezasız ve zararsız bırakılmayacağımıza şüphe etmiyordum. Fakat insanlık, medeniyet, adalet ilkelerinin savunucusu olmakla tanınan bu milletlerin hükûmet adamları, ne düşüncede ve yaratılışta olurlarsa olsunlar, herhâlde, Türkiye'nin ve Türk halkının, haysiyetini, varlığını, bağımsızlığını yıkmak gibi anlamsız bir girişimde olamayacaklarını düşünüyordum. Ateşkes dolayısıyla, Yıldırım Orduları Grubu Komutanı olarak bulunduğum Adana'dan ayrılıp, İstanbul'a geldiğimde, anlaşma şartlarının uygulanmasına ve onun ardından gelecek olan barışın şartlarına ilişkin düşüncelerimde etkili olan görüşler böyle idi. İstanbul'da İngiliz, Fransız, İtalyan, askerî ve siyasî temsilcilerinden bazıları ile oluşan görüşmelerde sürekli içtenlikle bu görüşleri söylüyor ve diyordum ki: "Savaşa girmek ve girdikten sonra müttefikler grubuna katılmak bizim için mecburiydi. Çünkü tarafsız bırakmazdınız. Çarlık Rusyası da sizin yanınızdaydı. Yenilginin doğal gereklilikleri elbette söz konusudur. Ancak, milleti bağımsızlığından mahrum bırakarak yok etmek, hiçbir zaman gerekenlerden sayılamaz". Bütün görüşmeler, şaşkınlık ve gariplik, bende bir gerçeğin ortaya çıkmasına yol açıyordu. Dinlediğim iki yüzlü sözlerde gizlenen bu gerçek, düşmanların bizi, kesinlikle yok etmeye karar vermiş olmalarıydı. İtilâf görevlilerinin, subaylarının, askerlerinin İstanbul'da en büyük kurumlardan, toplantı yerlerinden sokaklara kadar her yerdeki davranışları, saldırıları, kışkırtmaları, bulduğum bu gerçeği kanıtlayan birer delil oluyordu. Bu gerçeğe, herkesin gözü önünde bu saldırı ve aşağılamaya koca İstanbul içinde padişahından, hükûmet üyelerine, komutanlarından, subaylarına, en son askerîne kadar, bir buçuk milyon can, toplu tüfekli korunaklı, kırılması zor, kalın zincirlerle sımsıkı bağladıklarını anlamaksızın şaşkın ve işini oluruna bırakmış duruyordu. Ben bu zincirle çevrilmişlikle kendime dert ortağı aramakla uğraşıyordum. O şaşkın ve kaderci kütleler içinde zaman zaman girişimci insanları görüyordum. Bunlar, kötülüğü genel olarak görüyorlar ve çare bulmayı düşünüyorlardı. Fakat dayanak noktalarını yine İstanbul surlarının içindeki kütlede aradıklarını görüyordum. Sayısız programlar ve bu programların etrafında esaret zincirine vurulmuş olduklarının farkında olmayan yine o insanlar, gruplar, partiler, topluluklar... Bütün bu kurumların yönü, benim ruhumdaki oluşumla tamamen zıttı. Çünkü oluşumların hiçbirinde söz konusu olan davanın gerçek özelliğini anlamış oldukları gerçeğini göremiyordum. En aydın sayılan insanların manda tutkunluğu içinde, âdeta milletin bağımsızlık inancını yıkmak için aptalca sürekli bir çaba içinde çırpındıklarını hayretle görüyordum. Ben artık şu noktaları açıkça görebiliyordum. Düşmanlar bağımsızlığımızı yok etmeye karar vermişlerdir; bu gerçeği, millet tam olarak keşfedememiştir. Çünkü İstanbul karanlık sisler içinde boğulmuştur. Oradaki düşünceler, beyinler, oradaki vicdanlar bir yandan doğrudan doğruya düşman baskısı, diğer yandan yine doğrudan düşman aldatmasıyla bunalmış, bunaltılmıştı. Hiçbir güç bu çevre içinde, duruma, gerçeğe uygun doğru hedef belirlemeyi başaramazdı. Milleti hedefe yöneltmek için güçlü bir dayanak noktası bulamazdı. Herhâlde hareket noktası İstanbul dışıydı. Bu noktayı bulmak ve orada bütün milleti gerçek hedefe yöneltmek gerekiyordu. Bunun üzerinde günlerce düşündüm. Bazı arkadaşlarımla fikir alışverişinde bulundum. Onlar da benimle aynı görüşte idi. Ben önce, bir şekilde Anadolu'ya geçmek ve orada milletin görüşlerini, duygularını bir kez daha değerlendirmek ve milletin kaynağını izlemek istiyordum. İstanbul'dan ayrılmam bir sorundu. Ben bunun çözümünü düşünürken, Anadolu'da yetkileri oldukça geniş, ordu müfettişliğini kabul edip etmeyeceğim soruldu. Tereddütsüz kabul ettim ve Anadolu'ya bu şartlarla geçtiğimde hiçbir inceleme ve araştırmaya fazla gerek kalmadan düşüncelerimi en uygun konumda uygulayabileceğime inanıyordum. Hemen hareket günüydü ki İzmir'i haydutçasına işgal ederek millete büyük katliam örneğini vermiş oldular. Artık dönüşü imkânsız olan kararımı vermiştim: Anadolu'ya gideceğim, hemen yetki ve imkânlarımla milleti gerçek durumdan haberdar edeceğim ve millî bağımsızlığımıza vurulmak istenen darbeye karşı, direniş şartlarını ve savunmayı oluşturmaya çalışacağım. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'de vicdanlarına inandığım başkanlara amacımı anlattım ve faaliyetlerimin kesintiye uğratılmaması için olabilecek yardımlarını istedim. Vapura binmeden önce Babıâli'ye uğradığım zaman Yunanlıların bu saldırısını şaşkınlık içinde haber alan Heyet-i Vekile

toplantı hâlindeydi. Benim varışımı öğrendiklerinde görüşmelerine ara vererek bir kısmı yanıma geldi.

“Ne yapalım?” dediler.

“Yiğitlik gösteriniz!” dedim.

“Bunu burada nasıl yapabiliriz” dediler, yalnız, yine:

“Burada yapabildiğinizi yaptıktan sonra devam edebilmek için benim yanıma gelirsiniz” cevabını vererek ayrıldım. Samsun’a ayak bastıktan sonra hemen ülke ve milleti yokladım, gördüm ki ülkenin ve milletin görüşü bağımsızlık savunmasında duraklayanları utandıracak yüksek özelliktedir. Doğrusu iki yıldan beri bütün dünyanın şahit olduğu olaylar düşüncelerimde tutarlılık ve milletin kararlı inançlarında gerçek kuvvetin olduğunu kanıtladı. Bundan dolayı cidden gurur duyuyorum.

Eğitim Kongresini Açarken

16 Temmuz 1921

16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Türkiye Maarif Eğitim işleyişinin bir programını hazırlamak amacıyla Ankara’da yapılan resmî ilk genel toplantıda:

Saygıdeğer Hanımlar, Efendiler,

Genel Savaş memleketimizi bir yenilgiye götürdü. Düşmanlarımız bunu fırsat kabul ederek milletimizi bütünüyle yok etmek istediler. Buna karşı ortaya çıkan millî coşkuya Ankara çok büyük bir sahne oldu. Bizi yaşatmamak isteyenlere karşı yaşamak hakkımızı savunmak üzere toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi burada, Ankara’da toplandı.

Bugün Ankara, Millî Türkiye’nin “Maarif Eğitimi’ni” kuracak olan Türkiye kadın ve erkek Öğretmenler Kongresi’nin burada toplanmasıyla övünmektedir.

Yüzyılların yüklemiş olduğu derin bir yönetimin boşlayıp, savsaklamasından devlet organlarında açtığı yaraları tedaviye harcanacak yardımların en büyüğünü hiç şüphesiz kültür yolunda kullanmamız gerekir.

Gerçi bugün maddî manevi güç kaynaklarımızı, millî sınırlarımız içindeki memleketlerimizde işgâlci bulunan düşmanlara karşı kullanmak zorundayız. Memleket kültürü için ayrılabilen şey, gelecekteki eğitimimize dayanak olacak bir temel kurmaya yeterli değildir. Ancak yeterli şartlar ve araçlara sahip oluncaya kadar geçecek savaş günlerinde bile dikkatlice hazırlanmış bir millî eğitim programı oluşturmaya ve var olan eğitim teşkîlâtımızı bugünden daha yararlı bir faaliyetle çalıştıracak ilkeleri hazırlamaya zaman ayırmalı ve çalışmalıyız.

Şimdiye kadar sürdürülen eğitim yöntemlerinin milletimizin tarihi geriliğinde en önemli bir etken olduğu inancındayım. Onun için bir millî terbiye programından söz ederken eski devrin saçma sapan ve yaratılış özelliklerimizle hiç de ilişkisi olmayan yabancı düşüncelerden, doğudan ve batıdan gelebilen etkilerden bütünüyle uzak, millî ve tarihî karakterimize uyan bir kültürden söz ediyorum. Çünkü millî dehamızın tam olarak gelişerek ortaya çıkması ancak böyle bir kültür ile sağlanabilir. Gelişi güzel izlenecek bir yabancı kültür şimdiye kadar izlenen yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir. Kültür (Harâset-i Fikriyye) zeminle uygundur. O zemin (yer) milletin karakteridir.

Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara özellikle varlığı ile, hakkı ile, birliği ile taarruz eden genel olarak yabancı unsurlarla mücadele gereğini ve millî düşünceleri boğmaya çalışan her karşı fikre şiddetle ve özveri ile savunmanın gereği öğretilmelidir. Yeni neslin bütün ruhî güçlerine bu özellikler ve yeteneğin verilmesi önemlidir. Devamlı ve müthiş

bir savaş şeklinde beliren milletlerin hayat felsefesi, bağımsız ve mutlu kalmak isteyen her millet için bu olgun özellikler şiddetle istenmektedir.

Ayrıntılarını tamamen uzmanlarına bırakmak istediğim bu mesele hakkındaki genel görüşlerimi tamamlamak için yeni neslin donatılacağı manevî özellikler arasında kuvvetli bir erdemlilik ve kuvvetli, düzenli ve sağlam düşünceden de söz etmek zorundayım.

İşte biz, bu kongremizden sadece çizilmiş eski yollardan yürümenin şekli hakkında düşünceleri konuşmak değil, belki söylediğim şartları taşıyan yeni bir sanat ve beceri yolu bulup millete göstermek ve o yolda yeni nesli yürütmek için rehber olmak gibi kutsal bir hizmet bekliyoruz. Maarif Vekaleti'nin halkı tanımış, çevreyi ve memleketi değerlendirmiş, öğretmen ve uzmanlardan oluşan bir ilim ve kültür kongresini Ankara'da toplamayı düşünmüş olması ve bugünkü zor şartlara rağmen bu girişiminde başarısını büyük bir beğeni ile anarım.

Huzurunuzda ve millet huzurunda millî eğitimimiz hakkındaki görüş ve düşüncelerimi söylemeye imkân vermiş olan bu toplantıdan yararlanarak geleceğimizin kurtuluşunun saygıdeğer liderleri olan Türkiye kadın ve erkek öğretmenleri hakkındaki saygı dolu duygularımı hatırlatmak isterim.

Gelecek için hazırlanan vatan çocuklarına, hiçbir zorluk karşısında baş eğmeyerek sabırla çalışmalarını ve eğitimdeki çocuklarımızın ana babalarına da yavrularının eğitimlerini tamamlamak için her fedakârlığa katlanmaktan çekinmemelerini öneririm. Büyük tehlikeler karşısında uyanan milletlerin ne kadar kararlı oldukları tarihçe ispat edilmiştir. Silâhıyla olduğu gibi beyniyle de mücadele etmek zorunda olan milletimizin, birincisinde gösterdiği gücü ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur. Milletimizin temiz karakteri yetenek ile doludur. Ancak bu doğal yeteneği ortaya çıkarabilecek yöntemlerle donatılmış vatandaşlar gereklidir. Bu görev de sizlere düşüyor. Millî hükûmetimizin ciddiyet ve içtenlikle istediği derecede Türkiye kadın ve erkek öğretmenlerinin hayat ve refahını henüz sağlayamamakta olduğunu biliyorum; fakat milletimizi yetiştirmek gibi kutsal bir görevi üzerine alan yüce heyetinizin bugünün durumunu dikkate alacağından ve her zorluğu yenerek bu yolda gayet sabırla yürüyeceğinden şüphem yoktur. Göreviniz çok önemli ve hayatidir. Bunda başarılı olmanızı Yüce Allah'tan dilerim.

Hâkimiyet-i Milliye: 21.7.1921

Mustafa Kemal Paşa'ya Başkumandanlık Verilmesine Ait Kanun Dolayısıyla

5 Ağustos 1921

Yüce Meclis'in manevî kişiliğinde görünen ve yerleşmiş olan başkumandanlık görevini fiilen yapmak üzere beni memur etmiş olduğunuzdan dolayı teşekkürlerimi sunarım. Bu rütbe Yüce Heyetiniz'in hakkımdaki güven ve emniyetinin açık bir delili olduğundan dolayı benim için pek değerli bir ödüldür ve bu ödülün hayatımın en değerli ödülü olacağını arz ederim. Bundan dolayı; bu rütbeye lâyık olmak için bütün varlığımı istekleriniz dairesinde harcamaktan bir dakika çekinmeyeceğimi bilmenizi ve kabul buyurmanızı rica ederim.

Efendiler, zavallı milletimizi esir etmek isteyen düşmanları, Allah'ın yardımıyla mutlaka mağlûp edeceğimize güvenim ve bağlılığım bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada bu tam inancı, Yüce Heyetiniz'e karşı, bütün millete karşı ve bütün âleme karşı ilân ederim.

Bu güvenimin fiilîyata girmiş olması için gerek duyduğu tek bir şey varsa o da Yüce Heyetiniz'in beni koruması ve milletimizin bana daima yardım etmesidir. Gerek Yüce Heyetiniz'den ve gerek büyük ve şefkatli milletimden daima büyük bir korumaya sahip olacağıma güvenim büyüktür.

Bundan dolayı, Yüce Heyetiniz'den aldığım moral gücüyle bu dakikadan itibaren Başkumandanlık fiilî görevine başlıyorum.

Türkiye Türklerindir

Ağustos 1921

Associated Press Muhabirine demeç:

Associated Press'in Ankara'da bulunan muhabiri aşağıda olduğu gibi iletiyor:

"Yıllarca savaşmak zorunda olsak bile Yunanlıları, Anadolu'dan çıkarmaya kesin olarak karar verdik."

Ankara ovasına hâkim Çangal köyü dolayındaki yazlıkta beni kabul eden Mustafa Kemal Paşanın ilk sözleri bunlar oldu. Kendisi;

"Türkiye Türklerindir, diye ekledi, işte milletseverlerin ilkesi budur. Biz, haklarımızın savunulması için savaşı sürdürmeye karar verdik.

" Bizim savaş çözümlerimiz açık bir biçimde bellidir. Trakya'ya gelince: Doğu Trakya art bölgemizin ayrılmaz bir bölümünü oluşturmakta ve Türk çoğunluğuna sahip bulunmaktadır. Trakya'nın diğer bölümleri için biz, seve seve halkoylamasına başvurulmasını kabul edeceğiz. İstanbul bizimdir. Ancak Boğazlar ve Marmara Denizi için başkentin güvenliği sağlanmak şartıyla bir çözüm yolu kabul etmeye hazır bulunmaktayız.

(Birkaç satır atlanmıştır)

Her zamandan daha çok inanıyorum ki savaş pahalı bir iştir. Savaşın sürüklediği sıkıntı ve korkudan üzüntülüyüm. Ancak savaşsız elimizdeki silâhları bıraktığımız zaman; nasıl bütünüyle paramparça olacağımızı da biliyorum.

Eğer bizi rahat bırakırlarsa millî hareketimizle Türkiye'nin gelişimine çalışacağız.

Bütün içkilerin satımının yasaklanması için katı kanunlar yaptık, kumar oyunlarını kaldırdık. Biz, Amerika'nın bize dostluğunu göstermeyi sürdürmesini ve bizimle ticarî ilişkide bulunmasını umuyoruz. Amerika kadar demokrat olduğumuzu da sanıyoruz.

Biz birleştik. Hükûmeti devirmeye çalışacak Enver yanlısı bir partinin var olduğu doğru değildir. Bolşeviklerle ilişkimize gelince, biz onlarla bir dostluk antlaşması yaptık. Başlıca şartlardan biri şu ki Ruslar ülkemizde propaganda ve kışkırtmalar yapmayacaklar, çünkü Sovyet sistemiyle bizim sistemimiz arasında köklü ayrılık vardır.

Vakit: 2.9.1921

Sakarya Meydan Savaşı Hakkında

19 Eylül 1921

Saygıdeğer Arkadaşlarım!

Milletimizi yok etmek niyetinde ve girişiminde bulunan düşmanlarımız, I. Dünya Savaşı'nda, içinde bulunduğumuz grubun mağlûbiyetinden yararlanarak amaçlarını hızlı bir şekilde gerçekleştirme girişimlerinde bulundular. Herkesçe bilinir ki; ateşkes zamanında memleket ve milletin hayatını savunmak için elimizde var olan bütün araçları almak hususunda girişmedikleri hiçbir yol kalmamıştır. Gerçekten ordumuz dağıtılmış ve elimizde silâhımız, topumuz hemen yok denecek bir duruma getirilmişti. İşte böyle bir zamanda idi ki, düşmanlar amaçlarını tamamen sağlamak için Yunan ordusunu memleketimize saldırttılar. Bu sırada düşman karşısına çıkabilenler yalnız kalp ve vicdanları hürriyet ve haysiyet ateşiyle dolu millet fertleri olmuştu.

Gerçekten Yunan ordusu, karşısında yalnız millî kuvvetlerden ibaret zayıf bir hat bulmuştu. Fakat, bunun gerisinde millet ve milletin temsilcilerinden oluşmuş olan yüce heyetiniz varlığımızı savunmak için tek vasıtanın ordu olduğunu kabul ederek, böyle bir orduyu meydana getirmek için, bütün yardım ve çabalarını harcamaya başlamıştı. Ancak düşmanlarımız bize bu fırsatı vermek istemediklerinden derhal millî kuvvetlerimizin üzerine hücum ettiler. Ve bunun sonucunda Bursa, Uşak gibi değerli şehirlerimiz de -İzmir gibi- zoraki düşmanın eline geçti. Fakat, hükûmet, hükûmetimiz bundan etkilenmedi. Ve bir an bile duraksamadan, ordusunu oluşturmak için hazırlıklarına devam etti. Ve bu gayret ve emeklerle, memleketin harp kısmında ordunun ana öncüsü denebilecek bazı teşkilâtlar şekillenmeye başlamıştı. Fakat, düşman bunu mutlaka önlemek için fırsat arıyordu.

Ordunun vücut bulmasını kendi çıkarlarına aykırı gören bazı hainler, İstanbul ileri gelenlerinin, İstanbul'un daima tehlikeyi göremeyen ileri gelenlerinin hareket tarzından da yararlanarak hükûmetimize isyan etti ve düşmanlara katıldı. Bunu çok uygun bir fırsat sayan düşmanlarımız; derhal baskın tarzında Bursa'dan, Eskişehir yönünde taarruza geçtiler. Öyle bir zamanda idi ki, kuvvetlerimiz Gediz ve Simav taraflarında uğraşıyorlardı. Fakat, bu meşgul olan kuvvetlerimiz derhal İnönü'nde toplandı, düşman taarruz ve tecavüzüne karşılık verdi ve ordumuz millî tarihimize Birinci İnönü zaferini yazdı. Gerçekte İnönü'nde bu zaferi kazanmıştık; fakat arzu edilen orduyu meydana getirmek için gereken zaman gecikmişti. Bundan dolayı artık bundan sonra yeniden ordumuzu oluşturmak ve şekillendirebilmek için çalışmaya başlandı. Düşmanlarımız bu hazırlıkların da önüne geçmek istediler. Bu kez daha çok kuvvetlerle ve daha büyük ölçüde, çeşitli yönlerden yeni bir baskın hareketi gerçekleştirmişlerdi. Bu baskın hareketi de yine ordumuz tarafından emniyet ile karşılanmış ve sonucunda da İkinci İnönü zaferini kazanmıştık. Tıpkı birincisi gibi, bu ikinci zafer elde edilmekle beraber ordunun hazırlıkları için yine gecikme olmuştu. Bundan dolayı üçüncü kez yeniden pek büyük emek ve çabalarla ordunun hazırlıklarına devam edilmeye başlandı.

Üzerimize saldıran Yunan kuvvetleri, böyle Türk kuvvetlerine çarparak parçalandıkça, gerçekten bizi yok etmek isteyen düşmanlarımız daha büyük ölçüde önlemler almak, gayret ve hırs uyandırmakla uğraştılar. Ve bütün bu çalışma sonucunda Yunanistan'ın hemen bütün silâhlı kuvvetlerinden oluşmuş son derece mükemmel, donanmış, kuvvetli ve büyük bir ordu Anadolu'nun içerisine saldırdı. Artık düşmanlarımız bir görüşe varmışlardı ki, bu kuvvetli ordu, kuruluş hâlinde bulunan ve hazırlıklarını tamamlamaya zaman bulamayan Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunu tamamen ortadan kaldıracak, memleket ve milletimizi yok etme hususundaki kararlarının uygulamasına hiçbir engel bırakmayacaktır. Bu düşman ordusu, Temmuz ortalarında taarruz harekâtına başlamıştı. Ordumuz bu harekâta karşı bildiğiniz gibi İnönü, Kütahya ve Altıntaş kuzey ve kuzeydoğusunda bulunan uzun bir hatta bulunuyordu. Bu hatta düşmanla savaşmaya başlamıştık. Fakat, daha ilk temasta, düşmanın sayıca ve araç bakımından üstünlüğü görünüyordu. Buna dayanarak ordumuz bu hat üzerinde kesin savaşı kabulden çekinmekle yalnız mevzii savaşlar vererek düşmanı fazla zararlara uğratmakla yetindi. Ve bunun sonucunda ordumuz Eskişehir doğusu ve Seyitgazi hattına çekildi. Böylece bu hatta da görüldü ki düşman ordusunun üstünlüğü kalıcıdır.

Bundan dolayı meydan savaşı vermeden, yalnız düşmanı kayıplara uğratmak için savaşlar yapıldı. Ve bundan sonra ordumuzu biraz daha tamamlamak ve memleketimizin diğer kısımlarında bulunan yedek kuvvetlerin katılımına zaman bırakmak ve herhalde bizim için uygun ve düşman için uygun olmayan bir bölgede Meydan Savaşı'nı kabul etmek uygun görülmüştü. İşte böyle bir kararla ordumuzun ana kısımları düşman ordusu ile olan temasını kesmişti... ve uzak bir mesafede doğuya çekilmiş, yaklaşık 26 Temmuzda Sakarya gerisinde toplanmıştı. Düşmanlarımız ve düşmanlarımızın uygulama aracı olan Yunan ordusu, ordumuzu sıkıştırıp mağlûp edemeyince, elinde yalnız birkaç şehir ve biraz arazinin kaldığını gördü. Ve bunun bir hedef elde edemeyeceğine doğal olarak inanmış oldu. Her halde tasarladıkları hedefe ulaşmak için ordumuzla mutlaka kesin sonuç verecek bir meydan savaşı yapmak mecburiyeti bulunuyordu. İşte biz, bu mecburiyetten dolayı düşmanın mutlaka doğuya yöneleceğine inanmıştık ve Sakarya doğusunda, gelecek olan düşmanı emniyetle karşılamak için lâzım gelen hazırlıklarda bulunduk. Gerçekten, düşman Eskişehir'de o güne

kadar oluşan kayıpları gidermek ve ileri yürüyüş esnasında uzayacak menzil hatları üzerinde gereken düzenlemeleri yapmak için 15-20 gün kadar bir zaman harcadıktan sonra 13 Ağustosta ileri yürüyüşüne başladı. 13 Ağustostan 17 Ağustosa kadar Porsuk suyunun kuzeyinden ve güneyinden ve Sakarya'nın yukarı kısmının güneyinden olmak üzere toplam 10 piyade bölüğü ve bir süvari bölüğünden oluşmuş olan kuvvetli ordularını yürüttü. Ağustos'un 17 ve 18'inci günleri bu düşman, Sakarya batısında ana ordumuzla temasa geldi. Düşman belki bizim Mihalıççık ve Sivrihisar'da ciddî bir direnişte bulunacağımızı varsayarak bu hatta kuvvetlerini toplamış olarak hazırlanmıştır. Halbuki bu sahada düşmanla temasta bıraktığımız kuvvetler yalnız süvari bölükleriyle yükü hafif ve küçük piyade müfrezelerinden ibaretti. Ve bunlar düşmanın harekâtını mümkün olduğu kadar geciktirerek ve durdurarak ve teması koruyarak geriye çekilmişlerdir. Özellikle düşman ordusunun sağ tarafı ve sağ tarafının gerisinde faaliyetler gösteren süvari kütlelerimiz düşmanın harekâtına olağanüstü zorluklar çıkardı.

Bu şekilde düşmanın bütün stratejik plânlarını meydana çıkarmıştı. Düşman, Sakarya karşısına geldikten sonra almış olduğu düzenin ordumuza taarruza ve ordumuzu arzu ettiği gibi mağlûp etmeye uygun olmadığına karar vermiş olacaktır ki, 13 Ağustostan 23 Ağustosa kadar önemli bir hareket yapamadı. Bu süre zarfında yalnız stratejik düzenini değiştirmekle uğraştı. Düşmanın bu yeni stratejik düzeninde takip ettiği görüş, ana kuvvetleriyle ordumuzun sol tarafını çevirerek ordumuzu yok etmek ve ondan sonra Ankara'ya gelip Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükûmetini dağıtmak ve bütün Anadolu'ya hâkim olmak idi. İşte bu maksada dayanan strateji plânını yaparken bizim nazarımızda meydana gelen aşamalar şunlar idi: Düşman 1-2 tümenini Sakarya'nın batısında terkettikten sonra geri kalan sekiz tümenini güneye ve doğuya kaydırarak Ilıca vâdisinin güney sahasında doğuya doğru yürütüyordu. Doğal olarak biz de daha çok öncesinden düşmanın bu maksadını keşfetmiş bulunduğumuz için ordumuza ona göre önlem aldırmış bulunuyorduk. Daima düşman sağ tarafı karşısında harekât yapan süvari bölüklerimiz ve yükü hafif piyade bölüklerimiz, düşmanın geri dönüş yollarının üzerine, menzil hatları üzerine birçok hücumda ve devamlı taarruzlarda bulundular. Birçok kollarını vurdular, birçok otomobillerini ve diğer nakliye araçlarını tahrip ettiler, yahut ganimet aldılar ve binlerce düşman Çeltik yakınından geçen menzil hatlarını kuzeye taşımak zorunda kaldı. Düşman 23 Ağustos sabahına kadar tasarladığı plânın bütün uygulamalarını tamamlamıştı. Ve bugün sabahleyin bütün doğuya gitmekte olan kuvvetlerini kuzeye yöneltti ve ileri harekete başladı. Bizim, İnler, Katrancı güneyinde ve onun doğusunda Kirazoğlu ve daha doğuda Mangaldağı denilen bazı mevzilerde ileri bölüklerimiz vardı. Düşman bu ileri bölüklerimize hücum etti. Bazı yerler hafif ve bazı yerler de ciddî ve kanlı savaşlarla müdafaa olundu. Nihayet 23-24 Ağustos gecesi orada bulunan bölüklerimiz zaten kararlaştırılmış olduğu gibi ve önceden aldıkları talimat gereğince geriye, ana mevzilere alındılar. Düşman, aynı günü takip eden gecenin sabahında Beylikköprü civarında da hafif postalarla sağlamlaştırılmakta bulunan kısımdan bir ilâ bir buçuk tümenini nehrin doğusuna geçirmeye başladı. Ağustos'un 24 üncü günü düşmanın Beylikköprü'den doğuya geçmiş olan kuvveti üzerine o çevrede bulunan bölüklerimiz kuzeyden ve güneyden taarruz ettiler. Savaş, akşama kadar ve bütün gece devam etti. Bunun sonucunda düşmanın doğuya geçirmiş olduğu bölükler, olağanüstü kayıplara uğratıldı. Ve hemen köprünün çevresinde ve doğusunda kurulmuş mevzilere kadar sürüldü. 25 Ağustos günü düşman Beylikköprü'den Haymana'nın 20-30 kilometre daha doğusuna kadar uzayan bütün cephe üzerinde genel taaruza geçti. Bu taarruzlar daha başlangıcında yalnız bir nokta ayrı olmak üzere büyük kayıplar ile uzaklaştırıldı ve durduruldu. Yalnız Haymana güney sahasında, Alancık'ın kuzeyinde Türbetepe denilen bir mevziimiz vardı ki, düşman burayı geçici bir şekilde işgal etmiş bulunuyordu. Fakat, aynı günde o çevrede bulunan yedek bölüklerimiz karşı taarruza geçti. Ve çok kahramanca taarruz ve hücumlarla düşmanın oraya varmış olan bölüklerini hemen tamamen denilecek bir biçimde yok etmiş, buradaki düşman askerînin, küçük bir kısmını oluşturan geri kalan kısmını kıyıya atmıştır. Ve bu şekilde aynı günde orası tekrar geri alındı. Bugünkü savaşta düşman bu tepede ve Yıldızdağı civarında olağanüstü kayıplara uğratıldı. Ağustosun 26'ncı günü düşman yine bütün cephe üzerinde genel taarruzlarına devam etmiştir. Ve bu taarruz harekâtında gelişen düşman bölüklerinin bölünmesi şöyle idi:

Bir buçuk tümen kadar kuvveti Beylikköprü ve bunun kuzeyinden hücum ediyordu. İki tümen kadar bir kuvveti Yıldız ve bunun doğusundaki Devidemir mevzilerimize taarruz etti ve bunun daha doğusunda Sapanca sahasında 4-5 fırka kadar kuvveti hücum etti. Düşmanın bugünkü taarruzu bile genellikle her yerde uzaklaştırıldı ve durduruldu ve pek çok kayıplar verdirildi. Yalnız Haymana'nın güneyinde Yamak'ın doğusunda bir miktar arazi kazanmada başarılı oldu. Fakat kısa bir mesafe içinde ilerleyebilen düşman kuvvetleri derhal alınan önlemlerle durduruldu. Bunu izleyen günde, 27 Ağustosta düşman ordusu Sapanca-Yamak arasındaki kısmı ayrı olmak üzere yine bütün cephe üzerine genel taarruz yaptı. Düşman bu taarruzda hiçbir yerde en ufak bir başarı bile kazanamadı. 28 Ağustosta yine düşman gündüz ve gece devam etmek üzere bütün hattımıza taarruz etti. Bu taarruz sonucunda Beylikköprü yakınında ve sol tarafımız karşısında düşman bir kısım arazi kazanmada başarılı oldu. Fakat, buna karşılık özellikle sol tarafımız karşısında yerine konulamayacak büyük kayıplara uğratılmıştır. Bununla beraber düşman, taarruzlarında ısrar ediyordu. Ağustos'un 29'uncu günü yine Beylikköprü'den tâ Dikilitaş ve onun daha doğusunda Büyükgökgöz mevzilerine kadar bütün kuvvetiyle genel taarruza kalkışmıştır. Bugünkü savaş sonucunda Dikilitaş civarında ve onun biraz batısında fazlaca bir kısım arazi kazanmada başarılı oldu. Bunun ardından ordunun merkezini Sarı Hâlil ve Kursak mevkilerinden geçen hatta almayı uygun gördük. Dikilitaş civarında ilerlemeye başarılı olan düşmana karşı tertibat almış olan kuvvetlerimizle düşmanın bir hizaya gelmesi için bütün cephede böyle bir değişikliği uygun bulduk. Gerçekten durum harita üzerinde düşünülürse görülür ki, bugüne kadar bölüklerimizin savunduğu hat, tamamen bir dik açı oluşturmak üzere kuzeyden güneye uzanan Sakarya hattı ve tamamen batıdan doğuya uzanan Ilıca hattından kurulmuş oluyordu. Şimdi biz, bu dik açıyı atarak savunma hattının merkezini geriye almak suretiyle daha kısa, daha yoğun hale konan bir savunma hattına sahip bulunmuş oluyorduk. Yani düşmanın Dikilitaş yönünde biraz arazi kazanmış olması, bize cephe değişiklikleri yaptırttı. Ve bu değişiklikler düşmanın aleyhine ve bizim lehimize olmuştur. Doğal olarak böyle bir cephe değişikliği manzarası düşmanı çok ümitlere düşürdü. Onun için 30 Ağustosta tekrar düşman Beylikköprü bölgesinde ve Sarı Hâlil ile Kursak bölgesinde ve buradan doğuda Büyükçalış yönünde ordumuzun sol tarafı aleyhine olmak üzere genel taarruza geçti. Bugünkü harekât sonucunda düşmanın bütün taarruzları hemen her yerde başarıyla uzaklaştırıldı. Yalnız Çaldağı batısında hafif bölüklerle sağlamlaştırılmakta olan araziye kolaylıkla girmiş oldu. Bundan dolayı düşman sanırım biraz daha ümitlendi. 31 Ağustosta tekrar bütün cephede taarruzunu sürdürdü ve bu taarruz sonucunda Sivrihisar ve bunun doğusunda bulunan Çaldağı sahasında bir kısım arazi kazandı. Bugüne kadar cereyan eden haberleşmelerden orada gözle görülen durum şu idi: Düşman uğradığı büyük kayıplar yüzünden artık bizim sol tarafımız aleyhine olan taarruzdan tamamen vazgeçti. Fakat, merkezde, hafif tutulmuş yerlerde taarruzunu yenilemekle belki bir sonuç alabileceğini zannettiği kanaati ortaya çıktı. Ve gerçekten 1 Eylülde doğudan kaydırabildiği kuvvetlerin katılımıyla sağ tarafımız aleyhine ve merkeze, Haymana ve Dikilitaş'a kadar olan sahada genel taarruz yaptı. Ve bu taarruzu 2 Eylülde yine sağ kolumuza ve merkezimize karşı yeniledi. Bugünkü taarruz sonucunda düşman Çaldağı üzerinde bulunan bazı bölüklerimizin daha doğuya çekilmesine neden olmuştur. Bu elimizde bulunan harita, Kiepert'in tercüme olunmuş haritasıdır. Elbette bütün dünya bu harita ile harekâtı takip ediyor. Gerçekten bu haritaya bakılınca Çaldağı bütün sahaya son derece hâkim bir mevzi gibi görünüyor. Görünüşte böyle bir mevziin düşman eline geçmesi savaşın artık aleyhimize döndüğü gibi bir fikir verebilir. Fakat Efendiler, bu çok yanlış bir fikirdir.

Daima özünü koruyan, aklını ve ileri görüşlülüğünü koruyan bir ordu için mevziin önemi yoktur. Bir asker her yerde savaşır. Tepenin üstünde, tepenin altında, derenin içinde de savaşır. Bundan dolayı bu kurala uyarak hareket eden ordumuz, Çaldağı'nın düşman eline geçmesinden de hiç endişe etmedi. Çaldağı'nın 500 metre, bin metre doğusunda bulunan savunma açısından daha güvenli ve daha sağlam bir hat üzerinde yerleşti. 3 Eylülde düşmanın bütün cephede sessizliği, yorgunluğu görünüyordu ve birtakım önlemler almakta olduğu hissediliyordu. Fakat, Eylülün dördüncü günü düşman, toplayabildiği kuvvetlerle sağ kolumuz ve merkezimiz karşısında bulunan mevzilerini destekledi ve oradan tekrar taarruza

geçmek istedi. Fakat, bu kez düşmanın bütün taarruzları son derece fazla kayıplarla her noktada durduruldu ve uzaklaştırıldı. Düşman gerçekte mağlûp olmak üzere idi veyahut mağlûp olmuştu. Fakat, öyle birtakım emeller peşinde, o kadar hayaller içinde geziyordu ki bu mağlûbiyeti bir türlü kendi kendine kabul etmek istemiyordu. Onun için Eylül'ün beşinci günü bile toplayabildiği son yedekleriyle son bir taarruz ve boğazlanmışcasına bir harekette bulunmaktan kendini engelleyemedi. Gerçekten bütün bu kuvvetlerle yalnız ordumuzun merkezine bir taarruz yaptı. Fakat, bu taarruzu bile büyük kayıplar ile durduruldu ve uzaklaştırıldı. Artık düşman bütün cephe üzerinde taarruzdan vazgeçmek zorunda kaldı ve savunmaya geçmek mecburiyetini hissetti.

Papulas'ın resmî olarak yayınladığı raporunu burada okudum. O rapora göre Papulas, sanıyorum ki, bugüne kadar cereyan eden savaşlardan ve özellikle 6 Eylülden sonra, kendisince savaşı bitiriyor. Raporunda kısaca diyor ki: Türkiye ordusunu mağlûp ettim, nehrin doğusunda yerleştim. Halbuki bizim plânımızın yalnız birinci aşaması son bulmuştu. Henüz ikinci aşamasına başlamamıştık. Gerçekten Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunun plânı düşmana istediği yerde savaşmak ve öncelikle onu çarpışmaya zorlamak ve çarpıştıkça kırmak ve beli üzerine atılmaktı, bundan dolayı maksadımızın birinci aşaması tamamen tasarladığımız gibi oluşmuştu. Onun için ikinci aşaması başlıyordu. 6 Eylülde artık düşmanın harekete ve faaliyete gücü kalmadığı tamamen görünüyordu. Fakat, direnişinin ne dereceye kadar kırıldığını anlamak için derhal cephemizin merkezinden karşı taarruza geçildi. Ve yaklaşık iki tümenlik bir cephe üzerinde bu taarruz hareketi yapıldı ve başarılı olundu. Ve zamanın uygun olduğu derecede ileriye gidildi. Eylül'ün sekizinci günü bu harekete devam edildi ve yine elde edilmiş olan başarılar arttırıldı ve artık kanaat geldi ki, düşman ordusunun tepelenmesi zamanıdır. Bundan dolayı daha köklü ve daha genel şekilde hazırlıklara başlanıldı. Eylülün dokuzuncu günü hazırlıklar ile vakit geçirdik. 10 Eylül günü bütün ordu cephesinde ve özellikle düşmanın sol kolu aleyhinde Beylikköprü'nün doğusunda bulunan kuvvetlerine genel taarruz yaptık. Bu taarruzumuz çok kısa bir zamanda gayet büyük sonuçlar verdi. Düşman ordusunun hayat ve ölümüyle ilgili ve son derece önemli olan mevziler kahraman askerlerimiz tarafından derhal işgal edildi. Ve buraları işgal eden düşman, topunu, tüfeğini terkederek perişan bir şekilde Beylikköprü yönünde kaçmaya başladı (Alkışlar). İşte bugüne kadar burada oturmaya, burada yerleşmeye ve karşı harekât için hazırlanmaya karar vermiş olan Yunan ordusu derhal geri dönmeye karar vermiştir. Bu darbe ile düşman ordusunu geri dönmeye zorladık. Gerçekten 11 Eylülde düşman, sağ tarafından başlamak üzere batıya doğru çekiliyordu. Fakat, bizim yönelttiğimiz taarruz o kadar etkili, o kadar yok edici idi ki, buna karşı düşman ordusu, Yunan milletinin gösterebileceği en büyük cesaret, yiğitlik, kahramanlık ne ise onların hepsini göstermek suretiyle karşı koymak ve savunmada bulunmak mecburiyetinde idi. Ve gerçekten öyle olmuştur. Düşman, sağ kolundan getirmiş olduğu kuvvetlerle destek bulmuş ve ordusunun çekilme hareketini yapabilmek için karşı taarruza geçmiştir. 11 Eylül günü düşmanın yaptığı bu taarruzların tamamı kırıcı ve ezici bir şekilde uzaklaştırılmıştır. Ve 12 Eylülde ordumuz şiddetli hareketlerle taarruza devam etti. Ve düşman bütün gayretlerine rağmen en önemli mevzileri süngülerimize bırakmak zorunda kaldı. Kartaltepe, Beştepeler, onun güneyinde uzayan mevzileri bırakmış idi.

Zaten düşman ordusunun maddîyat ve manevîyatı bozulmuş ve sarsılmıştı. Bu darbenin etkisi altında artık düzenli bir çekilme görüntüsünü de kaybederek perişan bir halde; bir an önce nehrin batısına atılmaktan başka bir şey düşünmedikleri anlaşılıyordu. Nihayet 13 Eylülde bu saha düşmandan tamamen temizlenmiş bulunuyordu. Bu sahada meydan savaşı cereyan ederken Afyonkarahisar ve Dinar taraflarında bulunan bölüklerimiz de Uşak, Karahisar hattına taarruz ettiler. Hat ve köprüleri tahrip ettiler. Düşmanın menzil hizmetlerini karışıklığa düşürmek suretiyle buradaki Meydan Savaşı'nın kazanılmasına yardım etmişlerdir. Düşmanın çekilme hareketleri olurken daha önce düşmanın sağ tarafı arkasında bulunan yükü hafif bölüklerimiz derhal düşmanın geri dönüş yolu yönünde taarruz etti ve önüne gelen düşman bölüklerini perişan etti, dağıttı. Ve biliyorsunuz, Sivrihisar'a kadar girdi. Yunan ordusu Başkumandanın şahsına ait eşyasına varıncaya kadar birçok şeyleri ganimet olarak aldı. 13 Eylülden bugüne kadar (ki, bugün 19 Eylüldür) geçen aşamaları kısaca arz

edeceğim: Düşman nehrin batısına atıldıktan sonra tamamen çekilmeye devam edecek halde değildi. Onun için öncelikle toplanmak ve ondan sonra yürümek zorunda kaldı. Bundan dolayı mümkün olduğu kadar kuvvetli olarak nehrin geçitlerini tutmuş ve onun gerisinde toplanmaya uğraşmıştı. Bizim ona karşı uygulamak istediğimiz harekât, nehir boyunca yalnız işgal hareketi yapmak ve düşmanın kuzey ve güney tarafları dışından geri dönme yolunu kesmektir, bu hareketimiz şimdiye kadar başarıyla cereyan etmiş ve başarıyla devam etmektedir (elhamdülillâh sesleri). Yalnız çok arzu ederim ki, Düşman daha çok burada uğraşmış bulunsun. Ancak bu hareketin tehlikesini fark etmiş bulunacaktır ki, artık nehrin savunmasından vazgeçerek batıya doğru süratle çekilmeye başlamıştır. En son durum şudur: Düşman ordusu Mihallıççık ile Sivrihisar arasında ve daha çok demiryolu güzergâhında toplanıyor ve oradan geri çekilmek istiyor. Ve bizim bölüklerimiz nehri her noktadan geçmiş. Mihallıççık ve Sivrihisar hattına yaklaşmakta bulunuyor. Kuşatmakla görevli olan kuvvetlerimizden bir kısmı Hamidiye, Mahmudiye, Arapören civarındadır. Yani Seyitgazi'nin kuzey doğusunda ve Alpı köyünün güneyindedir. Diğeri Kuzeyden gelen diğer kuşatma kolumuz Kartaltepe'yi işgal etmiştir ve doğru Alpı yönünde hareket hâlinde bulunuyor. Doğal olarak bu duruma göre düşmanın durumu pek de mutluluk verici olmasa gerekir (Allah daha fena etsin sesleri). Bu ayrıntılı bilgiyi özetlemek istersek diyebiliriz ki; düşman, ordumuzun sol kolunu kuşatmak suretiyle hızlı ve yok edici bir sonuç almak istiyordu. Düşmanın bu stratejik harekâtını iptal ettik. Düşmanı düzen dairesinde savaşa zorlayarak, öncelikle stratejiyle mağlûp ettik. Savaşı cephe savaşına çevirdik. Onun ardından merkezimizi yarmak istedi, bunda da başarılı olamadı. Ondan sonra savunmada kalmaya karar verdi. Taarruz hareketlerimizle bunu da önledik. Ve bu şekilde yirmi bir gün, gecesiyle beraber, devam etmek üzere Sakarya Meydan Savaşı kahraman ordumuz tarafından kazanıldı (şiddetli alkışlar).

Efendiler! Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunun Sakarya'da kazanmış olduğu meydan savaşı, çok büyük bir meydan savaşıdır. Savaş tarihinde belki benzeri olmayan bir meydan savaşıdır. Bilirsiniz ki, büyük meydan savaşlarından biri olan Mukden Meydan Savaşı bile yirmi bir gün devam etmemiştir. Bundan dolayı ordumuzun savaş tarihine bir örnek olan bu zaferi kazanmış olmasından dolayı Yüce Heyetiniz'i tebrik ederim (Alkışlar). Bu parlak zaferin kazanılmasını sağlayan kişileri yüksek huzurunuzda ve bu kürsüden büyük saygı ve övgülerle anmayı vicdanî bir borç kabul ederim. Genelkurmay Başkanımız Fevzi Paşa Hazretlerinin bu Meydan Savaşı'nda yaptığı hizmetler çok büyük övgülerle anılmaya layıktır. Pek saygıdeğer, faziletli ve değerli olan bu yüce şahıs, savaş alanlarının hemen her noktasında gece ve gündüz hazır bulunmuş ve çok isabetli ve değerli tedbirlerini yerinde, gerekenlere ulaştırmış ve daima sevinç verecek, manevî kuvveti yükseltecek öğütleri bol bol kullanmıştır. Adı geçen şahsın olağanüstü hizmetleri övgüye ve beğeniye değerdir. Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa Hazretleri derin bir zekâ, yorulmaz bir kararlılık, iman ve faaliyetiyle gece gündüz harekâtın en ufak noktalarına varıncaya kadar etkili olmuş ve son derece geniş bir görüşle ordusunu sevk ve idare ederek bu başarı ve zafere ulaştırmıştır. Diğer grup ve kolordu ve tümen, alay ve diğerleri... Kumandanların her biri, birbiriyle yarışırcasına fedakârlık, kahramanlık ve dayanıklılık göstermişlerdir. Subaylarımızın kahramanlıkları hakkında söyleyecek söz bulamam, yalnız ifadede doğru olabilmek için diyebilirim ki, bu savaş, subay savaşı olmuştur. Bundan dolayı subay arkadaşlarımın en ufak rütbelisinden en büyük rütbelisine kadar değer ve fedakârlıklarını bütün kalp ve vicdanımla ve hakkını vererek anarım. Erlerimizi övgülerden çok yüksek görürüm. Zaten bu milletin evlâdı, başka türlü düşünülemez. Bu milletin evlâtlarının fedakârlıklarının, kahramanlıklarının için tek bir benzeri bulunamaz. Erlerimiz hakkında yeni bir şey eklemek isterim: Kahraman Türk askerî, Anadolu savaşlarının manasını anlamış, yeni bir ülkü ile savaşmıştır.

Efendiler! Böyle evlâtlara ve böyle evlâtlardan oluşmuş ordulara sahip bir millet, elbette hakkını ve istiklâlini bütün manasıyla korumakta başarılı olacaktır. Böyle bir milleti istiklâlinden mahrum bırakmaya kalkışmak hayal ile uğraşmaktır. Efendiler! Müdafaa-i Milliye Vekilimiz Refet Paşa Hazretleri savaşın bütün cereyanı anında ordunun ihtiyaç duyduğu ve duymadığı her şeyi başarıyla ve zamanında yetiştirmiştir. Bu, zaferin elde edilmesi için birinci etkenlerdendir. Bundan dolayı kendisine teşekkürlerimi sunarım.

Efendiler! Düşmanın pek büyük çabalarla, fedakârlıklarla vücuda getirdiği ve diğer bazı devletlerin de büyük yardımlarıyla destekledikleri gerçekten mükemmel ve kuvvetli ordularını mağlûp etmek için kendimizde bulduğumuz kuvvet ve kudret, davamızın haklılığındandır. Gerçekten biz, millî sınırımız içinde hür ve bağımsız yaşamaktan başka bir şey istemiyoruz. Biz, Avrupa'nın diğer milletlerinden esirgenmeyen, hukukumuza tecavüz edilmemesini istiyoruz. I. Dünya Savaşı'nda içinde olduğumuz grubun mağlûp olması yüzünden uğramamız gereken cezayı Suriye ve Irak gibi geniş memleketlerimizin yönetimi ve geleceğinin belirlenmesi hakkını o memleketler halkına bırakmak suretiyle hâkimiyet hakkımızdan vazgeçerek çekmiş bulunuyoruz. Hiçbir mağlûp devletten bu kadar geniş ve bu kadar zengin memleketler alınmamıştır. Bu araziyi bizden almak için yönetimimize yüklenilenlerin tamamı asılsızdır. Ve görünen nedenlerden ibarettir. Çünkü bugün işgal altında bulunan bu memleketlerdeki halkın, medeni olduğu öne sürülen yönetimlere karşı isyan etmekte olmaları, bütün kalp ve vicdanları ile tekrar bizim yönetimimizde bulunmak arzusunu göstermeleri, bizim kötü yönetimimiz hakkında söylenilen, duyurulan konuların ne dereceye kadar gerçekten uzak olduğunu tamamen ispat eder. Hükûmetimizin ve milletimizin Hristiyan unsurlara karşı adaletli bir şekilde hareket etmemiz, geleneklerimiz ve dinimiz gereklerindendir. Ve gerçekten Hristiyanlara adaletli davranıldığına en büyük delil, memleketimizin her noktasında en ufak köyünde bile Hristiyan unsurların Müslümanlardan fazla huzur, refah ve servete sahip olmalarıdır. Eğer bunlar hakkında zulüm ile, gasp ile adaletsizce muamele edilseydi doğal olarak bugünkü hal ve vaziyette bulunmamaları lâzımdı. Bundan dolayı bunun için başka bir delil ve neden söylemeye gerek görmüyorum. Fakat, bu Hristiyan unsurlardan, dışarının kışkırtmalarıyla veyahut ekmeğini yediği toprağa nankörlük ederek millî varlığımızı zarara sokmak, ihlâl etmek girişimlerinde bulunacakların fenalıklarına set çekmek çok tabiî ve mecburîdir. Bundan dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetini hatalı saymak hiç kimsenin hakkı değildir. Bugün en büyük, en kuvvetli ve en medeni milletlerin bu gibi meselelerde bize göre çok şiddetli ve zorlayıcı uygulamalara girişmekte olduğu herkesçe bilinir. Fakat, bütün dünya bilmelidir ki, sakin ve bağlı halk daima korunmuştur. Ve daima korunacaktır. Hristiyan unsurlardan olanların İslâm vatandaşlarından bir farkı yoktur. Aynı hukuka sahiptir. Ve sahip kalacaktır. Düşmanlarımızın diğer iddiaları da bu arz ettiklerim gibi asılsızdır. Yunanlılar, gasp etmek suretiyle işgalleri altına geçirdikleri bölgelerde çoğunluğun Rumlar'da olduğunu iddia ederler. Halbuki, gerçek tamamen tersidir. Bütün tarafsız istatistikler, bunu böyle göstermektedir ve milletlerarası komisyon raporlarının sonucu bunu doğrulamaktadır. Ve nihayet Londra'da harp bölgelerinde araştırmalar yapılmasını önerdikleri zaman bunu, delegeler heyetimiz kabul ettiği halde; Yunan Hükûmeti reddetmiştir. Çünkü: Araştırmaların sonucu onların değil; bizim lehimize olan gerçeği doğrulayacağına şüphe yoktu. O halde Yunanlılar bizim memleketimizin servetini çalmaktan başka bir amaç beslemiyorlar. Yunanlıların bizim yönetimimiz aleyhinde yayınlamaya devam ettikleri iddialar yazık ki bazı yerlerde kabul görüyor. Fakat, sormak gerekir ki: Onların gösterdikleri medeniyet eserleri nelerdir? Yunanlıların medeniyeti Efendiler, zulme uğramış insanların kanına, malına, canına, ırzına tecavüz ve mâsum kadın ve çocukları katletmektir. İtilâf Devletleri'nin gözleri önünde cereyan eden bu kötülükler, gerçekten Yunanlıların Anadolu'ya getirmek istedikleri medeniyetin iğrenç eserleridir! Evet, Haçlıların kahramanları arasına girmek isteyen Kral Konstantin'in Anadolu'ya ulaştırmaya memur olduğu medeniyetin eserleri: Yangın yerleri ve ihtiyar kadın ve çocuk cesetleridir (kahrolsun sesleri). Mazlûm kanı dökmekten zevk alan Yunanlıların uygulamakla oldukları zulümlere neden büyük devletler göz yumuyorlar? Ve neden bizim millî varlığımızı zarara sokanlara karşı aldığımız önlemlere kıyametler koparıyorlar? Bu sorunun cevabını medeniyet dünyası versin! Kral Konstantin bazı hükûmetlerin hoşuna gitmek için Venizelos tarafından açılan sefere gayet derin dinî amaçları canlandırmak için girişmişti. Hristiyanların asırlarca önce takip ettiği dini gayeleri canlandırmak için Hz. İsa tarafından kendini memur zannetti. İzmir'de ilk karaya çıktığı zaman İzmir şehrine değil, vaktiyle Haçlıların çıktığı yeri seçerek oraya çıkmıştır. O yerin, Eskişehir ve diğer Müslüman Türk şehirlerinin isimlerini değiştirdi. Kral Konstantin, Mareşal Foch ve General Gouraud gibi değer ve askerî şöhretleri bütün dünyaca tanınmış büyük kumandanların doğru öğütlerini gururla reddetti. Kral Konstantin'in arzusu Haçlıların kahramanları sırasına geçmek ve eski istilâcı zalimleri taklit etmekti. Avrupa bu serserilikleri

uzaktan seyretti. Fakat, Efendiler, Cenab-ı Hak bize yardım etti (elhamdülillâh sesleri) Yunan ordusu, Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusu karşısında yüz geri etti.

Sırrı Bey (İzmit)- “Senin dehan karşısında...”

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Kuşkusuz, haklarımızı elde edinceye kadar silâhımızı elden bırakamayız. Fakat, bundan bizim aşırı harp taraftarı olduğumuz sanılmasın. Böyle bir anlayış kadar büyük haksızlık olamaz. Biz tersine herkesle barış yapmak istiyoruz. Efendiler! Barış yoluyla haklarımızı elde etmek için her yola başvurduk. Bu konuda hiçbir kusur etmedik. Fakat, bizim bütün iyi niyetlerimizi, ciddîyetimizi medeniyet âlemi önünde gizlediler. Ve ancak ilkel kavimlere yapılabilir uygulama ile ve çocukça birtakım manasız tehditlerle bizi karşıladılar. Efendiler! Bütün dünyanın bilmesi lâzımdır ki: Türk halkı, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun Hükûmeti, uşak yerine konulmayı kabul edemez. Her medenî millet ve hükûmet gibi varlığının, hürriyet ve istiklâlinin tanınması talebinde kesinlikle ısrarlıdır (hay hay sesleri). Ve bütün davası da bundan ibarettir! Biz savaşçı değiliz. Barış severiz. Ve bir an önce barışın olmasını görmek ve ona yardım ve hizmet etmek isteriz. Biz, Rusya ile dostuz. Çünkü Rusya, herkesten önce bizim millî hukukumuzu tanıdı. Ve ona uydu (Alkışlar). Bu şart dahilinde bugün olduğu gibi yarın da ve daima Rusya, Türkiye’nin dostluğundan emin olabilir (Alkışlar). Bundan dolayı İtilâf Devletleri bile millî varlığımızı ve istiklâlimizi tanıdıkları halde onlarla da aramızda hiçbir ayrılık sebebi kalmayacaktır. Ve derhal barış ve ilişkiler kurulabilir.

Açık ve gerçek cephemizi tamamen açıklayabilmek için işte bu kürsüden ve kanun yapmaya geniş yetkiye sahip olan yüce Heyetiniz’in başkanı sıfatiyle açıklıyorum ki: Biz savaş değil, barış istiyoruz. Barış yapmaya hazırız ve bence buna engel hiçbir neden yoktur. Eğer Yunan ordusunun bizi kanunî ve haklı olan davamızdan vazgeçireceği düşünülüyorsa, bu mümkün değildir. Görüşün çürüklüğünü anlamak için çok basit bir kıyaslama yeterlidir. Lloyd George 16 Ağustosta Avam Kamarası’nda verdiği nutukta: “Başarılı bir harbi göze almış olan memleketin lehinde davranmak gereğini” kabul ediyordu. Bundan dolayı bu başarıyı, bu zaferi kazanan Türkiye olmuştur. Buna göre Lloyd George’un sözünden dönmeyeceğini ümit etmek isterim. Bununla beraber bizi yok etmek görüşü karşısında varlığımızı silâhla korumak ve savunmak çok doğaldır. Bundan daha doğal ve daha haklı bir hareket olamaz (hay hay sesleri).

Tunalı Hilmî Bey- “Bu çalışma daima zaferle taçlanacaktır.”

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Efendiler! Askerî harekâtımız hakkında son bilgiyi ve son sözü söylemiş olmak için arz ederim ki: Ordumuz, vatanımız içinde bir tek düşman askerî bırakmayıncaya kadar takip, baskı ve taarruzuna devam edecektir (yaşasın sesleri ve sürekli alkışlar).

Kanunla Gazilik Ünvanı ve Mareşallik Rütbesi Verilişi Münasebetiyle Meclise Teşekkürü

19 Eylül 1921

Saygıdeğer arkadaşlar! Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunun Sakarya’da kazanmış olduğu zafer dolayısıyla birkaç gün önce Yüce Meclisiniz’den yapılan tebriklere ancak bugün teşekkürlerimi sunmak fırsatına sahip oluyorum.

Aynı zamanda bugün benim şahsıma vermiş olduğunuz unvan ve rütbeden dolayı özellikle borçlu olduğum ve teşekkürlerimi arz ederim. (Estağfurullah sesleri, şiddetli alkışlar)

Kazanılan bu başarı Yüce Heyetin irâdesiyle kuvvet bulan ordumuzun irâdesi sayesinde düşman ordusunun irâdesinin kırılması şekliyle gerçekleşmiştir.

Bundan dolayı övgülerinizin gerçek muhatabı yine ordumuzdur. Bunun için ordu adına da, kendi adıma da arz ettiğim teşekkürlerimi ilâve olarak tekrar etmeyi bir görev sayarım.

Azerbaycan Elçisi İbrahim Abilof'a

14 Ekim 1921

Elçinin güven mektubunu verirken söylediği söyleve cevap:

Saygıdeğer Temsilci Hazretleri,

Azerî Türklerinin ve Sosyal Azerbaycan Şûra Hükûmetinin kardeşlik selâmına Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun ordusu adına yüce şahsınız aracılığıyla yine kardeşçe karşılık vermekle mutluyuz. Türkiye halkı, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun ordusu, Azerbaycanlıların ve temsilcisi olduğunuz hükûmetin hakkımızda gösterdiği içtenlikten mutludur. İşgâl düşüncesi ile açılmış olan Dünya Savaşını sona erdiren galipler, önerdikleri barış şartları ile vatan topraklarımızı, bağımsızlık ve özgürlüğümüzü elimizden almaya, yüzyıllardan beri İslâmın ve Türklüğün fedakâr koruyucusu olan milletimizi esir derecesine indirmeye kalkıştılar.

İki yıldır Rumeli ve Anadolu'da görülen hareketlerimiz bu zorbaca saldırıya karşı koymaktan ve her varlığın yaratılıştan sahip olduğu kendini savunma hakkını kullanmasından başka bir şey değildir. Millî sınırlarımız içinde özgür ve bağımsız yaşamak istiyoruz.

Bu haklı ve kanunî amacımızı kazanmak için uğraşıyoruz. Şu kutsal savaşta milletimiz, İslâmın kurtuluşuna, dünyada zulüm görmüş ve haksızlığa uğramış olanların rahatlığının artırılmasına hizmet etmekle övünmektedir. Milletimiz bu gerçeğin kardeş Azerbaycan'ın temsilcisi tarafından onaylandığını duymakla büyük bir mutluluk duyar.

Rumeli ve Anadolu halkı, Azerî kardeşlerinin kalbinin, kendi kalbi gibi çarptığını bilirler. Bunun için getirdiğiniz selâm hediyesinin ne kadar derin ve yüce bir duygunun eseri olduğunu bilir ve bu selâmı alırken Azerî Türklerinin de bir daha esarete düşmemelerini ve haklarının ayaklar altına alınmamasını istemektedirler.

Azerî Türklerinin dertleri kendi dertlerimiz ve sevinçleri kendi sevinçlerimiz gibi olduğu için onların dileklerine ulaşmaları, özgür ve bağımsız olarak yaşamaları bizi çok sevindirir.

Türk'ün mutluluğu ve haksızlığa uğramışların kurtuluşu yolunda Azerbaycan Türklerinin de, kanını dökmeye hazır bulunduklarına dair açıklamalarınız işgâlcilere karşı Türk'ün ve haksızlığa uğramışların gücünü artıran çok değerli bir sözdür. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve hükûmetinin, iki kardeş millet arasındaki bağ ve ilginin daha sağlam ve dayanıklı bir şekle konulmasına bütün gücüyle çalışacağını ve bu konuda size gereken her türlü yardımları yapacağını arz ederim.

Saygıdeğer temsilci Hazretleri, Kardeş Azerîlerin belirttikleri içten sözlerden çok fazla duygulandığımı bir daha söyleyerek ve ordumuzun başarısı adına ortaya koyduğunuz dileklere karşı içten teşekkürlerimin kabulünü rica ederim.

Hâkimiyet-i Milliye: 15.10.1921

Azerbaycan Elçisi İbrahim Abilof'un Söylevine Cevap

18 Ekim 1921

Cebeci'deki Azerbaycan Elçiliğine bayrak çekme töreninde söylenmiştir.

Elçi Hazretleri,

Bugün bize sevinçli bir bayram yaşattığınızdan dolayı Büyük Millet Meclisi ve Hükûmeti ve kendi adıma teşekkür ederim. Bu bayram gününün benim için mutlu bir yönü daha vardır ki, o da bağımsız Azerbaycan Şûra Hükûmetinin sancağını çekmek onurunu bana vermiş olmasıdır.

Efendiler, Ankara'ya Yunanlıların, düşmanların bayrağı çekilmek isteniyordu. Bu fırsatı şükürler olsun ki, düşmanlarımız elde edemediler. Burada işte, kardeş hükûmetin kardeş milletin sancağı çekilmesiyle mutlu oluyoruz.

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki içten bağlılığın, kardeşliğin derecesini açıklamaya gerek görmem. Bu kardeşlik bağının doğrulanması ve güçlendirilmesi için gönderilen Elçi İbrahim Abilof Beyin seçilmesinde Azerbaycan Hükûmetinin kararının doğruluğu büyüktür. Çünkü İbrahim Abilof Hazretleri, bu kardeşlik bağını ruhunda duymuş bir kişidir ve bizce de çok önemli olan görevinde başarılı olmak için gereken bütün özelliklere sahip bulunuyorlar. Özelliklerinin üstünlüğünü daha ilk temaslarında bize göstermişlerdir.

Temsil ettikleri hükûmetin de bir özelliği, başka bir değeri vardır. Azerbaycan Hükûmeti bir halk hükûmetidir; geleceğine kendisi sahiptir. Yanına memur oldukları Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti de egemenliğine kayıtsız ve şartsız sahip olan ve yönetim şekli halkın, geleceğini kendisinin yönetmesi temeline dayanmış olan bir halk hükûmetidir. Türkiye halkı bu amacının kazanılması için bütün varlığıyla savaşmış, savaşmakta ve savaşacaktır.

Efendiler, Elçi Hazretleri işte böyle bir memlekette Azerbaycan'ı temsil ediyorlar. Bu temsilin mahiyetindeki anlam ve değeri büyüktür. Azerbaycan ile Türkiye arasında var olan kardeşliğin, içtenliğin doğurduğu bağdan başka, Azerbaycan'ın diğer dostlarımızla ilgi kurması da önem taşımaktadır. Coğrafî konumu göz önüne getirilirse gerçekten Azerbaycan'ın Asya'daki kardeş hükûmet ve milletler için bir ilişki ve buluşma noktası olduğu görülür, Azerbaycan'ın bu özel yeri, görevini çok önemli kılmaktadır. Bu durumun yanında Anadolu'yu da göz önüne getirmenizi rica ederim. Tesadüfen sağımda duvarda asılı olan şu haritanın çok güzel gösterdiği gibi Anadolu da, bütün Asya'nın, bütün haksızlığa uğramışların dünyasının, zulüm dünyasına doğru ileri sürdüğü bir durumda bulunmaktadır. Anadolu bu durumu ile bütün haksızlıklara ve saldırılara uğramaktadır. Anadolu yıkılmak, çiğnenmek, parçalanmak isteniyor; fakat efendiler, bu saldırılar sadece Anadolu'ya yönelmiş değildir. Bu saldırıların genel hedefi bütün doğudur.

Anadolu her türlü saldırılara karşı bütün varlığıyla kendini savunmaktadır ve bunda başarılı olacağından emindir. Anadolu, bu savunmasıyla yalnız kendi hayatına ait görevi yapmıyor, belki bütün doğuya yönelen saldırılara bir set çekiyor. Efendiler, bu saldırılar elbette kırılacaktır. Bütün bu saldırılar mutlaka son bulacaktır. İşte ancak o zaman Batıda, bütün dünyada gerçek barış, gerçek rahatlık ve insanlık hakim olabilecektir.

Bugün sancak çekilmesi nedeniyle duyduğumuz mutluluğu övünerek anmak isterim. Bundan önce Afganistan'ın saygıdeğer elçisi de bu işi bize vermişlerdi.

Saygıdeğer arkadaşımız Abilof Hazretleri, bugün Azerbaycan'ın bağımsızlığını temsil eden sancağı çekerken ellerimin birtakım duygular ve üzüntülerle kımıldadığını duyuyorum. Gerçekten sancağı çeken benim ellerimdi. Fakat ellerimi hareketlendiren, bugünkü bayramda, manen ortak olan bütün Türk halkının gerçek ve içten kardeşlik duygularıydı.

Elçi Hazretleri, Azerbaycan sancağının Türkiye sancağının yanında, Türkiye'nin semalarında dalgalandığını görmek bütün milletimiz için büyük bir bayramdır. Bize böyle bir bayram günü yaşattığınızdan dolayı içten teşekkürlerimi tekrar ederim.

Hâkimiyet-i Milliye: 20.11.1921

Elcezire Cephesi Kumandanı Nihat Paşa Hakkındaki Soru Önergesi Nedeniyle

7 Kasım 1921

İzin verilirse ve Sayın Paşa da izin verirlerse bu sorunuza ben Başkumandan sıfatiyle cevap vereyim.

İçişleri Bakanlığı memleket içinde, memleketin her noktasında bütün anlamıyla asayiş ve güvenliğin kurulmasının sorumluluğunu kabul ettikçe ve buna yeterli olduğunu ifade ettikçe ordular ve ordu kumandanları Dahiliye Vekaleti'nin yapmaya zorunlu olduğu hiçbir işe karışmayacaktır.

(teşekkür ederiz sesleri, alkışlar).

Bakanlar Kurulu'nun Görev ve Yetkisini Belirten Kanun Teklifi Dolayısıyla

1 Aralık 1921

Efendiler!

Bir haftadan beri görüşme ve tartışması devam eden Heyet-i Vekilinin görev ve yetkisinin belirlenmesine dair kanun tasarısı üzerinde en son savunmalarda bulunan kararname yazarı Beyefendinin söylediği sözleri hatırlıyorum. Buyurdular ki: "Söz konusu olan kanun son derece önemlidir. Doğrudan doğruya Bakanlar Kurulu'na aittir. Halbuki Bakanlar Kurulu'nu burada göremiyorum. İlgililerin de bu mesele hakkında fikir ve görüş bildirmeleri lâzımdır..." Beyefendi bu düşünceleriyle bir noktada bence haklıdır. Fakat diğer noktada fikirlerine katılmıyorum, yani kanun koyulmasında Bakanlar Kurulu, bağımsız bir konum ile Yüce Meclis'inizin karşısında mevki sahibi olmak yetkisine sahip değildir. Yüce Heyetiniz onların varlığını göz önüne almayarak kanun koyar. Ve onların görevi bu kanuna bağlılık ve uymaktan ibarettir. Bakanlar Kurulu'nun her bir organı; olsa olsa Yüce Heyetiniz'in içinde bir üye gibi, bir milletvekili gibi yalnız şahsî düşüncelerini söyleyebilir. Fakat katıldığım nokta şudur: "Bu meselede kendini, ilgili kabul edenlerin gerçekten görüşlerini beyan etmesi lâzımdır". Güçsüzlükleri konu olan meselelerde kendimi bütün varlığımla gerçekten ilgili kabul edenlerden birisiyim. Bunun için kararname yazarı Beyefendi'nin önerilerini seve seve kabul ederek davetlerine uyup yüksek huzurunuza çıkmış bulunuyorum.

Efendiler!

Bu mesele hakkında fikir ve görüş açıklayan saygıdeğer arkadaşlarımız ikiye ayrılmış görülüyor. Bunlardan bir kısmı, bu kanunun kabul edilmesinin gereğinden söz eden arkadaşlarımızdır. Diğer bir kısım arkadaşlarımız da önerilmekte olan bu kanunun ruh ve özüne karşı gelerek beyanatta bulunmuşlardır. Ben, her iki bakış açısından görüş beyan eden arkadaşlarımı gayet içten bir şekilde ve dikkatle dinledim. Genel heyetin beyanatından gerçekten yararlandım ve aydınlandım. Ancak yararlanma tarzım başka başka olmuştur. Bu kanunun kabul edilmesi gereğinden söz eden arkadaşlarımın fikirlerine her noktasında katılmıyorum. Katıldığım noktalar vardır.

Fikrimin uymadığı noktaları da sırasında birer birer arz edeceğim. Açıklamalarımla saygıdeğer arkadaşlarımdan hiçbirini, hiçbir şekilde küçük düşürmeyi düşünmüş değilim. Kesinlikle böyle bir niyette değilim. Hepsine ayrı ayrı hürmetkârım. Bu kanun tasarı veya önerisininin kapsamının ve bunun üzerinde söylenilmiş olan fikirlerin bazı noktalarını o kadar ciddî, o kadar önemli gördüm ki bunları birer birer eleştireceğim. Bundan dolayı eleştiri içindeki anlatış tarzımın şimdiden hoş görülmesini rica ederim. Ve bu ricamı düşüncelerimin girişi olarak kabul ediniz.

Salâhattin Beyefendi bu kanunun ruhuna karşı gelen fikirler söyleyen arkadaşlarımıza karşı en son sözlerinde buyurmuşlardı ki: "Söylenilen şeyler önerilmiş olan maddelerin bozulmasına aittir, eleştirisine aittir, fakat bunların yerine nelerin konulması lâzım geleceğine dair yoğunlaşan fikirler ve düşünceler söylenilmemiştir". Belki kendileri bir bakış açısından böyle kabul edebilirler. Fakat ben böyle düşünmüyorum. Tersine, bu tarzda açıklamada

bulunan arkadaşlarımızın bütün açıklamaları incelendikten sonra şu sonuç çıkar ki, bu önerilen kanunun her maddesi yalnız bozulmaya mahkûmdur. Bunu bozduktan sonra bunun yerine başka bir şey koymak için beyanatta bulunmamak demek, zaten var ve yürürlükte olan kanunumuzun varlığını onaylamak demektir.

Onun için bu öneri reddedilmesi gereken bir şeydir. Bu ortadan kaldırıldıktan sonra zaten var olan şey, yürürlüğünü koruyacaktır. Bununla beraber gerek kararname yazarı Beyefendi'nin fikrini ve gerek kendilerinin bu tarz açıklamalarından esinlenmiş olan fikrî karışıklığı yok edebilmek için kendilerinin bu arzusunu uygun buluyorum. Kendileri o görüşü Yüce Heyete açık bir şekilde gösterebilmek için bir ricada bulunmuştu. İzin verilirse aynı ricada ben de bulunacağım, yani bu kanun teklifini bir kez daha lütfen beraber baştan sona kadar düşünelim. Bu ricama bir noktayı daha ilâve etmeme izin veriniz. Bu önerinin karşısına da Teşkilat-ı Esasiye Kanununuzu koyunuz. Arkadaşlar! Açıklamalarım doğal olarak kanun teklifinin geneli üzerinde olacaktır. Mesele, o kadar önemli o kadar araştırma ve incelemeye muhtaçtır ki bu genel düşüncelerin dayanak noktalarını maddelerin içinden almak gerekir. Buna dayanarak birinci maddeye göz atmanızı rica edeceğim.

Efendiler! Bu madde üç bakış açısından Anayasamızın ana maddelerini ve ruhunu bozan bir maddedir. Birinci nokta: Anayasamızın birinci maddesinde "hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" denilmiştir. Hiçbir şart, hiçbir eleştiri kabul etmez. Teşkilat-ı Esasiye Kanununun yedinci maddesinde bu hâkimiyetin ve millî irâdenin şekli maddî olarak açıklanmak gerektiği vakit "Hukuk-i Esasiye" denilen şeylerin tamamı Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aittir" denilmiştir. Anayasanın tamamı bir kayıt ve şartla, hâkimiyeti daima elinde tutmak şartıyla... Halbuki bu birinci ve yedinci maddelerde olanlardan başka şu görevler teşkilât kanununa aykırı olarak Yüce Heyetiniz'e yöneltilmekle Yüce Heyetiniz'in yetkisi ve kudretinin genişliği sınıflandırılmaktadır.

Efendiler, bir heyet ki milletin irâde ve hâkimiyetini göstermiş ve temsil ettirmiştir ve bunun üstünde bir yüksek kuvvet yoktur! Bu maddeyi koymak, bunun görevini sınırlandırmak; bunun kudret ve kuvvetini azaltmaktır. Milletin bize emanet etmiş olduğu hâkimiyet ve irâdeyi kötü kullanmak demektir. Bundan dolayı Yüce Meclisiniz, görev yapmakta hiçbir sınır kabul etmez. Bütün ana hukuku yalnız ve ancak kendisi yapar. Sınırlandırılacak şey Yüce Meclisiniz'in hukuk ve yetkisi değildir, görevleri değildir. Bu komisyondan bu görev istenmememiştir. Bu komisyona Yüce Heyetiniz böyle bir görev vermemiştir. Komisyon görevinin gerçekten dışına çıkmıştır, ve üstüne çıkmıştır. Gerçekten bu hakka kimse sahip olamaz. Bundan dolayı kanunun şeklini olduğu gibi alırsanız onun bu söylediğim fıkraları, Anayasa'nın birinci maddesini sınırlandırmıştır. Yedinci maddesini sınırlandırmıştır. Efendiler! Aynı maddenin içinde şu satırları okuyunuz "Vekillerin tek olarak veya toplu olarak düşürülmesi", diğer taraftan Anayasaya bakınız. Sekizinci maddesi "Büyük Millet Meclisi böldüğü devirleri, özel kanun gereğince seçilmişleri olan vekiller aracılığıyla yönetir. Meclis, hususların yapılması için vekillere yön belirler ve ihtiyaç olunca bunları değiştirir". Demek ki burada söz konusu olan mesele belirli bir şekil içinde gayet kapsamlı bir şekilde Anayasa vardır. Bunu buraya koymak demek onun bu maddesini bozmak demektir. Bundan dolayı bu nokta Anayasamızı bozuyor. Aynı maddenin son kısımlarına yüksek dikkatlerinizi çekerim. Meclis'in başlangıcı ve toplanma zamanını belirleme ve değiştirme ve gerekirse feshi gibi bir görevden söz ediliyor. Bakınız Teşkilat-ı Esasiye Kanununa, altıncı maddeye: "Büyük Millet Meclisi'nin tamamı Kasım ayı başında davetsiz toplanır". Efendiler! Bu nokta şekil olarak Teşkilat-ı Esasiye Kanununu bozmakla yetinmiyor bu nokta gerçekte milletin hâkimiyetini sınırlandırıyor ve yok ediyor.

Efendiler! Millet bizi buraya gönderdi. Fakat ömrümüzün sonuna kadar biz burada ve bu milletin yönetimini ve hâkimiyetini miras malı gibi temsil etmek için toplanmış değiliz. Ve sizi toplamak ve dağıtmak hakkını hiç kimse almış değildir. Millet bilmelidir ki, bir günde vekillerini toplar ve gönderir. Burayı hiçbir kimsenin kısıtlamaya hak ve yetkisi yoktur ve olmamalıdır. Fakat Anayasa'da bir başlangıç gösterilmiş olması, sanmayınız ki Anayasa'nın ruhundan doğmuş bir meseledir. Yalnız idarî bir meseledir. Ve o madde geçici olarak konulduktan sonra kanunlaşmıştır. Bu güvenliğe ait bir sorundur. Fakat o belirli olan şey değişemez.

Millet, vekillerini gönderir. Efendiler! İnsanlar kuvvet kullanımına ve en çok başkalarının kuvvetini kullanmaya yaratılış olarak yatkın oldukça bu kuralı çok kıskanç olarak muhafaza etmekle ısrarlı olmalısınız. Şimdiye kadar bu milletin Meclisinin devam edememesi, bu "Gerekirse Meclis'in feshi" kaydının bu yapraklarda, bu kitaplarda ve bu dünyada var olmasından ileri gelmiştir. Bu yetkiyi istediğiniz heyete veriniz, kötüye kullanır. Padişahlar işte bu noktaya dayanarak milletimizin meclislerini hor görerek kovmuşlardır. Bundan dolayı böyle bir kayıt ve şartın kanun maddelerinde hiçbir vakit de yeri olmayacaktır (Alkışlar)!

İşte bu nokta Efendiler, hem bunun şeklini hem de milletin hâkimiyetini bozmuş olduğundan kesinlikle reddedilmiştir. İkinci maddesi gerçekten Bakanlar Kurulu'nun görevlerinden birini gösteren bir maddedir. Fakat üçüncü maddesi Efendiler, yine Yüce Heyetiniz'e millet tarafından verilmiş yetkiyi gasp eden bir maddedir. Hem, Anayasa'nın yedinci maddesinde: "Bütün Anayasa Hukuku Meclis'e aittir" deniliyor, hem de bu Anayasa Hukuku'ndan bir tanesi Bakanlar Kurulu'na veriliyor: "İdam hükümleri çeşitli mahkeme derecelerinden geçerek son hükmü Bakanlar Kurulu verecektir" deniliyor. Halbuki o hükmü ancak Yüce Heyetiniz verir.

Bundan dolayı işte bu madde bile hem hâkimiyet ruhunu, hem de bu maddeyi bozuyor. Ondan sonraki madde Bakanlar Kurulu'na verilebilecek bir görevdir. Fakat bundan sonraki maddelerin hepsi Bakanlar Kurulu'nun görev ve yetkisiyle ilgili olmayan şeylerdir. Bakınız beşinci maddeye, bu madde bile bir kez konu şekli ile Anayasamızın ifade olunmuş şeklini değiştiriyor. Dokuzuncu maddede başkanın yetkisi ifade olunmuştur. "Meclis adına imza koyar. Bakanlar Kurulu kararlarını onaylar." Bunu bu madde bozmuştur. Ve o şekilde bozmuştur ki başkan ister onaylasın, isterse onaylamasın, Bakanlar Kurulu derhal kararlarını yapar!... Efendiler, bu madde ile, emin olunuz ki, bindiğiniz dalı baltalamaktasınız. Efendiler, emin olasınız ki bu madde ile başkanlık makamınıza oturttuğunuz bir kişinin ilgisi yoktur. Yalnız sizin doğrudan doğruya ilginiz vardır. Ve yalnız milletle sizin ilginiz vardır. (bravo sesleri).

Efendiler, Meclis Başkanı'nın Bakanlar Kurulu kararlarını onaylaması ne demektir? Bakanlar Kurulu kararlarının yüksek görüşünüze uygunluğunu araştırmak. Bakanlar Kurulu kararlarının gerçek millî emellerini Yüce Heyetiniz de temsil ediyor, ona uygunluğunu araştırmak ve yalnız bunu araştırmak ve onaylamaktır. Yoksa onların işlerin ayrıntılarındaki hatalarını bir adamın yok etmesine imkân yoktur. Fakat Başkanınız aracılığıyla Yüce Heyetiniz bu iki önemli yönün daimi düzenleyicisi olmak zorundadır! Bir Harbiye Vekaleti ki millî irâdenin temsilcisi olacaktır. İspat edeceğim: Onun eline yetki verdiğiniz zaman o istediğini yapacaktır. Ve haberiniz olmayacaktır. Sorarım size: "Bakanlar Kurulu sizin buradan dağıtılmanıza karar verirse siz ne yapacaksınız?"

Hüseyin Avni Bey (Erzurum)- Güleriz!

Mustafa Kemal Paşa (devamla)-Gülemezsiniz! İstanbul Meclis-i Mebusan'ına giden siz o zaman da "güleriz" dediniz ama bunu yapamadınız! Kulaklarınızdan tutup kapıdan dışarı atmışlardı!

Hüseyin Avni Bey (Erzurum)- "Yapanlar saray kumandanı idi. Halbuki bizi tutanlar millî kuvvet ve millî kumandanlardır. Bundan dolayı kimse atamaz."

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- İşte bunu o saray ortaya çıkarmıştır. Şimdi millet kumandanları var. Efendiler, Yüce Heyetiniz mutlaka bu görevi birine yaptırmak zorundadır. Bundan dolayı kime yaptırmak lâzımdır? En çok ve her bakış açısından kapsamlı bir emniyet ve güvene lâyık gördüğü bir adam kim olabilir? O adam, işte başkanlık makamınız için seçeceğiniz kişidir. Eğer bu maddeyi koymaktan amaç, Efendiler, başkana karşı bir vesvese beslemekse bu kesinlikle olamaz. Böyle bir vesvese var olduğu gün yok edilmeye mahkûm olacaktır. Yoksa felâkettir.

Hüseyin Avni Bey (Erzurum)- Yok etmeye gücümüz olmadığını söylemekle beraber güvenimiz de vardır.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Hele yalnız senin yoktur. Bundan dolayı bu madde bile Anayasamızın şeklini, ruhunu ve Yüce Meclisiniz'in varlık sebebini bozan bir maddedir! Ve Bakanlar Kurulu'nun görevleri ile, yetkisi ile bir ilgisi yoktur.

Ondan sonraki maddenin yalnız son cümlesi gereksizdir. "Başkanın oyu ancak danışmanlıktır" bu gereksizdir. Bu, başkanlık makamınıza seçeceğiniz kişinin şeref ve şahsi haysiyetini aşağılamaktan başka bir yarar sağlayamaz. Burada yeri olmaması gerekir. Bundan sonraki maddeye bakacak olursak, Efendiler, bu madde, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı'nı posta dağıtıcısı mevkîne indirmek demektir (hâşâ sesleri). Maddede (başkan gerek Meclis'in, gerek Bakanlar Kurulu'nun kararlarını ilgili makamlara ulaştırmakla sorumludur) deniyor. Efendiler! Bakanlar Kurulu kararlarını Bakanlar Kurulu başkanı'nın özel kalemi ulaştırır. Ve Yüce Heyetiniz'in kararlarını, baş yazıcının beraberindeki çeşitli yazı kalemleri vardır, onlar yapar. Yüce Meclisiniz'in başkanı kararları onaylar ve sizin adınıza imzasını koyar; yoksa paylaştırmalar yapmaz. Bunun hiç lüzûmu yoktur ve Bakanlar Kurulu'nun görev ve yetkisi ile ilgili yönünü anlayamadım.

Ondan sonraki madde çok doğaldır. Ondan sonra vekillere de bir şey uygun değildir. Bunlar da Bakanlar Kurulu'nun görev ve yetkisi ile ilgili olan maddeler değildir. Başkanlık divanını oluşturan şahıslar hakkında bir kanun yapacak iseniz bunlar o zaman konulacak ve düşünülecek şeylerdir. Ondan sonraki 10'uncu madde de bir kez şekil bakımından Anayasa maddesini bozuyor. Bu, ruh açısından çok derin bir tarzda yine Anayasamızın demin okuduğum sekizinci maddesinde Yüce Heyetiniz'in yürütme ayrıntılarını kimlerle ve ne şekilde yapacağına dair yeterli açıklık vardır. O ise bunu değiştirmiştir. Bu da bunu bozar. Başka düşüncemi de ayrıca söyleyeceğim. Kısaca Efendiler, daha çok sizi yormayayım, fakat bundan sonraki maddeler zaten Anayasamızın ruhunu bozan maddelerdir. O halde bu kanun gerçekten bizim aradığımız kanun değildir. Ve bu kanunun; o kanun olmadığını ispat etmek için, bu kanun maddeleri için kaynak kabul edilmiş olan eski Anayasa'yı göstereceğim! Bu kitap yapılırken bile yine bakanların ve Bakanlar Kurulu'nun ve Bakanlar Kurulu'nda hizmet yapacak olan adamların görevi, yetkileri nedir ve bunları ne şekilde kullanacak meselesi söz konusu olmuş ve fakat yapamamışlardır, onlar da tutmuşlar, buraya demişlerdir ki: Bu meselelerin çeşitli ve özel kanun dereceleriyle tâyin olunacaktır! Onların yapamadığı şeyi biz de bunların safsatasına kapılarak yazık ki bu şekilde yapmış bulunuyoruz. Yapılacak şey, Efendiler, onların bile henüz yapmamış olduğu şeydir. Nedir? Bunları kim ve ne şekilde kullanır ve ne dereceye kadar izinlidir, hangi noktada Yüce Heyetiniz'in huzuruna gelmek mecburiyetindedir? Bu tasarıda bunlar var mıdır? Efendiler, yoktur, yapılmamıştır, çünkü yapılmamış olan bir esastan alınmıştır.

Efendiler! Yalnız bu kadar baş ağrıtmalarımla bu kanun maddelerinin Teşkilat-ı Esasiye Kanununu bozan birtakım maddeleri kapsadığını ve fakat yazık ki buna karşılık gerçekten kanun tasarısı, vekillerinize verilecek görevlerin neden ibaret olduğunu göstermekte de suskun kalmış olduğunu görüyoruz!... Bundan dolayı bu görevi doğal olarak yapmak gerekir. Ve bu görev elbette yapılacaktır. Ancak mesele, bu kaydedilen maddelerin içeriğinden daha fazla bundan önceki gerekçe tasarısının bazı noktalarıyla daha fazla önem kazanmış ve âdeta bir siyasal nitelik kazanmıştır. Gerçi bu kanunun savunmasını üstlenmiş olan Salâhattin Beyefendi bu kanunun gerekçesinden vazgeçmiş olduklarını buyurmuşlardır. Bu bakımdan söz konusu olmaması hatıra gelir. Halbuki, sanırım, öyle değildir. Efendiler! Bir kanun birtakım nedenlere, birtakım gereklere dayanır! Gerekçesi olmayan şeyin gereği de olmaz, gerek yoksa lüzum kalmaz! Bundan dolayı bu maddeler nedir ve ne gibi nedenlerden ve gereklerden dolayı lâzımdır. Bunu ifade etmek lâzımdır ve zorunludur. Başka türlü kanun tamam değildir ve onun için bu bir varlıktır. Tasarı gerekçesi var olmuş bir şeydir! Bilirsiniz, var olan şey var kalır. Bu bir belgedir ki Yüce Heyetiniz'in tarihinde yeri olacaktır! Bunun için bunun üzerinde fikir beyan etmeksizin geçmek doğru olamaz, özellikle kazanmış olduğu siyasal nitelik bakımından!

Efendiler! Bu tasarı gerekçesi dikkatle incelenirse bazı noktaların cidden bir özel anlayışın ürünü olduğunu görürüz. Bu ifadenin, doğrulama vasıtası olmak üzere, bir noktasını alıyorum: Bunu yapan komisyon üyeleri arasında gerçekleşen ilk tartışmalarda Heyet-i

Vekalete bağlı ve içinde olduğu hükûmetin şekil ve vaziyetinin belirtilmesi ve devletin yüksek kuvvetlerinin buna göre dağıtılması düşünülmüştür. Uzun uzadıya tartışmalardan sonra bu noktayı halledemeyerek karanlık ve terk edilmiş bırakmışlardır. Gerçek böyle midir, Efendiler? Varlığınız kapalı mıdır, belirsiz midir, Efendiler. (hayır sesleri). Haşa! Şeklinizin kanunîyeti ve meşruiyeti karanlık mıdır

Efendiler? Bunu söylemek için cesaret lâzımdır Efendiler. Bu, kesinlikle reddedilmiştir, gerçekten reddedilmiştir Efendiler. Bunu nasıl söyler, nasıl söyler bir arkadaş!

Salâhattin Bey (Mersin)- Söylemekle övünürüm ve söylerim...

Hüseyin Avni Bey (Erzurum)- Böylece...

Başkan Sayın Paşa- Övüncünüzün niteliğini tarih ve zaman gösterecektir. Efendiler! Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti vardır, meşrudur ve kanunîdir. Bunu bütün milletimiz tanımıştır. Ve bütün dünya tanımıştır (Alkışlar)! İşte böyle bütün dünyaca tanınmakla gerçek övünmeye sahip olan Yüce Hükûmetimiz birçok medeni hükûmetlerle siyasal ilişkilere girişmiştir. Ana sözleşmeler yapmıştır, siyasal antlaşmalar yapmıştır. Sizin yüksek adınıza imza koyan adamın imzasını sonuna kadar saygın tutmaya söz vermiştir. (Alkışlar). Şekli, durumu içeriği meçhul olan bir hükûmet karşısına hangi medeni devlet geçer Efendiler? Hangi medeni devlet onların sözüne güvenir Efendiler? Halbuki bu gerçektir! Tarihe geçmiştir! Ve daima var olacaktır (İnşaallah sesleri)! Efendiler, gerçekten var olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin şekli ve konumu, niteliği, kanun ve olaylara göre belli, apaçık olan bir şeydir! Fakat böyle olmakla beraber mademki bu bir belgedir ve cihanda da okunmuştur ve bundan esinlenmiş birtakım fikirler vardır; o halde bütün bunları söylemek lâzımdır! Efendim içinizde kanun bilenler çoktur! Sorarım, bir hükûmetin kurulması için etken olan fiil nedir? İzninizle ben tekrar edeyim; bu fiil, kanun yapmadan ve kanunu yerine getirmeden oluşan bir karışık fiildir! Hâkimiyet işte bu fiillerden birincisini kullanarak kanununu yapar, yani "Hükûmet şekli böyle olacaktır" der. Yahut "Şöyle olacaktır" der. İşte o, bir kanundur. Hâkimiyetin bu ifadesi bir kanundur. Ahâli işte bu kanuna uygun olarak kabul edilen o hükûmet müessesesini döndürecek kişileri seçer ve tâyin eder. Fiilîn ikincisi bir kanun değildir. Fakat kanunun doğal sonucu, hükûmetin görevleridir.

Efendiler! Bu kanunî gerçeği kendi şeklimize uygulayalım: Bu hükûmet nasıl oluşmuştur? Pekâlâ biliyorsunuz ki millî hâkimiyetimiz kendini sınırlandıran engelleri yok ettikten sonra ortaya çıktı. Bunun oluşmasıyla bu kuvvetin, bu hâkimiyetin gerçek sahibi olan milletimiz ve bu milleti vücuda getiren halk fertlerinin her biri kendi kendine, kalbinden ve vicdanından, nasıl yönetilmek gerektiğini düşündü. Ve düşünür. Daima böyledir. Ana kanunlar ve gerçek kanunlar işte böyle kanunlara denir.

Efendiler! Bu devirde idi ki millete denildi: "Kayıtsız şartsız hâkimiyetinizi ve irâdenizi elinizde tutmak lâzım ve bunun için sizi temsil edecek şahısları bir araya getirerek bir Meclis toplayınız ve bu Meclis kayıtsız şartsız memleket ve milletin işlerine, görevlerine el koymuş olacaktır". Millet bu aydınlanan ve billurlaşan fikre, öneriye, kanuna bağlı öneriye fiilen cevap vermekle kabul etti ve onayladı. Gerçekten Yüce Meclis'inizi kuran şerefli üyelerin her biri bu saydığım yetkilerle buraya geldi. Ve hükûmet kuruldu. Hükûmet Yüce Heyetiniz'dir ve Yüce Heyetiniz bütün kuvvetleri, kayıtsız şartsız kendisi kullanır. Yüce heyetiniz toplandıktan sonra milletin size vermiş olduğu görevi ve bundan dolayı var olma sebebinizi, yetkinizin niteliğini bir daha düşününüz, tekrar ediniz. Hepinizin hatırındadır ki, sanırım ikinci toplantımızda üç dakika devam eden alkışlar arasında, oybirliğiyle kabul ettiğiniz ilkeler bundan ibaret idi! O halde şekil ve özü vardır ve gerçek kanuna ve İslâm şeriatına tamamen uygundur. "Bunun şekli yoktur, vaziyeti yoktur, şüphelidir belirsizdir" demek elbette doğru olamaz. Fakat belki saygıdeğer arkadaşlarımızdan bazılarıyle öneri yazarı Beyefendi'nin söylemek istediği başka bir şeydir. Yani: "Bu hükûmet demokrat bir hükûmet midir, sosyalist bir hükûmet midir, yani şimdiye kadar okuduğumuz kitaplarda ismi söylenen hükûmetlerden hangisidir?" buyurdular!

Efendiler bizim hükûmetimiz demokratik bir hükûmet değildir. Sosyalist bir hükûmet değildir. Ve gerçekten kitaplarda var olan hükûmetlerin, bilimsel mahiyeti bakımından, hiçbirine benzemeyen bir hükûmettir. Fakat millî hâkimiyeti, millî irâdeyi oluşturan tek bir

hükûmettir, bu öze sahip bir hükûmettir! İlmî ve sosyal noktadan bizim hükûmetimizi ifade etmek gerekirse "halk hükûmeti" deriz. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'muzun birinciden dördüncüye kadar olan maddeleri hükûmetin ne olduğunu, kimin tarafından yönetildiğini, yöneten heyetin kuvvet ve yetkisini açıklamıştır. Şekli belirlenmiştir. Fakat meslekî çalışma bakımından bile düşündüğümüz zaman, biz hayatını, istiklâlini kurtarmak için çalışan at uşağı sahipleri, zavallı bir halkız! Konumumuzu bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmaya mecbur olan bir halkız! Bundan dolayı her birimizin hakkı vardır. Yetkisi vardır. Fakat çalışmak sayesinde bir hakkı kazanırız. Yoksa arka üstü yatmak ve hayatını çalışmaktan arınmış geçirmek isteyen insanların bizim toplumumuz içerisinde yeri yoktur, hakkı yoktur (Alkışlar)! O halde ifade edelim ki Efendiler! Halkçılık, sosyal düzenini çalışmasına, hukukuna dayandırmak isteyen bir meslekî çalışmadır. Efendiler! Biz bu hakkımızı saklı bulundurmak, bağımsızlığımızı güven altına almak için toplumumuzca, milletimizce bizi yoketmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe mücadeleyi uygun gören bir mesleği takip eden insanlarız. Bundan dolayı bu ve bu gibi yönlendirmelerle ve açıklamalarla hükûmetimizin dayandığı temelin, ilmî çalışmaya dayanan bir temel olduğunu açık bir şekilde görürüz; fakat ne yapalım ki demokrasiye benzemiyormuş, sosyalizme benzemiyormuş, hiçbir şeye benzemiyormuş! Efendiler biz benzememekle ve benzetmemekle övünmeliyiz! Çünkü biz bize benziyoruz Efendiler. (Alkışlar)!

Efendiler! Bu noktadaki fikirlerimin bu kadar uzun sürmesini ve bu kadar incelemeyi gerektirmesini hoş görünüz! Çünkü size karşı değil, çünkü bunu yazana ve yazan kişilere karşı değil, fakat dünyaya karşı ve yine Yüce Heyetiniz ve milletimiz adına cevap vermek istiyorum: Hükûmetimizin şekli, konumu, niteliği, hukukî durumu ve her şeyi belirlenmiştir. Ve burada yapılmış olan her şey devamlıdır. Ve devamlı olacaktır (Alkışlar). Düşmanlarımız bundan yararlanmayı kesinlikle düşünmesinler. Bunu yazan arkadaşlarımızın da hiçbir vakitte böyle düşünmüş olduğunu söyleyemeyiz; çünkü böyle bir şüphe hiçbir vakitte Yüce Meclisiniz'in ana ruhuna uymaz! Ancak Efendiler, yazık ki bundan... bundan demeyeyim, fakat garip ve kötü rastlantılar düşmanlarımızı aynı nokta üzerinde tartışmaya yöneltmiştir. İsterseniz Hariciye Vekaletimizin son ve belgeli bilgisine başvurunuz. Göreceksiniz ki Damat Ferit Paşanın evinde düşmanlarımız toplanmışlardır: "Ankara Hükûmetinin şekil ve mahiyeti yoktur. Onlar devlet ve millet adına nasıl konuşabilirler, nasıl işlem yapabilirler? Bunların adına imza koyan insanların imzaları geçersizdir. Bu, şunun ve bunun hukukunu gasptır" diyenler vardır. Ve bunun doğrulanmasına çalışmaktadırlar (kahrolsun sesleri).

Besim Atalay Bey- Toros'un öbür tarafında Türk olmadığını söylüyorlardı.

Hüseyin Avni Bey- Ankara Hükûmetini dünya tanımıştır.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Efendiler, gerekçe tasarısının dikkatleri çeken ve siyasal niteliğe sahip ikinci bir noktasına cevap vermek isterim: Tasarıda meselâ Kanun-u Esas-i Osmanlı Anayasası'nın hilâfet ve saltanat hukukuna dair olan maddeleri, konuşmaya ve tartışmaya ihtiyaç olmayan bu ilkelerin aynen devam ettiğini ifade eden nokta... Gerçekten önerge yazarı beyefendi bundaki hatayı kabul etti ve bunu buradan kaldırarak yerine Yüce Heyetiniz tarafından ilke olarak kabul edilmiş olan ifadeyi koydu. Onun için bunun gerçek olmadığını ispata gerek görmüyorum. Çünkü aksini, yazan kişi kabul etmiştir. Yoksa hatırlatacaktım ki bu, hatanın kendisidir. Gerçekten Yüce Heyetiniz, yerine bir madde koymadıkça, feshedecek bir karar olmadıkça var olan kanunların yerine kanunlar konuncaya kadar devam etmesi yönetimin doğal gereği görülür. Ve bu konuda Kanun-u Esasda aynı kararın altında bulunacağına şüphe etmemek gerekir.

Fakat Efendiler! Yüce Meclisiniz böyle bir karar kabul etmeden çok önce diğer bir karar almıştır. Onu bazı nedenlerle ve özellikle önerge yazarı bey, kendileri belirttiler ve ifade buyurdular ki: "Hilâfet ve saltanat makamını işgal eden kişiler her türlü baskı ve zorlamadan serbest olarak milletin samimi bağrında kendini gördüğü gün yalnız ve ancak Yüce Heyetiniz'in koyacağı ilkeler içerisinde kanunî konumunu alacaktır" ifadesinden ibarettir. Elbette Yüce Heyetiniz bu kararı aldıktan sonra Efendiler, bu eski kitabın baş tarafındaki

hukuku ifade eder diye söz konusu olan bu maddelerin tartışmanın kesinlikle dışında olduğunu söylemek gerekir. Ve bunun olduğu gibi devam etmesini söylemek doğal olarak doğru bir şey değildir. Bu, yüksek kararınıza da aykırı bir şeydir. Gerçek değildir. Herhalde Efendiler, bu maddeler, Yüce Heyetiniz tarafından zamanında tam bir dikkat ve önemle tartışılacak, karşılaştırılacak ve gereken şekil ve uygun sureti bulacaktır. Yalnız, beyefendi bu hatayı düzeltirken ikinci bir noktaya temas etti ki başlı başına o nokta bile söz konusu edilecek değerdedir. Efendiler, önerge yazarı beyefendi bu yazıları buraya yazmak ve düşünceleri buraya sokmak için bir hissin etkisi altında olduğunu kabul ettiler. Ve bu fikirlerini de bugün gördüm, gazete sütunlarına geçmiş ve dünyaca bilinmektedir. Bu noktayı iki yönden düşüneceğim: Bir kez dilekçe yazarı beyefendi bu eserin birtakım duyguların etkisi altında yapılmış olduğunu söylediler. Efendiler, bilirkişilerce bilinir ki kanun koyan insanlar, birtakım üstün özelliklere sahip olmak zorundadırlar. O özelliklerden birincisi şudur efendiler: Kanun teklif eden, kanun yapan, kanun koyan bir insan, insanlığın bütün duygularına, bütün isteklerine herkesten daha çok sözü geçen ve bilgili olur. Fakat nefsini herkesten fazla ve tam anlamıyla, bunlardan ayırmak kudret ve yeteneğine sahip olmalıdır (Alkışlar). Bu üstün niteliklere sahip olamayan insanlar, insan toplumu için kanun yapmak hak ve yetkisinden yasaklanmıştır. Efendiler! Kanunlar duygulara dayanarak ve uyularak yapılamaz. Yalnız bu nedenden dolayı duygulara uyulan bu eserin Yüce Meclisiniz'ce göz önüne alınmaması ve söz konusu olmaması gerekir. Fakat mesele bu kadarla da kalmıyor. Efendiler, dilekçe yazarı beyefendi milletimizin, devletimizin, hükûmetimizin İslâm âlemi ile olan içten bağlılığından, ilgisinden, milletimizin ilâ-yı kelimetullah (Allâh'ın adını yüceltme) için yapmış olduğu fetihlerden söz ettiler. Ben bu duyguların dinleyicisi bulunurken cidden kalbimin ferahladığını ve dimağımda fikrimin bir hayali düşünme gücüne doğru yükseldiğini hissetttim, bu ifadeden hoşlandım!... Fakat bu zevk bana derhal dünyaca bilinmiş ve ifade edilmiş birtakım ince sözleri hatırlattı. "Acaba, dedim, söz konusu olan nedir ? Panislâmizm midir; yahut söz konusu olan şey Pantürkizm midir?" Belki de Yüce Heyetiniz'e de böyle bir zan, bir hayal geldi. Veya belki de Yüce Heyetiniz'de hiç böyle bir şey, bir zan meydana gelmemiştir. Fakat ben eminim ki bu satırları okuyacak dünya, doğrudan doğruya, bu siyaset duygusunun anlamını burada bulacaktır.

Efendiler!

Vatandaşlarımızdan, dindaşlarımızdan, hemşehrilerimizden her biri kendi dimağında bir yüksek ülkü besleyebilir, hürdür, serbesttir. Buna kimse karışamaz! Fakat Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin belirli, olumlu, maddî bir siyaseti vardır: O da efendiler, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin belirli millî hududu içerisinde hayatını ve bağımsızlığını kazanmaya yöneltilmiş olmasıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükûmeti, temsil ettiği millet adına çok alçak gönüllüdür ve hayalden tamamen uzak ve tamamen gerçekçidir. Bundan dolayı kanunlarını yalnız bu bakış açısından ve bu gerçek dairesi içinde belirler. Geniş, yüksek ve fakat hayalî ve uygulanmaktan uzak birtakım hislerin peşinden koşarak kanun yapmaz. Böyle bir kanun uygulayamaz. Efendiler! Sözlerim belki biraz acı olacaktır. Belki biraz kendi kendimizi beğenmemem gibi olacaktır. Başında da çok rica ettim, beni hoş görünüz.

Efendiler! Bu milleti bugün idam sehpası karşısında bulunduran fiillerin ve hareketlerin kaynağı hayaldir, duygulardır (bravo sesleri). Uzaklara gitmeye gerek yok. Bu milletin genel seferberliğinin hangi gerçeğe, hangi gerçek hesaba dayandığını bir kez düşününüz. Bunun yönlendiricisi sade duygulardır! Harb-i Umumi'ye ne ile girdik? Vaktinden önce Harbi Umumi'ye bu milleti sokan nedir? Hangi gerçektir? Duygusallıktır! Daha ilerisine gidelim, geçmişimize dönelim, küçük bir tarihi olay: Sadrazam Kara Mustafa Paşa, bu milleti Viyana kapılarına götürürken bütün Kuzey Almanya'yı zapt ve fethederek evrensel bir Osmanlı İmparatorluğu yapmak hülyasına düşmüştü. Fakat, zavallı babamız düşünmüyordu ki bütün fetihlerin emelleri peşinde dolaşırken, bu girişimler torunlara, babadan miras kalmış yerlerini kaybettirmek için ortam hazırlıyordu.

Hamdullah Suphi Bey (Antalya)- Çok güzel, çok güzel!

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Bundan dolayı Efendiler, ayrı ayrı sahip olduğumuz siyasî inanışı ifade edebiliriz; bunun ifade yeri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin kanunları ve bu kanunların gerekçe tasarıları değildir! Efendiler, Panislâmizmi ben şöyle anlıyorum: Bizim milletimiz ve onu temsil eden hükûmetimiz doğal olarak dünya yüzünde var olan bütün dindaşlarımızın mutlu ve refah içinde olmasını isteriz. Dindaşlarımızın çeşitli yerlerde vücuda getirmiş oldukları sosyal heyetin bağımsız olarak yaşamasını isteriz. Bununla yüksek bir zevk ve mutluluk duyarız. Bütün İslâm insanlığının, İslâm dünyasının refah ve mutluluğu kendi refah ve mutluluğumuz gibi değerlidir! Ve bununla çok ilgiliyiz. Ve bütün onların bile aynı şekilde bizim mutluluğumuzla ilgili olduklarına şahidiz. Ve bu her gün bellidir. Fakat Efendiler! Bu toplumun büyük bir imparatorluk, maddî bir imparatorluk hâlinde bir noktadan yönlendirilmesini ve yönetimini düşünmek istiyorsak bu bir hayaldir! İlme, mantığa, fenne aykırı bir şeydir! Efendiler dikkat buyurunuz ve bir tarihi gerçek, bir fennî ve ilmî gerçek olarak daima hatırda tutunuz ki bir siyasal cismin hududunu geçemeyeceği bir kuvvetler amacı vardır! Nasıl ki bir insanın iyi oluşması için birtakım uygun ve doğal hatlar vardır. Eğer bu hatlarda doğallık kaybolursa, eğer insanlığın oluşumunda bu hatların bozulması söz konusu olursa o zaman karşınızda ya sıfıra inmiş bir cüce, veyahut dev gibi bir şey görürsünüz! İnsan oluşumu için böyle olduğu gibi insanlardan kurulan cemiyetlerde de bu kural olduğu gibi geçerlidir.

Efendiler! Birkaç asır önceki durumumuza dönüp bakarsanız: Afrikalılar, Suriyeliler, Iraklar, Makedonyalar, Bulgaristan, Sırbistan ve sonuna kadar... Bütün bu memleketleri göz önüne alınız. Ve ondan sonra bugünkü durumumuzu göz önüne alınız. Efendiler, bütün bu muhit, bu geniş daire içerisinde çeşitli iklimi ve orada oturan kavimlerin çeşitli huyları, her şey çeşitli olduktan sonra bunların genelini bir imparatorluk altında bulundurmak ve yaşatmak olabilir miydi?

Tabiata, akla ve tabiat kanununa aykırı olduğundan dolayı sonucun ne olduğunu görüyorsunuz! Herhalde Afrika'da başka, Suriye'de başka bir şey olacak, Irak'ta başka bir şey olacak, her yerde başka bir şey olacak, bizim bölgemizde başka bir şey olacak!... Bunların birinin diğerine benzetilmesi, benzetilmeye kalkışılması doğru değildir. Fakat İslâm olan sosyal kütlelerin, dediğim doğal tarzda şekillenme ve oluşumunu ve istiklâlinin korunmasını dileyerek yaşamasını ve mutlu olmasını -tekrar ediyorum- kendi mutluluğumuz gibi kabul eden bir milletiz. Biz ve bütün İslâm âlemi için yüce ve kutsal ve manevî bir bağlantı noktası olan hilâfet makamı bile; bütün İslâm âlemiyle beraber bizim milletimiz tarafından belki daha kuvvetli derin duygular ile yüce ve kutsaldır. Fakat Efendiler! Bu Yüce Makamın kutsallığını hürmetle kutsallaştırmış olmakla beraber bu makamda oturacak kişiyi hiçbir vakitte Efendi yapmak söz konusu değildir; İslâm dini ile bağdaşmaz!

(Seyyidü'l-kavmi hadimihum-"Milletin efendisi, milletine hizmet edendir.") buyurmuşlardır: Millete Efendilik yoktur. Hâdimlik vardır. Bu millete hizmet eden onun efendisi olur. Efendiler! İnsanlık tarihinde dünya tarihinde Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'yi (Yüce Osmanlı Devleti) milletimize dayanarak kurmuş olan bir saygıdeğer sülâleye bile milletimiz derin tarihî anıları ile saygı duyar. Fakat bu bakış açısından saygısı bile kendisine efendi bulmak ve aramak için değildir. Millet, ona ancak kanun koymasını ve yasa koymasını verir. (Alkışlar). Ve hâkimiyetini bizzat korur (Alkışlar).

Efendiler, bu noktada düşüncemi tamamlamak için derim ki, büyük hayaller peşinde koşan, yapamayacağımız şeyleri yapar gibi görünen sahtekâr insanlardan değiliz. Efendiler, büyük ve hayalî şeyleri yapmadan yapmış gibi görünmek yüzünden bütün dünyanın düşmanlığını ve kinini bu memleketin ve bu milletin üzerine çektik. Biz Panislâmizm yapmadık. Belki "Yapıyoruz, yapacağız" dedik. Düşmanlar da "Yaptırmamak için bir an önce öldürelim!" dediler. Panturanizm yapmadık! "Yaparız, yapıyoruz dedik, yapacağız dedik" ve yine "Öldürelim" dediler!" Bütün dava bundan ibarettir. Efendiler, bütün dünyaya korku ve telâş veren kavram bundan ibarettir. Biz böyle yapmadığımız ve yapamadığımız kavramlar üzerinde koşarak düşmanlarımızın sayısını ve üzerimize olan baskıları arttırmaktansa doğal sınıra, kanunî sınıra dönelim. Haddimizi bilelim. Bundan dolayı efendiler, biz hayat ve özgürlük isteyen milletiz. Ve yalnız ve ancak bunun için hayatımızı harcarız. (Alkışlar)!

Takip ediyorum efendiler, bu özel encümen bütün bu karışık bir noktada duruyor ve onu ifade ediyor. Fakat onu takip ederek bir “geçici” kelimesi kullanıyor. Doğal olarak bunun, şu veya bu manada kullanıldığını söylemekten çok, bunu okuyanlarda doğacak fikir ve değerlendirmeye karşı söylüyorum. Bu Yüce Meclis’in uygulama gereği olmak üzere koyduğu kanunlar geçici değildir. Çünkü Yüce Heyetiniz geçici bir konuma sahip değilsiniz!

Bunu takip etmiş olan satırları okuyorum. Orada da bir noktayı açıklamak lâzım! Hâkimiyet hakkının, gerçek hâkimiyetin hazır durumlar dolayısıyla, millet tarafından mecburi kullanımı kavramı vardır. Efendiler! hazır durumlar, diğer nedenler bilmiyorum! Yalnız bildiğim ve bilinmesi, ilân edilmesi lâzım gelen bir gerçek varsa, o da milletiniz hiç kimsenin uygunluğuna lüzum görmeden ve uymayanlara karşı isyan ederek millî hâkimiyetini almış ve öylece kullanmaktadır (şiddetli alkışlar). Eğer tasarıdaki bu ifade, herhangi bir nazik üslûba bağlılıktan doğmuş ise büyük bir gerçeği değiştirmiş olmak bakımından bile düzeltilmeye muhtaçtır. Millet hâkimiyetini almıştır. Ve isyan ederek almıştır. Alınmış olan hâkimiyet hiçbir neden ve şekilde terkedilemez ve geri verilemez, emanet edilemez! Bu hâkimiyeti tekrar geri alabilmek için, almak için kullanılmış olan araçları kullanmak lâzımdır. (Alkışlar).

Saygıdeğer ve Sevgili Arkadaşlarım!

Bundan sonra açıklayacağım düşüncelerimde de arkadaşlarımızın hiçbirinin hiçbir bakış açısından kalbinin kırılmamasını dileyeceğim. Bütün eleştirilerimi açıklayayım ki hiçbir zaman Yüce Heyetiniz’den herhangi bir arkadaşımızın şahsî ve vicdanî düşüncelerine karşı değildir. Bütün eleştirilerim ve verdiğim cevaplar şuna dayanır ki, ortaya konmuş olan bu belge, düşünülüp de kötüye yorumlamak isteyenler olursa, işte onların yapacağı kötü yorumlara cevap veriyorum. Çok rica ederim, uzun eleştirilerimi bu bakış açısından dinleyin. Efendiler! Bu kanun teklifi, gerekçe tasarısıyla beraber derin bir bakışla incelenmek istenilirse, gerçekten yanlış birtakım ülkülerin, bu yazıların içerisinde yer almış olduğuna kapılınabilir. Örneğin, gerekçe tasarısının birinci sütununun ortasına rastlayan ve başında bulunan, demin eleştirdiğimiz noktayı ele alır, sonra Bakanlar Kurulu’nun görev ve sorumluluğuna ait olmak üzere belirlenen maddelerin ve hatta tamamen Kanun-u Esasi-i Osmanlıdan alınmış olduğunu düşünür isek böyle bir şekil beyinde billurlaşabilir.

Bir mutlak kuvvet, bir kabine var! Fakat bu mutlak kuvvet, kuvvetini kullanmaktan yasaklı olduğu için o kuvveti kendinde toplamak şeklinde görevini yapan bir kanun yapma heyeti var! (Kabine kelimesini adlandırmada ve adlandırmamada bir sakınca veyahut bir zarar görmediğimden dolayı bunu dile getiriyorum). O halde kabine olunca mutlak kuvvet de yerine oturunca, bu tasarıda olduğu şekliyle geçici olmak şartıyla kanun yapma kuvvetinin kendisinden kaldırdığı sıfat ve yetkiyi tekrar Meclis’ten kaldırarak geri alır. O halde sonuç eski şekline döner. Yani böyle bir kavramı bu satırlar içinden çıkarmak mümkündür. Tekrar edeyim ki bu satırları yazan arkadaşlarımıza böyle bir fikir dayatmak kesinlikle istemiyorum. Bu yoruma göre efendiler, şöyle bir anlam ortaya çıkıyor. Yani Kanun-i Esasî denilen bu kitabın yürürlülüğünü kazanmaya doğru bir adım atılmış oluyor. Doğal olarak atılan adım, aynı zamanda Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’muzun iptalini gerektirir. O halde efendiler bu adım bir yüce müessesenin, bir yüce ve gerçek millî müessesenin yıkılması, temelleri sökülmüş, duvarları çökmüş gerçek dışı bir harabenin iadesidir. Efendiler, (Kanun-u Esasiyî göstererek) bu kitabın niteliğini, kaynağını ve doğuş nedenlerini gözlerinizin önünde görüntülemek için birkaç dakika vaktinizi almama izin veriniz: Nedir efendiler, bu ortaya konulabilecek ve düşünülmesi ihtimali olan kitap nasıl bir kitaptır? Efendiler, kaynağı açık bir şekilde ifade edebilmek için ufak bir idarî sırayı, ufak bir tarihî sırayı beraber hatırlayalım: Son yüz senelik devlet hayatı, millet hayatı ve siyaset hayatını göz önüne getiriniz! On dokuzuncu asrın başlangıcında Devlet-i Aliye-i Osmaniye birçok kayıplara rağmen geniş bir imparatorluk idi. Fakat efendiler, bu imparatorluk bir baskıcı saltanat tarafından yönlendirilmekte ve yönetilmekte idi. Buna karşı Avrupa’yı aynı tarihte düşününüz: Avrupa’nın her tarafında ortaya çıkan birtakım hür fikirlerden dolayı kendilerine lâyık birtakım ilmî ve idarî müesseseler kurmaya başlamışlardı, bizimki devam ediyordu. Memleketimizde yönetimsizlik ve isyan sürüyor, özellikle bu isyan Osmanlı adı altında karıştırılmak istenilen Hristiyan unsurların beraber yaşamak hususundaki isteksizliklerinden doğmakta idi. Bu iç isyan, Avrupa’nın

dikkatlerini çekmekte gecikmemişti. Sultan II.Mahmud, memleketin yönetimini düzeltmek, gelişmeler elde etmek için girişimde bulunmak istedi. Fakat gerçekleşen girişimler Avrupa'yı taklit etmek oldu. Avrupa kanunlarını almak, Avrupa düzenlerini almak, Avrupa'nın elbisesini giymek gibi birtakım düzeltme girişimlerinde bulundu. Fakat bu gerçek, olumlu bir sonuç vermedi, veremezdi. Çünkü düzeltmeler için taklitçiliğe yönelinmişti. Bu noktada saygıdeğer arkadaşlardan Hüseyin Avni Bey kardeşimize bir cevap vermek isterim. Hüseyin Avni Bey kardeşimiz en son söylediği cümle ile buyurmuşlardır ki: (Bu bizim hükûmet şeklimiz dünyada var olan hükûmetlerin hiçbirine benzemiyor. Benzer değildir. Dünya hükûmetlerinden birine benzemeliyiz) kelimelerini aynen tekrar ediyorum Efendiler!... Bu bir hatadır. Hüseyin Avni Bey kardeşimizin bu sözü tabiat, fen ve hukukun bakış açısından hatadır. Çünkü bu imkansızdır. Bunu maddî dil ile ispat etmek gerekirse işte Sultan Mahmud-u Adlî'nin (II. Mahmud) girişmiş olduğu ıslahat!... Taklit suretiyle olan bu ıslahat girişiminin doğurduğu karışıklıklar hâlâ devam etmektedir. Meselâ kıyafete bakınız: Avrupa kıyafetini aldık. Fakat fenâlık, mutluluk, felâket bir milletin alış şekline bağlıdır. Bir milletin mutluluk kabul ettiği şey diğer bir millet için felâket olabilir. Onun nedenlerini ve araçlarını kullandığımız zaman gideceğimiz amaç onun için mutluluk olmasına rağmen kendimiz için felâkettir. Evet Avrupa'dan elbise alındı: Varsayalım ki bakınız, altında pantolan üstünde cepken. Üstünde ceket altında şalvar... bir türlü hazmedilemedi ve edilmemekte devam ediyor. Deli Petro bile taklit ile milletini düzeltmek, kurtarmak istedi. Gerçekten bunda bir taklit dehası vardı. Fakat hiçbir vakit yoktan var eden ve icat eden gerçek dehaya sahip değildi. Onun için, kendi milletini düzeltmek için önlemler hazırlanırken, milletini Rus olarak olgunlaştıracağını zannederken Rus değil bir Alman, bir İngiliz yapan araçları kullanıyordu. Halbuki, bir Rus'un Alman olması mümkün olmadığından hem kendi benliğini kaybetmiş, hem de olmak istediği şeyi olamamış ve ortaya böyle karışık bir mahlûktan başka bir şey çıkmamıştır.

Cevabımda devam ediyorum. Efendiler! bilimsel olarak mutlak anlamıyla ve tamamen birbirine benzer iki hükûmet yoktur ve olamaz. Hükûmet bünyesi, toplum yapısına uygundur. Onun için uymaz ve çeşitlenir. Bundan dolayı hükûmet bünyesi sonsuz uyumsuz olur. Bilimsel olarak böyledir. Dünyaya bakınız Efendiler, bana gösteriniz! Dünyada birbirine kanunları ile şekilleriyle tam benzeyen iki hükûmet gösteremezsiniz. Bütün Amerika'yı düşününüz! Bütün Avrupa hükûmetlerini düşününüz. Birleşik Amerika'yı oluşturan birçok hükûmetlerden her birinin kanun şekli bile başka başka şeylerdir. Bundan dolayı kendimizi dünyada var olan herhangi bir hükûmete benzetmek kadar hata olamaz. Bunu düzeltmek uygun olur sanırım. Biz kendi benliğimiz içinde ve kendi huy ve yaratılışımızla ilerliyoruz ve ilerleyeceğiz inşallah!... Şimdi devam edelim. Size bir tablo yapacağım. Sultan Mahmud-u Adlî devrinde ve ondan sonra Sultan Abdülmecit zamanında belki Reşit Paşaların kışkırtmasıyla, daha doğrusu memleket içinde isyan ocağını körüklemekte olan gayrimüslim unsurları memnun etmek mecburiyetinden, bunların hoşnutluğunu gerektiren Avrupa'nın ve batının karşısında bir şey yapmak gerekti. Gülhane Hatt-ı Hümâyunu ortaya çıktı. Bu Gülhane Hatt-ı Hümâyunu Devlet-i Aliye-i Osmaniye'ye uygulama yönüyle gerçek ıslahat denecek derecede bir kazanç vermedi. İç isyan devam ediyordu. Dışarının baskıları vesaire devam ediyordu.

Biliyorsunuz, Kırım'da, Paris'te barış antlaşması sonucunda tekrar bir ıslahat fermanı vücuda getirmek gerekti. Bu fermanların mahiyetini bir an için hatırlayınız: Birincisinde güvenlik konu ediliyordu, ikincisinde Osmanlı tebaasının hürriyet ve eşitliği söz konusu idi. Gerçi, Salâhattin Beyefendi'nin sırası gelince, eşitliğe şu kadar bin sene önce sahip olmamızı söylemiş olmalarına rağmen, devletin Anayasası'ndan kanun olarak veyahut ferman olarak ilk kez o zaman söz edildi. Bu da başkalarının isteğini doyuramadı. Ondan sonra Sultan Aziz zamanında Âli ve Fuat Paşaların yardımıyla bazı adlî ıslahatlar yapıldı. Fakat olumlu sonuç yoktu, görülemiyordu. Bunu elde etmeye yönelik bir Padişah fermanı daha çıktı. İşte bu padişah fermanında bir meclis söz konusu oldu. Fakat bu meclis, söz konusu ıslahatı izleme ve denetlemeye hizmetle görevlendirilmiş oldu. Avrupalılar, bu meclis'in İslâm ve Hıristiyan üyelerden oluşmuş olmasını istediler. O tarihi dakikayı çok kuvvetli hatıralarla düşününüz efendiler! İçeriden isyan, dışarıdan baskı devam ediyordu. Saltanat makamını işgal eden zat, sonsuz israflar ile meşgul ve memnundu. İşte o zaman milletin hayatının kurtuluşunu

sağlayacak bir kanun isteğine kalkışma cüretinde bulunundu ve en sonunda saraya hücum edildi. Sultan Aziz'in intiharı üzerine Sultan Murat geçti. O da iki üç günde delirdi. Ondan sonra Sultan Hamit tahta geçti. Sultan Hamit tahta geçtiği zaman Avrupalılar Bosna ve Hersek memleketini ellerine geçirmek, ıslahatın mutlaka iki ay içinde uygulanmasını sağlamak için baskılarda bulundular. Artık Avrupalılar bu Devlet-i Osmaniye'nin başlı başına kendisini yönetmeye yetersiz kabul edilmesi gerektiğini ve bundan dolayı emri altına almak gerektiğini kesin bir şekilde açıkladılar!... İşte o zaman, Efendiler bir Paşanın başkanlığı altında üçü Hıristiyan olmak üzere, onaltı memur, on bilgin ve iki askerden oluşmuş bir heyet, Babıâli'de toplandı (elindeki Kanun-i Esasi'yi göstererek) ve bu kitabı yazdı! Bu kitabın, milleti memnun etmek için milletin arzu ve gerçek ümitleri için olumlu, maddî bir yansıması görünmüş değildir. Efendiler bu kitap, düşmanlarımızı geçici olsun memnun etmek amacını gözetmiş bir kitaptır. Bu kitabın niteliğini iyi açıklayabilmek için büyük bilginlerden bir arkadaşımın bir sözünü tekrar etmeme izin veriniz. Bahsettiğim heyet arasında Filibeli Hâlil Efendi isminde bir kişi varmış. Sormuş bu heyete ki: "Bu kitabı ne için yapıyorsunuz? Ve bu kitaptaki hukuka dayanarak gelecek olan o milletvekilleri ne yapacaklar? Niçin onları topluyorsunuz?" Bakanlardan hazır olan birisi demiş ki: "Biz padişaha derdimizi anlatamıyoruz. Hiç olmazsa milletvekilleri gelsin, belki onlar anlatırlar!..." Hâlil Efendi cevaben: "Adam sende, siz ki bu kadar padişahın huyları hakkında bilgilisiniz, böyle olduğu halde ona derdinizi anlatamıyorsunuz! Dışarıdan gelen çıtaklar mı dert anlatacak!" Hoca Efendinin düzgün sözü ile de ortaya koyduğu şekliyle bu kitabın niteliğinin millet ile, egemenlik ile, millî irâde ile hiç ilgisi yoktur. Bu kişi bu kitaba dayanarak gelecek milletvekillerinin hiçbir değeri bulunamayacağını, gayet düzgün bir şekilde, yazıldığı gün ifade etmiştir. Efendiler! Sultan Hamit, bu kitaba dayanarak ve bu kitapta ortaya konulan hukuka dayanarak ve bu kitaba bakarak aldanan milletvekillerini dağıttı. Ve 33 sene bu milleti köle gibi kullandı! Sonunda zavallı millet tekrar hürriyetini ele geçirmek için, hâkimiyetin ele geçirilmesi için yeniden çalışmaya başladı. Bu çalışmaların içinde ben de bulunduğum gibi arkadaşlarımın çoğu da bulundukları için ne kadar üzücü ve tehlikeli çalışma olduğunu çok güzel anlamış olurlar! Sonunda 1908'de tekrar hürriyet ilânı istedik, meşrutiyet istedik, millî hâkimiyetimizin görünmesini istedik, Sultan Hamit derhal bu kitabı bize gösterdi: "Pekâlâ bu kitabı mı istiyorsunuz! Amacınız bu kitap mıdır? Alınız verdim!" dedi. Millet ve onun vekilleri bu kitaba dayanarak İstanbul'da toplandı. Çok geçmeden efendiler, 31 Mart Olayı çıktı. Ben de 31 Mart Olayı'nda İstanbul'a giren Hareket Ordusunun yanında ve belki başında bulunanlardan biriyim. O zavallı milletvekillerinin Ayastefonos'ta, şurada burada kötülüklere uğramış bir halde çırpındıklarını kendi gözümle görmüş bir adamım. Sonunda içeriye girdik. Birçok kanlar akıttık, birçok insanlar astık: "İlle dedik, bu kitabı uygulayacaksınız". Derhal: "Pekâlâ uygulayalım!" cevabını aldık. Ne oldu, efendiler! Onun ardından, Sultan Hamid'in tahttan indirilmesinin ardından Sultan Reşat tahta çıktı.

Efendiler, bu kitabın hükümleri geçerli oldukça memleket ve milletin üzerinde baskı ve mutlakıyetin devamlı olmasını engelleyecek hiçbir kuvvet yoktur. Bu kitabın kuvvetini, ya bir adam kullanabilir veya o adamı elinde kullanabilecekler kullanabilirler. Gerçekten efendiler, merhum Sultan Reşat, bu kitabın verdiği baskı kuvvetini kullanamayacak huy ve yaratılışta olduğundan bu kez de hükûmet yönetimine aynı birkaç kişi tarafından biliyorsunuz efendiler, mutlakıyet yönetimi senelerce bu memleket ve millete uygulanmıştır. Nihayet efendiler, Sultan Mehmet yerine şimdiki Sultan geldi. Şimdiki Sultan bu kitabın yetkisi içinde burada kendine verilmiş olan şahane hakları derhal kullanmakta kusur etmedi ve bunları kullanarak milletvekillerini kapı dışarı etti ve gönderdi.

Neşet Bey (Üsküdar)- Allah kahretsin.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Ne oldu sonra efendiler! Erzurum Kongresi oldu, Sivas Kongresi oldu ve bu kongrelerde toplanmış olan insanlar millet adına dedi ki: "Hayır, biz millî hâkimiyetimizi isteriz, millî irâdemizi kullanacağız". Sarayın anlayışı şu yolda idi: "Sahi mi söylüyorsunuz? Kabul ettik!" Millet yine bu kitaba böyle bakarak, çocukların şekere bakıp aldandıkları gibi aldanarak vekillerini İstanbul'a gönderdi. Ne oldu efendiler? (Malta'ya sesleri). Sorarım! Gelen arkadaşlar içinizdedir. Ne oldu efendiler? İşte efendiler bu olaylara

sahip olan bu kitap, bu memlekete, bu millete ve bu milletle yönetim hâkimiyetine ne dereceye kadar uymayı sağlar! Efendiler bu kitap, yapıldığı sırada Hariciye Nazırı olan kişinin Avrupa devletleri elçileriyle yaptığı yazışmaların birinde dediği gibi, Padişah ile milletin karşılıklı sözleşmesine dayanan bir kitaptır. Sözleşmedir! İnsaf edelim, bu kitabı yazan heyetin kimlerden oluştuğunu söyledim ve bu heyetin içinde bir üyenin yazımı sırasındaki vicdanî fikrini söyledim. Bundan dolayı bu kitapla millet arasında ne ilgi ve ilişki vardır? Efendiler! Bu kitap, üstündeki unvan ile milleti senelerce aldatan ve aldattıkça yok olmanın çıkmaz yoluna gönderen bir kitaptan başka bir şey değildir (paçavra sesleri). Bir paçavradır Efendiler (Alkışlar).

Tunalı Hilmî Bey (Bolu)- Kundak desek daha iyi olur.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Bundan dolayı böyle bir kitabın böyle bir harabenin diriltilmesi için ince ince düşünecek, iyice işleyecek içinizde değil, gerçek millet fertlerimiz içinde bile bir fert olmadığına ben vicdanen inanmışım! Yüce Heyetiniz'in gerçek ruhu, ana ruhu kesinlikle bundan temizlenmiştir. Bundan dolayı başlangıçta arz ettiğim gibi, kötüye yorma ve kötü anlamayla yüce amaçlarımız aleyhinde sonuç çıkarmak isteyen düşmanlarımıza bu söylediklerim bir cevap olsun (Alkışlar)!

Bu kitabın niteliğini bu şekilde açıkladıktan sonra bir de Teşkilat-ı Esasiye'nin ne olduğunu, izin verirseniz, arz edeyim. Efendiler! Millî tarihimizde ilk kez görülen, ilk kez gerçekleşen bu hareketi Erzurum Kongresini kurmak suretiyle göstermiş olduk. Gerçekten memleketimizin bir kısım insanları güvendikleri üyelerini orada topladı. Orada toplanan bu üyelerin ilk düşündüğü ve istediği şey, kurtuluş için düşünebildikleri şey (her halde, dediler, bizim milletimizin bir kuvveti vardır. Bu işlemiyor, faydasız bir haldedir. Bunu işler kılmak lâzımdır. Ve belki ancak bu şekilde biz hâkimiyetimizi ele geçirebiliriz). Bundan dolayı Erzurum Kongresi beyannamesini düşünecek olursanız orada millet ilke olarak bu dediğim ifadeyi kayıt ve ilân etmiştir. Sivas Kongresi aynı temel, aynı ilke ve aynı kural üzerinde bütün memleketin halkı adına aynı şekli kabul etmiş, o bile millî kuvvetlerin işler olmasını ve millî irâdenin hâkimiyetini istemiştir. Fakat demin açıkladığım gibi bunun temsil yeteneği (Kanunu Esasiye göstererek) bu kitapta olamaz. Gerçekten bu kitabın son rolü milletvekillerini ve saltanat hilâfet makamını elde eden kişinin en büyük düşmanlarla ortaklaşa, dağıtmasiyle son bulmuştur. Ve onun üzerine milletimiz çocukcasına aldatılmaktan ibaret olan bu hareketi artık tekrar etmemeye tövbe etmiştir ve bu kez gerçekten millî kuvvetleri işler ve millî irâdeyi hâkim kılmak üzere Yüce Heyetiniz'i buraya göndermiş ve bugünkü hükûmet şeklimizi seçip belirleyerek bugünkü işleyiş şekline koymuştur. Efendiler! Yüce Meclis'imizin ilk açılışı günlerinde ana noktaları ve ana ilkesi olarak kabul etmiş olduğu hususları ve o hususlara dayanarak Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuzun maddelerini düşünecek olursak; bu kanun doğrudan doğruya yalnız bizim kafalarımızdan, ilmimizden çıkmış bir kanun değildir! Bu kanun, doğrudan doğruya her millet ferdinin vicdanında kendiliğinden görünmüş ve bundan dolayı toplumumuzun yüksek vicdanı üzerinde dikilmiş ve ondan sonra yürürlüğe girmiştir. Zaten bu bağlamda demin söylemiştim, kanun, gerçek kanun yalnız böyle olur! Taklit ile kanun olamaz. Efendiler, izin verirseniz Yusuf Ziya Bey kardeşimize bu noktada küçük bir cevap vereceğim. Taklit söz konusu olduğu zaman Yusuf Ziya Bey kardeşimiz demişlerdi ki: "Kesinlikle taklit reddedilmekle beraber yine taklit lâzımdır". Bu lüzumu ispat etmek için Kur'an-ı Azimüşşan'ın (Yüce Kur'an) insanlara indirilmiş olduğunu ve insanların da taklide mecbur olduğunu bildirmişlerdir. Bu kesinlikle hatadır. Ziya Bey, insanlar Cenab-ı Hakkın sunduğu bu kanunun kapsamını...

Yusuf Ziya Bey- Paşa Hazretleri, ben böyle dememiştim. Kanunun lâzım olduğunu, Kur'an-ı Azimüşşan'ın yazdığını ve taklidin düşmanı olduğunu arz etmiştim.

Mustafa Kemal Paşa- Evet Efendim! İfademi kısmen değiştiriyorum; fakat başlamış olduğum söz kısmen taklit hakkında olup zaten diğer bir bakış açısından da söylemeye zorunlu olduğum bir söz olduğundan tamamlamama izin vermenizi rica ederim. Cenab-ı Hak uymaya zorunlu tuttuğu insanların kalbindeki gerçek ihtiyaçlarını tamamen bilir. Bundan dolayı gönderdiği kitap tamamen o gereklere uygun hükümleri içeren bir kitaptır (Alkışlar). Ve

Efendiler! Hakikat ilmînin en son emrettiği, hatırlattığı kanun böyle olabilir. Taklit ile, değiştirme ile kanun olamaz, kanun, gerçek kanun olmak lâzımdır, doğal kanun olmak lâzımdır. Yani ilâhî kanun olmak lâzımdır (Alkışlar).

İşte Efendiler! Teşkilat-ı Esasiyesi böyle bir gerçek kanundur. Çünkü milletimizin vicdanından, kanaatinden çıkmıştır. Bundan dolayı Efendiler, toplumumuzu oluşturan bu gerçek ilkede birleşmiş olan hiçbir ferdiniz (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu göstererek) bu ilmî kurumun yıkılmasını, (Kanunu Esasiye) ve bu kara kitabın, bu yıkıntının, baykuş oturağı olabilecek olan bu nesnenin yürürlük kazanması taraftarlığını vicdanında bulamaz (bravo sesleri, alkışlar)! Efendiler! Bu iki levhayı karşı karşıya düşündükten sonra izin verirseniz üçüncü bir levha yapmak isterim. Ve bu levhada mazbata yazarı beyefendi'nin sözlerinden izin verirlerse yararlanayım. Mazbata yazarı beyefendi dediler ki: "Bu kanunu yaparken pürüzsüz bir yürütme heyeti ortaya koymak ve bunu başarmak için de meşrutiyetle ilgili görüşlere dayanmayı düşündük. Meşrutiyet görüşleri demek kuvvetler ayrılığı demektir. Adlî Kuvvetler, Kanun Yapma Kuvvetleri, Yürütme Kuvvetleri'nin ayrılmasıdır. Meşrutiyetin varlığı bu üç kuvvetin ayrı ayrı bağımsız olarak yönetilmesine bağlıdır.

Salâhattin Bey (Mersin)- İzninizle bir şey arz edeyim! Bu kelimeleri ben dünkü...

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- İzin veriniz tamamlayayım! Bu kanunu savunmak için ilk söylediklerinizi tekrar edeceğim. "Bundan dolayı bu üç kuvvet ayrı ayrı bağımsız olarak uygulanmalıdır. Çünkü bir hükûmet oluşturabilmek için kuvvetler ayrılığı daha iyi şarttır, dediler. Zira kuvvetler ayrılığında istibdat baskıcı yoktur. Kuvvetler birliğinde istibat, baskıcı vardır". Gerçekten şimdi de hatırlattıkları gibi, Beyefendi sonraki düşüncelerinde amaçlarının kuvvetler ayrılığı olmayıp görevlerin dağıtılması ve paylaştırılmasından ibaret olduğunu düzelterek ve aydınlatarak ifade ettiler. Buna göre artık bu nokta üzerinde söz söylememek lâzım geleceği hatıra gelir. Yalnız bu kadarla kalacak ise doğrudur. Fakat daha üst tarafına bakışımızı döndürelim: Bu kanun, meşrutiyet görüşüne dayandırılmıştır. Eğer izin verirlerse, eğer bundan da vazgeçerlerse onu da bırakacağım. Mademki meşrutiyet görüşlerine dayandırılan bir kanundur, mutlaka meşrutiyet görüşlerinde kuvvetler ayrılığı vardır. Bunu inkâra yer yoktur. Ve bunu yorumlamak, görüşün ana unsurları ve diğerleri arasındaki ilgiyi ve ilişkileri yok edemez .... Meşrutiyet görüşleriyle kanun hazırlayanlar, kuvvetleri ayırmakla bu çareyi bulmuşlardır. Biz ona "görevlerin dağıtımı" da dersek görüşün kavramı aynı olur. Eğer kuvvetler ayrılığı demekten beyefendi vazgeçmişlerse o halde meşrutiyet görüşünü de yok etmiş olurlar. Bundan dolayı bu kanunun dayanağı olan bu görüş kaldırılmış olunca; bu tasarı hiçbir gerçeğe uymamış olur. Ve hiçbir gerçeğe dayanmayan bir kanun da olamaz. Gerçekte Efendiler, tabiatta Efendiler, âlemde Efendiler kuvvetler ayrılığı yoktur. Yani millî irâde ile ifade ettiğimiz kuvvette de kuvvetler ayrılığı yoktur. Bunu, izin verirseniz, açıklamak için bir iki kelimeye dayayacağım, hükûmet ve yönetim kelimelerine dayayacağım. Uzun uzadıya açmayacağım; yalnız şu noktaya dikkatinizi çekeceğim ki hükûmet denilen kavram, yönetim denilen şeyden daha az önemli ve daha az bağımsızdır. Bağımsız olan irâdeden, bunun doğal bir gerçek olduğunu bulmak için insanlık olaylarına bakınız! Ne kadar ihtilâller olmuş ise o ihtilâller sırasında hükûmet kavramı, faaliyet yapmaktan düşürülmüştür. Fakat yönetim devam etmiştir. Bir gün bile durmamıştır. Ve hükûmet daima çeşitli şekiller almıştır. Bunu gören ve bunu inceleyen birtakım dâhiler daha o zamanlar "bu hükûmet denilen şeklin, özellikle başına geçmiş olan şahsın bir baskıcı kuvvet veyahut miskin bir kuvvet olduğuna göre büsbütün işe yaramaz bir sakıncadan başka bir şey değildir" demişler. Bundan dolayı bundan esinlenerek asıl yönetim kuvvetini yerleşik bir hale koymak söz konusu edilmiştir. Ve bu söz konusu edilen şeye de, hatta Frenkçe isim vermişlerdir. Substratum administrative... Ve bunun insanlığın tam bir mutluluk ve gerçek emniyet ve güvenini üstüne alan bir yönetim şekli olacağını tarihler yazmıştır. Bu noktada da fazla açıklama yapmayayım, yalnız Frenkçe söylenen sözlerin nasıl ifade olunmak gerektiğini düşününüz. Bu ne demektir? Efendiler! Benim araştırmalarıma göre bu (Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti) demektir (Alkışlar). Şimdi kuvveti düşünmek istiyorum, madem ki yönetim hükûmetten daha köklü bir şeydir. Bundan dolayı onu ele alalım. Efendiler! İdare, bilirsiniz, genel kuvvetler ile genel hizmetleri çeviren ve yapan bir genel cihazdır. Bunda üç organ görürsünüz: Kuvvet, teşkilât, vazife!...

İşte Efendiler irâde, hâkimiyet vesaire dediğimiz kuvvet bu kuvvettir, fakat bu kuvvetin ayrılığı kabul edip etmediğini de açıklamak için, izin verirseniz tamamen arz edebilmek için, az daha geriye gideceğim. Bu kuvvetin kaynağı nedir? Bilirsiniz ki veyahut bilmek lâzımdır ki-çünkü bu noktada inançlar ve çalışmalar ve ilmî anlayışlar değişir- insanlar ister istemez çalışma yeteneğine sahip mahlûklardır. İnsanlar ister istemez beraber yaşamak ihtiyacında varlık bulmuşlardır. Bundan dolayı beraber yaşamakta olan insanlar bir cemiyet oluştururlar ki; bu cemiyet kendisini oluşturan fertlerin kuvvetlerinin çalışmasından ortaya çıkar. Ve işte irâde, hâkimiyet denilen kuvvet, bu kuvvetten ibarettir; işte bu kuvvet cemiyetin kuvvetidir ve bu kuvvet cemiyeti oluşturan her ferdin ayrı ayrı kuvvetinden üstündür. Belki bu ifademden bu kuvvetlerin maddî bir şey olacağı sanılır! Kuvvetleri toplayarak bir bileşke bulmuş oldum. Evet isterseniz maddî olsun fakat bu maddi oluşun içinde manevî bir kuvvet vardır. Efendiler, bunu da açıklayabilmek için izninizle şu tarzda açıklamada bulunacağım: Bir cemiyetin içinde beraber yaşamaktan, insanlık mahkûmiyetinden, yaratılışından dolayı ortaklaşa bir çalışma hissi vardır. Manevî olan bu çalışma hissi bir kuvvet ve çalışma gücü oluşturur. İşte bu ortak manevî kuvvet, demin açıkladığım gibi o kuvvetle beraberdir, ayrı bir şey değildir. Efendiler! Bu kuvvet zaman ile insanların medenî gelişmeleriyle yükselir, olgunlaşır ve millî irâde, millî hâkimiyet bu kuvvetten ibarettir. Efendiler, işte hükûmet kavramı bu kuvvetin billurlaşma derecesinden çıkar! Şimdi sorarım Efendiler? Bu kuvvet ayrılabilir midir ve bırakılabilir midir? Buna verilecek cevaplar evettir. Bu kuvvet ayrılabilir. Gerçekten bir toplumu oluşturan fertlerin kuvvetlerinin bileşkesi olan bir kuvveti ayırmak istediğimiz zaman o toplumu oluşturan insanları parçalamak gerekir ki, bir kuvvetler bileşkesi olan bir toplumu parçalamadan, dağıtmadan onların kuvvet bileşkesini dağıtmanın doğal imkânı yoktur. Bu kuvvet bırakılabilir midir? Efendiler, evet bırakılabilir. Fakat bunun için o kuvvetin sahibi olan sosyal varlığın felce uğramış olması ve felçli bırakılması şarttır. Ve hareketsizliği, işsizliği kabul etmesi şarttır. Kuvvetini herhangi bir yere veren, kuvvet kullanmayan bir ferdin bir organı felçlidir. O halde böyle dememek lâzımdır. Bir siyasal varlığı oluşturan sosyal kuvvetlerin sosyal irâdesi olan bu kuvvet, millî irâde ve hâkimiyette ifade olunan bu kuvvetin bırakılması uygun mudur? Bırakılması uygundur. Halbuki, toplum bir siyasal varlığa dönmüş olduktan sonra ise bu imkânsızdır. Mümkün olması siyasî varlığın bozulmasına bağlıdır. Efendiler! Millî irâde, millî hâkimiyet denilen kuvvet ayrılamaz ve ayrıldığı hesabın açıklığı ile de anlaşılıyor. Şunu da ilâve edeyim ki; bütün kanun koyanlar, bütün profesörler, bütün âlimler bu ilmî görüşü daima hesabın gerçekliğine dayanarak belirlemişlerdir. Bir toplumun kuvvetinin yerel kullanımı da o toplumun kendisidir. İki nokta arasında birleştirilmiş çizgiler kambur, zambur olmadıkça mutlaka birbirine uygundur. Millî irâde doğrudur. Halbuki; yazık ki Efendiler! Bence eski denilmesi lâzım gelen kitaplarda bu kuvvetler ayrılığı vardır. Efendiler! Ben size şimdi ispat edeceğim ki Meşrutiyet doğal değildir, kanunî ve hukukî değildir. Dünyada hükûmet için kabul edilir ve hukukî yalnız ve tek bir temel vardır. O da meşveretten ibarettir. Hükûmet için temel şart, önde gelen şart yalnız ve yalnız parlamentodur Efendiler (Sürekli alkışlar)! Efendiler, meşrutiyet görüşünün kurucusu olan filozoflar gerçekten kuvveti, bağımsız üç parçaya ayırırlar.

Her birinin bağımsız olarak faaliyet yapmasını isterler, bunu gerçekleştirmeye çalışırlar. Bu kuvvetlerin ismine de kuvve-i icraîyye, teşrîîyye ve adlîyye (yürütme, yasama ve yargı kuvveti) derler. Bunların arasındaki denge ve ilişkiyi düşündükleri zaman şöyle ifade ederler. Derler ki: kuvvei teşrîîyye, kanun yapan bir kuvettir. Bütün kanunları o yapar. İcra Heyetinin varlığı ancak bu kanun yapma heyetinin yaptığı kanunların içinde o kanunlarla ayakta durduğundan dolayı teşrîî kuvveti icra kuvvetinin üstündedir. Yalnız burada bir kelime daha ekleyeyim: Meşrutiyet usulünde millî hâkimiyet, teşrîî heyetinde ortaya çıkarttırılıyor, milletvekili heyetinde oluşturuluyor, halbuki Efendiler, millî hâkimiyet kanun yapma kuvvetinde değil, bu kuvvetin üstünde görünür. O ise icra kuvvetine aittir. İcra kuvvetini ele alalım; kanun yapma heyetinin yaptığı kanunları özellikle şahsî hukukta bağımsız olarak hiçbir tarafın müdahalesi olmaksızın uygulayacak kuvvet, adlî kuvvettir. Şimdi ufak ve ameli bir noktayı hep beraber hatırlayalım: Herhangi adlî kuvvet, teşrîî kuvvetinin yaptığı kanunu uygulayabilmek için, filân insanı çağırmak ve onu cezalandırmak için elindeki vasıta nedir? Polis ve jandarma değil mi Efendiler? Polis ve jandarma ise yürütme uygulama kuvvetidir. O

halde adlî kuvvetin dayanak noktası yürütme kuvvetidir. Yürütme kuvveti, adlî kuvvetine yardımcı olmaktan arınsın, adlî kuvvet faydasızdır, tembelliğe mahkûmdur, yoktur. Böyle bir kuvvetin istiklâli neredir? Rica ederim böyle bir kuvvet nasıl bağımsız olabilir. Gelelim kanun yapma kuvvetine; hakikat halde teşriî kuvvet (yasama) kanunu yapar, fakat yine teşriî kuvvet (yasama), yaptığı kanunun uygulamalarını kendisi sağlamaz ve kefil olmaz ve güvence vermez. Halbuki Efendiler, her şey kanun yapmakla bitmez. Aksine her şey o kanunları uygulamak ve uygulatmaktan ibarettir. Fazla ayrıntıya girmeyeyim; dünyada tarih gerçeği, evrensel gerçek olarak söylüyorum, ilmî gerçek olmak üzere söylüyorum; uygulayan, yürüten, karar verenden daima daha kuvvetlidir.

Salâhattin Bey (Mersin)- Paşa Hazretleri bir kelime izin veriniz! Daha...

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- Soru sorunuz, fakat konuşma sırasına engel olmamak için düşünceye girişmemenizi rica ederim.

Salâhattin Bey (Mersin)- Sonra söylememe izin verin.

Mustafa Kemal Paşa (devamla)- O halde Efendiler, bu kuvvetler ayrılığını ve bu meşrutiyet maddesinin kökü, kaynağı ve temelini başka noktalarda ve başka nedenlerde düşünmek lâzımdır. Ve ben sanıyorum ki bütün arkadaşlarımız ve hatta araştırmaları gayet sınırlı olan herhangi bir vatandaşımız, benim işaret edeceğim noktaya bakarsa bunu gayet doğal ve kendiliğinden anlar. Efendiler, insanlar doğal olarak ve yaratılış olarak beraber yaşarlar ve fakat beraber yaşayan insanlar mutlaka yönetilmek ihtiyacındadır. Toplumun en basitini göz önüne alınız: Bir aile reisi, bir baba, çocuklarından oluşmuş olan ailesinin başkanlığı'nı başlangıçta doğal olarak üstlenir. Çünkü aile fertlerini oluşturan mahlûklar önemsiz ve zayıftır, korunmaya muhtaçtır. Bir çocuk bakılmazsa ölür. İşte böyle bir çocuk bilerek değil, fakat bilmeyerek vücudunu böyle bir reise bırakır, bakılmak ister. Fakat bu çocuk ergenliğe ve olgunluğa ulaştıktan sonra, benliğini kazandıktan sonra kayıtsız şartsız isteğe bağlı olmak istemez. Hepimiz çocukluk ettik. Babalarımızla aramızdaki ilişkiyi düşünelim. Kayıtsız şartsız babamızın bile yönetimine bağlı olmaktan zevk almayız. Ve tabiatta da alınmaz. Efendiler! Babası olduğu halde, bunu bakıp yetiştirdiği halde çocuğuna her gün "Şuraya şu saatte geleceksin" dediği zaman "Canım yarım saat sonra gelsem ne olur?" der.

O halde toplumun kuruluşunun başında yönlendirme ve yönetimi için başında biri hâkim olmak ister, fakat diğeri olgunluğa ulaşır ulaşmaz kayıtsız şartsız bu hâkimiyetin altından çıkmak ister! Şu halde birisi toplumun gerçek kuvveti, doğal kuvveti, irâdesi, hâkimiyeti... Diğeri çeşitli nedenlerden dolayı, fakat herhalde diğerinin arzusunun, emelinin karşısında olmak üzere emreden, hükmeden, baskı yapan bir kuvvettir. İnsanların çeşitli ve diğer cemiyetlerinde tarihin bize göstermiş olduğu örnekler bundan ibarettir. İşte Efendiler, bu baskıcı kuvvet ile bir ana ve gerçek kuvvetin mücadelesi başlangıçtan bugüne kadar devam ede gelmişti. Ve bugünden sonra da daha pek çok sürüp gidecektir. Fakat ne kadar sürüp gideceğini bilemem. Ve bütün bu mücadele, ana kuvvetlerin gerçek sahibi olan toplumun gerçek mutluluğuna yöneltilmiş olan bir savın, bir baskıcı kuvvet ile mücadelesidir. Gerçek kuvvet, millî irâde, kuvvetini duyurmaya başarılı olabilecek derecede baskıcı kuvvete karşı şekil ve konum almak ister. Fakat hiçbir zaman o baskıcı kuvvet bu kuvvetin billurlaşmasını istemez. Bundan dolayı insanlar idarî oluşumlarını kısmen tanımak, emir olarak tanımak zorunda kaldığını görüyor. İşte bütün dünyada var olan milletler ve o milletlerin idarî şekli böyle birtakım görüntüler sunmuştur. Daima insanlığın mutluluğunu düşünen birtakım insanlar, daima düşünmüşlerdir ki:"Ne yapalım? Bu ana kuvvetleri, bu gerçek irâdeyi, bu baskıcı irâdenin baskısı altından ayrılalım. Çünkü insanlığın gerçek mutluluğu bundadır." Bilginler, araştırıcılar gördükleri manzaralar ve levhalar ve o levhaların içerdiği nedenleri ve unsurları araştırdıkları zaman görmüşlerdir ki, iki kuvvet vardır. Biri, gerçek millî irâde, diğeri ezici ve baskıcı kuvvet "O halde hiç olmazsa bu iki kuvvetin sahiplerinin birbirine en az bir zarar verecek bir şekil bulalım" demişler. Bir çare ve tedbir bulalım ki baskıcı kuvvetin etkisini hafifletsin! Bu düşünülmüş olan şey, ilmî görüş kitaplarında geçerlilikle ifade olunur. Baskıcı kuvvet sahibini de aldatmaya kalkışmışlar ve demişler ki: "Korkma her şeyde hâkim sensin,

her şey senin... yalnız senin. Yalnız şu kullandığın ve uyguladığın kuvveti senin de rahatın için ve fakat senin de konumunu kesinlikle sarsmamak şartıyla izin verin de, ayıralım" demişler, ayırmışlar. Daima yine kendisiyle beraber olmak şartıyla bir yürütme kuvveti meydana getirmişler. Fakat milleti aldatmak için de bir kanun yapma kuvveti ve yine o yürütme kuvveti ve baskıcı kuvvetin etkisini hafifletmek için bir kuvvet daha: Adlî kuvvet! Ve amacı, toplumun gerçek yararlarını zarara uğratan kuvvetin etkilerini hafifletmek için en zararsızı olmak üzere bu kuvvetler ayrılığı, fakat, hiçbir vakit Efendiler, bu şekiller insanların insanlık mutluluğunu ve gerçek mutluluğunu sağlamaya yeterli olamamıştır. Nasıl yeterli olsun ki, gerçek ve yasal değildir. İster istemez yapılmıştır. Kötünün iyisi olmak üzere yapılmıştır ve Efendiler, insanlar bu şekil içinde de kalmamışlardır ve kalmayacaklardır. Daima bu şeklin ve baskının –ki bu bir baskıdır- içinden çıkmak için çalışırlar, çalışmışlar ve çalışacaklardır. Yapılmış olan inkılâpların hep bu yüzden olduğunu arz etmiştim. Bu inkılâpların en önemlisi, bilirsiniz Fransa büyük inkılâbıdır. İnkılâplar içinde en güzeli ve en verimlisi ve hakkın isteği bakış açısından ve bütün insanlığa, hâkimiyete sahip çıkma fikrini vermesi bakımından son derece önemli olanı budur. Fakat o bile Fransızların arzu ettiği derecede mutluluklarına yeterli değildir. Ve daha değişecektir. Ve ben eminim ki arkadaşlar, dünyada var olan hükûmet şekillerinden bir adım daha ileriye çıkmak; bu insanlık için nasip olursa, emin olunuz ki Efendiler, bulacakları şekil Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin şekli olacaktır (Alkışlar).

Efendiler, bu şekilde de insanlık tarihinde yeni görülmüş bir şekil değildir. Veyahut başka şekilde ifade edilirse, gerçekte egemenlik sahibi olan insanların doğrudan doğruya bir araya gelerek teşriî, icraî ve adlî (yasama, yürütme, yargı) görevleri kendisi yapmasıyla mümkündür. Ve söylediğim şey, Efendiler, tarihte fiilen var olmuş şeylerdendir. Elbette, araştırma sahibi olan arkadaşlarımız pekâlâ bilirler ki Roma'da, Isparta'da, Atina'da, Kartaca'da var olmuş olan Genel Meclisler, gerçekte bizim yaptığımız şeyleri yapıyorlardı Efendiler! Kanun yaparlardı, memur seçerlerdi, yargılarlardı, cezalandırırlardı. Ve her şey yaparlardı. Ve Roma'da dört milyon halk vardı Efendiler! Bu dört milyon halk şaşılacak bir şekilde toplanırlar ve beş on kişilik bir kabineden daha hızlı ve özellikle daha uygun ve doğru bir şekilde; icraî ve adlî ve teşriî görevlerini yaparlardı. Fakat Efendiler! İki bin sene önce var olan bu insanlığın ve medeniyetin ve şeriatın gerçek isteğine uygun olan bu yöntemi birtakım baskıcılar çıkmışlar ve yıkmaya girişmişler ve bin türlü entrikalar kullanarak insanlık cemiyetindeki bazı insanları aldatmışlar. Ve nihayet eski çağ tarihinde var olan bu güzel şeyler, ortaçağ tarihinde birtakım baskıcı krallıklara ve imparatorluklara dönüşmüşler. Bundan dolayı halk hükûmeti denilen, bu açıkladığım nokta, bugün için ancak ve yalnız bizim şeklimizde görünebilir ve uygulanabilir. Bundan başkası doğru değildir.

Efendiler! Bu meşrutiyet görüşünü bulan en büyük filozofların bu görüşü kurmak için çalıştıkları ilkeleri araştırdım ve inceledim. Benim gördüğüm şudur: Düşünmüşler ve nasıl yapalım da bu baskıcı kuvvet, o sosyal ve millî irâdenin aşağısında kalabilsin. Yahut sıfıra inmiş olabilsin, diyorlar. Ve bununla başarılı olamadıklarından büyük ve derin bir acı duyuyorlar. Jean Jacques Rousseau'yu baştan sona kadar okuyunuz. Ben bunu okuduğumda, gerçek olduğuna inandığım bu kitap sahibinde iki temel gördüm. Birisi bu ıstırap, diğeri bir cinnettir. Merak ettim. Özel hallerini araştırdım ve anladım ki: Gerçekten bu adam deli idi. Ve cinnet hâlinde bu eserini yazmıştır. Bundan dolayı, çok ve çok dayandığımız bu görüş böyle bir dimağın ürünüdür.

Efendiler, bu uzun düşüncelerden sonra son ufak bir parçada ufak bir inceleme yapacağım. Bu incelemem Salâhattin Beyefendinin sorusuna son cevabım olacaktır. Beyefendi buyurmuşlardır ki: Bu maddeler eleştiriliyor ve bozuluyor. Fakat yerine konulmuyor. İlk cevabım olmak üzere arz etmiştim ki, eleştiren ve bozan arkadaşlar yerine koyacak başka daha güzel bir şey düşünememişlerdir.Çünkü en güzel şey belirlenmiş ve var olan usul. Şimdi ben işte, bunu ispata çalışacağım. Anayasamıza göre hükûmet, Yüce Heyetiniz'den, ibarettir. Ve bütün kuvvetler; affedersiniz bu ifade yanlıştır, yalnız bir kuvvetten ibaret olan hâkimiyet ve millî irâde Yüce Heyetiniz'den oluşmuş ve onda görünmüştür. Ve bu kayıt ve şartla millet bizi buraya göndermiştir. Milletin bize bırakmış olduğu bu görev ve bu

yetki ve bu sorumluluğu biz içimizden herhangi bir kişiye verip de o kişinin kendi arkadaşlarıyla bize karşı bütün devlet ve millet işlerinin uygulamalarından sorumlu olmasını; bizim var olma şartlarımız kabul edemez. Efendiler! Buna biz izinli değiliz. İşte bunun içindir ki, Yüce Heyetiniz bütün devlet, millet ve memleketin görevlerini üstlenerek faaliyet yaparken, yürütmenin ayrıntılarıyla ilgili olarak arkadaşlarımızdan bazılarını devlet hizmetlerine görevlendirmişlerdir. Fakat bu heyet hiçbir vakit de millî irâde ve hâkimiyetin dayanağı olamaz! Her şeyin tek başvuru yeri Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Meclis bu başvuru makamını kimseye veremez. Bu bakış açısından kabine diyelim veyahut demeyelim. Kabine de zaten yabancı bir isimdir. Biz Heyet-i Vekili diyoruz, eski kitaplarda Heyet-i Vükelâ'dır (Vekiller Heyeti). Sadrazam, seçen bir baskıcı kuvvet veya bir adlî heyet diyelim, her ne olursa olsun onun kendi arkadaşlarıyle, program ile gelerek güven alıp işe başlaması doğrudan doğruya bir kabine meselesidir. Bu bizim şeklimize göre doğru değildir; çünkü Salâhattin Beyefendi dediler ki, kuvvetler ayrılığından vazgeçtikten sonra amacımız görevlerin dağıtımı ve görevlerin paylaşımı diyorlar. O halde görevlerin dağıtılması için en güzel çare ve şekil Heyet-i Vekili'dir. Yani vekillerin ayrı ayrı Yüce Heyetiniz'den seçilmesidir. Ancak o zaman görevleri böylece dağıtılmış olur. Halbuki kendileri "Görevleri dağıtıyorum" dedikleri halde görevleri birleştirdiklerini fiilen ispat ve ifade etmiş oluyorlar. "Kuvvetler ayrılığı yapıyorum" derken kuvvetler birliği yapmış oluyorlar. Çünkü Yüce Heyetiniz yalnız bir kişiye, kendi ifadelerine göre, hatırlayacağınıza göre, bütün devletin işlerinin uygulamalarından sorumlu olmak üzere bir kişiye işleri bırakacak. O halde diyorlar ki, bu kişi hepsini bir makine gibi çalıştırsın ve her şeye bu cevap versin ve bu sorumlu olsun. Bu, görevlerin dağıtılması değildir, birleştirilmesidir. Sonra dediler ki: Heyet-i Vekili'de dayanışma lâzımdır. Bu şekil dayanışmayı sağlar. Bunda tamamen hakları vardır. Gerçekten de, bir kişiyi seçmek o kişiye kendi çalışma arkadaşlarını seçtirmek suretiyle bir heyet vücuda getirmek, cidden dayanışmayı sağlamak için çok güzel. Fakat, Efendiler, istediğiniz gibi yorumlayabilirsiniz, ben diyorum ki: Heyet-i Vekili'de bu kadar dayanışma aramayınız! Mademki Hükûmet, Yüce Meclis'inizdir, mademki bütün programlar ve emirler buradan çıkar ve mademki her türlü işlerin içeriden ve dışarıdan tek makamı Yüce Heyetiniz'dir. Asıl dayanışmayı Yüce Heyetiniz'de arayınız (Alkışlar). Efendiler! Emin olunuz ki Yüce Heyetiniz'in dayanışması Yüce Heyetiniz'in temsil etmiş olduğu dayanışma her şeyin kefili olur. O halde böyle dayanışmalı bir heyetin içinde ve dayanışmalı bir heyetin görüşünü, emirlerini sağlamakla görevli olan insanlar arasında aranacak dayanışma ikinci derecede kalır. Sakınma gereğini gördüğüm nokta da şudur Efendiler: Her ne düşünceye dayanmış olursa olsun, her nasıl olursa olsun yürütme kuvvetini fiilî olarak uygulayan insanların arasındaki dayanışmayı değil, bunu yalnız kendimiz için alacağım. Bu bakış açısından, ana kural bakış açısından her bakış açısından, bu Meclis, devlet işlerinin uygulamalarını bir adama güvenerek ve o adamın seçeceği ve güveneceği insanlarla döndüremez. Biz döndüreceğiz! Ve böyle vekiller aracılığıyla bazı ikinci derecedeki yürütme ayrıntılarını yapacaksınız! En doğru olan ve en iyi çare, var olan çaredir. İkinci bir bakış açısından var olan yöntemin önerilen şekilden iyi olmadığı ifade ediliyor. O da bu Bakanlar Kurulu'nun başkanı yoktur, muhatap olacak bir başkan yoktur. Efendiler, başkan vardır, fakat o Başkanlığın mutlaka Yüce Heyetiniz tarafından da onaylanması arzu edilirse Anayasa Kanunu'nuz buna engel değildir. Heyeti Vekile'nin konuşmalarını, uygulamalarını ve çalışmasını, faaliyetini böyle izleyecek ve döndürecek başkan sıfatiyle bir kişinin bulunması lâzımdır ki, vardır. Fakat Meclis derse ki, bu kişiyi şu seçsin ben onaylayacağım! Buna hiçbir engel yoktur ve teşkilât buna uygundur. Ve bu onu bozmaz. Diğer bir nokta var efendim! Deniliyor ki: Heyet-i Vekile oluşturmak için Meclis Başkanı aday gösteriyor. Bu Yüce Heyet'in seçme yetkisini sınırlamak ve bağlamaktır. Evet, bu bir açıdan böyledir; fakat, kabine diye ifade etmekte bulunduğumuz şekilde Efendiler! Seçme gücünüz, seçme yetkiniz üç kere daha sınırlandırılıyor. Çünkü Yüce Heyetiniz yalnız bir kişi seçiyor ve o kişinin kendi gönlüne ve keyfine göre seçtiği arkadaşları onaylamak durumundasınız! Halbuki şimdi var olan yöntemde Meclis Başkanı, filân bakanlık için şu kadar, filân bakanlık için bu kadar, her bakanlık için bu kadar adam gösteriyor. Onlardan istediğinizi seçiyorsunuz. Bunda seçme yetkinizi korumak için seçeceğiniz yöntem nedir Efendiler, gösterdikleri şekle göre kendilerini tek adama ve onun seçeceklerine güvenmek zorunda bırakmaktır ki, bu yöntem doğal olarak var olan şekle göre daha ağır ve

Meclis'in hukukuna daha az saygı gösterdiğini doğrular. Efendiler, bir yürütme heyeti başkanı seçip onun seçeceği kişilere güven vermeyi seçme yetkisini sınırlandırmaz bir görüş gibi kabul edersek Meclis'inizin başkanı bile yine tarafınızdan seçilmiş bir başkandır; eğer deseydiniz ki: (Doğrudan doğruya bu başkan kendi arkadaşlarını bize getirsin hepsine ayrı ayrı güvenimiz vardır, kimi isterse getirsin, çalıştırsın) o zaman önerdikleri şekil ile bu şekil arasında fark görmez ve Meclis'inizin hâkimiyeti ve irâdesinin sağlamlaştırılması noktasından bunu da, doğal olarak sakıncalı görürdüm.

Onun için Başkanlık tarafından aday gösterilmekte sınırlama olduğunu kabul etmek gerekir. Fakat bu sınırlama ötekine oranla çok hafiftir. Fakat Başkanlığın aday göstermesi benim düşünceme göre Yüce Heyetiniz'in seçimini kolaylaştırma noktasına yöneltilmiştir. Bence başka hiçbir noktaya yöneltilmiş değildir. Fikirlerin karışıklığını, zıtlığını yasaklamak, gerçekten şu veya bu bakanlık için lâyık olabilecek olan bir insanı, yahut insanları meydana çıkartmak hususunda bir arkadaşınızı, kendi başkanlık makamınızda görevlendiriyorsunuz! Meselenin bundan başka bir anlamı yoktur. Efendiler çünkü o makam, birçok insanlarla görüşerek fikir alışverişinde bulunabilir, bu bakış açısından arkadaşlarını iyice araştırır. Bundan dolayı yüksek huzurunuza herhalde uygun bir vekil sunmak ister. Fakat Efendiler, hepimiz insanız. Bunun suistimal edilmesi düşünülür mü? Evet Efendiler, düşünülür. Herhangi bir başkanın aday olarak göstereceği kişilerin arzusuna göre kendisiyle anlaşmış insanlardan olması ihtimali daima vardır. İşte bu bakış açısında bir fenalık beklenilir. Çünkü, memleket işlerinde, millet işlerinde, gerçek işlerde duygulara, hatıra, dostluğa bakılmaz. Efendiler, şunu iyi bilmek gerekir ki, bu kayıt Teşkilat-ı Esasiye Kanunu bir kanunî şartı değildir. Bu bir önlem olarak alınmıştır. Bugün böyledir, yarın başka olur. Çünkü bunlar büsbütün kalkar, yahut zamanı gelmiş ise istenildiği anda kaldırılabilir. Bu önerinin konusunun hikmetini düşünmek lâzımdır. Bilirsiniz, ilk Bakanlar Kurulu o kanunu yapan arkadaşlarım ve onların dışında birçok arkadaşlarım bana dediler ki: "Böyle karışık olacaktır. Siz kimi arzu ederseniz o olsun". Ben kesinlikle ve şiddetle reddetmişimdir. Bu arkadaşlara cevaben "Hayır dedim. Bu Yüce Heyet'in yetkisini küçültür. İkinci bir sakıncası daha vardır ki seçilen vekilin benim tarafımdan seçilmesi ile edineceği kuvvet ve yetki başkadır. Bundan dolayı, seçtiğiniz vekilin kuvvetli olması ve görevini o kuvvetle yapabilmesi için benim değil, herkesin seçmesi lâzımdır". Fakat çeşitli nedenlerden ve bazı yanlış anlamalardan dolayı gerçekten, bazı yanlış seçimler oldu. Efendiler! Bunda arkadaşlarımızın kusuru yoktur. Bu sözüm bugüne değil o günlere aittir. Çünkü: O zaman henüz birbirimizi tanıyamamıştık. Bir iki kez tekrar eden yanlış uygulamalardan dolayı bir önlem almak gerekti. Onun üzerine sanırım ki bu aday meselesi söz konusu edilmişti. Ve Yüce Heyetiniz'ce de doğru bir önlem olmak üzere kabul edilmişti. Şimdi eğer bir tek adamın aday göstermesi hoş gelmiyorsa bu aday göstermenin amacını açıkladım, seçimi kolaylaştırmak ve sağlamaktır, karışıklığı temizlemektir. Ben de sizinle beraber olarak ve sizden çok rica ederek dileyeceğim ki, bunu genişletelim. Bunu şahsi olmaktan çıkaralım! Bunu diliyorum. Ve bu Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun hiçbir tarafına zarar vermeyen bir sorundur. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda buna ait hiçbir nokta yoktur, bunu istediğiniz kadar ve istediğiniz zaman değiştiriniz ve bozunuz, yalnız, yerine daha güzel ve daha kapsamlı ve devam eden düzeni daha iyi devam ettirecek yöntemler koymak gerekir. Efendiler! Son sözümü söyleyerek başınızı daha fazla ağrıtmayacağım. (Encümen tutanağını göstererek) Bu bütünü bakımından bir belgedir. Bunun içinde Bakanlar Kurulu'nun görev ve yetkisi ve sorumluluğuna ait maddeler vardır. Fakat bunda daha çok başkanlık divanındaki kişilerin görev ve durumlarına dair maddeler vardır. Bundan başka Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun bazı maddelerini bozan ve değiştiren maddeler de vardır. Bundan başka, özellikle gerekçe tasarısında siyasî inanışlarımızla kesinlikle uygun düşen bazı noktalar ve düşünceler vardır. Bunun için yalnız Anayasamızın yedinci maddesinin son fıkrasındaki noktayı oluşturmuyor. Onu oluşturabilmek için o bakış açısından acele olarak bir kanun yapılması gerekir. Fakat bu, bütünüyle çok isterim ki, Yüce Heyetiniz'in malı olmasın! İçten söylüyorum ki bunda memleket için sakınca vardır!

Bütün bu düşüncelerimle Efendiler, bir gerçeği ve bir görüşü aydınlatmaya başarılı oldum ise kendimi mutlu sayacağım. O hakikat de, millet yürüdüğü yolu çok doğru seçmiştir

ve bu yolun sonunda parlayan mutluluk güneşini bütün açıklığıyla görmektedir (Alkışlar). Bu millet o güneşe ulaşacaktır. Ve hiçbir kuvvet ona engel olamayacaktır (şiddetli alkışlar).

Ukrayna Büyükelçisi General Frunse'ye

20 Aralık 1921

Elçinin güven mektubunu verirken söylediği söyleve cevap:

Sayın Elçi,

Ukrayna hükûmetinin olağanüstü elçisini ve cesur kızıl ordusunun şanlı ve kahraman başkomutanını sevinçle kabul eder ve dost Ukrayna milletini birçok kez zaferlere götüren değerli askerlerini onun şahsında selâmlarım.

Hürriyetini, bağımsızlığını ve yaşama hakkını haksızlığa karşı savunanların ülküsü olan kutsal ve haklı davamıza, Sovyet Ukrayna'nın gösterdiği ilgi ve sevgiden dolayı Türk halkı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi adına teşekkür ederim.

Emperyalizmin en şiddetli saldırılarına hedef olan Türkiyeliler, Karadeniz'in öbür tarafında aynı isteklere karşı savaşan milletler bulunduğunu bilirlerdi. Aynı halde bulunmuş olmaktan ortaya çıkan duygulardır ki, Ukrayna'nın müttefiki olan Rus Şuralar Birliği ile Türkiye arasında güçlü bir dostluk kurulmasına hizmet etmiştir. Son derece çetin, fakat o oranda şanlı fedakârlıklar karşılığında kendi geleceğine sahip olmak hakkını kazanmış olan Rusya ve Ukrayna gibi Türkiye de hepimizin güçlü bir şekilde inandığımız şekliyle toprağını yabancı işgâlinden kurtarmada tam bağımsızlığını dünyaya tanıttırmakta gecikmeyecektir.

Sayın Elçi, her iki memleket çıkarlarının birbirinin aynı olduğunu bizim için çok hayati bir öneme sahip olan böyle bir anda doğrulayarak Türkiye ve Ukrayna milletleri arasındaki dayanışmanın parlak bir göstergesini belirttiğinizden dolayı size özellikle teşekkür ederim. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, Ukrayna ile Türkiye arasında doğrudan doğruya ve sıkı ilişkilerin kurulmasına bugüne kadar engel olan nedenlerini tamamen anlamaktadır. Bu nedenler geçer geçmez Ukrayna hükûmetinin yüce başkanlarından olan ve zafer kazanmış ordusunun başkomutanı bulunan sizi, bir barış elçisi olarak resmi bir anlaşmanın yapılması için göndermek suretiyle hükûmetinizin, yerine getirdiğimiz görevlerin başarısı konusunda gösterdiği ilgiden son derece mutluyuz.

Hükûmet merkezimize gelmek konusundaki kararınızın, düşmanlarımızın bizi kesin bir şekilde yenmiş zannettikleri ve daha doğrusu bütün dünyaya böyle göstermek istedikleri bir anda bize bildirilmiş olması, Ukrayna'nın hakkımızda beslediği dostça duygulara ek bir delil oluşturması nedeniyle bizi çok daha duygulandırmıştır.

Sayın Elçi, memleketlerimiz arasında, siyasî, ekonomik ve kültürel alanlarda bir an önce en sıkı bağların kurulması olan görevinizin başarıya ulaşmasında, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin üzerine düşen her şeyi yapacağına emin olabilirsiniz. Her ne olursa olsun ve her ne yapılırsa yapılsın bu bağ hiçbir zaman gevşemeyecektir.

Türkiye'nin hayat şartları en fazla tehlikelerle çevrilmiş olduğu zamanda da Karadeniz'in öbür tarafında sadık dost ve müttefikleri bulunduğunu tahattür edebilir diye söylediğiniz sözleri Türk halkı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti adına mutlulukla ve teşekkürle senet kabul ederim. Buna karşılık; Çar boyunduruğundan kurtulmuş olan Rus ve Ukrayna milletlerinin de her durumda Türk milletinin sevgisine ve sarsılmaz dostluğuna güvenebileceğini size belirtmek isterim. Selâmınızı ve haklarında överek yaptığınız değerlendirmeleri kendilerine bir an önce bildireceğim. Türkiye ordusu askerleri, subayları ve komutanları adına, genç ve yenilmez Kızılorduyu, cesur askerlerini, kıymetli subaylarını ve karşı konulmaz bir kararla donanmış büyük komutanlarını şahsınızda bir kez daha selâmlarım.

Türkiye ordusu da Kızılordu gibi ölmemek için yenmeğe karar vermiş olan bir milletin haysiyet ve bağımsızlığını savunmak olan kutsal görevini her türlü büyük eksiklikler içinde yapmaya mecbur olmuştur; fakat hak ve adaletin son zaferine olan inanç galibiyeti sağlamıştır.

Sakarya Zaferini kazanmak için en ufağından en büyüğüne kadar sevinçle çalışan Türk halkı ve ordusu, gerek savaş sırasında ve gerek savaştan sonra Rusya ve Ukrayna'da ve bütün Doğu memleketlerinde oluşan sevgiden özellikle duygulanmıştır. Bu gösteriler, Türk halkının Sakarya Savaşında bütünüyle doğu milletlerinin kurtuluşu için savaştığını söylediğim milletlerin de anladıklarını göstermiştir. Kesin zaferimiz için ortaya koyduğunuz isteklerden dolayı Türk halkı, Büyük Millet Meclisi ve Hükûmeti adına teşekkürlerimi tekrar eder ve iki milletin bir diğerine içten yakınlaşmasına yönelik görevinizin tamamiyle başarılı olması için Hükûmetimizin yardımlarından emin olabilirsiniz.

Hâkimiyet-i Milliye: 22.12.1921

Ukrayna Büyükelçisi General Frunse İçin

30 Aralık 1921

Dışişleri Bakanlığı tarafından elçi onuruna verilen yemekte söylenmiştir.

Saygıdeğer Efendiler,

Türkiye ve Türk halkı bağımsızlığını ve varlığını yok etmeye yönelik acı veren darbeler karşısında kaldığı gün, insanlık dünyasında hiçbir dayanağı bulunmuyordu. Yalnız ve ancak kalp ve vicdanındaki kararlılık ve inanca güvenerek, ya bağımsızlığına sahip ve egemen olarak yaşamağa veya ölmeğe karar verdi. Bu kararın doğal gereği olmak üzere şu an devam etmekte bulunan millî savaşına başladı.

Bu sırada idi ki milletler arasında kendisiyle sınırdaş olabilecek bir milletin var olup olmadığını araştırdı ve bunun sonucu olmak üzere Rus milletinin kendisine karşı gerçekten doğal ve içten bir dost olabileceğini anladı. Çok geçmeden Rus milleti ve Rusya Şûralar Hükûmetiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti arasında doğal olarak var olan samimi ilişkileri resmileştirmek için bir anlaşma yapıldı.

Artık iki millet arasındaki dostluk, bütün dünyaca bilinmişti. Rusya Şûralar Hükûmeti bu yakınlığı her şekilde ve her fırsattan yararlanarak doğrulamaya çalıştı. Biz de aynı vicdanî eğilim ile bu ilişkiyi her zaman kabul ettik. Kafkasya Cumhuriyetleriyle yapılmış olan anlaşma, bu antlaşmayı bir kat daha doğruladı ve sağlamlaştırdı.

Afganistan Hükûmetiyle aramızda oluşan resmî ilişkinin mahiyeti de iki kardeş millet arasındaki bağları güçlendirmeye ve sağlamlaştırmaya yönelikti.

Bugün de Rusya Şûralar Hükûmetinin yakın müttefiki olan Ukrayna Hükûmetiyle imzalanan antlaşma bizim için iki noktadan değerli ve önemlidir. Biri, Ruslarla zaten, olan dostluğun sağlamlaştırılması, diğeri de doğrudan doğruya Ukrayna halkı ile Türk halkı arasındaki yakınlığın bir kat daha genişlemiş olmasındadır.

Efendiler, gerek Rusya ile doğrudan doğruya, gerek Rusya'nın müttefikleri ve dostları olan Kafkas Cumhuriyetleri ile yapılan antlaşmalar bizce çok fazla değerlidirler. Bu antlaşmaların ortaya koyduğu dostluk ciddi ve devamlıdır.

Biz savaşımıza başlarken işgalci düşmanları kendi gücümüze ve Allah'ın yardımına dayanarak uzaklaştıracağımızdan emindik; bu güvenimiz bugün de sarsılmamıştır. Gerek Frunse yoldaşın ki Ukrayna Şûralar Cumhuriyeti Halk Hükûmetinin temsilcisi ve başkomutanıdır, gerek Rusya Şûralar Cumhuriyeti temsilcisi vekilinin ve Azerbaycan, Afgan temsilcileri olan diğer arkadaşlarımızın ortaya koydukları sözler, bizim güç ve kuvvetimizin

manevi ve maddî artışı için çok önemlidir. Bundan dolayı düşmanlarımızın kovulması, kanunî ve haklı davamızın hedefine ulaşması için gereken zamanın kısaltılacağına güvenebilirim.

Efendiler, gerek Afgan ve gerek Azerbaycan ve gerek Rus elçileriyle imzalanmış olan bu antlaşmayı kutlarken ortaya koydukları duygulara çok derin duygularla teşekkür ederim. Frunse Yoldaş bizim de çok değerli bir arkadaşımız olmuştur. Buraya gelmesi daha birçok noktalardan değerli oldu. Belki Rusya ile Türk halkı arasında bazı yanlış anlamaların var olduğu sanılmakta idi. Bunlar birtakım kötü insanların yaydıkları yalan, uydurma rivayetlerden oluşmuş olabilir. Gerçekte ise bunların kesinlikle temeli yoktur. Frunse'nin olağanüstü bir delege heyeti başkanlığında memleketimize gelerek bizlerle temasa geçmesi, tanışmamızdan doğan duyguları kendi memleketine ulaştırması, bütün bunları yok etmeye yeterli olacaktır.

Ukrayna ile aramızda oluşan dostluk antlaşmasından dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi adına mutluluğumu belirtirim. Bu mutlu sonucu bize vermiş olan Frunse yoldaşla şahsen tanışmış olmayı da ayrıca çok değerli kabul ederim.

Antlaşma yapılmış olması nedeniyle Frunse Yoldaş memleketine döneceklerdir. Bu dönüşlerini üzüntüyle karşılarım. Hiç şüphesiz değerli arkadaşımızın aramızda kalmasını isterdik. Fakat dönüşleri de memleketimiz için çok büyük faydalar sağlayacağından bu faydaları üzüntümüze karşılık vererek avunabiliriz.

Sayın Paşa Hazretlerinin bu söylevinin ardından bando tekrar istiklâl marşını çaldı ve herkes ayakta dinledi, ondan sonra Mirza Davud tarafından Rusça'ya çevrildi ve çevrildikçe her cümlesinde ve özellikle sonunda dakikalarca devam eden alkışlar ile karşılandı. Ukrayna delegeleri Paşanın söylevini büyük bir ilgi ve mutluluk ile dinliyorlardı, çevirinin sonunda Frunse ayağa kalkarak:

-"Yaşasın Türk ordusu, yaşasın Türk halkı, yaşasın Mustafa Kemal Paşa!" diye bağırdı. Bu sırada bütün Ukrayna delegeleri ve bunlara katılan diğer kişiler bu dilekleri hep bir ağızdan tekrar ediyorlardı ve alkışlar ortalığı çınlatıyordu. Bu gösteri ve dileklerin yüksek sesle söylenmesi birkaç kere tekrar edildi. Bu içten gösteri üzerine Paşa Hazretleri tekrar ayağa kalkarak dediler ki:

Saygıdeğer Frunse'nin son sözlerine kısa bir cevap vereceğim. Sayın Abilof buyurmuşlardı ki, Batı'da haksızlığa uğrayanlara karşı bir takım görüşmeler yapılıyor. Bizde bir Atasözü vardır: "Mazlumların ahı zalimlere kalmaz". Onlar istedikleri toplantıları yapabilirler. Fakat hiç şüphe etmemelidir ki, en sonunda haksızlığa uğrayanların hakkını tanımaktan başka bir şey olmayan doğru yola gelmek zorundalar. Bütün haksızlıkların dünyasına karşı harekette önder olan Rus milletinin haysiyet ve değerini takdirle anarım. Yaşasın Rus milleti ve Rus Şûralar Hükûmeti, Yaşasın Ukrayna ordusunun Başkomutanı arkadaşımız Kahraman Frunse!

Hâkimiyet-i Milliye: 1.1.1922

General Frunse'nin Yemeğinde

3 Ocak 1922

Ukrayna delege heyetinin oturduğu binada söylenmiştir.

Aziz Arkadaşlar,

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Beyefendi ile Ukrayna Cumhuriyeti fevkalâde delegesi Arkadaş Frunse arasında bugün yapılan anlaşmanın olağanüstü değeri ve önemi vardır. Bu sebeple beraber geçirdiğimiz bu gece, bizce gerçekten mutlu bir gece kabul olunur. Kendilerine arz ederim ki, milletimiz ve Büyük Millet Meclisi ve şahsım bu dakikada bu mutluluğu çok derin duygular ile duymaktayız.

Efendiler,

Geleceğini, kendini zincire bağlatan kişilere bırakan milletler, o kişilerin keyif ve isteklerine oyuncak olmağa karar vermiş, kabul etmiş sayılırlar. Bu türlü milletler, talihlerini ellerine bıraktıkları insanlar başarılı oldukça o insanların daha kuvvetli istibdadı baskısı altında kalırlar. Başarılı olmazlarsa felâket, yok olma yalnız o insanlara değil, onlara bağlı olan topluma gelir. O halde her iki ihtimalde de böyle bir millet felâkete uğramaya mahkûmdur. Rus milleti, Çarların istibdadı, baskısı altında bulundukça bu iki felâketin tehdidi altında idi. Gerek Ruslar, gerek Çarlığa bağlı olan Rusya'daki diğer milletler, bu felâketlerden kurtulmak için kanlı ihtilaller yaptılar. Kendilerini insanlık gerçeğinin amacına ulaştıran yollar aradılar. Fakat başarılı olmak güç idi.

Türkiye halkı da aynı şekilde, aynı kötü yönetim ve zulüm altında yönetilmiştir. Bunun sonucunda düştüğü zayıflık nedeniyle dışarının da ihtirasını çekti. İçerden ve dışardan yok edici tehditler altında kaldı. Bunun üzerine meşrutiyete kavuşmak amacıyla ihtilal, inkılâp yaptı. Ve başarılı olduğunu zannetti. Ne yazık ki yine bir takım insanların keyfi hareketleri ve despotça yönetimleri altında kalmaktan kurtulamadı. Sonunda yıllarca devam eden ve dünya yüzünü insan kanlarıyla sıvanmış bir hale getiren Genel Savaş, insanlığın anlayış ve kavrayışına yüce uyanışlar oluşturdu.

Gerçekten büyük olaylar, fikirlerde büyük inkılâplar yapar. Bu suretle insanlığın anlayışındaki uyanma yeteneği Rus milleti tarafından uygulama alanına konabilmiştir. Bunun sonucu olarak milletlerin gerçek mutluluk ve kurtuluşlarının nasıl belireceğini gösterecek hareketler oluştu. Genel Savaş Türk halkı üzerinde de tesir-i tabir yaptı. Ve istenilen bir uyanma meydana getirdi. Zalimler Türk halkını yok etmek istiyorlardı. Milleti yok edercesine bir baskı altında bulunduran adil olmayan yönetim de bunlarla çalışma ortaklığı yaptığından, millet hem dışarıya hem de benliğine darbe vuran içerideki yönetime karşı ayağa kalktı. Bunun sonucu olarak geleceğini kendi eline aldı. Milletimizin bugünkü yönetimi gerçek mahiyeti ile bir halk yönetimidir. Ve bu yönetim şekli, temeli danışma olan Şûra yönetiminden başka bir şey değildir. Ruslar buna Sovyet yönetimi derler. Türkiye'deki bu değişiklik, şekilde değil, milletimizin zihniyetinde görülmektedir. Bu devre kadar söylenilmeyen inanışlar, tüm anlamıyla belirmiştir, görünmüştür. Gayret sahibi olmayanlar insandan sayılmamak; hakkı, çalışmaya dayandırmak, temel inancına değer verildi. Türkiye'nin bu durumunu değerlendirmek ve doğrulamak; Türk halkının varlığını, bağımsızlık ve mutluluğunu ciddi olarak istemektedir. Bu içten isteği ilk kez Ruslar göstermiştir. Rusların bu isteği Frunse arkadaşımızın dediği gibi, kağıtta değil, kalp ve vicdandadır. Bugün imzalanan antlaşma resmi bir şekildir. Bunun kağıt üzerinde bulunması önemli değildir. Fakat bu antlaşma Rusya ve Türkiye arasında var olan büyük yakınlığın ve dostluğun doğruluğunu ilâna neden olacağından önemlidir.

Ukrayna ile Türkiye, denebilir ki, bitişik iki memlekettir. Bakışlarımızı kuzeye çevirelim: Bir deniz... bir an için bu denizin yokluğunu göz önüne getirirsek, Türkiye ve Ukrayna'ın bir diğerine en yakın iki memleket olduğunu görürüz. Bu iki memleket halkları arasındaki içtenlik de bu derece yakındır.

Efendiler!

Dünyadaki son olayın, Genel Savaşın uyandırması, yalnız Rusya'da, Türkiye'de değildir. Bütün insanlığın anlayışında önemli kanaatler olmuştur. Gerçi bu kanaatlerden doğan intibaları hisseden milletlerin başında hâlâ var olan despot beyinler zorbalıklarını kuvvetleriyle yaşatmak için çabalıyorlar. Fakat az zaman zarfında bütün dünya hakkın ne tarafta olduğunu anlayacak ve toplumlar, birer yüce insanlık kitlesi haline dönüşeceklerdir. İşte o zaman milletlerin bütün amacını insaniyet ve karşılıklı sevgi oluşturacaktır.

Bu akıllı hareketlerin kuvvetli eserlerine doğuda, Asya'da rastladığımız gibi, Frunse Yoldaşın dediği gibi, Afrika'da da aynı fikrî hareketin var olduğunu görürüz. Bizzat, bir sene devam eden bir savaş esnasında Afrika'da o savaşı yapan insanlar içinde bulundum. Onlarla yakından ilişkim, fikirleri hakkında derin bir bilgim vardır. Afrika insanları belki kendi hürriyetlerini daha önce anlamışlardı. Fırsat bulamadılar. İşgâlciler ve onların saldırgan

orduları kendilerine hiçbir zaman baskıdan geri kalmadı. Fakat bu baskı ne kadar kuvvetli olursa olsun bu büyük fikir hareketine karşı duramayacaktır. İnsanlığa yönelen fikir hareketi, er geç başarılı olacaktır. Bütün haksızlığa uğramış milletler zalimleri bir gün yok edecektir. O zaman dünya yüzünden zalim ve mazlum kelimeleri kalkacak, insanlık kendisine yakışan bir toplumsal duruma ulaşacaktır. Bizim milletlerimiz o zaman, bu amaca ulaşmış olan milletler arasındaki önceliğiyle gerçekten övünecektir. Bugün aralarında beraberlik bulunduğunu gördüğümüz devletler, mazlumları daha sıkı kölelik zincirinde bulundurmak ve bu şekilde onların emeklerinden yararlanarak zevklerini tatmin etmek için aralarında birçok antlaşmalar yapmışlardır. Fakat bu antlaşmalar değeri olmayan birer kağıt parçasından başka bir şey değildir. Hakka saldırmaktan ibaret kağıtların, kararlı milletler üzerinde hiçbir etkisi olmayacaktır. Milletlerimiz ancak bunları parçalamakla; insanlık mutluluğunun olacağına inanmışlardır. Bu, kendileri için bir mutluluktur.

Frunse Yoldaşımıza gerek imzaladığı antlaşmadan dolayı ve gerek milletinin hakkımızda duyduğu kardeşçe duyguları içten, vicdanî, açık bir ifade ile açıklamış olduğundan dolayı çok teşekkür ederim ve bütün Türk halkının da derin ve içten sevgilerini, hiçbir olayın değiştiremeyeceğini ve karşılıklı güvenini kendi milletine de ulaştırılmasını özellikle rica ederim. Türkiye-Ukrayna anlaşmasıyla iki memleket arasında desteklenmiş, kuvvetlendirilmiş sevgi devamlıdır. Bunun devamı yalnız iki memleket için değil, bütün haksızlığa uğramış milletler için çok hayırlı sonuçlar verecektir.

Diğer elçi arkadaşlarımızın da bu sofrada bulunduklarını görmekle mutluyum. Kendilerine Teşekkürlerimi sunarım.

Hâkimiyet-i Milliye: 4.1.1922

Mustafa Kemal Atatürk'ün Yaşamına Dair Anılar- Ocak 1922

- Çocukluğuma ilişkin ilk hatırladığım şey, okula gitmek meselesiyle ilgilidir. Bundan dolayı annemle babam arasında aşırı bir mücadele vardı. Annem ilâhîlerle okula başlamamı ve mahalle okuluna gitmemi istiyordu. Gümrük Dairesinde memur olan babam o zaman yeni açılan Şemsi Efendi Okulu'na devam etmem ve yeni yöntem üzerine okumamdan yanaydı.

Sonunda babam işi ustaca bir biçimde çözümledi. Öncelikle alışılmış törenle mahalle okuluna başladım.

Böylece annemin gönlü yapılmış oldu. Birkaç gün sonra da mahalle okulundan çıktım. Şemsi Efendi Okulu'na yazıldım.

Az zaman sonra babam öldü. Annemle birlikte dayımın yanına yerleştik. Dayım köy hayatı yaşıyordu. Ben de bu hayata karıştım. Bana görevler veriyor, ben de bunları yapıyordum. Başlıca görev tarla bekçiliği idi. Kardeşimle birlikte bakla tarlasının ortasındaki bir kulübede oturduğumuz ve kargaları kovmakla uğraştığımızı unutamam. Çiftlik hayatının öteki işlerine de karışıyordum.

Böylece biraz vakit geçince annem, okulsuz kaldığım için kaygılanmaya başladı. Sonunda Selânik'te bulunan teyzemin evine gitmeme ve okula devam etmeme karar verildi: Selânik'te liseye yazıldım. Okulda Kaymak Hafız isminde bir öğretmen vardı.

Bir gün sınıfımızda ders verirken başka bir çocukla kavga ettim. Çok gürültü oldu. Öğretmen beni yakaladı. Çok dövdü. Bütün bedenim kan içinde kaldı. Büyükannem zaten okulda okumama karşıydı, hemen okuldan çıkardı.

Yakınımızda Binbaşı Kadri Bey isminde bir kişi oturuyordu. Oğlu Ahmet Bey askerî ortaokula devam ediyor ve okul giysisi giyiyordu. Onu gördükçe ben de böyle giysi giymeye hevesleniyordum. Sonra sokaklarda subaylar görüyordum. Bu aşamaya ulaşmak için izlenmesi gereken yolun askerî ortaokula girmek olduğunu anlıyordum.

O sırada annem Selânik'e gelmişti. Askerî ortaokula girmek istediğimi söyledim. Annem askerlikten çekiniyordu. Asker olmama zorla engel olmaya çalışıyordu.

Kabul sınavı zamanı ona sezdirmeden kendi kendime askerî ortaokula giderek sınav verdim. Böylece anneme karşı oldu bitti olmuş oldu.

Ortaokul'da en çok matematiğe ilgi duydum.

Az zamanda bize bu dersi veren öğretmen kadar, belki de daha çok bilgi sahibi oldum. Derslerin üstünde işlerle ilgileniyordum. Yazılı sorular yazıyordum, matematik öğretmeni de yazılı olarak cevap veriyordu.

Öğretmenimin ismi Mustafa idi. Bir gün bana dedi ki; "Oğlum, senin de ismin Mustafa benim de. Bu böyle olmayacak. Arada bir fark bulunmalı, bundan sonra adın Mustafa Kemal olsun!

O zamandan beri adım gerçekten Mustafa Kemal kaldı. Öğretmen sert bir adamdı. Sınıfta birinci, ikinci tanımıyordu. Bir gün bize:

"Aranızda kimler kendine güveniyorsa kalksınlar onları çalıştırma danışmanı yapacağım" dedi, öncelikle duraksadım. Ayağa öyleleri kalktı ki ben kalkmamayı yeğledim. Bunlardan birinin danışmanlığı altına girdim. Görüşmenin sonunda dayanma gücüm son noktaya geldi. Ayağa kalkarak;

"Ben bundan iyi yaparım dedim. Bunun üzerine öğretmen beni çalıştırma danışmanı yaptı, eski danışmanı benim danışmanlığım altına verdi.

Askerî ortaokulu bitirdiğim zaman merakım oldukça ileri gitmişti. Manastır Askerî Lisesi'nde matematik pek kolay geldi. Bununla uğraşmayı sürdürdüm. Ancak Fransızca'da geri idim. Öğretmen benimle çok uğraşmıyor, acı uyarılarda bulunuyordu. Bu uyarılar benim çok gücüme gitti. İlk ev izni zamanında çözüm aradım. İki, üç ay gizlice Frerler Okulu'nun özel sınıfına devam ettim. Böylece okul derslerine oranla fazla derecede Fransızca öğrendim.

O zamana kadar edebiyatla çok ilişkim yoktu, Merhum Ömer Naci, Bursa Lisesi'nden kovulmuş, bizim sınıfa gelmişti. Daha o zaman şairdi. Benden okuyacak kitap istedi. Bütün kitaplarımı gösterdim. Hiçbirini beğenmedi. Bir arkadaşın kitaplarımdan hiçbirini beğenmemesi gücüme gitti. Şiir ve edebiyat diye bir şey olduğunu o zaman öğrendim. Ona çalışmaya başladım. Şiir bana cazip göründü. Ancak yazı (kompozisyon) öğretmeni diye yeni gelen bir kişi, bana şiirle uğraşmayı yasakladı.

"Bu meşgale biçimi seni askerlikten uzaklaştırır" dedi. Bununla birlikte güzel yazı yazma isteği bende kalıcı oldu.

Lisede iken dirençle çalışıyorduk. Sınıfta birinci, ikinci olmak için hepimizde güçlü bir gayret vardı. Sonunda liseyi bitirdim. Harp Okulu'na geçtim. Burada da matematiğe ilgim devam ediyordu. Birinci sınıfta temiz gençlik düşlerine tutuldum. Dersleri aksattım. Yılın nasıl geçtiğinin hiç farkında olmadım. Ancak dersler kesilince kitaplara sarıldım.

İkinci sınıfa geçtikten sonra askerlik derslerine ilgi duydum. Şiir yazmaya ilişkin lise öğretmeninin koyduğu yasağı unutmuyordum. Ancak güzel söylemek ve yazmak isteği kalıcı idi. Ders aralarında kompozisyon alıştırmaları yapıyorduk. Saati elimize alıyor "Bu kadar dakika sen, bu kadar dakika ben söyleyeceğim" diye yarışma ve tartışmalar düzenliyorduk.

Harp Okulu yıllarında siyaset düşünceleri baş gösterdi. Duruma ilişkin henüz etkili bir düşünce oluşturamıyorduk. Sultan Hamit Dönemi idi. Namık Kemal Beyin kitaplarını okuyorduk. Kovuşturma sıkı idi. Çoğunlukla ancak koğuşta yattıktan sonra okuma imkânı buluyorduk. Bu gibi yurtsevercesine eserleri okuyanlara karşı kovuşturma yapılması, işlerin içinde bir kötülük bulunduğunu sezdiriyordu, Ancak bunun iç yüzü gözlerimiz önünde bütünüyle netleşmiyordu.

Kurmay sınıflarına geçtik. Alışılmış derslere çok iyi çalışıyordum. Bunların üstünde olarak bende ve bazı arkadaşlarda yeni düşünceler açığa çıktı. Ülkenin yönetiminde ve siyasetinde bozukluklar olduğunu keşfetmeye başladık.

Binlerce kişiden oluşan Harp Okulu öğrencisine bu keşfimizi anlatmak isteğine kapıldık. Okulun öğrencileri arasında okunmak üzere okulda el yazısıyla gazete kurduk.

Sınıf içinde küçük teşkilatımız vardı. Ben Yönetim Kurulu'nda idim. Gazetenin yazılarını çoğunlukla ben yazıyordum.

O zaman okullar müfettişi İsmail Paşa vardı. Bu işlerimizi keşfetmiş, izlettiriyormuş. Okulun müdürü Rıza Paşa isminde bir kişiydi. Bu kişinin, padişah katında İsmail Paşa tarafından yanlışı ortaya çıkarılmış;

"Okulda böyle öğrenci var. Ya farkında olmuyor ya görmezden geliyor" denilmiş. Rıza Paşa konumunu korumak için inkâr etmiş.

Bir gün, gazetenin gereken yazılarından birini yazmakla uğraşıyorduk. Veteriner dersliklerinden birine girmiş, kapıyı kapamıştık, kapı arkasında birkaç nöbetçi duruyordu. Rıza Paşaya haber vermişler, sınıfı bastı. Yazılar masa üzerinde ve ön tarafta duruyordu. Görmemezlikten geldi. Ancak dersten başka şeylerle uğraşmak nedeniyle tutuklanmamızı buyurdu. Çıkarken:

"Yalnız izinsizlikle yetinebilir" dedi. Sonra hiçbir ceza uygulamasına gerek olmadığını söylemiş. Böyle davranmasında kendine yüklenen eksikliği ortaya çıkarmak çabasının etkisi olmakla beraber iyi niyet de inkâr edilemezdi.

Kurmay Subaylar Grubu sınıflarının sonuna kadar bu işlere devam ettik. Yüzbaşı olarak okuldan çıktıktan sonra İstanbul'da geçireceğimiz süre içinde bu işlerle daha iyi uğraşmak için bir arkadaş adına bir apartman tuttuk. Ara sıra orada toplanıyorduk. Bu hareketlerimizin hepsi izleniyordu ve biliniyordu.

Bu sırada Fethi Bey adına eski arkadaşlardan subay iken askerlikten uzaklaştırılmış bir kişi karşımıza çıktı. Kendisinin yoksulluğundan, yardıma ihtiyacı olduğundan, yatacak yeri bulunmadığından söz ederek bize sığındı. Biz de bu kişiyi sahip olduğumuz apartmanda yatırmaya ve kendisine yardım etmeye karar verdik.

İki gün sonra kendisinin isteği üzerine bir yerde görüşecektik. Gittiğim zaman yanında Saray'a mensub bir de yâver gördüm. Apartmanda yatan İsmail Hakkı Bey adında bir kişi vardı, anında götürmüşler. Bir gün sonra da bizi tutukladılar. Fethi Bey oysa ki İsmail Paşanın gizli polisi imiş. Bir süre hücre hapsinde kaldım. Sonra Saray'a götürdüler. Sorgulandım. İsmail Paşa, Başkâtip, bir de sakallı bir adam hazır bulunuyordu. Sorgudan anladık ki gazete çıkardığımızdan, teşkilât kurduğumuzdan, apartmanda çalıştığımızdan özet olarak, bütün bu işlerden dolayı zan altında olmak, şüphelenilmek... Daha önceki arkadaşlar yaptıklarını kabul etmişler, birkaç ay böyle tutuklu kaldıktan sonra bıraktılar.

Birkaç gün sonra Kurmay Subaylar Grubu Dairesi'ne tüm kurmay subay arkadaşları çağırdılar. Eşit olarak Edirne ve Selânik'te yani o zamanki İkinci ve Üçüncü Ordulara gönderilmemiz kararlaştırılmıştı. Kur'a çekileceğini, ancak aramızda anlaşırsak kur'aya gerek kalmayacağını söylediler. Ben arkadaşlara işaret ettim. Biraz konuştuk. Gerçekten ufak bir anlaşma sonunda İkinci ve Üçüncü Ordulara gidecekleri ayırdık. Bu davranış biçimini aramızda teşkilâtlar bulunduğuna delil diye telakki ettiler. Beni Suriye'ye sürdüler. Şam'da bir atlı asker kıtasına staj yapmaya görevlendirilmiştim. O sıralarda Dürzülerle bazı meseleler vardı. Dürzüler üzerine askerî birlikler gönderiliyordu. Ben de bu arada gittim. Dört ay orada kaldım.

"Hürriyet Cemiyeti" adında bir dernek kurduk. Bunu genişletmek için aldığımız önlemler arasında benim çeşitli asker sınıflarında staj yapmak bahanesiyle Beyrut, Yafa ve Kudüs'e gitmem vardı.

Böylece hareket ettim. İsimlerini saydığım yerlerde teşkilat yapıldı. Yafa'da daha fazlaca kaldım. Oradaki teşkilât daha güçlü oldu. Ancak Suriye'de istediğim derecede işi oluşturmak imkânsız görünüyordu. Bende işin Makedonya'da daha seri gideceği kanısı vardı. Oraya gitmek için çözüm düşünmekteydim.

Sürgüne ilişkin hakkımda çıkan buyrukta; "Kolay araçlarla memleketine gidemeyecek bir yere gönderilmesi" şartı vardı. Bu yüzden Makedonya'ya gitmek güçtü. O sırada bir yanlışlık ürünü olduğuna kuşku olmayan bir izin belgesi elimize geçti. Buna yanlışlık denebilir. Ancak bu yanlışlık şurada burada çalışan komite ileri gelenlerinin çalışması sonucu olarak ortaya çıkarılmıştı.

Bu belgeye göre izinli olarak İzmir'e gidebilecektim, işin içinde bir yanlışlık olduğunun ortaya çıkacağını anlıyordum. Ancak o sırada Selânik'te Topçu Müfettişi bulunan Şükrü Paşanın oldukça yurtsever bir kişi olduğunu anlatıyorlardı. Kendisine bir mektup yazdım. Kendimi ve amacımı az çok açıkça anlattım. Bu amaçların seri biçimde yapılması Makedonya'ya gitmeme bağlıydı. Kendi nitelikleri hakkında duyduğum şeyler doğru ise yol göstermesini istedim. Doğrudan doğruya cevap vermedi. Ancak ne şekilde olursa olsun kendiliğinden Selânik'e gidersem işi sağlamlaştıracağını dolaylı olarak bildirdi. Belgeyi cebimize koyduk. Makedonya'ya gitmek üzere hareket ettim. Ancak hareketin ardından Meselenin ortaya çıkması ihtimaline karşı izimizi kaybettirmek için öncelikle Mısır'a, sonra Yunanistan'a gittim. Ola ki bir bilgi olursa oralardan geçerken Yafa'dan bildireceklerdi. Hiçbir şey yazmadılar. Kılık değiştirerek Selânik'e girdim. Bir gece, Şükrü Paşayı gördüm. Benimle temas kurmaktan korkuyordu. Ben önemli bir dayanak noktası bulmaksızın dört ay kadar Selânik'te kaldım. Bu sırada okul müdürü Tahir Bey, Hoca İsmail Efendi, Ömer Naci, Hüsrev Sami, Hakkı Baha gibi arkadaşlara amaçlarımı anlattım. Hürriyet Cemiyeti'nin bir şubesini kurdum.

Selânik'te bulunduğumu İstanbul haber alarak kovuşturmaya başladı. Oradan yeniden kılık değiştirerek Yafa'ya geldim. O zaman bir Akabe meselesi vardı. Kendimi anında sınıra görevlendirdim. Arandığım zaman sınır üzerinde hazır bulundum.

Toplam iki buçuk, üç yıl Suriye'de kalmıştım. Bu süre içinde her şey unutulmuştu. Makedonya'ya aktarılmak için resmen başvurdum. Amacıma sonunda ulaştım.

Selânik'e geldiğimde bizim Hürriyet Cemiyeti'nin Terakkî ve İttihat adını aldığını duydum. Doktor Nazım Bey Paris'ten Selânik'e gelmiş. "Terakkî ve İttihat Derneği'nin tarihte yeri var. O ad altında çalışırsa daha iyi etki eder" diye arkadaşları inandırmış. Dernek o isim altında çalışmayı sürdürdü. Resmî görevim, kurmay subaylar grubunda mareşallik emrinde idi. Ben bu durumda iken 1908 yılı geldi ve Meşrutiyet ilân edildi.

Meşrutiyet'ten sonra tüm kişiler ortaya çıktı. O zamana kadar temiz ve güzel çalışıyorduk. Ben herkesi böyle biliyordum. Şahsî gösterileri çirkin buldum. Bazı arkadaşların davranışlarının eleştirilmesinin gerektiğini gördüm. Eleştirmekten çekinmedim.

Bu kötülükleri bir yana atmak için ilk düşündüğüm önlem, ordunun siyasetten çekilmesi teorisiydi. Bunu öteki arkadaşlar uygun görmüyorlardı. Sonunda 31 Mart Olayı oldu. Bu olay üzerine Makedonya'dan giden bölüğün ve ilk dönemde Edirne'den bunlara katılan güçlerin Kurmay Başkanı olarak İstanbul'a gittim. Başlangıçta komutan Hüsnü Paşa idi. "Hareket Ordusu" ismini ben buldum. O zaman bunun anlamını kimse anlamamıştı. Mesele şundan ibaretti:

İstanbul'a seslenen bir bildirge yazmak gerekti. Bunu ben yazdım. Sonra elçilere seslenerek ikinci bir bildirge yazdık. Buna ne imza konması gerektiğini düşündük. Bazı arkadaşlar "Hürriyet Ordusu" dediler. Oysa ki tüm ordu Hürriyet Ordusu durumunda idi.

Hareket hâlinde olan orduların durumunu göstermek için "Hürriyet Ordusunun operasyon güçleri" denildi. Ben "Operasyon" sözcüğünün Türkçe'ye çevirisini düşünerek "Hareket Ordusu" deyimini kullandım.

31 Mart meselesi çözümlenince yeniden Selânik'e döndüm. Ordunun dernekten ayrılması ve siyasetle uğraşmaması görüşünü bu kere daha güçlü ileri sürmeye başladım.

Meşrutiyetin ilânından sonra teşkilât kurmak için Trablusgarb'a gönderilmiştim. Her defa orada İttihat ve Terakkî Kongresi'ne delege seçiliyor, ancak gitmiyorduk. Bir kere yalnız bu amacı anlatmak için gittim. Amacımı kabul ettirdim. Ancak muvaffakiyet yalnız kongrenin teorik yargısı olarak kaldı, uygulanmadı. İttihat ve Terakkî'nin bazı kişileri ile aramızda Meşrutiyet'ten sonra başlayan aykırı düşünceler son derece güçlendi ve tam bu ana dek sürdü.

Bundan sonra yeni ordu teşkilatı yapıldı. İzzet Paşa Kurmay Başkanı oldu. Ben bu teşkilatta Selânik Kolordusu Kurmayına küçük rütbede bir subay olarak katıldım. Henüz kolağası rütbesinde idim. Ordunun talim ve terbiyesiyle uğraşıyordum. Bundan dolayı sözlü ve yazılı birçok eleştiriler yapmak mecburiyeti ortaya çıkıyordu. Bu eleştirmeler özellikle eski komutanları incitiyordu. Bunun, benim tecrübeli olmaktan çok teorisyen olduğumdan ileri geldiği düşüncesine kapılıp ceza olarak beni 38.Piyade Alayı'na komutan yaptılar. Bu görevlendirme kızgınlık yüzünden gerçekleşmedi. Alay Komutanlığını yerine getirdiğim sırada Selânik'te bulunan tüm garnizon birlikleri, alayın uygulamalarına kendiliklerinden katılmaya başladılar. Verilen konferanslara öteki subayların katılımı görüldü. O zaman Selânik'te bu çalışmalardan kuşkulandılar. Beni Mahmut Şevket Paşa aracılığıyla İstanbul'a çağırdılar. Genelkurmay'da bir göreve atadılar.

Selânik'te bulunduğum sırada Arnavutluk harekâtıyla uğraşmıştım. Öncelikle Şevket Turgut Paşa görevli iken, Mahmut Şevket Paşa kendisi Arnavutluk harekâtını ele almıştı. Beni de Kurmay Başkanı diye birlikte götürdü.

İstanbul'a çağrıldığım zaman İtalyanlar Trablusgarp'a saldırdılar. Ben de isim ve kılık değiştirerek bazı arkadaşlarla birlikte Mısır'a, oradan Bingazi dolaylarına gittim. Bir yıl kadar süren savaş sırasında Bingazi kuvvetleri komutanlığında bulundum.

Asıl memlekette de Balkan Savaşı başlamıştı. Bulgar ordusu Çatalca çizgisine ve Bolayır'ın kuzeyine geldiği bir sırada İstanbul'a döndüm.

Bu yılın sonunda Genel Savaş ilân olundu. Olagelen başvuru ve isteğim üzerine Tekirdağ'ında şu çok yakın zamanda kurulan 19.Tümen'e komutan oldum. Arıburnu'nda, Anafartalar'da bulundum. İngilizler çekilip gittikten sonra bir ay Edirne'de 16. Kolordu ile kaldım. Sonra Kolordu Komutanı olarak Diyarbakır ve çevresine gittim. Orada yaptığımız önemli savaşlardan biri, Bitlis ve Muş'un Ruslar'dan geri alınmasıdır.

Savaşın son aşamasında bazı düşüncelerim kabul edilmeyince komutayı da geri çevirerek İstanbul'a döndüm.

O sıralarda idi. Veliaht ile birlikte Alman genel karargâhına gittik ve Alman batı cephesinin bazı bölümlerini gördük. Bu gözlemimden, Hindenburg ve Ludendorf ile görüşmelerimden sonra geçmiş isteklerimdeki yerindeliğe daha çok inandım.

O zaman oluşturduğum son fikir, Genel Savaş'a girildiği ilk anda söylemiş olduğum düşüncenin aynı olarak belirdi.

Bu geziden hasta olarak İstanbul'a geldim. İstanbul'da bir iki ay tedavi gördükten sonra, tedavi amacıyla Viyana'ya gittim. Orada Sanatoryum'da bir ay yattım. Bir süre de Karlsbat'da kaldım.

Diğer yandan Sina cephesinde, benim önceden raporlarda açıkladığım kötülükler aynen vaki oldu!

Bunun üzerine Falkenhayn Almanya'ya çağrıldı, yerine Liman Von Sanders görevlendirildi. Birkaç gün sonra iki Alman generalinin yanında padişah katına çağrıldım. Amacın, beni yeniden Yedinci Orduya göndermek olduğunu öğrenmiş bulunduğum için yalnızca kabul edilmek istediğimi gösterdim. İlk çağrı biçiminde ısrar edildi ve bana Yedinci Ordu'ya komutan atandığımdan söz edilerek görev yerime yapacağım işlere ilişkin emir

verildi. Bu emir, bana verilen görev ve yetkiyle yerine getirilemezdi. Ancak bunu anlatmaya da imkân yoktu. Sonuç olarak önceden çekildiğim Yedinci Ordu Komutanlığı'na yeniden başlamak üzere Nablus'a gittim.

Aynı sıralarda mütareke yapılmıştı. Daha Halep'te iken hemen kabineyi (Hükümet) değiştirmek ve yerine isimlerini açıkça söylediğim kişilerden oluşan bir kabine geçirmek gereğini ve aynı zamanda benim İstanbul'a çağrılmamın yararlı olacağını açıktan açığa İstanbul'a bildirmiştim. Gerçi kabine kuruldu, ancak benim İstanbul'a çağrılmama gerek görülmedi, sonunda bu kabine de düştükten sonra İstanbul'a gittim.

İstanbul'a ulaştığımda benim gözümde durum şu idi, Mebuslar Meclisi nasıl davranılacağında kararsız idi.

Yeni görevlerinden düşmüş kişilerle ve milletvekilleriyle ayrı ayrı görüştüm. O zaman düşündüğüm şey, her çevreyi rahatlatarak ülkeyi savunmak için güçlü bir durumun ortaya çıkarılabileceği merkezinde idi. Ancak bu düşünce üzerinde gereği kadar çalışmaya zaman kalmadan Meclis'in dağıtılmasına şahit olduk.

İstanbul'un haysiyetli kişilerince türlü isimler altında programlar ve partiler kurularak kurtuluş yolları aranmakta idi. Bunların her birini ayrı ayrı araştırdım. Hiçbiri bir kurtuluş gücüne dayanmıyordu. Bundan dolayı hiçbiriyle işbirliğinden bir sonuç beklemedim. Onaylama gücünün doğrudan doğruya millet olacağı görüşü bende çok güçlüydü.

İstanbul'da oluşan durumlardan, yapılan girişimlerden, özellikle durumun güçlüğü ve acıklılığından milletin haberi yoktu. İstanbul'da oturup milleti bilgilendirmek imkânı da kalmamıştı. Bundan dolayı yapılacak şeyin İstanbul'dan çıkıp milletin içine girmek ve orda çalışmak olduğuna karar verdim. Bunun yapılış biçimini düşündüğüm ve bazı arkadaşlarla görüştüğüm sıradaydı ki; hükûmet beni Ordu Müfettişi olarak Anadolu'ya göndermeyi önerdi. Bu öneriyi hemen seve seve kabul ettim ve tam Yunanlıların İzmir'e girdiği gün idi ki İstanbul'dan ayrıldım.

Benim düşündüğüm şu idi: Her tarafta türlü isimler altında birtakım teşekküller başlamıştı. Bunları aynı program ve aynı isim altında birleştirerek bütün milleti ilgilendirmek ve tüm orduyu da bu amaç için çalıştırmak lazımdı. Anadolu'ya girdiğim zaman; daha Ordu Müfettişi sıfatı ve yetkisi üzerimde iken bu noktadan işe başladım ve bu amaç az zamanda oluştu.

İzlediğim çalışma biçimi İstanbul'ca bilinince beni İstanbul'a çağırmak istediler. Gitmedim. Sonuç olarak istifa ettim.

Milletin bir bireyi olarak Erzurum Kongresi'ne katıldım. Erzurum Kongresi'nde belirlenen esasları tüm ülkeye yaymak amacıyla Sivas'ta da bir kongre yapıldı. Bu kongrelerin oluşturduğu Temsilciler Kurulu adındaki heyetle kongrelerin kararlarını uyguladık.

Milletvekillerinin yeniden seçilmesi, Meclis'in İstanbul'da açılması sağlanmışsa da Meclis'in işgale uğraması üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni oluşturmaya girişilmiş ve böylece 23 Nisan tarihinde bu Meclis toplanıp işe başlamıştı. Teşkîlât-ı Esâsiye (Anayasa) Kanununda bulunup adı geçen kanunun özünü anlatan ve ilk projede anılan ilkelerin kökenine gelince; gerçekte öteden beri millî egemenliğin en iyi temsili imkânı olacağına ilişkin teorik olarak bazı araştırmalar ve teorik incelemelerden benim çıkarabildiğim sonuç şu idi: millî egemenliğin tümüyle ortaya çıkması, bunun gerçek sahibi olan tüm insanların bir araya gelip bunu gerçekten kullanmasıyla mümkündür. Ancak tüm Türkiye halkının toplanmasıyla bu amacın gerçekleştirilmesine uygulanabilir bir çözüm olsa bunların yetki sahibi vekillerinin bir araya gelip bu işi yapması olabilirdi. Millî hakimiyetimizin bir kişi, ya da sınırlı kişilerden oluşan bir kurul tarafından temsil edilmesi yüzünden ülkeyi ve milleti baskıcılıktan kurtaramadığımız tarihî olaylar ile delil müsbit olduğundan herhâlde bu temsil hakkını olabildiğince çok insandan oluşan ve vekillik süresini az bir kurulla temsil etmek ve ortaya çıkarmak, bence tek çözümdü. Ülke içinde ve millet içinde önce ve sonra yapmış olduğum araştırmalar ve incelemeler de bana bu düşüncenin uygulanmasında büyük imkânlar ve isabetler olduğu kanısını vermiştir.

Herhâlde halkımızı yönetim ile yakından ilgilenmek, yani yönetimi doğrudan doğruya halkın eline verebilecek bir yönetim şeklini kurmak hem millî hakimiyetin gerçek olarak temsili ve hem de bu sayede halkın benliğini anlaması bakımından gerekliydi. İşte bu düşüncelerin, bu araştırmaların esin kaynağı olarak proje yapılmıştı.

Halkçılık teşkilatı en ufak daireye kadar yayıldığında elde edilecek sonucun daha büyük ve verimli olacağına kuşku yoktur. Ülke ve milletin içinde bulunduğu güçlükleri ve savaş hâlini de düşünürsek Meclis'in çalışmalarının sonucunu ve oradaki başarılarını takdir etmemek imkânsızdır.

Misak-ı Millî, barış yapmak için en akıllıca ve asgari şartlarımızı içeren bir programdır. Barışa ulaşmak için toplatacağımız ilkeleri içerir. Ancak ülke ve milleti kurtarmak için barış yapmak yeterli değildir. Milletin gerçek kurtuluşu için yapılacak çalışma ondan sonra başlayacaktır.

Barıştan sonraki çalışmada başarılı olabilmek, milletin bağımsızlığının korunmasına bağlıdır. Misak-ı Millî'nin amacı onu sağlamaktır. Ülke ve milletin geleceğinden asıl emin olabilmesi, bir defa halkçılık temeline dayanan yönetim teşkilatının tümüyle yayılması ve biçimlendirilmesi ve uygulanmasıyla birlikte ekonomik durumumuzun millî refahımızı sağlayacak tarzda iyileştirilme ve canlandırılmasına bağlıdır.

Bu gerçeklikleri millî iman tanıyarak koruyabilecek bir toplantı kurulu olabilmemiz için de eğitimimizi tamamen uygulanabilir ve gerçek ihtiyacımıza uygun bir program çerçevesinde canlandırmak gerekir. Bu noktalarda başarı ile ülke bayındır hale getirilecek ve millet zenginleştirilebilecektir.

Küçük bir program kadrosu söylemek gerekirse; Teşkilât baştan sona kadar halk teşkilâtı olacaktır. Genel yönetimi halkın eline vereceğiz. Bu toplantı kurulunda hak sahibi olmak, herkesin gayret içinde olması kuralına dayanacaktır. Millet, hak sahibi olmak için çalışacaktır.

Düzeltilecek şeyler ekonomi ve eğitimdir. Böylece ülke bayındır hale getirilecek, millet refah sahibi olacaktır.

Hiçbir millet ve ülkeye karşı saldırı düşüncesi beslemeyiz. Ancak varlığımızı korumak ve bağımsızlık için bir de ülkemizin bu dediğimiz alanda gönül rahatlığı ve sonsuz inançla çalışarak refahlı ve mutlu olmasını sağlamak için her zaman ülke ve milletimizi savunmaya gücü yetecek bir orduya sahip olmak idealimizdir.

Yönetim Kurulumuzda tüm bu ilkelerin korunması tabiî. Buna göre hükûmet, doğrudan doğruya Büyük Millet Meclisi'nin kendisidir. Böyle yönetim işlerini ülkede yapacak olan bir kurulun, türlü düşünce ve inançlar çevresinde toplanmış partilerden çok, ortak temel noktalara saygı gösteren kaynaşmış ve dayanışmacı bir kurul olması istenmeye değerdir. Ancak toplantı esaslarımızın kaynağı olan millete şimdilik hayat ve gerçek mutluluklarını üstüne alan kamuoyunu kapsayacak bir biçimde belirsiz olduğundan, bundan yararlanarak kendi düşünce ve inançlarının yerindeliği düşüncesinde direnecek bazı insanların yine bazı kimseleri kendi görüşlerine bağlaması ve sonuç olarak parti hâlinde kuruluşlar oluşturmanın olabilirliği yüksektir.

Buna karşılık bazı özel inanışların varlığı, belki de düşüncelerin çarpışması için yararlı olabilir. Ancak eskisi gibi millet ve ülkeden kaynak ve dayanak noktası almayan ve onun gerçek çıkarlarıyla hiç ilişkisi olmayacak şekilde ya sadece teorik veya duygusal ve şahsî programlar çevresinde parti kurmaya kalkışacak insanların milletçe iyi kabul edileceğini sanmıyorum.

Benim tüm düzenleme ve uygulamalarda davranış kuralı olarak esas saydığım bir şey vardır: O da oluşturulan kurum ve kuruluşların kişiyle değil, gerçekle sürdürülebildiğidir. Bundan dolayı herhangi bir program filânın programı olarak değil, fakat milletin ve ülkenin ihtiyacına cevap verecek düşünceleri ve önlemleri içermesiyle değerli ve saygın olabilir.

Misak-ı Millî çerçevesinde varlığımızı sağladıktan sonra gürültü çıkarıp bozgunculuk ve kötülük edecek ve toprak genişletmek düşüncesinde bulunacak adamlar ortaya çıkamaz. Bence buna imkân yoktur.

Vakit: 10.01.1922, s.1

İtilâf Devletleri'nin Türkiye İle Yunanistan Anlaşmasında (İtilafında) Aracılıkları

23 Ocak 1922

Petit Parisien Muhabirine demeç (Vakit)

Bu demeç duygularımıza ters düşse de Türkiye'nin güttüğü siyasetin değerli bir tanığıdır.

İşin başlangıcında Mustafa Kemal Paşa'nın, devletler tarafından Türkiye'ye bildirilen bazı şartlara ne derece üzerine düşerek karşı durduğunu yazmalıyım. Adı geçen kişi dedi ki:

"Devletlerin gönderdikleri notada, Türkiye ve Yunanistan temsilcilerinin anlaşmak üzere toplanmak zorunda olduklarını haber veriyorlar ve bu toplantıda hazır bulunmak için İstanbul'daki temsilcilerine yetki vermeye hazır olduklarını bildiriyorlar. Barış şartlarının bir açıklama yazısını içeren son notalarında da, adı geçen önerileri başlangıçta düşmanların, sonra da dünya kamuoyunun dikkatine sunduklarını yazıyorlar. Şu durumda devletler burada bile görünüşte tarafsız görünmek istiyorlar.

Sorunları yalnız Yunanistan ile mi görüşeceğiz?

O hâlde Yunanlılara söylenecek yalnız iki kelimemiz vardır ki birincisi;

Ele geçirdikleri topraklarımızı hemen bırakmaya çağrıdır.

İkinci kelime de bu yayılma sırasında yaptıkları aşırı yıkımın tamiri isteğidir. Eğer devletler yeni özverilikler seçtirmeden ve yeni kan döktürmeden Yunanlılara topraklarımızı boşaltmaya gerçekten karar verdilerse bu boşaltımın sağlanmasını özellikle kendileri üstlenmelidirler. İlk iki notanın içerdiği çelişkilere rağmen devletlerin bu görevi yerine getirmeye karar verdiklerine inanmak isterdik. Bu hareketle son barış şartlarının görüşülmesine başlamak ve önemli sonuçlar elde etmek için bir dayanak hazırlamış olacaklardı, aynı zamanda bu davranışlarıyla, Yunan ordusunu topraklarımızda bir korkutma aracı olarak bulundurmadıklarına ve ele geçirilen bölgelerimizi ellerinde fazla bir rehine olarak tutmadıklarına ilişkin bize parlak bir kanıt vermek eğiliminde bulunduklarına inanmış olurduk.

Bütün bunlara inanmak hakkımızdı. Çünkü devletler, çeşitli araçlarla ve özellikle son notalarıyla bize ve tüm dünyaya, kendisine ait sınırlar içinde bağımsız ve yaşanılabilir bir Türkiye'yi onaylamışlardı. Fakat bu son nota bizi derin bir hayal kırıklığına uğrattı. Anlaşma Devletleri bu son notada, barış şartlarının bütününün tarafımızdan kabulünden önce hiçbir boşaltımın yapılmamasını öneriyorlar. Gerçek şu ki; ilk notada Paris Konferansının Yunanlılara Anadolu'yu boşalttırmak amacıyla toplandığını bildiriyorlar. İkinci notada ise ülkeyi Yunanlılardan boşalttırmak temayülünü bir kere daha özellikle yineliyorlardı.

Çünkü bize kalınca, kesin bir biçimde istemek zorunda bulunduğumuz, Anadolu'nun yeni yıkımlardan korunmasıdır. Devletler, ülkemizi olabildiğince hızla boşalttırarak gelecekteki barış görüşmeleri için rehine elde etmiş olurlar. İtilâf Devletleri'nin bizimle görüşmelere giriştikleri zaman ellerinde her an yeterince rehine bulunacaktır. Boğazlar, İstanbul ve Edirne gibi.

Eğer İtilâf Devletleri Anadolu'nun boşaltılmasından sonra serbest ve tam bir biçimde kalacak olan Türk ordusunun son barış şartlarının belirlenmesinden önceki harekete getirilmesinden korkuluyorsa, Türkiye bu konuda onlara gerçek güvence verebilir.

Bundan dolayı, barışın oluşması önemli bir biçimde istendiğinde en güvenli yol, Türk topraklarının boşaltılması ve barış görüşmelerinin açılışıdır. Yunan ordusu Anadolu'da kaldıkça barış yapabileceklerini sanmam. Büyük Millet Meclisi Hükûmeti veya ben, Türk milletine her şeyden önce, millî isteklerinin elde edileceği hakkında güvence ermek zorundayız. Bu güvence olamayınca, hiçbir Meclis ve hiçbir hükûmetin serbestçe hareket edebileceğini sanmam. Eğer devletler Yakındoğu'da barış oluşturmayı gerçekten istiyorlarsa, yanlış olan hareket noktasından vazgeçmelidirler. Türk Milleti, Yunanlıları kovmaya her ne pahasına olursa olsun karar vermiştir. Eğer İtilâf Devletleri, toprağımızı yeniden kan döktürmeden boşalttırırlarsa Türk milleti onlara teşekkür borçlu olacaktır. Ancak bu haysiyetli ve insanî hareketin geciktirilmemesini isterdik."

Mustafa Kemal Paşa, demecinin sonunda Türkiye ile Osmanlı Hükûmetini birbirinden ayırarak, savaşa Osmanlı Hükûmetinin katıldığını, gerçekte bu hatanın cezasını Türk milletinin çektiğini ve Türk milletinin öteki milletlere verilen en az hakkın kendisinden geri çevrilmesinden ötürü silâha sarıldığını bildirmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Üçüncü Toplanma Yılını Açarken

1 Mart 1922

Efendiler! Bugün ikinci toplanma yılımızı tamamlayarak üçüncü millî yıla giriyoruz. Bu erişmeden dolayı Cenab-ı Hakk'a şükürler ederim. Bu geçen yıl içinde Yüce Meclis'çe, milletçe ve ordu tarafından gösterilen özverili çalışmayı da saygı ile anarım. Pek çeşitli olaylarla dolu olan bu mücadele yılları birbirini izledikçe, asker ve millet arasında bağımsızlık ruhunun ateşli taraftarları çoğalmaktadır. Geçirdiğimiz ikinci millî yılın en belirgin niteliği, iş ve ordu saflarında çalışan millet fertleriyle askerlerin, dayanılmaz baskılar altında kalarak içine zorla itildiğimiz bu kanlı maceraya alışmış ve ona neden olan üzücü mecburiyetleri anlamış olmalarını zikredebilirim? Sözlerimin başında ülkenin en kutsal ögeleri olan halkımız ve askerlerimizle ilgili övgülerimi tekrarladıktan sonra iç, dış ve genel siyasî durumumuz konusundaki görüşlerimi açıklamaya geçiyorum:

Efendiler! Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin iç yönetim ve siyasetindeki genel kural, Anayasamızın birinci maddesiyle Misak-ı Millîmiz'in birinci ve beşinci maddelerinde kesin ve açık olarak gösterilmiştir. Buna göre yönetimimiz, kayıtsız şartsız hakimiyetine sahip olan halkın geleceğini kendi eli ile ve fiilî olarak yönetme ilkesine dayanmaktadır. Yüce Meclisinize sunulmuş olan Genel Müfettişlik, İl Özel Yönetimleri ve yasak bölgeler kanun tasarılarının bu ruhu kapsayarak, kanunlaşacaklarına inanıyorum. Bu kanunlarla birlikte görüşülmekte olan Bakanlar Kurulu'nun görev ve sorumlulukları ile ilgili tasarı kanunlaştığı takdirde, genel yönetimimizde önemli açıklık ortaya çıkacaktır. Efendiler, Türk halkı, ırk, din ve kültür yönünden tek vücut, birbirlerine karşı karşılıklı saygı ve özveri dolu duyguları taşıyan ve yazgısı ile çıkarları aynı olan bir topluluktur. Bu toplulukta ırk haklarına, sosyal haklara ve çevre şartlarına uymak, iç siyasetimizin önemli noktalarındandır. İçerideki idarî teşkîlâtımızda bu esas noktanın, halk yönetiminin bütün anlamı içinde uygun bulunan en yüksek düzeye çıkarılması, siyasetimizin gereklerindendir.

Ancak dış düşmanlara karşı sonsuza dek birlik ve dayanışma içinde bulunmak mecburiyeti vardır. Türkiye halkından olup içinde bulunup, azınlık durumunda olan Hristiyan unsurların haklarına, dünyanın en medeni milletleri içinde yaşayan azınlıklara da verilmesi, İtilâf Devletleri ile düşmanları ve bazı ortakları arasında kararlaştırılan anlaşma hükümlerinde yer alması nedeni ile diğer yabancı ülkelere sığınan Müslüman halkın da aynı haklardan yararlanmasının sağlanmış olması en içten dileğimizdir. Azınlıklarla birlikte bütün halkın varlık ve mutluluğunun ve kanunların verdiği her türlü hak dokunulmazlığının sağlanması ve memlekette kanun hâkimiyetinin kurulması iç yönetim ve siyasette değişmez genel kuralımız olmuştur. Geçen yılki iç durumu özetle sunabilmek için bazı noktaları anlatmak istiyorum.

Bu yıl memleketimizin bütün bölgelerinde genel olarak bağımsız ve olaysız, sakin bir biçimde geçmiş olup güvenlik sürdürülmüştür. Bazı aldatmalar sonucu Koçgiri'de geçen senenin evvelinde meydana gelen olay alınan önlemlerle bastırılmıştır. Aldatılanlar hakkında da, hükûmetçe gereken işlemler adalete uygun biçimde yerine getirilmiştir. Yunanlıların kışkırtması ve düzeni ile ihtilâle benzer girişimlerde bulunanların da düşündükleri olaylar sonuçsuz bırakılmıştır. İçişlerinde güvenliğin yürütülmesinde en önemli ve maddî araç olan jandarma teşkîlâtı, önemli birliklerin eklenmesi ile kuvvetlendirilmiş ve birçok jandarma okulları açılmıştır.

İçişlerine ait olan görevler arasında posta ve telegraf yönetiminde oluşturulan bazı yenilikler de memnuniyet ve onur vericidir. Efendiler, milletimizi güven içinde yaşatmak amacımız olduğu gibi, onun sağlığına özen göstermek ve var olan araç ve imkânlarımız ölçüsünde sosyal acıları dindirmek de hükûmetimizin görevlerindendir. Bu cümleden olmak üzere ülkemizin doktor ihtiyacı imkânlar ölçüsünde karşılanmaya çalışıldı. 1920 yılında iki yüz altmış doktor görevli idi. Bu sayı, bu geçen yıl zarfında üç yüz on ikiye yükseltildi. Elli doktor daha bulunup, doktorsuz ilçelere gönderilmeleri düşünülmektedir. Bu yıl bulaşıcı hastalıkların yayılması önlendi, başgösteren hastalıklar, derhal sağlıklı önlemler alınarak, bulundukları yerde yok edildi. Bulaşıcı hastalıklara karşı en kesin önlem olan aşılar, artık tümüyle memleketimizde üretilmektedir. Üç milyondan fazla kişiye yetecek çiçek aşısının Sivas'ta yapılmış bulunduğunu belirtmek bu konuda yeterli bir bilgi verebilir. Memleketin sıtmalı bölgelerine yeterli miktarda kinin dağıtılmıştır. Frengi hastalığının yok edilmesi için de gerekli olan miktar sarfedildi. Sosyal hastalıklar ile mücadelemizin daha etkili ve daha ayrıntılı bir şekilde yerine getirilmesinin gereğini de belirtmek isterim.

Efendiler!

Sosyal yardım işlerinden de kısaca söz etmek isterim. I. Dünya Savaşı sırasında, bu bölgelere sığınmak mecburiyetinde kalan doğu illerinin kurtarılmış halkından dörtte biri memleketlerine gönderilmiştir. Bunların hemen yarısı yurtlarına ulaşmışlardır. Bu yıl geri kalan mültecilerin (sığınmacı) de geri verilmesi kararlaştırılmıştır. Sonradan kurtarılan Adana ve Gaziantep mültecileri memleketlerine geri verildiler. Henüz kurtarılmayan Batı illeri mültecilerine imkân buldukça yardıma devam olunuyor. Yurtlarına yeni dönenlere, bu konudaki kanun gereğince yemeklik, tohumluk verilmesi, ayrıcalık tanıma ve bunun gibi kolaylıklar sağlamak suretiyle yardım edilmektedir. Göçmen ve mülteci öksüzler için açılan yetim yurtlarının birer Sanat Okulu hâline getirilmesine çalışılmaktadır. Millî sınırlarımızın dışında kalan yerlerden sığınan dindaşlarımız, şimdilik yalnız maddî yardım görmektedirler. Bu yıl bunların ve ülke içinde yerleştirilmek isteyen diğer göçmenlerin yerleştirilmesine başlanacaktır. Sağlık ve sosyal yardım konusunda izlediğimiz amaç şudur: Milletimizin sağlığının korunması ve kuvvetlendirilmesi, ölüm oranının azaltılması, nüfusun arttırılması, sosyal hastalıkların ve bulaşıcı hastalıkların etkisiz bir duruma sokulması, böylece millet fertlerinin dinç ve çalışmaya yetenekli kusursuz vücut yapılarına sahip olarak yetiştirilmesi.... Yurtları düşman elinde kalan milletdaşlarımıza yardım ve onların ilmî bir şekilde yerleştirilmelerine özel önem verilmektedir. Bu konuda gereken inceleme yapılmakta ve bu amacı sağlayacak programlar düzenlenmektedir.

Efendiler!

Hükûmet, memlekette kanunu egemen kılmak ve adaleti iyi bir şekilde dağıtmakla yükümlüdür. Bunun için adalet işi çok önemlidir. Bundan dolayı adalet siyasetimizi de açıklamayı faydalı buluyorum. Adalet siyasetimizde izlenecek amaç, önce halkı yormaksızın süratle, doğrulukla ve güvenli biçimde adaleti dağıtmaktır. İkinci olarak, sosyal kurullarımızın bütün dünya ile ilişkilerini sürdürmeleri de tabii ve zaruridir. Bunun için, adalet seviyemizi bütün medeni ülkelerle aynı seviyede tutmak zorundayız. Bu amacı yerine getirmek için, elimizdeki kanun ve usulleri bu bakış açılarına göre düzeltiyor, canlandırıyor ve yeniliyoruz. Ve buna devam edeceğiz. Bu çalışmalarda ülkemizin genişliği, seri araçların eksikliği ve buna benzer engeller ve güçlüklerden başka, bazı bölgelerin sosyal hayatlarının özellikleri de göz önüne alınmıştır.

Efendiler!

Çağdaş gelişmeler, milletlerin medenî ihtiyaçlarındaki genişleme, çoğalma ve çeşitlenme bu medeni ihtiyaçlar ile orantılı olarak medeni hakların gelişmesini gerektirir. Her devletin taraftarı olduğu sosyal kurulun medeniyet derecesiyle uygun, hukukî mevzuatı (yazılı kurallar) vardır. Dünyada bulunan bütün medeni devletlerin Medenî Kanunları hemen hemen birbirlerine yakındır. Bizim Milletimiz ve hükûmetimiz adalet düşüncesi ve anlayışı konusunda hiçbir medeni kavimden aşağı değildir. Belki tarih bu noktada yüksek olduğumuza şahitlik eder. Bu nedenle hukukî mevzuatımızın bütün medeni devletlerin kanunî mevzuatından eksik olması uygun değildir. Gayretli çalışmalarımızın amacı olan tam bağımsızlık kavramında adlî bağımsızlığın da bulunması doğaldır. Bundan dolayı her bağımsız devletin ayrılmaz bir bütünü olan adalet dağıtımı görevine kimseyi karıştıramayız. (Bravo sesleri)

Efendiler! Bizim bugün var olan medenî kanunumuz Mecelledir. Bu medenî kanun yaklaşık olarak yarım asır önce merhum Cevdet Paşa'nın başkanlığındaki bir bilimsel kurul tarafından hazırlanmıştır. İşte, o Mecellenin genel kuralındaki "Zamanın değişmesi dolayısıyla hükümlerin değiştirilmesinden vazgeçilmez" fıkıh kuralı, adlî siyasetimizin temelini oluşturmaktadır. Bu ana kural içinde hareket eden Adalet Bakanlığımız, Mecellenin içine almadığı veya açıklık getirmediği güç ve açık olmayan durumların, uygun hükümlerle genişletilmesi ve sağlamlaştırılması gereğine inanmıştır. Ve bu konuyla uğraşmak üzere, uzmanlardan oluşan bir heyet kurulması için bir kanun teklifi hazırlamak üzeredir. Adalet Bakanlığı, bu prensip içinde çalışmalarının sonucu olarak tek yargıç kuruluşunun hemen yüzde doksan oranında, bütün ülkede uygulanması ve özellikle tek yargıçlı mahkemelerde yargılama usulünün barış yargıçları usulüne uygun olarak adaletin acele dağıtılmasının sağlanması ve yine adlî işlerin çabuk ve başarı ile yönetilmesini sağlamak için on adliye müfettişliği kurulması ve suçlama işlemlerinin kaldırılması ve adlî tıp müessesesinin kurulması konuları söylemeye değerdir. "Ceza Mahkemeleri Usulü"nün düzeltilmesi, aşiret hayatı geçiren bazı bölgeler halkının doğal ihtiyaçları ve sosyal durumları ile uygun basit bir usul hazırlanması, cezaevlerinin düzeltilmesi gibi, diğer önemli konular, adı geçen Bakanlığın yeni yıl içindeki çalışma konularını oluşturmaktadır. Yargıçlar ve adliye elemanlarının şerefli görevlerine uygun, seçkin ve değerli kişiler olmaları adliyemizin övünç kaynağıdır. Adalet Bakanlığı'nın ve bugünkü mahkemelerimizin özel niteliklere sahip yargıçlarla donatılması ve sağlamlaştırılması için bir Hukuk Fakültesi kurulmasına karar vererek Yüce Meclis'imizin onayını almıştır. Bu yüksek kurum için 1922 yılı bütçesine gereken miktar konmuştur. Önemli bir kısmı gerçekleştirilen ve diğer bölümünün de gerçekleştirilmesine çalışılan bu hususların tamamlanması, adlî hayatımızın bütün dünyaca kabul edilebilir gelişmiş bir duruma gelmesini sağlayacaktır.

Efendiler!

Adlî siyasetimizden sonra, millî hayatımızın en çok ilgili bulunduğu iktisadî durumumuz hakkındaki düşüncelerimi de arz edeceğim. Bu konuya girmeden önce görüşümü açıklamak için Yüce Heyetiniz'e ve bütün dünyaya bir soru sormama izin veriniz.

Türkiye'nin sahibi ve efendisi kimdir? (Köylüler sesleri) Bunun cevabını derhal birlikte verelim. Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi, gerçek üretici olan köylüdür. (Şiddetli ve sürekli alkışlar) O halde herkesten çok rahatlık, mutluluk ve varlığa hak kazanan ve buna layık olan köylüdür. (Sürekli alkışlar) Bundan dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin iktisadî siyaseti bu önemli amacın sağlanmasına yöneliktir.

Efendiler, diyebilirim ki, bugünkü felâket ve yoksulluğun tek nedeni, bu gerçeği görmezlikten gelmiş olmamızdır. Gerçekten, yedi yüzyıldan beri dünyanın çeşitli yörelerine gönderilerek kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi yüzyıldan beri emeklerini ellerinden alıp harcadığımız ve buna karşılık daima haysiyetini kırdığımız ve hor gördüğümüz ve bunca fedakârlık ve iyiliklerine karşılık nankörlük, küstahlık ve zorbalıkla uşak durumuna indirmek istediğimiz bu ülkenin gerçek sahiplerinin huzurunda bugün büyük utanç ve saygı ile gerçek durumumuzu alalım. (Şiddetli alkışlar)

Efendiler, milletimiz çiftçidir. Milletin çiftçilikteki çalışmasını çağın iktisadî önlemleri ile en yüksek seviyeye çıkarmalıyız. Köylünün işlerinin sonucu ve çalışmasının verimini kendi yararına en yüksek seviyeye çıkarmak iktisadî siyasetimizin ana prensibidir. Bundan dolayı bir yandan çiftçinin çalışmasını artıracak ve verimli kılacak bilgi, araç ve fennî aletlerin tamamlanması ve sağlanmasına ve diğer yandan onun bu çalışmasının sonucundan en fazla yararlanmasını sağlayacak iktisadî önlemlerin alınması için çalışmak gereklidir. Şimdiye kadar yolun olmaması, modern taşıma araçların bulunmaması, değişim usullerinin çiftçi aleyhine olması ve hükûmet kanunlarının çiftçiyi koruyamaması gibi engellerin kaldırılması gereklidir. Bu noktada özellikle ziraî ürünlerimizi buna benzer yabancı ürünlere karşı koruyamaz duruma düşmemizden dolayı milletimizi bugünkü iktisadî yoksulluğa düşüren kaldırılmış kapitülasyonların kötü durumunu hatırlatmadan geçemem. Malumunuzdur ki, memleketimiz iktisadî kuruluş ve çevre yönünden kuvvetli bir durumda değildi. Ferdin iktisadî varlığı da serbest ticaret mücadelesine dayanabilecek bir güce gelmemişti. Tanzimatın açtığı serbest ticaret devri, Avrupa rekabetine karşı kendisini koruyamayan ekonomimizi bir de iktisadî kapitülasyon zincirleriyle bağladı. Teşkîlât ve ferdî değer yönünden iktisadî alanda bizden çok kuvvetli olanlar, memleketimizde bir de fazla olarak ayrıcalıklı durumda bulunuyorlardı. Gelir vergisi vermiyorlardı. Gümrüklerimizi ellerinde tutuyorlardı. İstedikleri zaman istedikleri eşyayı, istedikleri şartlar altında ülkemize sokuyorlardı. Bütün ekonomimizin her bölümüne bu şekilde kesin olarak hâkim olmuşlardı.

Efendiler, bize karşı yapılan rekabet gerçekten, çok yasadışı ve haksız, gerçekten çok yok edici idi. (Kahrolsun sesleri) Rakiplerimiz bu davranışlarıyla gelişmeye elverişli sanayimizi de öldürdüler. Tarımımıza da zarar verdiler. Ekonomi ve maliyemizin gelişmesi ve olgunlaşmasının önüne geçtiler.

Efendiler!

Artık engelsiz ve bağımsız bir hayata atılan Türkiye için, iktisadî hayatını boğmakta olan kapitülasyonlar yoktur. (Şiddetli alkışlar) Ve olamaz. İktisadî hayatımızın belirli amaçlara yöneltilmesi için alınacak önlemler içinde ülkemizde Avrupa rekabeti yüzünden yok edilmiş ve şimdiye kadar önlenmemiş olan tarımsal sanayimizi güçlendirip, modern iktisadî araçlarla donatmayı önemle göz önünde bulunduracağız. (İnşallah sesleri) Gerek tarım, gerek memleketin varlık ve genel sağlığı konularında önemi kesin olan ormanlarımızı da modern önlemlerle iyi duruma getirmek, genişletmek ve ormanlarımızdan en yüksek faydayı sağlamak da önemli amaçlarımızdan biridir. Genel yararı doğrudan doğruya ilgilendirecek kurumlar ve iktisadî girişimlerin malî gücümüzün ve teknoloji izni oranında devletleştirilmelidir. Özet olarak, topraklarımızın altında kullanılmadan duran maden hazinelerinin kısa sürede işletilerek milletimizin yararına sunulması da ancak bu yöntemle mümkündür. Bununla birlikte, sadece iktisadî yararlanma amacı ile gerek madenlerimizde, gerek diğer iktisadî konularda, bayındırlık hizmetlerinde çalışmak isteyen sermaye sahiplerine Hükûmetimizce her türlü kolaylığın gösterileceği şüphesizdir. Memleketin iktisadî emelleri, tarım ve tarım sanayiine bağlı olmakla beraber, memlekette öteden beri var olan örneğin Dokuma Sanayii gibi kurumların korunması ve canlandırılması ve bazı bölgelerde yeniden kurulabilecek diğer sanayinin her şartta gözetilmesi önemle göz önünde bulundurulacaktır. İktisat Bakanlığımız'ın bir yıllık çalışması bu açıkladığım görüş içinde yürütülmüştür. Özetleyecek olursak, çalışanların rahat hayatlarını sağlayacak Zonguldak Amele Kanunu Anadolu'da genel taşımacılığı kolaylaştırmak üzere otomobil ve kamyon işleteceklere izin verilmesini sağlayan tüzük, cephede savaşan asker ailelerine yardım ilkelerini de içine alan tarım yükümlülük tüzüğü, Meclis'çe kabul edilen tohumluk ödeneğinden gereken yerlere usulüne uygun şekilde dağıtım yapılması, Ziraat Bankaları vasıtasıyla çiftçi aletleri ve tarım araçlarının uygun fiyatlarla dağıtılması ve diğer bir özel kurul vasıtasıyla da bunların önemli miktarda yeniden sağlanması ve gümrüklerimizde millî üretimimizin saygınlığının korunması için bir tutum belirlenmesini ve bunun yürürlüğe konulmasını bu konu ile ilgili çalışmaların sonuçları olarak saymaya değer buluyorum. Bundan sonra da genel iktisadî siyasetimizin değindiğim ve gösterdiğim bu görüş içinde ve bir plan içinde, düzenli bir biçimde yürütülmesi Bakanlar Kurulumuz'un gayretlerini bu nokta

üzerinde toplaması sağlanacaktır. Böyle bir projemizin hazırlanmasında bayındırlık hizmetlerinin büyük önemi vardır. Çünkü iktisadî hayatın faaliyet ve canlılığı, ancak ulaştırma araçlarının, yoların, demiryollarının, limanların durumu ve derecesiyle orantılıdır.

Efendiler! Sırası gelmişken bayındırlık işleri hakkındaki fikirlerimi de arz edeyim: İnşaat donanımı ve işletilmesi, yerel veya genel kaynaklarımızın gelirlerinden sağlanabilecek olan bayındırlık işlerinde en önemli olanı, önemli olanın önünde tutarak, memleket ihtiyaçları giderilecektir. Ancak, İnşaat donanımı ve işletilmesi, bugünkü maliyemizle karşılanamayacak büyük sermayelerle gerçekleşebilecek bayındırlık hizmetleri, yabancı sermaye ve gerekirse yabancı uzmanlardan en üst düzeyde yararlanılarak memleketimizin bayındırlığını ve milletimizin mutluluk ve refahını az zamanda sağlama bakımından zorunludur. Bununla birlikte, bunda da üreticinin ve çalışanların genel yararları gözden uzak tutulmayacaktır. Bayındırlık Bakanlığımız'ın bu yıl içindeki çalışmalarının sonucu Bakanlığın bugünkü gücü ile uygun kabul edilebilecek durumdadır. Gerçekten sahip olduğumuz demiryolları başarı ile işletilerek, ulaşım ve asker taşımacılığı temin edilmektedir. Askerî harekât sırasında düşman tarafından zarar görmüş bir kısım demiryolları ve imalat ürünleri onarılmış ve yeniden kurulmuştur. Ankara - Sivas hattında önemli bir tünelin inşaatı tamamlanmış ve diğer tamamlanamayan iki tünel çevresinde de yol durumları değiştirilerek hat uzatılmıştır. Erzurum, Erzincan arasındaki demiryolu inşaatının tamamlanması ve kükürtlü kömür madenlerine bir istasyon yapılması konusunda önemli işler gerçekleştirilmiş ve kuruluş tamamlanmıştır. Samsun - Havza hattının kuruluşu için gerekli hazırlıklara başlanmıştır. Sivas'tan Erzurum'a ve Kastamonu'nun Koçhisar'ından başlayarak, Tosya, Osmancık, Amasya, Erbaa, Niksar, Kelkit, ve Erzincan'a kadar olan demiryollarına ait ilk araştırmalar yapılmış ve bazı karayolları üzerindeki bozukluklar da onarılmıştır.

Efendiler! Bayındırlık işlerindeki çalışmaların sonucunun milleti sevindirecek durumda olmadığını kabul etmek gerekir. Ancak devlet işleri ve işlemlerinin her bölümünde olduğu gibi, bayındırlık işleri çalışmalarında da uygun düzeye ulaşılması malî kudretimizle ilgilidir. Malî kudretimizin yerinde kullanılmasının önem derecesini belirlemek konusunda şartların ve tehlikeli yerlerin birinci derecede etkisi olduğunu söylemek zorundayım. Bu sözlerimin amacının ne olduğu açıktır.

Efendiler! Her şeyden önce hayat ve bağımsızlığımızı sağlamaktan ibaret olan millî amacımıza ulaşmaktan başka bir şey düşünemeyiz. Bundan dolayı, bizce en önemli nokta malî kudretimizin bunu karşılayıp karşılayamayacağıdır. 1920 ve 1921 yıllarının canlı deneylerine, bütçemizin ödenek durumuna, bugünkü iç duruma ve ekonomimizin bu geçen iki yıla göre, karşılaştırılamaz derecede iyi bir düzeye ulaşmasıyla oluşan kesin ümitlere dayanarak söyleyebilirim ki, memleketimizin gelir kaynakları millî davamızın güven içinde sağlanmasına yeterlidir. (Alkışlar) Malî kudretimiz, bugüne kadar olduğu gibi dış borçlanma yapılmadan da orta halli bir düzeyde, memleketi yönetecek ve amacına ulaşacaktır. (Alkışlar)

Bununla birlikte, ben yalnız bugün için değil, özellikle gelecekle ilgili olarak devlet hayatı ve ülkenin refahı konularında şimdiki ve ilerideki malî durumumuzu çok önemli bulduğumu vurgulayarak maliyemizle ilgili endişeli görüşlerimi özetle anlatmak isterim.

Efendiler! Bugünkü mücadelemizin amacı tam bağımsızlıktır. Bağımsızlığın tam sağlanabilmesi ise ancak malî bağımsızlık ile mümkündür. Bir devlet aslı bağımsızlıktan mahrum olunca o devletin bütün hayatî bölümlerinde bağımsızlık sakat durumdadır. Çünkü her devlet organı ancak maliye ile yaşar. Malî bağımsızlığın korunması için ilk şart bütçenin iktisadî bünye ile uygunluğu ve denk olmasıdır. Bundan dolayı devlet yapısını yaşatmak için dış ülkelere başvurmadan ülkeyi gelir kaynakları ile yönetecek çözüm ve önlemlerini bulmak gereklidir ve bulunabilir.

Efendiler! Millî prensibimiz en üst düzeyde tutumluluk olmalıdır. (Şiddetli alkışlar)

Bundan dolayı malî yöntemimiz, halkın baskı altında tutulup ezilmesinden kaçınmakla birlikte elden geldiğince dışarıya borçlanmadan ve gereğinden çok harcamadan var olan gelirle yetinmek ilkelerine dayanmaktadır. Şimdiki durumda yararlanılamayan gelir

kaynaklarından yararlanmak ve halkın vergi yükünü azaltmak için bazı maddeler üzerinde tekel konulması gerekmektedir.

Efendiler! Geçmişin ve düşmanların memleket ve milletimizi bütün medenî dünya ile birlikte gelişmeye doğru ilerlemekten yasaklamış olan zincirleri, bugün bizi, az zamanda olağanüstü girişim ve icraatta bulunmaya zorluyor. Ancak bu zorunluluğun sağlanması ve kaybedilenlerin yerine konması bugünkü malî kudretimizin üzerindedir. Bundan dolayı Hükûmetimiz'in her medenî devlet gibi dış borçlanma antlaşmaları yapması gereklidir. Yalnız alınan yabancı paraların, şimdiye kadar İstanbul Hükümeti'nin yaptığı gibi ödemek zorunda değilmişiz gibi amaçsız kullanılması ve tüketilmesine, dış borçlarımızın araştırılmasına ve malî bağımsızlığımızın tehlike altına sokulmasına kesin olarak karşıyız. Biz, memlekette mamuriyeti, üretimi ve halkın refahını sağlayacak, gelir kaynaklarımızı geliştirecek yararlı borçlanmalara taraftarız.

Efendiler! Buraya kadar değindiğim konular milletin maddî kudretini geliştiren, devamını sağlayan önlemlerdir. Bununla birlikte insanlar yalnız maddî değil özellikle, bu maddî kudret içinde yer alan manevî kuvvetlerin etkisi altında bulunur, ülkeler de böyledir. Manevî kuvvet ise özellikle bilim ve iman ile yüce bir biçimde gelişir. Bundan dolayı, bunlar hükûmetin en verimli ve önemli görevi olan maarif işleridir. Bu görevde başarılı olabilmek için öyle bir program uygulamak zorundayız ki, o program milletimizin bugünkü durumu ile sosyal hayat ihtiyaçları ile, bölgenin şartlarıyla ve çağın gerekleri ile tamamen denk ve uygun olsun. Bunun için büyük, hayalî ve anlaşılması güç görüşlerden tamamen arınarak gerçeklere en iyi bir biçimde yaklaşmak gereklidir. Yapılacak girişimin neleri kapsadığı ancak bu şekilde kendiliğinden açığa çıkar.

Efendiler! Yüzyıllardan beri milletimizi yöneten hükûmetler, eğitimi genelleştirme dileğini belirtmişlerdir. Ancak bu dileklerine ulaşmak için Doğu ve Batıyı taklit etmekten kurtulamadıklarından, sonuç milletin cahillikten kurtulamamasına neden olmuştur. Bu üzüntü verici gerçek karşısında bizim uygulamak zorunda olduğumuz eğitim siyasetimizin ana hatları şöyle olmalıdır: Demiştim ki, bu memleketin gerçek sahibi ve sosyal yapımızın ana unsuru köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bugüne kadar eğitim nurundan yoksun bırakılmıştır. Bundan dolayı, bizim uygulayacağımız eğitim siyasetinin temeli, ilk önce var olan cehaleti yok etmektir. Ayrıntıya girmekten çekinerek bu düşüncelerimi birkaç kelime ile açıklamak için diyebilirim ki, genel olarak bütün köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafya, tarih, din ve ahlâk ile ilgili bilgiler vermek ve dört işlemi öğretmek eğitim programımızın ilk amacıdır. (Bravo sesleri)

Efendiler! Bu amaca kavuşmak tarihî eğitimimizde kutsal bir aşama oluşturmaktadır.

Bir yandan cahilliğin kaldırılması ile uğraşırken; diğer yandan da memleket çocuklarını sosyal hayat ve ekonomide fiilen etkili ve yararlı kılabilmek için gereken basit bilgileri uygulamalı bir biçimde vermek yöntemi, eğitimimizin temelini oluşturmalıdır.

Efendiler! Medenî ve çağdaş bir sosyal topluluğun bilim ve kültür yolunda yalnız bu kadarla yetinmeyeceği şüphesizdir.

Milletimizin zekâsının gelişmesi ve böylece uygun olan medeniyet seviyesine ulaşması, doğal ortak bu yüce görevleri yürütecek elemanları yetiştirmekle ve millî kültürümüzü yüceltmekle olabilir.

Bu, ilk ve son iki eğitim aşaması arasında, orta eğitimin gerekliliği vardır. Orta eğitimin amacı, ülkenin ihtiyaç duyduğu çeşitli hizmet ve sanat elemanlarını yetiştirmek ve yüksek eğitime aday hazırlamaktır.

Orta eğitimde de eğitim ve öğretim yöntemlerinin pratik ve uygulamalı olması temeline uymak şarttır. Kadınlarımızın da aynı öğretim aşamalarından geçerek, yetişmelerine önem verilecektir. (Bravo sesleri ve alkışlar)

Millî Eğitim Bakanlığımız, 1921 yılında eğitim durumumuzu bu görüşe göre yönlendirmek için çalışmıştır. Bakanlık, girişimleri ve gelecek uygulamalarına temel olacak

programları hazırlayıp, Yüce Meclisiniz'e sundukça bunların açıkladığım görüşe uygun olarak, kanunlaşıp yürürlüğe konacağı konusunda ümidim tamdır.

Efendiler! Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri eğitim sınırı ne olursa olsun, en önce ve her şeyden önce Türkiye'nin bağımsızlığı için kendi benliğine ve millî geleneklerimize düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek gereği öğretilmelidir. (Alkışlar) Milletlerarası dünyanın bugünkü durumuna göre, böyle bir savaşın gerektirdiği mücadele ruhunu taşımayan insanlara ve bu nitelikteki insanlardan kurulu topluluklara hayat ve bağımsızlık hakkı yoktur. (Bravo sesleri)

Efendiler! Bir sosyal topluluğun ortak ve genel duyguları ve düşünceleri vardır. Sosyal toplulukların değerleri, uygarlaşma aşamaları, istek ve eğitimleri ancak bu genel duygu ve düşüncelerin belirme ve görülme derecesiyle anlaşılır. Bir sosyal topluluğu yönlendiren ve yöneten insanlar için, sosyal toplulukların sonu üzerinde hüküm vermek durumunda bulunan dostlar veya düşmanlar için ölçü, bu sosyal toplulukların kamu oyundan anlaşılan yeteneği ve değeridir. Bundan dolayı milletler, kamu oyunu dünyaya tanıtmak zorundadırlar. Bütün dünya kamu oyunun bunu öğrenmesini sağlamak ise, hayatlarının düzenlenmesi için şüphesiz gereklidir. Bu konuda bilinen araçlardan birincisi ve en önemlisi basındır. Basın, milletin genel sesidir. (Şiddetli alkışlar) Bir milleti aydınlatmak ve uyarmakta, bir millete gerek duyduğu düşünce gıdasını vermekte, özet olarak bir milletin, amacı mutluluk olan ortak yönde yürütülmesini sağlamakta basın, başlı başına bir kuvvet, bir okul, bir yol göstericidir. (Alkışlar) Bu önem ve yüceliği ile medenî dünyada söz hakkı kazanan basına, hükûmetimizin birinci derecede önem vermesi, bu konuya ayıracağı zamanı millete harcamakla yükümlü olduğu yararlı hizmetlerin en önünde sayması, Yüce Meclis'in kesin olarak isteyeceği hususlardan olmasıdır. (Alkışlar)

Şer'iye Vekâletimizin bir yıllık çalışmalarını büyük bir titizlikle inceledim. Varılan sonucu övgüye değer buldum. Teşekkür ve tebrik ederim. Din işlerinin yürütülmesi konusunda görüş açıklamaya aslında gerek yoktur. Çünkü bu konu Kur'an ile açıklık kazanmıştır. Yalnız akla gelecek olan bir noktayı söylemeden geçmeyeceğim.

Efendiler! Camilerin kutsal minberleri halkın ruhuna ait, ahlâkına ait gıdalarını veren en yüksek, en verimli kaynaklardır.

Bu nedenle camilerin ve mescitlerin minberlerinden halkı aydınlatacak ve halka yol gösterecek değerli hutbelerin içeriğinin halkça anlaşılır olmasını sağlamak yüce Şer'iye Vekâleti'nin önemli bir görevidir. (Şiddetli alkış, bravo sesleri)

Minberlerden halkın anlayabileceği dille ruh ve bilince hitap olunmakla İslâm topluluğunun vücudu canlanır, zihni saflanır, imanı kuvvetlenir, kalbi cesaret bulur. (Alkışlar)

Fakat diğer yandan, hutbeyi yapanların sahip olmaları gereken bilimsel nitelik, özel yeterlilik ve dünyadaki olayların durumunu anlama yeteneği önem taşımaktadır.

Bütün vaiz ve hatiplerin bu bilince yararlı olacak şekilde yetiştirilmesine Şer'iye Vekâleti'nin güç harcayacağını umarım.

Vakıf meselesine gelince; bildiğimiz gibi, vakıf, ülkemizin önemli varlığını oluşturur. Bu servetten millet ve memleketi hakkıyla yararlandırabilmek için Şer'iye Vekâleti'yle birlikte bütün Bakanlar Kurulumuz ve hatta Yüce Meclis'in bu konuyu önemle inceleyerek bu büyük kurumun çöküntüden kurtarılmasını ve ülkeye faydalı bir duruma dönüştürülmesini dilerim.

Efendiler! Vakıfların kuruluş nedeni göz önünde tutulunca, bunun dine dayalı kuruluşu ile birlikte hizmet ve sosyal yardım amaçladığı ortaya çıkar. (Pek doğru sesleri)

Vakıfların, hayırevleri, akıl hastahaneleri ile misafirhaneleri, kütüphaneler, kervansaraylar, hamamlar, çeşmeler, okullar, medreseler ve diğer kültür kurumlarını kapsamış olması, vakıf meselesinin düzeltilmesinde uyulması gerekli olan kuralları göstermektedir. (Pek doğru sesleri)

Efendiler! Bu yıl dış ilişkilerimiz, sonuçlarına göre, bizce hayırlı birçok olayla doludur.

Genellikle dış ilişkilerimizi iki kısma ayırmak mümkündür: Rusya ve Doğu devletleriyle ve Batı devletleriyle.

Rus Şûrâlar Cumhuriyeti'yle var olan ilişkilerimiz ve iyi bağlarımız bu geçirdiğimiz yıl içerisinde, kusursuz bir şekilde gelişmeye devam etmiştir. (Alkışlar) 16 Mart'ta Moskova'da bir dostluk anlaşması imzaladık. Bu anlaşma ile, emperyalizmin şiddetli saldırılarına hedef olan iki devlet arasında doğal nedenlerle oluşan dayanışma, hukuk ile de belirlendi. Yakında iktisadî ve ticarî işler ile konsolosluk meselelerini düzenleyecek olan antlaşmaların da imzalanmasına karar verildi.

Türkiye-Rusya anlaşması, Rusya'nın müttefiki olan diğer devletlerle yaptığımız mutlu anlaşmaların birincisidir.

Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan Sovyet Cumhuriyetleri'yle Moskova antlaşmasının şartları içinde, Kars'ta 13 Ekim tarihli antlaşmayı imzaladık. Bu antlaşma, Doğuda hukukî bir biçim alan fiilî durumumuza Sevr Antlaşmasının uygulanamaz olduğunu gösteren olaylardan biridir. (Şiddetli alkışlar)

Ermeni meselesi denilen ve Ermeni milletinin gerçek olmayan isteklerinden çok, dünya kapitalistlerinin iktisadî yararlarına göre çözülmek istenilen mesele, Kars antlaşması ile, en doğru şekilde çözüme ulaştırılmış oldu. (Alkışlar) Yüzyıllardan beri dostluk içinde yaşayan iki çalışkan halkın iyi ilişkileri memnuniyetle yeniden kuruldu.

Ukrayna Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti ile de 2 Ocakta, Ankara'da yine Moskova Antlaşması şartları içinde bir antlaşma imzaladık. Bu antlaşmayı imzalamak üzere, şehrimize gelen seçilmiş delege ve değerli asker Frunze yoldaşın pek içten ve dostça davranış ve tutumuyla, aramızda ne kadar iyi bir taşirât ve hatırât bırakmış olduğunu söylemek isterim. (Alkışlar)

Kars Antlaşması hükümlerine göre, antlaşmayı yapan taraflar arasında ticarî ve iktisadî ilişkilerin kurulması ve bir konsolosluk antlaşmasının imzalanması için, Tiflis'e bir kurul gönderdik. Bu kurul halen Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Cumhuriyetleri'nin delegeleri ile görüşme yapmaktadır. İki tarafın yararına uygun kararlar kabul edilerek, görüşmelerin yakında iyi bir şekilde sona ereceğini ümit etmekteyim.

Rusya Şûralar Cumhuriyeti'nin değerli temsilcisi olarak, Ankara'da bulunan Aralov yoldaşın... (Alkışlar) Büyük Millet Meclisi'ne hitaben gönderdiği mektup içeriğinde memleketimiz hakkında beslediği sevgi ve içten duyguları öğrenmiş oldunuz.

Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nin sevimli temsilcisi İbrahim Abilof Beyi ise... (Alkışlar) geçen yazdan beri Ankara'da aramızda görmekten memnunuz. Rusya Sovyet Cumhuriyeti'ne müttefik devletlerden Buhara Halk Sovyet Cumhuriyeti de Ankara'ya haberciler göndererek, var olan dostluk bağlarının (Alkışlar) şeklen de belirlenmesini arzu etmiş, bu arzusunun yerine getirilmesi tarafımızdan sevinçle çabuklaştırılmıştır.

Buhara'ya bugünlerde önemli devlet adamlarımızdan bir kişinin Başkanlığı'nda bir elçilik heyetimiz gitmek üzeredir.

Rusya Şuralar Cumhuriyeti ve müttefikleriyle en iyi ilişkileri kurup, iyi bir şekilde devam ettirdiğimiz gibi, bizimle aynı durumda ve dert ortağı olan Doğu İslâm devletleriyle de, var olan iyi ilişkilerimizin kuvvetlendirilmesini bir amaç olarak kabul ettik. (Alkışlar).

Bu amaca doğru yürürken, ilk antlaşmayı Afganistan İslâm Hükûmeti ile 1 Mart'ta Moskova'da imzaladık. (Alkışlar) Bu antlaşmanın uygulanmasından olmak üzere, Afganistan geçen yaz Ankara'ya bir elçi heyeti gönderdi. Bu kardeş devletin elçisi Sultan Ahmet Han... (Alkışlar) Ankara'da hepimizin kalplerinin sevgilisidir. Afganistan'da bir temsilcimiz vardır. Ünlü devlet adamlarından birinin Başkanlığı'nda bir elçilik heyeti de bugün Kâbil'e doğru yola çıkmak üzeredir. Şevketlü Afgan Emiri tarafından Büyük Millet Meclisi Başkanığı'na hitaben bütün Türk halkına gönderilen soyluluk ve içtenlik dolu değerli ve ince mektupların da prenslik zamanından beri (ki birkaç gün önce huzurunuzda okunup hep birlikte ve hararetle

alkışlanmıştı) Afganistan'la Türkiye arasında var olan dostluk ilişkilerini bir kat daha sağlamlaştırmıştır.

İran İslâm Hükûmeti ile de yerleşmiş bulunan ilişkilerimiz bölge barışı ile pekiştirmek en büyük amacımızdır. İran Devleti Şahı tarafından Ankara'ya bir elçi gönderilmiş olduğunu haber aldık. Elçinin gelişi ile ilişkilerin sağlamlaştırılması için bütün önlemlerin tarafımızdan alınacağı şüphesizdir. (İnşallah sesleri).

Sonuç olarak, Rusya ve Doğu devletleriyle ilişkilerimizin bugünkü durumu iktisadî ve siyasî durumundan doğan değişmesi mümkün olmayan birtakım doğal nedenlerin etkisinde hepimizin yararına, emeline uygun bir biçimde gelişmekte ve sağlamlık kazanmaktadır. (Sürekli alkışlar)

Bu yıl doğu devletleriyle olan ilişkilerimizde daha önceki yıla göre, daha iyi gelişmeler bekliyoruz.

Efendiler! Memleketimizin gerek siyasî, gerek iktisadî ölüm hükmünü ilân eden Sevr Antlaşmasının uygulanmasına engel olmak üzere, milletimizin girişmek zorunda kaldığı kararlı mücadelesi karşısında, o antlaşmanın bize zorla kabul ettirilemeyeceğini birçok kanlı mücadelelerden sonra anlayan İtilâf Devletleri, bizi Londra'ya davet etmişlerdi. Pek az süre önce isyancı sayılan Hükûmetimizin böyle bir konferansa resmen davet edilmesi, milletimiz adına önemli bir siyasal başarıdır. Bu davet Sevr Antlaşması'nın fiilen ve hükmen yok olduğunu göstermesi dolayısıyla da, giriştiğimiz bu mücadele yolunda, başarılı bir aşamadır. Misak-ı Millîmiz içinde yapılabilecek bir barışı imzalamaya hazır olduğumuzu bütün dünyaya göstermek amacıyla katıldığımız bu konferanstan hiçbir sonuç çıkmadı. Londra Konferansı görüşmeleri sırasında ne kadar anlaşmaya yatkın hareket ettiğimiz hepinizce biliniyor. Belki, olayı silâh kuvvetiyle çözümleyebileceğini zanneden Yunanistan anlaşmaya yanaşmadı. (Kahrolsun sesleri).

Geçen yıl Fransızlarla esirlerin değiştirilmesi hakkında başlatılan ve iyi bir şekilde sonuçlandırılan görüşmeler, Ankara'da imzalanan Türkiye - Fransa anlaşması ile sona erdi.

Efendiler! Bu anlaşmanın genel ve temel bir önemi vardır ki, o da bununla Sevr Antlaşması'nı sağlayan İtilâf Devletleri'nin önemli bir taraftarı olan Fransa'nın adı geçen antlaşmanın uygulanmasının mümkün olmadığını fiilen ve hukuken kabul etmiş olmasıdır. (Alkışlar) Bu anlaşma ile yüksek manevî değer taşıyan bazı haklarımızı kazanmış olmakla birlikte, vatanın değerli bir parçasını da kurtarmış olduk. Üç yıldan fazla süren bir ayrılıktan sonra, ana vatana kavuşan bu bölgenin, gerçek sahibine geri verilmesini kabul edemeyen bazı düşmanlarımız oralarda karışıklık çıkarmaya uğraştılar, fakat harcadıkları çabalar tamamen boşa çıkmıştır. Teslim etme ve teslim alma, tam bir düzen içinde yapılmış ve sonuçlandırılmıştır. Ankara Anlaşması'nın ardından Fransa Cumhuriyeti ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti arasında siyasal ilişkiler kuruldu ve hükûmetimizin temsilcisi Paris'e gönderildi.

İngilizlerle bugüne kadar aramızda yaşanan tek olumlu olay kendileri tarafından tutuklanıp Malta'ya gönderilmiş bulunan vatandaşlarımızı kurtarmak olmuştur.

İtalya hükûmeti her ne kadar Ankara'ya bir görevli memur göndermiş ise de, ilgili kişi resmî görüşmelerde bulunmak yetkisine sahip değildi.

Efendiler,

Geçen yılın olaylarını açıklarken dış siyasetimizin ana hatlarını da bir dereceye kadar açıklamış olduğumu sanıyorum. Bu hatlar basit, doğru ve açıktır.

İç siyasetimizde olduğu gibi, dış siyasetimizde da ana maddemiz Misak-ı Millî hükümlerinden ibarettir. (Alkışlar) Ve Misak-ı Millî'yi kabul ederek, maddî ve manevî alanda tam bağımsızlığımızı kabul edenleri derhal dost kabul ederiz. Tam ve gerçek bağımsızlığımızı açık ve içten şekilde ilk önce kabul ederek, bize barış elini uzatan Rus Şûralar Cumhuriyeti ile dostluk bağlarımızın kuvvetlendirilmesi dış siyasetimizin temelidir.

Bu temel tam bağımsızlığımızı kabul edecek herhangi bir devletle ilişki kurmamıza elbette engel olamaz.

Efendiler! Dış siyasetimizde dost bir devletin hukukuna saldırı yoktur. Ancak hakkımızı, hayatımızı, memleketimizi, namusumuzu koruyoruz ve koruyacağız. (Evet sesleri ve şiddetli alkışlar)

Medenî dünyanın milletlerarası ilişkilerde de ortaya attığı yüce, asıl düşünce ve arzunun bir özeti demek olan "Her milletin kendi geleceğine kendisinin hakim olması" hakkını biz yer yüzünde yaşayan milletlerin hepsi için tanıyoruz. Bizim de bu hakkımızın kayıtsız şartsız tanınmasını istiyoruz.

Bu kanunî ve haklı isteğimizi tanımamak yüzünden akan ve akacak olan kanların sorumluluğu şüphesiz neden olanlara ait olacaktır. (Kahrolsun neden olanlar sesleri) Bizi millî davamızı izlemekten yıldıracak hiçbir araç, hiçbir kuvvet düşünülemez. (Alkışlar) Millî davamız bizim hayatımızdır. Hayatına son verilmek istenen en zayıf yaratığın bile bu harekete karşı isyan ve nefretle, son nefesine kadar kendisini korumaya çalışmasından daha doğal bir şey yoktur. (Bravo sesleri) Kaldı ki, bizim milletimizin kararlılık ve inancında, mücadele yeteneğinde ve kudretinde en küçük bir zayıflama yoktur. (Yoktur sesleri) Tam tersine, her geçen gün sağlamlık derecesini artırmaktadır. (Şüphesiz sesleri) Ülkemizin iktisadî kaynakları bütün dünyanın dikkatini çekecek verime ve zenginliğe sahiptir. Halkımızın çiftçi olması, topraklarımızın dünyanın en bereketli topraklarından bulunması, maddî hayat için korku duyulacak hiçbir endişeye mahal bırakmamaktadır.

Ordumuz her gün bir kat daha gelişmekte, varlığımızı, millî bağımsızlığımızı ve ülkemizi güvenle korumayı üstlenmektedir. (Alkışlar)

Düşmanlarımız bizi, zorlayıcı önlemler uygulayacakları tehdidi ile bağımsızlığımızı güvenceye almayan şartlar içinde barış yaptırmaya zorlayabileceklerini sanıyorlarsa bunda çok aldanıyorlar. (Alkışlar) Düşmanlarımız, Türk halkını kutsal varlığını korumak için giriştiği savaşta yorgun düştü sanıyorlarsa, bunda çok aldanıyorlar. (Alkışlar, asla sesleri)

Düşmanlarımız, bizim şimdi ve sonra esir düşmemize neden olacak şartları reddetmede tereddüt gösterdiğimizi sanıyorlarsa bunda daha da çok aldanıyorlar. (Sürekli alkışlar) Düşmanlarımızın bu gizli arzularından henüz kurtulamamaları hâlâ çevrelerindeki gerçekleri görmemelerinden kaynaklanıyor.

Efendiler! Bilirsiniz ki, gerçek sınırı bütün dünyaca bilinen millî davamızı Avrupa'da savunmak ve insanlıkla karşı karşıya bu davayı bir daha doğrulamak ve kabul ettirmek üzere Hariciye Nazırı İstanbul üzerinden Avrupa'ya gönderilmiştir.

Efendiler! İstanbul, büyük Peygamberimizin özel ilgi gösterdiği, Eba Eyyüb El-Ensarî Hâlid'in (Eyüp Sultan) on dört yüzyıldan beri mezarının bulunduğu ve manevî gözetimi altında tuttuğu bir şehirdir. Beş yüzyıl boyunca Türkiye'nin başkenti olmuş bir şehirdir. (Yine olacaktır sesleri). Milletimiz bu gönül alan şehirde beş yüzyıl yüce hilâfet makamını korumaktadır. İstanbul şehri, milletimizin sonsuz çalışma özverisi sonucu olarak elde edilen Allah'ın bir hediyesidir. Doğrusu milletimizin maddî ve manevî varlığını yücelten anıtlar ve kuruluşlar ve medeniyet eserleri İstanbul'da yoğunlaşmıştır.

Milletimiz memleketin tümünün zararına olarak, bütün varını yoğunu, en büyük gayret ve yardımlarını can evi kabul ettiği bu şehre kullanmış ve hatta gereksiz yere harcamıştır. Bundan dolayı İstanbul bizce çok değerlidir, çok önemlidir. Bunun içindir ki İstanbul şehrinin güvenliğinin bozulmadan korunması ile ilgili ilke, Misak-ı Millîmiz'in dördüncü maddesinde en kuvvetli amaçlarımızdan birini oluşturmaktadır. (Alkışlar). Bugün düşman işgali altında bulunmak felâketiyle ağlayan bu talihsiz şehir halkının, bu bizim aziz kardeşlerimizin, millî davamıza olan ilgi ve ilişkilerini ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetine gönülden bağlılıklarını, hiçbir kuvvetten yılmayarak açığa vurmakta ve kabul ettirmekte gösterdikleri maddî ve özellikle manevî özveriyi övgüyle anarım. (Alkışlar) Bu değerli kardeşlere içinde bulundukları talihsiz günlerin, uzak olmayan kurtulma günleri karşısında sonsuzluğa dek ölüme mahkûm olacağını hatırlatırım. (İnşallah sesleri). Bu noktada bir an durmak

zorundayım. Zira bütün millete, bütün dünyaya gerçek olan bir durumu bildirmek gereğini hissettim.

Efendiler! Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, Türkiye'nin ve Türk halkının geleceğini ve bağımsızlığını sağlamaya çalışıyor. Çünkü Türkiye'nin asıl sahibi ve gerçek sahibi olan Türk halkının arzu ve kesin irâdesi bu yoldadır. (Evet, evet sesleri). Bu yüce millî irâdenin karşısında harekete cesaret gösterenler ve girişimde bulunanlar, millete karşı asi, serkeş ve haindirler. (Bravo sesleri ve alkışlar). Bu gibi günahkârlar, şimdi ve sonra millî irâdenin adaletinden kendilerini kurtulamazlar. Bunun için, İstanbul'da bazı devlet adamlarının ve sarayın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin durumuna ve çalışmalarına zarar verici ve engelleyici tutumlardan sakınmalarını beklemekteyim.

Efendiler! Millî davamızla ilgili olması nedeniyle bugünkü durumumuzla ilgili bulunan Balkan hükûmetlerinden de biraz söz etmek istiyorum. Bugünkü dünyanın genel siyasî durumunun etkisi altında, Bulgaristan hükûmetinin suskun ve hareketsiz kaldığı görülüyor. Fakat Bulgar halkının hayatî çıkarlarının Türkiye ile ortak olduğunun bilincinde bulunduğuna eminim. Bulgaristan'ın şimdi veya sonra bu yakınlığının gereğini yapacağına da inanıyorum. Türkiye dostluğunun kendilerine sağlayacağı büyük yararlardan Bulgaristan'ın uzak kalacakları beklenemez.

Arnavutluk hükûmetine gelince, bu İslâm Hükûmeti halkı ile yüzyıllarca beraber yaşadık. Uzun zamanlar kendileriyle hayatımızı birleştirdik ve alın yazılarımız bir idi. Aynı dinden olan bu halk ve hükûmetin, varlığını koruması ve mutluluğunu sağlaması için bize bağlı olduğu gerçeğini anlaması gereklidir. Bugünkü güç durumlarının doğuracağı acıklı zorunlu hallerden kurtulmaları için önlemler alınacaktır. Bunu kuvvetle ümit ederim.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya devleti şekline dönüşen eski Sırbistan'da önemli bir İslâm çoğunluğu bulunmaktadır. Bundan başka, bu devletin hayatî yararları ile ilgili amaçlar vardır ki, bu amaçlar, bugün bize saldıran düşmanın elindedir. İşte bu noktaların incelenmesi gerekmektedir. Bu hükûmet içinde bulunan dindaşlarımızın bugünkü durumumuza ilgisiz ve seyirci kalmaya devam edecekleri düşünülemez.

Efendiler! Dış faaliyetler konusundaki konuşmamı tamamlamak için hepinizce duyulan ve nitelikleri az çok bilinen birkaç genel siyasî olayı yalnız hatırlatmakla yetineceğim.

Deniz kuvvetlerinin silâhlandırılmasının sınırlanması, İngiltere-Japonya antlaşmasının feshi, Çin'de açık Pazar siyasetini görüşmek üzere yapılan Washington konferansı, Amerika-İngiltere-Japonya ve Fransa arasında dörtler anlaşmasına dönüştü.

Çin'de bütün devletlerin serbest ticaret yapabileceklerinin ilânı, çok önemli bir noktadır. Bununla Avrupa devletlerinin Uzak Doğu'da şimdiye kadar uyguladıkları etki bölgeleri ve memleketleri ele geçirme siyasetlerinden vazgeçtikleri anlaşılıyor. Yakın Doğu'dada aynı siyaseti uygulamaya karar vermekten daha doğru bir yol olamaz.

Cannes'da yapılan konferans Avrupa'nın onarımı ve canlandırılması adını verdikleri meselenin çözümlenmesini ve İngiltere ile Fransa arasında bulunan bazı meselelerin giderilmesini amaçlıyordu. Fakat, Fransa Cumhuriyeti Başbakanı Mösyö Brian'ın istifaya mecbur olmasıyla konferans sonuçlanmadan dağıldı. Bu onarım ve canlandırma sorununun ortaya atılmasında İngiltere'de bulunan milyonlarca işsizin büyük etkisi olmuştur. Bu işsizliğin doğuracağı bunalım nedeniyle İngiltere açık pazarlar bulmak zorundadır. Bunun için İngiltere'nin ilk düşüncesi Almanya ve Rusya olmuştur. Bunun için Almanya ve Rusya'nın iktisadî durumları ve bu durumlarla İngiltere'nin kuracağı ilgilerin doğuracağı siyasî ilişkiler başlı başına görüşülmeye değer meselelerdir.

İngiltere'nin Almanya'dan yararlanma mecburiyeti, Almanlar yararına borçların ertelenmesi meselesini doğurdu. Bundan da İngiliz, Fransız güvence antlaşmasının yapılması gereği ortaya çıktı. Borçların ertelenmesi meselesi, tamamen kesin sonuca erişmiş sayılamayacağından Cenova Konferansı'na ertelenmiştir. Cenova Konferansı'na zaten Cannes Konferansı neden olmuştur.

Mart başlarında toplanmak üzere davet olunacağı söylenmiş olan bu konferansa (Türkiye dışta bırakılmak üzere) bütün Avrupa devletleri davet olunmuştur... Türkiye'nin katılmasını sağlamak için Paris temsilcimiz aracılığı ile girişimde bulunduğumuz gibi, dostumuz Rus Şûralar Cumhuriyeti'nin de bu konuda girişimleri olmuştur. Amerikalılar katılmayı kabul etmemişler. Alabildiğimiz bilgilere göre İngiltere-Fransa güvence antlaşması, Almanya tarafından Fransa topraklarına kışkırtma olmadan bir saldırı olursa, İngiltere'nin deniz ve kara kuvvetleri ile Fransa'ya yardım etmesinden ibarettir.

Efendiler! Bu anlaşma belgesindeki (kışkırtma olmadan) kaydı gerçekten varsa önemle araştırılması, incelenmesi gerekir. Çünkü dünyada, gereklilik ve kışkırtmanın tarifi, sınırlandırılması ve nitelendirilmesi yapılmamıştır. Herhangi bir işlem, düşünceye göre olumlu veya olumsuz yorumlanabilir.

Efendiler! son zamanlarda bir Doğu meselesi konferansı da konu edildi ve edilmektedir. Bu konferansın ne dereceye kadar ciddî amaçlarla ve ne zaman toplanacağı hakkında henüz güvenilir bir belirti yoktur. Doğu meselesi konferansının toplanması için, ordularımızın harekete geçmesinin beklenmekte olduğunu kabul etmek en ihtiyatlı düşünce olur. (Bravo sesleri). "Hazır ol cenge eğer istersen sulh-ı salah" eğer barışın rahatlığını hayatta istiyorsan her an savaşacakmış gibi hazırlıklı ol gerçeğini bir an akıldan çıkarmamak millî davamızın arzuladığı düşüncedir. Bu görüşe dayanarak uyanık olmak ve hazır bulunmak olan prensibimize uymaya devam edeceğiz arkadaşlar.

Bütün bu ayrıntılardan sonra millî tarihimizin en fedakâr yüce unsuru olan kahraman ordumuzdan söz edeceğim. (Sürekli alkışlar). Doğu cephesindeki ordumuz, birinci toplanma yılı içinde vatanın kendisine verdiği görevi fedakârlıkla yerine getirmiş ve gerçekleştirmiştir.

Komşu hükûmetlerle de istenen dostça ilişkiler kurulmuş olduğundan olgun ve sakin bir biçimde savaş dışı görevini yerine getirmeyi, talim ve eğitim ile uğraşarak sürdürmektedir. (Var olsun sesleri).

Elcezire cephesiyle merkezde ve ülkenin diğer bölgelerinde birliklerimiz, verilen görevleri sessizce yerine getirmektedirler. Batı cephesine gelince, geçen yıl başlarında Birinci İnönü Savaşı'ndan yeni çıkmış bir durumda bulunan ordumuz, aslında düşmanlarımızdan gizli olarak kuruluşunu genişletme ve tamamlama çalışmaları yapıyordu. Bu sırada Yunanlılar, Londra Konferansı'nı zaman kazanacak ve Türkleri kandıracak bir araç olarak düşünüyor, harekete geçme mevsimini bekliyordu. Mart ortasında harekete geçme mevsimi geldi ve Yunan ordusunun hazırlığı bitti, artık zamana ihtiyaçları kalmamıştı. Büyüklük taslayan bir biçimde Londra Konferansı'nı bir yana bıraktılar. Martın yirmi üçünde her yandan saldırıya geçerek emperyalistlerin bir büyük sömürge içindeki harekâtına benzer biçimde vatanımızı ele geçirmeye başladılar. (Kahrolsun sesleri).

Gösterişli duyurular ile geçen ilk günlerden sonra çetin savaşlara girişildi. Sonuç olarak tarihin İkinci İnönü Savaşı dediği bir büyük olay meydana geldi. Bu büyük olayı Dumlupınar'daki taaruz harekâtımız ve başarılarımız izledi. İkinci İnönü Savaşı, milletimizin davasındaki gerekliliği ve kutsallığı bütün dünyaya duyurdu. Yunan tezindeki gerçek olmayan durum da bütün dünyaca anlaşılmış oldu. Yine İkinci İnönü'den sonra Yunanlılar ülkemizi yakmakla, silâhsız ve silâh kullanamayan evlâtlarımızı öldürmekle yaradılışlarındaki vahşiliği bütün dünyaya kanıtlamış oldular. Bilecik, Bozüyük, Söğüt, Yenişehir yangınlarını ve saymakla bitmeyen namusa saldırıları ve öldürmeleri, Yunan komutanlarının emriyle ve özel olarak kurulan birliklere tümüyle yaptırdıkları, incelememiz sonucunda ortaya çıkmış ve anlaşılmıştır.

Yunanlılar, olayın zannettikleri kadar basit olmadığını İkinci İnönü Savaşında anladılar. Bunun üzerine genel seferberlik görüntüsünde önlemlere başvurdular. Bütün orduyla ciddî bir sefere karar verdiler. Bir yandan bu hazırlığı sürdürürken, diğer yandan siyasî olarak bizi kandıracak ve gevşekliğe itecek siyasal propagandalara giriştiler. Yunan kralı Anadolu'ya geldi. Köylerde kan dökme ve namusa saldırı için emir veren generallerini yakından yönetti. (Barbar sesleri) Yunan seferberlik hazırlığı Temmuz başlarında bitmiş ve saldırı harekâtı

başlamıştı. Temmuz başlarında bizim hazırlıklarımız henüz bitmemişti. Bunun için askerî eylemlerimizi ona göre yönetmek gerekiyordu.

Yunanlılar askerî eylemlerine başlangıç olarak, Afyon, Kütahya ve Eskişehir'i işgal ettiler. Ve bütün dünyaya yayımladıkları duyurularla Türkiye ordularını yok ettiklerini iddia ettiler. Akıl sahibi ve mantıklı olanların inanmadığı bu düşman propagandalarına bizzat düşman tarafının inanmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu düşünce ile süren askerî eylemler, Sakarya ordusuyla kesin yenilgiye uğradı ve sonucu bugün bütün dünya öğrenmiş oldu. Büyük yenilgiden sonra kral ve prensler tarafından verilen emirlerle Yunan ordusu tekrar vahşi olaylara başvurdular. Bugün bütün dünya, yakılan köylerimizi, saldırıya uğrayan kadın ve çocuklarımızı ziyaret edebilir. Yunan prensleriyle generalleri özellikle ırza tecavüz ettirmekten zevk almaktadırlar. (Kahrolsun sesleri). Halbuki bizim milletimizde olduğu gibi, bütün milletlerce de ırza saygı kutsaldır.

Düşman, insanlık dışı olan yıkma ve yakmaları ile namusa saldırılarını dünya karşısında gizlemesi ve kabul etmemesinin imkânsız olduğunu görünce bunları galibin izlemesi gerekli zorlaştırıcı askerî önlemler olarak ilân etti. Bu duyurunun kimse için inandırıcı olmadığı kesindir.

İşte efendiler, geçen Mart başında durumu bilinmeyen ordumuz, bir yıl içinde sürekli olarak gelişip ilerleyerek ve birbiri ardından çetin savaşlarla düşmanı sürekli olarak yenerek bugünkü büyük ve değerli duruma yükselmiştir. (Alkışlar) Bugünkü kuvvetinin derecesini gelecek olaylar açıklayacaktır. (İnşallah sesleri) (Alkışlar).

Efendiler! Ordumuzu anarken, savaş gücümüzün kuruluşu ve hazırlanması, noksanların tamamlanması ile ilgili çalışmaları da kısa bir şekilde anlatmak isterim. Özellikle, savaş sanayii üretimi yapan fabrikaların çalışmalarını özel bir övgüyle anmayı değerbilirliğin gereği olarak kabul ederim. Bu son yıl içinde bu fabrikaların eksiklikleri yavaş yavaş tamamlanmıştır. Bugün her türlü ihtiyaç üretilebilir. Yeni kurulan mermi ve fişek fabrikalarında çok miktarda topçu ve piyade cephanesi ile bombaların hazırlanması ve yapımı sağlanmıştır. Ordu saflarına, telsiz telgraflarla diğer modern haberleşme gereçleri ve istihkâm araçları gibi birçok araç ve gereç eklenmiştir. Elbise ve kunduranın ülke içinde yapılması ile ilgili çalışmalarımız sürdürülmektedir. Bu yıl Anadolu'da bazı önemli tesislerin kurulmasına karar verilmiştir.

İkinci toplanma yılı içinde ordunun sağlık durumu sevindirici bir durum göstermiştir. Ordu içindeki hastalık durumu normal zamanlarda meydana gelen oranı geçmemiştir. Hele sarî (bulaşıcı) hastalıklar ve bununla ilgili olanlara ordumuzda rastlanmamıştır. Yapılan görüşmelerde kırsal sağlık hizmetleri memnuniyet verici bir biçimde yürütülmektedir. Millî ordumuzun kuruluş döneminde yapılan Birinci İnönü Savaşı'nda ordunun sıhhî araçları dört araba, dört sedyeden kurulu küçük sağlık birliklerinden oluşurken, bugünkü ordumuzun hastahaneler ve yaralı taşıma birlikleri kurularak, sağlık kuruluşları tamamlanmıştır. Bu arada Kızılay Derneği ilgililerinin yaralı gazilerimiz için yaptıkları seçkin hizmetlerini özel olarak övgü ile anlatmayı gerekli görürüm. (Alkışlar).

Millî Savunma Bakanlığı'nda çalışmaya başlayan harita dairesi, ordunun tüm harita ihtiyaçlarını karşılamayı başarmıştır. Bundan sonraki çalışmaları ile ülkenin daha kapsamlı ve ayrıntılı haritalarını hazırlayacaktır. Kıyılarımızın genişliğine ve deniz araçlarımızın az olmasına karşılık gayretli deniz subaylarımız anılmaya değer hizmetler yapmaktadırlar. Orduya dair açıklamalarımı bitirmeden önce savaşa hazırlanmada güvenilir kaynak olan millî vergiyle karşılama konusunda bütün halkın ve milletin gösterdiği heyecan ve özveriyi şükranla anmayı görevim sayarım. Tarihî mücadelemizin olumlu bir çalışma yeri olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bu yıl içindeki millî hizmetlerini de övgü ile anmayı bir görev sayarım. Bu kuruluşun dünkü ve bugünkü çalışmalarında olduğu gibi, bundan böyle de yeniliklerde ve millî gelişmeler konusunda en önemli önder görevini yaparak millî hayatımızda yüce yerine uygun görevleri başaracağına inancım tamdır.

Efendiler! Meclisimiz'in ikinci toplanma yılı içindeki çalışmalarını da özet olarak millete arz eylerim. Bugün yüce üyelere dağıtılan yıllık çalışma cetvelinde bu maruzatımın ayrıntıları

yer almaktadır. Yüce Meclis'in bir yılda yaptığı birleşim 167'dir. Bu birleşimlerde 271'i açık ve 69'u gizli ve 19'u kısmen gizli, kısmen açık olmak üzere toplam 359 oturum yapılmıştır. Yüce Meclis, bu geçen yıl içinde 177 kanun tasarı ve önerisinini birinci toplanma yılından devir almıştır. İkinci toplanma yılında da 355 kanun tasarı ve önerisi geldi. 10 tane de tezkere ve önerge olarak geldikten sonra kanun işlemine tâbi tutuldu. Böylece 542 kanun tasarı ve öneriden bu yıl içinde 94'ü kanunlaştı. 65'i reddedildi. 30'u Bakanlar Kurulu'na gönderildi. 15'i Bakanlar Kurulu veya sahipleri tarafından geri alındı. 18 kadarı ilgili kanunlarla birleştirildi. 6 adedi karar şeklinde kabul edildi ki, toplam 228 eder, 1922 yılında Yüce Meclis'çe işlemleri tamamlanan kanun tasarı ve önerilerinin toplamı budur. 106 tasarının da komisyonlarca işlemi tamamlanmış ve Genel Kurul'a gönderilmiştir. Geri kalan 208 tasarı ve öneri komisyonlarda bulunmaktadır ki, bu yıl tamamlanacaktır.

Birinci toplanma yılında olduğu gibi, ikinci toplanma yılı içinde de Meclis üyesi bulunan bazı arkadaşlarımız Meclis dışında birtakım hizmetler ve önemli görevler yapmışlardır. Bu özetle sayın arkadaşlarımızdan bir kısmı halen orduların ve birliklerin başında ve düşman karşısında savaşma görevini yürütmektedirler. Bugün Meclis'te bulunan bazı arkadaşlar bile bu yıl içinde yapılan savaşlara fiilen katılmışlardır. Arkadaşlardan bir kısmı önemli siyasî dış görevler yapmak üzere Doğuya ve Batıya gönderilmişlerdir. Bunlardan bir kısmı görevlerini yaparak dönmüşler, bir kısmı yeni gittikleri yerlerde bir kısmı da henüz bulundukları yerlerde çalışmaktadırlar. İnceleme ve araştırma yapmak üzere bir kısım arkadaşlarımız Meclis tarafından doğu bölgelerine gönderilmişlerdir. Ve birçok arkadaş, savaşlardan sonra Meclis ile ordu arasında ilişki kurmak için uğraşmışlardır. Ordunun durumu hakkında Meclis'e bilgi vermişlerdir. Yine bazı arkadaşlarımız önemli olayları incelemekle görevlendirilmişlerdir. Üyelerden bazıları da, yayınlarla kamuoyunu zararlı dış propagandaların etkisinden kurtarmak için halkı aydınlatma ve yol gösterme amacı ile ülkede dolaşmışlardır. Ordunun geri hizmetlerini gözetme ve yardım görevleri ile de bir kısım arkadaş çeşitli bölgelere gitmişlerdir. Bunlardan başka, iç tüzük dışında kurulan heyetler ve komisyonlar da Meclis görevlerinden artan zamanda çalışmışlardır. Birçok arkadaşımız çeşitli bölgelerde İstiklâl Mahkemeleri'ni kurarak büyük bir çaba ve uğraş vererek; gerek vatan yararına gerek halkın hukukunu korumak için elinden gelenden fazla çalışma göstermişlerdir.

Arkadaşlar, geçen yıl başında 350 üye ile işe başlamıştık. Bunlardan dört kişi, görülen lüzum üzerine istifa ederek Meclis'ten ayrıldılar. Var olan açıklar nedeni ile usulüne uygun olarak yapılan seçimler sonucunda yıl içinde aramıza dokuz yeni arkadaş katıldı. Yine yıl içinde sayın arkadaşlarımızdan sekiz kişi hayatlarını kaybederek (Allah rahmet eylesin sesleri) bu kutsal mücadele sırasında kutsal savaş cennetliği oldular, bu şekilde üçüncü toplanma yılına 347 üye ile başlıyoruz. Geçen yıl Malta'da bulunan arkadaşlarımızın da bu yıl başında aramızda olduklarını, bu arada özel olarak vurgulamak isterim. Yıl içinde vefat eden merhum kardeşlerimizin adlarını da burada saygı ile anıyorum. İsmail Fazıl Paşa (Yozgat), Hamza Hayatî Bey (Menteşe), Hasan Tahsin Bey (Mardin), Cemaleddin Çelebi Efendi (Kırşehir), Murad Bey (Kastamonu), Fuad Bey (Çorum), Salâhaddin Bey (İstanbul), Hacı Hayalî Efendi (Urfa). Bu yüce arkadaşlarımızla birlikte bağımsızlık uğrunda cephelerde şehit olan bütün arkadaşlarımızın ruhlarına ayakta fatihalar armağan edelim. (Hep birlikte ayağa kalkarak fatiha okundu)

Saygıdeğer ve aziz arkadaşlarım,

Meclis'in ve milletin dayanışması için yeni işlerin ve olayların yükleyeceği özverileri kabulde göstereceğimiz istek ve heyecan son başarı için en kuvvetli bağdır.

Efendiler! Geçen iki yılın yavaş yavaş; fakat güvenilir sonuçlarını önümüzdeki çalışma dönemi için ölçek yaparsak kurtuluş günlerinden uzakta bulunmadığımızı görürüz. Bu yeni yıla her zamandan çok daha emin, her zamandan çok rahatlamış, ağır başlı, dikkatli ve hazırlıklı olarak giriyoruz (İnşallah sesleri). Bezginlik ve uyuşukluktan arınmış olarak giriyoruz. Sonsuz bir kararsızlıkla ve imanla dolu olarak giriyoruz. Bizim için hayat ateşi gelecek nesiller için kurtuluş ümidi olan kutsal amacımıza boyun eğmeden yürüyeceğiz ve Allah'ın yardımı ile ne yapıp mutlaka başaracağız... (Sürekli alkışlar) (Bravo sesleri).

Ölmez bu vatan farz-ı mahal ölse de hattâ

Çekmez kürenin sırtı tabut-ı cesîmi1

(Yaşa sesleri ve sürekli alkışlar).

Konya Askerî Nalbant Okulunda Yapılan Diploma Töreninde

3 Nisan 1922

Efendiler!

Türk milleti, asıl kökünde ve ondan sonra hareket ve faaliyetlerle malî devrelerinde, araştırılırsa görülür ki, milletimizin alışılmış sosyal hayatıyla askerlik sanatı iç içe bulunmuştur. Millet, bu sanatın bütün gereklerini, hayat ve işlerinin gerekleri kabul ederek doğal bir şekilde yapardı. Denebilir ki, milletin sosyal heyeti, ordu heyeti halinde idi.

Şüphe edilmez ki bu ordunun, bu heyetin ihtiyaçları kişilerin eliyle, kişilerin emeği ile yapılırdı. Elbette yabancı fabrikalarına, yabancı zanaatçılarına ısmarlanmazdı. Fakat Osmanlı Türkleri, İstanbul'u, Rumeli'yi fethettikten sonra hayatlarının gerekli sosyal ihtiyaçlarını kendilerinin sağlamasından doygun olduklarını kabul ettiler. Bu konuyu içli dışlı temasa geldikleri yabancı unsurların çıkarının ellerine bıraktılar. Onlar, yalnız uzun zaferlerin sıkıntılarının zorluklarına göğüs germeği geniş savaş meydanlarının ölmez kahramanlığı şerefini elde etmeyi övünme nedeni bilirlerdi. Onlar için bu kahramanlık sanatından başka sanat yoktu. Veyahut başka sanatla uğraşmayı onurlarına aykırı görürlerdi.

Hafızamda aldanmıyorsam, Belgrad üzerinden Viyana'ya yürüyen büyük bir Osmanlı ordusunun başında bulunan en büyük Osmanlı padişahlarından birinin, bir sanatkâra ihtiyacı olmuştu. Bunu bulmak önemli bir mesele oldu. Sonunda erler arasından biri çıktı. Fakat padişah bu olaydan, ordu içinde bir sanatçının bulunmasından üzüntü duymuştu. Padişah, sanatçıların orduya girmesinin ordunun sağlamlığını bozacağı düşüncesinde idi.

İşte bu zihniyetin yaygın hakimiyetidir ki, sonuç olarak Osmanlı ordusunu ve milletini iğneden ipliğe kadar, naldan mıha kadar her türlü ihtiyaçlarını sağlamaktan cahil ve aciz bıraktı. İhtiyaçlarının sağlanması için milleti haraç verici kıldı. Bu anlayışla sanatın gereği, sanatçılığın önem ve onuru elbette değerlendirilemezdi.

Efendiler! Memleketimizin bereketli topraklarından, sonsuz erdemlerinden, türlü ve zengin kaynaklarından kimseye muhtaç olmaksızın hakkiyle yararlanabilmek için ve bundan dolayı milletimizi mutlu ve refah içinde, ordumuzu tamamen ihtiyacını tamamlamış ve kuvvetli yaşatabilmek için sanat gereklidir.

Sanatın en basiti, en şereflisidir. Kunduracı, terzi, marangoz, saraç, demirci, nalbant sosyal hayatımızda ve askeri hayatımızda saygı ve onura layık sanatçılardır.

Bugün bir sanat kurumunun içinde bulunduğumdan, bu kurumun ikinci mahsulünü orduya sunduğunu gördüğümden cidden mutluyum. Bu kurumun oluşturulmasına yardım edenlere özellikle teşekkür eder ve onları takdirler ile kutlarım.

Babalık; sayı: 363

Ordu Hakkında

18 Nisan 1922

Saygıdeğer Arkadaşlarım!

Hepinizi son derece özlem ve sevgiyle selâmlarım. İtilâf Devletleri'nin ordumuzu uzun zaman kontrol altında bırakmayı gerektirecek şartları içeren ateşkes önerisi, ondan sonra ordumuzun nitelik ve sayısını değiştiren ve sınırlayan ve bu şekilde milleti, memleketi savunmaktan, hayatını korumaktan alıkoyan şartları bile içeren ikinci notasını da aldıktan sonra; yüce bilginiz olduğu üzere hükûmetiniz bunlara cevap olarak nota vermiştir. Bu notada Anadolu'nun boşaltılmasını temel şart olarak kabul ederek ateşkese ve barışla ilgili konuşmalara girişmeye hazır olduğunu bildirmişti. Bu notayı İtilâf Devletleri üçüncü bir nota ile karşıladılar ki mahiyeti hepinizce bilinir. İtilâf Devletleri bu son notalarında ateşkesi ve barışla ilgili konuşmalara girmeyi kabul etmekle beraber büyük Heyetiniz'in kural kabul ettiği boşaltma meselesini ertelemiş bulunuyorlar.

Dikkate değer ki devletler birinci notalarında Paris toplantısının Küçük Asya'nın boşalttırılmasının gerçek amaç olduğu ve ikinci notalarında da pek açık ve kesin dillerle Küçük Asya'nın Yunanlılar tarafından arabuluculukla boşaltılması olduğu apaçıkken, son notada boşaltımın ertelenmiş olunduğu görülmektedir. Ben bu anda bu tersliğin yorumuna girişmeyeceğim. Barışın ve bunun şartlarının Türkiye ile doğrudan doğruya İtilaf Devletleri arasında çözümlenecek bir mesele olduğunu ve Yunanlılarla hiçbir ilgi ve ilişkisi olmadığını açıklamaya gerek görmem. Bu açıklamalardan çoktur, ancak Yunanlıların memleketimizde yapmakta oldukları yakıp yıkmalara, milletimizi katletmeye ve zarara sokmaya devam etmekte olduklarından bunu bir an önce önlemek konusuna hak ettiği derecede önem vermek zorundayız.

İşte, arkadaşlar, ben bu son nota üzerine komutan sıfatiyle ordunun bakış açısını hükûmete bildirmek ve açıklamak üzere buraya geldim. Doğal olarak Bakanlar Kurulu ile düşünce alışverişlerinde bulunacağım ve gerekirse büyük heyetinizle bile görüşeceğim.

Bir buçuk ay kadardır cephede uğraştığım hepinizce bilinir. Düşmanın durumunu yakından inceledim. Ordularımızı başından sonuna kadar kontrol ettim.

En büyük komutanlarından neferlerine varıncaya kadar hepsinin büyük Heyetiniz'e karşı güven, sevgi ve sarsılmaz bağlarını, saygı ve selâmlarıyla beraber sunarım. Emin olabilirsiniz ki ordumuzun hiçbir neferi ayrı tutulmamak üzere; genel heyet olarak takip ettiğimiz kutsal dava tamamen anlaşılmıştır. Ordularımız Türkiye'nin düşmanlarını da, dostlarını da tamamen anlamıştır. Ne için savaştığını biliyor ve hangi sonuca ulaşıncaya kadar savaşmak zorunda olduğunu tam olarak biliyor. Arkadaşlar! Yüce Meclisiniz'in bilinen üzücü zorluklar içinde oluşturmayı başardığı ordular gerçekten Viyana surlarına dayanan eski Osmanlı ordularından biri değildir. Ancak sahip olduğu yüce ve insanî ülkü bakımından onlardan daha yukarı yetenekte ve değerde bir çelik parçasıdır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin ordusu, işgaller yapmak ve saltanatlar yıkmak veya saltanatlar kurmak için şunun bunun elinde korunma aracı olmaktan uzaktır. İnsanca ve bağımsız yaşamaktan başka amacı olmayan milletin aynı ülkü ile duygulanan ve yalnız onun emrine bağlı ve sadık öz evlâtlarından oluşmuş saygıdeğer ve kuvvetli bir heyettir. Efendiler! Yakından inceleme ve bilgilerime dayanarak tam bir güvenle söyleyebilirim ki ordularımızın kudretli oluşu ve pek yüksek ahlâk ve manevîyatı, Yüce Meclisiniz'in her türlü meseleleri, tam bir olgunlukla ve düşünerek milletin gerçek isteklerine ve gerçek yararına uygun olarak sonuçlandırmasının garantisidir. Bundan dolayı, ordu adına Bakanlar Kurulunuza daha uzun açıklamalarda ve isteklerde bulunacağım, yüce Heyetiniz'e başka söyleyeceğim yoktur.

Genel Durum

18 Haziran 1922

İzmit'te Vakit Yazarına demeç:

Gezinin amacı hakkındaki soruma cevap olarak demişler ki:

- Daha önce öteki cepheleri denetlemiştim. Şimdiye kadar Kocaeli grubuna gelememiştim. Şimdi hem bu cepheyi denetliyor, hem bu yörenin genel durumunu gözden geçiriyorum.

- Gezinizin halk ve cephe ile ilgili izlenimleri ne yoldadır?

- Zaten bildiğim gibi buldum. Takdire ve teşekküre değer.

- Mösyö Claude Farrére'in İzmit'e geleceği haber alındı; sizinle görüşecekler midir?

- Mösyö Claude Farrére, benimle görüşmek üzere gelmek isteğini açıklamıştır.

- Pontus tehciri adı altında birtakım düşsel dedikodular sermaye sayılıyor?

- Hükûmet, Türkiye karşısında heveslendirilen Rumları askerî düşüncelere dayanarak şimdilik savaş bölgelerinden uzaklaştırmıştır. Bu gibi önlemler savaş sürdükçe zorunlu olarak uygulanacaktır.

- Atina gazetelerine göre düşman donanması Karadeniz'de başladığı korsanlığı sürdürmeyi tasarlamakta mıdır?

- Geçen yıl İnebolu'yu topa tutmuşlardı; bu yıl da Samsun'u... Biz tüm bunları daha önce düşündük. Bu gibi canavarca davranmak, milletin yurdu savunma ve bağımsızlık yolundaki kararlılık ve inancını desteklemekten başka bir sonuç ortaya çıkarmaz.

- Ali Fuat Paşanın Moskova'dan Ankara'ya gelişi bazı taraflarca yanlış yorumlanmak istenilmiş midir?

- Buna kesinlikle yer yoktur... Türkiye-Rusya dostluğu bildiğiniz gibi sürüyor. İlişkilerimiz içten ve güçlüdür. Anayasa kanununda değişiklik yoktur ve olmayacaktır. Bakanlar Kurulu'nun yetki ve sorumluluğuna ait yasa son buldu. Yakında Meclisçe de görüşülmesine başlanacaktır. Yasaklar yasası da öyledir. Bu yıl içinde ülkede uygulanmaya başlanacağını umarım. Karşılıklı nota verilmekle yapılmak istenen işler başarıyla bitmediğinden şimdi anlamsız yükümlülükler ele alınmıştır. Bu yola girilmekle ne kadar yanlış davranıldığını dünya yakında anlayacaktır.

Genel Durum

21 Haziran 1922

Adapazarı yolunda Vakit Başyazarına demeç:

- Pontus tehcirinin nedenleri nelerdir?

- Samsun ve yöresinde bazı zararlı unsurları, askerî düşünceler gereği olarak savaş bölgesinden uzaklaştırmaya bizi mecbur bırakan nedenler Yunanlıların oradaki girişimleridir. Kıyıları bombalayarak yapmaya çalıştıkları kışkırtmalar da bu nedenlerdendir. Bu konudaki sorumluluk Yunanlılara aittir.

- Samsun bombardımanı gibi hareketlerin iki taraf için etkisi ne olabilir?

- Diğer taraf için etkisini bilmem, ancak bizim için kesin kararlılığı ve millî inancı güçlendirmeye, düşmanlarımızın ne kadar değersiz, ne kadar alçak ve ne kadar acımasız olduklarını milletimize gerçekten tanıtmaya neden oluşturuyor.

- Ordumuz ne durumdadır? Uygun görüldüğü ve gerektiğinde her türlü harekâtı başarıyla yapmaya gücü yeter sayılabilir mi? Türlü denetimler arasında görülen fark ve ordunun manevî gücü üzerinizde ne etki bırakmıştır?

- Ordumuz bağımsızlık savaşı veren kahraman ve kararlı milletimizin kanunî isteklerini güvenle elde etmeye gücü yeter bir durumdadır. Ordumuz her türlü saldırma görevlerini başarıyla yerine getirmeye hazırdır. Her denetimde gördüğüm müspet fark ve özellikle orduda var olan çok yüksek manevî güç ve dayanıklılık, kararlılık ve inanç, istek ve sevinç çok kereler gözlerimi sevinç yaşlarıyla dolduracak kadar etki bırakmaktadır.

- Son Kocaeli gezisinin ve halkla sıkı ilişkinin bıraktığı izlenimler ne durumdadır?

- Benimle birlikte yolculuk ettiğiniz için bunun anlatımını ve açıklamasını size bırakıyorum.

- Farére dostumuzla olan görüşme ne gibi izlenimler bırakmıştır?

- Mösyö Claude Farrére'i pek duygulu ve pek yüce ruhiyle, insandan pek az kişide bulunabilecek olan özel nitelikleriyle, inceliğin somut sembolü buldum. Kendisiyle görüşme, bende hiçbir zaman unutamayacağım manevî hoşlanmalar, değerli anılar bırakmıştır. Türkiye böyle sözünde duran bir dosta sahip olmasıyla övünebilir.

- Son Amerika notasında bizim eskiden beri kurulu haklara saygı göstermediğimize, Amerika kurumlarının çalışmalarına imkân bırakmadığımıza ve sahip olunan hakları çiğnediğimize bir suçlama vardır. Amerikalılar ve Amerika kurumlarına karşı Büyük Millet Meclisi Hükûmeti şimdiye kadar nasıl davranmıştır?

- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin Amerika hakkında görüşü olumludur. Hükûmetimiz Genel Savaş sırasında İstanbul Hükûmetinin kesmiş olduğu dostluk ilişkilerini geri getirme ve canlandırmaya girişmekten geri kalmamıştı. Bu girişime kendi yanlarından maddî bir karşılık verme görülmemiş olmakla birlikte, ülkemizdeki Amerika kuruluşları, Amerika kurulları, birçok Amerikalılar tümüyle bir dost ülkede olduğu gibi korunmakta ve saygı görmektedir. Şu ana dek ülkemizin her köşe ve bucağında Amerikalılar oturmakta, istedikleri gibi, istedikleri yerlerde gezip tozmaktadırlar.

- Doğu komşularımızla ilişkimiz nasıldır? Rusya ile aramıza soğukluk girdiği söylentisi doğru mudur?

- Doğu dostlarımızla ilişkilerimiz, dayandığı gerçek içtenlik çerçevesinde sürmektedir. Rusya ile aramızda soğukluk doğuracak şekilde bir olay olmamıştır. Rus-Alman anlaşmasına katılmamıza ilişkin söylenti doğru değildir.

- Ülkenin ekonomik durumu nedir? Bu yılki ürün verimi hakkında alınan haberler umut verici midir?

- Ülkenin ekonomik durumu memnuniyet vericidir. Bu yılki ürünler olağanüstü verimlidir.

- İstanbul halkının Millî Mücadele'ye karşı olan durumuna ilişkin duygularınız nedir?

- İstanbul halkının durumuna ilişkin duygularımı göstermek için en değerli ve en kapsamlı kelimeleri kullanabilirsiniz.

Başkomutanlık Kanunu Nedeniyle

20 Temmuz 1922

Başkomutanlık süresinin 5 Ağustos 1922 tarihinden itibaren üç ay daha uzatılmasına dair kanun nedeniyle:

Başkan- Efendim, bu önerinin bugünkü toplantıda acele olarak tartışılmasını kabul edenler, lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir, efendim.

Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa (Ankara) -Efendiler, bu konuşmayla süresinin uzatılması söz konusu olan Başkomutanlık Kanunu, hepimizin hatırladığı gibi Millî İstiklâl mücadelesinde geçirdiğimiz en buhranlı günlerin doğurduğu şartları hatırlatma üzere olmuştu.

Geçen yıl, Ağustos'un ilk günlerinde Yüce Meclis, savaş durumunun gerektirdiği en kesin ve en ciddî önlemleri konuşurken bu kanunu yapmıştı. Bu kanuna eklediği bir özel madde ile millî irâdenin, kendi irâdesinin önemli bir kısmını şahsıma vererek beni zafer elde etmeye görevlendirmişti.

Efendiler, dünyada hiçbir Meclis yoktur ki, iki şartın gerçekleşmesine inanmadıkça böyle bir yetkiyi kendi seçimiyle herhangi bir kimseye bıraksın. O şartlardan birisi, fevkalâde ve müstesna bir halin var olduğuna doğrulukla karar vermek. İkincisi, kendisine yetki verilecek kimse hakkında şüphesiz ve yüksek güvenin oluştuğunu görmüş olmaktır. Yüce Meclisiniz, 5 Ağustos'ta bu kanunu oybirliğiyle kabul etmekle her iki noktayı da ispat etmiş ve göstermiş oldu. Birinci noktadan dolayı büyük Heyetinizi takdir ve tebrik ederim. İkinci nokta ki, şahsım hakkında yüksek bir güveni bildirir, bundan dolayı da büyük Heyetinize gönülden teşekkürlerimi sunarım. Ancak bu maddenin anlattığı gibi bu yetkinin şahsıma verilmesi, ordunun maddî ve manevî kuvvetini yükseltmek ve yönetimini sağlamlaştırmak amacıyla olmuştu. Tam bir övünme ve büyük bir mutlulukla bildiririm ki, bugün ordumuzun manevî kuvveti en yüksek derecededir (Şükürler olsun sesleri). Ordumuzun maddî kuvveti bile olağanüstü hiçbir önleme gerek duymaksızın millî istekleri tam bir güvenle elde edecek dereceye ulaşmıştır. Bu nedenle artık böyle bir yetkiyi devam ettirmeye gerek ve ihtiyaç kalmadığı inancındayım. Bugün sonucunu görmekle mutlu olduğumuz bu ihtiyacın inşallah bundan sonra bir daha ortaya çıkmamasıyla mutlu olacağız. (İnşallah sesleri).

Efendiler, millî egemenliğin kayıtsız şartsız millette olduğunu belirleyen ve gösteren Anayasamız (Teşkîlât-ı Esasiye Kanunu) hükmünce bugünkü Başkomutanlık makamı bile geçicidir. Başkomutanlık sıfatı ve yetkisi doğrudan doğruya Yüce Meclisiniz'in manevî kişiliğinde yer almıştır. Olaylar gereği geçici olarak meydana getirmiş olduğumuz bu makamın sürmesi, olsa olsa Misak-ı Millîmizin gerçek ruhu ile birlikte kesin sonuca ulaşacağımız güne kadar devam eder (tabii sesleri). Yüce Meclisiniz'in ilk toplanma günlerinde kabul ettiği bir kural vardır ki, o kural, millî geleneklerimizi ve dini kutsallarımızı tamamen saklı bulundurur. Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da o kurala uygun hareketler yaparak mutlu sonuca güvenle ulaşacağımıza şüphe yoktur (İnşallah sesleri). O gün değerli İzmirimiz, güzel Bursamız, hilâfet ve saltanat merkezi olan İstanbulumuz, Trakyamız Anavatana katılmış olacaktır (İnşallah sesleri). O mutlu günün gelmesinde bütün milletle beraber büyük Heyetiniz ve ben de yüce Heyetiniz içinde bir fert ve bir üye olarak elbette en büyük mutluluğu duymakla şerefleneceğim.

Efendiler, Başkanlık Makamınızda bulunmakla övünen ben o gün iki kere mutlu olacağım. İkinci mutluluğumu sağlayacak olan konu, benim bundan üç yıl önce kutsal davamıza başladığımız gün bulunduğum konuma geri dönme imkânı olacaktır (Alkışlar). Gerçekten milletin bağrında serbest bir millet bireyi olmak kadar dünyada mutluluk yoktur. Gerçekleri bilen, kalp ve vicdanında manevî ve kutsal sevinçlerden başka zevk taşımayan insanlar için ne kadar yüksek olursa olsun, maddî makamların hiçbir değeri yoktur. Sözlerime

son verirken tartışma konusu edilecek kanunda bu yetkinin yükseltilmiş olmasını göz önünde bulundurmanızı rica ederim (Şiddetli ve sürekli alkışlar).

Gazi Mustafa Kemal Paşanın bu konuşmasından sonra Başkanlığa verilen kanun tasarısıyla “Mustafa Kemal Paşa’ya zaman şartı olmaksızın geçici olarak Başkomutanlık” verilmiştir.

Son Zafer Hakkında

24 Eylül 1922

İleri Yazarı Celal Nuri’ye İzmir’de verilen demeç:

- Paşam bu zaferi aklım kavrayamıyor. Ver elini öpeyim.

Karşımda çağın en büyük askerî duruyor. Son zafer kendisini her andan daha çok sevindirmiştir. Paşa, bundan sonra her türlü millî isteklerimize hem de pek yakında ulaşacağımıza inanıyor. Büyük Başkomutanımız zaferin çabukluğuna hayran.

- Ne dersiniz? Yaya askerler de İzmir’e atlılarla birlikte katıldı... Bu ne mekânı atlarcasına geçme mucizesi?

Paşa söylüyor:

- Askere dinlenmelerini buyuruyorum. Asker dinlenmiyor ve İzmir’de dinleniriz; karşılığıyla savaşıyorlar!...

İyice anladım ki, Mustafa Kemal Paşa bu savaşta yeni bir savaş yöntemi seçmiş ve herkesi şaşırtmıştır.

Bu saldırıda tasarlanan gizlilik bir şaheserdir. Bu kararı komutanlar bile bilmiyorlardı. Bunun yalnız üç beş sırdaşı vardı. İşte o kadar...

Paşa söylüyor:

- Artık Yunan ordusu adına hiçbir şey yoktur. Üstelik Yunan devleti bile yoktur. Rumeli’deki bir iki tümenden başka Yunan’ın hiçbir gücü kalmamıştır.

Millî kutsal ateş Mustafa Kemal Paşanın gözlerinde parlıyordu. Çok kere Paşa, dünyanın bizi henüz anlayamadığını ve bu mucizeyi göstermede başarılı olamayacağımızı zannettiğini söylüyor.

Alçak gönüllülüğü ileri dereceye götüren Paşa, zaferin nedeni olmak üzere kutsal ve yüce Mehmetçiğimizi gösteriyor. Onun bu hakkını, bir çekince ile kabul ederiz: Mehmetçik ve komutanlarımız.

Büyük Zafer ve Trakya

25 Eylül 1922

Reuter Muhabirine demeç (Hâkimiyet-i Millîye)

Mustafa Kemal Paşa, ittifak güçleri oralardan çekilmek ve Türk istekleri ve Trakya, Meriç sınırına bağlı olanlar da içinde olduğu hâlde tümüyle tanınmak şartıyla tarafsız bölgeyi gözetmeye hazır bulunduğunu bildirmiştir.

Büyük Zaferin Yarattığı Yeni Durum

26 Eylül 1922

Chicago Tribün'ün İzmir'e gönderdiği muhabirine verilen demeç (Öğüt):

Kemal Paşa, ordunun üstünlüklerinden, Türklerin millî isteklerinden, batı devletleriyle yakında bir konferansta toplanmak isteğinde bulunduğundan söz etti. Dedi ki:

- Zafer kazanmış olmamız bize isteklerimizi değiştirtmemiştir. Önceden istediğimiz şeylerden ne daha fazla, ne daha az şey istiyoruz. Misak-ı Millîmizde kararlıyız.

- Müttefiklerle görüşmeye hazır mısınız?

-Onlarla bir arada toplanıp görüşmeye öteden beri hazır bulunuyoruz.

Misak-ı Millî'nin içindekiler bir sayfadan daha az yer tutuyor. Bütün Türk topraklarında gerçek bağımsızlık istiyoruz. Bizim için artık kapitülasyonlar yoktur. İstanbul'u, Edirne'yi ve Trakya'nın çoğunluğu Türk olan bölümünü istiyoruz.

- İstanbul'da iken, beş sene için adlî kapitülasyonların yerinde kalmasını uygun bulduğunuzu işitmiştim.

-Kapitülasyonların hiçbir bölümünde ayrıcalık kabul etmiyoruz. Adlî, malî veya askerî kapitülasyonların hiçbirini tanımıyoruz.

Konu ordunun İzmir'e girişinden beri Türk askerînin ve sivillerinin harekâtına geçti.

- Görüyorsunuz ki, İzmir'de hiçbir soykırım olmadı, tek tek yağma ve öldürme olaylarına engel olmak imkânsızdır. Bir ordu dört yüz elli kilometre yol yürüdükten sonra bir şehre girer, bir de geçtiği yerlerde kendi yerlerinin yakıldığını, yağmaya uğradığını, akrabasının öldürüldüğünü gözleriyle görürse, böyle bir askeri tutmak güçtür. Bununla birlikte düzenin bozulmadığını görüyorsunuz. Bir öç alma ve misilleme olarak karşılık verme düşüncesinde değiliz. Buraya eski durumları araştırmaya gelmedik, bizim için geçmiş gömülmüştür.

Büyük Zafer Hakkında

4 Ekim 1922

Arkadaşlar! Kalbimde derin bir özlem doğurmuş olan ayrılıktan sonra tekrar size kavuştuğumdan dolayı, pek mutluyum (şükran sunarız sesleri). Cenab-ı Hakk'a şükürler olsun ki, ordularımızın silâhlarına bıraktığınız yüce ve kutsal amaç, istediğiniz şekilde, güvenliğimiz için kullanılmış olduğunu gösteren, mutlu bir sonuca ulaştı.

En karanlık ve en talihsiz günlerimizde Meclis'imizin sarp ve yalçın bir kaya gibi kararlılık ve imanı; bu parlak geleceğe erişmek için, gereken imkânı daima saklı tuttu. Millî meselelerde şaşmaz bir akılla daima doğruyu ve daima iyiyi bulan ve seçen Meclis'imizin bu sonuçlara ermekten dolayı duyduğu mutluluk kadar kazanılmış hak olarak başka ne düşünülebilir? Milletin alın yazısını doğrudan doğruya yüklenerek ümitsizlik yerine ümit, perişanlık yerine düzen, kararsızlık yerine kararlılık ve iman koyan ve yokluktan koskoca bir varlık çıkaran Meclisimiz'in, temiz ve kahraman ordularının başında bir asker olarak bağlılıkla ve boyun eğerek emirlerinizi yerine getirmiş olduğumdan dolayı, bir insan kalbinin pek nadir duyabileceği bir memnuniyet içindeyim. (şiddetli ve sürekli alkışlar). Kalbim bu sevinçle dolu olarak, çok temiz ve saygıdeğer arkadaşlarımı, bütün dünyaya karşı temsil ettikleri hürriyet ve bağımsızlık fikrinin zaferinden dolayı tebrik ediyorum (Sürekli alkışlar).

Arkadaşlar! Tebrik etme mutluluğuna sahip olduğum bu zafer kolaylıkla açıklanabilir değildir. Bunu anlamak, bugün değil, belki yarın tarih sayfalarında geniş ve derin incelendikten sonra mümkün olacaktır. Fakat, hissediyorum ki, benim ağzımdan buna dair

bazı sözler işitmek istiyorsunuz (hay hay sesleri). Bu isteklerinizi karşılamak için önemli bazı resimler ve önemli bazı yazılar üzerinde açıklamalarda bulunacağım: (teşekkür ederiz sesleri).

Arkadaşlar, geçen sene Ağustos'un, yanılmıyorsam beşinci günü bu kürsüden, beni Başkomutan tayin etmiş olduğunuz zaman teşekkürlerimi sunarken demiştim ki:

Memleketimizi çiğnemek üzere, memleketimize giren Yunan ordusunu namus ocağımızda boğacağız.

Bu sözümde yanılmamış olduğumu olaylar ispat etti sanırım. Gerçekten Yunan ordusu namus ocağımızda tamamen boğulmuştur arkadaşlar! (Alkışlar). O gün, bu kürsüyü terk ettikten sonra Sakarya gerilerine kadar gelmiş olan ordumuza kavuşmuştum. Hepinizin hatırındadır ki, yirmi bir gün ve yirmi bir gece devam eden Sakarya Meydan Muharebesi'nin son günlerinde ordumuz, düşmanın sol koluna karşı taarruza geçti ve bunun sonucu olmak üzere çok kuvvetli ve çok donanımlı olan Yunan ordusu mağlûp olarak geri dönmek zorunda kaldı ve ondan sonra tekrar bu kürsüye geldim. Dedim ki:

Kararımız, en son düşman askerîni vatanımızdan kovuncaya kadar taarruza devam etmektir, düşmanı takip etmek ve sıkıştırmaktır. Bu sözümü her harfiyle takip etmiş ve uygulamış olduğumu olaylar ispat ettiği gibi, vuku bulacak olan maruzatımla da açıklamış olacağım.

Gerçekten o gün için, düşman ordusunu takip etmek konusunda verilen karar, bu zamana kadar saklı kalmıştır. Fakat arkadaşlar! Şunu kabul etmek zorundayız ki, ordumuzun o günkü durumu, şartları ve araçları hemen uzun aralar üzerinde hızlı hareketler uygulamasına uygun bulunmuyordu. Bu nedenle gereken eksikleri tamamlamak hazırlıkları bitirmek için, bir zaman harcanacaktı. Ve bu zaman da doğal olarak harcandı.

Fakat, gerçeği kesin olarak herkesin bilmesi gerekir ki, bu senenin ortalarında ordumuz düşman ordusunu yenmek ve bozguna uğratmak için gereken kuvvet ve kudreti kazanmış bulunuyordu. Fakat, bütün milletimizin ve onun gerçek temsilcilerinden oluşan Meclisimiz'in işareti, kan dökmeden millî amaçlarımızın elde edilmesine yöneltilmiş olduğunu pek güzel anlıyordum. Bundan dolayı Efendiler, askerî kuvvetlerimizi kullanmadan önce kan dökmeye neden olmaksızın meseleyi arabuluculukla çözmek için girişimde bulunmak da ayrıca bir görev idi. Bu görevi yerine getirmek için, her türlü önlemlere girişildi. Bütün siyasal girişimler uygulandı. Bu cümleden olmak üzere, en değerli arkadaşlarımızdan incelemesine ve bakışının doğruluğuna son derece güvendiğimiz önemli hükûmet ileri gelenlerimizden Fethi Beyefendiyi Londra'ya kadar göndermiştik. Adı geçen, gerek Londra'da ve gerek diğer büyük devletlerin başkentlerinde bütün ileri gelenler siyasîlerle görüşmek, konuşmak ve barış yapmak için her şeyi yapmaya tam yetkili bulunuyordu.

Fakat Efendiler, Fethi Beyin Londra'daki kabul şekli ve özellikle o günlerde Mösyö Lloyd George'un parlamento kürsüsünde verdiği nutuk gösteriyordu ki, bütün bu girişimlerimiz ters bir anlamda kabul edilmiştir. Gerçekten insanca duygularımızın gereği olarak, yapmış olduğumuz bu girişime İngiliz hükûmetinin vermiş olduğu anlam, arabuluculukla girişimlerimizin bizim isteğimizle yorumundan ibaretti. Zannettiler ki, ordumuz zayıftır. Zannettiler ki, ordumuz taarruz ve takip etmek değil, yerinden kıpırdamayacak bir durumda bulunuyor. Zannettiler ki, Meclisimiz ve hükûmetimiz zayıftır ve ümitsizdir. Şüphesiz, bütün bu noktalarda en büyük hataya sapmış oluyorlardı, en derin dikkatsizlik içersinde bulunuyorlardı. Ve belki bazı durumlar ve bazı görüntüler düşmanlarımıza bu ümidi vermiş olabilirdi. Fakat ben, düşmanlarımızın bu şekilde aldanmış olduğunu zannetmiyorum. İsteseydim, o anda bu fikri düzeltirdim. Fakat, Efendiler, bu fikrin düzeltilmesi konusunu sözle değil, fiilen yapmayı seçtim. Bundan dolayı, Fethi Beyefendi kesin inancını hükûmete bir raporla bildirdi ve dedi ki: "Millî amaçlarımızın elde edilmesi, ancak askerî hareket ile olabilecektir. Başka incelemeye, başka yoruma yer yoktur".

Elbette ki Fethi Beyefendinin bu sözüne ve bu inancına katılmak gerekiyordu. Aynı zamanda Avrupa'da bulunan bütün temsilcilerimizden ve diğer siyasî memurlarımızdan gelen

raporların içindekiler de, Fethi Beyefendi'nin sözünü, inancını doğruluyor ve destekliyordu. Artık anlamıştık ki, harekat-ı askeriye bir mecburiyet hâline geldi. Bunun üzerine Başkumandanlık, aracılık ve siyasî girişimlerin gereği olarak, uygulamaya koymayı ertelediği taarruz kararını fiilen uygulamaya geçirmeye ve taarruzu uygulamaya karar verdi. Ordumuzun yetenek ve kudreti ve hazırlığına dair güvenimiz tamdı. Fakat, bir kez daha Genelkurmay Başkanı Paşa cepheye gitti. Ben de cepheye gittim ve baştan sona kadar ordumuzu tekrar gözden geçirdik. Düşman mevzileri, düşman ordusu incelendi. Bu son kontrolümüzün sonucu var olan düşünce ve imanımızı sağlamlaştırdı ve o zaman kesin olarak taarruz hazırlığı için emir verdim. Efendiler! Taarruzumuz, öteden beri Genelkurmay Başkanı Paşanın çok derin ilme, bilgiye ve deneyimlere dayanarak hazırladığı plân içinde oluşacaktı. Bu plân düşman ordusunu kaçırmak için değil, fakat boğmak esasını ihtiva eden bir plandı. Bu plân içinde hazırlık emri verildikten sonra, tabîi ki amacımızı gizlemekte yarar görüyorduk. Onun için öncelikle Genelkurmay Başkanı ve sonra Başkomutan tekrar Ankara'ya döndü. Ankara'ya dönüşümde Bakanlar Kurulu'ndaki saygıdeğer arkadaşlarla beraber durumu bir kez daha düşündük. Genel durumu, özellikle siyasî durumu tahlil ettik ve gördüm ki, bu arkadaşlar da bütün kalpleriyle, bütün inançlarıyla Başkumandanlığın kararını uygun görüyorlar ve destekliyorlar. Özellikle Maliye Bakanı Beyefendi'nin göstermiş olduğu kolaylık, Başkomutanlığın uygulamalarında ayrıca bir kuvvet oluşturmuştur. Bundan dolayı, kendilerine bu kürsüden teşekkür etmeyi ayrıca bir borç bilirim (biz de katılırız sesleri). Bakanlar Kurulu arkadaşlarımızın da oyları elde edildikten sonra tekrar buradan kayboldum. Konya üzerinden Batı Cephesi merkezinin bulunduğu Akşehir'e gittim. Son araştırmalarımda artık düşmanı yenmek için her şey hazır olmuştu ve aralıksız düşmanın İzmir'e kadar takibi için gereken bütün önlemler alınmıştı. Bunun üzerine 25 Ağustosta taarruz için emrettim.

26 Ağustos günü geçen taarruz hareketlerini kolaylıkla kavramak için isterseniz, o tarihteki düşman ordusunun durumunu birkaç kelime ile anlatayım. Dört, beş fırkadan oluşan Yunan kuvveti Afyonkarahisar'da bulunuyordu. Afyonkarahisar'ın doğusunda ve güneyinde olmak üzere yaklaşık 90-100 kilometrelik bir yol üzerinde sağlamlaştırma yapılmıştı. Fakat bu sağlamlaştırma, Efendiler, bayağı değildi. Yunanlılar bir sene sürekli olarak askerleri ve halkı kullanarak çalışmışlar ve fennin bütün araçlarını orada uygulamışlardı. Dediğim yol, birçok kuvvetli dayanma noktalarını ve derinliğine sağlamlaştırmayı, savunma yollarını içeriyordu. Yani bu mevzi tam anlamıyla, son zamanın bir kalesi olarak adlandırılabilecek bir durumdaydı. Bundan başka düşmanın üç fırkadan oluşan bir kuvveti de Eskişehir'de ve Seyitgazi'de bulunuyordu. Eskişehir ve Seyitgazi'nin kuzeyi, doğusu ve güneyi de tıpkı Afyonkarahisar'da olduğu gibi aynı araçlarla, aynı teçhizatla sağlamlaştırılmış ve donatılmış bir duruma sokulmuş bulunuyordu. Bu iki grubun arasında da demiryoluyla ve yürüyerek hızla ve kolaylıkla her tarafa gidebilecek durumda olan ve Döğer'de bulunan düşmanın üç fırkadan oluşan bir kuvveti vardı. Kısaca düşman seçkin ordusunun kollarını iki kaleye dayamış, orta yerinde kuvvetli bir yedek gruba sahip bir takım hâlindeydi. Bu takımın uzak kollarına da bakmak istersek, Gemlik ve İznik Gölü yakınlarında da düşmanın iki fırkaya yakın bir kuvveti vardı. Eğer güneye bakacak olursak, Afyonkarahisar'dan sonra bütün Menderes boyunca denize kadar düşmanın ikinci fırkasını da içermek üzere, birçok bağımsız alayları ve atlıları vardı.

Biliyorsunuz ki, Efendiler, Batı Cephesi denildiği zaman orada bizim iki ordumuz ve diğer kuvvetlerimiz de vardı. Binaenaleyh Birinci Ordu, Afyonkarahisar'ın doğusunda Akarçay'dan batıya doğru Dumlupınar arasında bulunan düşman mevzileri karşısında toplanacaktı. Burada elbette ki desteklenmiş olan ordumuz, düşmanı yenerek, kuzeye atmak görevini aldı.

İkinci Ordumuz -bu Akarçay'dan kuzeye doğru Porsuk vardır, biliyorsunuz, işte onun kuzeyinde Sakarya kısmı vardır- oraya kadar olan cephede düşmana taarruz edecekti. Düşmanın Eskişehirde bulunan üç fırkası ve Afyonkarahisar'ın doğusunda bulunan iki fırkası ki, toplam sekiz fırkayı kendi karşısında belirleyecekti. Kocaeli bölgesinde bulunan kuvvetlerimiz de karşısında bulunan düşman kuvvetlerine taarruz edecek ve bu kuvvetlerin güneye inmesini önleyecekti. Menderes yöresinde biri atlı fırkası, olmak üzere kuvvetlerimiz vardı. Bunlar da güneyden kuzeye doğru önündeki düşmana taarruz edecek ve o kuvvetlerin

son savaş yerine gelmesine engel olacak ve aynı zamanda düşmanın İzmir'le olan ulaşım yollarını kesecekti.

İşte bu temel noktalar üzerine bütün önlemler ve düzenlemeler yapılmıştı ve hazırlık tamamlanmış olduğu halde 26 Ağustos günü taarruz başlamıştır.

Bu hareketleri yakından yönlendirmek ve yönetmek elbette ki istenildiğinden ve gerekli görüldüğünden, Başkomutanlık, Genelkurmay Başkanlığı ve Batı Cephesi Komutanlığı 26 Ağustos günü güneş doğmadan önce, Birinci Ordunun gözleme noktası olan Kocatepe'de hazırdılar. Kocatepe, bilenlerce bilinir ki ve harita üzerinde düşünenlerce anlaşılabilir ki, düşmanın güney cephesine ve güney cephesindeki önemli noktalara o kadar yakındır ki mevzileri incelemek ve hareketleri yönlendirmek ve yönetmek için, hatta dürbün kullanımına bile gerek yoktur.

Birinci Ordu, Akarçay'dan Dumlupınar'a kadar olan bütün düşman mevzilerine taarruz edecekti. Atlı kolordumuz, bu taarruz grubunun sol kolunda bulunduğu aralıktan içeri girecek ve düşman ordusunun arkasında icra-yi faaliyet edecekti.

Ordularla bütün cephe üzerinde taarruz olunacaktı. Fakat, ilk anda şu önemli noktalar düşünüldü. Afyonkarahisar'ın batısında Kaleciksivrisi vardır ve onun kuzeyinde 1310 rakımlı Erkmentepesi vardır. Bu mevziler son derece önemlidir ve ondan başka bütün mevzilerin kilidi derecesinde olan ikinci bir önemli yer daha vardı ki, ona Tınaztepe adı veriliyor; bu, Kaleciksivrisi'nin on iki kilometre kadar batısındadır ve bu zincirlemenin en önemli bir noktasıdır. Burasını yok etmek istiyorduk. Bir de iki grubun arasında bir tepe vardır ki Belentepe deniliyor. Afyonkarahisar'ın güneyindeki esas mevzisi başlıca bu noktalara dayanıyordu. Bundan dolayı, bütün topçularımız ve ağır topçularımız bu üç noktayı ateş altına alabilecek mevzilere konmuştur.

Arkadaşlar! Topçularımız, bu mevzilere gece geldiler ve karanlık içinde mevzi aldılar ve güneş doğmadan önce bütün dünyanın gözleri açıldığı zaman, ateşe başladılar (maşallah sesleri). Tam bir övgüyle ve saygıyla bunu söylemek isterim ki, topçularımızın o gün göstermiş olduğu yetenek ve bilgi, bütün dünya topçuları için örnek olacak yapıdaydı (Sürekli alkışlar). Askerî hayatımda bu kadar mükemmel bir topçu ve bu kadar mükemmel yönetilmiş bir topçu ateşi çok az gördüm. Topçularımız saat 4.30'da atışa başladılar; bilirsiniz ki, topçulukta öncelikle ateş düzenlemek için atış yapılır. Yarım saat içinde bütün bu cephe üzerinde ateş düzenlenmiş ve saat beşte yani yarım saat sonra, bu saydığım noktalar üzerine şiddetle etki atışına başlamıştır. Bu mevziler, çok ve çok sağlamdı. Bu mevzilerin korunma değerini en son inceleyen bir İngiliz subayının verdiği raporda, eğer Türkler, bu mevzileri dört, beş ayda işgal ederlerse, bir günde yok ettiklerini iddia edebilirler. Fakat Türklere, bu mevzileri yok etmek için üç dört ay değil, bir gün de değil, yalnız bir saat yeterli gelmişti (şiddetli alkışlar)! Saat altıda Tınaztepe'ye hücum durumunda, saldıracak kadar yaklaşmış bulunan piyadelerimiz önlerindeki tel örgüleri kesmeye ve bir tarafa itmeye gerek görmeyerek; ayaklarını kaldırdılar ve tel örgüsünden bacaklarını aşırarak atladılar ve orada bulunan Yunan askerlerini süngüleriyle tamamen tepeledikten sonra Tınaztepe'yi işgal ettiler (Sürekli alkışlar, yaşasın Türkler, sesleri). Ve ben bu görüntüyü seyrederken, bir soruya bir cevap vermeyi hatırladım. "Bu tel örgüsünü nasıl geçebilirsiniz?" diyorlardı. Oradakilerine dedim ki: "İşte böyle ayaklarını kaldırır ve geçerler." Bundan sonra Efendiler, saat dokuzda Belentepe düştü. Ve onun ardından Kaleciksivrisi düştü. Fakat, bunun daha kuzeyinde 1310 rakımlı Erkmentepesi hâlâ dayanıyordu. Bunun nedenini açıklayayım:

Biz, ağır topçularımızı mevzilere getirebilmek için yollar yapmaya mecbur olmuştuk. Bu bölgeyi bilenlerce bilinir ki, burası tekerlekli araçların hareketine uygun olmayan bir yerdir, yol yoktur. Bundan dolayı, ondan daha ilerisine yol yapabilmek için kesinlikle düşmanla çarpışmak gerekiyordu. Son 1310 rakımlı tepe, topçu ateşimizin etkisinden uzaktı. Orada taarruzlarımız tekerlek geçmediği için yalnız dağ topçuları ile korunmak zorundaydı. Onun için dayanıldı. Bu nokta, o kadar çok önemlidir ki, düşman, bütün kuvvetiyle ve bütün araçlarıyla orasını elde tutmaya çalışıyordu. Tınaztepe önemli mevzisinin batısında taarruz eden bölüklerimiz de bazı önemli noktalara, önemli mevzilere girmişlerdi.

Bu taarruz gününde, en sol tarafta bir fırkamız -57'nci fırka- taarruzlarını yöneltirken kuvvetlerini biraz birbirinden uzakça bulundurmuştu. Bu yüzden düşman üzerinde, etkili bir sıkıştırma yapamıyordu. O fırkanın komutanı Reşat Bey adında bir kişiydi. Bu kişiyi çok eskiden tanıyorum. Muş'ta beraber savaştık, Suriye'de çok savaşlar yaptık. Çok değerli bir askerdi, kendisinin bana çok sevgisi ve güveni vardı. Telefonla sordum: "Niçin hedefinize ulaşamadınız?" dedim. Cevap olarak dedi ki, "Yarım saat sonra bu hedeflere ulaşacağız." Halbuki, yazık ki, yarım saatte bu hedefler ele geçirilememişti. Tekrar sorduğum zaman telefonda Reşat Bey'in son bir ayrılış mektubunu okudular, orada diyordu ki: "Yarım saat içinde size o mevzileri almak için söz verdiğim halde, sözümü yapamamış olduğumdan dolayı yaşayamam".

Bu örneği, Reşat Beyin o hareketini övmek için söylemiyorum. Doğal olarak öyle bir uygulama ve öyle bir hareket bizce kabule değer değildir. Yalnız ordumuzda zabitanın, kumandanların kendilerine verilen vazifeyi ifada ortaya koydukları can atmayı ve namus hissini göstermek isterim.

Gerçekten ordumuzdaki subaylar ve yüce kumanda heyeti, birbirine karşı böyle bir sevgiyle, saygıyla, güvenle bağlıdırlar ve yukarıdan aldıkları emri bir namus kabul ederek yerine getirirler. Efendiler! Düşman yakın destek bölüğünü birinci yolda içeri soktu ve Balmahmut üzerinden ve Afyon'dan bile birtakım destek bölüğü çekti ve ayrıca otomobillerle çekilir toplar getirdi ve bizim elimize geçen noktaları tekrar geri almak için karşı taarruza geçti. Tınaztepe'nin batısında elde edilmiş olan mevziler, hemen tamamen düşman tarafından geri alındı ve Tınaztepe üzerine yönelttiği taarruzlar, başlangıçta askerlerimizin yandan piyade ve topçu ateşleri sayesinde, bir an için durdurulabildi. Fakat düşman eline geçti ve 1310 rakımlı tepe yerinde durdu. Aynı zamanda düşman, Kaleciksivrisi ile Akarçay arasında Afyon'un güneyinde, bir karşı taarruz hazırlığına kalkıştı sanılabilirdi. Gerçekten orada birtakım kuvvetler topladı ve bütün bu cephe üzerinde Işıklar yönüne genelinde, gayet yoğun bir topçu hazırlığına başladı. Düşmanın böyle bir hareketi çok akıllı ve çok beklenilirdi. O kadar beklenilirdi ki, biz bu hareketlere başlamadan önce düşmanın bizim üzerimizde en etkili bir hareketi olmak üzere, bunu kabul etmiştik.

Gerçekten düşman, böyle Karahisar'dan Akşehir genel yönüne yapılan bir taarruzda başarlı olduğunda seçkin kuvvetlerimiz batıda kalmış ve diğer kuvvetlerden ayrılmış olabiliyordu. Düşmanın bu kadar çok önemli olan girişimini daha önceden düşünmüş olduğumuzdan başarısızlığa sürmek için, gereken her türlü önlemler de alınmıştı.

Onun için bu düşman girişimi bizi korkutmadı. Bununla beraber, bu cephe üzerine ve bütün cephe üzerine yönelen askerlerimizin şiddetli ve kahramanca taarruzları, düşmanı bu harekete girişmekten önledi, düşman böyle bir şey yapmaya cesaret edemedi.

Tınaztepe'de düşman tamamen hâkim olduktan sonra orada bulunan kuvvetlerden bir alay -ki, ismini saygıyla ve övgüyle anmak istiyorum -57'nci alaydır- düşmana ateş kullanımına gerek görmeksizin süngüsünü taktı; düşman cephesine girdi. Bunun sonucu olarak gece Tınaztepe, çok derin ve sağlam bulunan Tınaztepe, baştan sona kadar elimize geçti (Alkışlar). 26 Ağustos akşamına kadar bu cephe üzerinde geçen olaylar bundan ibaretti. Yani, Akarçay'dan Tınaztepe'ye kadar uzayan mevziler üzerinde Kaleciksivrisi, Belentepe ve Tınaztepe elimize geçmişti.

Oradan sonraki mevzilere kuvvetlerimiz girememişlerdi. Bunun batısında hareket uygulayacak olan atlı kolordumuz, yüce bilginizle Afyon'un batısında Çayhisar vardır, Çayhisar'a kadar geldi. Daha ileriye çok kuvvet geçirmek için, henüz zaman kendisine pek izin vermiyordu. Fakat, atlı bölüğümüzün burada görünmesi hemen düşmanın dikkatini çekti ve düşman buna karşı Ayvalı-Karka yolunun kuzeyinden güneye doğru, batıya yönelik bir cephe almaya mecbur oldu. Harita üzerinde durum düşünüldüğü zaman kolaylıkla görülür ki, bu durum düşman kuşatmasının öncesidir. Düşman, doğuya ve güneye yöneldiği gibi, İzmir'e karşı, batıya da bir cephe almaya mecbur edilmişti. Bu durumla düşman kendi kendini bir kale içerisine koymuştur.

Diğer cephelerde, Afyon'un doğusundaki düşman mevzilerine de kuvvetlerimiz taarruz etmiştir ve orada bulunan düşman kuvvetlerinin, güneye gelip yardım etmesini önlemede başarılı olmuştur. Onun daha kuzeyinde düşman için olağanüstü öneme sahip olan Kazuçuran adında kuvvetli bir sağlam mevzi vardı. Oraya bizim bir fırkamız taarruz etti ve orasını aldı. Fakat düşman bu noktaya çok önem verdiğinden bölüğünü tekrar destekledi. Karşı taarruz yaptı ve bizim fırkayı oradan attı. Fakat aynı fırka tekrar şiddetle taarruz ederek aynı mevziyi bir daha aldı. Bunun daha kuzeyinde hareket eden bir atlı fırkamız vardı; bu da Döğer genel yönünde yürüdü, her önüne rastladığı düşmana taarruz etti ve bu sayede Döğer çevresinde bulunan üç fırka yedek kuvveti yerinden kıpırdayamadı (bravo sesleri). Bunun daha kuzeyinde Seyitgazi'ye yakın Hüsrevpaşa bölgesi vardır. O bölgede bulunan düşman kuvvetlerine taarruz eden bölüğümüz, aynı zamanda Eskişehir doğu cephesine taarruz eden kıtalarımız düşmanın üç fırkasını tespitte başarılı olmuştur. Ve bu taarruz eden kuvvetlerimiz oradaki düşmana göre, dörtte bir oranında idi.

Kocaeli grubunda da taarruz başladı. Bölüklerimiz verilen görevi başarıyla yerine getiriyorlardı. Menderes yöresindeki bütün bölükler bile verilen görevi başarıyla yapıyorlardı. Orada bir atlı fırkamız, Uşak'ın batısına kadar ilerleyerek düşmanın ulaşım yollarını kesmeye başlıyordu. Bundan dolayı 26 Ağustos akşamı durum bu idi. Eğer incelenecek olursa bu sonuç memnuniyete değerdir. Ve gerçekten Başkomutanlıkça memnuniyete değer görüldü.... Çünkü kuzeyde ve Menderes'te düşman kuvvetlerini, tam tasarladığımız gibi, bulunduğu yerlerde belirledik ve sonra Afyonkarahisar batısındaki çok sağlam bir yolun da en önemli dayanma noktasından üç yer elimize geçti.

27 Ağustos için yapılacak yeni bir şey yoktu. Bölükler, önceden almış oldukları hedeflere bir an önce ulaşmak için taarruzlarına devam edecekti. Nitekim öyle oldu. 27 Ağustos sabahı 1310 rakımlı tepeye karşı doğrudan doğruya Dördüncü Kolordu Komutanı Kemalettin Paşa'nın önderliğiyle gayet ustaca bir taarruz düzenlendi ve bunun sonucu olmak üzere, 1310 rakımlı Erkmentepesi düşmandan alındı ve buradaki düşman yenilmiş ve perişan bir şekilde kuzeye ve kuzeybatıya doğru atıldı. Bu şekilde Kaleciksivrisi'nden Tınaztepe'ye kadar olan iki kilometrelik bir gedik açılmış bulunuyordu.

Düşman cephesi burada yarılmıştır. Bunun ardından, bu gedikten geçerek, düşmanı bırakmamak ve tekrar taarruz etmek üzere, hareket edildi. Aynı zamanda diğer düşman mevzilerine karşı da yönelmiş olan taarruzlar yenilendi ve bu sonuç ile artık düşman tarafından, sağlam yollarının güvenle korunamaması durumu ortaya çıkmıştır. Gerçekten biraz sonra birbirini takip eden Tınaztepe'nin batısında bulunan mevziler bile birer, birer düşmeye başlamıştı ve Kaleciksivrisi cephesi bile düştü. Gerek bu durumdan, gerek Afyonkarahisar'ın doğusuna yöneltilen taarruzların etkisinden, orada bulunan düşman fırkaları bile mevzilerini terk ederek, batıya ve kuzey batıya doğru çekilmeye mecbur olmuşlardı. 27 Ağustos günü öğleden sonra saat beşte Sekizinci Fırkamız muzaffer olarak Afyonkarahisar'na girdi. Burada 20-22 kadar çeşitli cinste top alınmıştır. Karahisar'da da belki, henüz kesin hesabı bitmemiş olan savaş malzemesi, silâhlar ve karışık malzeme ganimet alınmıştır. Yalnız düşman, Karahisar'da ve ondan sonra her yerde yaptığı gibi, hemen şehri ateşledi. Bölüklerimizin hızla yetişmesi sayesinde yangının yayılmasına meydan verilmedi ve yanan yerler de bastırıldı. O gün, düşmanın önemli kuvvetleri kaleden atıldı ve böylece açık Meydan Savaşı'na mecbur kaldılar.

27 Ağustos akşamı durumu şöyle düşündük: Düşmanın henüz Eskişehir grubu yerindeydi ve Döker'deki yedek fırkaları henüz tamamen kullanılmamıştı. Diğer cephedeki düşman kuvveti tamamen duruyordu. O halde burada yendiğimiz düşmanın kuvveti dört ilâ beş fırkadan ibaretti. Bundan dolayı, düşman tekrar sol kolunu Eskişehir'e dayandırarak, onun güneyinde Döker ve daha güneye ininiz, Resulbaba sırtları vardır. Oradan batıya gidiniz, burada Dumlupınar mevzileri var; daha sonra Toklusivrisi mevzileri vardır ki, düşman bu yol üzerinde çekilen kuvvetleriyle tekrar savunma yapabildi. Zaten bu mevzilerde daha önce yapılmış ve hazırlanılmış ve tel örgülerle sağlamlaştırılmış hemen hemen Afyon'un doğusunda ve güneyindeki yerlere benzer kuvvetli yerler vardı. Onun için en akıllı ve beklenen hareket, düşman için, bu idi.

Bundan dolayı, düşmanı bu mevzide de yenmek için, güneyde bulunan Birinci Ordu, düşmanı sol kol ile kavrayarak, İzmir'e gitmesini önleyecek şekilde taarruza devam edecekti. İkinci Ordu, doğudan düşmanı kavrayarak, kuzeye, Kütahya üzerine gitmesini önleyecek şekilde taarruz edecekti. Artık ileriye geçmiş olan atlı kolordumuz da düşman kuvvetinin tamamen arkasında hareket uygulayacaktı. O gece düşündüklerimizi ertesi günü Hakkın yardımıyla ve tamamen düşündüğümüz gibi noktası noktasına uygulamak kolaylıkla oldu (bravo sesleri).

Birinci Ordu bölükleri kuzeye hareketinde, düşmana birçok yerlerde rastladı ve her rastladığı yerde çok kanlı savaşlar geçti. Örneğin: Balmahmut'un kuzey doğusunda Köprülü vardır; bir fırkamız, düşmanın orada bir fırkasını yakaladı. Gayet hızlı bir hareket sonucunda, düşman fırkası yenilerek, bütün silâhları ve otomobillerle sürüklenir üç ağır topunu bırakmaya zorlandı ve perişan surette Cankuyusu istikametinde firar etti. Ondan sonra Balmahmut istasyonunda yine bir fırkamız, düşmanın bir fırkasını yakaladı, savaşarak yendi. Kuzeye attı, ondan sonra, Oğlanmezarı, Başkilise, Kumari Çiftliği, Akçaşehir, Bakırcık, Tazılar'ın güneybatısı ve Toklusivrisi'nde düşmanla karşı karşıya gelindi ve buralarda, ciddî ve önemli savaşlar oldu ve fakat bazı fırkalarının direnmesine rağmen, sonunda yenilerek kuzeye atıldı. Yalnız Toklusivrisi'nde bulunan düşman direniyor ve yerinde durabiliyordu.

İkinci Ordu da verilen cephede batıya doğru yürüyüşüne devam ediyor ve savaşa girmek istiyordu.

Bütün bu savaşlar olurken, atlılarımız tamamen düşman bölüklerinin gerilerinde olmak üzere, hareket ediyordu. Örneğin: Olucak'ta ve Başkilise'de bazen piyade gibi, ateş savaşı yaptı ve fakat, sık sık kılıcını çekti ve dört nala düşman safları içerisine girdi. Arkadaşlar! Atlılarımızın burada gösterdiği kahramanlık, düşüncenin üstündedir ve anlatılamaz (şiddetli alkışlar). Henüz savaşa girmiş yeni düşman fırkalarını görür görmez atlılarımız dayanamıyorlardı, bunları durdurmaya imkân yoktu ve hemen kılıçlarını çekiyor ve düşmanın içerisine dalıyorlardı (Sürekli alkışlar) ve gerçekten bu kahramanlık sonucunda batıya çekilmek isteyen düşman bölükleri durmaya ve yeni bir durum almaya zorlandı. O sırada bir taraftan piyadelerimiz ve topçularımız yetişti ve düşmanı tekrar savaşmaya zorladık. 28 Ağustos günü, bu dediğim çeşitli savaşlarla geçti.

Bunun sonucunda yani 28 akşamı biz durumu şöyle düşündük: Artık düşmanın bu çok uygun olan mevzide savunmadan çok, arka yollardan saparak, Dumlupınar mevziine gitmesi, veyahut oradan Uşak mevzilerini tutmak istemesi gerekir. Arkadaşlar, burada düşmanın 4'üncü, 5'inci, 9'uncu, 12'nci, 13'üncü, 1'inci, 7'nci fırkaları vardı; yani toplam yedi fırkası vardı.

Bu meydan savaşı sırasında, yalnız birinci, yedinci fırkaları mağlup bir durumda, Dumlupınar'ın batısına geçebilmişlerdi. Diğer beş fırkası bu dediğim çerçevenin içerisinde kaldı. Dumlupınar'a geçen bu iki fırka, henüz düşmanın batıda yeni bir durumda bulunan ikinci fırkası ile birleşti ve bir kuvvet oldu.

Bundan dolayı, artık yapılacak şey, düşmanın bütün kuvvetlerini İzmir'e çekilmekten, kuzeye ve herhangi bir yere gitmekten önlemek gerekti... Bunun için, verilen emre göre, Birinci Ordu, artık bütün bölükleriyle batıya yönelecek, düşmandan önce Dumlupınar mevzilerini tutacak ve batıya çekilmek isteyen düşmana taarruz edecek idi. İkinci Ordu böylece, kuzeyden aynı düşmana taarruz etmek üzere, ilerleyecek ve atlı fırkaları Muratdağı ile Kütahya, Gediz şosesi bölgesinde toplanacak, düşmanın kuzeybatıya çekilmesine engel olmak görevine devam edecekti. Döker yönünde hareket uygulamakta olan atlı fırkamızı söylemiştim. O da Altıntaş'a çekildi, diğer cephelerde, Eskişehir'de ve diğer yerlerde bütün bölükler verilen görevin yapılmasına devam edeceklerdi. Yani taarruzlarına devam ederek düşmanı durdurulacaktı.

29 Ağustosta Birinci Ordu, Olucak, Hamurköy, Çalköyü, Aslıhanlar üzerinden Dumlupınar'a gitmek isteyen beş düşman fırkasına çattı ve güneyden taarruza başladı. Dumlupınar'ın doğusunda, Kızılcaköy'den Murat Dağları üzerinde, Hasandede yönüne giden fırkamız da düşmanın Aslıhanlar'a gelmiş olan iki fırkasına rastladı ve hemen bu iki fırkaya

taarruz etti. Bunun üzerine düşmanın Dumlupınar yolu kapatılmış oldu. İkinci Ordu da artık savaş temasına gelmişti. Ağustos'un 29'uncu günü, bu hareketlere devam ile geçti.

30 Ağustosta durum şöyle idi: Artık düşmanın beş fırkası Dumlupınar'a gitmekten de önlenmişti. Kütahya yönünde kuzeye gitmekten de önlenmişti. Yalnız kendisi için, bir kurtuluş noktası kalmıştı ki, o da Muratdağı'nın kuzeyindeki Kızıltaş deresi idi. Bu dere ve bu derenin içi, sarp patikalara sahip bulunuyordu. Yani hareket zordu ve bunun da karşısında atlı kolordumuz bulunuyordu. Bundan dolayı, düşmanın beş fırkası artık tamamen kuşatılmıştı.

Ağustos'un 30'uncu günü bu kuşatma hareketini kesin bir kazanç ile tamamlamış olmak için, savaşları yakından görmek ve yönlendirmek ve yönetmek, uygun görüldü. Bunun üzerine Genelkurmay Başkanımız Paşa Hazretleri bizzat, kuzeye, İkinci Ordu tarafına ve atlı kolordusu yanına gitti. Ben de aynı zamanda güneyde Birinci Ordu yanına gittim. Birinci Ordu karargâhında durumu icap edenlere açıkladım ve büsbütün bölükleri hızlı bir taarruza isteklendirdim ve oradan da Dördüncü Kolordu Komutanın yanına gittim. Durum o kadar çekici idi ki daha ileriye kadar gitmekten kendimi önleyemedim. Çalköyü yakınında bir yere gittim. Burası düşmanın mevzi almak üzere bulunduğu bir yer idi. Oradan gördüğüme göre, Uşak'a dönen düşman kuvvetleri, doğrudan doğruya Yunan Başkomutan Trikopis'in emri altında olarak, Çalköyü'nün batısında Aydemir-Adatepe-Ağaçköy mevkilerinin oluşturduğu bir daire idi ve arkasını da Kızıltaş deresine vermiş idi. Birinci Ordu bölükleri de, bu daireyi doğudan ve güneyden sarmış bulunuyordu. İkinci Ordu, kuzeyden Çalköyü, Kırkpınar ve onun daha batısından sarmış bulunuyordu ve atlılarımıza bile oradan bu kuşatma hareketini oluşturmuş olan bölüklerle beraber sıkıştırma işi emrolundu ve artık hiçbir şeyden çekinmeye gerek kalmamış idi. Bütün topçuların mümkün olduğu kadar yakından ve hatta, açık mevziden ateş etmelerini emrettim. Ve gerçekten öğleden sonra bu düşman şaşkınlık belirtileri gösteriyordu. Kuzeye, doğuya, batıya, güneye başvuruyorlardı. Her taraf ateş ile kapanmış idi, aynı zamanda piyadelerimiz ateşten vazgeçerek, süngülerini taktı ve bir an önce düşman mevzilerine girmek için saldırdılar (Alkışlar).

Bu son durumdan iki buçuk saat sonra süngülerimiz düşman göğsüne girmiş ve mesele çözülmüş bulunuyordu. Aynı zamanda gece giriyordu ve sanki, gece karanlığı çok acı olan bu görüntüyü, dünyanın bakışlarından saklamak için acele ediyordu (gülmeler ve alkışlar). Gerçekten arkadaşlar, bu savaş cephesini ertesi günü gezdiğim zaman acı duymaktan kendimi alamadım. Bir asker için ve herhangi bir asker için, bu durum üzüntüyü gerektirir. Fakat Allah, bu işgalcilere bunu uygun görmüş olduğuna göre; burada bu duruma düşenler asker değildir. Bunlar herhalde caniler ve katillerdir (yaşa sesleri, alkışlar).

Artık düşmanın beş fırkası, doğal olarak pek çok kayba düştükten sonra geri kalanları teslim olduklarını bildirmeye başladı. Bu teslim alma uygulaması birkaç gün devam etti ve sonunda şuraya buraya başvurup kurtulma imkânını bulamayan Başkomutan Trikopis de arta kalanlar ile teslim olacak adam arıyordu. Rastlantı ile oralarda bir istihkâm teğmenimiz vardı. Ona haber göndermiş "Teğmen Efendi buyursun" demiş ve hemen atına binmiş birkaç askerle beraber dereye inmiş orada savaş safı düzeninde bekleyen ordu artığını görmüştür. Bunlar, hemen generalleri ve subayları ve askerleri ile beraber bu subayımızı selâmlayarak teslim olduklarını bildirdiler! (Alkışlar).

Arkadaşlar! Bu savaş, bu son aşama geçerken, kuzeyden Eskişehir, Seyitgazi tarafından bir düşman fırkasının güneye doğru gelmekte olduğunu gördük, bu durum o kadar heyecan verici ve müthiş idi ki, bu fırkanın görülmesi bizi biraz isteklendirdi ve mutlaka gelmesini diledik. Ancak bu fırka durumu anlamış olacak ki, yönünü değiştirdi, kayboldu. Sonra gördük ki, bu fırka Kütahya yönüne gitmişti ve fakat sonra da anladık ki oradan Gediz yönüne yönelmiş, çünkü her tarafta askerlerimize rastlamıştır. Askerlerimizin taarruzuna uğramıştır. Biraz orada ve biraz burada yenildikten sonra Gediz yönüne geldi ve bölüklerimiz tarafından yakalanarak, bir tarafa itildi (gülmeler). Bu fırka düşmanın 15'inci fırkası idi. 30 Ağustos günü Toklusivrisi'nde bulunan düşman, oraya taarruz eden bölükler sürülmüş, Toklusivrisi ve onun yakınında ve batısındaki mevziler elimize geçmişti. Fakat biraz önce açıkladığım gibi, düşmanın o çevrede bulunan ikinci fırkası batıya çekilebilen birinci ve

yedinci fırkalarla da birleşerek, tekrar karşı taarruza geçmiştir. Orada zayıf bulduğu bölüğümüzü biraz da geri sürmüştü. Fakat buradaki bölüklerimiz desteklenerek, ertesi gün bu üç düşman fırkası tekrar yenildi ve Uşak yönüne atıldı. Eskişehir'de gerileme belirtileri görülmeye başladı.

Bundan dolayı, 31 Ağustos sabahı durum şöyle düşünüldü: Düşmanın burada beş fırkası yok ve esir edildiği gibi, düşmanın mağlup üç fırkası İzmir genel yönünde geriliyor, Eskişehir'deki düşman grubu, bir fırkası ayrılmış olduğu halde, gerileme belirtileri gösteriyordu. Bundan dolayı, meydan savaşı son bulmuştu. Gerçekten, 26 Ağustos sabahı başlayan ve beş gün, beş gece devam eden Afyonkarahisar ve Dumlupınar Meydan Savaşı son bulmuş ve düşmanın seçkin kuvvetleri yok edilmişti. Arkadaşlar, bu Meydan Savaşı'nın akışı sırasında topçularımızın, piyadelerimizin, atlılarımızın, makineli tüfeklerimizin, tayyarecilerimizin ve her sınıf askerlerimizin gösterdikleri gayret ve kahramanlık, her türlü övgünün üstündedir ve özellikle askerlerimizin Yunan ordusunun kalp ve vicdanına verdiği dehşet çok önemlidir. O korku ve dehşet, buradaki yok edilmiş ve çökertilmiş olan bölüklerden başka bütün Yunan ordusuna yayılmış bulunuyordu. Ardından gelen hareketler bunun kesin şahidi olmuştur.

Sonuç olarak arkadaşlar, Yunan ordusunun vicdanında, fikrinde meydana gelen bu korku, bütün Yunana milletine geçmişti (kahrolsun sesleri). O kadar ki, adalarda bulunan Yunanlılar, Türk ordusu geliyor diye kaçmaya girişiyordu (gülmeler). Arada deniz olduğunu unutuyorlardı (gülmeler) ve kaçamadığından ve kaçamayacağını anladığından dolayı delirenler vardı. Bundan dolayı, bu meydan savaşı, gerçekten düşmanlarımız için çok yok edicidir ve korku vermiştir. Bu savaşın sonucu Yunanlılar'ın ve Rumların kalbini sındırmıştır. Bundan dolayı, bu savaşa "Rum Sındığı Meydan Savaşı" demek çok uygun olur. Bu şekilde Afyon- Karahisar'dan İzmir'e kadar dört yüz küsur kilometrelik uzaklık, birçok meydan savaşları da yaşanarak, ordularımız tarafından on beş günde alınmış ve millî ordunun bu üstün kudret ve hareketi özellikle anılmaya değer bulunmuştur. Meydan Savaşı'nın bitiminden sonra durumu şöyle düşündük: Düşmanın İzmir yönünde çekilebilen üç fırkası vardı. Birinci, ikinci ve yedinci fırkalar... Eskişehir'de ve Kocaeli grubumuzun karşısında üç, dört fırka kadar vardı. Bu fırkaların hızla çekilmesi ve Mudanya'dan vapurlara bindirilip İzmir'e götürülmeleri bekleniyordu. Düşman için en doğru hareket buydu. Trakya'da ve şurada, burada bulunan kuvvetlerden de hemen İzmir'e getirmek mümkündü.

Şöyle, böyle düşman belki bu şekilde sekiz ilâ on fırkayı İzmir'in doğusunda toplayabilirdi ve İzmir'in doğusunda gerçekten, dar, sarp ve kuvvetli arazi vardı. Bu kuvvetlerle böyle bir mevziyi savunabilirdi ve böyle yapmaları gerekirdi (gülmeler).

Akıl ve anlayışlılığın seçtiği bu şeyi Yunanlıların yapacağını da kabul etmek gerekti ve artık ordularımızı bu bakış açısından yönlendiriyor ve yönetiyorduk. Yani Birinci ve İkinci Ordular, seçkin kuvvetleriyle ve atlı kolordusu durmadan İzmir'e kadar takiplerine devam edecekti, düşmanın durmasına ve düzen almasına zaman bırakmayacaktı ve bu hareketler, bütün ordu ile bütün ağır topçusuyla ve bütün araçlarıyla birlikte uygulanacaktı.

Ordu, düşmana her nerede ve herhangi bir yerde rastlarsa, mutlaka ve hemen vuracak, derhal mağlup edecekti. Ordu bu emir dairesinde yürüdü. Diğer taraftan da Eskişehir'den ve Kocaeli grubumuzun karşısından kurtulmuş olan düşmanın böyle geri dönmesi, yok olmaya dönüşmesi isteniyordu. Bunun için zaten Eskişehir'den taarruz ve düşmanı takip eden kuvvetlerimizi, Kütahya üzerinden gönderdiğimiz atlı ve piyade kuvvetleriyle destekledik. Bu kuvvetler, doğrudan doğruya İnönü'ne yöneldi ve gerçekten orada, Eskişehir'den çekilen düşmanla karşı karşıya geldi ve yapılan savaşta düşman yenildi ve Bursa genel yönünde gerilemeye başladı.

Daha kuzeyde de anılmaya değer bir hareket vardı, şöyle ki: Kocaeli grubu komutanı, kendisi yönetmek üzere düzenlediği bir müfreze ile Gemlik, İznik arasındaki dar ve çok kuvvetli düşman mevziine atıldı ve mevziiyi parçaladı. Doğrudan doğruya Eskişehir'den çekilen düşman kuvvetlerinin geri dönüş yolu üzerine en önemli ve kesin etkiyi uyguladı. Bu hareketlere karşı Eskişehir yönünden gelen düşman, çekilmekten başka bir şey

düşünmüyordu. Yalnız çekilirken büsbütün yok olmamak üzere şurada burada özellikle Keşişdağı ile İznik Gölü arasında, senelerden beri var olan ve her sene biraz daha sağlamlaştırdığı mevzilerine çekildi ve orada durdu ve Gemlik'le İznik arasındaki cepheyi hemen sağlamlaştırdı.

Arkadaşlar! Birçok ayrıntılarla sizi yormamak için İzmir yönündeki genel taarruzun bütün ayrıntılarını söylemeyeceğim. Yalnız düşman, Dumlupınar'dan sonra Uşak yönüne, Alaşehir'de, Salihli ve Ahmetli'de ve Kasaba'da ve en sonunda, İzmir'in doğusunda Nif'te durmaya kalkıştı. Bir taraftan da İzmir'e dışardan bölükler getiriliyordu. Fakat, her durmak girişimi, anlattığım düzenlemelerimiz ve hemen arkasından taarruzumuzla karşılanmış, düşman her durma girişiminde, bir daha yenilerek, çekilebilmekten önlenmiştir. Yani düşman ordusu çekilememiştir.

Arkadaşlar! Savaşı kabul eden düşman bölükleri, sağa, sola dağılmıştır. Çekilen bölük yoktur. Yalnız birtakım kaçaklar vardır. Sonunda, ordularımız 9 Eylül'de İzmir'e yaklaştı ve o gün öğleden önce saat 10'da atlı ve piyadelerimiz, aynı zamanda İzmir'e girdi. Biz bu görüntüyü İzmir'in doğusunda bir Belkahve vardır – belki içinizde bilenler bulunur- oradan, İzmir Körfezi'nin yüzeyine yansıyan bir izdüşüm hâlinde seyrediyorduk. Ertesi gün doğrudan İzmir'in içine girdik ve hükûmet konağına yerleştik (şükürler olsun sesleri, alkışlar).

Diğer taraftan Bursa yönüne çekilen ve Keşişdağı ile İznik arasında tutunmak isteyen düşman da yenilmiş ve Bursa yönünde takip edilmiştir. Orada da 9 Eylül akşamı, Bursa'nın doğusunda savunma yapmak isteyen düşman artçıları atıldıktan sonra, Bursa'ya bölüklerimiz girmiş bulunuyordu. Burada yenilen düşmanın 11'inci fırkası vardı; iki bağımsız piyade alayı ile desteklenmiş olduğu halde... Bir de 10.uncu ve 3.üncü fırkaları vardı. Biraz önce söylemiştim ki, düşmanın kuzey grubuna bağlı 15'inci fırkası aşağıda, Gediz bölgesinde perişan olmuştu.

İzmir'e girdikten birkaç saat sonra, yeni bir askerî hareketle karşı karşıya geldiğimizi anladık. Gerçekten, Menderes yakınındaki iki alay kadar düşman bölükleri toplanmış, İzmir'in sonundan habersiz olacaklar ki, Seydiköy'ü üzerinden, güneyden İzmir'e geliyorlardı (gülmeler). Bunun arkasından da bizim 3.üncü Atlı Fırkamız takip ediyordu. Sonunda İzmir'in çevre mahallelerine girdikten sonra bizim orada olduğumuzu haber aldı ve hemen gelecek için, gönderilen piyade ve atlı bölüklerimizle kısa bir savaşın ardından bu iki alay olduğu gibi teslim olmayı seçti.

Biraz önce de söylediğim gibi bölük hâlinde çekilen düşman yoktur. Fakat kaçan düşman askerleri vardır. Kaçaklar İzmir'e geldikleri zaman oradaki vapurlar- vapurun içerisindekilerin heyecanı ile olacaktır ki- durmaktan vazgeçmişler ve çekilip gitmişlerdir. Bundan dolayı, bu zavallılar Urla yarımadasına sapmak zorunda kaldılar. Bunun için de Urla'yı, Çeşme'yi temizlemek üzere bazı bölükleri görevlendirdik. Çekilen bu perişan fertlerin, denizden Yunan donanması tarafından korunması üzerine bazı yerlerde durur gibi oldular, bunlar tekrar parçalanarak, sonunda 16 Eylül'de bu yönde en son Yunan kaçakları, Yunan askerleri kendilerini ya denize, ya vapura veya sandala atarak memleketimizden çekilmiş oldular (Alkışlar).

Kuzey'de hareketler şu şekilde gelişiyordu: 9-10 Eylülden sonra düşman, doğrudan doğruya Bursa üzerinden takiplerde bulunan bölüklerimizle sıkıştırılıyordu. İznik Gölü'nün batısından Mudanya yönünde yürüyen kuvvetlerimiz düşmanın orada bulunan 11'inci fırkasıyla 55 ve 47'nci bağımsız piyade alaylarıyla karşılaştı. Bu düşman, vapurlara binemeyeceğine inanmış olacak ki, başında fırka komutanı olduğu halde (202) subay ve (6000) asker ve bütün bataryaları ve bütün depolarıyla beraber teslim oldu. Ondan sonra kurtulabilen üçüncü ve onuncu fırkalardır. Burada işini bitiren bölüklerimiz, bunların peşine düştü ve Bandırma yönünde bunları takip etti. Bu taarruzumuzu durdurmak için öncelikle, Bandırma'nın doğusunda giriştiği savunmada başarılı olmadı, yenildi ve çok kayıp verdi. Sonunda Bandırma yarımadasının içine girmekle kendini kurtaracağını sandı. Bununla beraber takiplerimiz sonucunda çok azı buna başarılı olabildi. Ayın 18'inde bu fırkalardan yalnız iki piyade alayı oradaki vapurlara binebilmiştir. O halde düşmanın 3'üncü, 10'uncu ve

11'inci fırkalarının da sonu anlaşılıyordu. 15'inci fırkanın sonunu gördük, diğer beş fırkanın macerasını da gördük; diğer üç fırkanınkini de gördük. Arkadaşlar, bunları toplarsanız, on iki eder. Zaten Anadolu'da bulunan Yunan fırkalarının sayısı da on ikiden ibarettir.

Harekâtların ayrıntılarını anlatmaktan vazgeçtim, fakat, bir şeyi tekrar etmek gerekir. O da şudur: Bu düşman çekilirken, uğradığı her yeri yakmış, yıkmış ve zavallı, savunmasız halkı, kadın ve çocukları öldürmüş ve yakmıştır (kahrolsun! Sesleri). Bu korkunç faciayı tam bir lânet ve nefretle anmak gerekir (lânet olsun! Sesleri). Arkadaşlar! Biz, bu harekâtları, sonuçlarını tamamen bilerek yaptık, bütün bunlar belki bütün dünyaya hayret verecektir. Onun için ordumuzun gücünü anlamayanlar bu kocaman eseri beklenmeyen bir rastlantı eseri gibi göstermek istiyorlar. Fakat, hiçbir zaman öyle değildir. Harekâtlar bütün ayrıntılarına kadar tamamen düşünülmüş, belirlenmiş, hazırlanmış, yönetilmiş ve sonuçlandırılmıştır (Sürekli alkışlar).

Düşman ordusu, taarruzumuz karşısında, bu felâkete düşmemek için ne yapmak gerekirse hepsini yapmaktan geri durmamıştır. Gerçekten ordumuzun öyle hareket edeceğine ve böyle yok edici bir sonuç alacağına benim inancım vardı. Tam bir saygıyla bildirmek zorundayım ki, doğrudan doğruya askerî harekâtler ile ilgili ve bunu hazırlama ve yönetmeye görevli olan her üç kişi de benimle tamamen aynı düşüncede idiler. Bildirmek zorundayım ki, aynı kuvvet ve inançla bana katılan bu kişilerden birisi saygıdeğer Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa (Alkışlar). Diğeri Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve üçüncüsü de Millî Savunma Bakanı Kâzım Paşa'dır..

Ordu komutanları paşalar hazretleri ile kolordu ve fırka komutanları harekâtları büyük bir cesaret ve yetenekle yönetmişler ve diğer bütün komutanlarımız da imrenmeye ve övmeye değer bir özveriyle görev yapmışlardır.

Bu harekâte başlamadan önce, yani en son gün, başta bulunan kişilerle birbirimize dedik ki: Taarruz edeceğiz, aralıksız takip edeceğiz ve düşmanı yok ederek, sonunda mutlaka başarılı olacağız.

Bu düşünceye sahip olmayanlar da vardı. Arkadaşlar, bu inanca sahip olmayanlar değil, ordumuzun yerinden kımıldayamayacağı ve taarruz yeteneğinden mahrum olduğu fikrine kapılan bazı kimseler de vardı, belki de bu fikir ve bu sözlerin söylenmiş olması, düşmanlarımızı çok ümitlendirdi. Belki de doğru oldu. Fakat, bugün gerçekleşen sonucun tarihimizi kuvvetle şereflendirmesine işaret etmiş olduklarından dolayı onlara da ayrıca teşekkür etmek gerekir (gülmeler).

Arkadaşlar, biraz önce de bildirdiğim gibi, siyasal girişimlerde son noktaya geldiğimize inandıktan sonra bu harekâte başladık. İzmir'e ulaşmamızda ordu tekrar siyasete değindi. Tabiî esası Hariciye Vekaletine ait meselelerdendir. Yalnız orduya değinen noktayı açıklayayım. İzmir'e girdiğimiz zaman orada bir İtilâf donanması vardı, İngiliz amiralinin yönetimi altında olmak üzere... bunlar benimle görüşmeye gelmediler ve gelmek de istemediler. Yalnız orada bulunan Birinci Kolordu Komutanı ile görüştüler ki, görüşmelerinin içeriği şu idi: Orada bunların tabiî tebaaları vardı. Onlar hakkında bir güven elde etmek istiyorlardı. Yalnız İngiliz amiralinin Birinci Ordu Komutanı ile yaptığı görüşme; belki siyasal ilişkilerin kaynağı kabul edilebilir. Bu amiral, Birinci Ordu Komutanı'na şu soruyu sormuştur: "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin, Büyük Britanya Hükûmetine karşı durumu nedir? Yani savaş durumunda mı? Barış durumunda mı kabul ediliyor?" Bunun üzerine kumandanımız da şu şekilde karşılık vermiştir: "Bu soruya cevap verebilmem için öncelikle, Büyük Britanya Hükûmetinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti hakkında durumu nedir? Bizimle barış durumunda mı? Yoksa savaş durumunda mıdır?" Amiral "Siyasal ilişkilerin var olmadığını ve bunun geri verilmesi gerektiğini" söylemiş, komutanımız da "evet, siyasal ilişkilerin isteğe değer olduğunu, fakat, bunun geri verilmesi için, özel şekiller bulunduğunu -yani formalite- ve bunların ise ancak iki hükûmet arasında yapılabileceğini" söylemiştir. İyi niyetle geçmiş olan bu görüşme sonucunda; fiilen savaş durumunda olmadığımız fikri taraflarca kabul edilmiş oluyor. Fakat onun ardından orada bulunan bir İngiliz -ki zamanında konsolos imiş- beni görmek istedi. Doğal olarak konsolosların uygulamalarıyla veyahut

konsolos gibi görev yaptığını söyleyenlerle orada görev yapan valimiz görüşebilirdi. Fakat bu kişi mutlaka beni görmek istedi. Ben de en sonunda kabul ettim. Kendisi birtakım güvence istemeye kalkıştı ve aşırı olarak birtakım önerilerde bulunuyordu. Doğal olarak kendisini ileri sürdüğü gibi, tanımıyordum, çünkü hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce onaylanmış bir uygulama geçmiş değildi, o bütün bunlardan gücenmişti. Bana dedi ki: "Siz, İngiltere Hükûmetine savaş mı ilân ediyorsunuz?" Siyasal ilişkiler geri verilmiş değildi ki, yeniden savaş ilân edilsin! Böyle iken bu sözlerin söylenmesi bir yanlış anlama doğurdu. Ve bu kişi, bunun üzerine şuna, buna gitmiş ve özellikle amirallere de savaş ilânından söz etmiştir. Bunun ardından idi ki, İngiliz amiralinden bir mektup aldım. Diyordu ki:

"Konsolosumuzu kabul etmiş ve kendisine savaşa dair sözler söylemişsiniz. Halbuki Birinci Ordu Komutanıyla aramızda buna dair bir kelime söylenmemiştir. Gerçek düşüncenizi öğrenirsem hükûmetime bildireceğim".

Ben buna cevap verdim. Birinci Ordu Komutanı ile amiral arasında geçen görüşmeye benim de katıldığımı söyledim. Yani aramızda siyasal ilişkiler yoktur, avdeti, şayan-ı arzudur. Bu fikre katıldım ve cevap verdim. Benim bu cevabım, İngiliz amiraline memnuniyet vermiş, yalnız, ben onun mektubunu özel kabul ettiğim için, özel cevap vermiştim. O ise, mektubunun özel olmadığını ve İtilâf Devletleri adına olduğunu, mektubumu götüren subaya söylemiş ve ek olarak demiş ki: "Bunu ilgili devletlere yazacağım, alacağım cevabı bildiririm." Ondan sonra idi ki, General Pelle, benimle görüşmek istedi ve İzmir'e geldi. General Pelle, yarı resmî bir durumda geliyordu. Fakat, elbette hükûmeti tarafından gönderilmiş olduğuna şüphe yoktur. Özellikle askerî harekâtlerimizin Çanakkale ve İstanbul yönlerinde, kendilerince tarafsız kabul ettikleri bir bölgeye girmemesini söyledi. Halbuki şimdiye kadar Hükûmetimize tarafsız bölgeden söz edilmemiş, ve Hükûmetimizce böyle bir bölge sınırı kabul edilmiş değildi. Bu nedenle ben, kendisine öyle bir bölgenin olduğuna dair bilgimiz yok dedim. Ve düşmanı takip için yürümeye zorunlu olduğumuzu söyledim, ondan sonra dedi ki: Mösyö Franklen Buyyon'dan özel bir telgraf aldım. Mösyö Franklen Buyyon, benim kişisel arkadaşımdır ve o sıfatla benimle görüşmek istiyordu. Kendisini İzmir'de görebileceğimi cevap olarak bildirdim. Gerçekten, İzmir'e geldi. Geldikten sonra anlaşıldı ki, Mösyö Franklen Buyyon, Fransa Hükûmeti tarafından ve İngiltere ve İtalya Hükûmetlerinin de uygun katılımı ile benimle görüşmeye geliyordu. Bu sırada arkadaşlar, yani ordularımız İstanbul ve Çanakkale üzerinden geçerek, Trakya'da bile düşmanı takip etmek, yenmek ve millî sınırımızın son ucuna kadar ulaşmak üzere idi ki, Hükûmetimize ulaştırılmak üzere, bir örneği de Başkomutanlığa verilen ve içindekileri doğal olarak dikkatlerini çeken nota geldi. Bu nota, gerçekçi olarak, iki noktayı içerir. Biri, askerî harekâtların gerçekleşmesine dair, yani yalnız askerî harekâtlara dairdir. Diğeri barışa, konferansa dairdir. Ben yalnız askerî tarafa dair olan noktasına değineceğim. Elbette Hükûmetimiz bu noktaya cevap verecektir. Askerî kısmında istenen şey askerî harekâtların durmasına dairdi. Halbuki biz millî sınırlarımıza kadar memleket bölgelerimizi düşmandan temizlemek zorundayız. Fakat, mutlaka bunu savaş ve dövüş ile yapmaya da istekli değiliz. Meclisiniz'in ve Hükûmetinizin görüşü mutlaka savaşmak, mutlaka kan dökmek ve millî amacımızı süngü ile ele geçirmek değildir. Bundan dolayı, 1914 sınırımıza kadar Trakya'daki düşman bölükleri çıkarılırsa fazla bir harekât yapmaya gerek olmaz. Boğazlar meselesine gelince: Misak-ı Millîmizde açıkça belirtilmiş olduğu gibi Boğazların serbestliğini isteyenlerden birisi ve belki de birincisi biziz. Bundan dolayı, Boğazların da serbestliğini bozmak için bir düşüncemiz de yoktur. İşte bu düşüncelere dayanarak notada belirtilen askerî konferansa Başkomutanlık uymuştur. Bu, Mudanya Konferansında belirlenecek şeyler, bildirdiğim gibi Trakya'nın boşaltılıp bize devredilip verilmesidir. Buna karşılık biz de ordularımızı Boğazdan uzak bulunduracağız. Bunun şekil ve ayrıntıları Başkomutanlık adına olağanüstü yetkiyi taşıyarak toplantıya gitmiş olan Batı Cephesi Orduları Komutanı İsmet Paşa ile diğer generaller tarafından belirlenecektir. Herhalde Trakya'nın bir an önce boşaltılması gerekir. Çünkü Yunanlılar, Anadolu'da boşalttıkları yerlerde olduğu gibi, orada da zulüm uyguluyorlar. Ölüm saçıyorlar, yakıp yıkıyorlar.

Sizlerin de bilginiz olduğu üzere, son günlerde Yunanistan'da ihtilâl, isyan çıkmıştır. Karmakarışıklık vardır ve bundan dolayı, dindaşlarımızı bir an önce kurtarmak zorundayız. Orayı hemen teslim etmek bir acil önlemdir ve İtilâf Devletleri'nin de bu konuda bize yardım etmesini ve bu meselenin çabuklaştırılmasını ve kolaylaştırılmasını rica ettik. Bu gerçekler üzerine dünden beri Mudanya'da konuşmalar geçmektedir. Sonucunu anlayacağız.

Arkadaşlar! Üç seneden beridir yolunda çalıştığımız yüce ve kutsal amaç, milletin genel ve ortak gayret ve çalışmasıyla şükürler olsun gerçekleşiyor (şükürler olsun sesleri). Bizi istediklerimizden alıkoyacak ortada hiçbir engel kalmamıştır (Alkışlar). Etraflı olarak açıkladığım nedenle düşman ordusu tamamen yok edilmiştir. Yunan ordusunun en son askerinden bile Anadolumuz temizlenmiştir (Alkışlar). Kahraman askerîmizin süngülerinden canlarını kurtaranlar, dünyada sonsuza dek utanılacak bir hızla ancak kaçmışlardır (şiddetli alkışlar). Bu kaçaklar, asker değil, fakat, haydutlar, canilerdir. Demin de bildirdiğim gibi, her geçtikleri yerde savunmasız bir durumda bulunan kadınlarımızı, çocuklarımızı, ihtiyarlarımızı kesmişler ve yakmışlar (kahrolsun, lânet! Sesleri), birçok şehirlerimizi ateşlere vermişler ve viraneliğe çevirmişlerdir. Bu, zulüm ve vahşetin etkisini bütün insanlık ve medeniyet dünyası umarım ki, hissedecektir. Arkadaşlar, Kral Konstantin'in memleketimizin en zengin ve en bayındır yerlerine dikilen gözleri bugün yine-kendi cani askerleri tarafından atıldığı zindanında- kan ağlıyor (kahrolsun! Sesleri). Sevgili milletimizin hiçbir zaman zincir altına girmeyecek olan hürriyet ve istiklâline göz diken, cana kıymak isteyen Yunan milleti, bugün baştan aşağıya kadar isyan ateşi içinde matem saatleri yaşıyor (daha perişan olsun! sesleri) ve yarının endişesiyle perişan bir haldedir. Görüyorsunuz ki, bize yapmak istedikleri bütün kötülükleri Allah onların başına çevirdi. Allah'ın adaletinin bu kadar açık görünmesine hep beraber, şükredelim (hamdolsun, sesleri).

Arkadaşlar! Bu Anadolu zaferi, tarih arasında, bir millet tarafından tamamen benimsenen bir fikrin ne kadar güçlü ve ne kadar canlandırıcı bir kuvvet olduğunun en güzel örneği olarak kalacaktır (şiddetli alkışlar). Önümüze dikilen bütün engelleri birer birer yıkıp aştıktan sonra bugün artık Misak-ı Millî'nin çizdiği sınırlar içinde, mutlu, rahat ve hür yaşamak için her ne gerekse, bunların hepsini elde edeceğiz (Alkışlar). Düşman elleriyle viran olmuş ve milletimiz tarafından her köşesini kurtarmak için seve seve can verilmiş ve çocuklarımızın kanıyla sulanmış olan yurdumuzun ufkunda artık barışın tatlı güneşi gecikmeyecektir (inşallah sesleri).

Arkadaşlar! Milletimiz, tek bir adam gibi, gösterdiği sarsılmaz birlik ve gayret sayesinde bu başarıyı kazanmıştır (teşekkür ederiz, varol! Sesleri). Milletimizin barış işlerinde de, barıştan sonraki işlerde de, aynı çalışma ve gayret ve birliği göstererek, bu zaferi tamamlayacağına şüphe yoktur (hiç şüphe yok! Sesleri). Bu zafer, bize bir imkân veriyor. Biz, bu imkânı memleketimizin, milletimizin aydın, mutlu ve rahat geleceği için kullanacağız (inşallah sesleri).

Arkadaşlar! Sözlerime son vermeden önce tam bir övünmeyle şunu bildireyim: Bu harekâtı yapan bir ordunun babalarından ve analarından ibaret olan milletimiz, bütün dünyaya karşı en yüksek saygı yerini ve değer yerini kazanmıştır. Milletimiz çekinmeksizin övünebilir. Bu, en kuvvetli şartlarda hakkıdır ve böyle bir milletin âciz bir ferdi olmakla en büyük mutluluğu duyuyorum (Sürekli alkışlar).

Bu savaş meydanlarında, eşsiz kahramanlıklar ve yiğitlikler göstermiş olan subaylarımızın, askerlerimizin ve komutanlarımızın her birinin ayrı ayrı bir hikâye, bir destan oluşturan harekâtlarını tam bir saygı ve övgüyle anıyorum (Alkışlar). Ve bu yiğitlik meydanlarında Allah'ın rahmetine kavuşan şehitlerimizin şerefli ruhlarına hep beraber fâtihalar gönderelim (ayakta fâtihalar okundu). Arkadaşlar! En son sözüm budur. Yiğitlik meydanında ölenlerin analarına ve babalarına başsağlığı dilemeler değil, fakat tebriklerimizi ulaştıralım (şiddetli alkışlar).

Saltanatın Yıkıldığına Dair Verilen Karar Sebebiyle

1 Kasım 1922

Arkadaşlar! İstanbul'da kanunca yasak bir sıfatı, şahsına yükleyen Tevfik Paşa, öncelikle özel ve gizli olarak ordularımızın Başkomutanına, ardından onu jurnal eder bir şekilde açık bir telgrafname ile Yüce Meclis'e yazılı başvuruda bulundu. Dikkat edilirse gelen telgrafname ile İslâm'ın genel düşünceleri karıştırılmak isteniyor.

Bu telgrafnamedeki anlayış, istiklâlimizi yok etmeye çalışan düşmanlarımıza karşı kutsal davamızı savunmada fiilî olarak ve hukuken başarılara sahip olan millî hükûmetimizi güçsüz düşürmeye yöneliktir. Anlam ve mantıkla bağdaşmayan bu telgrafnamenin içeriği, Yüce Meclis'inizin varlığıyla gerçekleşen bir şekli, bir gerçeği tekrar söz konusu etmemizi gerektirdi. Yönetim şeklimizde saklı bulunan gerçek, Türk halkının geleceğine gerçekten ve bizzat el koyması, millî egemenliğini, millî saltanatını üç seneden beri kendi elinde bulundurarak kutsal davayı savunmakta olmasıdır.

Bu gerçeğin ortaya çıkması, bir yanlışın sona ermesine neden oldu. Bu yanlış, kanunsuz, akılsızca olan şey, bir milletin egemenlik ve saltanat hukukunun bir şahıs sorumluluğunda temsil edilmesiydi.

Bu nokta üzerinde bütün milletin ve millet isteğine bağlı millet vekillerinden meydana gelen yüce Heyetiniz'in doğal şekilde vermiş olduğu kararı, birçok defalar, birçok arkadaşlarımızın çeşitli nedenlerle bildirmiş olmalarına rağmen ben de bir arkadaşınız sıfatıyla bu kürsüden aynı şeyi tekrar edeceğim. Beni beş, on dakika daha dinlemenizi rica ediyorum (hay, hay! Sesleri).

Arkadaşlar! Araştırmaları açıklamak için hep beraber Türk tarihi ve İslâm tarihi üzerinde kısa ve hızlı bir göz geçirmeye razı olur musunuz?

Efendiler! Bu insanlık dünyasında en az yüz milyonu aşan nüfustan oluşan bir büyük Türk milleti vardır ve bu milletin yeryüzündeki genişliği nispetinde tarih sahasında da bir derinliği vardır.

Efendiler! Bu derinliği isterseniz iki ölçekle ölçelim; birinci birim, tarihin önceki zamanlarına ait ölçektir. Bu ölçeğe göre Türk milletinin yüksek atası olan Türk adındaki insan; ikinci, insanların babası Nuh Aleyhisselâmın oğlu Yasef'in oğlu olan kişidir. Tarih devrinin belgelerini ele geçirmede çok göz yumulan ilk aşamalarına biz de göz yumalım, fakat en açık, en kesin ve en maddî tarihi delillere dayanarak açıklayabiliriz ki, Türkler, onbeş asır önce Asya'nın göbeğinde büyük devletler kurmuş ve insanlığın her türlü yeteneğini göstermiş birer unsurdur. Elçilerini Çin'e gönderen ve Bizans'ın elçilerini kabul eden bir Türk devleti, atalarımız olan Türk milletinin kurduğu bir devlet idi.

Arkadaşlar! Yine bilinir ki: Dünya yüzünde yüzmilyonluk bir Arap kütlesi vardır ve bunların Asya'ya ait kısmı Arabistan yarımadasında yoğunlaşmış olarak varlık gösterir.

Peygamberlik sahibi olan Efendimiz bu Arap kütlesi içinde, Mekke'de dünyaya gelmiş bir kutsal varlık idi.

Ey arkadaşlar! Allah birdir, büyüktür. İlâhi adetlerin oluşumuna bakarak diyebiliriz ki, insanlar iki sınıfta, iki devirde düşünülebilir. İlk devir, insanlığın çocukluk ve gençlik devridir. İkinci devir, insanlığın erginlik ve olgunluk devridir. İnsanlık birinci devrede tıpkı bir çocuk gibi, tıpkı bir genç gibi yakından ve maddî araçlarla kendisiyle uğraşılmayı gerektirir. Allah, kullarının gerekli olan olgunlaşma noktasına ulaşmasına kadar içlerinden araçlarla bile kullarıyla uğraşmayı ilahlık sıfatı gereklerinden kabul etmiştir. Onlara Hazreti Âdem Aleyhisselâmdan itibaren yazılı ve yazısız sonsuz denecek kadar çok nebiler, peygamberler ve resuller göndermiştir. Fakat, Peygamberimiz aracılığıyla en son dinî ve medenî gerçekleri verdikten sonra artık insanlıkla aracı ile ilişkide bulunmaya gerek görmemiştir. İnsanlığın anlayış derecesi, aydınlanması ve olgunlaşması her kulun doğrudan doğruya ilâhi esinlenme

ile ilişki yeteneğine ulaştığını kabul buyurmuştur ve bu nedenledir ki, Cenabı Peygamber, Peygamberlerin sonuncusu olmuştur ve kitabı, en kusursuz kitaptır. Son peygamber olan Muhammet Mustafa (Sallâllahü Aleyhi Vesellem) (1394) sene önce Rumî Nisan içinde Rebiulevvel ayının on ikinci Pazartesi gecesi sabaha doğru tanyeri ağarırken doğdu, gün doğmadan...

Bugün o gündür. İnşallah büyük rastlantıdır (İnşallah! Sesleri). Gerçekten Arabî tarihiyle bu akşam doğum gününün yıldönümüne rastlıyor. Hazreti Muhammet, çocukluk ve gençlik günlerini geçirdi. Fakat henüz peygamber olmadı. Yüzü nurlu, sözü ruhanî, ergin ve yardımda karşılıksız, sözünde sadık ve yumuşak huylu ve insaniyetçe üstün olan Muhammet Mustafa, öncelikle bu özel nitelikleri ve görüntüsüyle kabilesi içinde "Muhammed-ül-emin" (Güvenilir Muhammet) oldu.

Muhammet Mustafa, peygamber olmadan önce kavminin sevgisine, saygısına, güvenine sahip oldu. Ondan sonra ancak kırk yaşında nebilik ve kırküç yaşında peygamberlik geldi. Fahriâlem Efendimiz, sonsuz tehlikeler içinde, sonsuz sıkıntı ve güçlükler karşısında (20) sene çalıştı ve İslâm dinini kurmaya ait peygamberlik görevini yerine getirmeyi başardıktan sonra cennetin en yüksek yerine ulaştı. Onun yol göstericiliyle Müslüman olan bütün halk ve özellikle yakın arkadaşları birçok gözyaşları döktüler. Fakat insanlık gereği olan bu üzüntülü durumun yararsız olduğunu hemen anlayan ileri görüş sahipleri, Peygamberin arkasından ağlamak değil, Müslüman halkın işlerini bir an önce iyice yürütecek önlem almak düşüncesiyle toplandılar. Resulü Ekrem'e hâlife olacak bir emir seçilmesi söz konusu edildi. Hazreti Muhammet, mağara dostu olan Hazreti Ebûbekir'den şahsen çok hoşlanırdı ve son nefeslerini yaşarken Ebûbekir'in kendisine halef (bir sonraki) olması uygun olacağını çeşitli şekillerde işaret bile buyurmuşlardı. Buna göre toplanıp resmen bir seçim yapmaktan başka bir iş kalmamış olduğuna hükmolunabilirdi.

Halbuki bu seçim konusu o kadar basit olmadı. Tersine konu çok konuşmalara, çok tartışmalara ve çok esaslı ayrılıklara uğradı. Seçim emrinde önemli olarak, üç çeşit görüş oluştu. Bu görüşlerden birisi, hilâfet makamına hak kazanma, ümmetin işlerini görebilmek için gereken güç ve yeterliliğin kural kabul edilmesi idi. Buna göre hilâfet makamı en kuvvetli, en etkili ve en olgun kavim olacaktı. Bu görüş Sahabe Cumhurunun (Peygamberin arkadaşları olan halkın) idi.

İkinci görüş, o güne kadar İslâmın başarısına hizmet eden kavmin hilâfete hakkı olduğu kabul edilmesiydi. Bu, Ensarın görüşüydü.

Üçüncü fikir ise akrabalık kuvvetini gerektirdi. Bu da Haşimiler'in (Peygamberin kendi sülalesinin) görüşü idi. Bu üç görüşten oy birliği ile birini seçmek ve seçim emrini sona erdirmek mümkün olamadı. En sonunda dağılma ve duraklamanın hemen önüne geçmek gereğine inanan Hazreti Ömer'in etkisiyle Hazreti Ebûbekir'e bağlanıldı. Görülüyor ki, ilk hâlifenin seçiminde genel eğilimlerin doğal birikiminden fazla kişisel etki, belirlemeyi şekillendirmiştir.

Efendiler! Bu muhalefet ve tartışmaların yersiz olduğunu sanmayalım. Gerçekten hilâfet emri, İslâm milletlerince en büyük bir konudur. Çünkü Efendiler, Nebevi Hilâfeti (Peygamber Halifeliği), İslâm topluluğu arasında bir bağ olan bir emirliktir. Ve İslâm topluluğunun kelime-i vahide üzere toplanmalarını sağlayan bir emirliktir.

Emirlik ise, Cenab-ı Hakkın bir sır ve hikmetidir ki, kurulması, daima ezici ve kuvvetle şart koşulmuştur. Ve ondan gerçek amaç da bozukluğu kovmak ve memleketlerin düzenini korumak ve işlerin yönlerini düzenlemek ile halka ait işleri iyi düzenleme ve düzeltmeden ibarettir. Bu bile ancak zorluluk ve kuvvete bağlıdır. Âdetullah (Allah'ın töresi) bu nedenle akıp gelmiştir.

Buna göre yukarıda açıkladığım üç çeşit görüşten birincinin-ki kuvveti ve ağırlığı olan kavmin, milletin hilâfet vârisi olması noktasıydı-diğer görüşlere üstün tutulması ve galip gelmesi doğaldır ve Hazreti Ebûbekir'in etkileyerek hilâfet makamını işgal etmesi doğru oldu.

İşte bu şekilde Asr-ı Saadet'ten (mutluluk zamanı) sonra hilâfet ünvanıyla bir İslâm Devleti kuruldu.

Fakat Efendiler, Peygamberin vefatıyla hemen her tarafta İslâm dinini bırakmalar, eskiyi istemeler başladı, isyan başladı. Hazreti Ebûbekir bunları bir tarafa itti. Duruma hâkim oldu. Bir taraftan da sınır genişletmeyi İslâm Devletine hedef tuttu. Ebûbekir son demlerine yaklaşınca, kendi seçimindeki zorlukları hatırladı ve Hazreti Ömer'i vasiyetname ile kendisi seçti ve millete sundu.

Hazreti Ömer'in hilâfeti zamanında İslâm memleketleri olağanüstü denecek derecede hızla genişledi. Servet çoğaldı. Halbuki, bir milletin içinde servet ve zenginlik çoğalması, halk arasında bedensel niyetlerin sonradan ortaya çıkmasını ve bu da, ihtilâl ve bozukluğun ortaya çıkmasına neden olmak bu dünyanın bozuk olması durumunun gereğindendir. İşte bu nokta, Hazreti Ömer'in zihnini kurcalıyordu. Bir de Hazreti Ömer hatırlıyordu ki: Resul-ü Ekrem (Peygamber), sırların gizliliğine sahip olan seçkinlerine şunu demişti: "Ümmetim, düşmanlarına galip gelecek Mekke, Yemen, Kudüs ve Şam'ı fethedecek, Kisra ve Kayser'in hazinelerini taksim eyleyecektir ve fakat ondan sonra aralarında bozukluk ve ihtilâl ve bencillikler çıkaracak geçmiş hükümdarların mesleğine gireceklerdir."

Hazreti Ömer, bir gün Huzeyfe ibni Yeman (Radiyallahüanh- Allah ondan razı olsun) Hazretlerine deniz gibi dalgalanacak bozukluğu sorduğu zaman aldığı cevapta: "Senin için ondan zarar yok, senin zamanında onun arasında kapalı bir kapı vardır" dedi. Hazreti Ömer sordu:

- Bu kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı? Huzeyfe: "Kırılacak!" dedi.

Hazreti Ömer: "Öyle ise artık kapanmaz" dedi. Ve üzüntülerini belirtti. Gerçekten kapının kırılması alın yazısıydı. Çünkü İslâm memleketleri genişlemişti, iş çoğalmıştı. Bu emirlik şekli ve bu yönetim şekli ile her yerde tam bir adalet uygulaması zor olmuştu. Hazreti Ömer, bunu anlıyor ve sıkılıyor ve Allahı'na yalvararak diyordu ki:

-Ya Rab! Ruhumu kavra (al) !

Ömer bir gün ağlarken sebebi soruldu: "Nasıl ağlamayım ki, Fırat kenarında bir oğlak kayıp olsa korkarım ki Ömer'den sorulur" diye cevap verdi.

Evet, Hazreti Ömer (Radiyallahüanh- Allah ondan razı olsun) artık Hilâfet ünvanı altındaki emirlik şeklinin bir devlet yönetimine yetmediğini, bir kişinin kendi erdeminde, kendi kudretinde ve hatta kendi büyüklüğünde olsa bile bir devletin yönetimine yetmediğini, bütün içine aldığı anlamıyla kavramıştı. Hatta, bu endişe ile idi ki, Ömer, kendinden sonra artık bir hâlife düşünemez oldu. Kendisine oğlunu önerdikleri zaman (Bir evden bir kurban yetişir) dedi. Abdurrahman bin Avf'ı çağırdı:

"Ben, seni veliahd eylemek istiyorum" dedi. O da: "Bana, kabul et, diye oy ve nasihat eyler misin?" dedik de Ömer: "Edemem, ya Avf!" dedi.

Abdurrahman, "Vallahi ben de sonsuza dek bu işe giremem" dedi. En sonunda Ömer, en akıllı noktaya temas etti. Emirlik, devlet ve millet işini danışmaya havale etti. Ömer'den sonra şûra sahipleri ve bütün halk, ümmet yönetimini seçtikleri bir hâlifeye bıraktılar.

Hazreti Osman, hâlife oldu. Fakat kırılmağa mahkûm olan kapı artık kırılmıştı. İslâm memleketlerinin her tarafında bin türlü dedikodu ve hoşnutsuzluk başladı. Zavallı Osman, güçsüz ve çaresiz bir duruma düştü. O kadar ki, Şam Valisi Muaviye, onun hayatını korumak için kendi koruyuculuğuna davet etti. Bunu uygun bulmayan Hazreti Osman, dostluğuna güvenerek, ona kendini koruması için asker göndermesini önerdi. Bunların hiçbirisine gerek kalmadı. Her tarafta isyan eden çeşitli bölgelerin halkı Medine'de evinin içinde Hazreti Osman'ı kuşatma altına aldı. Ve saygıdeğer hanımının yanında şehid etti. Birçok gürültülü ve kanlı olaylardan sonra Hazreti Ali (Keremallahüveçhe- Allah Onun yüzünü şereflendirsin) Hilâfet makamına getirildi. Tekrar edelim ki, kapı kırılmıştı.

Aynı ırktan olmakla beraber, Irak başka bir şey, Yemen başka bir şey, Suriye başka bir şey ve Hicaz ülkesi de bambaşka bir şeydir. Hicaz'da bir hâlife, Suriye'de kuvvete dayanan bir vali ile Sıffîn'de karşı karşıya gelmeye mecbur oldu. Muaviye, Hazreti Ali (Keremallahüveçhe)'nin hilâfetini tanımıyor ve tersine onu Osman'ı öldürmekle suçluyordu.

Görevi, İslâm dünyasında Kur'an hükümlerinin uygulanmasını sağlamaktan ibaret olan hâlife, mızraklarına Kur'an-ı Kerim geçirilmiş Emevîye ordusunun karşısında savaşı kesmeye mecbur oldu. İster istemez tarafların hakemlerinin vereceği karara uymaya söz verdi.

Muaviye'nin üyesi Amr ibnül-Âs ile Hazreti Ali'nin üyesi Ebu Musa-el-Eş'ari kararnameyi düzenlemek için karşı karşıya geldikleri zaman Hazreti Ali hazır bulunuyordu. (Emir'ül-mü'minîn Ali ile Muaviye arasında kararnamedir) diye yazılan cümleye hemen Muaviye'nin üyesi itiraz etti ve dedi ki: (O Emir'ül-mü'minîn kelimesini oradan kaldır. Sen yalnız emrinde bulunanların Emiri olabilirsin! Şam halkının Emiri değilsin).

Hazreti Ali, isminin başındaki sıfatının kaldırılmasını kabul etti. Bundan sonra iki taraf üyesinin birbirine karşı kullandığı âdi hiyle, hepinizce bilinir. Bunda başarılı olan Amr ibnül-Âs, Muaviye'ye hilâfetini müjdeledi.

Diğer taraftan Hazreti Ali de hakemlerin kararına sadık kalacağına söz verdiği halde biraz kararsızlık ardından hilâfeti uygulamaya devam etti. Görülüyor ki, Resûlullah'ın vefatından yirmi beş sene kadar az bir zaman sonra İslâm dünyası içinde, İslâmın en büyük zatlarından ikisi karşı karşıya hilâfet iddiası ile arkalarından sürükledikleri aynı din ve aynı ırktaki insanları kanlar içinde bırakmakta beis görmediler. Sonunda, hiylesinde başarılı olanı, sâf ve temiz olanını yendi ve yeteneksiz evladını yok etti. Ve bu şekilde hilâfet ünvanı altındaki İslâm emirliğini yine hilâfet ünvanı altında İslâm saltanatına çevirdi.

Emevî Saltanatı, büyük yayılmayla beraber baştan sona kadar öldürücü ve üzücü olaylar ile ancak doksan seneyi doldurabilmiş ve Hicretin 132''ci senesinde Arap milleti, Emevî Saltanatını başlarından atmış ve yerine başka isimde bir devlet kurmuştur. Bu devlete Abbasî Devleti ve devletin başkanlığı'nda bulunan insanlara da hâlife derlerdi.

Çalışma merkezi Irak'ta bulunan Abbasî hilâfetinin varlığına rağmen Endülüs'te bile (Hâlife-i Resûlullah) ve (Emir'ül-mü'minîn) ünvanları ile asırlarca saltanat sürmüş hükümdarlar vardı.

Açıklamalarıma giriş olarak bildirmiştim ki, bundan (1500) sene önce, yani Hicret-i Nebevi'den (Peygamberin Mekke'den Medine'ye göçünden) iki buçuk asır önce Orta-Asya'da büyük bir Türkiye Devleti vardı. İslâm öncesi var olan bu devletlerin sahibi Türkler, bundan (1000) sene önce İslâmı kabul ettiler. Öncelikle doğuya doğru memleketlerini genişleterek Çin sınırına kadar güç uyguladılar. Abbasî hâlifeleri zamanında bu civanmert Türkler, asillik ve yiğitlikle ünlü olan Türkler, asker olarak Suriye'ye, Irak'a kadar geldiler. Abbasî hâlifelerinin yönetimi altında bulunan bu yerlerde güç kazandılar. En yüksek yönetim ve komuta emri makamlarına yükseldiler. Hicrî dördüncü asırda idi ki, Selçuklu hükûmeti adı altında büyük bir Türk devleti kuruldu. Bu devletin adı altında hareket eden Türkler, bir taraftan Kafkasya'ya, diğer taraftan güneye İran ve Irak'a ve Suriye'ye ve batıya, Anadolu'ya girdiler. Bağdat'ta oturan Abbasî hâlifeleri, bu büyük Türk devletinin gücü içine girmişti. Gerçekten bu Türk devleti beşinci asır ortalarında Maveraünnehr ve Harezmi, Şam ve Mısır'ı ve Anadolu kıtasının çoğunu ve birçok memleketleri yönetimi altına alarak sınırını Kâşgar'dan Seyhun yatağından Akdeniz'e ve Bahriahmer (Kızıl Deniz) ve Bahriumman'a (Umman Denizi) kadar genişletti ve Bağdat'ta bulunan Abbasî hâlifelerini idaresi altına aldı.

Bağdat'ta, aynı merkezde Melikşah adında Türk egemenliğini temsil eden bir kişiyle hâlife adını taşıyan Muktedibillâh yan-yana oturdular ve akraba oldular.

Bu durumu ve bu görüntüyü biraz incelemek isterim:

Türk Hakanı ki, büyük bir Türk Devletinin hâkimiyet ve saltanatını temsil ediyor, yanında bir hilâfet makamının ayrıca korunmasında bir zarar görmüyor. Eğer böyle bir zarar görseydi zaten yönetimi aldığı makamı ortadan kaldırması ve o makama ait sıfat ve yetkiyi kendi

makamında birleştirmesi mümkündü. Hazreti Selim'in yaklaşık beş asır sonra Mısır'da yaptığını eğer isteseydi Melikşah, daha o zaman Bağdat'ta yapmış olurdu.

Adı geçenin belki yalnız düşündüğü bir şey var idiyse, o da Türkiye Selçuk Devletine daha bağlı ve hilâfet makamına en layık Hâlife Muktedibillah'a halef (bir sonraki) olmasını sağlamaktı.

Gerçekten Muktedibillah'ın veliahdı olan oğlunu azletmek ve onun yerine kendi torununu oturtmak için hâlifeyi sıkıştırdı. Melikşah ölmeseydi bu, böyle olacaktı.

Şimdi Efendiler, hilâfet makamı korunmuş olarak onun yanında egemenlik ve millî saltanat makamı ki, -Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir- elbette yan yana durur ve elbette Melikşah'ın makamı karşısında güçsüz ve etkisiz bir makam sahibi olmaktan daha yüce bir şekilde bulunur; çünkü bugünkü Türkiye Devleti'ni temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Çünkü bütün Türkiye halkı, bütün kuvvetleriyle o hilâfet makamının dayanağı olmayı doğrudan doğruya yalnız vicdanî ve dini bir görev olarak söz veriyor ve garanti ediyor.

Tarihî değerlendirmelerin üzerinde birkaç adım daha beraber atalım.

Bu adımlarımız, bizi bugünkü yönetim şeklimizin ne kadar doğal, ne kadar zorunlu ve Türkiye için ve bütün İslâm dünyası için ne kadar yararlı ve doğru olduğu sonucuna ulaştıracaktır. Efendiler: Orta-Asya'da devlet üstüne devlet kurmuş olan Türkler, daha batıda İran Selçukluları ve Anadolu'da da Rum Selçukluları adı altında çok büyük ve çok medenî devletler kurmuşlardır. Konya'da hükûmet merkezlerini kurmuş olan Rum Selçukluları, bildiğiniz üzere (699) senesine kadar varlıklarını koruyorlar. Ünlü İslâm-Türk devletleri kendi başlarına hareket uygularken Cengiz Han adındaki cihangir, Karakurum'dan çıkarak (559) senesinde sınırlarını Çin denizine, Baltık denizine, Karadeniz'e kadar genişletiyor. Cengiz'in torunu Hülâgû idi ki, (656) hicrî senesinde Bağdad'ı ele geçirerek Abbasî Hâlifesi Mu'tasım'ı idam ediyor bu şekilde dünya yüzünde fiilen hilâfete son veriyor.

Hazreti Muhammetin vefatından sonra birinci Peygamber Hâlifesi Ebûbekir, ne dünyayı istemiş, ne de dünya ona yönelmişti. İkinci Hâlife Hazreti Ömer, sosyal hayattaki dalgalanmaların durdurulamaz olduğu inancını hayatında yakînen anlayarak ruhu sıkıntılı olarak vefat etti.

Hazreti Osman'a gelince: Kaçınılmaz saldırılar içinde kanını Kitabullah'a (Allah'ın Kitabı) akıtarak dünyayı terk etti.

Hazreti Ali, hilâfeti sorumluluğunda tekrar ettirememek ve Peygamberin aile hukukunu koruyamamak talihsizliğiyle ağladı.

Emeviler, doksan seneden fazla hilâfeti koruyamadılar. En sonunda hilâfet gücünü Bağdat surlarına kadar sınırlamak zorunda kalan yüklemeye mecbur olan Abbasî hâlifelerinin sonuncusu Mu'tasım'ı evlât ve hanımıyla ve sekiz yüz bin kişi Bağdat halkıyla beraber Hülâgû'ya kurban verdiler.

Abbasî Hâlifelerinin zayıflığını görmekle (Resûlullah Hâlifesi) ve (Emir'ül-mü'minîn) ünvanlarını almış olan ve hilâfet güçleri Elhamra ile sınırlı kalan Endülüs'teki hâlifelerin de hicrî beşinci asır başlangıcındaki acı sonu bilinir.

Bağdat'ta Hülâgû'nun ortaya koyduğu önemli olay sonucunda dünya üzerinde hâlife ve hilâfet makamı ortadan kaldırılıyor. Bundan üç sene sonra, yani (659) hicrî tarihinde idi ki, Abbasî Hâlifeleri soyundan Elmustansırbillâh isminde bir zat Hülâgû'dan kurtulup Mısır Hükûmetine sığındı ve bu zat Mısır Meliki tarafından hâlife tanındı. Bundan sonra on yedi kişi hâlife ünvanına sahip olarak ve fakat, hiçbir yetkisi, hiçbir etki ve gücü olmayarak doğrudan doğruya Mısır Hükûmetinin korumasında birbirinin yerini alarak yaşamışlardır.

Selçuklu Devleti'nin yönetiminde genel dağılma başlamasıyla Türkler, (699) hicrî tarihinde Selçuklu Devleti yerine Osmanlı Devleti'ni dirilterek kurdular.

Bu devletin ulularından Yavuz Hazretleri (924) hicrî tarihinde Mısır'ı ele geçirdiği zaman orada idam ettiği Mısır hükümdarından başka, ünvanı hâlife olan bir kişi buldu. Hâlife

sıfatının böyle güçsüz bir kişi tarafından kullanılması İslâm dünyası için leke olduğuna şüphe etmediğinden o sıfatı Türkiye Devleti'nin kuvvetlerine dayandırarak güçlendirmek ve yükseltmek üzere aldı.

Efendiler! Osmanlı Devleti ki, (699) da kurulmuştu, hilâfeti aldığı (924) tarihinden ancak elli sene sonrasına kadar dünya tarihinde yükselme devri denilen ve devamlı üstün başarılarla dolu olan yaklaşık üç asırlık bir devir yaşadı... Ondan sonra Efendiler, çöküş başlıyor.

Efendiler! Çöküş devrinin her aşaması Türkiye Devleti'nin sınırlarını biraz daha darlaştırıyor. Türk milletinin maddî ve manevî kuvvetlerini biraz daha fazla eksiltiyor, devletin bağımsızlığını yaralıyor, servet toprağı, nüfus ve millet şerefi hızla tükenip yok oluyor. Sonunda Âl-i Osman'ın 36'ncı ve sonuncu padişahı Vahidettin'in saltanat devrinde Türk milleti, en derin esaret çukurunun önüne getiriliyor. Binlerce seneden beri bağımsızlık kavramının gerçek simgesi olan Türk milleti bir tekme ile bu çukurun içine yuvarlanmak isteniyor... Fakat bu tekmeyi vurdurmak için bir alçak, şuursuz, anlayışsız bir hain gerekti. Nasıl ki, kanunen idamı gerekenlerin bile ipini çekmek için insanın kalp ve vicdan yüceliğinden soyutlanmış bir yaratık aranır. İdam hükmünü verenlerin böyle âdi bir araca ihtiyaçları vardır. O kim olabilir?

Türkiye Devleti'nin istiklâline son veren, Türkiye halkının hayatını, namusunu, şerefini yok eden, Türkiye'nin idam kararını ayağa kalkarak ve bütün varlığıyla kabul etmek eğiliminde kim olabilir?

(Vahidettin, Vahidettin! Sesleri, gürültüler).

Yazık ki bu, milletin hükümdar diye, sultan diye, padişah diye, hâlife diye başında bulundurduğu Vahidettin... (Allah kahretsin! Sesleri). Vahidettin, bu alçakça hareketiyle yalnız kendinin hak ettiği bir uygulamayı kabul etmiş olmaktan başka bir şey yapmış olmadı.

Vahidettin, bu hareketiyle kendini öldürdü ve temsil ettiği yönetim şeklinin kökten yıkılmasını mecbur kıldı. Fakat Efendiler, millet hiçbir zaman bu alçakça hareketin kurbanı olmayı kabullenemezdi. Çünkü millet, geleneksel olarak kendisini yönetenin hareketinin anlamını kolaylıkla anlayacak yetenekte idi. Millet, tarihin açıklığından, yüzyıllardan beri düştüğü felâketlerin nedenlerini bir anda anlayacak dikkat ve uyanıklılıkta idi.

Millet, şahısların saltanat hırsı, hükmetme hırsı, yayılma hırsından başlayarak yararını ve rahatını sağlamak ve eğlence düşkünlüğü ve rezaletini artırmak ve bol bol harcamak gibi alçak amaçlar için araç ve kuvvet olmak yüzünden kendi benliğini unutacak derecede geçirdiği dikkatsizliklerin üzücü sonuçlarından hemen kurtulabilecek olgunlukta idi. Artık milletin en akıllı ve kanuna uygun ve en insanî yetkisini kullanmak zamanı geldiğinde kararsızlığı kalmamıştı. Dünya tarihinde bir Cengiz, bir Selçuk, bir Osman devleti kuran ve bunların hepsini olaylarla deneyen Türk milleti, bu kez doğrudan doğruya kendi adı ve sıfatında bir devlet kurarak bütün felâketlerin karşısında yaratılış yeteneği ve kudretiyle yer aldı (şiddetli alkışlar). Millet, geleceğini doğrudan doğruya eline aldı ve millî saltanat ve egemenliği bir şahısta değil, bütün fertleri tarafından seçilmiş vekillerinden oluşan bir Yüce Meclis'te ortaya koydu. İşte o Meclis, Yüce Meclis'inizdir; Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Milletin saltanat ve egemenlik makamı yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Ve bu egemenlik makamının hükûmetine, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti derler. Bundan başka bir saltanat makamı, bundan başka bir hükûmet heyeti yoktur ve olamaz.

Kendine hilâfet sıfatını katan bu şahsî makam yıkılınca hilâfet makamı ne olacaktır? sorusu akla gelir.

Efendiler! Abbasî Hâlifeleri devrinde Bağdat'ta ve ondan sonra Mısır'da hilâfet makamının, asırlarca süren saltanat makamıyla yan-yana ve fakat ayrı ayrı bulunduğunu gördük. Bugün bile saltanat ve hâkimiyet makamıyla hilâfet makamının yanyana bulunabilmesi en doğal durumlardandır. Şu farkla ki, Bağdat'ta ve Mısır'da saltanat makamında bir kişi oturuyordu. Türkiye'de o makamda asıl olan milletin kendisi oturuyor.

Hilâfet makamında bile Bağdat ve Mısır'da olduğu gibi güçsüz veya sığıntı bir zavallı değil, dayanağı Türkiye Devleti olan bir yüce şahıs oturacaktır.

Bu şekilde bir taraftan Türk halkı zamana uygun bir medenî devlet hâlinde her gün daha sağlam olacak, her gün daha mutlu ve rahat olacak, her gün daha çok insanlığını ve benliğini anlayacak, kişilerin ihanet tehlikesine kendisini sunmayacak ve diğer taraftan hilâfet makamı da bütün İslâm dünyasının ruh ve vicdanının ve imanının bağlantı noktası, İslâmî gönüllerin rahatlamasına vesile olabilecek bir değer ve yücelikte görünecektir.

Efendiler! Türkiye Devleti'nin, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükûmeti kavramlarının millet ve memleketimiz için ne kadar büyük bir kuvvet, huzur ve kurtuluş anlamına geldiğini açıklamaya gerek görmem. Üç senelik fiilî deneyimler ve bunun mutlu kazançları yeterli fikir verebilir inancındayım. Bundan sonra hilâfet makamının bile Türkiye Devleti için ve bütün İslâm dünyası için ne kadar verimli olacağını da gelecek bütün açıklığıyla gösterecektir. (İnşallah sesleri).

Türk ve İslâm-Türkiye Devleti iki mutluluğun ortaya çıkıp görünmesine kaynak ve esas olmakla dünyanın en mutlu bir devleti olacaktır. (İnşallah sesleri).

Bu bildirilerime ve açıklamalarıma son vermek için yüce Heyetiniz'e şunu söyleyeyim ki, bütün arkadaşlarımın söz konusu olan meselenin temelinde tamamen birleşmiş ve bağlaşmış olduğunu, büyük bir vicdanî inanç ve fikri değerlendirme ile beraber olduğunu görüyorum. Bu durum milletimizin gerçekten teşekkürünü gerektiren bir durumdur. Bu, yüce Heyetiniz'in sonsuz övgüler ve tebrikler gerektiren bir hakkıdır. Biraz önce ayrıntılarıyla bir önerge okunmuştu, şimdi okunan bir iki önerge daha var. Her üçünün içeriği, bildirdiğim gibi temel noktalarında, birdir. Bundan dolayı, yapılacak şey bu üçünü daha açık ve daha güzel bir şekilde belirlemek ve Yüce Heyetiniz'in kesin görüşüne uydurarak bir an önce duyurmak ve böylece bütün düşmanlarımızın aleyhimizde aldığı önlemlere engel olmaktır. (Şiddetli alkışlar).

Halife Abdülmecid'e Kutsal Emanetleri Teslim Etmek ve Tebrikleri Bildirmek Üzere Meclis'ten Bir Heyetin Seçilerek Gönderilmesine Dair Meclis Başkanlığı Tezkereleri Nedeniyle

20 Kasım 1922

Efendiler! Şüphe yok ki, Halife'ye (Efendi) demek, onun şerefinin değerini azaltır. Bu kullandığımız (Efendi) kelimesi yazık ki, genelleştiğinden bir tarafa atılamıyor. Bu Rum kelimesidir. Rum ünvanıyla hâlifenin şerefi yükseltilmek isteniliyor! Hâlife (hazrettir) ve ona (hazret) denilir. Ona dilimizde başka bir unvan yoktur. Sonra oluşan anlatımlarda elbette bizim Meclisimiz, bizim milletimiz, gerçekleri gösterecek deyimler kullanıyor. Halife (hâdimü'l-müslimîn- Müslümanların halifesi, hâdimü'l-haremeyn-Hicaz'ın hizmetçisi) onun gerçek deyimleri budur. Herkes şahsen istediği lakapları kullanabilir. Fakat gerçek ünvanı Hâlife-i Müslimîn'dir. Hadimü'l- Harameyn'dir ve hazrettir.

Salahattin Bey (Mersin)-"Hazrettir. Fakat var olan geleneğe saygı duyulur, devam ettirilir."

Gazi Mustafa Kemal Paşa (Ankara)-Onlar dalkavukça lakaplardır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa burada biraz duraksamadan sonra:

- Bu konuda kesin bir şey söyleyemem, ancak şimdiki yöntemin korunmasının tercih edileceği kanısındayım. Çünkü en yalın ve en kolay uygulama yöntemi budur. Aslında bu mesele yalnız Türkiye'ye ait olmayıp tüm İslâm dünyasını ilgilendiren bir meseledir.

Konuşmamız buraya geldiği zaman, Ankara'ya gitmeden önce, Bursa'nın Yeşil Camiinde kılınacak olan namazın vaktinin geldiğini haber verdiler. Bunun üzerine Gazi Mustafa Kemal Paşadan izin almadan önce kendilerine son bir soru sordum:

- Bazı milletvekillerinin bana İstanbul'da söyledikleri gibi, İstanbul şehri bundan sonra Türkiye'nin başkenti olmayıp hilafet merkezinin de Bursa veya Ankara'ya taşınacağı doğru mudur?

- Bu konuda hiçbir kesin karar verilmemiştir. Gelecekteki başkentimizi seçmek için barışın yapılmasını beklemeliyiz.

Barış ve İnkılâp

12 Aralık 1922

Lozan Konferansı-10 Temmuzla 1 Kasım İnkılâpları arasındaki fark- Meclisin yenilenmesi-Barış programı-Vahdettin, İstanbul halkı, memurları ve gazetecileri.

Vakit Muhabirine demeç:

- Lozan Konferansından şu ana kadar yazık ki net bir fikir edinemiyorum. Fazla ateşlilik ve tartışma görüyorum. Çok haklı olan bakış açılarımızı şu ana kadar kabul edilebilir bulmuyorlar. Görüşümüzü onaylatmak için bizim kararlığımız, ordumuzun gücü gerekli idi.

İkinci sorum bu noktayı özetlemeye uygundu:

- Sayın Paşa, hem 10 Temmuz'un, hem 1 Kasımın başarılı bir kahramanıdır. İki inkılâp arasındaki ayrımı kendilerinden işitmek isteriz, dedim.

- Bu iki inkılâp arasındaki ayrım anlatılamayacak derecede büyüktür sanıyorum. Birincisi, milletin yaratılışı itibarıyla aradığı hürriyet havasını soluduğu kanısına vardıran bir harekettir. Ancak ikincisi, milletin özgürlük ve egemenliğini gerçekten saptayan ve duyuran bir mutlu inkılâptır; ve kuşku yok, yalnız Türkiye'de değil, tüm dünyada önemsenmeye değer bir yenilenmedir.

Sayın Paşanın açıklamalarını ayrıntılara taşımak için İstanbul'da geçmiş bir tartışmaya gerek gördüm:

- Bazıları iki inkılâbın içerdiği yönetim biçimi arasında bir ayrım olmadığına inanmış görünüyorlar. Örneğin: "Meşrutiyette sorumsuz bir yerde tutulan hükümdar, gerçi kendiliğinden bir başbakan atar görünmektedir. Ancak bir tahlil ve tecrübeden sonra bu başbakanı güvenle yerinde tutup tutmamak, yine Millet Meclisi'nin elindedir. Bütün yürütme işlerinde sadrazamın imzası olmadan hükümdarın imzasının bir önemi olmaz. Şu hâlde bugünkü icra vekilleri heyetini o zamanki heyet-i vekile ile karşılaştırırsak, iki yönetim biçiminde büyük bir ayrım görmemek gerekir" diyorlar, dedim.

Sayın Paşa ana konuya dönerek, buyurdular ki:

- 10 Temmuz inkılâbı bir zorba hükümdar ile millet arasında en fazla kayıtlar ve şartlar ile denge arayan bir düşünüş biçimi üretmeye yönelik idi. Oysa ki son inkılâp, meşrutiyeti bile hürriyet ve milletin bağımsızlığı için yeterli göremez ve kayıtsız şartsız egemenliği milletin sorumluluğunda tutan köklü bir ilkeye dayanır. Bu ilkenin ifade ettiği usül biçimi hiçbir zaman da eski biçimlerle kıyaslanamaz.

Bugün Türkiye devleti doğrudan doğruya bir Meclis, bir hükûmet kurulu ile yönetilir: Sonsuza kadar böyle yönetilecektir.

Türkiye devletinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin ifade ettiği manayı anlayabilmek için, anayasasını dikkatle incelemek gerekir. Bu konuda benim tarafımdan verilen bir söylevi gözden geçirmek de uygun olur.

-Teşkîlât-ı Esâsiye (Anayasa) kanunumuzun verdiği bilgi bazılarınca bir noktadan bir madde eklenmesi gerektiği kanısını oluşturmuştu; Meclisin iki yıldan oluşan toplantı süresi bitmeden Meclis dışındaki milletin bireylerinin kanaatlerini yoklamak gereği oluşursa bunun yapılması nasıl olacaktır?

- Bunun için bir madde eklenmesine gerek yoktur. Gerçek durum karşısında Meclis, buna ilişkin yöntem çerçevesinde bir karar vermeye yetkilidir.

-Sayın Paşa, barış görüşmelerinde bulunuyoruz; bugünkü Meclis toplantı süresini millî amacın gerçekleştirilmesi ile destekleyip sınırlandırmıştır. Meclis Bakanlar kurulunu barış anlaşmasının imzasına yetkili kılmak gibi bir karar verince kendisini millî amaca ulaşmış sayılabilecek midir?

- Kuşkusuz Meclis, kabul edilebilir göreceği barış şartlarını onayladığı gün, varlık nedeni olan millî görevleri tamamlamış olacaktır, ve anayasada açıkça belirtildiği üzere iki yıl sürmek üzere yeni seçimler yapılacaktır.

-Sayın Paşa da ülkemizin her noktasını tanımış, ihtiyaçlarını hakkıyla bildiğini de başarılarıyla kanıtlamıştır. Özellikle saldırıdan kurtarılan yerleri göz önüne alarak eğer millî çalışmaları bir sıra numarası altına almak gerekse, en başa hangi çeşit çalışmaları geçirecektir?

- Buna ilişkin barıştan sonra ilan edeceğim programda yeterli açıklamaları göreceksiniz.

Sayın Paşayı programın ana temelleri hakkında söyletmek mümkün olmadı ve ikinci görüşme bu gizliliğin nedeninden bir haber verdi. Dün tüm millî istekler Misak-ı Millî üzerinde toplanarak savunma yolunda ülkeye nasıl bir dayanak noktası bulunmuş ve başarılı olunmuşsa, Paşa hazretleri yarın da millî gelişim için öyle bir dayanak noktasını kararlaştırırken, kendi deyişleriyle, ülkenin aydınlarını “yazılı” bir kongreyede buluşturmayı tasarlamışlardır. O cevaplar gelip toplandıktan sonra seçilmiş bu kurulun yardımıyla bunları gözden geçirecekler ve tüm halk kitlesini, yerden kaldıracak bir idare unsurunu o zaman harekete getireceklerdir.

Sayın Paşada yeni bir kaynak bularak bunu kendi kendime bile unutturmak ister gibi sustum ve sorumu Malta’nın yeni konuğu ile ilişkilendirdim dedim ki:

- “Vahidettin’in ilk hareketleri hakkındaki yargınızı Meclisteki demecinizle öğrenmiştik. “Türkiye’nin ölüm cezası kararını ayağa kalkarak tüm bedeniyle kabul eden Vahidettin’in bu alçakca davranışıyla yalnız kendisine yakışır bir davranışı kabul etmiş olmaktan başka hiçbir şey yapmış olmadığını” söylemiştiniz. O zaman kaçmamıştı; bu son ayıbı üzerine yargınızı nasıl tamamlar ve anlatırsınız?”

- Benim tarafımdan fazla söz söylemeye gerek yoktur. Yaptığı hareketi, söylediğim sözleri doğruluyor.

Söylemeyi tasarladığım sorular sona ermişti; içerdeki oturumda, belki İstanbul memurlarının yazgısı söz konusu oluyordu. Sayın Paşaya son sorun olarak, İstanbul halkı, İstanbul memurları hakkındaki duygularını sordum ve İstanbul gazetelerinin Millî Savunmadaki çalışmaları nasıl yorumladığını anlamak istedim, cevap verdiler:

- Bunların hepsi başlangıcından beri çok özverili ve yurtseverce çalışmışlardır. Son zamanlardaki fiilî görüntüleri de geçmiş hareketlerini taçlandırmıştır.

İstanbul halkı ve memur ve gazetecilerini başlı başına güvenilir bir güç olarak görebiliriz.

Acaba Meclis böyle mi düşünüyordu? Ve İstanbul’un yedi mahallesi değil yedi büyük dağı bugünkü resmi ifadeyle yok sayılan ve bilinen bir kötüler takımının ateşine yanmaktan

bakalım nasıl kurtulacaktır. İstanbul'a avans verilmesi görüşmesi Mecliste egemen olan duygu ve düşünceleri ortaya çıkaracaktır.

Barış Amaçları ve Konferans-Kapitülasyonlar-Musul Meselesi

25 Aralık 1922

Le Journal Muhabiri Paul Herriot'a Çankaya'da verilen demeç:

- Türkiye'ye karşı sürekli iyi niyetler beslemiş olan Fransız toplumunun Türkleri, içinde bulundukları savaş durumundan çıkmış görmeyi isteğine ve Türk isteklerinin haklı ve mantıklı olduğunu anladığına içtenlikle inanıyorum. Bundan dolayı Lozan'daki delegelerinizin seçtikleri tutumdan derin bir biçimde şaşkınım ve bu delegelerin ülkeniz kamuoyunun gerçek duygu ve düşüncesini dile getirdiklerine inanamıyorum.

Konferansın bu kadar uzun sürmesini de beklemiyordum. Konferans bir ayı geçen bir zamandan beri işe başladığı hâlde incelemesine sunulan meselelerden hiçbirini çözümlemedi. Beş hafta içinde hiçbir noktada tümüyle anlaşma olmadığı için bu konferansın ne zaman son bulacağı sorulmaya değerdir. Oysa ki Türkiye'nin istekleri bütün dünyaca ve özellikle Lozan'da toplanan hükûmetlerin temsilcilerince ta önceden biliniyordu. Delegelerimiz hiçbir yeni istekte bulunmadılar. Kendilerinin istekleri, ülkemizin yaşaması ve bağımsızlığını elde etmesi için gereken şartların en azını içermektedir. Benim düşünceme göre konferanstaki delegeler bir parça iyi niyetlilik gösterselerdi görüşmelerin bu kadar uzaması için ortada hiçbir neden kalmazdı.

İstanbul ve Marmara denizinin güvenliği ve taarruzdan korunması hakkında gereken güvencenin verilmesi şartıyla Boğazların serbestliğini en önce teklif eden biziz. Bugüne kadar bunu yapmadılar. Bu türlü güvence isteğinde bulunduğumuzdan dolayı bizi ciddi bir biçimde hatalı göremezler. Bugün bizi Lozan'a çağıran kişilerin konferansın açılışından önce İstanbul'un bize geri verileceğine söz veren insanlar olduğunu hatırlayınca bu sözün bize iyi niyetle verilmiş olmasından kuşku duymaya başlıyoruz. Çünkü, İstanbul'un esenliği ve güvenliği için gerekli olan şartlar hakkında bugün bizimle pazarlık yapılmak isteniliyor. Bununla birlikte bu konudaki düşüncemi bildirmeyi Boğazlar meselesinin çözümlendiğini öğreneceğim güne erteliyorum.

Musul ilinin millî sınırlarımız içindeki bölgelerden olduğunu defalarca duyurduk. Lozan'da bugün karşımızda yer alanlar bunu çok iyi bilirler. Yurdumuzun sınırlarını belirlediğimiz zaman büyük sıkıntılara katlandık. Çıkarlarımıza aykırı olmakla birlikte barışseverce davrandık. Artık millî topraklarımızdan en küçük bir parçasını bizden koparmaya çalışmak çok haksız bir davranış olur. Bunu kesinlikle kabul edemeyiz.

İngilizlerin bu gerçekleri tanımakta tereddüt etmelerine şaşırıyorum. Kararsız davranıyorlar cümlesini kullanırken düşüncemi tamamlanmamış bir biçimde söylemiş oluyorum.

Diğer taraftan bu sorunda Fransa ve İtalya'nın izlediği çok yansız davranış biçimi, şaşkınlığıma neden olmaktan geri kalmıyor. Ancak şimdiye kadar Lozan bize şaşkınlık verici diğer durumlar da göstermekten geri durmadı. Kapitülasyonların konferansta birçok toplantılara konu olması ve görüşülmesi bile millî onurumuza yöneltilmiş bir aşağılamadır. Kapitülasyonların Türk milleti için ne derece iğrenç bir şey olduğunu size tanımlamaya gücüm yetmez. Bunları diğer biçim ve isimler altında gizleyerek bize kabul ettirmeği başaracaklarını tasarlayanlar ve düşleyenler, bu konuda pek yanılıyorlar. Çünkü, Türkler kapitülasyonların sürekliliğinin kendilerini pek az bir vakitte ölüme götüreceğini çok iyi anlamışlardır. Türkiye, esir olarak yok olmaktansa, son nefesine kadar mücadelede bulunmaya karar vermiştir.

Umarım ki, bizimle barış yapmak istediklerini söyleyenler, görüşlerinde direnmeyerek, bu meselede Türk milletinin kararlılığı ve iradesi aleyhine yürümek imkânı olamayacağını anladıklarını yakında göstermeğe girişeceklerdir.

Azınlıklara gelince, bu konuda değişim sorununu öngörmüştük. Diğer devletlerin delegeleri de bu ortamda bizim düşüncemizi izlemişler ve onaylamışlardır. Ancak bir arabozuculuk ve hiyanet ocağı bulunan, ülkede arabozuculuk ve anlaşmazlık tohumları saçan, Hıristiyan hemşehrilerimizin rahatı ve refahı içinde uğursuzluk ve yıkım nedeni olan Rum patrikhanesini artık topraklarımız üzerinde bırakamayız. Bu tehlikeli kuruluşu ülkemizde tutmaya bizi zorlamak için ne gibi nedenler gösterilebilir? Türkiye'nin Rum Patrikhanesi için toprakları üzerinde bir sığınacak yer göstermeğe ne mecburiyeti var? Bu arabozuculuk ocağının gerçek yeri Yunanistan'da değil midir?

Merkezi hükûmetimiz bütün bu noktalar üzerinde delegeler kurulumuza Misak-ı Millî hükümlerine uygun bir biçimde kesin yönerge vermiştir. İsmet Paşa hazretleri tam yetkiye sahiptir. Ve Lozan Konferansı çalışmasında şahit olunan gecikmelerin hiçbirinden hükûmetimize sorumluluk yüklenemez ve suç yöneltilemez.

Devletlerin iyi niyetimizi anlayarak, ünlü, muzaffer ordumuzu savaşta tutmanın mümkün olmayacağını anlamakla belirli bir süre içinde konferansa son vermek için acele edeceklerini hâlâ umuyoruz.

- Sayın Paşaya Lozan Konferansı'nın görüşmelerinin sizi tamamen hoşnut edeceği görüşünde misiniz? Diye sordum.

Kendisi aşağıdaki cevap ile demecine son verdiler:

- Biz konferanstan yalnız uygun bir sonuç bekliyoruz. Millî isteklerimizi gerçekleştirmeyecek bir sonuca biz önem vermeyeceğiz. Ancak şimdilik konferansın böyle olumsuz bir sonuca ulaşacağını varsaymak için ortada bir şey yoktur. Türk milleti de bütün dünya ile birlikte Lozan Konferansının bitmesini sabırsızlıkla bekliyor. Konferans dilenen barışı getirmeyecek olursa, herhâlde bundan dolayı bize hiçbir sorumluluk yüklenemez.

Medeniyet dünyasının unutmaması gereken bir önemli nokta daha vardır. Büyük Millet Meclisi tarafından yönetilmekte olan yeni Türkiye, Osmanlı hükûmetinin yönetimindeki eski Osmanlı İmparatorluğu değildir. Yeni Türkiye, haysiyetini, gücünü anlamış ve hukukunu korumak için varlığını tehlikeye atmaya da hazırdır.

Hâkimiyet-i Millîye, 2 Ocak 1923

Eskişehir'de Halkla Yapılan Konuşma

15 Ocak 1923

Mustafa Kemal'in ordu birliklerini görmek, incelemek, halkla ilişkide bulunmak ve onları kuracağı parti hakkında aydınlatmak amaciyle Batı Anadolu'da yaptığı gezi sırasında saatlerce süren konuşmalardan:

Milletimiz fakir düşmüştür. Memleketimiz harap olmuştur. Bu fakirliğin ve haraplığın çeşitli nedenleri vardır. Bunların en önemlisi iktisadi konularda geriliğimizdir ve bu geriliği doğuran tek sebep de yolsuzluktur. Bugün dünya yollara son derece önem vermiştir. Deniz yolları, kara yolları meydana getirmişlerdir. Hatta Avrupalılar deniz yollarından gelerek bize rekabet bile ediyorlar, nitekim buğday mahsulü memleketimizde çok bol olarak yetiştiği halde, yollarımızın olmaması yüzünden bir taraftan diğer tarafa ulaştıramıyoruz. Dünyanın öbür ucundan meselâ Amerika'dan gelen unları yemeğe mecbur oluyoruz. Yollarımızı yüzyılın çağdaş ilerlemelerinin gerektirdiği ileri duruma ulaştırmak gereklidir. Ancak bu şekilde memlekette hüküm süren fakirlik ve düşkünlüğe çare bulmuş olabiliriz.

Ondan sonra söz, basına getirerek genel bilgisizliğin yok edilmesi için mekteplerin yeterli olmadığını, tahsil yaşından yukarı olanları da düşünmek gerektiğini ve bu görevi de ancak basının yapacağını söylemişlerdir. Memleketimizin düşünceleri ve eğilimlerinin uygarlaşma derecesi hakkında ancak basın aracılığıyla dışarıyı aydınlatmak ve bu şekilde karşımızdaki akımlara ve görüşlere son vermenin mümkün olabileceğini eklemişlerdir. Bunun üzerine İstiklâl Gazetesi sahibi Basri Bey, Sayın Paşanın açıklamalarını ve düşüncelerini doğruladıktan sonra ajansların düzenli olarak gelmediğinden ve basın ile yapılan yayınlara hükümet memurlarının düşmanca baktıklarından şikâyet eyledi. Sayın Paşa, ajansların düzenli olarak genelleştirilmediğinden şimdi haberdâr olduklarını beyan ile bundan sonra ajanslarının her tarafa gönderilmesi için ilgili dairenin dikkatlerini çekeceklerine söz verdiler. Gazetelerdeki yayınlara memurların düşmanca baktıkları keyfiyetine de şu şekilde cevap vermişlerdir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ve onun gerçek siyasetini izleyen taşra memurlarının sizin tanımladığınız anlayışta olmamaları lâzımdır. Gazeteler var olan kanunlar dairesinde hürdür. Ancak bunun dışına çıktıkları zaman takip edilirler. Gazeteler kanunun ve toplum çıkarlarının tersine uygulamalara şahit ve bilgili olurlarsa gerekli yayınlarda bulunmalıdırlar.

Sayın Paşa adalet meselelerine değinerek kanunlarımızın yüzyılın gereklerine uyarak düzenlenmesi ve düzeltilmesi gereğinden söz ettikten sonra uzun bir nutuk söylemişlerdir. Sayın Paşa bu nutkunda Eskişehirlilerin Milli Mücadelemize yaptıkları hizmetlerden övgüyle söz ederek ve Lausanne konferansının iki üç yıllık sorunları değil, üç dört asırlık meseleleri incelemeye ve çözümlemeye çalıştığını, delegelerimizin istiklâl için canını vermeyi göze almış bir milletin temsilcileri olarak haklarımızı savunduklarını ve bunların blöfle veya diğer şekilde aldatılmalarının imkânının olmadığını ve Avrupa devletlerinin eski anlayışları terketmek zorunda bulunduklarını açıklayarak demişlerdir ki:

Bu anlayışın değiştiğine şimdiden hüküm vermek doğru değildir. Bununla beraber bu kararsızlığımız kalıcı olmak şartiyle olumlu bir zemin üzerinde aşama kaydedildiği düşünülebilir. Fakat eski Avrupa anlayışının değiştiğini gösteren kuvvetli delillerin var olmamasına dayanarak bu olumlu gidişin bir ân içinde olumsuz olması da mümkündür. Biz bütün milletçe, hükûmetçe ve meclisçe içten bir şekilde barışa taraftarız. Gerçekten barış hem kendi çıkarımız, hem de dünyanın çıkarı için gereklidir. Bu fikirde olduğumuzu bir çok olaylarla ortaya koyduk. Eğer Avrupa devletleri aleyhimizdeki fikirlerini düzeltir ve bunu fiilen gösterirlerse barışın imzalanmasına hiçbir engel kalmaz. Buna rağmen mutlaka savaşı devam ettirmek isterlerse şimdiye kadar olduğundan daha fazla kuvvetli bulunduğumuza ve daha başarılı sonuçlar kazanacağımıza güvenimiz tamdır.

Ondan sonra bu başarıların temelini yeni şeklimizde aramak lâzım geldiğini bildirerek, geçmişteki günahların, milleti hiçbir zaman temsil etmeyen hükûmet şekil ve tarzlarından ileri geldiğini ve üç senelik mücadelemizde başarının gerçek nedenleri ise hükümet yönetiminin milletin kendi eline almasından ibaret bulunduğunu ispat ile anayasa kanununun bazı önemli maddelerini uzun uzadıya değerlendirmiş ve tahlil etmişlerdir.

İzmir Yollarında; s. 6-9

Arifiye'de Konuşma

16 Ocak 1923

Hoca Harun Efendinin konuşmasına verdikleri cevap:

Lausanne Konferansı'na delegelerimiz gitti. Konferans devam ediyor. İnşallah arzu ettiğimiz sonucu alacağız. Gerçekten düşmanlarımız çok çetindir. Memleketimizi bir sömürge haline getirmeğe uğraşıyorlar. Fakat şimdiki delege heyetimiz, her zaman karşılarına çıkanlar gibi değildir. Sonucu güvenle bekleyelim. Bu konuda hayatımıza kasdetmekte inat edilecek

olursa ordularımız hukukumuzu savunmaya daima hazırdır. Aynı zamanda şimdilik Lausanne Konferansı bizim için ümitsiz bir durumda değildir. Biz barış arzu ediyoruz.

Öncelikle, barışsever olduğumuz için barışı arzu ediyoruz. İkinci olarak, uzayan savaşlar dolayısıyla memleket barışa, düzen ve imara çok muhtaçtır. Fakat barış olmayacak olursa yine mücadeleye devam edecek ve mutlaka memleket için gerekli olan sonucu elde edeceğiz. Bizim mücadelemiz bitmemiştir. Asıl barıştan sonra elbirliğiyle çalışmayı elden bırakmamak lâzımdır. Karşımızdaki düşmanlar böyle çalışıyorlar. Tarihimizle belirlenmiştir ki, şimdiye kadar sonsuz zaferler elde etmişizdir. Tarihimiz birçok parlak zaferler kaydeder. Fakat zaferle beraber her şey bırakılmış ve kazançlarını toplamayı atalarımız göz ardı etmiştir.

Hoca Harun Efendi-kendileri gibi yüksek gayret ve iyi niyet sahibi komutanlar ve önderlerin yönlendirmesiyle halk her türlü fedakârlığa...

Gazi Paşa (devamla) - Gösterdiğiniz güvene teşekkür ederim. Ancak güvenlik ve itimat fiilî eserlere dayandırılmalıdır. Bu devamlı olursa yararlı olur. Körü körüne güvenler çabuk sarsılabilir. Tarihimiz geçmişte sonsuz zaferler kaydettiği için halk herhangi bir askeri harekâtın sonucuna karşı güven gösterebilir. Ancak bu gibi zaferlerin ardından da halk daima gözardı edildiğini görmeğe-geçmiş günlerin öğretileriyle- alışmıştır.

İşte bu bakış açısından elbirliğiyle çalışmak ve halka şimdiye kadar kaçırılan fırsatların, o memleketin karşılaştığı acı sonuçların tek sebebi memleket ve millet işlerinin daima belli bazı kişilerin elinde oyuncak olmasından ve milli hâkimiyetin daima ihmal edilip ve boş bırakılmış bulunmasından ileri geldiğini anlatmalıyız. Millî hâkimiyete karşı gerçekleşecek en küçük bir taarruz ve tecavüzü tam bir kahramanlıkla karşılamak gerektiğine yine elbirliğiyle milleti aydınlatmalı ve uyarmalıyız. Halk milli hâkimiyeti benimsemeli ve memlekette tek hâkim ve etkenin kendisi olduğunu unutmamalıdır. Memleketimiz asıl barıştan sonra faaliyet ve fedakârca gayret ister. Halk üç buçuk, dört seneden beri sonsuz gayret ve fedakârlık ve harcamalarda bulundu. Ancak barıştan sonra birlikte göstereceğimiz faaliyet ve gayretlerdir ki, bu harcamaların kazançlarını toplatacaktır. Memleket ekonomik olarak çok gayrete muhtaçtır. Ekonomimizin düzeltilmesine ve düzenlenmesine vereceğimiz önem derecesinde memlekete bir rahatlık sağlayacağız.

Biz haddimizi bilen kimseleriz. Bitmez arzu sahibi değiliz. Bugün esirlik acıları altında inleyen birçok dindaşlarımız vardır. Bunlar için de; kendi çevrelerinde istiklâllerini kazanmaları ve tam bir bağımsızlık ile memleketlerinin zenginleşmesine ve yükselmesine emek harcamaları en büyük beklentilerimizdendir.

Hâkimiyeti Milliye, 24 Ocak 1923

İstanbul Gazeteleri Temsilcilerine

16 Ocak 1923

İzmit'te, İstanbul Basın temsilcilerine Türkiye'nin o günkü durumu ve hükümetin, memleketin kalkınması için yapmakta olduğu ve yapacağı işler hakkında:

İstanbul'un kıymetli basın ileri gelenleri ile böyle bir görüşme yaptığımdan dolayı özellikle memnun bulunuyorum. Mutluluğumun en önemli nedeni, bence de doğal olarak isteğe değerdir ki, benim ve bütün çalışma arkadaşlarımın iç ve dış durumun nasıl olması gerekeceği düşüncesinde bulunduğumuzu bütün millet ve dünya bir an önce bilsin. Bunu sağlamada bütün basının olduğu gibi, çok önemli olan İstanbul basınının yapacağı hizmetin derecesi kolaylıkla anlaşılır. Yapılan görüşmelerde adı geçmiş üç temel üzerinde çok ayrıntılı ve hatta tartışmalı fikir alışverişi yapıldı. Ve benim arzu ettiğiniz her nokta ve bütün ayrıntılar

üzerindeki açıklamamı dinlediniz, bu suretle haberli olduğunuz konuların birkaç kelime ile özetini yapmak gerekirse denebilir ki:

1.Millet üç buçuk seneden beridir karşı geldiği zorlukların ve fedakarlığın açık ve olumlu sonuçlarını görmekle, takip olunan hareket şeklinin mutlaka mutluluk hedefine ereceğinden emindir. Bugünkü başarıları mutlaka belirlemek ve doğrulatmak için, lüzum gösterilirse, şimdiye kadar olduğundan daha geniş bir karar ve inançla fedakârlığını ve gayretini devam ettirmeye hazırdır. Milletin mutlaka barış veya mutlaka savaş isteği gibi, başlı başına kesin bir ifadesi yoktur. Millet, geleneğinin açık bir ifadesini kullanmaktadır. "Hayırlı olanı isteriz!" hayırlı olan, bizi şimdiye kadar iyilik ve kurtuluşa ulaştıranların hükmedecekleri tarzdır. Milletin bu ifade ile kastettiği Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükümetidir. Bunların düşündüğü mutlaka barışı elde etmektir.

Buna milletin ve memleketin gerek duyduğu kadar bütün medeniyet dünyasının da, kesin ihtiyacı vardır. Bir kere savaş durumunu sürdürmekle öncelikle milli isteği yerine getirememek, ikinci olarak uygarlık dünyasının huzur ve sakinliğine engel olmak gibi sorumlulukları yüklenmek istemiyoruz. Şimdiye kadar olduğu gibi, özellikle bugün bütün içten gayretlerle barışı sağlamak için her türlü önlemlere yönelmektir. Ve bütün kalbini dünyaya açık olarak göstermeyi sağlamaya çalışmaktır. İtilaf devletlerinin bu gerçeği anlamamalarının söz konusu olmadığına inanmaktadırlar. Eğer devletlerin ve milletlerin konferanstaki temsilcileri bu ihtimalin tersine harekete devamda ısrar ederler, insanlık ve medeniyet dünyasının can atarak beklediği barış antlaşmasını sonuçsuz bırakırlar ise, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti buna üzülecektir. Bu insani etkilenme kendisini elbette zayıflatıp tereddüte düşürmez. Üç buçuk seneden beri kazanılması uğrunda yapılmadık fedakârlık kalmayan temel milli haklarını mutlaka elde etmek ve sağlamaktan ibaret olan görevini yine bütün milletin kabiliyetine, kudretine, azmine ve kendisine olan güvenine dayanarak şimdiye kadar olduğundan daha büyük bir faaliyetle yapmaya devam edecektir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin muzaffer orduları yeni zaferler kazanma aşkına ilgisiz değildirler. Fakat bu zafer aşkı milletin kurtuluş ve mutluluğunu sağlama aşkından doğmuştur. İkincisinin doğması, birinciyi olmuş kabul ettirebilir.

2. Hükûmet savaş halinin ve bekleme durumunun devamına rağmen milleti, şimdiden yeni usulümüzde idarenin kefil olduğu gerçek yararlardan faydalandırabilmek için gereği şekliyle çalışmakta, her gün yeni bir girişim yapmakta veya yeni bir girişimin temellerini düşünmektedir. Memleketin en ücra köşelerinde bile halk huzur ve güvenliği o derece sağlanmıştır ki, bunu geçmiş zamanın en sakin bir devresindeki hâl ile karşılaştırmak yersiz olur. Herkes güvenle ve özellikle çok büyük ümitlerle tarlalarında veya sanatları başında faaliyete geçmiş bulunuyor. Ve gayret ve işlerinin kendilerinden zorla alınmayacak kazançlarının yeteceğinden emindirler. İktisat, eğitim işleri, sosyal yardım hizmetleri şimdiden temas edilebilir yeni sonuçlar vermiştir. Ziraat mektepleri var olanlardan başka Bursa'da, Balıkesir'de, İzmir'de, Adana'da, Erzincan'da beş mektebe sahip olmakla artırılmıştır. Savaşın ve inkılâpların faaliyetlerinden alı koyduğu ziraat bankaları yeniden harekete koyulmuş ve birçok şubeler meydana getirerek halkın yardımına koşmaya başlamıştır. Birçok sığınmacı ve göçmen refah ile uygun yerlere gönderilmiş ve yerleştirilmiştir. Bunun daha iyi sağlanması için özel yardım bankaları kurulmak üzeredir. Köylülere önemli sayıda iki buçuk milyon liralık ziraat alet ve araçlar dağıtılmış ve bu konudaki dağıtıma devam edilmektedir. Ayrıca köylülere tarım alet ve araçları vermek ve bunları gerektiğinde tamir etmek için sermayesinin yüzde yetmişine ortak olduğumuz bir şirket ile anlaşılmak üzeredir. Bu çiftçileri çok memnun ederek onlara yarar sağlayacaktır. Bayındırlık girişimleri yakında gerçekleşebilecek ümit veren bir konumdadır. Bunun sonucunda memleketin bütün önemli merkezleri birbirine az zamanda trenle bağlantı kazanacaktır. Önemli mâden hazineleri açılacaktır. Memleketimizin baştan sona kadar harap manzarasını imar etmekten ibaret olan gayenin temel taşları her yerde görenleri çalışmak ve mutlu olmak ihtiyacı içinde bütün halkımız için, işçiler için, geniş ve emin çalışma alanları davetlerini yapmakta gecikmeyecektir. Tüccarlarımız yüzlerinin güleceği günden uzak değildirler. Memleketi

bayındır ve milleti mutlu etmek için düşünülen ve girişilen bütün bu işlerde takip olunacak programın temel noktalarına fiilen yönelinmiş sayılabilir. Bu başlangıcın en ileri şekli, derin araştırmalar ile çizilecektir. Özellikle ekonomik hareketleri dayandıracağımız ilkeleri; her türlü bilgiyle beraber özellikle doğrudan doğruya memleketimiz toprakları koklanarak ve bu topraklarda bizzat çalışan insanların sözleri işitilerek belirlenecektir. Sanayi ve ticaretimiz için de aynı değerlendirme yapılacaktır. Bunun içindir ki, şubatın on beşinde İzmir'de belki beş bin kişinin toplanabileceği bir kongre yapılacaktır. Bu kongre bizzat millete ve bir taraftan da diğer milletlere anlatacaktır ki, yeni Türkiye Devleti temellerini süngü ile değil, süngünün bile dayandığı iktisat bilgisi ile kuracaktır. Yeni Türkiye Devleti savaşçı bir devlet olmayacaktır.

Fakat yeni Türkiye Devleti bir ekonomi devleti olacaktır. Bu devleti en kuvvetli temeller üzerinde çok az zamanda kurmak hususunda Japonlar'dan az yetenekli olmadığını gerçekten ispat edecektir.

Hindistan ile Avrupa arasındaki ekonomi yollarını, Süveyş'ten Boğazlar ve Kafkasya'dan geçen yolları elinde bulundurmakla ancak hayatla ilgili kabiliyetinin korunmuş olacağını sanan eski Osmanlı İmparatorluğu ile bu yolları terketmiş olan ve hayatla ilgili yeteneğini göstermek ve ispat etmek için bu yollara ihtiyacı olmadığını bildiren yeni Türkiye arasındaki farkı, hayat yeteneği olgunlaşma farkını görmek için dünya çok zaman beklemede bırakılmayacaktır.

Bu saydığım ekonomi ve sanayi girişimleri içinde söz ettiğim şirketlerin, milli istiklâl ve hâkimiyetimize saygılı milletlerin güven içinde hükümetimizle ilişkiler kurmaları ve kanunlarımız dairesinde anlaşmaları ile faaliyete geçebileceklerini söylemeye gerek yoktur. Gerçekten memleketimizi az bir zamanda bayındır yapmak için milletimizin yetersiz sermayesi karşısında dışarının sermayesinden araçlarından, bilgisinden yararlanmak gerçek çıkarlarımız gereğindendir. Hükümetimiz, açıklanmasına gerek olmayan vazgeçilmez ilkelerine saygı gösterecek olan her devlet ve millete karşı bu konuda güven ve samimiyetle yaklaşacaktır.

3. İçinde bulunduğumuz durumda çok kuvvetli olduğumuzu ortaya koyan ve gelecek girişimlerimizde mutlaka başarılı olacağımızı bize inandıran ve durumlar, milletin inkılâp ve mücadele ile kurmuş olduğu bugünkü hükümetimizin şekli yapısı ve içeriğidir. Hükümetimiz, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, millidir; tamamiyle maddidir; gerçekçidir sevgi doludur. Hayal edilen ülküler arkasında, o ülkülere ulaşmak için değil, fakat ulaşmak hülyâsıyla milleti kayalara çarparak, bataklıklara batırarak en sonunda kurban ederek yok etmek gibi cinayetten sakınan bir hükümettir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bütün programlarının ilkesi şu iki esastır:

Tam Bağımsızlık, kayıtsız ve şartsız millî egemenlik.

Birinci ilkesinin ifadesi "Misak-ı Milli"dir. İkinci ve hayatî olan ilkesinin açıklaması "Anayasa Kanunu"dur. Millet, Misak-ı Millinin anlamını seçkin evlâtlarından oluşturduğu kahraman ordulariyle fiilen elde etmiştir. Bunun usulen ve siyaseten ifade bile olunacağına şüphe yoktur. "Anayasa"nın gerçek ruhu ise bu kanunun kitaplara geçmesinden önce milletin beyninde ve vicdanında toplanmış olmasiyle ve ancak bunun ifadesi olmak üzere kurduğu meclise verdiği asıl görev ile ortaya konmuştur. Senelerden beri hükümlerini fiilen uygulamakta olmasiyle ve en sonunda kanun şeklinde dünyaya açıklamasıyla gerçekleşmiştir. Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Ve gerçek milli istek ve iradeyi uygular ve ancak bununla millet alın yazısına sahip olur. Tarihi olaylarımız ve tecrübelerimiz bize milletin koyun sürüsü halinde olduğu görüşünün, keyfin, arzu ve hırsların ve hiçbir şekilde karşılanmayan çıkarların elde edilmesine sürüklemekle milletin yok olmasına neden olan içeriğe dönüşen idare şekillerinin artık memleketimizde uygulamasının kalmadığını göstermiştir. Millet; hâkimiyetini değil, hâkimiyetin bir zerresini bile bir başkasına terk etmenin neden olabileceği felâketin, yok olmanın, hüsranın acısını her an kalbinde ve vicdanında duymaktadır. Zaten iradenin ve hâkimiyetin ayrılamaz ve bölünemez olduğunu ilmen ve gerçekten düşündükten sonra böyle bir görüşün uygulamasına kalkışmak ancak göreceli ve yapay bir işe girişmekten başka bir şekilde yorumlanamaz. Millet ve memleketimiz için ise bu

mecburiyet atlatılmıştır. Milleti hâkimiyetinden mahrum eden engel, milletin coşması ve tamamıyla taşması ile biraz zor ve fakat sonuç olarak başarılı şekilde ortadan kaldırılmıştır. Yok olanın diriltilmesine kalkışmak ise elbette olmayacağı olur görme düşüncesine sapmada inat olur. Bu, dikbaşlıların, ki milletin başarısızlığına bilerek veya bilmeyerek neden oluyorlar, gerçek pişmanlığına ve üzüntü verici bir başarısızlığa neden olmaktan başka bir sonuç vermez.

Artık millete karşı namusluca, kesin gerçeği ilân edenler çoktur. Milletimiz ise gerçekleri iyi anlamaya ve gereklerini uygulamaya çok uygun ve yeteneklidir. Bu anlayışlılığı ispat için yakın tarihin bile verebileceği örnekler çoktur. Felâketini anlayan milletimiz ne şeyhülislâmların dinin gereğidir diye irticaya davet eden fetvalarını ve ne de halife ve padişahın camilerden çalınan ayetler ve peygambere ait hadisler ile süslenmiş ve birleşmiş sancakları başlarında taşıyan hilâfet ordularına değer vermemiştir. Milli mücadeleye devamın hiçbir şey elde edilemedikten başka büsbütün yok olma sebebi olacağını söylemelerine de önem vermemiştir. Babıâli ileri gelenlerinin dikkatsiz ve bilgisiz çalışmalarına ve en sonunda halifenin, padişahın bildirilerini uçaklarla savaşan ordumuz saflarına atan ve halife adına hareket ettiğini söyleyen Yunan ordusunun aldatışlarına zerre kadar dikkat göstermedi ve göstermeyecektir. Özellikle bundan sonra kesinlikle göstermeyecektir. Çünkü bu millet yüzyıllardan beri bu gibi gericilerin, bilgisizlerin yalancıların, çıkarcıların, serserilerin sözlerine inanmak saflığını gösterdiğinden dolayıdır ki, bugün çamurdan ve sazdan harabelerde oturmaya mahkûm, çıplak ayakları ile ve çıplak vücutları ile çamurların, karların, yağmurların acımasız şamarları altında yeniden aklını başına toplamak zorunda kalmıştır.

4. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve hükûmeti, memleketin bütün vicdanlı ve namuslu aydınları millete ve memlekete karşı, öncelikle bu millet ve memleketin birer evlâdı olmak bakımından, ikinci olarak üyesi oldukları toplumun medeniyet dünyasında değerini ve derecesini yükselttikçe bunun kendileri için ne derece şeref ve mutluluk sebebi olacağını düşünmektedirler. Bu düşüncesiyle kendilerine yönelen görevin memleketi ve milleti medeniyetin ve insanlık gereklerinin mecbur kıldığı olgunlaşma derecesine getirmek için bütün varlıkları ile her türlü çalışma kollarında en doğru yolları aramak, bulmak ve bunun en doğru olduğunu millete anlatarak, bunun üzerinde hızlı ve geniş adımlarla yürümeyi ve bütün milleti yürütmeyi sağlamaktır. Bunda başarının gerektirdiği nitelikleri düşünürsek, bu niteliklerin var olanlarından yararlanmak ve var olmayanlarını elde etmeye çalışmak konusundaki gayretin ne kadar geniş ve ne kadar ciddi olduğunu değerlendiririz. Millî hedef belli olmuştur. Ona ulaştıracak yolları bulmak zor değildir, önemli olan, çetin olan, o yollar üzerinde çalışmaktır. Denebilir ki, hiçbir şeye muhtaç değiliz, yalnız tek bir şeye çok ihtiyacımız vardır; çalışkan olmak. Sosyal hastalıklarımızı araştırırsak temel olarak bundan başka, bundan önemli bir hastalık bulamayız, hastalık budur. O halde ilk işimiz bu hastalığı esaslı şekilde tedavi etmektir. Milleti çalışkan yapmaktır. Servet ve onun tabii sonucu olan rahatlık ve mutluluk yalnız ve ancak çalışkanların hakkıdır.

5. Eksiksiz bizim milletimizin fertleri çalışmaya isteklidir. Fakat harcanılan çalışmadan yararlanmanın büyüklüğü, emekte uygulanan yönteme uygundur. Öncelikle yöntemlerimizi en çok kazanç verecek medeni şekilde belirlemeliyiz. Bir de ayrı ayrı olan çalışmaların sonuçları, çalışmanın birlikte vereceği sonuçtan çok aşağıdır. Bunun için milletin sosyal ihtiyaçlarını doyuracak ve geçmişteki zararlarını giderebilecek en uygun programı belirlemek zorundayız. Program, bütün milletçe uygulanmalıdır. Bu ancak siyasî bir kuruluş ile olabilir.

İşte bu gerçeğin gereği ve zorlamasıyladır ki, bütün sınıfları birbirinden ayrılamaz olan, çünkü çıkarları da birbiriyle zıt olmayan halkımızın ortak yararlarını ve mutluluğunu sağlamak için “Halk Fırkası” adı altında bir parti kurulması düşünülmektedir. Fakat millî amaçlardan fazla, şahsi çıkarlar ilkesine dayanan siyasî kuruluşlardan ve onların aldatmalarından, çarpışmalarından doğmuş olan şekillerin şimdi cezasını çekmekte olan milleti aynı sonuçsuz uğraşılara sevk etmek kadar büyük günah yoktur.

Bu ifade ile belirtilmek istenilen şudur ki, ismi parti olan halk kuruluşundan amaç, millet evlâdının bir kısmının halk sınıflarından bazılarının, diğer evlat ve sınıfların zararına

çıkarlarını sağlamak değildir. Belki birbirinden ayrı olmayıp halk adı altında bulunan bütün milleti ortak ve birleşik bir şekilde gerçek rahatlığa ulaştırmak için harekete geçirmektir. Yapılması gereken çalışmanın şekil ve derecesi, doğal durumunu bulmuş herhangi bir milletin güven ve huzur içinde izlediği şekilden ve dereceden başkadır. Çok fazladır. Çünkü millet ve memleketimiz bütün dünyada hayret verici zaferlerinden sonra bile güven ve huzur içinde kendini görememek talihsizliğine mahkûmdur. Geçmiş, karanlık ve uğursuz geçmiş, millete ancak böyle bir miras bırakmıştır.

6. Mondros mütareke hükümlerinin haksız ve adaletsiz bir şekilde fiilen bozulmuş olmasından, bütün memleket için çok felâketler doğmuştur. Bu felâketlerin en kötüsüne sahne olan yerlerden biri de İstanbul'dur. İstanbul, yalnız yabancıların saldırısına, baskısına, hor görmesine göğüs germemiştir. İstanbul aynı zamanda yüzyıllardan beri milletin başında taşıdığı bir hükümdarın ve onun araçlarının bile verdiği acılarla ağlamıştır. İstanbul, baskıyı, saldırıyı her yerden daha çabuk ve daha derin bir titizlikle duyabilecek özel duruma sahiptir. Gerçekten bu beldede milyona yakın İslâm unsuru vardır. Bu beldede büyük imparatorlukları idare için kurulmuş geniş makinelerin binlerce hizmetçileri vardır. Bu beldede bütün memleket için, memleketin her tarafında çalışmış ve görevini tamamladıktan sonra dinlenmeye geçmiş olduğunu zanneden, binlerce emekli ve yine binlerce dul ve yetim vardır. Bütün bu saydığımız insanlar hayatınlarını devam ettirmek için üzücü bir görüntünün şahidi bulunuyorlar. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükûmeti kurulduğu günden İstanbul idaresine el koyduğu güne kadar bu üzüntülü durumun daima çarpıntılarını duymuştur. Bugün ki, bu belde ile ve orada yaşayanlarla görüşmüş, elbette senelerden beri kalbini yakan bu acı ve üzüntü verici duruma çare bulucu olmayı en önemli görevlerinden sayar ve bu görevini yapmakla şüphesiz mutlu olacaktır. Ancak en iyi önlemi bulmak ve onu içinde bulunan şartları göz önüne alarak faydalı ve derhal mutluluk veren eserlerini gösterebilecek şekilde uygulamanın bir günde ve bir ayda olabileceğini iddia etmek elbette mantıklı olamaz. Böyle bir gösterişçilerin, görüntüyü kurtarmayı siyaset sananların, göz boyamak için alabilecekleri geçici önlemlerin iş bittikten sonra kıymetsizliği meydana çıkacak uygulamalardır. Sabır ile güvenmek gerekir ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti İstanbul'u ve İstanbul'da yaşayanların hepsini lâyık olduğu şekilde düşünmektedir ve bu insanların bugününü ve geleceğini sağlamak için en olumlu önlemleri alacaktır.

İstanbul'un bizzat Türk ve İslâm olan unsurların gönlünde yaşattığı şehir olarak kalması doğal olduğu kadar, o insanların hayatını, rahatlığını sağlayacak vesileleri düşünmek ve uygulamak da gereklidir. Bütün memleketimizin her çalışma şubesindeki memur ihtiyacı düşünülürse İstanbul'da var olan memurlarımızın geleceğe dair hiçbir endişeye düşmelerine yer yoktur. Yeniden uzman memur yetiştirmenin kolay bir şey olmadığını açıklamaya gerek yoktur. Elbette var olan memurlarımız gereği gibi görevlendirilecek ve geçmişte olduğundan daha uygun ve daha rahat şartlar içerisinde çalışma ile yeni Türkiye'yi sağlamlaştıracaklardır. Milletimiz ve milletin fertlerinden olmakla beraber milletin hizmetçisi olan memurlarımız, subaylarımız, daima millet ve vatan sevgisiyle ve büyük bir ruh ve soy temizliği ile donanmışlardır. Bu kadar temiz olan milletin fertlerinden bazılarının gereğinden fazla sâf olmaktan başka bir kusur göstermemiş olanlarına karşı görevimiz onları şunun ve bunun kötü idaresi devrinde tesadüfen bulunmuş olmakla sanık yerinde bulundurmak değildir. Belki onları kötü yönetip yönlendirenlerin bir daha aynı devri canlandırmalarına engel olmak gerektiğini içten bir biçimde anlatmak görevimiz olmalıdır.

Vakit Gazetesi; 20.1.1923.

İzmit'te Halk ile Konuşma

18 Ocak 1923

Batı Anadolu seyahati sırasında:

Ölmüş zannedilen milletimiz yeniden bunca hayat kabiliyetini göstererek kadınlarıyla, çocuklarıyla el ele vererek dünyada var olduğunu ispat eden harikalar göstermiş ve bunun kesin sonucu olarak; Lozan konferansına davet olunmuştur. Lozan'da henüz olumlu bir sonuç yoktur. Fakat bu sonuçları kazanmak için çalışılıyor. Millet, Misak-ı Millî'nin gerçek anlamını, kuvveti ve süngüsüyle maddi olarak elde etmiştir. Şimdi Lozan'da yapılacak şey maddi olarak elde edilen bu sonucu, usulen ve resmen belirletmek ve onaylatmaktan ibarettir. Bu sonuç er geç elde edilecektir. Çünkü hukukumuz son derece kanunî ve açıktır. Bunu elde etmek için kuvvetimiz vardır ki, o da anlayıp gerçekten elimizde bulundurduğumuz ve bulunduracağımızı fiilen kanıtladığımız milli hâkimiyetimizdir. Milli hâkimiyetimiz için tehlike var mıdır? dediler. Buna cevap olarak kesin bir biçimde derim ki, hayır, hayır, hayır! Milli hâkimiyetimiz için tehlike yoktur ve olamaz. Çünkü milletimiz, yüzyılların çok acı darbelerinden ve felâketlerinden uyanmıştır. Bunu eski geriliğe götürmenin maddi imkânı kalmamıştır.

Ondan sonra hilâfet makamının huzura konulmasıyla bağımsız yeni Türkiye devletinin ve onu idare eden Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti yerleşik kurallarının ters olup olmadığı hakkındaki soruya cevap verdikten sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin İslâm şeriatı hükümlerinden ibaret olan toplanma, adalet ve kanuna itaat ilkesine uygun olarak kurulduğunu ve Türkiye devleti için hilâfetin söz konusu olmayıp ancak bu zan, İslâm âlemi göz önüne alındığı zaman geleceğini, çünkü hilâfet makamının yalnız Türk'e değil yüce İslâm Alemine ait bulunduğunu bildirerek demişlerdir ki:

- Türkiye Büyük Millet Meclisi, Halifenin değildir ve olamaz. Türkiye Büyük Millet Meclisi yalnız ve yalnız milletindir. Milletin seçtiği vekillerden oluşur. Bu meclis yalnız ve yalnız milletin emrine itaat etmek zorundadır. İsmi ve makamı ne olursa olsun millet, bu hakkını bir kişiye veremez.

Bu İslâm âleminin bugün esaret durumunda bulunmasına dayanarak hilâfet meselesini çözecek seviyeye ulaşıncaya kadar, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hilâfet makamını bir ümit noktası olarak koruyacağını açıkladıktan sonra demişlerdir ki:

Hilâfet makamını bu şekilde tanıdıktan sonra, bu makamı Türkiye milletinin hâkimiyetini bozacak bir makam diye kabul etmek doğru değildir. Bugün halife olan yüce şahsın bizim ile beraber aynı gerçekleri gördüğünü sanırım. Ancak bir sakınca doğarsa bunu yalnız bu makama bağlamak gerekmez. Bunu yapmak için ilk önce, düşüncelerini şeriat elbisesine, kılığına sokan bazı cahiller, çıkarcılar, ve dalkavuklar ortaya çıkabilir. Bunların yapacağı etkileri ve içeriğini önceden tanıyıp ona göre hazırlanmak her ferdin ve milletin görevidir. Şurasını açıkça söylemek gerekir ki, bu milletin üç buçuk seneye sığdırdığı dava çok büyüktür. Bunu sindirmek için kuvvetli akıl ve hafıza gerekir. Fransızlar büyük ihtilali geri döndürmek için, tam bir asır çalışmışlardır. Hayat felsefesinin garip bir görünümüdür ki, her yararlı ve yeni şeye karşı mutlaka bir kuvvet çıkar. Buna bizim lisanımızda (irtica) derler. İşte bu irticanın yok edilmesi için gereken önlemleri önceden almış olmak gerekir. Bütün millet emin ve rahat olsun ki, inkılâbı yapanlar bu gibi olumsuz kuvvetleri çıktığı noktalarda yok edecek güç, yetenek ve önlemlere sahiptirler. Kesinlikle tekrar ederim ki, milletin hâkimiyeti sonsuzdur. Dinen, ilmen, fennen, kanunen, olaylara göre, sonsuz bulunan bu hâkimiyeti bozacak ve zarara uğratacak ne bu memleketin içinde, ne de dışında kuvvet yoktur ve olamaz. Bütün İslâm âleminin gerçek kurtuluşuna kadar iyi korunmasını üstlenmiş olduğumuz hilâfet makamının varlığı, Türkiye devletinin ne istiklâli, ne idaresi ve ne de hâkimiyeti ile zıtlık oluşturmaz. Bu makam ve bu makamda oturan yüce şahsın varlığının, karıştırma olmadıkça sakınca doğurduğu kabul edilemez. Fakat şurası kesinlikle belli

olmalıdır ki, herhangi bir makam ve şahıs tarafından bir sakınca doğrulduğu gün, orada görüşler biter, hareket ve uygulama başlar.

Sayın Paşa bundan sonra iktisat, ziraat konularında ileride izlenecek hareket yolunu çok uzun açıklamışlar ve şimdiye kadar milletimizi fakir düşüren nedenleri birer birer sayarak, gerek meclisçe, gerek bütün millet fertlerince bunların temizlenmesi çarelerinin araştırılması gerektiğini beyan ve Almanya'nın iki misli büyük olan Anadolu'da daima süren harpler ve kötü idareler yüzünden dikkate değer bir biçimde azalan nüfusun artırılması için milleti refaha, memleketi uygarlığa ulaştırmaya çalışmak gerektiğini ve barışın imzasından sonra bütün güç ve kabiliyetimizi bir noktada toplamak zorunda bulunduğumuzu ortaya koymuşlardır. Eğitim, adliye ve genel sağlık meselelerinde bağımsız olarak takibi gereken yol ve hareketi ayrıntılarıyla açıklamışlardır.

Ondan sonra Halk Fırkası hakkında sorulan soruya verdikleri cevapta, şimdiye kadar bazı girişimcilerin yapamadıkları ve yapamayacakları bazı kapalı sözler ile programlar meydana getirdiklerini, halbuki bunların memlekete hiçbir yararı dokunmadığını söylemekle Halk Fırkası programının bütün milli fertlerin düşüncelerinin ve isteklerinin sonucu olacak ve uygulanabilecek bir biçimde düzenlenmesi gerektiğini ve işte bu makamda Halk Fırkası hakkında bütün milletin düşüncelerine başvurduklarını bildirerek demişlerdir ki:

Öyle bir partinin temel ruhu tam bağımsızlık ve kayıtsız şartsız milli hâkimiyettir. Bu milletin alın yazısını ellerine bırakacağımız insanlardan oluşmuş meclis ve onun hükümetinin dikkatle izleyeceği, fakat hiçbir taraftan milletin istiklâline ve hâkimiyetine göz dikilmemesinden ve bu istiklâl ve hâkimiyete dikilecek gözleri çıkarmaktan ibaret bulunacaktır.

Sayın Paşa sonra vatana ihanette bulunanların, genel affı ilke olarak kabul edilse bile, kesinlikle af edilemeyeceklerini söylemişlerdir. Avrupa'da eğitim gören gençlerin uzman oldukları dallarda verimli bir şekilde hizmetlerinden yararlanılacağını söyledikten sonra yedek subaylarının barıştan sonra refaha kavuşturulmalarını göz önüne alıp almadıkları hakkındaki soruya da şu cevapta bulunmuşlardır:

Yedek subay demek, milletin aydın sınıfına aldığı vatan evlâdı demektir. Fakat vatan evlâdı irfan nuruyla yaptığı görevden başka, orduya girerek düşman kurşununa göğüs gererek vatan görevini fiili olarak da yapmıştır. Temelde bilgi ve anlayış sahibi olduklarından dolayı kendilerine millet muhtaçtır. Orduda, savaş meydanlarında ölüm ile mücadele yapmış, tecrübe görmüş, cesaretine güzellik vermiş olan bu gençleri millet rahatlatmayı bir görev bilir. Gerek yedek subayları ve gerekse tarihin ordumuzda şeref ve şan ile söz edeceği subaylarımız emin, rahat olmalıdırlar ki millet kendilerine son derece parlak bir gelecek hazırlıyor.

İzmir Yollarında, s.27-28.

Bursa'da Şark Sinemasında Halkla Konuşma

22 Ocak 1923

Batı Anadolu seyahati sırasında:

Bir gün buralardan gelen haber, vekillerimizden oluşmuş Büyük Millet Meclisi'nde heyecanlı feryatlar, acılar meydana getirmişti. Kürsüye çıkan bütün hatipler, bu cennet gibi belde için ağlamışlar ve herkesi ağlatmışlardı. Yazık ki benim de arkadaşların gösterdikleri üzüntüye maddi olarak katılmam mümkün değildi. Tersine onları teselli etmek onlara dayanıklılık vermek göreviyle yükümlüydüm. O günkü konuşmalar sırasında demiştim ki: "Bursa anavatanın kıymetli bir parçasıdır. Ayrılması geçicidir, mutlaka geri alınacaktır". Gerçekten ordumuz düşmanları ciddi bir yenilgiye uğratmak için zamana muhtaçtı. O zamana kadar Bursa'dan bir fedakârlık istemek mecburiyeti vardı.

İşte bu suretle Bursalılar uzun zaman haksızlıklara göğüs gerdiler. Sabır ve dayanıklılık gösterdiler. Sonunda ordumuz gereken kuvvet ve gücü kazandı. Geldi ve kardeşlerini kurtardı.

Çok fazla alkışlanan bu girişten sonra, Sayın Paşa, Bursa'nın tarihi ve şimdiki önemiyle sonsuz servet kaynağından, başlıca dünyaca meşhur olan kaplıcalarından, ipekçilik, halıcılık, arabacılık ve diğer sanatlarından söz etmişler ve bunları ilkel durumunda bırakmakla memleketin pekçok zarara uğradığını ve servet kaynağından şimdiye kadar hakkıyla yararlanmayan halkın bundan sonra her konuda faaliyet göstermesi gerektiğini bildirmişlerdir. Ondan sonra konuşmalarını dertleşme biçiminde yapmayı uygun görerek huzurunda olanların ne gibi konularda tereddüde düştüklerini ve kendilerinden, hangi meseleyi öğrenmek istediklerini sormuşlardır. Bunun üzerine birçok kişi çeşitli yerlere ait yirmiyi aşkın soruları söyledikten sonra sırasiyle cevaplarını vermişlerdir.

Anıtlara ait olan birinci soruya cevap olarak Sayın Paşa demişlerdir ki:

Anıtlardan söz eden arkadaşlarımızın amacı heykel olsa gerektir. Dünyada medenî, ileri ve olgun olmak isteyen herhangi bir millet mutlaka heykel yapacak ve heykeltraş yetiştirecektir. Anıtların şuraya buraya tarih hatıraları olarak dikmenin dine aykırı olduğunu ileri sürenler, şeriat hükümlerini hakkıyla incelememiş ve araştırmamış olanlardır. Cenabı Peygamber'in İslâm dinini kurmasından bu âna kadar bin üçyüz bu kadar yıl geçmiştir. Hazreti Peygamberin kutsal emirleri bildirmesi sırasında kendilerine seslenilenlerin kalp ve vicdanında putlar vardı. Bu insanları Hak yoluna davet için öncelikle o taş parçalarını atmak ve bunları ceplerinden ve kalplerinden çıkarmak zorunda idi. İslâm gerçekleri tamamiyle anlaşıldıktan ve meydana gelen vicdan inancını kuvvetli olaylar ile de sağlamlaştırdıktan sonra birtakım aydın insanların böyle taş parçalarına tapınmasını var saymak, İslâm âlemini hor görmek demektir. Aydın ve dindar olan milletimiz ilerlemenin sebeplerinden biri olan heykeltraşlığı önemli derecede ilerletecek ve memleketimizin her köşesi atalarımızın ve bundan sonUa yetişecek evlâtlarımızın hatıralarını güzel heykellerle dünyaya ilân edecektir. Bu işe çoktan başlanmıştır. Örneğin Sivas'dan Erzurum'a giderken yol üzerinde güzel bir heykele rastlarsınız. Sonra Mısırlılar İslâm değil midir? İslâmlık, yalnız Türkiye ve Anadolu halkına mı aittir. Seyahat edenler pek iyi bilirler ki, Mısır'da birçok büyük adamın heykelleri vardır. Milletimizin din ve dil gibi kuvvetli iki erdemi vardır. Bu erdemleri hiçbir kuvvet, milletimizin kalp ve vicdanından çekip alamamıştır ve alamaz. İnsanlar olgun olmak için bazı şeylere muhtaçtır. Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki fennin gerektirdiği şeyleri yapmaz; kabul etmeli ki o milletin ilerleme yolunda yeri yoktur. Halbuki bizim milletimiz, gerçek özellikleriyle medenî ve ileri olmaya lâyıktır ve olacaktır.

Ondan sonra yabancı sermayesinin memleketimize girmesiyle halkımızın bundan zarar görüp görmeyeceği hakkındaki soruya geçerek memleketin genel durumunu ortaya koymuşlar ve memleketimizin yolları olmadığını, şehirlerin harap, köylerin perişan bir halde bulunduğunu; limanlarımızın, fabrikalarımızın var olmadığını, madenlerimizi-işletmediğimizi ve işletecek halde bulunmadığımızı söylemek ile –bunlardan hakkıyla yararlanmak için, pek çok önlemleri almak zorunda olduğumuzu ve bu yüzden yabancı sermayesinin de zararlı olmayacak bir şekilde memleketimize girmesine izin vermek gerekeceğini söylemişlerdir. Ancak yabancı sermayesinin girdiği yerlerde verdiği zararları çok uzun izah ve özellikle Hindistan Türk ve İslâm İmparatorluğu'nun bir İngiliz arazi şirketine verilen ayrıcalıklar sonucunda sönmüş olduğunu açıklamışlardır.

Ardından ziraatin ilerlemesi için ne gibi önlemler alındığı sorusuna cevap olarak:

Halkımızın çoğunluğu çiftçidir ve çobandır ve bu memleketin çok kuvvetli olmasının nedeni de halkımızın çiftçi ve çoban olmasıdır. Halbuki şimdiye kadar bir çok sebeplerin etkisiyle ne çiftçiliğini ve ne de çobanlığını yapabilmiştir.

Dedikten sonra çiftçilere tohumluk ve aletler hazırlamak için iki buçuk milyon lira ayrıldığını söylemekle; şimdiye kadar uygulanan siyasetlerin memleket halkını kendi işini düşünmekten ve görmekten engellediğini ve bundan sonra şahsi siyasetler yerine devlet ve

millet siyaseti izleneceğini ve azalan insan kuvveti açığının kapatılması için makinelerden yararlanılacağını açıklamışlardır.

Ondan sonra Avrupa'nın genel durumuyla barış konusuna değinerek Avrupa devletlerinin genel durumlarından ve Türkiye'nin dünya siyasetindeki yerinden söz etmişlerdir. Barış hakkında demişlerdir ki:

Gerçek durumda barış bizim için ne kadar yararlı ise, kendisinden söz ettiklerimiz için de o kadar yarırlı ve gereklidir. Çünkü bundan sonra memleketimizin imarı ve yükseltilmesi için çalışmak istiyoruz. Onlar da bunun gerektiğini anlarlar. Ancak onlar bizim geleceğimize kararsızlıkla bakarak yaptığımız inkılâbın köklü bir inkılâp olmadığını ve günün birinde mutlaka devrileceğimizi zannetmişlerdi. İşte bu hayal, barışı şimdiye kadar uzaklaştırmıştır. Fakat hamdolsun, milletimizin ve meclisimizin gösterdiği birlik ve Lozan'da bulunan delege heyetimizin davamızı savunma konusunda gösterdiği iktidar ve akıl, ileri görüş düşmanlarımızın bu defa hayallere sapmalarını önleyecektir.

Ondan sonra barış konferansında şimdiye kadar görüşülen sorunlar hakkında açıklama yapmışlar ve azınlıklar konusuna değinerek değiş tokuşun İstanbul hariç olmak üzere temelde kabul edildiğini ve patrikhanenin siyasi konular ile uğraşmamak üzere İstanbul'da kalabileceğini, bu şart aksine hareketi görüldüğünde derhal sınır dışına çıkarılabileceğini söyledikten sonra demişlerdir ki:

Karşımızdakilerin şimdiye kadar gösterdikleri anlayış eskisine oranla daha düzelmiş gibi görünüyor. Milletimiz bir an önce barışa kavuşmak istiyor. Milletten ihlam alan bütün vekillerimiz ve ileri gelenlerimiz de aynı fikirde bulunuyor. Fakat buna rağmen savaş durumunun barışa dönüşmemesi bir olup bitti olur ve yeniden savaş başlarsa bunun sorumlusu Türk halkı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükûmeti değil, bizi yok etmek için kafalarından suikasti çıkarmayanlar olacaktır.

Ondan sonra Ermeni, Asuri ve Geldaniler adına hareket ettiklerini ileri sürenler tarafından ortaya atılan milli yurt meselesini söz konusu ederek bunun tarafımızdan dikkate bile alınmayacağını ve Musevilerin memleketimizde gerçek bir vatandaş gibi yaşadıklarını ve bundan sonra da aynı güven ve rahatlıkla yaşayabileceklerini söylemişlerdir.

Ardından halkın bir noktadan aydınlanması ve uyarılması hakkındaki soruya geçerek demişlerdir ki:

Milletimiz, üç buçuk senelik bir zamana sıkıştırılamayacak çok büyük bir inkılâbı yapmıştır. Gerçekten asırlardan beri uymaya alıştığımız bir idare şeklinin dışına çıkarak dünyada eşi bulunmayan bir devlet kurduk. Fakat bu yenilenmenin mutlaka ters bir hareketi gerektirdiğini hatırımızdan çıkarmamak gerekir.

Bu harekete özel deyimiyle "irtica" derler. Yaptığımız işler ve aldığımız sonuçlara göre bu gibi gerilemeler her zaman beklenilebilir. Kan ile yapılan inkılâplar daha sağlam olur, kansız inkılâp sonsuzlaştırılamaz. Fakat biz, bu inkılâba ulaşmak için gereği kadar kan döktük. Bu kanlarımız, yalnız savaş meydanlarında değil, aynı zamanda memleketin içinde de döküldü. Biliyorsunuz ki Hendek'te, Bolu'da, Konya'da, Yozgat'ta ve diğer memleketlerimizde birçok isyanlar meydana geldi. Ve bunların hepsi bastırıldı. Gönül isterdi ki, bu dökülen kanlar yeterli gelsin ve bundan sonra kan dökülmesin. Mutlu inkılâbımızın karşısında fikir ve duygu taşıyanları aydınlatmak ve uyarmak aydınlara düşen milli görevlerinin en önemlisi ve en birincisidir.

Ondan sonra aydınlatma ve uyarmanın başlı başına göz önüne alınmaya değer bir mesele olduğunu, fakat var olan devlet teşkilâtı içinde özellikle aydınlatma ve uyarma ile uğraşan bir bakanlık olmadığı ve bu görevin bugün Basın Genel Müdürlüğü tarafından yapılmakta olduğunu ve düşünceleri aydınlatmak için gazetelere, kitaplara ihtiyaç olduğunu açıklamışlardır.

Ardından Balkan hükümetlerinin şimdiki durumlarına değinerek Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk ve Romanya hükümetlerini halen meşgul eden durumlarından söz etmişler ve Yugoslavya hakkında şu sözleri söylemişlerdir:

Yugoslavya, Balkanlarda kuvvetli bir hükümet olmuştur. Sırpların böyle bir devlet kurmaya hakları vardır. Bunu da fiilen ispat etmişlerdir. Bilinir ki, Avusturya ve Macaristan, Sırbistan'a saldıran ve Sırp nüfusuna denk olan ordularını Sırbistan'a gönderdi. O büyük ordular karşısında bu küçük kavim mertçe bir durum aldı, çarpıştı ve kudret ve kuvvetinin denk olduğu noktalarda düşmanlarını daima yendi ve rezil etti. Dayanılamaz olan düşman saldırısı karşısında kademe kademe çekilerek bütün vatanı düşman işgaline terketmek zorunda kaldı. Sırp milletinin evlâtlarından oluşmuş olan bu ordu ve milletin kaderini yöneten ileri gelenler bundan kesinlikle ümitsiz olmadı ve ellerinde hiçbir dayanak kalmadığı halde "Mutlaka namuslu bir millet olacağız" dediler. İşte bu kararlılığın sonucunda, bugün eski Sırbistan yerine büyük bir Yugoslavya hükümeti kurulmuş oldu.

Sayın Paşa ondan sonra millî inkılâbımızın temellerine ait olan soruya geçerek, Osmanlı İmparatorluğu ile yeni Türkiye devleti arasında bir karşılaştırma yapmışlar, birincisinde görülen zaaf ve aczi ve ikincisindeki kudreti açma ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin mutlakiyet, meşrutiyet ve Cumhuriyet şekillerinden hiçbirine benzemediğini ve bunların üstünde olduğunu ispat ile Teşkilât-ı Esasiye'nin talebe, asker, genç, ihtiyar her millet ferdi tarafından Kur'an bilgileri gibi ezberlenmek gerektiğini söylemişlerdir.

Ondan sonra hilâfet meselesine temas ederek hilâfetin yalnız Türkiye halkına değil, bütün İslâm âlemine ait olması sebebiyle bu makam hakkında bir karar vermek Türk milletinin yetkisi dışında bulunduğunu, hilâfet makamının bir bağlantı noktası olarak saklı bulundurulduğunu, ve bu makama Türkiye'nin milli hâkimiyetini sınırlamak anlamında hiçbir yetkinin verilemeyeceğini ve halifenin de aynı fikir ve kanaati doğru bulduklarını zannettiklerini bildirmişlerdir.

Ondan sonra Halk Fırkası hakkında açıklama yapmışlar ve memleketin her konuda geri kaldığını, buna birleşik bir çare bulmak gerektiğini ve bu amaçla herkesin fikrine danıştıklarını, bilgi sahipleri tarafından gönderilecek değerlendirmeler araştırıldıktan sonra uygulanabilir bir parti programı meydana getirileceğini ve şimdiye kadar elde edilen sonuçları korumak için milletle beraber çalışmaktan vazgeçmeyeceğini söyleyerek sözlerine şu şekilde son vermişlerdir:

Milletimizi şimdiye kadar söylediğim sözlerle ve hareketlerimle aldatmamış olmakla gururluyum. "Yapacağım.Yapacağız.Yapabiliriz" dediğim zaman onların gerçekten yapılabileceğine inanmıştım. Nitekim Sakarya Savaşı başlamadan önce "Düşmanı memleketimiz içinde boğacağız" demiştim. Bana bazı önemli kabul edilen yerlerden başvurular olmuş ve "Milleti boş yere kırdırmayınız" demişler: Romenlerden, Bulgarlardan, Yunanlılardan söz ederek kurtuluşumuzu geleceğe bırakmanın uygun olacağını söylemişlerdi. Fakat milletin yeteneğini, kararlılığını, imanını göz önüne alarak onlara "Hayır yapacağız!" demiştim. Şimdi de milleti rahata, ileriye, memleketi medeniyete götürmek için var olan yeteneğimizi göz önüne alarak "Bunu da yapacağız!" diyorum.

İzmir Yollarında, s.43-44

İzmir'de Karşıyaka'da Annesinin Mezarı Başında

27 Ocak 1923

Batı Anadolu seyahatı sırasında:

Zavallı annem bütün millet için ülkü olan İzmir'in kutsal topraklarına bedenini vermiş bulunuyor. Arkadaşlar, ölüm, yaratılışın en doğal bir kanunudur. Fakat böyle olmakla beraber bazen ne üzüntü verici görünüşler olur. Burada yatan annem, eziyetin, zorlamanın bütün

milleti felâket uçurumuna götüren bir keyfi idarenin kurbanı olmuştur. Bunu açıklamak için izin verirseniz acı hayatının belli birkaç noktasını sunayım. Abdülhamit devrinde idi. 1320 (1905) tarihinde mektepten henüz kurmay yüzbaşı olarak çıkmıştım. Hayata ilk adımı atıyordum. Fakat bu adım hayata değil, zindana rastladı. Gerçekten bir gün beni aldılar ve baskı idaresinin zindanlarına koydular. Orada aylarca kaldım. Annemin, bundan ancak hapisten çıktıktan sonra haberi olabildi. Ve derhal beni görmeye koştu. İstanbul'a geldi. Fakat orada kendisiyle ancak üç beş gün görüşebildim. Çünkü tekrar baskı idaresinin casusları, cellatları ikametgâhımızı sarmış ve beni alıp götürmüşlerdi. Annem ağlayarak arkamdan takip ediyordu. Ben, sürgün yerime götürecek olan vapura bindirilirken benimle görüşmesi engellenen annem göz yaşlariyle Sirkeci rıhtımında acılar ve kederler içinde bırakılmış bulunuyordu. Sürgün yerinde geçirdiğim tehlikeler onun hayatının acılar ve göz yaşları içinde geçmesine sebep olmuştur. Başka bir nokta daha: Mütareke zamanında Anadolu'ya geçtiğim zaman, annemi acılı bir halde İstanbul'da bırakmak zorunda kaldım. Yanımda kendisinin arkadaşlık ettiği bir adamım vardı. Bunu Erzurum'dan İstanbul'a gönderdiğim, zaman annem bu adamın yalnız olarak geldiğinden haberli olduğu dakikada, benim hakkımda halife ve padişah tarafından verilmiş olan idam kararının yerine getirildiğini zannetmiş ve bu zan, kendisini felce uğratmış. Ondan sonra bütün mücadele seneleri onun hayatını acı, üzüntü içinde geçirtmişti. Padişah ve hükûmetinin ve bütün düşmanların daima baskı ve işkencesi altında kalmıştı. İkametgâhı bin türlü bahanelerle ve nedenlerle basılır ve araştırılır, kendisi rahatsız edilirdi. Annem üç buçuk senelik bütün gece ve gündüzlerini göz yaşları içinde geçirdi. Bu göz yaşları ona gözlerini kaybettirdi. Sonunda çok yakın zamanda onu İstanbul'dan kurtarabildim. Ona kavuşabildim ki, o artık maddi olarak ölmüştü, yalnız manevi olarak yaşıyordu.

Annemin kaybından şüphesiz çok üzüntülüyüm. Fakat bu üzüntümü gideren ve beni avutan bir konu vardır ki, o da anamız vatanı yok olmaya götüren idarenin artık bir daha geri gelmemek üzere yokluk mezarına götürülmüş olduğunu görmektir. Annem, bu toprağın altında, fakat millî hâkimiyet sonsuza dek devam etsin. Beni teselli eden en büyük kuvvet budur. Evet millî hâkimiyet sonsuza dek devam edecektir. Annemin ruhuna ve bütün ataların ruhuna üzerime almış olduğum vicdan yeminimi tekrar edeyim. Annemin mezarı önünde ve Allah'ın huzurunda yemin ediyorum, bu kadar kan dökerek milletin kazandığı ve elde tuttuğu hâkimiyetin korunması ve savunması için gerekirse annemin yanına gitmekte asla kararsız davranmayacağım. Millî hâkimiyet uğrunda canımı vermek, benim için vicdan ve namus borcu olsun.

İzmir Yollarında, s. 51-53

İzmir'de Hükûmet Konağında

27 Ocak 1923

Şerefine Hükümet Konağında düzenlenen
ziyafette halk temsilcilerine söylenmiştir.

Saygıdeğer efendiler!

Bu gece İzmir halkını temsil eden kıymetli heyetinizin karşısında bulunmak benim için büyük bir mutluluk oldu. İzmir halkının geçen defa olduğu gibi, özellikle bu defa hakkımda göstermiş olduğu içten gösterilere karşı hissettiğim memnuniyeti doğrudan doğruya kendilerine söylemek mümkün olamadı. Fakat bunu Yüce Heyetinize sunarak ve Yüce Heyetiniz aracılığı ile bütün halka ulaştırılmasının mümkün olacağını zannediyorum. Bundan dolayı bütün teşekkürlerimi Yüce Heyetinize sunuyorum. Söylenilen kıymetli sözler arasında özellikle milletin ve kahraman ordumuzun kazandığı başarılar ve zaferleri, benim şahsımda temsil edilmiş görmekten dolayı özellikle teşekkür ederim. Fakat bir noktayı kaydetmek zorundayım. Ve bunu gayet önemli olarak arz ederim ki, bütün bu başarılar, yalnız benim eserim değildir ve olamaz. Bütün başarılar bütün milletin kararlılığı ve imanıyla işbirliği

yapması sonucudur. Kahraman milletimizin ve seçkin ordumuzun kazandığı başarılar ve zaferlerdir.

Efendiler! Bir millet, bir memleket için kurtuluş ve başarı istiyorsak; bunu yalnız bir şahıstan hiçbir zaman istememeliyiz. Herhangi bir şahsın başarısı demek o milletin başarısı demektir. Bir milletin başarısı demek mutlaka milli genel kuvvetlerin bir yönde yoğunlaşmasıyla, oluşmasıyla mümkündür. Bundan dolayı bilelim ki, ulaştığımız başarı milletin kuvvetler birliği yapmasından, işbirliği yapmasından ileri gelmiştir. Eğer aynı başarıları ve zaferleri gelecekte taçlandırmak istiyorsak, aynı temele dayanalım ve aynı biçimde yürüyelim. Çünkü başarı ancak bu biçimde kazanılabilir.

Efendiler! Bu güzel İzmir'i dördüncü kez ziyaret ediyorum. Birinci ve ikinci ziyaretlerim çok dertli ve sıkıntılı zamanlarda olmuştur. Bunlar, sürgün yerine giderken ve gelirken yaptığım ziyaretlerdir. Üçüncü ziyaretim ise kahraman ordumuzun düşman ordusunu sonsuza kadar yendikten ve perişan ve yok ettikten sonra buraya ulaştığı zaman, ona karışarak buraya geldiğim zamandır. Bir de şimdi gelmiş bulunuyorum. Birinci ve ikinci ziyaretlerimde İzmir'in bende meydana getirdiği izlenimleri söylemek gerekirse, diyebilirim ki bu izlenimim acı, çok üzücü ve çok sıkıntılı duygular ile doludur. Bilmem, bu izlenimlerin kaynağı o zaman hâkim olan baskıcı idarenin genel olan baskılarından mıdır, yoksa bu güzel memlekette yaşayan insanlar içinde âdeta onlara karşı hâkim, onlara karşı gururlu ve övünen birtakım insanların bulunuşu mu idi? Yoksa o insanların bu memleketin gerçek evlâtlarından daha mutlu, daha rahat, daha zengin oluşu muydu? Fakat belki hepsi idi.

Üçüncü defa buraya girdiğim zamanki duygular, önceki duygular ile karşılaştırılamaz bir durumda ve içerikte idi. İzmir'i arkadaşlarımla beraber doğudan gelen yol üzerinde, Belkahve sırtlarından seyrettiğim zaman İzmir'in güzel limanı İtilâf devletlerinin savaş gemileri ile dolu, sokakları henüz düşman ayakları ile çiğneniyor, top, mitralyöz ve tüfek sesleri işitiliyordu. Bir gün sonra idi ki, şehrin içine girdik. Hâlâ şehrin güney tarafından toplar patlıyor ve zavallı insanlar, buranın iyi insanları düşmanın saldırılarına uğruyordu. Bu izlenimlerimi özetlemek gerekirse diyebilirim ki; hem üzüntü ve hem de sevinç ile karışık idi. Üzüntülüyüm, çünkü düşman üç buçuk yıl boyunca yaptığı eziyetler ve haksızlık ile yetinmek istemiyordu. Aynı zamanda program içinde bu güzel şehrin en güzel yerlerini yakıyordu.

İzmir alevler, dumanlar içinde idi. Bütün halk bu acı görüntü karşısında doğal olarak üzüntülüydü. Gözlerinde yaşlar vardı. Ben bu üzüntülere katılmaktan kendimi engelleyemezdim. Ancak ufak bir araştırma ile anladım ki, halkın bu göz yaşları, yangından ve harabeden değildi. Bu yangının, bu harabenin onlar için hiçbir etkisi yoktu, belki onların gözlerinde zafer kazanmış ordumuzun kendilerini kurtardığını görmekten doğan, sevinç yaşları vardı.

Efendiler! Bu güzel beldenin Yunan ordusuna teslim edildiği günü hep beraber hatırlayalım. Ben, o gün kesilen suçsuz insanların kanlarından ve şehir halkının acıyla bağırmasından fazla bir şey araştırmak istiyorum.

Biliyoruz ki, bütün düşmanların kışkırtmasıyla, isteklendirmesiyle, kararıyle bu güzel İzmir'e giren düşman, aynı zamanda İstanbul'da bir hükümdarın, bir Bab-ı Âli'nin ve şimdi yemek yediğimiz bu konağın içindeki bir temsilcisinin katılımı ve sessizliğiyle ile karşılanmıştır.

Fakat İzmir ve çevresinin çok namuslu ve vatansever halkı, hiçbir zamanda bu hükümdar ile ve onun heyeti ile, onun temsilcisi ile beraber olmadı, olmak istemedi ve olamazdı. Onun için derhal "Redd-i İlhak" adıyla kurduğu cemiyet aracılığıyla bütün halkı vatan savunmasına çağırdı. Bu nedenle o cemiyetin adını saygıyla anmayı bir borç sayarım.

Bu girişim ile düşman karşısında bir namus cephesi oluştu. Bu cephe çok büyük, maddî olarak çok kuvvetli idi, denilemez. Fakat çok yüksek namus ve manevi kuvvete sahipti. Şüphe yok, bu namus cephesi, bütün memleket için bir çağrı ve yüreklendirme, harekete geçirme cephesiydi. Bunu oluşturan insanlar çok iyi biliyordu ki, bütün vatandaşlar bu cepheye koşacaktı. Gerçekten öyle oldu. Bütün millet gerçeği anladı. İşbirliği yaptı ve bu

cephenin desteklenmesine koştu. Ancak düşmanlarımız bunu anlamışlar ve buna imkân ve fırsat vermemek için derhal o namus cephesine saldırmışlardı.

Efendiler! Namus cephesi hiçbir zaman yıkılmaz, yenilemez. Bundan dolayı o cephe yıkılmamış, mağlûp edilememiştir. Belki memleketin ve milletin gerek duyduğu zamanı kazandırmak üzere biraz geriye çekildi. Doğal olarak bu millet ve memleket için zararsız oldu denilemez, bir süre için güzel yerleriniz, çok değerli, verimli arazimiz, düşmanın ayakları altında çiğnenmeye başlanmıştır. Bu görüntü karşısında milletin üzüntülü olmadığını söylemek doğru değildir. Ancak bu üzüntü, milletin kararlı ve inançlı durmasına ve görevinde devam etmesine, düşmanları sonuna kadar kırmak konusundaki kesin kararına yine engel olamadı ve millet çalışmasında devam etti. Düşman bütün bu çalışmayı mutlaka yok edebilmek için sürekli o namus cephesine saldırıda ısrar ediyordu. Saldırdı, saldırdı.

Fakat bütün bu saldırıları milletin inancı, kararlılığı ve milletin öz evlâtlarından oluşmuş olan kahraman ordusunun kahramanlığı önünde acı, şiddetli darbeler ile düşmana geri döndü. Birinci İnönü oldu. İkinci İnönü oldu, Sakarya oldu, sonunda millet ve ordu, artık düşmanı yok etmek için gereken kuvveti, kudreti ve bütün hazırlıkları almış ve yapmış bulunuyordu. Bundan sonra gerçekleşen hareket, sonucu bütün dünyaya belli olan hareketti. İşte üçüncü defa gelişim böyle bir başarının ve böyle bir zaferin kazancını toplamak içindi.

Efendiler! Bir devir biliyoruz ki, İzmir'i, yalnız İzmir'i değil, bütün vatanı, İzmir halkını, yalnız İzmir halkını değil, bütün milleti düşmanların eline av olarak veriyordu. Ve bundan üzüntülü ve duygulu olmadığını iddia edersek doğrudur.

Fakat yine bir devir yaşıyoruz ki, bütün bu dış düşmanlara dayanarak memleketi ve milleti yok etmeye karar vermiş olan bir idarenin çalışmasına rağmen, sonsuz yolsuzluklar içinde memleketi, düşmanın kirli ayaklarından kurtarıyor, millet ve memlekete izzet, şeref, namus kazandırıyor ve başarı, zafer veriyor, o da bu devirdir. Bundan dolayı bu iki devir arasındaki farkı gözlerimizle görüyoruz ve o fark, ellerimizle tutulacak kadar da maddiyat kazanmış bulunuyor.

Efendiler! Bu iki devir arasındaki fark çok büyüktür. Birinci devre ait olan övgüleri anmak çok uzun olur. İkinci devrin övülecek şeyleri de çoktur. Ancak farkı görmek için çok kuvvet harcamaya gerek yoktur. Bununla anlayabiliriz ki, bu memleketin gereklerine ve bu memleketin sosyal durumuna, sosyal hayatına en çok ve en güzel uyan yönetim şekli bugünkü yönetim şeklidir. Geçen ve tarihe karışan yönetim şeklinin son zamandaki ismi ve şekli, meşrutiyet idaresi idi. Veya meşruti saltanat idi ve daha önceki ismi de mutlakiyet idi. Yalnız beş altı yüz sene değil, bütün Türk tarihini karıştırdığımız her zamanda memleketi bozulmuşluğa, yıkılmışlığa düşüren ve millete, hiçbir zaman kendi mutluluğuyla uğraşma izni vermeyen serseri bir idare idi ve o idare kurduğu devletleri tarihe bırakmak zorunda ve mahkûmiyetinde kalmıştır. Halbuki bugünkü idare şekli ki milletin hâkimiyetini kayıtsız şartsız kendi elinde bulunduruyor; milletin kaderini doğrudan doğruya şunun, bunun elinde değil, kendi elinde tutuyor. Böyle bir idare, elbette bu milletin şerefine, namusuna ve mutluluğuna daha uygun gelir. Hâkimiyeti kayıtsız şartsız milletin elinde tutan bir idare dedim. Gerçekten efendiler, bugün dünya yüzünde hâkimiyet ile bu kadar ilgili olan, hâkimiyeti bu kadar kuvvetli bir şekilde gösteren hiçbir idare şekli var olmuş değildir. En çok ilerlemiş ve medenileşmiş idare şekillerine bakınız. Onlarda da eksik o kadar büyüktür ki, bugün bizim içinde bulunduğumuz şekle gelebilmek için mutlaka yeniden bir inkılâp yapmak zorundadırlar.

Kayıtsız şartsız deyimiyle belirtilen hâkimiyeti, milletin sorumluluğunda tutmak demek bu hâkimiyetin bir zerresini; sıfatı, ismi ne olursa olsun, hiçbir makama vermemek, verdirmemek demektir. Bununla anlatmak istediğimi kolaylıkla anlayabilirsiniz.

Efendiler! Henüz kurtulmuş değiliz, atılan adımlar, bundan sonra atılması gereken adımların başlangıcıdır. İnsan başlangıçtayken sonuca ulaştığını ileri sürerse dünyanın en derin aldanışları içinde kendisini dalmış görür. Biz daha çok adımlar atmak zorundayız. Bu adımlar hem çok hızlı, hem de çok uzun olmalıdır. Bundan dolayı bu adımları doğru ve belli bir yön içinde atabilmek için, kendi kaderimize kendimiz sahip ve hâkim olmak zorundayız.

Milletimizin çalışmasının sonucu olmak üzere ve ordumuzun çok parlak ve çok kesin zaferlerinin doğal sonucu olmak üzere, Lozan barış konferansında çalışan delegeler heyetimizin ulaştığı yer, kesin ve ciddi bir yerdir. Kesin ve ciddi bir aşamadır. Çok ümit edilir ki, bu aşama, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, hükümetinin istediği gibi barış ile sonuçlansın. Fakat bizim için barış demek, gerçek hayatımızın sağlanmasına yarayan nedenleri kazanmak demektir.

Bu nedenlerden bağımsız olarak yalnız barış yapmak, kendi kendimizi aldatmak olur. Milletimiz çok aldanmıştır. Ve asırlardan beri aldatıla gelmiştir. Ve bu aldatılmak yüzünden uğradığı felâketleri birer birer hatırından geçirmektedir. Artık aldanmamaya karar vermiştir. Artık hukukunu hiçbir yolla, hiçbir şekilde hiçbir kimseye vermemek kesin niyetindedir. Buna göre bizi aldatmamak koşuluyla barış yapmaya hazırız. Ve çok kuvvetle ümit ediyoruz ki, insanlık ve medeniyetin gerçek arzusu olan bu insani istek, o medeniyet ve o toplumu temsil eden delege heyetleri tarafından kesinlikle anlaşılacak ve ortak bir sonuca varılacaktır. Gerçekte bu sonuç maddi olarak elde edilmiştir. Yalnız bunun resmi ifadesi kalmıştır. Buna ümitle bakıyoruz. Hiçbir zamanda bu ümidin kırılmasına biz neden olmayacağız.

Efendiler, son söz olmak üzere şunu söyleyeyim ki, İzmir halkı çok aydındır, çok çalışkandır. Fakat aydın olmayı yararlı kılabilmek için mutlaka dediğim gibi, kendi kendimize hâkim olmak ve benliğimizi korumak gereklidir. Bugünkü idare şeklini çok kıskanç olarak bütün millet koruyacaktır. Bu memleket halkının buna kudreti olduğuna ve sonsuza dek kudreti bulmuş olacağına kesinlikle inanıyorum ve bundan dolayı geleceğe gönlüm rahat bakmaktayım.

İzmir Yollarında, s.57-66

Lozan Barış Konferansı

30 Ocak 1923

İzmir'de İzmir basın mensuplarına demeç:

- Herkesin kaygıyla ilgilendiği Lozan Konferansı'nın kesintiye uğraması ihtimali var mıdır? Ve kesintiden ne gibi sonuçlar doğabilir, bu konuda fikriniz?

- Biz de Lozan Konferansı'nı dikkatle izliyoruz. Çünkü biliyorsunuz, konferansa çağrıldığımız zaman ordularımız tüm dünyayı şaşırtacak ve tüm dünyanın mecburi olarak beğenisini kazanacak çok parlak ve çok kesin bir üstünlüğün sahibiydiler. Askerî hareketinizi erteleyebilecek karşımızda hiçbir engel kalmamıştı. Buna karşın, İtilâf Devletleri'nin iyi niyetine ve önerilerinin içtenliğine inanarak, ordularımızı durdurarak çok insanî duygularla delegeler kurulumuzu Lozan'a gönderdik. Bizim bu harekâtımızı eleştiren dostlarımıza İtilâf Devletlerinin artık iyi niyetlerine güvenebileceği düşüncesini söyledik. Yazık ki tüm içtenliğimize ve gerçekçiliğimize karşın, bugüne değin uzayıp gelen konferansın son aşaması hakkında İtilâf Devletleri'nin düşüncesinde değişiklik olmadığını, hâlâ eski Osmanlı devletini boğazlayan ve milletimiz için en güçlü ve en yok edici bir uyandırma vuruşu olan eski davranış biçimini başka şekilde yeni Türkiye Devletine kabul ettirmek istiyorlar, son dakikaya kadar İtilâf Devletlerinin hak ve gerçeği kabul etmelerini beklemekle birlikte tüm medeniyet dünyasının içten ilgisine karşın savaşı sürdürme sorumluluğundan çekinmezlerse bilmeli ki, hükûmetimiz vatan ve millete karşı üstlendiği görevi iyi bir şekilde bitirebilmek için başvurmaya mecbur olduğu tedbirleri düşünmekten ve almaktan bir an geri kalmamıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti üyeleri eski Osmanlı Hükûmeti üyeleri ile kıyaslanmak istenilirse ve bundan çıkacak sonuçlara göre davranılırsa, bu davranış biçiminin kesinlikle hatalı olacağına şimdiye kadar tüm dünyanın şahit olduğu olaylar en yakın ve açık kanıtlardır. Yeni Türkiye devlet adamları uyuşuk ve kuruntulu değildir. Kendini bildiği kadar

karşısındakileri de bilir. Kendi yapacağını önemsediği kadar karşısındakilerin de yapabileceğini göz önüne alır.

- Milletler Cemiyeti'nin Paris'te toplanacağı söyleniyor. Eğer Milletler Cemiyeti Musul hakkındaki San-Remo kararını değiştirmezse hükûmetimiz ne yapmak niyetindedir?

- Musul ili Türkiye devletinin millî sınırları içindedir, buralarını anayurttan koparıp şuna buna armağan etmek hakkı kimseye ait olamaz. Milletler Cemiyeti ile bu meselenin ilgisi yoktur.

- Öteden beri millî harekât, Fransa Dışişleri Bakanlığının yarı resmî yayın organları olan Tan ve daha bazı Fransız gazeteleri destekledikleri hâlde, Lozan'da Fransız delegeler kurulunun kanunî ve haklı isteklerimizin kabul edilmemesi konusunda gösterdiği çelişkili davranışları hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Doğrusu Fransız delegeler kurulunun davranış ve hareketine bakılırsa, bu kurulun Fransız milletinin duygu ve düşüncelerine tercüman olmadığı düşüncesi uyanır. Bunun nedenini bulmak güç değildir. Hatta kolaylıkla herkes kestirebilir. Açıkça söylemek gerekir ki, biz Fransız delegeler kurulundan bu yolda bir davranışı beklemezdik.

- İtilâf Devletleri görüşmeleri keserlerse, askerî hareket olur mu? Yoksa diplomatik yollarla çözüm yolu aramakla mı vakit geçirilir?

- Uzun süre hareketsiz kalmayı gerektirecek olan diplomasi yolu şimdiye kadar denendiğine göre hiçbir sonuç vermez.

Akşam, 6 Şubat 1923

İzmir'de Gazetecilerle Konuşma

30 Ocak 1923

Anadolu, Ahenk, Sedayihak, Şark ve Yeni Turan gazeteleri başyazarlarını kabulleri sırasında söylemiştir.

İtilâf Devletleri'nin henüz Türkiye'nin ve Türk halkının varlığının ve gelişiminin kesinlikle mecbur kaldığı şartları kabul edici ve onaylayıcı bir anlayışa gelmedikleri anlaşılıyor. Bütün medenî milletler ve memleketler için hiçbir zaman söz konusu edilemeyecek olan birtakım istiklâli bozan istekleri Türkiye için uygun görmekte olan İtilâf devletlerinin gösterdiği inat ve ısrar, bütün dünyanın hayret ve şaşkınlık ile karşılayabileceği bir mahiyettedir. Türkiye çıkarlarına zarar vermek için hareket eden Fransız ve İtalyan delegeler heyeti ile İngiliz delegeler heyeti âdeta yarışıyor gibidir. Türkiye tam bağımsızlığını sağlayacak bir barış ister: Bu tamamlanmış görülmedikçe medenî dünyanın insani duygusuna ve memleket ve milletimizin kuvvet ve kudretine dayanarak insanca yaşayabilmek için muhtaç olduğumuz hayat ve istiklâl gereklerini sağlayıncaya kadar, başladığımız işte devam olunacaktır. Milletin ciddi kararı budur. Milletimizin bu kararını mutlaka uygulamak için her türlü tedbir zaten güvenle alınmış bulunuyor.

Ondan sonra halk ile temaslarından oluşan izlenimlere ve Halk Fırkasına değinerek buyurmuşlardır ki:

Seyahat ettiğim yerlerde halkın çok içten ve kalpten gösterilerine şahit oldum. Bundan son derece duyguluyum. Birkaç gün kalmak fırsatına sahip olduğum yerlerde doğrudan doğruya halk ile dertleşmelerde bulundum. Ve tamamen anladım ki, halkımız çok uyanık ve gözü açık bir haldedir. Bir devlet tam bağımsızlığına ve bir millet kayıtsız şartsız hâkimiyetine sahip bulunmadıkça o devlet ve millet için hayat, refah ve şeref olamayacağını anlayan ve değer veren milletimiz, bu gerekli şeyleri sağlamadıkça yaşamak mümkün olamayacağına inanmıştır. Milletimizin bütün gerçekleri anlamakta gösterdiği kemâl ve kabiliyet övünmeye değerdir. Artık bu milleti esir ve bu memleketi sömürge veya malikane yapmak hevesinde

bulunanların ne büyük aldanışta oldukları anlaşılır. Memleketin gerçek istekleri ve ihtiyaçlarına tamamen uyan bir barış yapmak imkânı var olduktan sonra, geçmişin kayıplarını az zamanda hızla ve güvenle gidermek zorundayız. Özellikle iktisat ve irfan işinde çok büyük kararlılık ve gayret gerekir. Bu çalışmayı temel ilkelere dayandırmak ve doğru yönlerde ard arda gidici kılabilmek için bütün milletin çalışma ve gayretini, düzenli ve verimli kılmak amacıyla barıştan sonra Halk Fırkası adı altında bir siyasi kuruluşa gerek olduğu inancındayım. Bence bizim milletimizin, birbirinden çok farklı yararlar izleyecek ve böylece birbiriyle uğraşacak çeşitli sınıfları yoktur. Varolan sınıflar birbirinin tamamlayıcısıdır. Bundan dolayı Halk Fırkası bütün sınıfların hukukunu ve gelişme ve mutluluk gereklerini sağlamaya uğraşabilir. İzmir'de halk ile genel bir sohbet yapmaya fırsat bulursam bu noktada daha fazla açıklamalar veririm.

Bir yazarın milli hâkimiyetin kısıtlanabilir olup olmadığı hakkındaki sorusuna cevap olarak da, Sayın Paşa hâkimiyetimizin kısıtlanabilir olmadığını söyledikten sonra demişlerdir ki:

Anayasamız temelde buna kefildir. O kanun ki, gelişi güzel şunun ve bunun koyduğu bir kanun, bir yazı olmayıp yazılmadan önce bir milletin işleri ve hareketleriyle ve bunların sonuçlarıyla ifade ve tespit olunduktan sonra üç buçuk seneyi geçen bir zamandan beri başarıyla uygulanmakta olan bir kanundur. Bu kanunun esas maddelerine aykırı olan herhangi bir makama hak ve yetki verilemez. Anayasanın birinci maddesi gereğince hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. Milletimiz için hiçbir noktasının her ne şekil ve anlamda olursa olsun değiştirilmesine izin verilmek imkânı yoktur. Bu temel ilke milletçe Kur'an bilgileri derecesinde önemlidir. Çünkü Kur'an bilgileri bile bunu doğrular.

Bunun ardından yazar, Sayın Paşadan yeni seçimlerin ne zaman yapılacağını sormuş ve paşa şu cevabı vermişlerdir:

Barış yapmaya İtilâf Devletleri engel olmazlarsa barış şartları Meclisçe onaylandıktan sonra üstlendiği ve büyük şeref ve başarıyla yapmakta bulunduğu tarihî görevlerini tamamlamış olacaktır. Böylece millî amacın kazanılmasına kadar Meclisin toplanmış bulunmasını gerektiren geçici kanun maddesinin gereği yapılacaktır.

İzmir Yollarında, s. 67-70

İzmir'de Halk ile Konuşma

31 Ocak 1923

Eski Gümrük binasında yapılan toplantıda söylenmiştir.

Saygıdeğer İzmir halkı, aziz hemşehrilerim!

Sizi böyle yakından yüz yüze selâmlamak benim için çok büyük bir mutluluktur. Gerek bundan beş altı ay önce muzaffer ordumuz için geldiğim zaman ve gerekse bu defaki gelişimde halkın bana karşı gösterdiği içten gösterilerden dolayı çok teşekkür borçluyum. Olabilseydi, teşekkürlerimi bütün İzmir halkına ayrı ayrı sunardım. Fakat maddi olarak imkân yoktur. Duygularımın bütün hemşehrilerime iletilmesini burada hazır bulunanlardan rica ederim.

Hanımlar, Efendiler!

İzmir, kırk asırlık bir atalar yurdudur. İzmir, bu kadar derin bir tarihe sahip olmakla beraber coğrafi yeri nedeniyle iktisadi ve siyasi çok büyük bir önemi vardır. İşte bundan dolayıdır ki, Türkiye'yi yok etmek isteyen düşmanların ilk önce bakışları bu tarihi, bu önemli beldeye yönelir. Nitekim düşmanlarımız, en önce burasını işgal etmişler, ondan sonra daha doğuya ilerlemişlerdir. İzmir'in işgali bütün milletin kalbinde derin bir yara meydana getirmiştir. Herkes İzmir için feryat ediyordu, İzmir, halkın acılarını feryatlarını, kararlılığını ve

imanını ifade etmek için bir parola olmuştu. Çeşitli bakış açılarından çok kıymetli olan İzmir, elbette düşmanların elinde bırakılamazdı ve nitekim bırakılmadı.

Efendiler! Ben şimdi burada hazır bir nutuk söyleyecek değilim. Amacım halkça, kardeşçe sohbette bulunmaktır. Bu dakikadaki karşınızda konuşan, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Başkomutan değildir. Sade bir milletvekili ve sizi çok seven bir hemşehriniz Mustafa Kemal'dir. Bundan dolayı benden neler öğrenmek istiyorsanız serbest olarak sormanızı rica ederim.

Bunun ardından üçü hanım olmak üzere on dokuz kişi tarafından otuzdan fazla soru sorulmuştur. İşbu sorular yeni Türkiye devletinin şimdiki esasları, kadınların sosyal hayatımızdaki yerinin ne olmak gerekeceğini ve barış konferansındaki tartışmaları ziraat ve ticaret ve sanayiin gelişmesini, Halk Fırkası'nın izleyeceği ilkeler ile diğer meseleleri içeriyordu.

Sayın Paşa bu soruları yazdıktan sonra, her birine ayrı ayrı kanıtlı bir şekilde cevap vermişlerdir. Sayın Paşa, tarihe geçen Osmanlı devletinin kuruluşundan sonuna kadar geçirdiği çeşitli devreleri açıklayarak ve bu devletin Fatih devrinde Bizans ve Roma İmparatorluklarını devirerek cihangirane bir batı siyaseti ve Yavuz devrinde İran, Suriye ve Mısır'a doğru yönelmekle bir İslâm birliği siyaseti ve Kanuni devrinde ise hem doğu, hem batı siyasetlerini beraber yürüttüğünü, fakat hiçbirinde başarılı olamayarak ana parçası olan Türk milletinin felâket nedeni olduğunu söyleyerek ve yeni Türkiye devletinin bu siyasetlerden hiçbirine bakmayarak kendi milli sınırları içerisinde milletin refah ve mutluluğuna dayanan bir siyaset sürdüreceğini ve sürdürmekte olduğunu söyledikten sonra kadınların sosyal hayatımızdaki yerlerine değinerek demişlerdir ki:

Yaratıcı güç insanları iki cins olarak yaratmıştır. Bunlar birbirleri için gereklidir. Hazret-i Âdem'le Hazret-i Havva'nın nasıl yaratıldığına ait görüşler birbirine uymaz, bunlardan söz etmeyeceğim. Ondan sonraki devirlerden başlayacağım. Şuna inanmak gerekir ki, dünya yüzünde gördüğümüz her şey kadının eseridir. Nitekim hepimiz padişahlar hakkında hayali görüşler besliyorduk, bunlar annelerimizin verdiği yanlış bilgilendirmelerin sonucu idi. Bir toplum, cinsinden yalnız birinin zamanın gereklerini kazanmasıyla yetinirse o toplum yarıdan fazla eksiklik içinde kalır. Bir millet, gelişmek ve medenileşmek isterse özellikle bu noktayı temel olarak kabul etmek mecburiyetindedir. Bizim toplumumuzun başarısızlığının nedeni, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır. İnsanlar dünyaya haklarında belirlenenleri yaşamak için gelmişlerdir. Yaşamak demek; faaliyet demektir. Bundan dolayı bir toplumun bir organı harekette bulunurken diğer organı duruyorsa o toplum felç olmuştur. Bir toplumun hayatta çalışması ve başarılı olması için çalışmanın ve başarılı olabilmenin bağlı olduğu bütün nedenleri ve şartları kabul etmesi gerekir. Bundan dolayı bizim toplumumuz için ilim ve fen gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın kazanmaları gerekir. Bilinir ki, her alan ve aşamada olduğu gibi hayatın da görev paylaşımı vardır. Bu genel görevlerin paylaşımı arasında, kadınlar kendilerine ait olan görevleri yapacakları gibi aynı zamanda toplumun refahı, mutluluğu için gerekli olan bütün işlere de gireceklerdir. Kadının ev görevleri en ufak ve önemsiz görevidir.

Kadının en büyük görevi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse bu görevin önemi hakkıyla anlaşılır. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya karar vermiştir. Bugünün gereklerinden biri de kadınlarımızın her konuda yükselmelerini sağlamaktır. Bundan dolayı kadınlarımız da bilgin ve ilme açık olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğrenim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar sosyal hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır.

Efendiler! Affedersiniz, bir noktayı açıklamak için bir an bekleyeceğim. Efendiler, dediğim zaman hanımefendiler ve beyefendiler demektir. Kolaylık gereği ve hanımlarla efendilerin tam birliğini ifade etmek için bu konuşma şeklini uygun gördüm.

Düşmanlarımız, bizi dinin etkisi altında kalmış olmakla suçluyorlar. Duraklama ve yıkılışımızı buna bağlıyorlar. Bu hatadır. Bizim dinimiz hiçbir zaman kadınların erkeklerden geri kalmasını istememiştir. Allah'ın emrettiği şey, müslüman kadın ve erkeğin beraber olarak

bilgi ve anlayış kazanmasıdır. Kadın ve erkek bunu aramak, nerede bulursa oraya gitmek ve onunla donanmış olmak zorundadır. İslâm ve Türk tarihi araştırılırsa görülür ki, bugün kendimizi bin türlü kayıtlarla bağlı zannettiğimiz şeyler yoktur. Türk sosyal hayatında kadınlar bilgi, anlayış ve diğer konularda erkeklerden kesinlikle geri kalmamışlardır. Belki daha ileri gitmişlerdir. Bugün bu memleketi araştıralım. Göreceğimiz iki devre vardır. Birisi, tarlalarda erkeklerle beraber çalışan merkeplerine binerek öteberi satmak için kasabalardaki pazar yerine giden oralarda kendisi yumurta ve tavuğunu, buğdayını satan ve ondan sonra ihtiyaç duyduklarını satın alan, köyüne dönen ve bütün işlerinde kocalarına, kardeşlerine yardım eden kadınlar... Ben bu kadınlar arasında kocalarından daha iyi iş anlayanlara ve hesap yapanlara rastladım.

Bir gün Akşehir yakınında bir köye gittim. Çok yağmur yağıyordu ve soğuk vardı. Kendimi belli etmeyerek bir evin önünde duran bir kadına:

"– Bacı, yağmur var, soğuk var, beni kabul eder misiniz?" dedim. Hiç duraksamadan:

"– Buyurun" dedi ve beni bir odaya aldı. Odada ateş olmadığı ve yeni bir ateşin yakılması uzun bir zamana bağlı olduğu için:

"– İsterseniz bizim odaya gidelim. Orada hazır ateş var" dedi. Gittik, ardından komşulardan birkaç kadın ve birkaç erkek geldi. Beraber konuşmaya başladık. Konuşurken bana en önemli soruları soran kadınlar oldu. Askerin durumunu, düşmanın durumunu, en önemli düşmanın hangisi olduğunu sordular ve bunları sorarken hiçbir telâş ve sıkılmaya, kurala gerek görmediler. İnsanca konuştular. Fakat sonradan benim kim olduğumu anlayınca, telâş gösterdiler ve söyledikleri şeylerden kendilerine bir zarar geleceğini sanarak korktular. Çünkü şimdiye kadar resmi bir adamla açıkça konuşmayı büyük bir suç kabul etmişlerdi.

Efendiler! Memleketimizde bilgisizlik varsa geneldir, yalnız kadınlarımızı değil, erkeklerimizi de içine alır. Diğer bir manzaraya kasabalarda, şehirlerde rastlıyoruz. Bu da çoğunlukla, yabancı romanlarında okunan kafes efsaneleridir. Şüphe yok ki bu yanlış âdetleri genelleştiren saraylar olmuştur.

Kasaba ve şehirlerde yabancıların dikkati en çok örtünme şekli üzerinde duruyor. Buna bakanlar kadınlarımızın hiçbir şey görmediklerini sanıyorlar. Bununla beraber dinin gereği olan örtünme, kısaca ifade etmem gerekirse, denebilir ki kadınların sıkıntısını gerektirmeyecek ve terbiyelere aykırı olmayacak basit şekilde olmalıdır. Örtünme şekli kadını hayatından, varlığından ayıracak bir şekilde olmamalıdır. Bu konuda son söz olarak diyorum ki, bizi analarımızın adam etmesi lâzım idi. Onlar edebildikleri kadar etmişlerdir. Fakat bugünkü seviyemiz, bugünkü temel ihtiyaçlar için yetersizdir. Başka anlayışta, başka olgunlukta adamlara gerek vardır. Bunları yetiştirecek olan bundan sonraki annelerdir. Bu anlayışın istiklâlini, şerefini, hayat ve varlığını sağlamayı ve devam ettirmeyi ilke kabul eden yeni Türkiye devletinin temellerinden birini oluşturması gerekir ve inşallah edecektir.

Ondan sonra yeni Türkiye devletinin temelleri hakkındaki açıklamalarına devamla var olan hükümet şekillerini anlatmışlar ve birçok düşünürlerin, yüksek zekâların en uygun şekil olarak arayıp bulamadıkları hükümet şeklini milletimizin bulduğunu ve uyguladığını belirtmişler ve demişlerdir ki:

Bütün dünya görmüş ve anlamıştır ki, Osmanlı İmparatorluğu tarihe karışmıştır. Devletimiz yeniden bir devlet meydana getirmiştir ki adına "Türk devleti" derler ve bu devlet, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükümeti tarafından yönetilir.

Osmanlı Devleti yazık ki ölmüştür. Babıâli hükümeti yazık ki ölmüştür, affedersiniz, hata ettim! Yazık ki demeyecektim, övünürüm ki ölmüştür. Çünkü onlar ölmeseydi milleti öldüreceklerdi. Sonra birçok defa hakaret ve saldırıya uğramış olan Meclis-i Mebusanlar da ölmüştür. Onun yerine Meclis-i Mebusan değil, Türkiye Büyük Millet Meclisi geçmiştir.

Ondan sonra herhangi harekete karşı görünebilir olan tepkilere değinerek demişlerdir ki:

Unutmamalıdır ki, milletin hâkimiyetini bir şahısta, yahut belirli şahısların elinde bulundurmakta yarar bekleyen bilgisiz ve aldanmış insanlar vardır. Hükümdarlar, kendilerini hayali bir kuvvetin temsilcisi tanırlar ve bundan zevk alırlar. Fakat onların etrafındaki çıkarcılar bunu din buyruğu gibi gösterip bütün milleti aldatmaya, alçaltmaya çalışırlar. Nitekim şimdiye kadar çalışmışlardır. Sonunda milletin kulağı bu şakımalarla dolar ve o inandırıcı etkileri dinin gereği ve gerçeğin kendisi kabul eder. Bu gibilere gerici ve hareketlerine irtica derler. Yakın tarih devrelerimizin sayfalarını araştırırsak birçok örneklere rastlarız. Fakat buna bütün dünya inanmalıdır ki, milletimizi bu gibi etkilemelerle bozmanın ve aldatmanın imkânı kalmamıştır. Fetva ile veyahut şu, bu gibi etkilemelerle milleti eskiye göndermek isteyenlerin yeri zindan olacaktır. Kesinlikle ve çekinmeden söylerim ki, milli hâkimiyetimizin her zerresini şu veya bu şekilde kısıtlamak isteyenler en koyu gericidir. Öylelere karşı milletin yapacağı şey onları parçalamaktır.

Ardından Anayasanın bazı maddelerini çözümledikten ve anlattıktan sonra barış konusuna geçerek demişlerdir ki:

Konferansta geçen konuşmaların son günlerdeki görüntüsü bütün millet ve memlekette olumsuza daha yakın düşünceler doğurduğu için bir iki söz söylemek istiyorum. Biz konferansa büyük bir iyi niyetle barış ve huzurun bir an önce geri gelmesini sağlamak konusundaki ciddi isteğimizle gittik.

Bu isteğimizin ciddiyetine memleketimizi bayındır hale getirmek, milletimizi mutluluğa, refaha ulaştırmak konusundaki kesin kararımızdan daha büyük, daha açık bir delil olamaz. Savaşmaklığımız hayat kaynaklarımızı koruma mecburiyetinden ileri gelmiş ve gelmektedir. Halbuki karşımızdakilerde aynı içtenliği bulamadık. Bizim anlayışımızla onların anlayışı arasında büyük farklar vardı. Bu defa o farkların ortadan kalkmadığını gördük. Biliyorsunuz ki, batı âlemi, Osmanlı devletini yıkmak için ortaya Şark Meselesi adı ile bir mesele çıkarmıştı. Batı öyle sanıyordu ki, Osmanlı Devleti'ni yıkmakla onu meydana getiren ana unsuru da yıkacaktı. Gerçi başarılı oldu. Fakat ikincisinde olamadı ve olamayacaktır. Batı alemi, hâlâ bir gerçeği görmek ve itiraf etmek istemiyor ki, o da eski Osmanlı Devleti'nin yok ve bitmiş olduğu ve yeni Türkiye Devleti'nin meydana geldiğidir. Türk milleti, kendi ismiyle bir devlet meydana getirmiş, karar ve kudretiyle yeniden meydana çıkmıştır.

Bu niteliklerini şimdiye kadar eziyet ve haksızlık edenlerden intikam almak ile ispat etmiştir. İntikamdan söz ettiğim zaman bunun Osmanlı devletinin kuruluşunda olduğu gibi birtakım milletlerin üzerine hücum etmek olduğu anlaşılmasın. Bizim intikamımız zalimlerin eziyetine karşıdır. Onlarda eziyet duygusu var oldukça bizde de intikam duygusu devam edecektir.

Ondan sonra devletlerin Musul, adlî ve malî kapitülasyonlar ve Boğazlar meselelerinde çıkardıkları zorlukları anlatmışlar ve son günlerde delegeler heyetimize bir antlaşma projesi verildiğini ve delegelerimizin karşı bir proje ile buna cevap vereceklerini belirtmişler ve demişlerdir ki:

İtilâf devletlerinin bize önerdikleri antlaşma projesi, tam istiklâl isteyen milletimiz için hiçbir zaman kabule değer görülemez.

"Biz barış istiyoruz!" dediğimiz zaman, "Tam istiklâl istiyoruz" dediğimizi herkesin bilmesi gerekir. Bunu istemeye hakkımız ve gücümüz vardır. On sene, yirmi sene sonra alçakça ölmekten ise şimdiden şeref ve onuruyla ölmeyi üstün görmeliyiz.

Ondan sonra Rusya ile ilişkilerimizin dostluk ve içtenlik temeline dayanmış olduğundan ve Avrupa devletleri ile Balkan hükümetlerinin durumlarından söz etmişler ve ardından köylülerimizin her konuda aydınlatılması ve rahatlık ve gelişme vasıtalarının sağlanması ve eğitim programının iktisadi ihtiyaçlarımıza uygun olarak düzenlenmesi gerektiğini anlatmışlardır.

Sayın Paşa, medreseler hakkındaki soruya şu cevabı vermişlerdir:

Bizde en fazla göze çarpan bir nokta vardır ki, o da herkesin bu gibi konulara değinmekten çekinmesidir. Medreseler ne olacak, vakıflar ne olacak, dediğiniz zaman hemen bir direnişle karşılaşırsınız. Bu direnişi yapanların ne hak ve yetkiyle yaptıklarını sormak gerekir. Bizim dinimiz en akla uygun ve en tabiî, bir dindir. Ve ancak bundan dolayıdır ki son din olmuştur. Bir dinin tabii olması için akla, fenne, ilme ve mantığa uygun olması gerekir. Bizim dinimiz bunlara tamamen uygundur. İslâm sosyal hayatında hiç kimsenin bir özel sınıf halinde varlığını korumaya hakkı yoktur. Kendilerinde böyle bir hak görenler dinin hükümlerine uygun harekette bulunmuş olmazlar. Bizde ruhbanlık yoktur, hepimiz eşitiz ve dinimizin hükümlerini eşdeğerde öğrenmeye mecburuz. Her fert dinini, diyanetini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır. Orası da mekteptir.

Ondan sonra medreselerin bugünkü verimsizlik durumundan, bu konuda bizzat araştırma ve denetlemelerinden doğan konulardan, biraz da Arapça öğrenmek ve Arapça öğretimde bulunmak mecburiyetinin doğurduğu zorluklardan ve zaman kaybından uzun uzadıya söz ettikten sonra demişlerdir ki:

Milletimizin, memleketimizin bilgi ve anlayış yuvaları bir olmalıdır. Bütün memleket evlâdı kadın ve erkek aynı şekilde oradan çıkmalıdır. Fakat nasıl ki her konuda yüksek meslek ve ihtisas sahipleri yetiştirmek gerekli ise, dinimizin felsefî gerçeklerini araştırmaya, incelemeye ve telkine, ilim ve fen gücüne sahip olacak seçkin ve gerçek şerefli âlimler yetiştirecek yüksek eğitim kuruluşlarına sahip olmalıyız.

Ardından Halk Fırkası programının uzman kişiler tarafından gönderilecek değerlendirmeler araştırıldıktan sonra tespit edileceğinden ve bu siyasi partinin Türk milletinin refah ve mutluluğunu amaç edineceğinden söz etmiştir.

Subaylar, memurlar ve gönüllü subayların terfileri hakkındaki soruya şu cevabı vermişlerdir:Ordumuz babalarına ve atalarına lâyık evlatlardan oluşmuş olduğunu göstermiştir. Bundan sonra ordumuzu daha mükemmel bir hale getireceğiz. Bu da doğal olarak ordunun refah ve mutluluğunu sağlamakla mümkün olacaktır. Subaylarımızı hayat kaygısı içinde bırakmak asla uygun olamaz. Hayat dediğim zaman savaş meydanlarında terk edeceğimiz hayattan söz etmiyorum. Bizim subaylarımız bunu tam bir rahatlıkla terke hazırdırlar. Hayattan amacım gerek kendilerinin ve gerek ailelerinin geçinme derdinden kurtulmuş bulunmalarını sağlayacak ana kural -ki refahtır- bunu elde etmektir. Etmeyen bir millet en temel noktada üşenmiş demektir. Fakat milletimiz, subaylarının, askerlerinin ve devlet makinesini işleten memurlarının rahatlığını elbette göz önüne alacaktır. Gönüllü subaylara gelince; ordumuzda böyle bir subaylık sınıfı yoktur. Yalnız savaş sırasında subaylık sıfat ve yetkisi ile hizmet eden, kahramanlık eden birtakım fedakârlıklar vardır. Bunlar ya önceden subay idiler, yahut vatanseverlik heyecanının sürüklemesiyle subaylık yapmışlardır. Böyle tehlikeli bir anda vatanseverliklerini ispat edenlerin ve gösterenlerin ödülsüz kalmamaları gerekir. Bunlar ya ordunun içinde görevlerine devam etmektedirler, yahut ordu kurulduktan sonra uzmanlık ve yetenekleri ile uygun olarak memleket içinde kendilerine iş bulmuşlardır. Çoklarını bilirim ki böyledir. Fakat her ne şekilde olursa olsun, hizmet edenler milletten büyük ödüller bekliyorlarsa kesinlikle doğru bir harekette bulunmuş olmazlar. Milletten çok şey istememeliyiz. Hizmet edenler namus görevlerini yerine getirmiş olmaktan başka bir şey yapmamışlardır.

İzmir Yollarında, s.71-85

Türkiye İktisat Kongresi'ni Açış Söylevi İzmir

17 Şubat 1923

Efendiler!

Aziz Türkiye'mizin iktisadî yükselme gereklerini aramak ve bulmak gibi vatanî, hayatî ve millî bir kutsal amaç için bugün burada toplanmış olan sizlerin, saygıdeğer halk temsilcilerinin karşısında bulunmakla çok mutlu ve sevinçliyim. Efendiler! uzun ihmallerle ve derin ilgisizlik ile geçen yüzyılların iktisadî yapımızda açtığı yaraları tedavi etmek, tedavi çarelerini aramak ve memleketi bayındırlığa, millî bir rahatlığa, mutluluğa ve servete ulaştıracak yolları bulmak için gerçekleşecek çalışmanızın çok kıymetli ve başarılı sonuçlara ulaşmasını dilerim.

Arkadaşlar, sizler doğrudan doğruya milletimizi oluşturan halk sınıflarının içinden geliyorsunuz ve onlar tarafından seçilmiş olarak geliyorsunuz. Bunun için memleketimizin, milletimizin halini, ihtiyacını ve milletimizin emellerini, üzüntülerini yakından biliyorsunuz. Herkesten daha iyi biliyorsunuz. Sizin söyleyeceğiniz sözler, alınması gereğini söyleyeceğiniz önlemler; doğrudan doğruya halkın dilinden söylenmiş gibi kabul olunur. Bu, en büyük doğrudur. Zira halkın sesi, hakkın sesidir.

Efendiler, tarih., milletlerin yükselme ve düşmesi sebeplerini ararken birçok siyasî, askerî, sosyal nedenler bulmakta ve saymaktadır. Şüphe yok, bütün bu nedenler, sosyal olaylarda etkilidir. Fakat bir milletin doğrudan doğruya hayatıyla, yükselmesiyle, düşmesiyle ilgili ve ilişkili olan milletin ekonomisidir. Tarihin ve tecrübenin belirlediği bu gerçek, bizim millî hayatımızda ve millî tarihimizde de tamamen görülmüştür. Gerçekten Türk tarihi araştırılırsa bütün yükselme ve düşme sebeplerinin bir iktisat meselesinden başka bir şey olmadığı anlaşılır. Efendiler, tarihimizi dolduran bunca başarılar, zaferler veyahut yenilgiler, yok olmalar ve felâketler, bunların, tümü; gerçekleştikleri devirlerdeki iktisadî durumlarımızla ilişkili ve ilgilidir. Yeni Türkiye'mizi hak ettiği yere ulaştırabilmek için, mutlaka ekonomimize birinci derecede önem vermek zorundayız. Çünkü zamanımız tamamen bir iktisat devresinden başka bir şey değildir. Efendiler, bir milletin hayat gereklerini, rahatlık ve mutluluğunu oluşturan ekonomiyle uğraşmaması, uğraşamaması dikkatleri çeken bir durumdur. Fakat biz kabul etmek zorundayız ki, ekonomimize gereği kadar önem vermemiş bulunuyoruz. Bir milletin doğrudan doğruya hayat gerekleri ile uğraşamaması, o milletin yaşadığı devirler ile ve devirleri belirleyen tarih ile çok ilgilidir. Bundan dolayı biz de eğer uğraşamamış isek, gerçek nedenlerini geçirdiğimiz devirlerde ve özellikle tarihimizde arayabiliriz. Fakat böyle bir araştırma yaptığımız zaman, yazık ki itirafa mecburuz ki, biz henüz şimdiye kadar gerçek, ilmî, olumlu anlamı ile millî bir devir yaşayamadık. Bundan dolayı millî bir tarihe sahip olamadık. Bu noktayı biraz açıklamış olmak için hep beraber Osmanlı tarihini hatırlayalım.

Osmanlı tarihinde bütün gayretler, bütün çalışma, milletin isteği, emelleri ve gerçek ihtiyaçları açısından değil, belki şunun bunun özel emellerini, tutkularını karşılamak açısından gerçekleşmiştir. Örneğin Fatih İstanbul'u aldıktan sonra, yani Selçuk saltanatı ile Doğu Roma İmparatorluğu'nun mirasına konduktan sonra, Batı Roma İmparatorluğu'nu da zaptederek büyük bir saltanat kurmak istedi. Böyle geniş bir emel izledi. Böyle bir emeli izlemek ve uygulayabilmek için bütün milleti, ana unsuru arkasından bu hedefe doğru yönlendirdi. Örneğin Yavuz Sultan Selim, Fatih'in açtığı batı cephesini sağlamlaştırmakla beraber; bütün Asya'yı birleştirerek büyük bir İslâm İmparatorluğu meydana getirmek üzere böyle bir siyasî meslek izledi. Ana unsuru bunun arkasından dolaştırdı. Kanuni Süleyman her iki cepheyi en üst derecede genişletmek, bütün Bahr-i Sefid'i (Akdeniz) bir Osmanlı havuzu haline getirmek, Hindistan üzerinde gücünü kurmak gibi çok büyük, şahane bir siyaset izledi. Bu siyasetin uygulanması için ana unsuru kullandı.

Arkadaşlar, bütün bu işler ve hareketler, doğruluğu araştırılırsa, görülür ki bu büyük, güçlü padişahlar takip ettikleri dış siyasette kendi emelleri, hırsları ve arzularına dayanmışlardır. Büyük ve şahane arzularına dayanmakla beraber iç kuruluşlarını, iç

siyasetlerini bu tutkularından doğmuş olan dış siyasetlerine göre düzenlemek zorunda kalmışlardır. Halbuki dış siyaset iç teşkilât ve iç siyasete dayandırılmak mecburiyetindendir. Yani iç teşkilâtının dayanamayacağı genişlik derecesinde olmamalıdır. Yoksa hayalî, dış siyasetler peşinde dolaşanlar, dayanma noktalarını kendiliğinden kaybederler. Gerçekten Osmanlı hakanları, asıl olan noktayı unuttular. Duyguları ve emelleri üzerine bütün hareketleri ve fiilleri yaptılar. İç teşkilâtlarını dış siyasetlerine uydurmak zorunda kalınca aldıkları memleketlerde bütün unsurları: dilleri, dinleri, gelenekleri, her şeyi başka başka olan ve birçok milletlerden ibaret bulunan bu unsurları, olduğu gibi korumaya kalkıştılar ve onlara bütün bu şeyleri koruyabilecek ayrıcalıklar verdiler. Buna karşın ana unsur, uzun seferler yapmakla zafer meydanlarında ölmekle, zapt olunan memleketlerin kendisini ve halkını beslemekle ve onlara bekçilik etmekle kendi kendini yıpratıyordu. Bununla birlikte millet, ana unsur; kendi evinde, kendi yurdunda ve kendi hayati gereklerini kazanmak için çalışmaktan tamamen mahrum bir halde bulunuyordu. Bu tac sahipleri yöneticiler milleti böyle diyar diyar dolaştırmakla, onlara kendi yurtlarını düşünmeye izin vermemekle de yetinmiyorlardı. Belki fetihler sonucu elde edilen halkı memnun edebilmek için, sonra yabancıları memnun edebilmek için doğrudan doğruya, ana unsurun hukukundan ve hayati ve iktisadî kaynaklarından birçok şeyleri karşılıksız yardım olarak, hediye olarak onlara veriyorlardı. Örneğin Fatih zamanında Cenevizliler'e ve Patrik'e verilen ayrıcalıklar ile açılan yol, kendisinden sonra daima genişlemiş ve sağlamlaştırılmış bulunuyordu. Bu ayrıcalıklar, devletim en kuvvetli, en büyük zamanında gerçekleşmiş oluyordu. Ancak ve ancak bir padişah yardımı karşılıksız sunulan bir destek olmak üzere gerçekleşmiş oluyordu. Hepiniz hatırlayabilirsiniz, Kanunî Sultan Süleyman zamanında Venediklilerle ticaret antlaşması yapılmıştı. Fakat Padişah, Venediklilerle ticaret antlaşması yapmayı kendi şerefine ve onuruna aykırı buldu. Zira onun anlayışına göre antlaşma, birbirine denk milletler arasında yapılırdı. Halbuki Venedik o zaman Osmanlı Devleti'ne denk olmak şöyle dursun, onun doğrudan doğruya koruması altında idi. Bundan dolayı padişah böyle bir devletle antlaşma yapamazdı; ancak ona yardımlarda bulunabilirdi. Ve yardımlarda bulundu. İşte bu yardım kelimesi kapitülasyonlar kelimesi ile tercüme edilmiştir. Halbuki biliyorsunuz, kapitülasyon kelimesi, bir kale içinde kuşatılan, korunma gereçlerini ve vasıtalarını kullandıktan sonra teslim olmak zorunda olanlar hakkında kullanılan bir kelimedir. İşte böyle bir kelimeyi, padişahların yardımını tercüme ederken kullanmış bulundular. Bu ufak ayrıntıyı iki noktadan tekrar edeyim: Millet hayati gerekleriyle uğraşmaktan yasaklanmış olarak diyar diyar dolaştırılıyor ve bu yeni diyarlar halkı, birçok ayrıcalıklara sahip olarak çalışılıyordu. Yani fatihler, ana unsuru peşine takarak kılıçla fetihler yaparken, kılıç sallarken zaptolunan memleket halkı kazandıkları ayrıcalıklarla sabana yapışıyorlar; toprak üzerinde çalışıyorlardı. Arkadaşlar, kılıç ile fetih yapanlar, sabanla fetih yapanlara yenilmeye ve sonuçta yerlerini bırakmaya mecburdurlar. Nitekim Osmanlı saltanatı da böyle olmuştur. Bulgarlar, Sırplar, Macarlar, Romenler sabanlarına yapışmışlar, varlıklarını korumuşlar, kuvvetlenmişler; bizim milletimiz de böyle fatihlerin arkasında serserilik etmiş ve kendi ana yurdunda çalışmamış olmasından dolayı bir gün onlara yenilmiştir. Bu bir gerçektir ki, tarihin her devrinde ve dünyanın her yerinde böyle gerçekleşmiştir. Örneğin Fransızlar Kanada'da kılıç sallarken oraya İngiliz çiftçisi girmiştir. Bu medenî sabanla kılıç mücadelesinde sonunda muzaffer olan sapandır. Ve Kanada'ya sahip oldu. Efendiler, kılıç kullanan kol yorulur, sonunda kılıcı kınına koyar ve belki kılıç o kında küflenmeye, paslanmaya mahkûm olur. Lâkin saban kullanan kol; gün geçtikçe daha fazla kuvvetlenir ve daha çok kuvvetlendikçe daha çok toprağa sahip olur.

Efendiler, Osmanlı fatihleri, hakanları, istilâcıları, ana unsur ile beraber sabanın önünde yenilip çekilmeye başladıktan sonra, asıl felâketlerin büyüğü başladı. Sırf şahane bir ihsan olarak, yabancılara verilmiş olan ve özel olan karşılıksız yardım, memleket içindeki Müslüman olmayan unsurlara verilmiş olan her şey, kazanılmış haklar olanak anlaşıldı.

Fakat yabancılar yalnız bu hukuku korumak ile de yetinmediler. Belki her gün onları biraz daha arttırmak için çareler aradılar ve buldular. İç unsurlar korumaya güçlerinin yettiği iç teşkilâtlarına dayanarak, dışarının daima kışkırtmasına ve yardımına sığınarak devletin ve aslî unsurunun yok edilmesiyle siyasî bir varlık olmak için çalışmaktan geri durmadılar. Yabancılar bir taraftan iç unsurları kışkırtıyorlardı; diğer taraftan da kendileri Osmanlı

devletinin iç işlerine karışıyorlar ve her karışmada da yine devlet ve milletin aleyhine olmak üzere yeni yeni birtakım ayrıcalıklar, haklar alıyorlardı. Bu devamlı problemler altında zaten fakir düşmüş olan anayurtta, ana unsur devlete verebilecek parayı güç hazırlıyordu. Halbuki tacsahipleri yöneticiler, Saraylar, Babıâliler mutlaka büyük gösterişe, şana sahip olabilmek için, onu devam ettirebilmek, zevk ve tutkularını sağlayabilmek için her ne pahasına olursa olsun, bu parayı hazırlamak çaresine düşmüşlerdir. O çareler de, borçlanmalar oldu. O kadar çok borçlanmalar yapıyorlardı, o kadar kötü şartlar içinde borçlanmalar yapılıyordu ki, bunların faizleri de ödenemedi. En sonunda bir gün Osmanlı Devletinin iflâsına karar verdiler. Maliye işleri hemen kontrol altına alınmış ve başımıza genel borçlar belâsı çökmüş bulunuyordu.

Efendiler, milletin uğramış olduğu bu üzücü durumun, bu düşkünlüğün sebeplerini arayacak olursak bunu doğrudan doğruya devlet kavramında buluyoruz. Biliyorsunuz ki Osmanlı Devleti, şahsî saltanat ve son beş on yıl içinde de meşruti saltanat ilkesine dayanarak hükûmet idare ediyordu.

Arkadaşlar, şahsî saltanatta her konuya tac sahiplerinin arzusu, iradesi ve amacı hâkimdir. Söz konusu olan yalnız odur. Milletin amaçları, arzuları, ihtiyaçları söz konusu olmaktan çok uzaktır. Bütün millet istekleri ve dileklerini bırakmış bulunuyordu. Çünkü tac sahipleri kendilerini Allah tarafından gönderilmiş bir kişi sayarlardı. Bir de onların etrafını alan çıkarcılar vardı. Onlar da padişahların fikirleri ve anlayışları ile dolu olarak ve padişahın bu arzusunu bir kutsal ve bir Kur'an gereği gibi herkese kabul ettirirlerdi. Bu gayet koyu ve sürekli etkilemeler karşısında gerçekten bir gün bütün halk bu arzu ve iradelerin yapılması gereken ve kayıtsız şartsız gereken kutsal emirler gibi olduğuna inanmış olurlardı. Böyle idare ve hâkimiyete rıza gösteren bir milletin sonu elbette felâkettir, elbette uğursuzluktur. Arkadaşlar! Son anlattığım noktada artık Osmanlı Devleti gerçekte ve fiili olarak bağımsızlıktan mahrum bir duruma getirilmişti. Gerçekten bir devlet ki, kendi halkına koyduğu bir vergiyi yabancılara koyamaz. Gümrük uygulamalarını, vergilerini memleketin ve milletin ihtiyaçlarına göre düzenlemekten yasaklıdır. Ve bir devlet ki, fazla olarak yabancılar üzerinde yargı hakkını uygulamaktan mahrumdur. Böyle bir devlete elbette bağımsız denilemez. Devletin ve milletin hayatına yapılan müdahaleler yalnız bu kadar değil, daha fazla idi. Doğrudan doğruya milletin hayatını devam ettirmesi için gerekli olanlardan, örneğin tren yapmak için, örneğin fabrika yapmak için, örneğin her şey yapmak için devlet serbest değildi. Mutlaka dışarıdan karışmalar vardı. Bundan dolayı hayatını sürdürmekten alıkoyulan bir devlet bağımsız olabilir mi? Söylediğim gibi gerçekte devlet, istiklâlini çoktan kaybetmişti ve Osmanlı ülkesi yabancıların serbest bir sömürgesinden başka bir şey değildi ve Osmanlı halkı içindeki Türk milleti de tamamen esir bir duruma getirilmişti. Bu sonuç söylediğim gibi milletin kendi iradesine ve kendi hâkimiyetine sahip bulunamamasından ve bu irade ve hâkimiyetin şunun bunun elinde kullanıla gelmiş olmasından ileri geliyor. O halde kesinlikle diyebiliriz ki, biz millî bir devir yaşamıyorduk ve millî bir tarihe sahip bulunmuyorduk.

Örneğin, Osmanlı tarihi baştan sonuna kadar hakanların, padişahların, kişilerin, en sonunda zümrelerin hal ve hareketini kaydeden bir destandan başka bir şey değildir. Geçmişin, yüzyılların elimize tarih diye uzattığı kitabın mahiyeti bundan ibarettir. Arkadaşlar, milletin hâkimiyetine sahip olmaması yüzünden girdiği Dünya Savaşı'ndan kıymetli evlâtlarımızdan oluşmuş kahraman ordularımızın Galiçya'da, Romanya ve Makedonya'da, Kafkas dağlarında, Sina çöllerinde uğramış olduğu eziyetleri hatırlatmaya gerek görülecek kadar çok zaman geçmemiştir ve en sonunda bu dünya savaşının uğursuz sonucu da hepinizin bilgisi dahilindedir. Özellikle Mondros Mütarekesi'yle açılan ateşkes devrinin görüntüsü, bir an için tekrar düşünmüş olursanız göreceksiniz ki, baştan sonuna kadar bir dağılma görüntüsünden başka bir şey değildi. Devletler her türlü anlaşmalardan ve insanî ve medenî haklardan sıyrılarak memleketimizin en kıymetli ve en verimli yerlerini çiğnediler. İzmir'i, Bursa'yı, Eskişehir'i tâ Sakarya'ya kadar; sonra bütün Adana ve çevresini ve Trakya'yı, İstanbul'u, en saygın yerlerimizi çiğnediler. Fakat düşmanların bu hareket şeklinden daha üzücü ve acıklı ve daha çok üzülmeye değer olan bir nokta varsa, o da bu memleketin yüzyıllarca başında bulunan ve bu milletin irade ve hâkimiyetini kullanan

insanların dahi düşman saflarına geçmiş olmasıdır. Ve arkadaşlar biliyorsunuz, bu düşmanlar yani iç düşmanlar, dış düşmanların yapmadığı ve yapmaya gücünün yetemeyeceği kötü ve acıklı yeme hareketlerinde kararsızlık göstermemişlerdir. Dış düşman kuvvetleri, saydığım saygın vatan topraklarında bulunurken, padişahın iradesi ile, çıkarttığı fetvalarla ve hilâfet orduları ile bu suçsuz millet, şurada burada alçaltılıyor ve aldatılıyordu. Gerçekten vatanımızın şurasında burasında isyanlar başlamıştı. Zaten çoktan beri manen ve fiilen istiklâlinden mahrum bırakılmış olan Osmanlı devletinin tükenmesinde başarı meydana gelmişti.

Osmanlı Devleti tamamen bitmişti. Fakat düşmanlarımız aynı zamanda Osmanlı Devleti'ni kuran Türk milletinin de, aslî unsurunun da, bu memleketin gerçek halkının da yok ve çökmüş olduğunu zannettiler. İşte bunda çok aldandılar. Osmanlı Devleti ve Osmanlı Devleti gibi çok devlet kurmuş olan Türk milleti yok olmamıştır. Tersine hayatına vurulan bu darbelerden, dış düşmanların ve iç düşmanların bu acı ve nefret edilecek darbelerinden birdenbire bütün acıkgözlülüğünü, bütün uyanıklığını takındı ve hayatını, şerefini, namusunu kurtarmak için tam bir kararlılıkla başını kaldırdı; birlikte ve birbirine dayanarak ortaya atıldı.

İşte milletimiz o dakikadan itibaren millî devreye girdi, halk devresinin başlangıcına girdi. Millet bu noktadan başladığı gün kendisini hedefe ulaştıran yolların ve bizzat hedefin bulunduğu ufukların karanlıklar içinde bulunduğunu hepimiz hatırlarız. Fakat bu hal milletimizi ümitsizliğe düşürmedi. Tam bir kararlılık ile kutsal hedefe adımlarını attı. Efendiler, milletimiz, kesin kurtuluşa ve gerçek kurtuluşa sahip olabilmek için, iki ilkeye dayanmanın farz ve şart olduğunu anladı; büyük ve açık kanaatlerle anladı. O ilkelerden birincisi Misak-ı Millî'nin ifade ettiği mananın ruhudur. İkincisi Anayasamızın belirlediği değiştirilemez gerçeklerdir. Biliyorsunuz ki Misak-ı Millî, milletin tam istiklâlini sağlayan ve bunu sağlayabilmek için ekonomisinin de gelişmesine engel olan bütün sebepleri bir daha ve kesinlikle geri gelmemek üzere kaldıran bir yöntemdir. Anayasa da Osmanlı İmparatorluğu'nun, Osmanlı Devleti'nin öldüğünü idrak ve ifade var olduğunu ilân eden bir kanundur ve bu devletin hayatının da kayıtsız şartsız milletin yetkisinde kalabilmesi için, halkın bizzat kendi alın yazısını idare etmesi esasını şart kılan bir kanundur. "Artık Türkiye halkı için tek temsilci, yasama ve yürütme yetkisini almış olan kendi meclisidir, Türkiye Büyük Millet Meclisidir" diyen bir kanundur ve Babıâli Hükûmeti yerine Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetini koyan kanundur.

Efendiler, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve bunun hükûmetinin milletten aldığı yetki tam bir istiklâl ve kayıtsız şartsız millî hâkimiyet ilkelerine dayanarak memleketi bayındır yapmak ve milleti zengin, rahat ve mutlu etmekten ibarettir. Böyle olmakla beraber Anayasa, bir özel madde ile Meclisin görevini de açıklar. O görevler ki, doğrudan doğruya milletin hukuk ve yetkisi iken yüzyıllarca şunun ve bunun elinde kalmıştır. Artık bu hukuk ve yetkinin hiçbir neden ve şekilde hiçbir makama ve kişiye bırakılamayacağını kesinlikle ifade etmek için bir özel madde koymuştur. Efendiler, milletimizin bu iki ilkeye dayanarak çalışmaya başladığı günden bugüne kadar geçen zaman, çok zaman değildir; üç buçuk, dört seneden ibarettir. Fakat milletimizin kazandığı başarı ve zafer bu üç buçuk dört seneye sığamayacak kadar çoktur, taşkındır, coşkundur, yüksektir, kuvvetlidir. Gerçekten o hükümdar buyruklarıyla, hilâfet ordulariyle ve bin türlü kışkırtmalar ve yalanlarla meydana getirilen isyanların tamamı bastırılmıştır. Millet tüfeksiz, topsuz, her türlü malzemesiz ve parasız bulunduğu bir zamanda yeniden dünyanın en kuvvetli ve en muazzam ordusunu kurmaya güç yetirmiştir. Ve bu ordu daha henüz kurulma durumunda iken Birinci İnönü, İkinci İnönü, Sakarya meydan savaşlarını ve zaferlerini kazanmıştır. Ve en sonunda bütün dünyayı hayretlerde bırakan, bütün dünyayı ister istemez övgülerine, sevkeden en son zaferi tam bir şiddet ve başarıyla kazanıp topraklarımızı ve kutsal vatanımızı çiğneyen düşman ordularını bire kadar yok etmiştir. Fakat Efendiler, tam bağımsızlık için şu kural vardır, millî hâkimiyet için bir kanun vardır, diyoruz. Bugün de büyük bir zaferin gerçekleştirici etkenleri ve yapanları olduğumuzu söylüyoruz. Bu noktada çok kesin olan bir gerçeği hep beraber tekrar etmek zorundayız. Bu kadar büyük, bu kadar kutsal ve büyük hedefler yalnız kâğıt üzerinde kurallarla ve kanun maddeleriyle ve

sadece hırslarla, arzularla çözüm bulamaz. Tam gerçekleşmesini sağlayabilmek için tek kuvvet, gerçek ve en kuvvetli temel ekonomidir.

Siyasî, askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar, iktisadi zaferler ile taçlandırılamazlarsa meydana gelen zaferler devamlı olamaz, az zamanda söner. Bu bakımdan en kuvvetli ve parlak zaferimizin bile sağlayabildiği ve daha sağlayabileceği yararlı kazançları belirlemek için ekonomimizin, iktisadî hâkimiyetimizin sağlanması ve sağlamlaştırılması ve genişletilmesi gerekir. Efendiler, bu kadar verimli ve bu kadar kuvvetli olan yeni hükûmetimizin, düşmansız kalacağını saymak doğru değildir. Bu güzel temellerin bile içine bomba koyarak onu yıkmaya çalışanlar olacaktır. Onun hayatına, ilerlemesine karşı suikastler düzenlemeye girişecekler bulunacaktır. Bütün bunlara karşı en kuvvetli silâhımız ekonomideki genişlik, dayanıklılık ve başarımız olacaktır. Efendiler, içinde olduğumuz halk devrinin, millî devrin, millî tarihini yazabilmek için kalemlerimiz sabanlar olacaktır. Bence halk devri, iktisat devri kavramı ile açıklanabilir.

Öyle bir iktisat devri ki, onda memleketimiz bayındır olsun, milletimiz rahat olsun ve zengin olsun. Bu noktada bir felsefeyi size hatırlatayım. “El kanaatü kenzi lâyüfna”. “Kanaat, yok edilmeyen bir hazinedir” anlayışı ile, fakirliği fazilet bilmek felsefesine de iktisat devri artık son versin.

Efendiler! bu felsefeyi, mutlaka yanlış yorumlamak yüzünden bu millete, bu memlekete çok büyük kötülük edilmiştir. Biliriz ki, Allah dünya üzerinde yarattığı bu kadar nimetleri, bu kadar güzellikleri insanlar yararlansın, varlık içinde yaşasın diye yaratmıştır ve fazla derecede yararlanmış olabilmek için de, bugün kâinattan esirgediği zekâyı, aklı insanlara vermiştir. Eğer vatan denilen şey kupkuru dağlardan, taşlardan, bataklık sahalardan, çıplak ovalardan ve vatan; şehirler, köylerden oluşsaydı, onun zindandan hiçbir farkı olmazdı. Ve gerçekten bu dediğimiz felsefesinin sahipleri bu kıymetli vatanımızı böyle zindan ve cehennem yapmaktan başka bir şey yapmamışlardır. Halbuki bu vatan evlât ve torunlarımız için cennet yapılmaya lâyık, çok yakışır bir vatandır. İşte bu memleketi böyle bayındır haline, cennet haline getirecek olan, ekonomik nedenler ve ekonomik faaliyetlerdir. Bundan dolayı öyle bir iktisat devri lâzımdır ki, artık milletimiz insanca yaşamasını bilsin, insanca yaşamanın neye bağlı olduğunu öğrensin ve o vasıtalara yönelsin. Hepimizin isteği şudur ki, bu memleketin fertleri ellerinde örnekleriyle ziraatin, ticaretin, sanatın, emeğin hayatın bir temsilcisi olsun. Ve artık bu memleket böyle fakir ve bu millet değersiz değil, belki memleketimize zengin memleketi, zenginler memleketi, bu yeni Türkiye’nin adına da çalışkanlar memleketi denilsin. İşte millet böyle bir devir içinde bulunuyor ve böyle bir devri yükseltecektir. Ve böyle bir devrin tarihini yazacaktır. Ve böyle bir devirde, böyle bir tarihte en büyük makam, en büyük hak, çalışkanlara ait olacaktır. Efendiler, Türkiye İktisat Kongresi tarihte ilk defa yüksek yer kazanacak bir kongredir. Sizler memleketin ihtiyacını ve milletin yeteneğini ve bunun karşısında bütün dünyada var olan çok kuvvetli iktisat teşkilâtına değer vererek, yapılması gereken önlemleri ve uygulaması gerekli olan bütün yenilikleri tam bir açıklıkla dile getirmelisiniz. Tâ ki o önlemler, o yenilikler uygulandıkça memleketimiz hayırlı neticelere, nurlara batmış olsun. Arkadaşlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi’niz ve hükûmetiniz, elbette milletin istekleri dairesinde, gelişmeye, yenilenmeye tamamen taraftardır. Bunun için memleket ve millete faydalı olarak alacağınız önlemler tam bir memnuniyetle göz önüne alınacaktır. Buna şüphe etmiyorum. Efendiler, ekonomi sahasında düşünürken ve konuşurken zannedilmesin ki, biz yabancı sermayesine düşman bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz geniştir. Çok çalışma ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Bundan dolayı kanunlarımıza bağlı olmak şartiyle yabancı sermayelerine gereken güvenceyi vermeye her zaman hazırız ve isteriz ki, yabancı sermayesi bizim çalışmamıza ve var olan ama yetersiz kalan servetimize katılsın. Bizim için ve onlar için faydalı sonuçlar versin; fakat eskisi gibi değil. Gerçekten geçmişte ve özellikle Tanzimat devrinden sonra, yabancı sermayesi memlekette üstün bir yere sahip oldu. Ve ilmi manasiyle denebilir ki, devlet ve hükümet yabancı sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Artık her medenî devlet gibi, millet gibi, yeni Türkiye de buna uyamaz. Burasını esir ülkesi yaptıramaz.

Arkadaşlar, son söz olarak demiştim ki, biz memleketimizi artık esir ülkesi yapamayız. Belki hepimizin dikkatlerini çekmiş olan Lozan konferansı'nın son görüşmesi bu nokta ile ilgilidir. Konferansın şimdilik gecikmeye uğrayışı hep aynı meseleden, aynı noktadan doğmuştur gibi anlaşılabilir. Ordularımız en büyük bir zaferi kazanmışlardır ve zafer yürüyüşünü durduracak hiçbir engel yoktur. Böyle bir zamanda İtilâf Devletleri, hukukumuzu, kanunî haklarımızı görüşmeler ile bile onaylayacaklarını ve meselelerin görüşmeler ile bile çözümleneceğini söylediler ve bizi konferansa davet ettiler. Milletimiz, Meclisimiz ve Hükûmetimiz samimî olarak barış taraftarı olduğu için, muzaffer ordularımızı durdurdu ve delegeler heyetimizi Lozan'a gönderdi. Aylardan beri konuşmalar ve tartışmalar sürüyor. Fakat henüz karşımızdakiler bizimle üç senelik, dört senelik bir hesabı görmüyorlar, üç yüz ve dört yüz senelik bir hesabı görmeye başlamışlardır. Ve hâlâ karşımızdakiler eski Osmanlı Devleti'nin tarihe geçtiğini ve bugün yeni Türkiye devletinin var olduğunu ve bu Türkiye devletini kuran milletin çok kararlı ve kahraman bir millet olduğunu ve bu milletin artık tam bağımsızlıktan ve milli hâkimiyetinden zerre kadar fedakârlık yapamayacağını anlamamışlardır.

İşte bunu anlayamamak yüzünden kararsızlığa düşmüşler, beklemeye mecbur hissetmişlerdir. Arkadaşlar, onlar istedikleri kadar kararsız olsunlar, fakat bu millet kesin kararını vermiştir. Bu millet için kararsızlık devirleri çoktan geçmiştir. Devletlerin delegeler heyetimize verdikleri son proje elbette heyetimizce kabule değer görülmedi. Diğer delegeler heyeti gibi bizim delegeler heyetimiz de durumu hükûmete ve gerekirse Meclis'e sunmak üzere memlekete geri gelmek üzeredir. Elbette sorular ve açıklamalar olacaktır. Ancak bütün millet, bütün dünya bilsin ki, en sonunda ve en sonunda millet tam bağımsızlığının sağlandığını görmedikçe yürümeye başladığı yolda bir an durmayacaktır.

Efendiler! Hiç kimseden fazla bir şey istemiyoruz. Dünyanın her medenî milletinin tabiî olarak sahip olduğu şeylerden bizi mahrum etmemelidirler ve haklarımızı vermelidirler. Çünkü hakkımız tabiîdir, kanunîdir, mantıklıdır ve bize gereklidir. Biz, bu haktan vazgeçmeyeceğiz ve ne kadar haklı isek bu hakkımızı savunmak ve korumak için de memleketimizin, milletimizin yeteneği ve gücü o kadardır. Efendiler, görülüyor ki, bu kadar kesin ve yüksek bir askerî zaferden sonra bile bizi barışa kavuşmaktan engelleyen nedenler, doğrudan doğruya ekonomik nedenlerdir. İktisadî düşüncelerdir. Çünkü bu devlet, bu millet iktisadî hâkimiyetini sağlarsa o kadar kuvvetli temel üzerinde yerleşmiş ve yükselmeye başlamış olacaktır ve artık bunu yerinden kımıldatamazlar. İşte düşmanlarımızın, gerçek düşmanlarımızın, bir türlü rıza göstermedikleri budur.

Efendiler! Bu fiilen gerçekleşmiştir. Barış denilen şeyin sağlanması için yabancıların bu gerçeği itiraf etmemekteki kararsızlıklarına mantıki anlam vermek mümkün değildir. Çok isteğe değerdir ki, çok yakın bir zamanda onlar da bu gerçeği itiraf ederler ve bütün medeniyet dünyasının çok büyük istek ve özlemle beklediği barışın kurulmasına engel olmak sorumluluğundan çekinirler. Biz şimdiden hayatımızla ilgili gereklerimizi sağlamaya başlamış bulunuyoruz. Ve doğal olarak barış durumunun kurulmasında daha büyük gelişmeler oluyor. Fakat başarılı olmak için çok çalışmak gerektiğini bilmeliyiz. İktisadiyat diyoruz; fakat arkadaşlar, iktisadiyat demek, her şey demektir. Yaşamak için, mutlu olmak için, insan varlığı için ne gerekse onların tamamı demektir. Ziraat demektir, ticaret demektir, emek demektir, her şey demektir. Bütün bu konularda şimdi memleket ve milletimizin ne halde olduğunu sizler çok güzel bilirsiniz. Nitelendirmek istemeyeceğim. Ancak memleketimizin genişliği ve nüfusumuzun bu genişlikle ne kadar uygunsuz olduğunu da hatırlayınız. Bu geniş ve verimli toprakları işleyebilmek, işletebilmek için eksik olan el emeğini, mutlaka fenni aletler ile karşılamak zorundayız. Memleketimizi bundan başka tren ile ve üzerinde otomobiller çalışır yollarla şebeke haline getirmek mecburiyetindeyiz. Çünkü, garbın ve cihanın vasıtaları bunlar oldukça, trenler oldukça bunlara karşı merkepler ve kağnı ile yollar üzerinde yarışmaya çıkışmanın imkânı yoktur. Memleketimiz ziraat memleketidir. Bu yüzden halkımızın çoğunluğu çiftçidir, çobandır. Bundan dolayı en büyük kuvveti, kudreti bu alanda gösterebiliriz ve bu alanda önemli yarış meydanlarına atılabiliriz. Fakat aynı zamanda sanatımızı da artırmak ve genişletmek zorundayız. Eğer sanat konusunda yine hoşgörülü

olursak o halde sanayi eserlerinde yine dışarıya haraç verici oluruz. Ürünlerin ve eşyaların değiş tokuşu ve servete dönüşmesi için, ticarete ihtiyacımız vardır. Ticaretimizin yabancılar elinde kalması, memleketimizin servetinden gereği kadar yararlanmamızı önler. Fakat bütün bunlar söylenildiği kadar basit ve kolay olmayan şeylerdir. Bunda başarılı olabilmek için gerçekten memleketin ve milletin ihtiyacına uygun ana program üzerinde bütün milletin birlikte ve denk olarak çalışması gerekir. Yüce Heyetiniz bu ilkelerin en kıymetlilerini inşallah bulup ortaya koyacaksınız. Arkadaşlar, bence yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün ilkeleri, bütün programları iktisat programından çıkmalıdır. Çünkü demin dediğim gibi her şey bunun içinde yerleşmiştir. Bundan dolayı evlâtlarımızı o şekilde eğitmeli ve terbiye etmeliyiz, onlara o şekilde bilgi, anlayış vermeliyiz ki, ticaret, ziraat ve sanat dünyasında ve bütün bunların faaliyet alanlarında verimli olsunlar, etkili olsunlar, çalışır olsunlar, ameli bir organ olsunlar. Bundan dolayı eğitim programımız, gerek ilk öğretimde, gerek orta öğretimde verilecek bütün şeyler, bu bakış açısına göre olmalıdır. Eğitim programlarımız gibi devlet şubeleri için düşünülecek programlar bile, iktisat programına dayanmaktan kendini kurtaramazlar. İlkeli bir program uygulamak ve bu program üzerinde bütün milleti denk olarak çalıştırmak lâzımdır.

Bizim halkımızı yararları birbirinden ayrılır sınıflar halinde değil, tersine varlıkları ve çalışma sonucu birbirine lâzım olan sınıflardan ibarettir. Bu dakikada dinleyicilerim çiftçilerdir, sanatkârlardır, tüccarlardır ve işçilerdir. Bunların hangisi birbirinin karşıtı olabilir. Çiftçinin sanatkâra, sanatkârın çiftçiye ve çiftçinin tüccara ve bunların hepsine, birbirine ve işçiye muhtaç olduğunu, kim inkâr edebilir.

Bugün var olan fabrikalarımızda ve daha çok olmasını umduğumuz fabrikalarımızda kendi işçimiz çalışmalıdır. Rahat ve mutlu olarak çalışmalıdırlar ve bütün bu saydığımız sınıflar aynı zamanda zengin olmalıdır ve hayatın gerçek lezzetini tadabilmelidir ki, çalışmak için kudret ve kuvvet bulabilsinler. Bundan dolayı programdan söz edildiği zaman, âdeta denebilir ki, bütün halk için bir “Emek Misak-ı Millisî”dir. Ve böyle bir emek Misak-ı Millî’si mahiyetinde olan program etrafında toplanmaktan meydana gelecek olan siyasî şekli ise, sıradan bir parti yapısında düşünülmemek gerekir. Ve barıştan sonra meydana gelebilecek olan böyle bir siyasî şeklin şimdiye kadar olduğu gibi milletin kararlılığı ve imanı ile ve birlik ve dayanışmasının birbirine yardımcı olması ile başarılı olacağı hakkındaki inancım kuvvetlidir ve tamdır.

Efendiler! Yüce heyetinizin bugün toplamış olduğu Türkiye İktisat Kongresi çok önemlidir, çok tarihîdir. Nasıl ki Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi felâket noktasına gelmiş olan bu milleti kurtarmak konusunda Misak-ı Millî’nin ve Anayasanın ilk temel taşlarını hazırlamak konusunda etkili olmuş, girişimci olmuş ve bundan dolayı tarihimizde, millî tarihimizde ve millî hayatımızda en kıymetli ve yüksek hatırayı kazanmış ise, kongreniz milletin ve memleketin hayat ve gerçek kurtuluşunu sağlamaya araç olacak kuralların temel taşlarını ve ilkelerini hazırlayıp ortaya koymak şekliyle tarihte en büyük adı ve çok kıymetli bir hatırayı kazanacaktır. Bu kadar kıymetli ve tarihi kongrenizi açmak şerefini bana verdiğinizden dolayı özellikle teşekkürlerimi sunarım. Ve böyle bir kongreyi düzenleyen sizlersiniz. Bundan dolayı sizi tebrik etmeğe değer görürüm. Ve tebrik ederim. Kongre açılmıştır efendim.

İzmir Yollarında; s.103-126

Adana Türk Ocağında Konuşma

15 Mart 1923

Ferit Celâl (Güven)'in gençler adına verdiği söyleve cevap olarak...

Saygıdeğer arkadaşlar!

Genç kardeşimizin gençlik adına söylediği sözler bende çok büyük duygular, incelikler ve büyük güven meydana getirdi. Bütün ciddiyetimle bildiririm ki, bu izlenimler vicdanımda çok büyük mutluluklara zemin oluşturmuştur. Bende bu duyguların oluşmasına neden olduklarından dolayı kendilerine teşekkür ederim. Bu dakikada karşılarında bulunmakla mutlu olduğum Adana gençlerinin de aynı duygulara sahip bulundukları alınlarında okunmaktadır. Bu duygusallıkta bulunan ve duygusallıklarını açıklamadaki kuvvetlerini gösteren sizin gibi gençlere sahip bulundukça bu vatan ve milletin, şimdiye kadar kazanmayı başardığı zaferlerin üstüne daha büyük zaferler koyabileceğine hiç şüphe etmiyorum. Genç arkadaşlarım; ben ve benim gibi sevdiğinize şüphe olmayan arkadaşlarla beraber vicdanımıza düşen görevi yaptık. Bu konuda bize cesaret veren, siz ve sizi meydana getiren büyük kalpli analar ve babalarınız ve bu millettir. Acı günlere dair olmakla beraber, bu memlekete ait kıymetli bir hatırayı tekrarlanmak isterim. Efendiler, bende bu olayların ilk girişim hissi bu memlekette, bu güzel Adana'da vücut bulmuştur. Suriye felâketinin ardından Yıldırım Orduları Grubu komutanlığı ile buraya gelmiştim. O zaman memleket ve milletin nasıl bir geleceğe sürüklenmekte olduğunu görmüştüm ve buna engel olmak için derhal girişimlerde bulunmuştum. Fakat o zaman için bu girişimimi verimli kılmak mümkün olamadı.

Efendiler! Memleketiniz, güzel Adananız bilirsiniz ki, tarihin bilinen devirlerinden beri tamamen bir Türk memleketidir. Fakat bu Türk memleketi vatanın diğer kısımlarından daha az belâlar, felâketler, inkılâplar geçirmemiş değildir. Ancak bu memleketin seçkin evlâtları daima o felâketlere karşı gelmiş, direniş göstermiş, varlığını korumak için çalışmışlardır. Bana milletin kurtuluşu yolunda ilk girişim hissinin bu kutsal topraklardan gelmiş olması dolayısıyla, hemşehrisi olmakla övündüğüm bu toprakları yüceltirim.

Arkadaşlar! Genç kardeşimizin söylediği üç dört sene içinde yapılan şeyler, kazanılan başarılar ve inkılâplar bu zamana sığmayacak kadar yoğundur. Bu yoğunluğu ancak sizin gibi evlâtlara sahip bir millet omuzlarında taşıyabilir. Arkadaşımızın anlattığı dönüm noktalarından kolaylıkla geçilmemiş; bu millet sonsuz yoksulluk, acılar ve sıkıntılar içinde bırakılmıştır. En büyük düşmanlık da bu milletin başında bulunanların, bu millette bozgunculukta bulunmaları idi. Yer yer iç isyanlar oldu, birçok kanlar aktı ve millet sonuçta gerçeğin nerede olduğunu anladı. Bütün milletin iftihar edeceği bu sonuçları, henüz emin saymak aldanış olur. Henüz gerçeği görmekten uzak kimseler var. Ancak bilerek veya bilmeyerek milletin şerefine ve haysiyetine karşı kimseler olsa bile bu gibiler sizin gibi vicdanlı ve düşünceleri gelişmiş gençler karşısında baş kaldırmaya imkân bulamayacaklardır. Efendiler, millet ulaşmış olduğu mutluluk derecesinde daha çok seneler dikkatli ve uyanmış olarak çalışmak zorundadır. Gerçek zafer savaş meydanlarında başarılı olmak değil, asıl zafer başarıların kaynağını kuvvetlendirmek, milleti yükseltmektir. Memleketimiz baştan sona kadar hazinelerle doludur. Biz o hazineler üstünde aç kalmış insanlar gibiyiz. Hepimiz bütün bu hazineleri meydana çıkarmakve servet ve refahımızın kaynağını bulmak göreviyle yükümlüyüz. Bu görevlerin kolaylıkla yapılacağını kabul etmek doğru değildir. Eminim ki gençler yalnız teoriyle uğraşmıyorlar. Sanatın, ziraatın, ticaretin ne olduğunu anlayan ve bunları fiilen uygulayan gençlerdir. Gerçek zafere ancak bu gibi verimli sahalardaki faaliyetle varacağız. Huzurunuz beni memnun ve mutlu etti. Asıl en büyük saadetim ise sizin hissettiklerinizi, bütün milletin de hissetmesi, vatanımızın en ücra yerlerinin de sizin gibi aydınlanması ve gerçeği açıklıkla görmesi olacaktır. Ancak ondan sonradır ki milletimiz tek parça bir çelik kütlesi görüntüsü verecektir. Hepinize teşekkür eder ve mutluluğumu bildiririm.

Hâkimiyeti Milliye; 18.3. 1923

Konya’da Kadınlar ile Konuşma

21 Mart 1923

Kızılay Kadınlar şubesinin tertip ettiği çay ziyafetinde söylenmiştir.

Saygıdeğer Hanım ve Beyefendiler;

Bu dakikada Konya’nın çok seçkin kıymetli hanımlariyle, çok saygıdeğer aydın hemşirelerimizle ve kendilerine eşlik eden arkadaşlariyle hep bir arada bulunmaktan çok memnun ve duyguluyum. Bize böyle samimi, mutluluk verici, kıymetli dakikalar gösteren Konya Hilâl-i Ahmer Kadınlar Şubesini teşkil eden Hanımefendilere özellikle teşekkürlerimi arz ederim. Özellikle Hemşiremiz Hanımefendinin, cemiyetlerinin duygularının tercümanı olarak hakkımda söyledikleri son derece övgülere karşı teşekkür ederim. Hanımefendi hemşiremiz söyledikleri nutukla memleketimizin kırk senedir yaşadığı hayatı, geçirdiği devreleri çok kıymetli ve çok açık şekilde özetlediler. Bunu açıklamak için bir kelime bile hatırlamak ve ilâve etmek istemiyorum. Sözlerini bu şekilde uygunlukla andıktan sonra şunu ilâve edeyim ki, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin ve özellikle bu yüce cemiyette çok büyük faaliyet ve dirayetle fedakârlık gösteren saygıdeğer hanımlarımızın askeri hareketlerde, Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasında gösterdikleri gayret ve yardım, orduya yapılan hizmetlerin kıymetlilerinden birini oluşturmaktadır. Ordunun Başkomutanı sıfatiyle yüce heyetinize teşekkürlerimi arz ederim.

Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da kararlı bir şekilde çalışarak memleketimize daha çok hizmetler yapacağınıza eminim.

Hanımlar, Efendiler!

Bu son yılların inkılâp hayatında, ateşli fedakârlıklarla yüklü mücadele hayatında, milleti ölümden kurtararak kurtuluşa ve bağımsızlığa götüren kararlı çalışma hayatında, her millet bireyinin çalışması, gayreti, emeği, fedakârlığı geçmiştir. Bunlar içinde en fazla yüceltilmesi, anılması ve daima teşekkür ile tekrar edilmesi gereken bir emek vardır ki, o da, Anadolu kadınının göstermiş olduğu çok yüce, çok yüksek, çok kıymetli fedakârlıktır. Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir milletinde, Anadolu köylü kadınının üstünde kadın çalışması söylememize imkânı yoktur ve dünyada hiçbir milletin kadını “Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar gayret gösterdim” diyemez.

Hanımlar ve Efendiler;

Kadınlarımız aslında sosyal hayatta erkeklerimizle her zaman yan yana yaşadılar. Bugün değil, eskiden beri, uzun zamanlardan beri, kadınlarımız erkeklerle başbaşa, mücadele hayatında, ziraat hayatında, geçinme hayatında, erkeklerimizden yarım adım geri kalmayarak yürüdüler. Belki erkeklerimiz memleketi istilâ eden düşmana karşı süngüleriyle, düşmanın süngülerine göğüslerini germekle düşman karşısında varlıklarını ispat ettiler. Fakat erkeklerimizin oluşturduğu ordunun hayat kaynaklarını kadınlarımız işletmiştir. Memleketin varlık nedenlerini hazırlayan kadınlarımız olmuş ve kadınlarımız olmaktadır. Kimse inkâr edemez ki, bu savaşta ve ondan önceki savaşlarda milletin hayat kabiliyetini tutan hep kadınlarımızdır. Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, ürünleri pazara götürerek paraya çeviren, aile ocaklarının dumanını tüttüren, bütün bunlarla beraber; sırtiyle, kağnısiyle, kucağındaki yavrusiyle, yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip cephenin savaş malzemelerini taşıyan hep onlar, hep o yüce, o fedakâr, o ilâhi Anadolu kadınları olmuştur. Bundan dolayı hepimiz bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle sonsuza dek kutlayalım.

Fakat saygıdeğer hanımlar ve saygıdeğer beyler, hepinizce bilinir ki, kadınlarımızın bu kadar fedakârlığına, kadınlarımızın bu kadar hizmetine, erkeklerden hiçbir yerde geri kalmayan bu kadar ehliyetlerine rağmen düşmanlarımız ve Türk kadınının ruhunu bilmeyen yüzeysel bakışlar kadınlarımıza bazı yüklemelerde bulunmaktadırlar. Kadınlarımızın hayatta

tembelce yaşadıklarını, bilgi ile gelişme ile ilişkileri bulunmadığını, medeni ve sosyal hayat ile ilgili olmadıklarını, kadınlarımızın her şeyden mahrum kaldıklarını, onların Türk erkekleri tarafından, hayattan, dünyadan, insanlıktan, iş güçten uzak tutulduğunu söyleyenler vardır. Fakat gerçekte böyle midir? Şüphesiz ki Türk kadınını bu şekilde görmek, Türk kadınını görmemektir. Yabancıların ve bizi düşman gözüyle görenlerin tanımlayıp tanıttığı kadınlar, bu vatanın asıl kadını, Anadolu'nun asıl Türk kadını değildir. Öyle kadınlar bizim asıl hayatımızda ve asıl memleketimizde yoktur. Türk kadınını yanlış görüp yanlış anlatanlar, özellikle büyük şehirlerimizde, gelişmiş, medeni zannedilen yerlerde bazı Türk hanımlarının dış görünüşlerine bakarak aldanıyorlar. O kadınların dış görünüşlerini aleyhimizdeki kötü yorumlara uygun bir zemin olarak alıyorlar. Milletin genel hayatına oranla çok sınırlı ve değersiz olan o kadınları, onların dış görünüşlerinden çıkardıkları manayı bütün Türk kadınlığına yayıyorlar. İşte ilk düzeltilecek hata ve ilk ilân edilecek gerçek buradadır. Dış görünüşleriyle düşmanlarımıza ve özellikle içimizdeki kötülere bilerek ve daha fazla bilmeyerek haklı bir yalan sermayesi veren görüntülere, hepiniz biliyorsunuz ve herkes biliyor ki, en fazla memleketimizin en büyük şehri olan, asırlarca devletin başkenti ve hilâfet merkezi bulunan İstanbul'da rastlanılıyor. Düşmanlarımız bu görüntüdeki kadınlardan aldıkları izlenimler ile acı hükümler veriyor ve diyorlar ki: Türkiye medeni bir millet olamaz, çünkü Türkiye halkı iki parçadan oluşmuştur. Kadın ve erkek diye iki kısma ayrılmıştır, halbuki bir toplum aynı amaca bütün kadınları ve erkekleriyle beraber yürümezse ilerlemesi ve medenileşmesine bilimsel olarak imkân yoktur.

Saygıdeğer Hanımlar, düşmanlarımızı aldatan bu dış görünüş; özellikle kadınlarımızın şeklinden, giyinme şeklinden ve örtünme biçiminden doğuyor. Onların aldanmalarına neden olan diğer bir nokta da yabancılarla temas edebilecek konumda bulunan kadınlarımızın tavırlarının ve hareketlerinin milli işlerimizin ve hareketlerimizin simgesi olmayıp, belki Avrupa ve hareketlerinin taklitçisi olarak görülmesidir. Gerçekten memleketimizin bazı yerlerinde, en fazla büyük şehirlerinde, giyim şeklimiz, kıyafetimiz bizim olmaktan çıkmıştır. Şehirlerdeki kadınlarımızın giyim ve örtünme biçiminde iki şekil oluşuyor; ya ifrat ya da tefrit görülüyor. Yani; ya ne olduğu bilinemeyen, çok kapalı, çok karanlık bir dış görünüm gösteren bir kıyafet ya da Avrupa'nın çok serbest balolarında bile dış kıyafet olarak giyilemeyecek kadar açık bir giyim. Bunun her ikisi de şeriatın teklifi, dinin emri dışındadır. Bizim dinimiz kadını o aşırılıktan da, bu aşırılıktan da arındırır.

O şekiller dinimizin gereği değil, karşıtıdır. Dinimizin önerdiği örtünme hem hayata, hem erdeme uygundur. Kadınlarımız şeriatın teklifi, dinin emri gereğince örtünselerdi ne o kadar kapanacaklar, ne o kadar açılacaklardı. Şeri olan örtünme, kadınlar için zorluk gerektirmeyecek, kadınların sosyal hayatta, ekonomik hayatta, geçinme ve ilim hayatında erkeklerle işbirliği etmesine engel bulunmayacak basit bir şekildedir. Bu basit şekil toplumumuzun ahlâk ve adabına aykırı değildir.

Giyim şeklimizi aşırılığa vardıranlar, kıyafetlerinde aynen Avrupa kadınını taklit edenler düşünmelidir ki, her milletin kendine göre gelenekleri, kendine has âdetleri, kendine göre milli özellikleri vardır. Hiçbir millet aynen diğer bir milletin taklitçisi olmamalıdır. Çünkü böyle bir millet ne taklit ettiği milletin aynı olabilir, ne de kendi milliyeti içinde kalabilir. Bunun sonucu şüphesiz ki zarardır.

Bizim örtünme meselesinde göz önüne alacağımız şey, bir yandan milletin ruhunu, diğer yandan hayatın gereklerini düşünmektir. Örtünmedeki aşırılıktan kurtulmakla bu iki ihtiyacı tatmin etmiş olacağız. Giyim şeklimizde milletin ruhî ihtiyaçlarını karşılamak için, İslâm ve Türk hayatını başlangıçtan bugüne kadar hakkıyla araştırmamız ve etraflıca aydınlatmamız gerekir. Bunu yaparsak görürüz ki, şimdiki giyim şeklimiz ve kıyafetimiz onlardan başkadır, Ancak onlardan daha iyidir diyemeyiz. Bizim kadın hayatımızda, kadının giyim şeklinde yenilik yapmak meselesi söz konusu değildir. Milletimize bu konuda yeni şeyleri bellettirmek zorunda değiliz. Belki ancak dinimizde, milliyetimizde, tarihimizde zaten var olan, sevilen âdetlere düzenli akış vermek söz konusu olabilir. Biz başlı başımıza fert olarak her türlü şekilleri uygulayabilir, kendi zevkimize, kendi arzumuza, kendi terbiye ve seviyemize göre istediğimiz kıyafeti seçebiliriz. Ancak bütün milletin kabul edip değerli göreceği şekilleri,

bütün milletin hayatında uygulama yeteneği olan kıyafetleri herhalde genel eğilimlerde aramak ve o şekillerin başarısını genel eğilimlere uygunlukta görmek lâzımdır. Bazı milletlerin zevk alemlerini memleketimizde uygulamaya kalkmak doğal olarak hatadır. Bu yol, sosyal hayatımızı, bilime ve fazilete ulaştırmaz.

Daha güvenle, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınını çalışmamızda ortak kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınını bilimsel, ahlâki, sosyal, ekonomik hayatta erkek ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve destekçisi yapmak yoludur. Eğer kadınlarımız şeriatın önerdiği, dinin emrettiği bir kıyafetle, faziletin gerektirdiği hareket tavrı ile içimizde bulunur; milletin bilim, sanat, sosyal hayat hareketlerine katılırsa bu hali, emin olunuz; milletin en tutucusu bile takdirden kendini engelleyemez. Tersine durum karşısında söylenecek sözlere karşı, belki onun girişimcilerinden daha fazla savunucusu olur.

Benimle görüşen bazı yabancı gazetecileri özellikle bir İngiliz bayan gazetecisi, ismini hatırıma getiremedim, bir sıra makaleler yazmış. Bu makalelerin birinde rastlamıştım, diyor ki: Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları memlekette çok yeniliklerde bulunabilirler, birçok yenilikler yapabilirler, pekçok şeyleri değiştirebilirler; fakat yalnız bir şey yapamazlar, o da kadınların giyim şeklini değiştirmektir.

Bu İngiliz hanım gazeteci bundan söz ettiği zaman hep İstanbul'da gördüğü bazı hanımların fazla hoşgörülü kıyafetlerini düşünüyordu. Nitekim makalesinin diğer kısımlarında bu konuyu açıklıyor ve diyor ki; çünkü o hanımlar o kadar şık, o kadar zarif, o kadar incedirler ki; bütün Avrupa kadınları onları kendilerine model alsalar lâyıktır!

İşte bir yabancı hanım gazetecinin bu tanıklığından da anlaşılıyor ki bizim kadınlarımız, bazı yerlerde, Avrupa kadınlarını bile imrenmeye götürecek kadar ilerlemişlerdir ve eğer kadınlarımız yalnız bu yönü düşünür ve yalnız şıklıkta, incelikte Avrupa kadınlarını bile geçmeyi amaçlarlarsa kadınlık hayatında, dolayısiyle bütün milletin hayatında varmak istediğimiz mutlu inkılâba ulaşmakta zorlanırız. Örtünme şekli görünümde kolaylıkla, güvenle yürüyebilmek dinin, eski milli geleneklerin, akıl ve mantığın, ahlâk ve faziletin emrettiği doğal ve basit şekli kabul etmektir. İslâm dinimizin tarif ettiği şekilden yararlanmak ve onu hayatımıza uygulamak amaca varmak için yeterlidir.

Kadınlarımızın her millette olduğu gibi, bizim milletimiz için de ne kadar yüksek önemi olduğunu söylemeğe gerek yoktur. Bizim milletimizde kadın, eskiden bu önemi gerçekten en yüksek derecede kazanmıştır. Büyük atalarımız ve onların anaları, tarihin ve olayların tanıklığıyla sabittir ki, cidden yüksek faziletler göstermişlerdir. Burada birçok noktalardan sayabileceğimiz o faziletlerin en büyüğü ve en önemlisi kıymetli evlâtlar yetiştirmeleriydi. Gerçekten Türk milletinin bütün dünyada yalnız Asya'da değil Avrupa'da bile büyük üstünlükler göstermiş olması, gösterişli hareketler yapmış olması, hep öyle kıymetli ataların faziletli evlâtlar yetiştirmesi ve daha beşikten çocuklarının ruhuna mertlik ve fazilet aşılaması sayesinde idi. Şunu söylemek istiyorum ki, kadınlarımızın toplum görevlerinde üzerlerine düşen hisselerden başka kendileri için en önemli, en hayırlı, en faziletli bir görevleri de iyi anne olmaktır. Zaman ilerledikçe. İlim geliştikçe, uygarlık dev adımlarıyla yürüdükçe, hayatın, asrın bugünkü gereklerine göre evlât yetiştirmenin zorluklarını biliyoruz. Anaların bugünkü evlâtlarına vereceği terbiye eski devirlerdeki gibi basit değildir. Bugünün anaları için gereken kaliteye sahip evlat yetiştirmek, evlâtlarını bugünkü hayat için çalışan bir parça haline koymak, pekçok yüksek vasıfların sahibi olmağa bağlıdır. Bundan dolayı kadınlarımız hatta erkeklerden daha çok aydın, daha çok verimli, daha fazla bilgili olmak zorundadırlar. Eğer gerçekten milletin anası olmak istiyorlarsa böyle olmalıdırlar.

Çok büyük teşekkür duygularımızla görüyoruz ve görmekteyiz ki, her yerde hanımlarımız erkeklerle fikir ve nur yolunda yarışırcasına yürüyorlar. Yine teşekkürle söylemek gerekir ki, hiç bir yerde kadınlarımız erkeklerden aşağı değildir. Hemen her yerde kadın ve erkek seviyesi arasında bir eşitlik görmekteyim. Bu durum övgüye değerdir. Kadınlarımızın, daha uygun olmayan şartlar altında erkeklerden geri kalmayışı ve belki aynı şartlar altında erkeklerden ileri gidişi övünme gerektirir. Ancak kadınlarımız bununla gururlu olmalı değil,

özellikle aydın hanımlarımız yabancıların, düşmanların ve içimizdeki kötülük isteyenlerin kendilerine atfetmek ve yüklemek istedikleri gerçek ve doğru olmayan eksiklerin gerçekten var olmadığını ve doğru olmadığını göstermek mecburiyetindedirler. Bunu fiilen, maddeten, giyimleriyle, tavır ve hareketleriyle, her şeyleriyle göstermişler ve ispat etmişlerdir.

Şunu ilâve edeyim ki, kadınlık meselesinde görünüşteki şekil ve kıyafet ikinci derecededir. Asıl mücadele alanı, kadınlarımız için şekilde ve kıyafette başarıdan fazla nur ile, irfan ile, gerçek faziletle süslenmek ve donanmaktır. Ben saygıdeğer hanımlarımızın Avrupa kadınlarının aşağısında kalmayacak, tersine pekçok yönlerde onların üstüne çıkacak nur ve irfanla hazırlanacaklarına kesinlikle şüphe etmeyen ve buna kesinlikle emin olanlardanım. Sözlerime son vermeden önce sözlerini dikkatle dinlediğim hemşiremiz Hanımefendinin benim ve eşim Lâtife'nin hakkında kardeşçe gösterdikleri tebriklerden dolayı kendilerine ayrıca teşekkür eder, Konya hanımlarına önderlik eden sizlerin karşısında bize mutlu dakikalar geçirttiğiniz için hepinize teşekkür ederim.

Hâkimiyeti Milliye, 29.3.1923

Afyonkarahisar Gençleriyle Konuşma

23 Mart 1923

Türk Ocağı'nın ziyafetinde söylenmiştir.

Saygıdeğer genç arkadaşlarım!

Afyonkarahisar'ın Türk Ocağı'nda geçen bu kıymetli zamanlar beni pek çok rahatlattı ve mutlu etti. Genç arkadaşımızın memleketin önemi ve halkının yetenek ve faaliyeti hakkındaki açıklamalarından son derece memnun kaldım. Gerçekten Karahisar üç tren yolunun buluşma noktasında bulunmakla beraber yerinin bu önemiyle uygun bir ilerleme görüntüsü göstermiyorsa kabahat halkta, yetenek ve faaliyeti çok açık olan halkta değil; bütün kabahat, bütün Anadolu'yu baştan başa harabe halinde bırakan geçmiş idarededir.

O idare yüzündendir ki, Anadolu bu durumda kaldı. Sarayların rahatlığı içindir ki, Anadolu böyle bakımsız bırakıldı. O idareyi kökünden atıp koparan milletin uyanışı ve açıkgözlülüğü, artık bundan sonra Anadolu'nun az zamanda bu virânelik halinden kurtarılacağına açık bu işarettir.

Ocağımızın henüz bir buçuk aylık ömrü olmasına rağmen gösterdiği çalışma ve yetindiği kazançları gerçekten övgüye değer görürüm. Memleketin bilginleri, öğretmenleri, aydınları tarafından kıymetli çalışmalar sonucunda toplanılan bu kazançlar daha ilk adımda el ile hissedilecek bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bize hareketlerimizin serbestliğini, düşüncelerimizin serbestliğini, çalışma serbestliğimizi veren milli idaremizin sayesinde kusurlarımızı, eksiklerimizi, zararlarımızı, yokluklarımızı az zamanda gidermeyi başaracağımıza eminim.

Arkadaşımızın benim hakkımda, gerek ocak adına gerek halkın duyguları adına okuduğu destandan ayrıca duygulandım. Milletin her yol ve her araç ile böyle güvenini gördükçe kuvvetim artıyor, zamanım olmadığından kıymetli beldenizden bu gece hareket etmek zorunda olduğum için, sizlerle uzun süre sohbette bulunamayacağımdan üzüntülüyüm. Yalnız bu üzüntümü şununla hafifletmekteyim ki, memleketiniz güzergâh üstündedir. Buraya kolaylıkla her zaman gelinebilir. İnşallah ileride daha etraflı ve ayrıntılı görüşmek mümkün olur.

Paşanın bu konuşmasından ve büyük Gazilerinin kendileriyle teklifsizce, arkadaşça sohbetlerde bulunmasından duygulanan bir genç ayağa kalkarak dedi ki:

"Büyük Gazimiz, siz bütün bir tarihsiniz ve bizler de böyle canlı bir tarihin karşısında bulunmakla tarihi kimseler olduk. İleride bizim bir bu nasibimizi ve sizin büyüklüğünüzü

düşünen torunlarımız, sizin için diyecekler ki: O da bizim gibi bir insan mı idi, bizim gibi yürür, bizim gibi konuşur mu idi, acaba onun gözleri de bizim gibi mi görür, kulakları bizim gibi mi işitirdi?".

Mustafa Kemal Paşa bunun üzerine, sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

Arkadaşlarım;

Ben zannediyorum ki, milletin bütün fertlerinin hiçbirinden fazla yüksekliğe sahip değilim. Bende fazla girişim görüldüyse bu benden değil, milletin birleşiminden çıkan bir girişimdir. Sizler olmasaydınız, sizlerin vicdani eğilimleriniz bana dayanak oluşturmamış olsaydı; bendeki girişimlerin hiçbiri olamazdı. Millete ait üstün nitelikleri yalnız kişilere yükleyen anlayış, eski idarelerin sistem ve yöntem meselesinden doğuyor. Vaktiyle var olan devlet ve devletlerin kuruluş amacı sırf bir kişinin çıkarlarını ve isteklerini karşılamaya yönelmişti. Kişilerin bu istek ve emellerine yardımcı olan millet, gösterilen büyüklüklerin şerefinden kesinlikle pay alamazdı. Ancak hata ve beceriksizlik olursa onlar millete yüklenilirdi. Bugün bu durum var değilse, millet kendi büyüklüğünü olduğu gibi dünyaya göstermişse, fazlalık bende değil, hazır şeklin mahiyetindedir. Bu şekil var oldukça, bu yere çıkacak herkesin yapacağı şey bundan başka türlü olamaz. Arkadaşımızın hakkımdaki sözleri beni duygulandırdı. Fakat bana karşı söylediğiniz sözlerin asıl içtenliği, bana karşı gösterdiğiniz hareketlerin asıl ciddiyeti, ancak bugünkü idare şeklinin korunmasında göstereceğiniz kahramanlıkla kalıcı olacaktır.

Hâkimiyet-i Milliye, 02.04.1923

Kütahya'da Öğretmenlerle Konuşma

24 Mart 1923

Lise binasında verilen çay ziyafetinde söylenmiştir.

Öğretmen Hanımlar ve Öğretmen Efendiler;

Bu irfan çatısı altında hepinizi bir arada görmekten ve hepinizi de selâmlamaktan son derece mutluyum. Müdür Beyefendinin çok güzel açıklayıp anlattığı memleketimizi, toplumumuzu gerçek hedefe, mutluluk hedefine ulaştırmak için iki orduya ihtiyaç vardır. Biri vatanın hayatını kurtaran asker ordusu, diğeri milletin geleceğini yoğuran irfan ordusu. Bu iki ordunun her ikisi de kıymetlidir, yücedir, verimlidir, saygıdeğerdir; fakat bu iki ordudan hangisi daha kıymetlidir, hangisi birbirine üstün tutulur. Şüphesiz böyle bir tercih yapılamaz, bu iki ordunun ikisi de hayatidir.

Yalnız siz, bilgi ve anlayış ordusundan olanlar, sizlere içinde olduğunuz ordunun kıymet ve kutsallığını anlatmak için şunu söyleyeyim ki, sizler ölen ve öldüren birinci orduya niçin öldürüp niçin öldüğünü öğreten bir orduya aitsiniz.

Saygıdeğer öğretmen Hanımlar ve öğretmen Beyler, biz, iki ordudan birincisine, vatanı çiğnemeye gelen düşman karşısında kan akıtan birinci orduya, bütün dünya bilir ve bütün dünya şahit oldu ki, pek mükemmel olarak sahibiz. Vatanın dört yıl önce düştüğü büyük felâketten sonra yoktan var olan bu ordu vatanı yok etmeye gelen düşmanı vatanın namus ocağında boğup yok etti. Yalnız işimiz, yalnız bu orduya sahiplikle bitmiş, amacımız yalnız bu ordunun zaferiyle sona ermiş değildir. Bir millet ilim, anlayış ordusuna sahip olmadıkça, savaş meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin o zaferlerin devamlı sonuçlar vermesi ancak irfan (bilmek, anlamak) ordusuyla geçerlidir. Bu ikinci ordu olmadan birinci ordunun kazançları ölüdür. Milletimizi gerçek mutluluğa ve kurtuluşa ulaştırmak istiyorsak ve milletimize sağlam ve verimli bir gelecek vermek istiyorsak, bizi ölümden kurtaran ve hayata götüren bugünkü idare şeklimizin sonsuzluğunu istiyorsak, bin an önce büyük, mükemmel, nurlu bir bilgi, anlayış ordusuna sahip olmak zorunda olduğumuzu inkâr edemeyiz.

Eski idarelerin, eski hükümet gençlerinin en büyük kötülüklerinden biri de ilim, anlayış ordusuna lâyık oldukları büyük önemi vermemeleridir. Eğer bu önem verilseydi; geleceği ellerine emanet ettiğimiz sizlere, gelecek kadar sağlam bir yer verilmesi gerekirdi. Henüz üç buçuk dört yıllık bir hayata sahip olan milli idaremiz de, gerçekten bilgi ve anlayış ordusuyla lâyık olduğu kadar ilgilenememiştir. Fakat bundaki mecburiyeti milletin aydınları olan sizler elbette ki herkesten daha iyi anlar ve değerlendirirsiniz. Bütün kuvvetlerimizi yalnız cepheye harcadığımız, bütün sağlamlığımızı cephedeki orduda toplamak mecburiyetinde olduğumuz bu kısa zaman içinde, doğal olarak ilim,anlayış ordusuyla lâyıkiyle meşgul olamazdık. Lâkin Cenab-ı Hakk'a binlerce hamd ü sena olsun ki, düşman karşısındaki aziz ordular için harcadığımız bütün emekler mutlu kazançlarını verdi. Artık bundan sonra aynı kuvvet, aynı faaliyet, aynı emeklerimizin, gayretlerimizin mutlu ve başarılı kazançlarını, aynı parlaklık ve aynı verimlilikle elde edeceğiz.

Arkadaşlar, asker ordusuyla irfan ordusu arasındaki benzeyiş ve uygunluğu belirtmiş olmak için şunu da ilâve edeyim: Kıymetli bir eserde ordunun ruhu, subaylar heyeti ve komuta heyetidir deniliyor. Gerçekten böyledir. Bir ordunun kıymeti subaylar ve komuta heyetinin kıymeti ile ölçülür. Siz öğretmen hanımlar ve öğretmen beyler, sizler de bilgi ve anlayış ordusunun subaylar ve komuta heyetisiniz. Sizin ordunuzun kıymeti de sizlerin kıymetinizle ölçülecektir. İstiklâl mücadelesinde, üç dört yıldır, düşmanı topraklarımızda yok etmek için yaptığımız savaşta ordunun ruhu olan subaylar ve komuta heyet ve ileri gelenleri kıymetlerinin yüksekliğini nasıl göstermiş ve ispat etmişse, bundan sonra yapacağımız nur ve inkılâp mücadelesinin milletimize bir karanlık gibi çöken bütün bilgisizliği yenmek ve kahretmek savaşında da bilgi ordusunun ruhu olan siz öğretmen hanımlar ve öğretmen beylerin aynı yeteneği paylaşacağınıza ve göstereceğinize eminim. Hepinizi bu güvenle selâmlarım saygıdeğer arkadaşlar.

Hâkimiyet-i Milliye, 02.04.1923

İttihat ve Terakki Partisi Hakkında

14 Nisan 1923

Anadolu Ajansı muhabirine demeç:

- İstanbul gazetelerinden birisinde İttihat ve Terakkî Partisi adına bazı kişilerin size başvurarak işbirliği teklifinde bulundukları yazılmıştır. Bu konu hakkında lütfen bizi aydınlatır mısınız?

- İttihat ve Terakkî Partisi adına işbirliği için hiçbir teklif almadım. Aslında bugün kimse İttihat ve Terakkî Cemiyeti veya Partisi adına hareket etmek yetkisine sahip değildir ki böyle ve bu ada başvuru olsun. Çünkü herkesçe bilindiği gibi, adı geçen dernek ateşkesin sonrasında o vakitki İttihad ve Terakkî genel merkezinin çağrısıyla merhum Talat Paşanın başkanlığı altında yapılan kongre kararıyla Teceddüt Partisine dönüşmüş ve tüm hukuk ve mallarını adı geçen partiye bırakarak İttihad ve Terakkî adının tarihe karıştığını duyurmuştu. Vaktiyle zaten bir çoğumuz o derneğin kurucusu ve üyeleri idik.

Son kongre kararıyla tarihe mâl olan adı geçen derneğin ilgili kişileriyle ayrıca kurulan Teceddüt Partisi üyelerinin tüm bölümleri büyük milletimizin yüce kararlılığından doğan Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Derneğine katılmış veya karışmış ve bu derneğin programını kabul etmiştir.

Türkiye’de Cumhuriyet ve Doğululuk, Batılılık Meselesi

27 Eylül 1923

Neue Freie Preese muhabirine demeç (Hâkimiyet-i Millîye):

- Yeni Türkiye Anayasasının ilk maddelerini size yineleyeceğim:

“Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Yürütme gücü, yasama yetkisi, milletin tek gerçek temsilcisi olan Meclis’te ortaya çıkmış ve toplanmıştır.”

Bu iki kelimeyi bir kelimede özetleyebiliriz; “Cumhuriyet” Yeni Türkiye’nin yenilenme işi daha son bulmamıştır. Savaştan sonra Türk Anayasasının gelişimi, henüz kesin bir biçim almış sayılamaz. Değişiklikler ve düzeltmeler yapmak ve Anayasayı daha yetkin bir hale getirmek gereklidir. Tamamlanmaya başlanan bu iş henüz bitmemiştir. Kısa bir zaman içinde Türkiye’nin bugün gerçekten almış bulunduğu biçim hukukî olarak da belirlenecektir. Yakın bir gelecekte bu meseleye dair hükûmet önerisi Meclise sunulacaktır. Bu önerinin tüm maddeleri Anayasanın gelişmesi ve tamamlanmasına ait bulunacaktır. Tüm Avrupa ve Amerika’daki Cumhuriyetler, nasıl temel olarak bir diğerinden ayrı değilse, aralarındaki ayrım nasıl yalnız biçime ait bulunuyorsa, Türkiye’nin de bu cumhuriyetlerden ayrımı sadece bir biçim meselesidir. Diğer cumhuriyet yöntemiyle yönetilen ülkelerde olduğu gibi bizim de egemenliğe sahip bir meclisimiz vardır. Yalnız bizde Büyük Millet Meclisi, hem yasama hem de yürütme yetkisine sahiptir. Başka yerde olduğu gibi bizde de bakanlar kendi bakanlıklarına ait işlerden sorumludurlar. Başka yerler de yeni Türkiye devleti bakanların Millet Meclisi elinde bir oyuncak olduğu sanılıyor. Bu yanlıştır, bakanlıkların sorumluluğuna ve görevine ait mesele de Anayasada yapılacak değişikliklerle belirlenmiş olacaktır. Sonuç olarak Cumhurbaşkanından, hükûmet başkanından ve sorumlu bakanlardan oluşmuş bir hükûmet kuracağız.

Yeni Türkiye’nin başkenti meselesine gelince, bunun cevabı kendiliğinden görülür: Ankara Türkiye Cumhuriyeti’nin başkentidir.

S- Avrupa’da Türkiye’nin Avrupa’ya ve batılılığa düşmanlığı bulunduğu düşüncesi vardır. Türk basınında da bu nokta hakkında bir tartışma açılmıştı. Bu tartışmada batılılık savunuluyor veya karşısında bulunuyordu. Bu konuda ne düşünülüyor?

C- Yüzyıllardan beri düşmanlarımız, Avrupa kavimleri arasında Türklere karşı kin ve düşmanlık düşünceleri aşılamışlardır. Batı zihinlerine yerleşmiş olan bu düşünceler, özel bir düşünüş biçimi oluşturmuşlardır. Bu düşünüş biçimi hâlâ her şeye ve tüm olaylara rağmen vardır. Ve Avrupa’da hâlâ Türk’ün her türlü ilerlemeye düşman bir adam olduğu, manevî yönden ve düşünüş olarak gelişime yatkın olmayan bir adam olduğu sanılmaktadır. Bu büyük bir yanlışlıktır. Cevabımı basitleştirmek için size şu örneği vereceğim: Varsayınız ki, karşınızda iki adam var; bunlardan biri zengin ve emrine her türlü araçlar hazır; diğeri de yoksul ve elinde hiçbir araç yok. Bu araçların yokluğundan başka ikincinin manevî ruhunun da diğerinden hiç farkı ve aşağı bir durumu yoktur. İşte Avrupa ile Türkiye bir diğerine karşı bu durumdadır. Bizi aşağı olmaya mecbur olan kavim olarak tanımakla yetinmemiş olan Batı, yıkıklığımızı çabuklaştırmak için, ne yapmak gerekiyorsa yapmıştır. Batı ve Doğu zihinlerinde bir diğerine karşı gelen iki ilke söz konusu olduğu zaman, bunun en önemli kaynağını bulmak için Avrupa’ya bakmalı. İşte Avrupa’da sürekli savaştığımız bu düşünüş biçimi vardır.

İmparatorluk zamanında sultanın hükûmetleri Türk milletinin Avrupa ile ilişkisini engellemek için ellerinden geleni yapmışlar ve milletin istek ve iradesinden uzak ve ayrı olarak ülkeyi yönetmişler ve Türk milletini ilerlemenin dışında bırakmışlardır.

Biz milliyetçiler gözleri açık adamlarız. Gözlerimizi her gün daha çok açmaktayız ve gerek içerde ve gerek dışarıda olup biteni görüyoruz. Milletimizin uygar milletlerle ilişkisini kolaylaştırmak çıkarlarımız gereğidir.

Bu ilişkilerin yeniden kurulmasını yalnız istemekle kalmıyoruz, onları geliştirmek için her şeyi yapıyoruz.

Basınla milliyetçi Türkiye'nin yabancı düşmanı olduğu duyurulursa, büyük bir yanlışlık işlenmiş ve gerçekten var olan şeyin tersi ileri sürülmüş olur.

İkinci noktaya gelince, yani Türk basınından da batılılık ve doğululuk tartışması açıldığına gelince, basın istediği konuda, istediği gibi yorumlarda bulunabilir. Basın hiçbir nedenle baskı ve etkinliğe bağlı tutulamaz. Benim bu konuda şahsî görüşüm şudur ki tutucu olan ve bu konuda yalnız olan Tevhid-i Efkâr gazetesinin düşüncesi bizim gelişmemizin batı yönteminde olmasını değiştiremez. Onun hareketi batı basınına karşı tepki diye anlaşılabilir. O batı basını ki; çoğunluğu önceden bizim karşımızda bulunuyordu. Oluşan değişikliklere rağmen, eski, yöntemlerini değiştirmiyorlar.

S- Lozan barışı hakkındaki düşünceniz?

C- Lozan barışı, geneli bakımından bizi hoşnut ediyor. Biz bu anlaşmaya tümüyle uyacağız. Buna rağmen, şunu söylemekten kendimizi alamayız ki, daha düşmanlarımız vardır ve bu tasarlananların gerçekleştiğini sonradan Avrupa kavimlerinin belleklerinde oluşan Türkiye'ye uygun yeni bir eğilim ile görmek istiyoruz. Çözümlenmemiş meseleler için dostça çözüm biçimleri bulunacağını ümit ediyoruz. Uzak bir gelecekte değil, yakın bir gelecekte şimdiye kadar çözümlenmeyen meselelerin kesin olarak çözüm yoluna yaklaştığını görmek istiyoruz.

Subayların Aylık ve Olağanüstü Ödenekleri Hakkındaki Kanun Tasarısı Nedeniyle

21 Ekim 1923

Saygıdeğer Efendiler! Subaylarımızın ve kumandanlarımızın rahat yaşamasını sağlama durumu konusunda gerek Bakanlar Kurulu'nun, gerek Malî Denge Komisyonu değerli üyelerinin ve gerek bütün saygıdeğer arkadaşların tamamen birleşmiş olduğunu büyük bir memnuniyetle görüyorum.

Efendiler! Çok değerli ve çok yüksek ordumuzun Başkumandanı sıfatiyle, gerçek ve asil olan başkumandanın, yani Yüce Meclis'in karşısında bulunduğumu bildirmekle pek övünürüm (Alkışlar). Bu nedenle zaten sizin olan ordunun, subayları ve kumanda heyetinin durum bildirimi dolayısıyla vekilinizin akşam açıklamalarda bulunmasını belki hoş görmezsiniz. Fakat bu mesele üzerinde bazı arkadaşlarımız tartışma açmış olduklarından ben de vekiliniz olmak sıfatiyle bu tartışmaya birkaç kelime ile katılmayı uygun gördüm.

Arkadaşlar! Bakanlar Kurulu'nuz, Büyük Heyetiniz'den aldığı yetki içerisinde ordunun ve devleti oluşturan şubelerin ilgililerini rahat yaşatmak için düşündü ve bu konuda yapmış olduğu teklifi, Malî Denge Komisyonu'na gönderdi. Fakat ileri sürülen düşüncelerden yüce heyetinizce anlaşıldı ki Bakanlar Kurulu'nun Malî Denge Komisyonu'na göndermiş olduğu bu teklif üzerinde gerek Millî Savunma Bakanlığı ve gerekse ben konuya değinmek zorunda kaldık ve Bakanlar Kurulu'nun yaptığı teklifi gerçekten amacı sağlamaktan uzak gördüm.

Bakanlar Kurulu'nu bir noktada hoş görmek uygundur. O da, bütün devlet bütçesinde bir denge kurulmasına dair inanç ve eğilimdir. Bizzat bu öneriler üzerinde incelemeler yaptıktan sonra, subaylarımızın ve ordumuzun hayatıyla yakından ilgili olduğumdan, ulaştığım inanç şu oldu ki: Bakanlar Kurulu'nun teklifinden başka bir zemin üzerinde, konuyu düşünmek. Bunun üzerine Millî Savunma Bakanlığı ile ve Genelkurmay Başkanlığıyla konuyu beraber inceledik. Birbirimizden ayrı olarak değil, Başkumandan sıfatiyle ben ve Millî Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanıyla bir diğer teklif üzerinde birleştik ki Malî Denge Komisyonu'nun konuştuğu teklif, en sonunda bu olmuştur. Bu öneride Malî Denge Komisyonu ve Bakanlar Kurulu birleşti. Ve en sonunda yüce huzurunuza kadar ulaşabildi.

Arkadaşlar! Yüce huzurunuza, Malî Denge Komisyonu tarafından gönderilen bu teklif, en uygun bir teklifdir. Ve bu teklifi ortaya koyarken, sanırım, bütün o arkadaşlar ve ben, hiçbir vakit de duygulara kapılmadık. Tersine kendimizi, tamamiyle duygulardan maddî şeylere

yönelttik. Maddî şeylere dayandık, gerçeğe baktık; madde ve gerçek, bu teklifin kabulünü mecbur kılmaktadır. Birçok arkadaşlarımızın tekrar ettikleri gibi ben de söylemek isterim ki ordumuzun başında ölüme giden, seve seve kanını akıtan, vücutlarını parça parça etmekten çekinmeyen subaylarımız ve kumandanlarımızın kahramanlığını söylemek boştur. Fakat buna bir kelime daha ekleyerek, söz konusu olan bir fikri aydınlatmak isterim: Memleketimiz ve milletimiz her ne vakit felâketlere uğradıysa, hiç şüphesiz ki bütün vatan evlâdı, memleket evlâdı en büyük özveriye katlanmaktan çekinmemiştir. Yalnız bütün bu memleket evlâdını, vatanın savunması için ölüme göndermek sorumluluğunu üzerine alan ve aynı zamanda onların ilerisinde göğsünü düşman kurşunlarına geren subaylardır, kumandanlardır (Bravo sesleri, alkışlar).

Eğer bizim subaylarımızın ve komutanlarımızın bu memlekete ve bu millete yaptıkları önemli görevi gösterdikleri özverileri göz önüne alarak bunlara bir şey vermek söz konusu olursa, elbette çok utanabiliriz. Gerçekte subaylarımızı ve komutanlarımızı rütbelendirmek gereklidir. En büyük ödüle lâyık olan subaylarımızdır, komutanlarımızdır. Ve sanırım ki bunda bütün arkadaşlarımız birleşmiştir (şüphesiz sesleri). Halbuki arkadaşlar, bugün burada söz konusu olan mesele, bu memleketi kurtarmış olan, millet bağımsızlığını kurtarmış olan subaylarımız ve komutanlarımızın rütbelendirilmesi değildir. Efendiler, rahat ettirilmeleridir. Bundan dolayı Efendiler, çok rica ederim, yoksulluktan ve perişanlıktan subaylarımız ve komutanlarımızın kurtarılması görüşüne yöneltilmiş olan bir teklif üzerinde, fazla tartışmayı uygun görmeyiniz (doğru sesleri). Bunu da eklemek zorundayım ki Efendiler, millet, seçkin evlâtlarına gerçekten ödül vermek ister ve bunu yapamayacağından ötürü belki de çok çok üzüntülüdür (çok doğru sesleri).

Fakat bu millet, bu özverili evlâtlarını hiç olmazsa rahat yaşatmak için en son lokmasını bile vermekten zevk alabilir.

Arkadaşlar! Hepinizce bilinir ki bugüne kadar devam etmekte bulunan seferberlik durumu, yarın son bulacaktır. Bunun anlamı şudur ki, vatanın savunması için silâh altında duran, maddî kuvveti oluşturan askerlerimizden bir çoğu, memleketlerine, köylerine gidecekler; tarlalarında çalışacaklardır. Bu, ordunun maddî olarak zayıflamasıdır. Fakat bu memleketin savunmasını güvenle omuzlarına almış olan büyük Heyetiniz'in elinde, güvendiği bir nokta vardır. Ben, büyük Heyetiniz'e tercüman olarak bildireyim ki, bu nokta manevî kuvvettir; işte Efendiler, o manevî kuvvet, ordunun komutasını üstüne almış olan subayların ve komutanların meydana getirdiği kuvvettir. Subaylarımızın manevî ve yüksek kudret ve kuvvetine güvenerek fertlerin bir çoğunu memleketlerine bırakabiliyoruz. Bununla tabîi ki devletin orduya ayırmış olduğu paranın yarıdan çoğunu da devletin diğer şubelerine vermiş oluyoruz.

Arkadaşlar! Devlet makinesini güvenle yürütebilmek için bazı arkadaşlarımızın dediği diğer yönetim şubelerini de düşünmek gereklidir. Sanırım ki bu açık gerçeğe karşı gelecek hiçbir arkadaşımız yoktur. Mutlaka bu yönetim şubelerimizde bulunanları da rahat yaşatmak gereklidir, görevimizdir; bunu yapacağız; çünkü bütün millete ve dünyaya karşı bildirmişizdir, söz vermişizdir; bunu yapmamak elbette bizim için bir namus ve şeref konusu olacaktır (bravo sesleri; alkışlar).

Fakat Efendiler, subayların, o memurları da, o devlet şubelerini de ve bütün millet ve memleketi de kurtarmış olan, vatanı daima güven içinde tutacak olan subaylar heyetinin, maaşları ve rahat yaşama durumu söz konusu olurken mi bu meseleyi halletmek isteyeceğiz? Onlar için zaman mı yoktu?

Bazı arkadaşlarımız subaylara yapılacak maaş zammı ve ödenek zammı üzerindeki fikrî ve vicdanî inancını toplamak için diğer memurların ne aldıklarını, ne alacaklarını, bunlarla karşılaştırmayı düşünüyor... şüphe yok; denk ve eşit, aynı derecede rahat yaşatmak düşünebilir. Fakat neden dolayı subaylar filân ve filân şubelerin ödeneğine göre maaş almalıdır veyahut ancak onlar gibi rahat duruma sahip olmalıdır.

Sanırım ki Efendiler, bütün milletin eğilimi, gerçek ve vicdanî duygusu, herkesin üstünde olarak kendisinin hayatını, şerefini, bağımsızlığı savunan ve daima savunacak olan subaylar

ve yüce komuta heyetinin rahatlığıdır, mutluluğudur (Bravo sesleri). Hiç şüphe etmem ki diğer devlet şubelerinede çalışanlar tam bir övünme sevinci ile bunu, subayların durumunu görebilirler ve bu hiç kimsenin şerefine ağır gelmez ve gelmemektedir; para verirken mi karşılaştırma yapacağız Efendiler?

Niçin, Efendiler, ölüme giderken karşılaştırma yapılmıyor? (bravo sesleri, alkışlar). Ölmek gerektiği zaman, bütün milleti önüne katarak veyahut arkasına düşerek ölüme giderken, böyle karşılaştırmalar söz konusu olmuyordu? (bravo sesleri).

Arkadaşlar! Gerek benim söylediğim bu sözler ve gerek diğer bazı arkadaşların yapmış olduğu konuşmalar hiç şüphe yok ki, ortak olan görüşü sağlamaktan başka bir şeye yöneltilmiş değildir. Sanmıyorum, subayların rahat yaşama durumuna taraftar olmayacak bir fert bulunabilsin. İçimizden yalnız bir karşı gelen olduğunu gördük, o da Hilmî Bey kardeşimiz; ileri sürdüğü düşüncelere göre gerçekten karşı gelmekte haklı imiş. Eğer maddî imkân olsaydı hepimiz kendisine katılırdık... Fakat demin de söylediğim gibi, biz olamayacağı ele geçirmek için uğraşmıyoruz, olabilecek bir şeyin ortaya çıkmasını diliyoruz ve rica ediyoruz.

Saygıdeğer Efendiler! Büyük Heyetiniz ki Başkomutansınız, Başkomutanlığı manevî kişiliğinizde topluyorsunuz; ben sizin geçici bir vekilinizim, size karşı bildirilerde bulunduğumdan beni hoş göreceksiniz. Ve bu teklifi kabul ederek orduya karşı değerbilirliğinizi göstereceksiniz (hayhay sesleri, alkışlar, konuşma yeterli sesleri).1

Arkadaşlar! Gayet içten ve açık bir söz söyleyeceğim. Beni hoş görünüz! Bunda hiçbir anlam ve hiçbir kasıt yoktur, belki özel bir görüş vardır. Bunu açık ve kesin söylüyorum. Kaymakam Bey'den kaç para kesiyorsun ve bundan yüzbaşıya kaç para ayırıyorsunuz? Arkadaşlar, subayların hepsi aynı bakış açısından düşünülmelidir. Genelin erdemine ve değerliliğine saygı gereklidir. Aynı zamanda birbirinden büyük olanların emeği o orandadır.2

Efendiler! Subayların ve komuta heyetinin rahat yaşama durumlarına ait olan bu kanunu kabul etmekle büyük heyetiniz orduya karşı zaten taşımakta olduğumuz büyüklüğü ve değerbilirliği göstermiş oldunuz. Bundan dolayı ordu adına teşekkür sunarım (haklarıdır sesleri). Ordu, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da memleket ve milletin yüksek yararlarını savunmak, büyük Heyetiniz'in takdirlerine değer kazandıracak şekilde çalışmakla kutlu olacaktır, mutlu olacaktır (teşekkür ederiz, eminiz sesleri).

Cumhurbaşkanlığı'na Seçilmeleri Üzerine

29 Ekim 1923

Saygıdeğer Arkadaşlar!

Önemli ve dünya ölçüsünde olağanüstü olaylar karşısında saygıdeğer milletimizin hazırlıklı oluşuna ve gerçek uyanıklılığına bir değerli belge olan Anayasamızın bazı maddelerini açıklamak için özel komisyon tarafından büyük Heyetiniz'e teklif edilen kanun tasarısının kabulü sebebiyle Yeni Türkiye Devleti'nin zaten ve dünyaca bilinen, bilinmesi gereken anlamı, milletlerarası tanınan ünvanıyla anıldı. Bunun doğal gereği olmak üzere, bugüne kadar doğrudan doğruya Meclisiniz'in Başkanlığı'nda bulundurduğunuz arkadaşınıza yaptırdığınız görevi Cumhurbaşkanı ünvanıyla yine aynı arkadaşınıza, bu yeteneksiz arkadaşınıza verdiniz.

Bu nedenle şimdiye kadar tekrar olarak hakkımda göstermiş olduğunuz sevgi ve içtenlik ve güveni, bir kez daha göstermekle yüksek değerbilirliğinizi doğrulamış oluyorsunuz. Bundan dolayı büyük Heyetiniz'e bütün ruh içtenliğimle teşekkürlerimi sunarım.

Efendiler! asırlardan beri doğuda haksızlığa ve zulme uğrayan milletimiz, Türk Milleti, gerçekte doğal huylardan temizlenmiş kabul ediliyordu. Son senelerde milletimizin fiilen gösterdiği yetenek, akıllılık, anlayış, kendi hakkında kötü fikir besleyenlerin ne kadar dikkatsiz

ve ne kadar araştırmadan uzak, dış görünüşlere bakan insanlar olduğunu pek güzel ispat etti. Milletimiz, sahip olduğu kalitelerini ve değerliliğini hükûmetinin yeni ismiyle medeniyet dünyasına daha çok kolaylıkla göstermeye başarılı olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti, dünyada işgal ettiği konuma lâyık olduğunu eserleri ile ispat edecektir. Arkadaşlar, bu yüce kuruluşu oluşturan Türk milletinin son dört sene sürecinde kazandığı zafer, bundan sonra da birkaç katı olmak üzere, belirtilerini gösterecektir.

Ben kazandığım bu güvene layık olmak için pek önemli gördüğüm noktadaki gerekliliği bildirmek zorundayım. O gereklilik, Yüce Heyetiniz'in şahsım hakkındaki sevgi güveninin, desteğinin devamıdır. Ancak bu şekilde ve Allah'ın yardımıyla, şahsıma yönelttiğiniz ve yönelteceğiniz görevleri iyi yapmaya başarılı olabileceğimi ümit ederim. Daima saygıdeğer arkadaşlarımın ellerine, çok içten ve sıkı bir şekilde yapışarak onların şahıslarından kendimi bir an bile ayrı görmeyerek çalışacağım, milletin sevgisini daima dayanma noktası kabul ederek, hep beraber ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti mutlu, başarılı ve muzaffer olacaktır.

İstanbul Halkı ve Cumhuriyet

4 Aralık 1923

Tercüman-ı Hakikat başyazarına demeç:

-İstanbul halkının bu kılıcı bana göndermekle, gösterdiği sevgi ve saygıya teşekkür ederim. Tercüman-ı Hakikat'ın böyle bir iş için ön ayak olması, beni gerçekten duygulandırmıştır.

İstanbul'un saf, içten ve alçakgönüllü kitlesine teşekkür borçluyum. En zor dakikalarımızda kalbimiz onlarla beraber çarpmıştır. İstanbul halkı son yıllarda çok acılı ve bahtsız dakikalar geçirmişlerdir. Bir durumda ki, elde ettikleri bağımsızlığı ve özgürlüğü beğenmeyecek durumda değillerdir. Her zaman suçsuz insanları baştan çıkarmak için uğraşanlar olmuştur. Böylelerinin sözlerine kulak asmamak, onlara yapılacak en iyi cezadır.

Mücadele hayatımızda acılı dakikalar yaşadık. Konya'ya bir aralık gitmiştim. Orada kötü çobanlarının sözlerine kanmamalarını önerdim, ancak yazık ki o zamanki önerim yararlı olmadı ve bildiğiniz acı sonu verdi. Emin olunuz ki, hiç suçu olmayan günahsızların haksızlığa uğraması kadar beni üzen bir olay yoktur.

Cumhuriyetimiz öyle zannedildiği gibi zayıf değildir. Cumhuriyet emek harcamadan da kazanılmış değildir. Bunu elde etmek için çok kan döktük. Her tarafta kırmızı kanımızı akıttık. Gerektiğinde kurumlarımızı savunmak için gerekeni yapmaya hazırız.

Cumhuriyet düşünce özgürlüğünden yanadır. İçten ve yasal olmak şartıyla her düşünceye saygı gösteririz. Her görüş bizce saygı değerdir. Yalnız muhaliflerimizin insaflı olması gerekir.

Bu ülke, dünyada hiçbir milletin başına gelmeyen bir felâketten yıkık-dökük kurtulmuştur. Zorlukla ancak canımızı kurtardık. Şimdi, şu şartlar içerisinde ve henüz resmen barış durumuna bile girmemişken, hükûmetleri hiçbir şey yapmamakla suçlamak bilmem ne dereceye kadar haklıdır? Ülke baştan başa çoraktır. Hain düşman, taş taş üstünde bırakmamıştır. Bütün buraları yapmak zorundayız. Ülkede haydutluk vardır. Bunu tamamen kökünden çözümleyeceğiz. Çok az zamanda ülkede tam güvenliği kuracağız.

Şöyle böyle pamuk ipliğine bağlanmış bir düzen ve güvenlik değil, en ileri sayılan ülkelerdeki kadar sessizlik gelecektir. Bu noktada Fransa'ya veya İngiltere'ye özenmeyecek bir duruma kesinlikle geleceğiz. Zaten bu yoldan epey yürüdük.

Ülke kesinlikle modern, medenî ve yenileşmiş olacaktır. Bizim için bu, hayat davasıdır. Bütün özverimizin sonuç vermesi buna bağlıdır. Türkiye, ya yeni düşünceyle donatılmış,

namuslu bir yönetim olacaktır, ya da olmayacaktır. Halk ile çok ilişkim vardır. O saf kitle, bilmezsiniz, ne kadar yenilik taraftarıdır.

Yaptığımız işlerde hiçbir zaman bu engeller, yoğun kitlelerden gelmeyecektir. Halk refah içinde, bağımsız, zengin olmak istiyor; komşularının refahını gördüğü hâlde, yoksul olmak çok ağırdır. Gerici düşünceler besleyenler, belli bir sınıfa dayanacaklarını zannediyorlar. Bu, kesinlikle bir kuruntudur, bir kuşkudur. İlerleme yolumuzun önüne dikilenleri ezip geçeceğiz. Yenilik işinde duracak değiliz. Dünya büyük bir cereyanla ilerliyor. Biz bu uyumun dışında kalabilir miyiz?

İnönü Zaferinin Yıldönümü Nedeniyle

10 Ocak 1924

Hâkimiyet-i Millîye'ye demeç:

İzmir- Birinci İnönü Savaşı, 6 Ocak 1921 günündeki durum üzerinden değerlendirilmelidir. O gün, batı cephesi asıl kuvvetleri Gediz ve doğusunda toplanmış bulunuyordu. Bu kuvvet, yeni Türkiye Devleti'nin kuruluşuna ve Millet Meclisi'nin varlığına ve yasallığına ayaklanan hain kuvvetleri cezalandırma görevini almıştı. Bursa yönüne karşı Bilecik-Pazarcık çizgisinde zayıf bir tümen terk edilmişti. Uşak-Afyon yönünün sağlanması için de toplanan asıl kuvvetlerin etkisi yeterli görülmüştü. Ankara'da henüz kuruluş durumunda sadece bir tümen vardı. Yunan ordusunun önemli kuvvetleri ile Bursa'da ve Uşak'ta bulunduğu kesin idi. Ayaklanan kuvvetler bütün bir bölümü ile Simav'da ve bir kısım kuvvetle Emed'de toplanmış duruyordu. İşte bu durum içinde bulunduğumuz gün, düşman ordusunun önemli çalışmalarından haberdar olduk. Gerçekten, üç kuvvetli düşman tümeni, Bursa'da İnegöl ve Yenişehir yollarıyla yürüyüşe girdi. Bu yöndeki başka tümenimize yaklaştı. Uşak-Dumlupınar yolundan da iki düşman tümeni harekete başladı. Ocağın altıncı günü öğleden sonra şu karar verildi: Gediz'den bir tümen ve Ankara'daki tümen İnönü noktasında toplatılacak, Bilecik-Pazarcık çizgisindeki bağımsız tümen bu noktaya kadar çekilerek orada toplanacak olan tümenler ile birleşecek, Bursa'dan ilerleyen düşman kuvvetleriyle İnönü çevresinde kesin savaş kabul olunacak, Gediz'de bırakılacak olan bağımsız bir tümen, Kütahya'ya kadar çekilerek Bilecik-Dumlupınar mevzilerinden gelmiş olan kuvvetler tekrar oraya dönecek ve Afyonkarahisar yönünü savunacak. Zaten Batı cephesi genel kuvvetleri de bundan oluşuyordu. Bu plânın uygulanmasına 7 Ocak'tan itibaren başlandı. 8 Ocak günü iki tarafın kuvvetleri İnönü mevzilerinde savaş durumuna geldi. 9'uncu ve 10'uncu günlerde İnönü mevzilerini içeren Gündüzbey, Kavalca genel sınırında kanlı ve buhranlı dönemler oldu. Meydan Savaşı iki tarafın kuvvetlerinin art arda yetişmesiyle bir rastlantı sonucu meydan savaşı şeklinde ortaya çıktı. Dokuzuncu günü yalnız sol tarafta ortaya çıkan ciddî savaşlar onuncu günü bütün cephe boyunca ve bütün şiddetiyle gelişti.

Yaşamak ve bağımsızlık amacımız, ülkemizi zorla ele geçirme ve taarruz isteğiyle çarpışıyordu. Sonunda ayın on birinci günü sabahı savaş alanı kanunî amacın, zaferinin doğduğu bir yer oldu. Yeni Türkiye Devleti'nin küçük, ancak millî ülkülü genç ordusu, en dar bir hesapla üç kat düşmanı İnönü Meydan Savaşı'nda yendi. Savaş stratejisi sanatının en ince gereklerini yerinde uyguladı. İç sınırların kullanılmasında savaş tarihine parlak bir örnek yazdı.

Yeni Türkiye Devleti'nin bağımsızlık düşkünlüğü gösterişsiz bir varlık içinde söndürülemez bir ateşin yok edici alevleriyle kendisini ve yeni devletin içindeki yüce hasreti Birinci İnönü Meydan Savaşı'nda dünyaya kanıtladı.

Ordu İleri Gelenleriyle Konuşma

15 Şubat 1924

İzmir'de askerî toplantıda yapılan savaş oyunlarına başlanırken:

Saygıdeğer arkadaşlar;

Bir buçuk yıl oluyor ki, birbirimizi görmek fırsatları azaldı. Ondan önce savaş meydanlarında birbirimizi sık sık görebiliyorduk.

Benim kıymetli arkadaşlarım;

Sizi uzun zaman görmemekten oluşan özlemim büyüktür. Bu özlemin giderilmesini rastlantıya bırakmak istemedim. Burada İzmir'de bir görüşme düzenlemeyi düşündüm. Bütün ordu arkadaşlarımızı çağırmaktaki imkânsızlık anlaşılır. Bu sebeple bütün ordu adına büyük komutanların ve buraya gelebilecek arkadaşların toplanmasını sağlamak ile yetindik. Bu dakikada huzurunuzda bulunmakla çok memnun ve mutluyum. Şahıslarınızı ve şahıslarınızda kahraman Cumhuriyet ordularını yüksek saygıyla selâmlarım.

Arkadaşlar;

İzmir büyük kahramanlar toplantısı bizi savaş meydanlarında birbirimize bağlayan ve şüphe etmem ki, ölünceye kadar bağlı bırakacak olan birçok anılarımızı canlandıracaktır. Aynı zamanda bu toplantıyı ordumuz, milletimiz ve vatanımız için de yararlı kılmak gibi son derece önemli ve çok gerçek bir amaç sağlanacaktır. Gerçekten birlikte geçireceğimiz günler süresince bir savaş oyunu yapmak suretiyle, vatanın ve milletin büyük çıkarlarının savunmasını birlikte göz önünde bulunduracağız. Bu işimizde son yılların zaferlerle dolu savaşlarının, meydan savaşlarının, cumhuriyet ordusuna ve onun kıymetli yüksek kumanda heyetine kazandırdığı tecrübelerin sonuçlarını araştıracağız. Dünyanın fen ve sanatta en son ilerlemelerini göz önünde bulunduracağız. Özverili ve kahraman ordumuzun araç ve gereçlerini, öğretim ve eğitim esaslarını gerçeklerin gereğine uydurmaya çok dikkat edeceğiz. Arkadaşlar; önemle ve gerçek olarak söylerim ki: Türkiye Cumhuriyeti kutsal bildiği bağımsızlığını ve hâkimiyetini savunmada hoşgörülü olamaz.

Askerî uğraşılarımıza dair görevler bir gün önceden verilmiştir. Buna Genelkurmay Vekili Mareşal Paşa'nın tarafından devama başlamadan önce önemli gördüğüm bir nokta hakkında yüce meclisinizin bütünüyle aydınlanmasını uygun görüyorum. O noktada dünyanın durumu ve siyasî dengesi ve bizim dış durumumuzdur. Bu konuda Başbakan ve Dışişleri Bakanı İsmet Paşa'nın düşüncelerini rica ederim.

Hâkimiyet-i Milliye, 17.02.1924

Ordu İleri Gelenleriyle İkinci Konuşma

22 Şubat 1924

İzmir'de Askerî Toplantıda yapılan savaş oyunlarından sonra ordunun öğretim ve eğitimi üzerinde...

Arkadaşlar;

Mareşal Paşa büyük bir zevkle izlediğimiz harb oyununu gerçekten ustaca bir biçimde idare etmişlerdir. Taraflara ait olan genel durumun düzenlenmesinde, hakikaten gerçek duruma büyük bir uygunlukla değindiler. Oyunun yönlendirme ve yönetimi sırasında bugün çok kıymetli düşüncelerini ve çok köklü bakış açısını duyduk; yararlandık. Kendilerine özellikle teşekkürlerimi sunarım. Ordumuz, Sayın Paşa gibi bir başkana sahip olmakla övünebilir. Başbakan Sayın Paşa ile Millî Savunma Bakanı Sayın Paşanın da başlangıcından

bitimine kadar bu asker uğraşıyı izlemiş olmalarının memleketimiz için, ordumuz için çok yararlar sağlayacağına şüphe yoktur.

Hepimiz için asıl olan; milletin, vatanın hayatı ve kurtuluşunu sağlamaktır. Yollarımızın ve demir yollarımızın, ekonomik durumumuzun düzeltilmesi ve yükseltilmesi ve milletimizin aydınlanması oranında, elbette millî savunmamız kolaylaşır. Hükumetin bütün uğraşları gerçeklerine değinen bu işte hazır bulunmak gereğini anlamışlar. Bundan dolayı kendilerine teşekkür ederim.

Zaten kıymeti bilinen ve yeterliliği denenmiş olan komutan ve subay arkadaşlarımızın bu nedenle bir defa daha askerliğinin kıymetinin şahidi olmakla mutluyum ve bunun için gurur duyuyorum. Kendilerine teşekkür ederim.

Arkadaşlar, Mareşal Paşanın tarafların savaş hareketini devre ve devre pek güzel bir şekilde kısaca, her noktası kıymetli düşünceleriyle aydınlattılar ve süslediler. Buna ait söz söylemeyi gereksiz sayarım. Özellikle bu araştırma ve uğraşı sonucunda orduca, hükümetçe ve herkesçe gözönüne alınması gereken açık noktalarıda ayırdettiler. Bunlar, şüphesiz büyük önemle dikkate alınacaktır.

Arkadaşlar!

Memleketin savunması ve milletin yüksek yararının korunması sorumluluğunu yüklenen büyük kumanda makamlarının sahip oldukları bütün kuvvetleri ve bütün araçları en önemli amaç üzerinde toplaması gerektiğine ait herkesçe bilinen kuralı bu nedenle hatırlatmak isterim. Birinci derecede önem taşıyan amacı ortaya çıkarmak, gerçekten araştırma ve düşünceye değer. En önemli amaç üzerinde elde edilecek başarı ikinci, üçüncü derece amaçlar üzerinde başlamada katlanılacak özverileri daima karşılar. Bu kural, bütün zamanların korunma düzen ve çarelerine sahip olan ve sözü geçen bir kuraldır ve savaşın başlangıcından sonuna kadar gözardı edimemesi gereken bir noktadır. Bu gerçeğe göre kurulacak ve karar altına alınacak önlem ve düzenlerin uygulanmasına engel durumlar önemle göz önüne alınmalıdır. Şüpheli önlemleri, kadere bırakmaktan son derece kaçınmak gerekir. Birçok felâketler gördük, hayatın bunca darbelerini yaşadık. Bunlar bize memleket savunmasında her an çok dikkatli olmak için gereken dersi kesinlikle vermiştir sanırım.

Arkadaşlar!

Arazinin ve birtakım durumların, şartların, olağanüstü fırsatların savaşın sonucu üzerine etkilerini reddetmek imkânsızdır. Fakat daima dikkatli ve emin olunması gereken; yöntem ve kıymettir. Türkiye bütün düşman dünyasına karşı kazandığı maddî ve manevi zzaferlerle ölmez bir varlığa sahip olduğunu parlak bir şekilde ispat etti. Bu gerçek ordumuzun kıymeti sayesinde ortaya çıktı. Benim için ordumuzun kıymetini ifadede tek ölçü şudur:

Türk ordusunun tam birliği; dengini derhal yener; iki mislini durdurur, ilerletmez. Şimdilik bundan fazlasını istemiyorum. Çünkü fazlasını milletimizin doğal savaşçılığı zaten sağlamaktadır. Fakat bu kıymeti elbette korumak gerekir. Bu askerî bir ilke, bir kural olarak göz önünde bulundurmalıdır. Bu noktayı özellikle bütün arkadaşlarımdan beklerim. Türk ordusunun bir kısmı, dengini elbette yener, iki mislini durdurur. Bu kıymet saklandıkça yapımızı, öğrenim ve eğitimimizi, sevk ve idaremizi bu hedef ve amaca yürüttükçe Türkiye'nin her türlü saldırıdan korunmuş olacağına kimsenin şüphesi kalmaz.

Arkadaşlar!

Kesin sonuç daima taarruzla alınır; fakat savunma ile yerine getirilen birçok görev de vardır. Bu noktada bütün arkadaşlarımın dikkatlerini bir konuya çekmek isterim. Kesin sonucu istenen zamana gelmeden önce, kısımların savaş kıymetlerini azaltmaktan, sayılarını eksiltmeye neden olmaktan sakınmak gerekir. Bunun için saldırı, savunma, uğraştırma savaşı ve savaşın kesinliğinin iç yüzünü, uygulanacağı zaman ve durumun seçimi konusunda arkadaşların zaten var olan rahatlıkları korunmalıdır. Buna görüş ve uygulamalarımızda çok dikkat etmeliyiz. Bir de alınan görev ile harcanılacak askerî hareketlerin gerçek bir ilgisi vardır. Bunun için görev verenlerin, görev alanların kullanacağı

aracı, askerî hareketi belli etmede kararsızlığa düşmelerine neden olmamaları gerekir. Amaçta açıklık çok önemlidir.

Arkadaşla! Bütün bu dikkatli incelememizden ve hazırlık gereğine ortak düşüncemizden amaç hiç şüphe yok ki, elbette savaşmak değildir. Genel savaştan sonra bütün dünya barış ve huzura ihtiyaç duyar. Türkiye ki, birçok savaşlara sahne olmuştur. Sona ermeyen belâlar görmüştür. Onun barış ve huzur ihtiyacı daha fazladır. İşte biz bu hazırlığımızla ihtiyaç duyduğumuz barış ve huzuru gerçekleştirmek istiyoruz. Tarafsızlıkları bütün dünyaca kabul olan ve onaylanan devletler vardır ki, onlar da barış, huzuru ve rahatları için elbette savunmalarına önem vermekte, ordularına son derece özen göstermektedirler. Bu, dikkat ve uyanıklığa açıktır. Biz de herkes gibi elbette savunmamıza gerektiği kadar önem vermek zorundayız.

Arkadaşlar!

Türkiye Cumhuriyeti yalnız iki şeye güvenir: biri millet kararı, diğeri en üzücü ve en zor şartlar içinde dünyanın görüşlerine hakkıyla değer veren ordumuzun kahramanlığı.

Arkadaşlar! Yönetiminiz altında bulunan ordular, gerçekten kahramanlığına güvenilir ordulardır. Bu ordular tarihte eşi görülmemiş kahramanlıklar, özveriler göstermiştir. Şanlı zaferler kazanmıştır. Millet ve memleketin gerçekten teşekkürüne lâyıktır.

Arkadaşlar! Türkiye en güçsüz sanıldığı zamanda ordusu sayesinde en kuvvetli olduğunu ispat etmiştir.

Ordumuz vatan içinde zafer kazanmıştır. Bu en açık belgedir. Düşmanın vatan içine girmiş olması düşman yararına birçok nedenler doğurur. Bütün bunlara göğüs gererek düşmanı vatan içinde yenmek, yok etmek başlı başına bir varlık, büyük bir kuvvet eseridir. Vatan içinde yenilginin sonu son derece korkunçtur. Bu gerçeği doğrulayan yakın ve uzak tarihî örnekler çoktur.

Arkadaşlar, en büyük tehlikeler karşısında dayanan, uçurumun kenarına gelmişken bu kadar büyük canlılık ve beceri, kararlılık ve ruh gösteren milletimizin sâlim ve mutlu yaşamağa hakkı vardır. Bunu bütün varlığımızla sağlamaya çalışacağız. Bizi bu amaca ermekten alıkoyacak engeller vardır. Arkadaşlar; bunlarla uğraşmayı yerinde bulunuyoruz. Fakat her şeye rağmen memleket ve milleti mutlu etme amacı elbette gerçekleşecektir. Çünkü bu amaç Hakk'ın da isteğidir.

Sonuç olarak söyleyeyim ki, bütün olasılıklara karşı kıymetli komutanlarımızın, kahraman ordumuzun düşüncesinin memleketin emniyeti olduğuna inancımız, bu defaki incelemelerimiz nedeniyle bir daha kuvvetlendi. Ankara'ya büyük bir gönül rahatlığıyla dönüyorum. Son derece mutlu ve rahatlamış olarak hepinize vedâ ediyorum.

Hâkimiyet-i Milliye, 24.02.1924

Halifeliğin Kaldırılması

3 Mart 1924

Ankara'da istasyondaki özel dairesinde İstanbul gazeteleri başyazarlarına verdiği demeç. (Tanin, Vakit, Tevhid-i Efkâr):

Son günlerde Meclisçe kabul edilen kararlar, milletçe olağan ve gerçek bir şekilde zaten arzu edilmekte olan konulardır. Bunları olağanüstü olarak kabul etmeye gerek yoktur. Millet bunları içten bir dille ve doğal bir biçimde istiyordu. Gerçek kurtuluş ve esenliğe karar vermiş olan bir milletten de başka çeşit eğilim beklenemezdi. Bu kararlar millet ve ülke için herhâlde çok hayırlıdır ve çok az zamanda bütün bu iyilikler görülecektir.

Geçmişteki davranış biçimine ait pişmanlıklar bu şekilde giderilecektir.

Halifelik ve Yabancı Dini Kurumlar Hakkında

4 Mayıs 1924

New –York Herald yazarına verilen demeç:

Halifelikle birlikte, Türkiye'de var olan Ortodoks ve Ermeni kiliseleri patrikhaneleri ile Musevî hahamhanelerinin ortadan kalkması gerekir. Halifelik ve bu çeşitli patriklikler yüzyıllardan beri dinî yetkilerinin dışında büyük ayrıcalıklar topladılar. Halkın düşüncelerine dayanarak verilen hukuk dışı ayrıcalıklar ile cumhuriyet yönetiminin uygulanması mümkün değildir. Geçmişte özellikle Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden sonra Kanun-i Esasî'mizi ve Meşrutiyet yasalarımızı Batı'nın uygarlık makinesine uyarak değiştirmeye çok çalıştık. Ancak bu girişimimiz sonuçsuz kaldı. Bundan dolayı ki her adımda patrikhaneler ve halifelik gibi siyasî, dinî kurumların hakları ile karşı karşıya geldik.

Yüzyıllar önce Türk-Müslüman atalarımız, bu ülkede hüküm sürdükleri zamanlarda siyasî ve dinî yetkiye sahip başkanlar tarafından yönetilmekte olan topluluklar buldular. O dönemde dinî inançları fatihlerin inancından farklı olan tutsak unsurlar ile uzlaştırma gereği duyulmuştu. Bu nedenle bu ilk fatihler, egemenlikleri altına aldıkları çeşitli ulusları kendi alışılmış dinî başkanları aracılığıyla yönetmeyi uygun buldular ve bu başkanlara-dinî başkanlara-büyük bir yetki verdiler.

Halifenin ve patriklerin bu ayrıcalıkları yasalarımızın temelini oluşturmuştu. Bu düzenlemeler zamanında gerekli biçimde olsaydı yine bir tehdit oluştururdu. Bundan dolayı ilerlememizi erteledi ve bizi uğraştırdı. Bu sebeple sadece Türkiye, Avrupa'da komşusu olan bütün milletler arasında geride kaldı. Hükümeti işlemiyordu. Patrikhanelerin veya halifeliğin karşı çıkmasına uğramaksızın hiçbir yenileştirme veya ilerlemeden yana düşünce biçimi yönetimimize getirilemiyordu. Ancak yöntemlerimizden bazılarının değiştirilmesi zamanı geldi ve o zaman halifelikte bütün değişikliklere karşı şiddetli bir düşmanlık bulduk. Patriklerin öfkesini uyandırmadan ders verme yöntemlerimiz değiştirilemezdi. Bunlar yardım amacıyla sürekli yabancı hükümetlere başvuruyorlardı.

Yüzyıllardan beri Rusya, İstanbul Rum Patrikliği üzerindeki üstünlüğü sayesinde işlerimiz üzerinde zararlı bir etkinlik sahibi olmuştu. Rum, Ortodoks ve Ermeni Patrikhaneleri aracılığıyla yönetim biçimimiz, diğer kilise yönetimlerini ortaya çıkarmayı zorunlu kıldı. O zaman Rum-Katolik patriğini ve Yahudilerin hahambaşlarını onaylamak zorunda kaldık.

Protestanlık ortaya çıktığı zaman, İstanbul'da bir Protestan kilisesi temsilcisinin bulunmasının kabul zorunluluğu karşısında kaldık ve Rum patrikhanesinin ayrıcalıklarına benzer ayrıcalıklar verdik.

Son zamana kadar vergiler kiliseler aracılığıyla toplanırdı. Hükümet, varlıkları üzerine vergi koymakla birlikte, vergilerin toplanmasını her bölgede özel dinî başkanlara bırakırdı.

Diğer bir deyişle örneğin, beş yüz protestandan oluşan bir topluluktan bir kütle hâlinde vergi alınır ve bu vergilerin dağıtılması ve toplanması konusunda bir söz söylenemezdi. Sermaye vergilerini de aynı biçimde toplamak gerekirdi.

Patrikhaneliğin ve halifeliğin ayrıcalıklarına uygun olarak, hükümet öğretim biçimini iyileştiremezdi. Türkiye'de yerleşmiş olan her topluluk, ister resmen yetki almış bulunsun, ister bulunmasın kendi dinî okullarına ve liselerine sahipti. İmparatorluk sınırları içinde de her ulus kendi dilini ve dinini öğretirdi. Ancak bu okullar hainlik projelerine hizmet ettiler. Ermeniler, Türk egemenliği altında, açıkça bağımsız bir krallık için çalışıyor, yabancı unsurların fiilî yardımlarıyla hayallerini gerçekleştirmek için sürekli olarak entrikalarda bulunuyorlardı.

Bizimle dört yüz yıl yaşamış olan yerli Rumlar, günün birinde kendilerini kurtarılamamış sayarak Türklerin egemenliğinden kurtulacakları günü düşünmeye başladılar. Okullarında

kendi dillerini ve dinlerini öğrettiler ve egemenliği altında yaşadıkları hükümeti yabancı saydılar.

Diğer milletlerle de aynı durum söz konusu oldu. Türkiye'de okullar ve kiliseler kışkırtmaların ocağı idi. Müslüman olmayan unsurlar, üstelik imparatorluk sınırları içindeki Müslüman Araplar, aynı amaçla okullarında Türk dilinin öğretilmesine önem vermediler. Böyle bir duruma İngiltere, Fransa, Amerika veya herhangi bir ulusun ne kadar zaman dayanabileceklerini sorarız.

Vakit: 4.5.1924, s.1

Muallimler Birliği Kongresi Üyelerine

25 Ağustos 1924

Mualimler Birliği Kongresi üyelerine, Millî Eğitim Bakanı Vasıf Çınar tarafından Şehir Lokantasında verilen çay ziyafetinde söylenmiştir:

Saygıdeğer Efendiler!

Öncelikle bu toplantıyı düzenleyen Vasıf Beyefendi'ye huzurunuzda birkaç söz söylemek fırsatını verdiklerinden dolayı özellikle teşekkür ederim.

Hanımlar, Beyler!

Seçkin meclisinizin içinde bulunmaktan dolayı sevinçliyim. Türkiye Mualimler Birliği'nin Ankara'da kararlaştırıldığı ilk kongresini çok büyük mutlulukla karşıladım. Memleketimiz ve cumhuriyetimiz için, sizler gibi kıymetli öğretmen hanım ve beylerinin burada toplanması çok verimli sonuçların ortaya çıkmasına yardımcı olacaktır.

Hanımlar, Beyler!

Türkiye Muallimler Birliği'nin bütün memlekette şekillenmesini, Konya'yı olduğu gibi Van'ı ve Hakkari'yi de teşkîlâtı içine almasını ve her köyde üyeye sahip olmasını derin bir ilgi ile bekleyeceğim.

Öğretmenler!

Yeni nesli, Cumhuriyet'in özverili öğretmen ve eğitmenleri, sizler yetiştireceksiniz; yeni nesil, sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin yeteneğiniz ve özveriniz derecesiyle uygun olacaktır. Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek karakterli koruyucular ister. Yeni nesli, bu kalite ve yetenekte yetiştirmek sizin elinizdedir. Sizlerin, seçkin görevinizin yerine getirilmesine büyük özveriyle varlığınızı vereceğinize hiç şüphe etmem.

Ben millî öğretim ve millî eğitimimiz hakkındaki görüşlerimi çeşitli zamanlarda ve çeşitli nedenlerle söyledim. Fakat bu görüşlerimi birkaç kelimede toplayarak tekrar etmeyi faydasız görmüyorum.

Öğretmenler!

Erkek ve kız çocuklarımızın, aynı şekilde bütün ilim derecelerindeki öğrenim ve eğitimlerinin uygulamalı olması önemlidir. Memleket çocuğu, her öğrenim derecesinde ekonomik hayatta istekli, eser sahibi ve başarılı olacak şekilde donanımlı olmalıdır. Millî ahlâkımız, uygar ilkelerle ve hür düşüncelerle arttırılmalıdır. Bu çok önemlidir, özellikle dikkatinizi çekerim. Göz korkutma ilkesine dayanan ahlâk, bir erdem olmadığı gibi güvene de uygun değildir.

Efendiler! Bu görüşümde sizin tamamen benimle beraber olduğunuza şüphe etmiyorum. Genel öğrenim ve eğitim programımız da bu temelleri içine alır. Fakat biliyorsunuz ki,

görüşlerin, programların kesin ve açık olması çok önemli olmakla birlikte verim ve eser verebilmesi, onların becerikli, anlayışlı ve özverili öğretmenlerimiz tarafından okullarımızda çok büyük dikkat ve gayretle uygulamasına bağlıdır. İşte özellikle sizden rica edeceğim konu budur. Sizin başarınız, cumhuriyetin başarısı olacaktır.

Arkadaşlar, yeni Türkiye'nin birkaç yıla sığdırdığı askerî, siyasî, idarîî inkılâplar sizin, saygıdeğer öğretmenler, sosyal ve fikrî inkılâptaki başarılarınızla desteklenecektir. Hiçbir zaman hatırlarınızdan çıkmasın ki, "Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister."

Hâkimiyet-i Milliye: 26.08.1924

Dumlupınar'da Konuşma

30 Ağustos 1924

Başkomutanlık Meydan Savaşı'nın ikinci yıldönümü dolayısiyle:

Efendiler!

Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa verdiği kıymetli açıklamalarla burada hazır olanlara Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Savaşı'nın ve kesin sonuç veren 30 Ağustos Savaşı'nın oluş şekli hakkında bir fikri özetlemişlerdir. Beş gün aralıksız geceli gündüzlü süren en büyük Meydan Savaşı"nın gerçek içeriği bugün verilen açıklamalardan fazla, yarın tarihin hakemleri tarafından, araştırmacıların inceleme araştırma ve kararları okunduğu zaman daha açık, daha belirgin bir şekilde anlaşılacaktır. Beni milletim, Türk milleti, güvenine lâyık görerek bu hareketlerin başında bulundurdu. Bu görev ve işimin mutlu anısını duygulanarak sevinçle ve gururla saklıyorum. Görevlerini milletin vicdanından gelen gerçek ihtiyacına, yalnız onun yüksek fikrine uygun olarak yapmış olanlara özel bir vicdan rahatlığı ile bugün önünüzde bulunurken duyduğum mutluluğu ifade edemem.

Efendiler, tıpkı bugün gibi otuz sekiz yılı Ağustosu'nun otuzuncu günü saat ikide, şimdi hep beraber bulunduğumuz bu noktaya gelmiştim. Bu üzerinde bulunduğumuz sırtlarda kahraman on birinci tümenimiz şu karşıki tepelerde savaşa zorunlu kılınan düşmanın ana kuvvetine taarruz için yayılarak ilerlemekte bulunuyordu. Şu gördüğümüz Çal Köyü alevler ve dumanlar içinde yanıyordu. Beni buraya kadar getiren itici gücün ne olduğunu anlatmak için hatırladığım bir iki noktayı burada tekrar edeceğim:

29/30 Ağustos gecesi sabaha karşı Batı Cephesi hareketleri şubesi Müdürü Tevfik Bey, alışıldığı gibi o saate kadar çeşitli karar merkezlerinden ve her taraftan gelen raporlara göre harita üzerinden belirlediği ve gösterdiği genel durumu cephe komutanı İsmet Paşa'ya göstermiş ve o da hemen Paşa'ya göster emriyle Tevfik Bey'i yanıma göndermişti. Karahisar'da Belediye dairesinde bana ayrılan odada yatmaktaydım. Beni uyandıran Tevfik Bey'in gösterdiği haritaya baktım, hemen yataktan fırladım. Arkadaşlar, haritada gördüğüm şey şuydu ki, ordularımız düşmanın önemli kuvvetini kuzeyden, güneyden, batıdan kuşatmaya uygun bir durum almış bulunuyorlardı. Şu halde düşündüğümüz ve en büyük sonuçları sağlayacağını beklediğimiz durumlar ortaya çıkıyordu. Hemen Fevzi ve İsmet Paşaları çağırınız, dedim; üçümüz toplandık. Durumu bir daha düşündük ve kesinlikle karar verdik ki, Türk'ün gerçek kurtuluş güneşi 30 Ağustos sabahı ufuktan bütün parlaklığıyla doğacaktır. Bu karara göre ordulara yeni emir yazıldı. (saat 6.30 öncesi) Fakat durum o kadar önemli, o kadar hız ve şiddet istiyordu ki, bu yazılı emirlerle yetinmek önlemi uygun olmazdı. Onun için Fevzi Paşa'dan, Altıntaş ve güneyinden hareket eden ikinci ordumuzun ve bunun daha batısında bulunan atlı kolordumuzun yanına giderek düşüncemize göre hareketleri düzenlemesini kendilerinden rica ettim.

Dördüncü kolordusu ile amaçladığımız düşmanın büyük kısmını güneyden izleyen birinci ordu merkezine de kendim gidecektim. İsmet Paşa'nın merkezde kalıp genel durumu

yönetmesini uygun gördüm. Fevzi Paşanın kuzeye hareket ederken ben de otomobil ile tren yolunu izleyerek batıya hareket ettim. Akçaşar'da birinci ordu merkezine saat 9'dan önce varmıştım. Ordu komutanına bir taraftan cephenin yazılı emri emanet edilirken, ben de kendisine sözlü olarak durumu anlattım ve dördüncü kolordunun bütün tümenleriyle birlikte şiddetle, işte bu köyün, Çal Köyü'nün batısındaki düşmanın büyük kısmını kuşatacak şekilde savaşa zorlamasını emrettim. Ve ekledim ki, düşman ordusu mutlaka yok edilecektir. Ordu komutanı benim yanımda telefonla Kolordu Komutanı Kemâlettin Sami Paşa'yı buldu. Benim oraya geldiğimi ve emrimin ne olduğunu bildirdi. Bir süre bu merkezde kaldım. Sürekli olarak gelen çeşitli rütbedeki esir subaylarla görüştüm. Bunlardan biri kurmay subay idi. Zavallı, verdiği bilgiler ışığında istemeyerek başkomutan görevini alan General Trikopis'in ve İkinci Kolordu Komutanı General Digenis'in de bizim çevirmek istediğimiz çemberin içinde bulunduğunu söylemiş oldu. Hemen yanımda bulunan ordu komutanına: Kemâlettin Paşayı bulunuz, kendisine Trikopis'le beraber bütün düşman generallerini mutlaka esir etmesini söyleyiniz dedim. Bu emir hemen telefonla bildirildi. Zavallı esir subay benim bu emrimi işitir işitmez sunduğum çayı içemeyerek büyük bir baygınlık geçirdi. Daha fazla bu ordu merkezinde kalamazdım. Savaş durumunu gözümle görmek benim için karşı konulmaz bir ihtiyaç oldu. Ordu komutanını da yanıma alarak Dördüncü Kolordu Komutanının bulunduğu şu yöndeki bir tepeye geldik. (Arpalık civarında).

Çal Köyü batısında ve kuzeyinde patlayan topların gürültülerini işitiyordum. Oradan durumu dürbün ile gözlemeye uğraşmak bana sıkıntılı geldi. Daha ileriye, ateş yerine gitmek için kesin bir zorunluluk ve ihtiyaç duyuyordum ve bu noktayı, şimdi üzerinde bulunduğumuz bu tepeyi gösterdim. Oraya gitmek gereklidir ve buyurun gidelim dedim. Otomobillere atladık bu tepeye gelen yola girdik. Ara sıra yolumuzun soluna düşman mermileri düşüyordu. Dördüncü Kolordu'nun tümenleri doğudan batıya yolumuzu katederek hızlı adımlarla ilerliyorlardı. Biraz önce dediğim gibi saat ikide şuraya çıkmış bulunuyorduk. Düşman kuvvetlerini gündüz gözüyle tamamen kuşatmak ve düşmanın inatla savunduğu savaş alanlarına, süngü saldırılarıyla girerek kesin bir sonuç almak gerekliydi. Bunun için bütün ordunun büyük özveriyle ilerlemesini ve bütün bataryalarımızın, hatta gizliliğe bakmaksızın, ateş alanlarına girip düşman alanlarını sarsmasını istiyordum. Yanımdaki komutanlar bu görüşümü anlar anlamaz hemen ve en sinirli bir şekilde harekete geçtiler. Yazık ki şimdi ismini hatırlayamadığım, yanımda bulunan bir atlı subayına birkaç kelime not ettirerek düşman alanlarını kuzeyden saran ikinci orduya gönderdim. Ve sözlü olarak burada benden işittiklerini onlara da söylemesini emrettim. Bu subay görevini yapmış ve birkaç saat sonra tekrar yanıma gelerek bilgi de vermişti. On birinci tümenin kahraman komutanı Derviş Bey, kendi ileriye atılarak bütün kuvvetiyle düşman alanına ilerliyordu. Kolordu Komutanı Kemâlettin Paşa, güneyden ve batıdan düşmana saldırdığı diğer tümenlerine yeniden şiddetli ve hızlı hareketler için emirlerini ulaştırıyordu. İkinci Ordunun on altıncı ve altmış beşinci tümenleri düşmanla gerçek savaşa girişiyorlar, diğer tümenleri de kuşatma çemberini daraltıyorlardı. Bunları görüyordum. Atlı kolumuzun daha batıdan düşmanın arkasını kesmek üzere bulunduğunu bana haber getiren atlı subay söylemişti.

Arkadaşlar!

Saat ilerledikçe gözlerimin önünde gelişen manzara şu idi: Düşman başkomutanının şu karşıki tepede son gücüyle çırpındığını görüyor gibiydim. Bütün düşman alanlarında büyük bir heyecan ve telaş vardı. Artık toplarının, tüfeklerinin ve mitralyözlerinin ateşlerinde sanki öldürücü kabiliyet kalmamıştı. Bu ovadan, kuzeyden ve güneyden birbirini izleyen vurucu hatlarımızın, batışa yaklaşan güneşin son ışıklarıyla parlayan süngüleri her an daha ileride görülüyordu. Düşman alanlarını saran bir çember üzerinde yer almış olan bataryalarımızın aralıksız ve amansız ateşleri düşman alanlarını, içinde durulmaz bir cehennem haline getiriyordu. Güneş batıya yaklaştıkça ateşli, kanlı ve ölümlü bir kıyametin kopmak üzere olduğu bütün ruhlarda duyuluyordu. Bir zaman sonra dünyada büyük bir yıkım olacaktı. Ve beklediğimiz kurtuluş güneşinin doğabilmesi için bu yıkım gerekliydi. Karanlıklar içinde bu yıkım gerçekleşmeli idi. Gerçekten gökyüzünün karardığı bir dakikada Türk süngüleri düşman dolu o sırtlara saldırdılar. Artık karşımda bir ordu, bir kuvvet kalmamıştı. Tam olarak

yok olmuş perişan bir arta kalan kitle bulunuyordu. Kendilerinin dediği gibi çok korkan ve titreyen, şekilsiz bir kitle, tuhaf bir karmaşa halinde kaçmak için açıklık arıyordu. Artık gecenin koyulaşan ağırlığı, sonucu gözle görmek için güneşin tekrar doğudan doğmasını beklemeyi zorunlu kılıyordu.

Efendiler, ertesi gün tekrar bu savaş alanını dolaştığım zaman, ordumuzun kazandığı zaferin yüceliği ve buna karşılık düşman ordusunun düşürüldüğü felâketin büyüklüğü beni çok duygulandırdı. Karşı sırtların gerilerindeki bütün vadiler, bütün dereler, bütün kapalı kalmış yerler bırakılmış toplarla, otomobillerle ve bitmez tükenmez donatım ve malzeme ile ve bütün bu bırakılan şeylerin aralarında yığınlar oluşturan ölülerle ve toplanıp merkezlerimize gönderilmekte olan sürü sürü esir gruplarıyla, gerçekten bir kıyamet yerini andırıyordu. Bu dar ateş ve saldırı çemberinden bugün için kurtulabilenler birkaç bin kişilik arta kalanlardan oluşmaktaydı. Fakat onlarda daha büyük Türk çemberi içinden çıkmağa başarılı olamayarak başlarında başkomutanları bulunduğu halde beyaz bayrak çekmeğe zorunlu olmuşlardır.

Efendiler, Ağustosun otuz birinci günü yaklaşık öğle vaktiydi ki, yine bu Çal Köyünde, yıkık bir evin avlusu içinde İsmet Paşa ve Fevzi Paşa ile buluştuk. Kırık kağnı arabalarının döşeme ve oklarına ilişerek bundan sonraki durumu düşündük. Kazandığımız meydan savaşının bütün seferi sona erdirebilecek bir kararlılık ve önemde olduğunda birleştik. Şimdi Bursa yönünde çekilen düşman kuvvetlerini yok etmekle birlikte, bütün orduyla dinlenmeden İzmir'e yürüyecektik.

Efendiler, bugünden sonra İzmir'de "Akdeniz"i, Mudanya'da "Marmara"yı görmek için 8-9 günlük bir zaman yeterli gelmiştir. Fakat hatırlatmalıyım ki bugüne, bu üzerinde bulunduğumuz tepeye, bu yanık Çal Köyü'ne gelebilmek için yalnız Sakarya'dan başlayarak harcadığımız zaman tam bir yıldır. Fakat bu belirlediğimiz zaferi hazırlayabilmek için bir yılı çok bulmazsınız sanırım. Çünkü efendiler, savaş ve özellikle meydan savaşı yalnız karşı karşıya gelen iki ordunun çarpışması değildir; Milletlerin çarpışmasıdır. Meydan savaşı milletlerin tüm varlıklarıyla, ilim ve fen sahasındaki dereceleriyle, ahlâklarıyla, kültürleriyle, kısaca bütün maddî ve manevî güç ve iyi huylarıyla ve her türlü araçlarla çarpıştığı bir sınav sahasıdır. Bu sahada, çarpışan milletlerin gerçek kuvvet ve kıymetleri ölçülür. Sonuç yalnız beden gücünün değil, bütün kuvvetlerin, özellikle ahlâkî ve kültürel kuvvetin yükselmesini gerçekleşme derecesine vardırır. Bu nedenle meydan savaşında yenilen taraf milletçe ve memleketçe, bütün maddî ve manevî varlığı ile yenilmiş sayılır. Böyle bir sonun ne kadar korkunç olabileceğini tahmin edersiniz. Yok olup gitmek, yalnız savaş sahasında bulunan orduya ait kalmaz. Asıl ordunun ait olduğu millet, korkunç sonlara uğrar. Tarih, başlarındaki hükümdarların, hırslı politikacıların birtakım hayalî isteklerle, aracı yerine düşen işgalci orduların, işgalci milletlerin uğradığı bu şekil korkunç sonlarla doludur.

Efendiler, Türk vatanını almak düşüncesini, Türk'ü esir etmek hayalini genel, ortak bir düşünce haline koymağa çalışanların da hak ettikleri sondan kurtulamamış olduklarını gözlerimizle gördük. Efendiler, kendilerine bir milletin geleceği emanet edilen adamlar, milletin kuvvet ve gücünü yalnız ve ancak yine milletin gerçek ve kabul edilir yararlar elde etmesi yolunda kullanmakla sorumlu olduklarını bir an hatırlarından çıkarmamalıdırlar. Bu adamlar düşünmelidirler ki, bir memleketi ele geçirip işgal etmek, o memleketlerin sahiplerine hükmetmek için yeterli değildir. Bir milletin ruhu baskı altına alınmadıkça, bir milletin kararlılığı ve iradesi kırılmadıkça, o millete hükmetmenin imkânı yoktur. Halbuki yüzyılların çocuğu olan bu millî ruh, kalıcı ve sürekli bir millî iradeye hiçbir kuvvet karşı koyamaz.

Hükmedilmek istenmeyen bir milleti, esaret altında tutmayı başaracak kadar kuvvetli zorbalar artık bu dünya yüzünde kalmamıştır. Türk milleti son çarpışmalarıyla, özellikle burada kazandığı zaferle, kazandığı kararlılık ve irade ile herkesçe bilinen bu gerçekleri bir defa daha tarihin sinesine çelik kalemle kazımış bulunuyor.

Efendiler, Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Savaşı ve onun son safhası olan bu 30 Ağustos Savaşı, Türk tarihinin en önemli dönüm noktasını oluşturur. Millî tarihimiz çok büyük ve çok parlak zaferlerle doludur. Fakat Türk milletinin burada kazandığı zafer kadar kesin

sonuçlu yalnız bizim tarihimize değil, dünya tarihine yeni bir yön vermekte kesin etkili bir meydan savaşı hatırlamıyorum.

Hiç şüphe etmemelidir ki, yeni Türk devletinin, genç Türk Cumhuriyeti'nin temeli burada sağlamlaştırılmış oldu. Sonsuz hayatı burada taçlandırıldı. Bu sahada akan Türk kanları, bu gökyüzünde uçan şehit ruhları devlet ve cumhuriyetimizin sonsuz koruyucularıdır. Burada gerçeklerini söylediğimiz "Şehit Asker" âbidesi işte o ruhları, o ruhlarla beraber gazi arkadaşlarını, özverili ve kahraman Türk milletini temsil edecektir. Bu âbide Türk vatanına göz dikeceklere Türk'ün 30 Ağustos günündeki ateşini, süngüsünü, saldırısını, gücü ve iradesindeki şiddeti hatırlatacaktır.

Efendiler, bu büyük zaferin çeşitli unsurları üstünde en önemlisi ve büyüğü, Türk milletinin kayıtsız şartsız egemenliğini eline almış olmasıdır. Bu olayın tarihimizde ve bütün dünyada ne büyük, ne verimli bir inkılâp olduğunu anlatmaya gerek görmem. Milletimizin uzun yüzyıllardan beri hanlar, hakanlar, sultanlar, halifeler elinde, onların yönetim ve baskısı altında ne kadar ezildiğini, onların hırslarını sağlama yolunda ne kadar büyük felâketlere ve zararlara uğradığını düşünürsek, milletimizin egemenliğini eline almış olması olayının, bütün büyüklüğü ve önemi gözleriniz önünde canlanır. Gerçi büyük zaferin ertesi gününe kadar İstanbul'da halife ve sultan adı altında bir şahıs ve onun işgâl ettiği hilâfet ve saltanat ünvanı ile bir makam vardı. Fakat bu zaferden sonra millet o makamları ve o makam sahiplerini hak ettikleri sona ulaştırdı.

Efendiler, millî egemenlik öyle bir ışıktır ki, onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, yok olur. Milletlerin esareti üzerine kurulmuş olan kurumlar, her tarafta yıkılmaya mahkûmdurlar. Avrupa'nın ortasından, ta doğunun diğer ucundaki binlerce senelik memleketlere bakacak olursak, Osmanlı İmparatorluğu'nun hak ettiği sonu daha güzel anlayabiliriz.

Arkadaşlar, saraylarının içinde Türk'ten başka unsurlara dayanarak, düşmanlarla birleşerek Anadolu'nun, Türklüğün karşısında yürüyen çürümüş gölge adamlarının Türk vatanından sürülmeleri, düşmanların denize dökülmesinden daha kurtarıcı bir harekettir. Türk milletinin atalarının kutlu emâneti olan bu topraklarda tam anlamıyla efendi olarak yaşaması; ancak o lüzumsuz ve manasız olmaktan başka, varlıkları tam zarar ve felâket olan makamların yok edilmesiyle mümkün olabilirdi.

Efendiler, onlar yüzünden Türk vatanının ve Türk milletinin geçirdiği acıları, üzüntüleri hissetmemiş bir ferdimiz yoktur. Bu kadar üzüntüler ve kötülükler geçirdikten sonra elbette Türk öğrenmiştir ki, vatanı yeniden yapmak ve orada mutlu ve hür yaşayabilmek için mutlaka egemenliğine sahip kalmak ve Cumhuriyet bayrağı altında bütün çocuklarını toplu ve dikkatli bulundurmak gereklidir.

Efendiler, yüzyıllardan beri inleyen, fakat baskıcıların, aldatanların, bilgisizlerin oluşturdukları engellerle yürek parçalayan sesini milletin kulağına duyuramayan zavallı vatan bugün diyor ki; can kulağınızı, bağrında en derin üzüntüler duymuş annenizin samimî sözlerine sürekli açık bulundurunuz. Efendiler, Asya'da, Avrupa'da, Afrika'da hükmedici olma güç ve kabiliyetini göstermiş olan atalarımız, zamanında bu sesi duymaktan geri çevrilmemiş olsalardı; Türk topluluğunun, Türk idealinin, Türk çıkarlarının korunmuş ve çoğaltılmış olacağı anavatanı bugünkü parçalanmış şeklinde mi miras alırdık.

Efendiler, artık vatan imar istiyor, zenginlik ve refah istiyor. İlim ve hüner, yüksek medeniyet, hür düşünce ve hür zihniyet istiyor. Şeref, namus, istiklâl, gerçek varlık... Vatan bu isteklerini tamamen ve hızla yerine getirmek için kurallı ve gerçek bir şekilde çalışmayı emreder.

Efendiler! Yüzyıllardan beri Türkiye'yi yönetenler çok şeyler düşünmüşlerdir; fakat yalnız bir şeyi düşünmemişlerdir: Türkiye'yi. Bu düşüncesizlik yüzünden Türk vatanının, Türk milletinin uğradığı zararları ancak bir şekilde giderebiliriz: O da artık Türkiye'de Türkiye'den başka bir şey düşünmemek. Ancak bu düşünceyle hareket ederek her türlü kurtuluş ve mutluluk hedeflerine ulaşabiliriz.

Efendiler! Bizim milletimiz vatan için, özgürlüğü ve egemenliği için özverili bir halktır; bunu ispat etti. Milletimiz yaptığı inkılâpların kararlı savunucusudur da. Benliğinde bu iyi huylar yerleşmiş bir milleti yürümekte olduğu doğru yoldan hiçbir kimse, hiçbir kuvvet alıkoyamaz.

Efendiler! Milletimiz egemenliğini eline aldığı gün, bilmeyen kalmamıştır, en karanlık kötülüklerin, en derin uçurumu kenarında bulunuyordu. Maddî kuvveti yıprattırılmış, savunma araçları elinden alınmış, mânevî dünyası, kutsal saydıkları saldırıya uğramış üzücü bir durumda bulunuyordu. Bütün bunlara rağmen varlığını ve istiklâlini kurtarmağa karar verdi. Bu kararında başarı sağlayabilmek için bütün milletin kendine bir hedef ve hareket seçmesi gerekiyordu. Bütün milletin, o hedef üzerinde mutlaka başarı sağlamayı amaç kabul etmesi gerekiyordu. Millet bütün varlığıyla bütün özveriliğiyle, bütün inancı ile o hedefe beraber yürümeli ve mutlaka başarılı olmalıydı. Efendiler, o hedef burasıydı. Amaç olan başarı, burada kazanılan zafer idi.

Efendiler! Milletimiz bundan sonraki işinde de başarılı olabilmek için, millî hedefini bütün açıklık ve kesinlikle, bütün vatandaşların gözünde ve yüreğinde bütün parlaklığı ile belirlemiş bulunuyor. İsterseniz benim burada hedef dediğim şeyi, siz milletin ideali olarak adlandırınız. Fakat bu ünvanı verirken dikkat ediniz ki, hayal olan bir anlama kendimizi kaptırmayalım.

Efendiler! Milletimizin hedefi, milletimizin ideali; bütün dünyada tam anlamı ile çağdaş bir sosyal toplum olmaktır. Bilirsiniz ki, dünyada her toplumun varlığı, kıymeti, özgürlük ve kurtuluş hakkı, sahip olduğu öze uygun yapacağı çağdaş eserlerle mümkün olur. Uygar eser oluşturmak yeteneğinden yoksun olan milletler, hürriyet ve kurtuluşlarından ayrılmaya mahkûmdurlar. İnsanlık tarihi baştan başa bu söylediklerimi doğrulamaktadır. Uygarlık yolunda yürümek ve başarılı olmak, hayatın şartıdır. Bu yol üzerinde bekleyenler veyahut bu yol üzerinde ileri değil geriye bakmak bilgisizliği ve dikkatsizliğinde bulunanlar, uygarlığın coşan seli altında boğulmaya mahkûmdurlar.

Efendiler! Çağdaşlık yolunda başarı yenilenmeye bağlıdır. Sosyal hayatta, iktisadî hayatta ilim ve fen alanında başarılı olmak için tek olgunlaşma ve yükselme yolu budur. Hayat ve dirliğe hükmeden emirlerin, zaman ile değişme, olgunlaşma ve yenilenmesi zorunludur. Uygarlığın buluşları, fennin harikaları, dünyayı şekilden şekile geçirttiği bir dönemde, yüzyıllık eskimiş düşüncelerle, geçmişe tapınmakla varlığını korumak mümkün değildir. Uygarlıktan söz ederken şunu da kesinlikle söylemeliyim ki, uygarlığın temeli, yükselmenin ve kuvvetin temeli, aile hayatındadır. Bu hayatta kötülük, mutlaka sosyal, iktisadî, siyasal güçsüzlüğü gerektirir. Aileyi oluşturan kadın ve erkek unsurların doğal haklarına sahip olmaları, aile görevlerini idareye yeterli bulunmaları gereklerdendir.

Efendiler! Milletimiz burada belirlediğimiz büyük zaferden daha önemli bir görev peşindedir. O zaferin anlaşılması milletimizin iktisat alanındaki başarılarıyla mümkün olacaktır. Bilirsiniz ki, ekonomik açıdan zayıf bir yapı fakirlikten kurtulamaz, kuvvetli bir uygarlığa, refah ve mutluluğa kavuşamaz, sosyal ve siyasal felâketlerden yakasını kurtaramaz. Memleketin yönetimindeki başarı da, ekonomisinde edinilen bilgiler derecesiyle uygun olur. Hiçbir medenî devlet yoktur ki, ordu ve donanmasından önce iktisadını düşünmüş olmasın. Memleket ve istiklâl savunması için varlığı gerekli olan bütün kuvvetler ve araçlar ekonominin genişleme ve açılmasıyla mükemmel olabilir.

Milletimizin özünde bulunan kuvvetli karakter, sarsılmaz irade, ateşli milliyetçilik, iktisadî başarıdan kaynaklanacak verimlerle de hak ettiği derecede desteklenmek zorundadır. Yüzyılın içindeki mücadelede milletimizi başarılı kılacak bir ekonomik hayat sağlanmasını amaç edinen genel öğretim ve eğitim sistemlerimiz, her gün daha çok gelişecek ve elbette başarılı olacaktır.

Efendiler! Artık bugün hayat ve insanlık gerekleri bütün gerçekliğiyle ortaya çıkmıştır. Bunlara karşı olan söylentiler ahlâk ve inanca uymaz. Gerçek ortaya çıkınca yalan ortadan kalkar. Boş sözler, uydurmalar kafalardan çıkmalıdır. Her türlü yükselme ve olgunlaşma yeteneği olan milletimizin, sosyal ve fikrî inkılâp adımlarını kısaltmak isteyen engeller derhal yok edilmelidir.

Efendiler! Son sözlerimi özellikle memleketimizin gençliğine yöneltmek istiyorum:

Gençler! Cesaretimizi destekleyen ve devam ettiren sizsiniz. Siz almakta olduğunuz eğitim ve anlayış ile, insanlık yüksek karakterinin, vatan sevgisinin, düşünce hürriyetinin en kıymetli örneği olacaksınız.

Ey yükselen nesil! Gelecek sizindir. Cumhuriyeti biz kurduk, onu yükseltecek ve devam ettirecek sizsiniz.

Arkadaşlar, bu gazilik ve şehitlik diyarını terk ederken "Şehit Asker"i hep beraber saygıyla selâmlayalım.

Hâkimiyet-i Milliye,: 31.08.1924

Cumhuriyetin Birinci Yıldönümü Nedeniyle

31 Ekim 1924

Vakit muhabirine demeç:

- Türk milletinin huy ve geleneğine en uygun olan yönetim, Cumhuriyet yönetimidir. Bir yıllık Yaşam, bu gerçeği bütün açıklığıyla doğrulamıştır. Türk milleti egemenliğini en kapsamlı biçimde belirleyen yeni yönetime kavuşuncaya kadar sürekli varolan siyasî kurumlara yabancı kalmıştır. Bunda ne kadar haklı olduğunu anlamamış kimse yoktur sanıyorum. Çünkü, geçmişin kurumları başından sonuna kadar milletin başında yumruk tutan bir sürü zorbalar kadrosundan başka bir şey değildir.

Cumhuriyetin ilk yılı beklediğimiz faydayı tamamen vermiş midir? Ülke o kadar yıkık, millet o kadar yıpranmış bir duruma getirilmiştir ki, uzun bir geçmişin açtığı bu yaraları bir yıl kadar kısa bir zamanda Cumhuriyet yönetiminin de tamamen kapatabilmesine elbette imkân olamazdı. Ancak, Cumhuriyetin faydaları bütün ülkenin ufuklarında herhâlde güçlü umutlar verebilecek kadar nurludur. Bunu, ülkenin en kuytu köşelerinde bile kolaylıkla gözlenebilir.

Ülküyü beyninde sürekli canlı bulunduranların attığı güçlü ve maddî adımlar sonuçsuz kalmamıştır. Ancak her adımı kısa ve yetersiz görmek, her an daha uzun ve üst üste gerçek adımlarla ileriye yürümek bütün vatandaşlarca temel iş sayıldıkça, harcanan uzun yüzyılların zararlarının daha az zamanda karşılanacağı düşüncesindeyim.

-Bugün gelen vakitte gerici bazı eğilimleri sevinçli ve umutlu kılabilecek davranışlar karşısında, hükümetin ciddî davranacağını muhtemel kılan bir telgraf vardır. Gerici eğilimler denilmekle, belki Cumhuriyet yönetiminden başka bir yönetime dönmek değil, ancak o tür yönetimlerde rol oynayan ve din perdesine bürünen aldatmaları umuda düşürecek bazı siyasetçiler kast olunuyor. Bu gerici sözler konusundaki sizin düşüncelerinizi rica edebilir miyim?

-Türkiye'de aslında gerici yoktu ve yoktur. Korku vardı, kuruntu vardı. Cumhuriyetin ilânı ve onun için gerekli olanların kurulması, gereksiz kurumların kaldırılması üzerine herkesin açıklıkla gördüğü manzara o korkanlar ve kuruntu yapan için de gönül rahatlığına yol açmıştır.

Bundan sonra, sadece bir şey akla gelebilir. O da, bazı ilkesiz siyasetçilerin, alçak çıkarcıların o korkuyu uyandırmaya çalışması o yüzden isteğini elde etme ve çıkar düşüncesinden oluşmaktadır. Size güven veririm ki, bütün varlığımla sağlarım ki, bu gibiler her ne şekil, biçim ve her ne aracılığıyla olursa olsun, varlıklarını sezdirdikleri gün, Türk milletinin amansız yok edişine hedef olmaktan kurtulamayacaklardır.

Artık Türkiye, din ve şeriat oyunlarına sahne olmaktan çok uzaktır. Bu gibi oyuncular varsa, kendilerine başka taraflarda sahne arasınlar.

Geçmişin dikkatsizlikleri, paslı tembelliği, Türk halkının aklından silinmiş olduğundan kuşku ve kararsızlığa yer yoktur. Ulaştığımız mutlu durumdan bir adım geriye gitmek, kimsenin söz konusu etmeye dahi yetkisi olmadığı kesin bir gerçektir.

Türkiye'de Cumhuriyet vardır ve Cumhuriyetseverler vardır. Bu kutsal varlıkları yıkıcı unsurlar artık Türkiye havasını - zehirlenmeden- soluyamazlar.

- Cumhurbaşkanımıza İstanbul özlemi'nin ne kadar derin olacağını kuşkusuz biliyorsunuz; yabancı işgalleri en şiddetli bir eziyet ve haksızlık ile sürerken bile İstanbul, asıl İstanbul, Gazi Paşanın gösterdikleri noktaya bağlı kaldı. İstanbul zekânızın kurtardığı yurtlardan biridir ki, Türk'ün bütün güzel gücüne orada örnekler bulabiliriz. Gazi Paşamızın İstanbul'u ziyaret imkânı olduğu zamanlarda bu şereften yoksun kalışı, nedeni her ne olursa olsun, İstanbul'u dolduran hayranlarınızı hüzünlü bırakmıştır. İstanbul Belediye Genel Kurulu da son toplantısında bunu sunmaya karar verdi. Bu karar belki yeni bir şey de değildir. Dumlupınar'a gelen Kurul Başkanı demişti ki:

"O da ancak Afyonkarahisar Milletvekili Ali Bey'in aracılığı ile orda hazır bulunduklarını ifadeye fırsat bulabilmişlerdi."

- İstanbul'un bu içten özlemini gidermeye lutfunda bulunmaz mısınız?

- Dumlupınar'a gelen kurulun bu tarz çağrısından haberli değilim. Herhâlde İstanbul'a gelmemiş, gelememişsem kesinlikle daha o ziyareti erteleyecek ciddî nedenler ve uğraşlar olduğunu kabul etmek gerekir. İstanbul'a kesinlikle gideceğim. Yalnız oraya ziyaretimin, oradaki varlığımın İstanbul için yararlı olabileceği bir zamanı seçmek istiyorum. Amacı yalnız bir ziyaretle sınırlamayı düşünseydim, onu her zaman sağlamak mümkün olabilirdi, arzuladığım zaman uzak olmayacaktır.

İnebolu'da Bir Konuşma

26 Ağustos 1925

26-27 Ağustos 1925 gecesi İnebolu'da yapılan fener alayı ve şenlikleri sırasında denizcilerin ve kayıkçıların, kaldığı evin önünde millî gösteriler yapması üzerine Gazi sofradan kalkarak kalabalığın içine girmiş ve aşağıdaki konuşmayı yapmıştır:

Hakkımda bu derece içtenlik, sevgi ve bağlılık gösteren saygıdeğer İnebolululara, oyunlarını zevkle izlediğim mert ve cesur denizcilere teşekkür ederim.

Ben şimdiye kadar millet ve memleket yararına ne gibi hareketler, inkılâplar yapmış isem hep böyle halkımızla görüşerek, onların ilgi ve sevgilerinden, gösterdikleri içtenlikten kuvvet alarak ve esinlenerek yaptım. Amacımız, hep millet ve vatanımızın kurtuluşu, mutluluğu ve ilerlemesidir. Şimdiye kadar yaptığımız işlerimizde ve aldığımız kararlarda bizi aldatan ve millet aleyhine oluşan hiçbir şeyimiz yoktur ve gösterilemez. Milletimizi en kısa yoldan medeniyet getirdiklerine kavuşturmaya, mutlu ve huzurlu kılmaya çalışacağız ve bunu yapmaya mecburuz.

İstanbul'da saltanat ve eğlencelerinin, çıkarlarının devam ettirilmesini düşmanların anavatanımızı ele geçirme isteklerine uydurmakta, onlarla işbirliği yapmakta, düşman devletlerin her isteğine boyun eğmekten asla çekinmeyen, vicdanları sızlamayan, milletimizin hür ve bağımsız yaşama kararını kırmak için alçakça girişimlerden çekinmeyen sultan ve halifelerin artık bu vatanda asla yeri yoktur ve olamaz (Kesinlikle olamaz ve olmayacaktır sesleri).

İnebolulların hiçbirinin böyle düşünmediklerini, böyle bir düşünce taşımadıklarını, taşıyanları da beğenmediklerini biliyorum. Bu defa geldim gördüm. Canlı şahidi oldum.

Mustafa Selim İmece, Atatürk'ün Şapka Devriminde

Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri, 1959, s.38

İnebolu'da Bir Konuşma

28 Ağustos 1925

Türk Ocağında giyim ve şapka hakkında:

Hanım ve Bey arkadaşlarım;

Bana seçkin huzurunuzda söz söylemek fırsatını verdiğinizden çok mutluyum. Bunun için size özellikle teşekkür ederim. Hemen ardından eklemeliyim ki, İnebolu'nun saygıdeğer halkı beni çok içten kabul etti; hakkımda yürekten gösteride bulundu. Bunun bende oluşturduğu mutluluk duygularını Belediye dairesinde ve hükümet konağında yeri gelmişken söylemiştim. Fakat burada, önünüzde bir kez daha bu mutluluğumu ve içten teşekkürlerimi söylemek benim için çok zevkli bir görevdir. İznizle onu açıklayayım:

Arkadaşlar, ben sevgili memleketimizin hemen bütün bölümlerini gezdim, gördüm. Vatandaşlarımızın büyük kesimleriyle yakından görüştüm. Bütün bu candan görüşmelerimin bende bıraktığı silinmez anıları tekrar anarken, söylemeliyim ki bu çevrede, Çankırı ve Kastamonu çevresinde ilk defa olarak geziyorum. Arkadaşlar, bu çevreyi yakından görmek benim için kutsal bir istek halinde idi. Bu istek şüphesiz memleket ve millet görevlerini bilerek yerine getirme bakış açısından aynı zamanda bir görev idi. Onun için il adına Ankara'ya gelen saygıdeğer heyetin yaptığı çağrıyı mutlulukla ve hemen kabul ettim. Bu noktada güzel ve yüksek bir noktayı anlatmak, benim için çok övünme sebebi olacaktır. Önemli bir görevin yerine getirilmesinde benden önce harekete geçen, millet olmuştur. Benim şu veya bu nedenle sonraya bıraktığım önemli görevi millet beni uyararak bana yaptırmıştır. Bunu milletin ortak ruhundaki büyüklüğe parlak bir örnek olarak söylemeliyim.

Efendiler; bu söz nedeniyle ufak bir noktayı tekrar edeyim. "Efendiler" dediğim zaman başka yerde olduğu gibi burada da bunun işaret ettiği mana Hanımefendiler ve Beyefendilerdir. Bu seyahatimde ne uygun oldu, geniş ormanlarıyla, çeşitli madenleriyle Türkiye Cumhuriyetinin en önemli servet kaynaklarını içine alan bu sahayı yakından görmek benim için ne kadar yararlı oldu. Fakat çok yüksek sesle söylemeliyim ki, bundan daha çok yararlı şey, bu bölge halkıyla yakından görüşmek oldu. Bütün gördüklerim her bakımdan beni çok mutlu etmiştir. Çankırı'da, Kastamonu'da, Ankara'dan İnebolu'ya kadar bütün bu üçyüz elli kilometrelik yol boyunca, bugün burada içten karşılamalarıyla şeref kazandığım saygıdeğer İnebolulular'da gördüğüm aydınlık, yüksek anlayış ve gelişme derecesi gerçekten övgüye yaraşır. Gerçekten önemle anılmaya değer. Bu açık gerçeğin tersini söyleyenlerin de, varlığını düşündükçe acı duyuyorum. Bu gibiler millete, milletin yeteneğine, milletin yüksek amaçlarına ne kadar ilgisizdirler. Bu gibiler kendi endişesizliklerini genel sanmanın derin dalgınlığındadırlar. Kendi dar anlayışlarını ölçü olarak milleti her türlü yüksek yenilenmeden mahrum bırakmaya kalkışıyorlar. Milletin medeniyet ve insanlık yolundaki uzun adımlarını durdurmak için âdeta çırpınıyorlar. Fakat o gibiler niçin düşünmüyor ki, buna artık imkân kalmamıştır.

Ey memleketini seven ve memleketi, milleti için hayatını vermekten çekinmemiş bulunan kıymetli vatandaşlar! Hep beraber bütün dünyaya açıkça anlatalım ki, bunca inkılâpların bilinçli kahramanı olan bu millet, medeniyet güneşinin bütün sıcaklığını almıştır. Şüphe etmeye yer var mıdır ki, bu sıcaklığın bolluğu elbette beklenmedik emir halinde verimli olarak fışkırmaktadır. Saygıdeğer arkadaşlar, gerçi çok kısa zamanda hızlı ve yoğun denilecek kadar siyasal, idari ve sosyal inkılâplar yaptık. Bu yaptıklarımızın hız ve yoğunluğundan ancak mutlulukla ve huzurla söz edilebilir. Çünkü bu böyle olmasaydı, kurtuluş imkânı tehlikeye düşebilirdi. Güvenmek uygundur ki, ve böyle yapmak mecburiyeti olduğu içindir ki, böyle yaptık. Artık bugün her şeyi anladığına inandığım saygıdeğer vatandaşlar size soru şeklinde bazı söylemlerde bulunacağım. Egemenliğine sahip olan bu milletin başında bir

dakika bile olsun bir sultanı bırakmak uygun olabilir miydi? Bunu sizden soruyorum (asla, kesinlikle sesleri).

Sevgili kardeşlerim, düşünce ve anlayış sahibi olduğunu büyük olaylarla ispat etmiş olan bu millet, Allah'ın gölgesi, peygamberin vekili olduğunu iddia küstahlığında bulunan halife ünvanındaki gerçekleri göremeyenlere, bilgisizlere, yalancılara vatanında, vicdanında yer verebilir miydi? Bunu sizden soruyorum (haşa, asla sesleri). Büyük millet, dünya medeniyet ailesinde saygın yer sahibi olmaya layık Türk milleti, çocuklarına vereceği eğitimi mektep ve medrese adında birbirinden büsbütün başka iki çeşit kuruma bölmeye halen katlanabilir miydi? Eğitim ve öğretimi birleştirmedikçe aynı düşüncede, aynı anlayışta kişilerden oluşan bir millet yapmaya imkân aramak boş şeylerle uğraşmak olmaz mıydı?

Efendiler! Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkı medenidir. Tarihte medenidir, gerçekte medenidir. Fakat ben sizin öz kardeşiniz, arkadaşınız, babanız gibi medeniyim diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı; düşüncesiyle, anlayışıyla medeni olduğunu ispat etmek ve göstermek zorunluluğundadır. Uygarım diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı aile hayatıyla, yaşayış şekliyle uygar olduğunu göstermek mecburiyetindedir. Kısacası medeniyim diyen, Türkiye'nin, gerçekten medeni olan halkı başından aşağıya dışarıya koyduğuyla bile medeni ve olgun insanlar olduğunu fiilen göstermek zorundadır. Bu son sözlerimi açık anlatmalıyım ki, bütün memleket ve dünya ne demek istediğimi kolaylıkla anlasın. Bu açıklamalarımı yüce heyetinize, genel heyete bir soruyla yöneltmek istiyorum, soruyorum:

Bizim kıyafetimiz millî midir? (hayır sesleri)

Bizim kıyafetimiz medeni ve milletlerarası mıdır? (hayır, hayır sesleri).

Size katılıyorum. Anlatımımı hoş görünüz. Altı kaval üstü şişhane diye anlatılabilecek bir kıyafet, ne millîdir ve ne de milletlerarasıdır. O halde kıyafetsiz bir millet olur mu arkadaşlar? Böyle nitelenmeye razı mısınız arkadaşlar? (hayır hayır kesinlikle sesleri). Çok kıymetli bir özü çamurla sıvayarak dünyanın gözü önüne göstermekte anlam var mıdır? Ve bu çamurun içinde öz gizlidir, fakat anlayamıyorsunuz demek uygun mudur? Özü gösterebilmek için çamuru atmak gereklidir; doğaldır. Özün korunması için bir kap yapmak gerekliyse onu altından veya plâtinden yapmak gerekmez mi? Bu kadar açık gerçek karşısında kararsızlık uygun mudur? Bizi kararsızlığa itenler varsa onların ahmaklık ve kalın kafalılığına hükmetmekte hâlâ mı kararsızlık edeceğiz? Arkadaşlar, Turan kıyafetini araştırıp diriltmeye yer yoktur. Medeni ve milletlerarası kıyafet bizim için çok özlü, milletimiz için yakışır bir kıyafettir. Onu giyeceğiz. Ayakta kundura veya potin, bacakta pantolon, yelek, gömlek, kravat, yakalık, ceket ve doğal olarak bunların tamamlayanı olmak üzere başta güneş siperli başlık, bunu açık söylemek isterim. Bu başlığın adına şapka denir. Redingot gibi, bonjur gibi, smokin gibi, frak gibi... İşte şapkamız diyenler vardır. Onlara diyeyim ki çok dikkatsizsiniz ve çok bilgisizsiniz ve onlara sormak isterim.

Yunan başlığı olan fesi giymek uygun olur da şapkayı giymek neden olmaz ve yine onlara, bütün millete hatırlatmak isterim ki, Bizans papazlarının ve Yahudi hahamlarının özel elbisesi olan cübbeyi ne zaman, ne için ve nasıl giydiler? Bu bakış açısına ait demecimi bitirmeden önce birkaç kelime daha söylemek isterim.

Efendiler! Sosyal hayatın başlangıcı, aile hayatıdır. Aile açıklamaya gerek yoktur ki, kadın ve erkekten oluşmuştur. Kadınlarımız hakkında, erkekler hakkında söz söylediğim kadar fazla açıklamalarda bulunmayacağım. Bu yüce varlığı özellikle huzurlarında görmemezlikten gelemem. İzin verilirse bir iki kelime söyleyeceğim ve siz söylemek istediğimi kolaylıkla anlayacaksınız. Gezilerim sırasında köylerde değil özellikle kasaba ve şehirlerde kadın arkadaşlarımızın yüzlerini ve gözlerini çok kalın ve dikkatle kapatmakta olduklarını gördüm. Özellikle bu sıcak mevsimde bu tarz kendileri için mutlaka acı ve rahatsızlık verici olduğunu tahmin ediyorum. Erkek arkadaşlar, bu biraz bizim bencilliğimiz eseridir. Çok temiz ve dikkatli olduğumuzun gereğidir. Fakat saygıdeğer arkadaşlar, kadınlarımız da, bizim gibi anlayan ve düşünen insanlardır. Onlara ahlâkın kutsal şeylerini aşılamak, millî ahlâkımızı anlatmak ve onların beyinlerini nur ile, temizlikle donatmak esası üzerinde bulunduktan sonra fazla bencilliğe gerek kalmaz. Onlar yüzlerini dünyaya göstersinler. Ve gözleriyle dünyayı

dikkatle görebilsinler. Bunda korkulacak bir şey yoktur.Arkadaşlar, doğruluğu meydanda olarak söylüyorum. Korkmayınız, bu gidiş mecburidir. Bu mecburiyet bizi yüksek ve önemli bir sonuca ulaştırıyor. İsterseniz bildireyim ki, bu kadar yüksek ve önemli bir sonuca ulaştırıyor. İsterseniz bildireyim ki, bu kadar yüksek ve önemli bir sonuca varmak için gerekirse, bazı kurbanlar da verelim. Bunun önemi yoktur. Önemli olarak şunu uyarırım ki, bu durumun korunmasında inat ve taraftarlık, hepimizi her an kurban koyun olmak alışkanlığından kurtaramaz. Hanım ve Bey arkadaşlarım! Size bildiğiniz gibi bir gerçeği kısa bir cümle ile tekrar göstereceğim; beni hoş görünüz. Medeniyetin coşkun seli karşısında direnmek boşunadır ve o, dikkatsiz olanlar ve uygun davranmayanlar hakkında çok acımasızdır. Dağları delen, göklerde uçan, göze görünmeyen ufak parçalardan yıldızlara kadar her şeyi gören, aydınlatan, inceleyen medeniyetin güç ve yüceliğinde yüzleşmesi ortaçağ anlayışlarıyla, ilkel uydurmalarla yürümeye çalışan milletler yok olmaya veya hiç olmazsa esir ve alçak olmaya mahkûmdurlar. Halbuki Türkiye Cumhuriyeti halkı yenilenmiş ve olgunlaşmış bir topluluk olarak sonsuza kadar yaşamaya karar vermiş, esirlik zincirlerini ise tarihte benzeri olmayan kahramanlıklarla parça parça etmiştir.

Ayın Tarihi, Eski Seri: No,18, s.469-472

Kastamonu'da İkinci Konuşma

30 Ağustos 1925

Cumhuriyet Halk Partisi binasında partililerle yapılmıştır.

Gözlemlerimin en kıymetli kısmı bu güzel bölgenin dostça, samimi çok aydın ve çok geniş ve yüksek bir anlayış sahibi olmalarıdır. Kabul etmeliyim ki, bu seyahatimden önceki bilgilerim, gözle gördüğüm şeylerden çok daha az idi. Saygıdeğer milletvekilleriniz Ali Rıza Bey, Mehmet Fuat Bey gibi kişiler bulunmasaydı, sizi olduğunuzdan farklı tanıtmak için çalışanlar akılları karıştırmada kim bilir ne kadar ileri gitmekte başarılı olacaklardı. Eylemlerini ve eserlerini mutlulukla görmekte olduğum yüce görüşleriniz elbette bir anda, bir günde oluşamazdı. Böyle bir görüşü ileri sürmek bilgisizlik olur. Şüphe yok, bu yörenin saygıdeğer halkı gerçekten medenileşmenin doğal gidişatı üzerinde ilerlemektedir. Bugün ben o olgunlaşmanın doğal belirtilerinin mutlu bir tanığı bulunuyorum. Bu gerçeğin aksini anlatarak ve açıklayarak yenilenme adımlarımızı felce uğratmaya yeltenen beyinsizin, hükümlerini vermekte kendi yarım yamalak ilimlerine, çürük mantıklarına, yetersiz akıllarına dayandıklarını sanıyorum. O zavallı kendini beğenmişler böyle yapacaklarına halkın sağ duyusuna danışsalardı, ondan ilham ve bilgi alsalardı, kendilerini bugün gülünecek ve utanılacak durumda bırakan bu kadar iğrenç hatalara düşmezlerdi. Fakat sağ duyunun, akıl, mantık ve kabiliyetin üstünde önem sahibi olduğunu taktir etmek yalancı bilginin işine gelmez.

Arkadaşlar!

Milletimizin sağlam bir anlayışa sahip olduğuna, kahramanı olduğu büyük ve fiilî eserler ve olaylardan sonra kimsenin şüphe etmeye hakkı kalmamıştır. Anlayış daima ileriye ve yeniliğe götürür ve gerilemeyi kabul etmez bir huy olduğuna göre, Türkiye Cumhuriyeti halkı, ileriye ve yeniliğe uzun adımlarla yürümeye devam edecektir. Anlayışa hastalık bulaşmadıkça gerilemek veya durmak akla bile gelmez. Yüz yıllardan beri harcanmış iğrenç çabalar zaman zaman milleti uykuya daldırmış olmakla beraber milletin anlayışını felce uğratmada asla başarılı olamamıştır. Bu gerçek milletin bugün gösterdiği anlayış eserleri ile kendiliğinden ortadadır. Eğer anlayışta hastalık olsaydı, onu bugünkü hayatta canlandırmak hiçbir güç birliği ile olamazdı.

Efendiler, bu millet, gerçek beklentisinden sapmalarda bulunanlara değer vermemektedir. Bununla özellikle bugün çok övünüyorum. Bundaki isabetin sırrını açıklamak için derhal bildirmeliyim ki, bizim bilgi kaynağımız doğrudan doğruya büyük Türk milletinin

vicdanı olmuştur ve daima olacaktır. Bütün sıcaklığı, verimi, kuvveti millî vicdandan aldıkça, bütün girişimlerimizde milletin sağlam duyarlılığını rehber kabul ettikçe, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da milleti doğru hedeflere ulaştıracağımıza inancımız tamdır.

Gerçek inkılâpçılar onlardır ki, yükselme ve yenilenme inkılâbına yöneltmek istedikleri insanların ruh ve vicdanlarındaki gerçek eğilime ulaşmasını bilirler. Bu vesileyle şunu da açıklamalıyım ki Türk milletinin son yıllarda gösterdiği harikaların, yaptığı siyasal ve sosyal inkılâpların gerçek sahibi kendisidir. Sizsiniz. Milletimizde bu yetenek ve olgunluk var olmasaydı, onu ortaya çıkarmaya hiçbir kuvvet yeterli olamazdı. Herhangi bir gelişme seviyesinde bulunan bir insan kitlesini, bulunduğu durumdan kaldırılıp damdan düşer gibi herhangi bir olgunluk derecesine ulaştırmanın imkânsızlığını, elbette açıklamaya gerek yoktur.

Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların amacı, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen zamana uygun ve bütün anlam ve biçimleri ile medeni bir sosyal toplum durumuna ulaştırmaktır. İnkılâplarımızın temel ilkesi budur. Bu gerçeği kabul edemeyen düşünceleri darma dağın etmek elzemdir. Şimdiye kadar milletin beynini paslandıran, uyuşturan bu anlayışta bulunanlar olmuştur. Her halde bu anlayışlarda bulunan uydurma şeyler bütünüyle uzaklaşlaştırılacaktır. Onlar çıkarılmadıkça beyne gerçeklik nurlarını yerleştirmek imkânsızdır.

Mustafa Kemal Paşa hurafelere ait örneklerle açıklamalar yaptı. Türbelerden, yalancı evliyalardan söz ederek:

Ölülerden yardım istemek medeni bir toplum için uygun değildir, dedi. Sonra tekkelere geçerek aşağıdaki açıklamalarda bulundu:

Var olan tarikatların amacı kendilerine bağlı olan kimseleri dünyada ve manevi olan hayatta mutluluk sahibi yapmaktan başka ne olabilir? Bugün ilmin, fennin, bütün kapsamı ile medeniyetin ışığı karşısında filan veya falan şeyhin uyarmasıyla maddî ve manevi mutluluğu arayacak kadar ilkel insanların Türkiye medeni toplumunda varlığını asla kabul etmiyorum (şiddetli alkışlar).

Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en gerçek yol, medeniyet yoludur (sürekli alkışlar). Medeniyetin gerektirdiğini yapmak insan olmak için yeterlidir. Tarikat reisleri bu dediğim gerçeği bütün açıklığıyla anlayacak ve kendiliklerinden hemen tekkelerini kapatacak, müritlerinin artık erginliğe ulaştıklarını elbette kabul edeceklerdir.

Devamında:

Arkadaşlar, huzurunuzda millet karşısında düşüncelerimi sunarken hissettiğim ve gördüğüm konuları olduğu gibi söylemeyi tarih ve vicdan karşısında görev bilirim.

Girişiyle diğer bir konuya geçerek demiştir ki:

Cumhuriyet Hükümetimizin bir Diyanet İşleri Başkanlığı makamı vardır. Bu makama bağlı müftü, hatip, imam gibi görevli birçok memurlar bulunmaktadır. Bu görevli kişilerin ilim, erdem derecesi bellidir. Ancak burada görevli olmayan birçok insanlarda görüyorum ki, aynı kıyafet giyiminde devam etmektedirler. Bu gibiler içinde çok bilgisiz hatta okuma yazma bilemeyenlerle karşılaştım. Özellikle bu gibi bilgisizlikler bazı yerlerde halkın temsilcileriymiş gibi onların önüne düşüyorlar. Halkla doğrudan doğruya ilişki kurmaya âdeta bir engel oluşturmak sevdasında bulunuyorlar. Bu gibilere sormak istiyorum. Bu durum ve yetkiyi kimden, nereden almışlardır? Bilindiği gibi milletin temsilcileri seçtikleri milletvekilleri ve onlardan oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve meclisin güvenine sahip Cumhuriyet Hükümeti'dir. Bir de yerel seçilmiş belediye başkanları ve heyetleri vardır. Millete hatırlatmak isterim ki, bu kayıtsızlığa izin vermek kesinlikle uygun değildir. Herhalde yetki sahibi olmayan bu gibi kimselerin görevli olan kişilerle aynı kıyafeti taşımalarındaki sakıncayı hükümetin dikkatine sunacağım.

Sayın Cumhurbaşkanı bu nokta üzerinde çok ciddi görüşler ileri sürdükten sonra kıyafet meselesine geçerek buyurdular ki:

İnebolu'da ve diğer bazı yerlerde söyledim. Bugünün meselesi gibi düşünüleceğinden burada da değinmek isterim. Her milletin olduğu gibi bizim de millî bir kıyafetimiz varmış, fakat inkâr edilemez ki taşıdığımız kıyafet o değildir. Hatta millî kıyafetimizin ne olduğunu bilenler içimizde azdır bile. Örneğin karşımda kalabalığın içinde bir kişi görüyorum (eliyle işaret ederek). Başında fes, fesin üstünde bir yeşil sarık, sırtında bir mintan, onun üstünde benim sırtımdaki gibi bir ceket, daha alt tarafını göremiyorum. Şimdi bu kıyafet nedir? medeni bir insan bu tuhaf kıyafeti giyip dünyayı kendine güldürür mü? (Evet güldürür, sesleri).

Gazi kıyafet hakkında uzun uzadıya açıklama yaparak ve bilgi vererek sözü şu sonuca getirdi:

Devlet memurları bütün milletin kıyafetlerini düzeltecektir. Fen, sağlık açısından uygulamalı olarak, her bakımdan denenmiş medeni kıyafet giyilecektir. Bunda kararsızlığa yer yoktur. Yüzyıllarca devam eden dikkatsizliğin acı derslerini tekrarlamaya dayanma gücü yoktur. Bir adam olduğumuzu, medeni insan olduğumuzu ispat etmek ve göstermek için gerekeni yapmamakta direnmek adamlıkla bağdaşmaz.

Arkadaşlar, Türk milleti çok büyük olaylarla ispat etti ki, yenileyici ve inkılâpçı bir millettir. Son senelerden önceki zamanda da milletimiz yenilik yolları üzerinde yürümüş, sosyal inkılâba girmemiş değildir. Fakat gerçek verimler görülemedi. Bunun nedenini araştırdınız mı? Bence neden işe temelinden başlanmamış olmasıdır. Bu konuda açık söyleyelim. Bir sosyal toplum, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan oluşmuştur. Kabul edilebilir mi ki, bir kitlenin bir parçasını yükselttirelim. Diğerini görmezlikten gelelim de, kitlenin tamamı yükselebilsin? Olabilir mi ki, bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı göklere yükselebilsin? Şüphe yok, yükselme adımları, dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve yükselme ve yenilenme alanında birlikte aşama kaydetmek gereklidir. Böyle olursa inkılâp başarılı olur. Mutlulukla gözle görülmektedir ki, bugünkü hareketimiz gerçek amaca yaklaşmaktadır. Her halde daha korkusuz olmak gerektiği açıktır.

Bu konudaki cesaretsizlik nedenlerini açıkladıktan sonra hemen düzeltilmesi gerekli bir örnek bildirdi:

Bazı yerlerde kadınlar görüyorum ki, başına bir bez veya bir peştemal veya buna benzer bir şeyler atarak yüzünü gözünü gizler ve yanından geçen erkeklere karşı ya arkasını çevirir veya yere oturarak yumulur. Bu davranışın anlam ve işareti nedir? Efendiler, medeni bir millet anası, millet kızı bu garip şekle, bu ilkel duruma girer mi? Bu durum milleti çok gülünç gösteren bir görüntüdür. Derhal düzeltilmesi gereklidir.

Ardından memlekette bulunan derneklerin milleti aydınlatma ve doğru yolu göstermede ciddi şekilde ilgili olmalarını önerdi. Daha sonra milletle görüşmekten aldığı zevk ve kuvvetten ve hakkında gösterilen sevgi ve güveni güzel kullanmaya çok dikkat harcayacağından ve amacının milleti mutlu ve zengin ve medeni dünyada özellikleri takdir edilmiş olgun bir millet görmekten ibaret olduğunu açıklayarak çok sıcak ve heyecanlı nutkuna son verdi. Ve çok şiddetle alkışlandı.

Söylevin sonunda Öğretmen Sabri, yapılan devrimde Gazi'nin yürüdüğü yoldan yürüyeceğini bildirmesi üzerine Gazi Paşa ayağa kalkarak şu sözleri söyledi:

Efendiler, gösterdiğiniz kıymetli uyanış ve ufuk açıklığından çok duyguluyum. Sesim uygun değil bu nutka da izin verirseniz bir beyitle cevap vereyim:

Ölmez bu vatan farzı muhal ölse de hatta

Çekmez kürenin cismi bu tabutu cesimi

(Ölmez bu vatan varsayalım ölse de bile

Çekmez dünyanın bedeni bu kocaman tabutu)

Hâkimiyet-i Milliye:01.09.1925

Balıkesir'de Bir Konuşma

8 Ekim 1925

Belediye binası önünde toplanan halka söylenmiştir.

Saygıdeğer halk,

Bugün buraya ulaşmam nedeniyle saygıdeğer Balıkesir halkı tarafından yapılan bu coşkun gösteri karşısında duyduğum mutluluk büyüktür. Belediye Başkanı Beyefendinin hepiniz adına söylediği bu içtenlikli sözlerden kalbimde heyecanlı duygular doğmuştur. Özellikle şikayet olarak gösterilen istek, hakkımda büyük bir güzellik ve gönül almaktır. Özellikle teşekkür ederim. Efendiler, saygıdeğer genç arkadaşlarımızın da çok kıymetli ve ilkeli düşüncelerini ve gerçekleri içeren memleket halkının millî duygu ve heyecanlarına açık şekilde tercüman olan konuşmasını baştan sona kadar derin duygusallık içinde çok dikkatle dinledim. Memleketin genel düşüncelerini yalnız bana değil bütün dünyaya ulaştıran ifadelerinden dolayı kendisini tebrik ederim.

Arkadaşlar, Türk milletini şimdiye kadar taşıdığı püsküllü emanetin delili gibi kabul edenler elbette çok aldanmışlardır. Milleti kirlilik ve bilgisizliğin belirtisi saydıracak şekil ve kıyafette bırakarak, bilgisizliğin alay edişine ve yüz vermeyişine düşürmeye gerek yoktur. Bu ihmalde bulunanlar ve bütün milleti kendi dikkatsizliklerine bağlı kılmak için akla gelen ve gelmeyen anlamsız safsatalara dayananların hataları büyüktür., affedilmezdir.

Fakat Türk milletini, bilgisiz ve bilgisizliğini gizlemek için çevresini karanlıklaştırmaktan başka çaresi olmayanlarla karşılaştırarak anlamaya çalışanların da hatası daha az değildir. Türk milleti her gün yeniden ve çok dikkatli şekilde incelenmeye değer olan bir özdür. Bugün başları yüksekte, alınları hürriyet ve medeniyet güneşiyle parlayan Türk milletinin, onun kıymet ve önemini görmek istemeyenlere yakın bir gelecekte gerçeği inkâr edilmez bir şekilde itiraf ettireceğine asla şüphe edilmesin. Bütün dünya bilmeli ki, Türk milleti artık geçmişin bin türlü suçlarının sonucu olarak beyninde yer tutan pası tamamen silmiştir. Gözleri önünde her gün biraz daha fazla yoğunlaştırılmak istenen bulutları kesinlikle dağıtmıştır. Artık bütün anlamıyla ve bütün çıplaklığıyla gerçeği görüyor ve anlıyor. Bu milleti bütün varlığıyla temas ettiği gerçekten, gerçeğe yürümekten alıkoymak imkânı ve ihtimali kalmamıştır.

Türk milletini kendi nefsini bile anlamaktan alıkoyan seller, setler yok edilmiştir, yıkılmıştır. Ve sürekli olarak yok edilecektir, yıkılacaktır. Herhalde millet, tuttuğu yolda hızla, şiddetle yürüyecek ve mutlaka hak ettiği mutluluk ve kurtuluşa kavuşacaktır. Arkadaşlar huzurunuzda, millet önünde övünme nedeni kabul ettiğim bir gerçeği tekrar etmeden sözlerime son vermeyeceğim. Görüyorsunuz ki, temizlik ve içtenlik ve kesinlikle oluşmakta olan ortak çalışmamız derhal olumlu ve verimli sonuçlarını vermektedir. Adımlarını attığımız medeniyet ve adımlarına uydurmak istemeyenler ne kötü talihlidirler. Bu gibiler hâlâ milleti aldatacaklarını ümit ediyorlarsa bu ümitlerinin kendilerine zarardan başka bir sonuç vermeyeceğini şimdiden inansınlar.

Hep beraber sosyal yapımızın her gün yeni bir mutlu dereceye yükseldiğini görmekle çok mutluyuz. Yüksek liyakat ve hakkınızı ortaya koyan işlerinizden ve kararlılığınızdan dolayı ey saygıdeğer halk sizi, milleti, tebrik ederim.

Hâkimiyet-i Milliye: 11.10.1925

İzmir'de Ordu İleri Gelenleriyle Bir Konuşma

13 Ekim 1925

Sağlamlaştırılmış bölge Komutanlığı tarafından verilen ziyafette ordu müfettişlerinden Fahreddin Paşanın söylevi üzerine:

Saygıdeğer Müfettiş Paşa, saygıdeğer arkadaşlarım;

Cumhuriyet ordusunun yüksek şerefli kumanda heyetiyle beraber bulunmaktan duyduğum mutluluk çok büyüktür. Özellikle bu toplantının çok faydalı geçtiğini gördüğüm bir askerî uygulamanın bitiminin ardından meydana gelmiş olması mutluluğuma sevinçler eklemiştir. Kahraman Türk ordularının kazandıkları büyük zaferlerde kendime düşmüş olan görevleri yapabilmişsem çok mutluyum. Yalnız bu noktada bir gerçeği açıklamak için bildireyim ki; benim, ordularımızı yönlendirdiğim ve gönderdiğim hedefler, temelde ordularımın her askerînin, bütün subaylarının ve komutanlarının bakışlarının, vicdanlarının, kararlarının, ideallerinin yöneldiği hedefler idi. Bilinçli, idealli hareketlerde başarılı olan ordularımızı, burada saygıyla anmayı görev bilirim. Zaten biliyordum. Bugün gözümüzün önünden geçen hareketler nedeniyle bir kez daha inandım ve rahatladım ki, Cumhuriyet orduları tarihe yazdığı büyük zaferlerin sevincinde ancak daha yüce görevlerin yerine getirilmesinde gereken askerî yetenek ve üstünlükleri, her gün artırmak için faydalanmaktadır. Bundan önce yine İzmir'de ordularımızın generalleri ve subaylarıyla bir harp oyunu yapmıştık. Onun bende bıraktığı güvene bugün yine İzmir çevresinde bazı aşamalarını izlediğim, hareketlerin verdiği kesin güvenimi eklemekle mutluyum. Bütün millete kuşkusuz ve kalp güvenliğiyle bildirebilirim ki, Cumhuriyet orduları cumhuriyeti ve kutsal topraklarını güvenle korumak ve savunmak için güçlü ve hazırdır.Milletimiz tam bir kararlılıkla sosyal ve fikri gelişimine çalışırken, onu yolundan alıkoyacak iç ve dış engellerin karşısında kuvvetli, kudretli, yüce görevini anlamış kahraman ordumuzun hazır bulunduğunu düşünerek rahatlamış olabilir. Müfettiş Paşa, sizin ve yüce kumanda heyetinin kendime ait kıymetli sevgisinin ve güveninin işareti olan son sözlerinize teşekkür ederim. Saygı Cumhuriyet ordularına, saygı onların yüce kumanda ve subay heyetlerine!

Hâkimiyet-i Milliye: 14.10.1925

Ankara Hukuk Fakültesi'nin Açılışında

5 Kasım 1925

Hukuk inkılâbımızın dayandığı ana düşüncelerin açıklanması:

Burada bulunan şerefliler! Sayın dinleyenler!

Cumhuriyetin idare merkezinde bir hukuk okulu açmak nedeni bugünkü toplantımızı hazırlamış bulunuyor. Bugün tanık olduğumuz olay, yüksek memur ve duyarlı âlimler yetiştirmek girişiminden daha büyük bir önem taşır. Yıllardan beri devam eden Türk inkılâbı, varlığını ve düşüncelerini, sosyal hayatının kaynağı olan yeni hukuki kuralları belirlemek ve doğrulamak çaresine sarılmıştır.

Türk inkılâbı nedir? Bu inkılâp, kelimenin öncelikle taşıdığı ihtilâl anlamından başka, ondan daha geniş bir değişmeyi anlatmaktadır. Bugünkü devletimizin şekli, yüzyıllardan beri gelen eski şekilleri yıkan en gelişmiş şekil olmuştur.

Milletin, varlığını devam ettirmek için birliği arasında düşündüğü ortak bağ, asırlardan beri gelen şekil içeriğini değiştirmiştir, yani millet dinî ve mezhebî bağlantı yerine, Türk milliyeti bağıyla fertlerini toplamıştır.

Millet, milletlerarası genel mücadele sahasında hayat sebebi ve kuvvet sebebi olacak iklim ve aracın ancak çağdaş uygarlıkta bulunabileceğini, bir sabit gerçek ilke olarak kabul etmiştir.

Kısacası Efendiler, millet saydığım değişmelerin ve inkılâpların doğal ve zorunlu gereği olarak genel idaresinin ve bütün kanunlarının ancak dünya ile ilgili ihtiyaçlardan esin almasını gerekli görmüştür. ihtiyaçlarının değişme ve gelişmesiyle, devamlı değişme ve gelişmeyi temel alan dünya ile ilgili bir idare anlayışını yaşama nedeni saymıştır.

Eğer yalnız altı sene önceki anılarınızı yoklarsanız, devletin şeklinde, millet fertlerinin ortaklaşa bağında, kuvvet sebebi olacak uygarlık yolunun takibinde, kısacası bütün kuruluşlar ve ihtiyaçlarını dayandırdığı hükümler açısından büsbütün başka temeller üzerinde bulunduğumuzu hatırlarsınız. Altı sene süresince büyük milletimizin hayat akışında oluşturduğu bu değişmeler herhangi bir ihtilâlden çok fazla, çok yüksek olan en büyük inkılâplardandır.

Pek çok milletin kurtuluş ve yükselme mücadelesinde öfkeli oldukları görülmüştür. Fakat bu öfke Türk milletinin bilinçli öfkesine benzemez.

Söz ettiğim büyük inkılâp yolunda Türk milletinin şimdiye kadar harcadığı çalışma, ve dış düşmanlara karşı yorulmaz, yıpranmaz mücadeleler içinde ve millî iradenin direnişi yok eden uygulaması sırasında ve hukuk adamlarının elinde bulunan kanunların ve eserlerin varlığını isteyerek, bilmemezlikten gelerek her şeyden önce Türk millet ve devletinin yeni varlık şeklini uygulamayla meydana çıkarmak uğrunda geçmiştir. Şimdi ortaya çıkan bu büyük eserin düşünce tayını, ihtiyaçlarını doyuracak yeni hukuk kurallarını ve yeni hukuk bilginlerini meydana getirmek için girişim zamanı gelmiştir.

Sanırım ki, Ankara Hukuk Okulu, Cumhuriyet hukukunu yalnız görünen ve söylenen şekliyle değil, fakat anlaşılan ve kavranılan iç yüzü ile kanunlarıyla ve hukuk bilginleriyle açıklayacak ve koruyacak önleme başlamış oluyor.

Cumhuriyet Türkiye'sinde eski hayat kanunları, eski hukuk yerine yeni hayat kurallarının ve yeni hukukun geçmiş olması bugün tereddütsüz bir oldu bittidir. Bu oldu bitti emir, sizin kitaplarınızda ve uygulama sebebi olan kanunlarınızda anlatılacak ve açıklanacaktır.

Öğrenci Efendiler ve Hukukçu Efendiler!

Yeni hukuk kurallarından, yeni ihtiyaçlarımızın istediği kanunlardan söz ederken "Her inkılâbın kendisine özel yaptırımı olması zorunludur" sebebine, yalnız bu sebebe işaret etmiyorum. Boş bir sistem taraftarlığından nefsimi sakındırarak, fakat Türk milletinin çağdaş uygarlığın niteliklerinden ve verimlerinden faydalanmak için en az üç yüz yıldan beri harcadığı çabaların ne kadar acılı ve üzüntülü engeller karşısında yok olduğunu tam bir üzüntü ile göz önüne alarak söylüyorum.

Milletimizi çökmeye mahkum etmiş ve milletimizin bereketli bağrında devir devir eksik olmamış olan girişimcileri, çalışanları ve emek verenleri, en sonunda bezdirmiş olan olumsuz ve ezici kuvvet, şimdiye kadar elinizde bulunan hukuk ve onun içten uygulayıcıları olmuştur. Belki ağır ve korkusuzca olan tarihte gördüklerimin seçkin heyetiniz içinde ve Cumhuriyet Hükûmeti'nde bugün hizmetlerinden yararlanmakta olduğumuz kıymetli memurlar ve hâkimlerimiz içinde, kimsenin hayretini gerektirmeyeceğine eminim. Bununla beraber biraz daha maksadı açıklamak için izin vermenizi rica ederim. Milletlerarası genel tarih içinde Türklerin 1453 zaferini, yani İstanbul'un fethini göz önüne getiriniz. Bütün bir dünyaya karşı İstanbul'u sonsuza dek Türk toplumuna mal etmiş olan kuvvet ve kudretin yaklaşık aynı yıllarda icat edilmiş olan matbaayı Türkiye'ye kabul için hukuk bilginlerinin uğursuz kuvvetine karşı durmaya gücü yetememiştir.

Eskimiş hukukun ve hukukçularının, matbaanın memleketimize girmesine izin vermeleri için üçyüz yıl gözlemleme ve duraksama yanında ve karşısında pek çok kuvvet ve kudret harcamasına neden olmuştur.

Eski hukukun çok uzak ve çok eski ve diriltme gücü olmayan bir devrini ve hukukçularını seçtiğime aldanmayınız. Eski hukukun ve onun hukukçularının yeni inkılâp devremizde bana çıkardıkları zorluklardan örnek getirmeye kalksam, sizi rahatsız etmek tehlikesine uğrarım. Fakat bilesiniz ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulduğu zamanda onun bugünkü iç yüzü ve durumunu hukuk kuralları ve ilim kurallarına aykırı kabul edenlerin başında meşhur hukukçular bulunuyordu. Büyük Millet Meclisi'nde hâkimiyetin kayıtsız şartsız millette olduğunu ifade eden kanunu teklif ettirdiğim zaman, bu kanunun Osmanlı Anayasası'nı değiştirmesinden dolayı karşı gelenlerin başında yine eski ve ilmi bilgisi ile milleti aldatan tanınmış hukukçular bulunuyordu.

Saygıdeğer Efendiler!

Cumhuriyet ilân olunduktan sonra meydana gelen kötü bir olayı da uyanmış gözlerimiz önünde canlandırmak isterim. En büyük şehrimizin, bu memlekette belki Avrupa'da ilim öğrenmiş yüksek uzmanlardan oluşmuş baro heyeti, açıkça hilâfetçi olduğunu ilân eden ve ilân etmekle övünen birisini seçip kendisine başkan yapmıştır. Bu olay eskimiş hukuk bilginlerinin, Cumhuriyet anlayışına karşı içten ve gerçek olan durum ve eğilimini anlatmaya yeterli değil midir? Bütün bu olaylar inkılâpçıların en büyük fakat en sinsi can düşmanı, çürümüş hukuk ve onun dermansız taraftarları olduğunu gösterir. Milletin ateşli inkılâp hamleleri sırasında sinmeye zorunlu kalan eski kanun kurallarına, eski hukuk bilginleri, emekçilerin güç ve ateşi yavaşlamağa başlar başlamaz hemen canlanarak inkılâp kurallarını ve onun içtenlikli takipçilerini ve onların saygıdeğer ideallerini mahkûm etmek için fırsat beklerler. Bu fırsat eski kanunların varlığı ve eski hukuk kurallarının yürürlükte olması ile ve eski anlayışını içten ve yürekten korumada dikbaşlı hâkimlerin ve avukatların varlığıyla sağlamdır.

Bugünkü hukukla ilgili faaliyetlerimizin nedenlerini açıklamış oluyorum ümidindeyim.

Büsbütün yeni kanunlar meydana getirerek eski hukuk kurallarını temelinden sökme girişimindeyiz. Ve yeni hukuk kuralları ile yeni alfabesinden öğrenime başlayacak bir yeni hukuk neslini yetiştirmek için bu kuruluşları açıyoruz. Bütün bu uygulamalarda dayanağımız milletin yeteneği ve kesin iradesidir. Bu girişimlerde arkadaşlarımız, yeni hukuku, bizimle beraber, söz ettiğim içerikte anlamış olan seçkin hukukçularımızdır.

Genel hayatımızın yeni hukuk kurallarına bakma ve uygulamasında ve gerçekleşinceye kadar geçecek zamanı sağlayan milletimiz ve onun inkılâbındaki yorulmaz ve yıpranmaz kuvvet olacaktır.

Öğrenci Efendiler!

Yeni Türk sosyal hayatının kurucusu ve kuvvetlendiricisi olmak iddiasıyla öğrenime başlayan sizler, Cumhuriyet devrinin gerçek hukuk bilginleri olacaksınız. Bir an önce yetişmenizi ve milletin isteğini uygulamalı olarak karşılamaya başlamanızı, millet sabırsızlıkla beklemektedir. Sizi yetiştirecek olan profesörlere ait olan görevi hakkıyla yerine getireceklerine eminim.

Cumhuriyetin kuvvetlendiricisi olacak bu büyük kurumun açılışında duyduğum mutluluğu hiçbir girişimde duymadım ve bunu açıklamakla ve anlatmakla memnunum.

Hâkimiyet-i Milliye: 06.11.1925

Hava Kuvvetlerimizin Kuvvetlendirilmesine İlişkin

8 Haziran 1926

Anadolu Ajansı muhabirine demeç:

Türk milletinin hava kuvvetlerimizin güçlendirilmesi gereğini anlaması ve övgüye değer özverilikler göstermesi siyasî gelişmesinin ve uygarlığının en büyük delilidir. Bu işte aracılık yapan Tayyare Cemiyeti'ni kutlarım. Cemiyetin belirli ve çeşitli gelirler bulmak için ülkemizin çeşitli yerlerinde yapmakta olduğu kongrelerin faydalı bir şekilde sonuçlanması için bütün vatandaşların çaba harcayacaklarından eminim.

Vakit: 9.6.1926, s.1

Suikastı Lânetleme Heyetine Söylev

20 Haziran 1926

Yüce heyetinizi tam bir saygıyla selâmlarım. Saygıdeğer İzmirlilerin ve çevresi halkının, soylu hemşehrilerimin aleyhime düzenlenen suikastten dolayı gösterdikleri üzüntüyü ve yüksek heyecanı öğrendim ve çok duygulandım.

Soyu temiz milletimin beni ne kadar sevdiğini biliyorum. Bu gösteri, bana olan sevginin, konuşma duygusunun özellikle ortak idealimize olan bağlılığın yüksek derecesini doğrulayan yeni bir delildir. Sizlere teşekkür borçluyum. Beni öldürürlerse vatandaşlarımın intikamımı alacaklarından eminim. Ben ölürsem soyu temiz beraber yürüdüğümüz yoldan asla ayrılmayacağına güveniyorum; bundan dolayı gönülüm rahattır.

Düşmanlarımız istedikleri girişimde bulunsunlar. Onların son ümit çırpınışları bizim inkılâp ateşimizi söndüremez. Onların kendilerini zarara, zaman zaman milleti acıya düşüren akılsızlıklarına acıyorum.

Cumhuriyet Hükümeti'mizin demir pençesi ve yüce İstiklâl Mahkemesi'nin adâletinin gücü duruma tamamen hâkim bulunuyor.

Saygıdeğer halka, onların adâletli uygulamalarının sonuçlarını rahatlıkla beklemelerini öneririm. Yaşasın millet! Yaşasın inkılâbımız!

Vakit: 21.06.1926, s.1

İzmir Suikast Girişimi Hakkında

27 Haziran 1926

Gazete yazarlarına demeç:

İnsanlar sürekli yüksek, soylu ve kutsal hedeflere yürümelidirler. Bu hareket biçimidir ki insan olanın vicdanını, beynini ve bütün insanca hayallerini doyuma ulaştırır. Bu şekilde yürüyenler, ne kadar büyük özveride bulunurlarsa o kadar yükselirler ve bu hareket biçimi mutlaka ileriye doğru olur.

Çünkü alnı açık, zihni açık, kalp ve vicdanı açık insanlar tarafından yönetilebilen toplumlar ancak bu anlamda hareketlerin takipçisi olabilirler. Düşüncelerini, duygularını ve girişimlerini gizli tutanlar, gizli araç uygulama girişenlerin utanma ve sıkılma nedeni, akıl ve mantığın dışında hareket etmelerinden kaynaklanır. Bu gibi girişimlerde bulunanların sonu, önce ve sonra kötü.

Türk Sporcuları İle Bir Konuşma

30 Eylül 1926

Çankaya'da Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde Türkiye İdman Cemiyetleri Ortaklığı Kongresi adına gelen heyet söylenmiştir:

Türkiye İdman Cemiyetleri Ortaklığı'nın yıllık kongresini kuran saygıdeğer heyeti ve karşısında olmakla onur duyduğum belirtir seçkin heyetinizi saygı ve sevgiyle selâmlarım. Son sene sürecindeki iç ve dış çalışmanızı ve hizmetlerinizi dikkatle ve büyük ilgi ile izledim. Bugünlerde de kongrenizin konuşmalarını takip ediyorum.

Efendiler! Şikâyet ettiğiniz, hatta duygulanmış olduğunuz birtakım konular ve sebepler var olmakla beraber, ben hizmetlerinizin sonuçlarını mutlu olmaya ve tebriğe değer buluyorum. Çünkü, spor hayatında memleketçe, milletçe ve hükümetçe başlanılmış gerçek ve anlayışlı çalışma tarihi çok yenidir. Gerçekten bütün dünya milletlerinin bu konuda harcadıkları derin dikkat, büyük çaba ve çok uzun zamana bakılırsa memleketimizde bu önemli iş için bugüne kadar geçmiş zaman çok değildir.

Tekrar ederim; memleketimizde spor hayatında gerçek, bilinçli çalışmaların başlaması çok eski değildir. Buna karşın bugün elde edebildiğiniz sonuçların asla ümitsizlik getirmemesi gereğine inanmış bulunuyorum.

Efendiler! Devamlı ve art arda olan çalışmanız sırasında çok zorlukları yendiğinizi öğrendim ve yenmek çaresini bulamadığınız engeller karşısında kalacağınızı da biliyorum. Özellikle çok şikâyet ettiğiniz ve önünde acı ve üzüntüyle durduğunuz engelin, ekonomik yönde olduğu görünüyor Sizin çok duygusal olduğunuzu anladığım bu engel karşısında benim size tönereceğim şudur: Bu noktada asla ümitsiz olmayınız. Bu sözümün sizi avutmak veya sadece yüreklendirmek için söylenmiş bir söz olduğunu düşünmeyeceğinize inanıyorum. Benim güvenimin sizde de doğmasını sağlamak isterseniz bazı açıklamalarda bulunayım.

Efendiler! Yıllar önce bu memleket bu güzel ve kıymetli millet büyük bir felâket içinde bırakılmıştı. Ben, memleket ve milleti düştüğü felâketten çıkarabileceğim inancıyla Anadolu'ya geçtiğim ve amacın gerektirdiği girişimlere başladığım zaman cebimde, beş para olmadığını açıklayabilirim. Fakat parasızlık, benim milletle beraber atmaya başarılı olduğum hedefe yönelen adımları değil durdurmak, zerre kadar azaltmaya bile neden oluşturamamıştır. Yürüdük, başarılı olduk. Yürüdükçe başarılı oldukça maddî zorluklar ve engeller kendiliğinden çözümlendi.

Efendiler! Ankara'da kutsal topraklarımızı her taraftan sarmış ve fiilen işgâl etmiş düşman ordularını bu kutsal topraklardan atmanın mümkün olabileceğinden söz ettiğim zaman, bana en bilinçli, önlem sahibi oldukları ileri sürülen kişiler, bütün bu girişimlerin paraya bağlı olduğundan söz ettiler. Ne kadar paran vardır, veya nereden nasıl para bulabilirsin gibi sorular yöneltiyorlardı. Benim verdiğim cevap şu idi: Türk Milleti kendi hayat ve kurtuluşuna yönelmiş olduğuna inanacağı girişimleri başarabilecek kadar bir güce sahiptir. Ve girişimin gerçekçiliğine inanması durumunda, onun gerektirdiği kadar servet kaynağını ise girişimcilerin emrine verir.

Efendiler! Bu dediklerim sözden uygulamaya geçmiş gerçekler değil midir? Bu noktada şunu da ekleyeyim ki, etraftakilerin Ankara'da ilk millî hükümet kurulduğu zamanki duraksamalardan söz etmeyeceğim. Fakat o hükümeti kuran ileri gelen kişilerin bile bana "Hükümeti kurduk, fakat devlet ve hükümet idaresi için nereden para alacağız" dediklerini hatırlarım. Verdiğim cevap çok sade olmuştur: Çalışmanız devleti, milleti kurtarmaya yöneltilince ve bu çalışma amacınız büyük Türk milletince bilinince sorunuz tekrarlanmayacaktır. Türk milleti, kendi için, kendi geleceği ve kurtuluşu için çalışan

girişimcileri, heyetleri, zorluklar karşısında bırakmayacak kadar yüksek vatanseverlik ve yüksek şeref duygularıyla süslenmiştir.

Efendiler! Aradan yedi sene geçtikten sonra bugün Türk milletinin içinde bulunduğu durum ve ulaştığı uygarlık sınırı mutluluk gerektirmez mi? Henüz iddia etmiyorum ki, memleketin bütün servet kaynakları açılmış ve millet hak ettiği mutluluk ve rahatlığa kavuşmak için Cumhuriyet Hükümetinin faydalanmasına geçmiştir. Fakat bugüne kadar olduğu gibi millî girişimlerimizde iman ile, kararlı olarak yürüyecek olursak, ki yürüyeceğiz. Bu son işaret ettiğim başarı noktası bile tamamen görünecektir. Bundan dolayı Efendiler, sizin de içinde bulunduğunuz çalışma ve girişimlerinizin hedefi, milletin hayatla ilgili bir sorununu, ırkla ilgili bir sorununu, uygar bir sorununu çözmeye yöneltilmiş bulundukça, önünde tereddütlü durduğunuz maddî engellerin kendiliğinden ortadan kalkacağına ve bütün önünüze çıkan zorlukların hallolunacağından şüpheniz kalmasın.

Efendiler! Dünyada spor hayatı, spor âlemi çok önemlidir. Bu kadar önemli olan spor hayatı, bizim için daha önemlidir. Çünkü ırk sorunudur. Irkın iyileştirilmesi ve rahatlığı sorunudur. Ayıklama sorunudur ve hatta biraz da uygarlık sorunudur. Ben bu noktaları size ayrı ayrı açıklamak istemiyorum. Yalnız ben size millette, memleket evlâdında, gözümde sporculuğun ne kadar önemli olduğunu açıklamak için şunu diyebilirim: Kutsal vatanı, Türk milletinin yüksek şeref ve yararını savunan ordudur. Bundan daha önemli, daha büyük bir dayanak noktası düşünülmüş müdür?

En çok bugünkü Cumhuriyet ordusundan söz edilirken bundan daha büyük bir kuvvet düşünülmüş müdür? İşte bu kıymetli, bu yüksek, bu yüce kuvvetin karşısında size hitaben diyorum ki, bütün millet ve bütün memleket evlâtlarını sportmen yapmak için harcanılacak çalışmanın önem ve kutsallığı, aynı derecede kıymetli ve önemlidir. Ve şerefli ordumuzca da en yüksek duygular ile değer verilmeli, kutsal ve de korunmaya değer yüce bir kaynak kutsallığını kazanmalıdır.

Efendiler! Cumhuriyet Hükümetimiz ve saygıdeğer Türkiye Büyük Millet Meclisi, millet için temel ve hayati olduğuna şüphe etmediği bu sorunda kendilerine düşen görevleri yapacaklardır. Buna elbette şüphe etmezsiniz. Fakat Efendiler, çok yüce bir işin girişimcisi bulunan sizlere açık ve kesin söyleyeyim ki, başarılı olmak için her türlü yardımdan fazla, bütün milletçe sporun iç yüzü, kıymeti anlaşılmak ve ona yürekten sevgi duymak, onu vatanî görev kabul etmek gereklidir. İşte sizin omuzlarınızdaki ağır yüklerden biri bu gerçeği ortaya çıkarmak olmalıdır. Gerçi köylülerimiz, bütün hayatlarını tarlalarda, meralarda, ormanlarda beden hareketleri ve çalışması içinde geçirirler. Fakat yöntemi dairesinde, olmadığı için beklenilemez.

Efendiler! Türk ırkında geçmişin uğursuz, olumsuz, anlamsız izleri kalmıştır. Bunun tarihi nedenlerini başka nedenlerle çok kere açıkladım. Tekrar etmeyeceğim. Yalnız görüyorsunuz ki, tarihte dünyalar hâkimi olmuş koskoca Türk milletine, bugünkü neslimiz mirasçı olduğu zaman, bu koca milleti biraz zayıf, biraz hasta, biraz cılız bulmuştuk. Efendiler; gürbüz yavuz evlâtlar isterim. Bunları yetiştirmek önlemlerini ve sorumluluğunu üzerinize almış adamlarsınız. Bu sonucu görmezsem hakkınızdaki sevgim, güvenim ancak o zaman sona erer.

Fakat sizin kadar vatansever insanlar bunda ilgisiz kalabilir mi? Efendiler, siz şimdiye kadar bence başarılısınız. Bu şekilde kararlılıkla, fedâkarlıkla yürümeğe devam ettikçe mutlaka başarılı olacağınızı şimdiden size müjdelerim. Başarılarınızın alanını yalnız sizin çalışmanızla sonuçlanacağı kabul edememek durumunda bulunduğunuzu bana içtenlikli olarak söylediniz.

Bunda tamamen hakkınızı teslim ettikten sonra size diyorum ki, sizin başarınızla millet başarısını ilân edecektir. Fakat buna şunu yazıyor ve ekliyorum ki, hatırınızda kalsın: Bir sosyal toplum yalnız spor ile renk ve kuvvet değiştiremez. Orada egemen olan sağlık ve sosyal, yönden birçok nedenlerin ve şartların sağlanmasına yöneltilmiş girişim ve önlemler uygulamak gereklidir ki, bu mümkündür. Siz bu akışta dikkatli ve incelemelerinizde daima

duyarlı bulunarak memleketin her köşesinde bütün bu önlemlere uygun yürüyebileceğinizden ben şüphe etmem. İşaret ettiğim bu dikkate önem verirseniz, mutlaka başarılı olacaksınız.

Böylece Türk sporculuğu milletlerarası sahnede hak ettiği konumunu kazanacaktır. O zaman yukarıda işaret ettiğim gibi, Türk sporculuğu memleket ve millet hayatında etki yaptığı kadar, biraz da uygar ve belki de benim tahminimden fazla bir uygarlık izi olacaktır.

Efendiler! Yüce heyetinize tekrar bana bu sözleri söylemeye fırsat verdiğinden dolayı teşekkür ederim. Sizi bana gönderen kongrenize, vatan ve millet aşkıyla, gençlik hareketiyle dolu duygusal insanlarınıza teşekkür ederim. Sizi ve Türkiye idman Cemiyetleri Birlikteliği'nin kurulmasına neden olan bütün insanları, güzel niyetleri ve açık başarılarından dolayı teşekkürle selâmlarım. Sözlerimde işaret ettiğim gerçek başarıları bana, Cumhuriyet Hükûmetine ve Cumhuriyetin gerçek sahibi ve koruyucusu olan büyük Türk milletine fiilen gösterebileceğiniz zamana, büyük Türk milleti adına, gözlediğim sözlerini, son sözlerim olarak söylerim.

Ayın Tarihi: 1926, sayı:30, s.1602-1603

Türk Demokrasisi Hakkında

8 Mart 1928

Le Matin gazetesi muhabirine demeç: (Hâkimiyet-i Millîye).

Fransa İhtilâli bütün dünyaya hürriyet düşüncesini yaymıştır ve bu düşüncenin şimdi de izleri görülmektedir. Ancak o tarihten beri insanlık ilerlemiştir. Türk demokrasisi Fransa İhtilâli'nin açtığı yolu izlemiş, ancak kendisine özgü seçici niteliğiyle yükselmiştir.

Çünkü, her millet inkılâbını sosyal çevresinin baskıları ve gereksinimine bağlı olan dahilinde ihtilâl ve inkılâbın oluş zamanına göre yapar. Her zaman ve her yerde aynı olayın yinelenmesine tanık değil miyiz? Her ne kadar milletlerin ve demokrasilerin ortak çalışmaları gerek ve mümkün ise de, ortak çalışma ancak bir tek amaca, yani barışa yönelmiş ise mümkün ve yararlı olabilir.

Bu noktayı anlamayanlar oluşturduğumuz eser konusunda bir düşünce ve karar belirtemezler.

Kendi Hastalığı Hakkında

12 Mart 1928

Le Matin gazetesi yazarına: (Hâkimiyet-i Millîye).

Sözü geçen basının bir bölümünün –gerçekten az bölümünün- hastalığımdan söz etmelerinin nedenini anlayamıyorum. Görüyorsunuz ki sağlığım çok iyidir. Ölüme doğru en çok atılanlardan biriyim. Kurşun ve gülle yağmuru altında birçok savaşlara katıldım. Hatta ölüm bir kez kalbimin yanından sıyırarak geçti. Kalbimin üzerinde bir saat vardı ve bu saat mermi parçasının şiddetini kırdı. Sağlığım tamamen yerinde, gücüm de gelişmektedir.

Ölmeye asla niyetim yok...

Türk Yazı İnkılâbı Hakkında Konuşma

9/10 Ağustos 1928

İstanbul'da Sarayburnu parkındaki gazinoda gece toplantısında söylenmiştir:

Sevgili kardeşlerim,

Karşınızda olmakla ne kadar mutlu olduğumu anlatamam. Memnunum, duyguluyum, mutluyum. Bu durumdan duyduğum mutluluğu ufak notlar halinde belirledim. Bunları içinizden bir vatandaşa okutacağım.

Atatürk elindeki küçük notları orada bulunanlardan bir gence verdikten sonra tekrar alarak şu sözleri söyledi:

Vatandaşlar, bu notlarım asıl Türk kelimeleri, Türk harfleriyle yazılmıştır. Kardeşiniz bunu hemen okumağa girişti, biraz çalıştıktan sonra birdenbire okuyamadı. Şüphesiz okuyabilir. İsterim ki, bunu hepiniz beş on gün içinde öğrenesiniz.

Arkadaşlar,

Bizim düzenli ve zengin dilimiz, yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bunu anlamak zorundasınız. Anladığınızın eserlerine yakın bir zamanda bütün dünya şahit olacaktır. Buna kesinlikle eminim.

Yeni Türk alfabesiyle yazdığım bu notları bir arkadaşa okutacağım, dinleyiniz.

Atatürk notlarını Bolu Milletvekili Falih Rıfkı (Atay)'a vererek okuttu:

İstanbul halkının bu geceki toplantısına beni kattığınız için çok teşekkür ederim. Her zaman, her yerde olduğu gibi, bu gece burada da halk ile karşı karşıya geldiğim anda, büyük, yüksek bir kuvvetin etkisi altında kaldığımı duydum.

Bu kuvvet nedir?

Türk harflerinin, Türk sosyal heyetini oluşturan yüksek insanların, kalb kaynaklarından yükselen duyguların, isteklerin, heyecanların, niyetlerin; bir noktada, bir hedefte, bir amaçta birleşmesidir.

Bu kuvvetin bu kadar ortaklaşa olabilmesi, onun çok temiz, çok soylu olmasından kaynaklanır. Bu benim ve bütün dünyanın gördüğü kuvvet, mutlaka en yüksek niteliklerle kendini gösterir.

Bir millet, bu anlamda bir kuvvet ve canlılık gösterdiği zaman, o milletin insanlık tarihinde yepyeni bir devre açmakta olduğuna şüphe etmemelidir. İki musiki heyetini dinledim. Özellikle sahneyi birinci olarak süsleyen Müniretül Mehdiye Hanım sanatkârlığında başarılı oldu.

Fakat benim Türk duygularım üzerinde artık bu musiki, bu basit musiki, Türk'ün çok açılmış ruh ve duygusunu karşılamaya yetmez. Şimdi karşıda uygar dünyanın musikisi de duyuldu. Bu ana kadar Doğu musikisi denilen şakımalar karşısında kansız, cansız gibi görünen halk, hemen harekete ve uygulamaya geçti. Hepsi oynuyor ve şen, neşelidir. Eğer onun bu güzel huyu bir zaman için fark olunmamışsa, kendinin kusuru değildir. Kusurlu hareketlerin acı, kötü sonuçları vardır. Bunun farkında olmamak, suçtur.

İşte Türk milleti bunun için üzüntü duydu. Fakat artık millet hatalarını kanı ile ödemiş ve iyileştirmiştir. Artık rahattır, yaratılışında olduğu gibi, artık Türk şendir, keyiflidir. Çünkü ona ilişmenin tehlikeli olduğunu tekrar ispat istemez, inancındadır. Bu inanç aynı zamanda dilektir.

Nutuk bitince halk arasında bir kişinin Cumhurbaşkanı'na heyecanlı bir sesle konuşma yapması üzerine Atatürk tekrar ayağa kalkarak şunları söyledi:

Vatandaşlar, Arkadaşlar!

Çok söz, uzun söz bir şey için söylenir: Gerçeği anlamayanları gerçeğe getirmek için... Ben bu devirleri geçirdim.

Şimdi sözden çok, iş zamanıdır. Artık benim için, hepiniz için çok söz söylemeye gerek kalmadığı inancındayım. Bundan sonra bizim için uygulama, hareket ve yürümek gerekir. Çok işler yapılmıştır, ancak bugün yapmaya zorunlu olduğumuz son değil, fakat çok gerekli bir iş daha vardır: Yeni Türk harfleri çabuk öğrenilmelidir. Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanseverlik ve milliyetseverlik görevi biliniz. Bu görevi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir sosyal topluluğun yüzde onu okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmez. Bundan insan olanlar utanmalıdır.

Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; övünmek için yaratılmış, tarihini övünçle doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türk'ün karakterini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır. Artık geçmişin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları düzelteceğiz. Hataların düzeltilmesinde bütün vatandaşların hareketini isterim. En sonunda bir sene, iki sene içinde bütün Türk sosyal heyeti yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısıyla, kafasıyla bütün uygarlık dünyasının yanında olduğunu gösterecektir.

Halka doğru kadehini kaldırarak:

Eskiden bunun bin mislini süprüntülüklerinde aşağılıklarında gizli gizli içen iki yüzlü sahtekârlar vardı. Ben sahtekâr değilim, milletimin şerefine içiyorum.

Hâkimiyet-i Milliye: 11.08.1928

Yeni Türk Harfleri Hakkında

23 Ağustos 1928

Anadolu Ajansı yazarına: (Hâkimiyet-i Millîye).

İlk tümen komutanı olduğum Tekirdağ'ını da 14 yıl sonra ziyaret edebildim. Bundan çok memnun ve mutluyum. Ancak, daha çok memnun ve mutlu olduğum nokta şudur: Tekirdağlı vatandaşlarım daha şimdiden yeni Türk harflerini yazıp okumayı hemen öğrenmişlerdir diyebilirim. Memurların hepsini kendim sınav yaptım. Sokaklarda ve dükkânlarda halk ile görüştük. Arap harfiyle hiç yazmak okumak bilmeyenlerin Türk harflerine hemen alıştıklarını gördüm. Şimdilik ortada yetkili makamların onayından geçmiş bir kılavuz olmadan, henüz okul öğretmenleri gösterme işine geçmeden, yüce Türk milletinin hayırlı olduğuna inandığı bu yazı sorununda bu kadar yüksek şuur ve kavrayış ve özellikle çabukluk göstermekte olduğunu görmek, benim için cidden büyük, çok büyük mutluluktur.

Bu konu, mutlaka yabancılar için şaşırma nedeni olacaktır.

Az zaman sonra, yeni Türk harfleriyle, gözler kamaştırıcı Türk manevî yükselişinin ulaşabileceği gücün ve saygınlığın uluslar arası seviyesini gözlerimi kapayarak şimdiden o kadar parlak görüyorum ki, bu görüntü beni kendimden geçiriyor.

Ben yalnız bugün Tekirdağlılarda sezdiğim ruhsal ve duygusal durumlara, yalnız buna da dayanarak kesin olarak bildirebilirim ki, bütün Türk milleti, bu konuda benim gördüğümü, benim duyduğumu aynen görmekte ve duymaktadır. Bu kadar hassas ve anlayışlı olan Türk milleti kendisinin refahına, yükselmesine binlerce yıldan beri engel olmakta olduğunu, artık ayırdığı bütün maddî ve manevî engelleri yıkacak, parça parça ederek ortadan kaldıracaktır.

Bunda artık kuşkuya yer yoktur. Beynini, vicdanını bu kadar kesin kararlılıkla temizlemeğe karar vermiş olan büyük milletimin geleceğini düşünmek hiç de güç değildir.

Büyük Zafer Hakkında

30 Ağustos 1928

Basın temsilcilerine demeç: (Hâkimiyet-i Millîye).

30 Ağustos'ta yönettiğim savaş, Türk milletinin yanımda bulunduğu hâlde, yönettiğim ilk ve son savaştır. Bir insan kendini, milletle birlikte duyduğu zaman, ne kadar güçlü buluyor bilir misiniz? Bunu anlatmak zordur. Eğer ben, açıklamakta zorlanırsam, beni hoşgörünüz.

İstanbul Halkı ve Yeni Türk Harfleri

16 Eylül 1928

İstanbul Belediye Başkanı'na demeç: (Hâkimiyet-i Millîye).

Beyefendi,

İstanbul'da geçirdiğim günler içinde sevgili halkın, sizin ve mülki ve askerî makamların göstermiş oldukları sevgi ve konukseverlikten çok duygulandım. Bunun için teşekkür ederim. Büyük milletimizin bir kat daha gelişme ve yükselmesini sağlayacak olan yazı inkılâbının fiilen başlaması, buradaki ziyaretim zamanına rastladığı için değerli bir anıdır. Yeni yazımızı öğrenmek ve öğretmek için, sevgili halkın resmî ve özel çeşitli makamlar ve kuruluşlar ve toplulukların göstermiş oldukları istek ve çabaya yakından tanık oldum.

Bu teşekküre değer çalışmanın mutlu sonuçlarını daha şimdiden gururla görüyorum. Bu konuda İstanbul basınının ve düşünce dünyasının da değerli yardımını teşekkür ederek anarım. Bu çok yerinde ve bilinçli çalışmanın yakın zamanda tam bir başarıyla sonuçlanacağını göreceğimize kuşku yoktur. Güzel İstanbul'un sevgili halkına, yüce hemşehrilerime mutluluklar dilerim.

Atatürk ve İnkılâp

30 Kasım 1929

1916'da Atatürk'ün askerliği- karakteri- dine karşı durumu- kişiliği ve komutanlığı ve liderliği- Millî Egemenlik- Avrupa'ya karşı durumu- Müzik inkılâbı:

Vossische Zeitung muhabirine demeç:

Bu demeç, 1916 senesinde Mustafa Kemal'in bağımsız olarak çalışmaya başlaması için fırsatı ne biçimde elde edebileceğini kapsar. Kendisinde övünen bir tutum görülmeden şöyle demiştir:

- Ordugâhta, tek başına iken sıçrayıp ateşe başlamıştım. Aynı zamanda İngiliz askerînin o dakikada hemen bize karşı ateş açamayacakları kanısındaydım. Bunun için, bir tehlike gelmeyeceğini biliyordum. Benim o zamanki gerçek amacım, duruma tamamen hâkim olmaktı.

Bu olay, Gazi'nin seçkin olduğu yönlerden birisini de, onun övünme hayallerinden uzak olduğunu da gösterir. Söz, Napolyon'un huyuna gelince, yüzünde Napolyon'a karşı saygı

belirtisi görülürken üzüntüyle, Napolyon'un kendi hayallerine kapıldığını ve tahta çıktığını ve kendine Eski Roma ve Bizans İmparatorları'nın unvanını verdiğini ve Hindistan'a göz diktiğini, akrabalarını ve çevresini yüksek görevlere getirdiğini anmıştır.

- Amaçlarımızın kişisel olmaması gerekir. Yerli olmayan bir kimse, ait olmadığı bir ülkeyi yükseltmek istediği zaman, kişisel isteklerden kendisini kurtaramaz. Kendini eski yasalara bağlayıp geçmiş ile yakınlığını korumak isteyen bir kimse, modern bir devlet de kuramaz. Napolyon, Polis Bakanı "Fouchet" nin yaşamını bildiği hâlde, onu görevinde bırakmıştır, bundan başka kendisinin en büyük düşmanlarına güvenmesi, çılgınlıktan başka bir şeyle yorumlanamaz. Napolyon, temel bir düşünceye dayanmadan işe başlamış ve kendisine bir fırsat yaratacağını sandığı olayların gelişimine uymuştur. Onun bu biçimde davranışı, demokrasiciliğin durumunun altmış yıllık gecikmesine neden olmuştur, diyebiliriz. Napolyon hakkında yayınladığınız kitabın Türkçe çevirisini altı ay önce gazetemde (Hâkimiyet-i Millîye) yayınlanmasını buyurmuştum. Bunun nedeni nedir biliyor musunuz?

İşte bunun nedeni şudur ki, bir taraftan onun kahramanlığından ve güçlü sabrından asker bir ders alsın, diğer taraftan yerli olmayan bir kimsenin, diğer bir ülkeye girmesiyle, o ülkede hainlik etmekle, sonun neye varacağını millet anlasın.

Gazi'nin bu açıklaması, onun kendisi için çizdiği programı bize gösteriyor. Dine karşı durumunu şöyle anlattı:

Sonradan Kuran'ı Kerim'in Türkçe'ye çevrilmesini buyurdum. Bu da ilk kez olarak Türkçe'ye çevriliyor. Muhammed'in hayatına ait bir kitabın çevrilmesi için de emir verdim. Halk yinelenmekte olan bir şeyin var olduğunu ve din ileri gelenlerinin derdi ancak kendi karınlarını doyurup, başka bir işlerinin olmadığını bilsinler. Camilerin kapanmasına hiçbir kimse taraftar olmamasına rağmen, bunların bu biçimde boş kalmasına şaşıyor musunuz?

Çobanlar, güneş, bulut ve yıldızlardan başka bir şey bilmezler. Yeryüzündeki köylüler de ancak bunu bilirler. Çünkü, ürün havaya bağlıdır. Türk yalnız doğayı kutsal sayar.

Gazi'ye dedim ki, kendisinin bu görüşü, en büyük akılların görüşlerine uyar. "Goethe" de bu doğaya "Allahlar" adını vermiştir. Daha önce bu ülkede aksettirilmesi uzak görülen bu sözleri Mustafa Kemal, yüksek sesiyle yinelenmiş ve bundan sonra şöyle demiştir:

Ben anlaşılmaz işi kabul edemem, kutsallığa lâyık ancak topluluğunun başkanı olan kimsedir.

İlâhiyat konusundan "kader" konusuna geçtim. Ve "kaza ve kader" denilen bu iki kelimenin arasındaki farkı açıkladığını ve bunların anlamı "şans ve rastlantı" kelimelerinin anlamına yakın olduğunu söyledim. Kelimeleri duyduğu zaman, biraz durduktan sonra bu iki kelimenin Arapça olduğunu ve Türkleri ilgilendirmediğini söyledi:

- Alın yazısını soruyorsunuz. Alın yazısının temeli, uygulaması mümkün olan sorunlarda düşündükten sonra işe başlamaktır. Komutan bir kimsenin büyük bir kararlılıkla fırsatları elden kaçırmaması gerekir. Aynı zamanda, akla uygun olan şeyleri izlemesi gerekir. Değişikliklerin sabit ve belirgin durumları yoktur. Şu kadar var ki, bu değişiklik durumunda ve çalışmasında bulunan kimseler için de bir kolaylık verir.

İşte burada kendisine aşağıdaki soruyu sordum:

- Şu hâlde siz, o zamanlarda komutanlığı ele almamış olsaydınız, bu ülkenin kurtarılmasını ve niteliklerinin birleştirilmesini düşünecek diğer kimseler çıkmayacak mıydı?

- Diğer kimselerin nasıl düşündüklerini bilmiyorum. Benim izlediğim yol ve çalışma, ancak kendi düşüncemin ürünüdür.

Aramızda bulunan çevirmen Dışişleri Bakanı idi. Bu kişi, bu sözleri zafer çığlıklarıyla karıştıran bir sesle çeviriyordu. Oysa ki, Gazi bunları söylerken, böyle özel bir uyum vermiyordu. Bu nedenle kendisini takdir ettim.

Gazi, ordu komutanlarının liderlerden sayılmasını ve kendisine bir asker gözüyle bakılmasını istemez. Hatta, Avrupa'daki insanların, böyle bir asker komutanı iken, Gazi'nin nasıl bir hükümet başkanı olduğunu görünce, kendilerinde şaşkınlık ortaya çıktığını Gazi'ye söylediğim zaman birdenbire cevap vermeyip biraz sonra şöyle demiştir:

- Gerçekten bir komutan, hükümet başkanı olduğu zaman, bir tehlike duyulur. Çünkü, onun bir asker komutanlığından başka üstünlüğü yoktur. Bundan başka onu hiçbir kimse kontrol altına alamaz. Bunu elbette Almanya denemiştiniz. Savaş zamanında başkanınız kimdi?

- Loudendorf.

- Bozgun gününde kaçan adam başkan değildir.

Mustafa Kemal bunu söyledikten sonra Kayser'den söz etmiş ve şiddetli bir biçimde aleyhinde bulunmuştur. Bundan sonra:

- Sizin iyi şansınız vardır, demiştir.

-Siz de Talat Paşa gibi, bir komutana bağlı idiniz, dedim. Ve Talat Paşa'yı takdir edenlerden olduğumu gösterdim. Gazi, Talat Paşanın düşmanı olduğu hâlde benim bu övgüme izin vermiş ve Talat Paşa Selânik'te küçük görevli iken onunla nasıl tanıştığını anlatmıştır. Talat Paşanın anlayışının kıt olduğunu ve bunun nedeni de Talat Paşanın Enver Paşaya karşı olan güveni olduğunu, bu nedenle yoldan saptığını söylemiştir.

Gazi, bana karşı sorgulayıcı bir gözle baktı ve şöyle dedi:

- Daha önce ihtiras konusunu anmıştınız. Gerçekte onsuz büyük bir iş oluşturulamaz. Ancak, onun herhalde millet yolunda bir görev amacına yönelmiş olması gerekir. Başkan olan kimsenin, milletin ülküsüne göre çalışması ve milletin psikolojisine hâkim olduktan sonra milletin eğilimine bağlı olması gerekir. Ben de, padişahlardan kurtuluşumuz tamam olmadan önce, hemen Meclis'i seçime çağırdım. Ve başkanlık hukukundan vazgeçerek, af bile kabul ettim. Egemenlik tamamen milletindir. Yani, seçilen millet vekillerinindir. Yönetim işlerine sizin sandığınız kadar karışmıyorum.

İşte bakanlardan birisi karşınızda bulunuyor. İsterseniz kendisinden sorunuz ki, ben onun görevine karışıyor muyum? Ben bugün başkanlıktan ve hatta ordu komutanlığından çekilmeğe ve kendi araştırmalarım için bir köşeye çekilmeye hazırım.

- Parti başkanlığından da vazgeçer misiniz? riye sordum.

- Hayır... Asla vazgeçmem. Çünkü benim kanımca bu parti, ülkenin gerçek siyasî düşüncelerini temsil ediyor...

Buralarda çok yıllardan beri oturan, yabancıların tanıklık ettikleri gibi, gerçekte Mustafa Kemal, bizzat o, asıl kaynağına uygun olan demokrasi temellerini bu ülkede oluşturmak için var gücüyle çalışıyor. Padişahların kötü yönetimlerini eleştirdiği hâlde Mustafa Kemal, 1924 yılında, saltanat ve halifeliği kabul etmesi için Ankara'ya gelen Müslüman kurullarının kendisine yapılan önerilerini geri çevirmişdir.

Çünkü, bu kurulların bu önerilerini kabul etmiş olsaydı, yüzlerce yıldan beri sarayda patlayan ihtilâllere ve ihtilâlci komutanların, tahtından indirilmiş hakanın tahtı üzerine çıkmalarıyla sonuçlanan yöntem ve âdetlerine karşı çıkmayacaktı. Aslında, bu yönleriyle Napolyon'u eleştiren Mustafa Kemal'in, Müslüman kurulların bu önerilerini kabul etmemekle kendisine karşı bir muhalefet ortaya çıkmayacağından emin bir durumda kalmıştır.

Gazi'nin yaşamı çok basit bir biçimdedir. Öteden beri yanında, ancak onun büyük işlerinden korkması sonucunda uzak kalan ve geri dönüşünden sonra ölen (sevgili annesi) bulunuyordu. Gazi, eşinden boşandıktan sonra, bütün mallarının Halk Partisi'ne kalmasını önermiştir. Kendisinde gösteriş ve büyüklenme eseri görülmez, Rüşvete karşı şiddetli mücadelede bulunur. Bu nedenden, onun eski dostu Deniz Bakanı'nı hapse mahkûm

etmekten geri kalmamıştır. Mustafa Kemal'in demokrasiye taraftarlığını kendisinin demokrat olduğu düşüncesiyle göstermektedir.

Gazi söylüyor:

- Kapıda duran nöbetçi bile benden korkmaz. İsterseniz kendisinden sorunuz. Korku üzerine egemenlik kurulamaz. Toplara dayanan egemenlik sürekli olmaz. Böyle bir egemenlik ve hatta diktatörlük, ancak ayaklanma çıktıktan sonra geçici bir zaman için gerekli olur. Üyeleri çok fazla olan komisyon, büyük işler ortaya koyamaz. Ülkemize bakınız, sessizlik içindedir. Sürekli güven ve huzura taraftarız, asıl toprağımızdan başka bir metre kare toprakta gözümüz yoktur. Çünkü, toprağımız geniş olup, kendi oturanlarına dar değildir.

Bütün devletlerle rahatlık ve kurtuluş antlaşmaları imzaladık. Ancak yeni saldırılarla karşı karşıya gelmemiz durumu düşünerek orduyu bulunduruyoruz...

- Şu halde, basına niçin özgürlük verilmiyor?

- Yönetim ve hükûmetin sistemine saldırmamak şartıyla bütün basın özgürdür.

Gazi'nin Avrupa'ya karşı tutumu:

Gazi, Batı yolunda durabilmesi için, Türk'ün bütün gereksinimlerini yine batıdan almak gereğini duyuyor. Milliyet ülküsüyle Avrupa'dan aktarma sorunu arasında bir karşıtlık görüp görmediğine dair kendisine sorduğum soruya şöyle bir cevap vermiştir:

- Asla... Çünkü modern olan milliyet ilkesi milletler arası genelleşmiştir. Biz de Türklüğümüzü korumak için çabayla özeneceğiz.

Türkler uygarlıkta soyludurlar. Yunan'dan önce İzmir, taraflarında oturan eski bir millet olduğumuzu bilimsel bir biçimde kanıtlamaya çalışıyoruz.

Müzik inkılâbı:

Gazi söylüyor:

- Montesquieu'nun: "Bir milletin müzikte eğilimine önem verilmezse, o milleti ilerletmek mümkün olmaz" sözünü okudum, onaylarım. Bunun için müziğe çok önem göstermekte olduğunu görüyorsunuz.

Biz batılılara göre doğu müzikçiliğinin kulaklarımıza gelen tuhaflığından söz ettim ve dedim ki, "Doğunun tek anlayamadığımız bilimi varsa, o da onun müzikçiliğidir." Gazi, karşı çıkarak şöyle demiştir:

- Bunlar hep Bizans'tan kalma şeylerdir. Bizim gerçek müziğimiz Anadolu halkında duyulabilir.

- Bu ezgilerin iyileştirilmesiyle ilerletilmesi mümkün değil midir?

- Batı müziği bugünkü durumuna gelinceye kadar, ne kadar zaman geçti?

- Dört yüz yıl kadar geçti.

- Bizim bu kadar zaman beklemeye zamanımız yoktur. Bunun için batı müziğini almakta olduğumuzu görüyorsunuz.

Ayın Tarihi: 1930, No.73, s.6049-6055

Serbest Cumhuriyet Partisi'nin Kurulması Hakkında Bir Konuşma

10 Haziran 1930

Yalova'da Atatürk'ün akşam sofrasında bulunan davetlilere söylenmiştir.

Talât Bey:

-Efendim daha iyi olmaz mı idi, önümüzdeki seçimi de siz yapsaydınız. Ondan sonra meclis içinde parti bölümleri yapsaydık, demiştir.

Gazi:

-Hayır, bu dürüst bir şey değildir, gereklidir ki insanlar öncelikle siyasal rengini, oyunu ve kararlılığını açık ve milletçe anlaşılır şekilde anlatsın. Mertçe, namusluca hareket budur. Fethi Beyefendi, ancak bu şekilde hareket edebilir arkadaşlardandır ve böyle hareket etmiştir.

Talât Bey, buyurduğunuz şekil eski kuruluşlarda denenmiştir. Bunun verdiği sonuçlar milleti acılara, üzüntülere boğmuştur. Artık biz, bütün bu olayları ve sonuçlarını görmüş deneyimli insanlar olarak safsata içine geçmiş bu gibi şeyleri uygulayamayız. Bugünün Türk sosyal heyeti, geçmişin en derin medeniyetlerinde kuruculuk iddia eden bu Türk kavminin bugünkü çocukları, açık ve sağlam yolu bulmuşlardır.

Açık ve sağlam düşünmek, açık ve sağlam hareket etmek ve bu şekilde Türk'ün yüksek siyasal kuruluşunu; cumhuriyeti yükseltmekle beraber bu görüşleri düşünenler asla birbirine karşı gelmezler. Önemli olan, bu görüşlerin uygulamada başarılı olmasıdır. Cumhuriyet Halk Partisi ve onun başkanları bu sahada başarılıdırlar. Fethi Beyefendi, bir yönden, yani gerçek noktada, gerçek temelde Halk Partisi'yle tereddütsüz bir düşünce ve hareket katılımını bütün vicdanıyla kabul ettikten ve gösterdikten sonra uygulama sahasında başarısızlık saydığı şeylerin sebeplerini, bu sebeplerin değiştirme, doğrultma çarelerini düşünmüş, deneyimli bir devlet adamı olarak düşünce bildiriyor ve söz veriyor ki, olumsuz gördüğü bazı sonuçları olumlu yapabilecektir.

Fethi Bey:

-Bizim muhalefetimiz incelik dairesinde geçecektir ve hiçbir zaman gerçekçiliğini kaybetmeyecektir.

Gazi cevap olarak:

-Cumhuriyet Halk Partisi başkanlarıyla fazlasıyla mücadele edeceklerini tahmin ediyorum. Fakat ben, cumhuriyet temellerinin kuvvetlenmesini sağlayacak olan bu mücadeleleri memnuniyetle kabul edeceğim ve şimdiden söyleyebilirim ki, en çok kavgalı gibi olduğunuz geceler sizi soframda birleştireceğim ve o zaman tekrar ayrı ayrı her birinize soracağım; sen ne dedin? Ne için dedin? Senin cevabın ne idi? Neye dayanıyordu?

Bugünden itiraf ederim ki, bu benim için yüksek bir zevk olacaktır.

Hâkimiyet-i Milliye: 11 Ağustos 1930

Üçüncü Kez Cumhurbaşkanlığına Seçilmeleri Üzerine

4 Mayıs 1931

Saygıdeğer Efendiler!

Beni tekrar Türkiye Cumhurbaşkanı seçmekle kendi adıma ve büyük milletimiz adına hakkımda gösterdiğiniz güvene teşekkür ederim. Bu güvenin bana yüklediği sorumluluğun ağırlığını anlıyorum. Bunun gereklerini yerine getirmede başarının, saygıdeğer milletimizin

sevgi ve güvenine ve büyük Heyetiniz'in ciddî yardımına bağlı olduğunu içtenlikle bildiririm. Bu sevgi ve yardımın benden esirgenmeyeceğine eminim. Büyük milletimiz için yüksek mutluluklar ve Yüce Meclis'e çalışmasında başarılar dilerim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin saygıdeğer üyesi ve cumhurbaşkanı sıfatıyla, cumhuriyetin kanunlarına ve millî hâkimiyet kurallarına uymak ve bunları savunmak, Türk milletinin mutluluğuna sadık bir şekilde ve bütün kuvvetimle çalışmak, Türk devletine yönelecek her tehlikeyi tam bir şiddetle engellemek, Türkiye'nin şan ve şerefini korumaya ve yükseltmeye ve üzerime aldığım görevin gereklerine hayatımı adamaktan ayrılmayacağıma - karşınızda- namusum üzerine söz vererek ant içerim.

Balkan Konferansı Üyeleriyle Konuşma

25 Ekim 1931

İkinci Balkan Konferansı'nın Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı son oturumunda Fransızca olarak söylenmiştir:

Hanımlar ve Efendiler!

Balkan milletlerinin birliğine çalışan, kıymetli delegelerin karşısında bulunmaktan ve onları sevgiyle selâmlamaktan duyduğum mutluluk çok büyüktür.

Balkan milletleri: Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye gibi bugün bağımsız siyasal varlıklar olarak bulunuyorlar. Bütün bu devletlerin sahipleri olan milletler yüzyıllarca beraber yaşamışlardır. Denebilir ki, Türkiye Cumhuriyet'i içinde olduğu halde son yüzyıllarda kurulan bugünkü Balkan devletleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun yavaş yavaş parçalanmasının ve sonunda tarihe gömülmesinin sonucudur.

Bu yüzden Balkan milletlerinin yüzyılları içine alan ortak bir tarihi vardır. Bu tarihin üzücü anıları varsa, onlara sahip olmakta bütün milletleri ortaktır. Türklerin payı ise daha az acı olmamıştır.

İşte siz, saygıdeğer Balkan milletleri temsilcileri, geçmişin karışık duygu ve hesaplarının üstüne çıkarak derin kardeşlik temelleri kuracak ve geniş birlik ufukları açacaksınız. Gözardı edilmiş ve unutulmuş büyük gerçekleri ortaya koyacaksınız.

Saygıdeğer milletlerin delegeleri!

Balkan milletleri sosyal ve siyasal ne tavır gösterirlerse göstersinler, onların Orta-Asya'dan gelmiş aynı kandan, yakın soylardan ortak ataları olduğunu unutmamak gerekir.

Karadeniz'in kuzey ve güney yollarıyla, binlerce yıllar deniz dalgaları gibi birbiri ardınca gelip Balkanlar'da yerleşmiş olan insan kitleleri, başka başka adlar taşımış olmalarına rağmen gerçekte bir tek beşikten çıkan ve damarlarında aynı kan dolaşan kardeş kavimlerden başka bir şey değillerdir.

Görüyorsunuz ki, Balkan milletleri yakın geçmişten çok, uzak ve derin geçmişin kırılmaz çelik halkalarıyla birbirine pekâla bağlanabilir. Binbir türlü insanî isteklerle, dinî ayrılıklarla, bazı tarihi olayların bıraktığı dargın izlerle, geçmiş zamanlarda gevşetilmiş, hatta unutturulmuş olan gerçek bağların diriltilmesinin gerekli ve yararlı olduğu, yeni insanca devire girdik.

Bir an için bütün bu geçmişe gömülmüş olan anılardan vazgeçsek bile, bugünün gerçekler Balkan milletlerinin, devrin saygıya ve uymaya zorunlu bıraktığı yepyeni durumlar ve kurallar geniş bir anlayış altında birleşmelerindeki yararın büyük olduğunu göstermektedir. Balkan birliğinin temeli ve amacı, karşılıklı siyasal bağımsız varlığa saygı ile dikkat ederek

iktisadî alanda, kültür ve uygarlık yolunda işbirliği yapmak olunca, böyle bir eserin bütün uygar insanlık tarafından övgüyle karşılanacağına şüphe edilemez.

Asırlardan beri, zavallı insanlığı mutlu etmek için tutulan yolların, kullanılan araçların verdiği sonuçların ne derece güvenli oldukları incelemeye değer değil midir?

Artık insanlık kavramı, vicdanlarımızı temizlemeye ve duygularımızı yüceltmeye yardım edecek kadar yükselmiştir. Durumları ve onların gereklerini uygar insan düşüncesiyle ve yüksek vicdan aydınlığı ile görür ve düşünürsek şu sonuçlara varırız: İnsanları mutlu edeceğim diye onları birbirine boğazlatmak insanca olmayan ve son derece acımaya değer bir sistemdir.

İnsanları mutlu edecek tek yol, onları birbirine yaklaştırarak, onlara birbirini sevdirerek, karşılıklı maddî ve manevî ihtiyaçlarını sağlamaya yarayan hareket ve enerjidir.

Dünya barışı içinde insanlığın gerçek mutluluğu, ancak bu yüksek ideal yolcularının çoğalması ve başarılı olmasına bağlıdır.

Size tuttuğunuz şerefli insanlık yolunda, bağlılık örneği olacak, ciddi ve devamlı çalışma ve bu çalışmanızın başarılarla taçlanmasını dilerim. Temsil ettiğiniz Balkan milletlerine de geniş refah ve mutluluklar dilerim. Ve Balkan milletlerinin saygıdeğer devlet başkanları için sağlık ve mutluluklar dilerim.

Girişiminizin genel anlaşmayı kolaylaştırıcı içeriği nedeniyle, dünya barışına hizmet edici, insanca bir etken ortaya çıkaracağına inanıyorum.

Milletlerinize, benden sıcak sevgiler, içten dostluklar götürünüz. Sizi ve sizin soylu milletlerinizi saygıyla bir kez daha selâmlarım.

Hâkimiyet-i Milliye, 26.08.1931

Dünyanın (Siyasî) Durumu

27 Eylül 1932

Washington 7 (T.H.A.)- Yarın yayınlanacak “The Caucasus” dergisi Atatürk’le Mac-Arthur arasında, bundan yirmi yıl önce yapılan görüşmenin aşağıdaki dikkate değer ayrıntılarını açıklayacaktır:

Avrupa’nın durumu hakkında ne düşündüğünü kendisine soran Mac-Arthur’a Atatürk şu cevabı vermiştir:

- Versailles Antlaşması Birinci Dünya Savaşı’na neden olmuş olan sebeplerden hiçbirini yok edemediği gibi, aksine dünün başlıca düşmanları arasındaki uçurumu büsbütün derinleştirmiştir. Çünkü yenen devletler, yenilenlere barış şartlarını zorla kabul ettirirken, bu ülkelerin etnik, jeopolitik ve ekonomik özelliklerini asla göz önüne almamışlar ve sadece düşmanlık duygularından beslenmişlerdir. Böylelikle bugün, içinde yaşadığımız barış dönemi sadece ateşkesten ibaret kalmıştır. Eğer siz Amerikalılar, Avrupa işleriyle ilgilenmekten vazgeçmeyerek, Wilson’un programını uygulamakta ısrar etseydiniz, bu ateşkes dönemi uzar ve bir gün sürekli bir barışla sonuçlanabilirdi. Bence, dün olduğu gibi yarın da, Avrupa’nın geleceği Almanya’nın alacağı duruma bağlıdır. Olağanüstü bir dinamizme sahip olan bu 70 milyonluk çalışkan ve disiplinli millet, üstelik millî tutkularını kamçılayabilecek siyasî bir cereyana kendisini kaptırdı mı, er geç Versailles Anlaşması’nın bozulmasına girişecektir.

Atatürk, Almanya’nın İngiltere ve Rusya hariç olmak üzere, bütün Avrupa kıtasını işgal edebilecek bir orduyu kısa bir zamanda oluşturabileceğini, bundan dolayı savaşın 1940-46 yılları arasında başlayacağını, Fransa’nın güçlü bir ordu yaratmak için gereken özellikleri yitirdiğini ve İngiltere’nin adalarını savunmak için, bundan sonra Fransa’ya güvenemeyeceğini söylemiş, İtalya hakkında da şöyle demiştir:

-İtalya, Mussolini'nin yönetimi altında kuşkusuz büyük bir kalkınmaya ve gelişmeye sahne olmuştur. Eğer Mussolini, gelecekteki bir savaşta, İtalya'nın görünen büyüklüğünü, savaş dışında kalmak biçimiyle, gerektiği gibi kullanabilirse, barış masasında başlıca rollerden birini oynayabilir. Ancak korkarım ki, İtalya'nın bugünkü şefi, Sezar rolünü oynamak isteğinden kendisini kurtaramayacak ve İtalya'nın askerî bir güç yaratmaktan henüz çok uzak olduğunu hemen gösterecektir.

Atatürk, Amerika'nın geçen savaşta olduğu gibi, bu savaşta da tarafsız kalamayacağını ve Almanya'nın ancak Amerika'nın karışması dolayısıyla yenileceğini de eklemiştir. Ve âdeta kehanet derecesinde olan bu hayrete değer sözleri şöyle:

- Avrupa devlet adamları, başlıca anlaşmazlık konusu olan önemli siyasî konuları, her çeşit millî egoizmlerden uzak ve yalnız herkesin yararına olarak, son bir çaba ve tam bir iyi niyetle ele almazlarsa, korkarım ki felâketin önü alınamayacaktır. Çünkü, Avrupa sorunu İngiltere, Fransa ve Almanya arasındaki anlaşmazlıklar sorunu olmaktan artık çıkmıştır. Bugün Avrupa'nın doğusunda bütün uygarlığı ve hatta bütün insanlığı tehdit eden yeni bir güç belirmiştir. Bütün maddî ve manevî imkânlarının hepsini birden, dünya ihtilâli amacı uğruna seferber eden bu korkunç güç, üstelik Avrupalılar ve Amerikalılarca henüz bilinmeyen yepyeni bir siyasî yöntem uygulamakta ve düşmanlarının en küçük hatalarından bile kusursuz olarak yararlanmasını bilmektedir. Avrupa'da ortaya çıkacak bir savaşın başlıca kazananı ne İngiltere, ne Fransa, ne de Almanya'dır. Sadece Bolşevizmdir. Rusya'nın yakın komşusu ve bu ülkeyle en çok savaşmış bir millet olarak biz Türkler, orada gelişen olayları yakından izliyor ve tehlikeyi bütün çıplaklığıyla görüyoruz. Uyanan doğu milletlerinin anlayışlarını kusursuzca sömüren, onların millî isteklerini okşayan ve kinleri kışkırtmasını bilen Bolşevikler, yalnız Avrupa'yı değil, Asya'yı da tehdit eden başlıca güç durumunu almışlardır.

Söz Asya'ya gelince, Mac-Arthur şöyle demiştir:

-Düşüncenize tamamıyla katılıyorum. Avrupa ile Amerika devlet adamlarının asıl tehlikeyi görememeleri, bana da çok endişe veriyor. Böylelikle hepimizi tehdit eden bir düşmanın, büyük yararlar sağlayabileceği bir savaşa doğru sürükleniyoruz. Bana öyle geliyor ki, Avrupa'da başlayacak bir savaş, mutlaka Asya'ya da yayılacaktır. Ancak, büyük devletlerin Avrupa'daki yenilgilerini Japonya, Asya'daki arzularını uygulamak için fırsat sayacaktır. Amerika kuşkusuz buna ilgisiz kalmayacaktır. İster istemez sürükleneceğimiz böyle bir savaşta ise, Rusya Asya'daki nüfuzunu genişletmeye çalışacaktır. Eğer siyaset adamlarımız, o sırada, Rus yardımını ona büyük toprak parçaları verilmesi karşılığında satın almamak dirayetini gösterirlerse ne iyi, aksi taktirde, biz bir tehlikeyi yok etmeye çalışırken onun yerine daha büyüğünü koymuş olacağız. Bundan dolayı Rusya ile birlikte yapacağımız bir savaş, Avrupa sorunlarını olduğu gibi Asya sorunlarını da çözmekten çok uzak kalacaktır. Bitmez tükenmez insan kaynağına sahip bulunan ve üstelik Avrupa ile Amerikalı sanayicilerinin ihacat pazarı olan Asya, Rusya'nın nüfuzu altına girdiği gün, dava Bolşevizm için çözülmüş olacaktır. Ruslar, bunu bizden daha iyi anladıkları içindir ki, Asya'da çoğunlukla gözümüzden kaçan büyük bir çalışma gösteriyorlar. Bugün Çin'in önemli bir bölümü, komünist ajanların kontrolü altında bulunmaktadır. Eğer Amerika ve Avrupa devlet adamları, Çin'e gereken önemi vermez ve oradaki komünist karşıtı devlet adamlarını desteklemezlerse, Japonlar'ın yenilgisi komünistlerin Çin'deki zaferi olabilir. Aynı durum Mançurya, Kore, Hindistan, Hindçini, Birmanya için de geçerlidir. Bundan dolayı bence dünyanın geleceği Avrupa'da değil, Asya'da çözümlenecektir.

İki büyük asker arasındaki düşünce alışverişi bittiği zaman, Atatürk gülerek Mac-Arthur'a şöyle demiştir:

-Görüşlerimizde tam bir uygunluk var. Ancak dileyelim ki, durumu biz yanlış görelim ve dünyanın geleceğini ellerinde tutan devlet adamları haklı çıksınlar.

Cumhuriyet: 8 Kasım 1951

Lozan Barışı

24 Temmuz 1933

Lozan anlaşması, Türk milleti aleyhine, yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr anlaşmasıyla tamamlandığı sanılan, büyük bir yok etme girişiminin ortadan kaldırılması anlamına gelen bir belgedir. Osmanlı dönemine ait tarihte eşi geçmemiş bir siyasî eseridir.

Hâkimiyet-i Milliye

Amerika Büyük Elçisi'nin Söylevine Cevap

16 Ekim 1933

Amerika Büyük Elçisi Mr.Robert Pect Skinner'in kabulü töreninde elçinin konuşmasına cevap:

Sayın Büyük Elçi!

Saygıdeğer Amerika Cumhurbaşkanı'nın sizi yanıma olağanüstü temsilci ve büyük elçi olarak atadıklarını bildiren mektuplarını büyük bir memnuniyetle okuyorum. Aynı zamanda sizden bir öncekini geri çağırdıklarını bildiren mektubu da aldım.

İki memleket arasında var olan dostluk ilişkilerinin her sebeple kuvvetlendirilmesi hakkındaki isteğinizi bildiren sözlerinizi ve bu yolda sizden bir önceki saygıdeğer elçi tarafından yapılan kıymetli çalışmaya, tarafınızdan da devam edileceğine ait olan açıklamanızı özellikle övgüyle anarım.

Gösterdiğiniz içten duyguların memleketimin büyük Amerika Cumhuriyeti'ne karşı daima beslemiş olduğu dostluk duygularına karşılık geldiğine güvenebilirsiniz.

Saygıdeğer Amerika Cumhurbaşkanı'nın cumhuriyetimizin 10.Yıldönümü sebebiyle bana gelen tebrik ve dileklerinden dolayı çok duygulandım. Kendilerine, gösterdikleri bu incelikden ve ilgiden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Eziyetli bir mücadele sonunda ve büyük özverilerle Cumhuriyet idaresini kuran Türkiye, kurtuluşu için vatansever liderlerinin dahice yönetimi altında şanlı mücadeleler yapmış ve dünyaya yüksek vatanseverliğini ve kahramanlığını göstermiş olan Amerikan milletini övgüyle anmaktadır.

Büyük cumhuriyetinizin vatandaşlarının memleketimizde gerçekleşmesine çalıştığımız yenilik hareketlerine karşı derin ilgi göstermekte olduğu hakkındaki sözlerinizden çok memnun oldum.

Saygıdeğer Amerika Cumhurbaşkanı'nın, memleketin iktisadî kalkınması yolunda geçen uygulamalarını ilgi ve dikkatle izlemekteyiz. Bu uygulamaların başarılı olmasını candan ve gönülden dileriz.

Görevinizin yerine getirilmesi sırasında gerek benim, gerekse Cumhuriyet Hükümeti'nin desteğini alacağınıza güvenmenizi rica ederim.

Hâkimiyet-i Milliye 17.10.1933

İran Şehinşahı ve Türkiye–İran İlşkileri Hakkında Konuşma

16 Haziran 1934

Çankaya Köşkü'nde İran Şahı Rıza Pehlevi'ye verilen ziyafette söylenmiştir.

Büyük dostumuz ve saygıdeğer kardeşimiz Şehinşah,

Kardeş İran milletinin yüce başkanını Türkiye'de selâmlamakla duyduğum sevinç büyüktür. Ziyaretiniz bütün Türk milletini mutlu etti.

Türkiye- İran ilişkilerinin tarihi gözden geçirilirse bu iki memleketin dostluktan ayrıldıkları zamanlarda en zor devreleri yaşamış oldukları görülür. Halbuki milletlerimizin tabiî eğilimleri ve yüksek yararları gereği olan dostluk bağları kuvvetlendikçe, her iki millet kuvvetli duruma geldi ve rahatlık buldu. Türkiye Cumhuriyet'i, bu gerçeği tamamen anlayarak İran dostluğunu siyasetinin en temel ilkelerinden biri durumuna getirmiştir. Nasıl ki, mükemmel kişiliğinizin güçlü yönetimi altında komşu ve kardeş memlekette de aynı duygulara, aynı görüşlere kıymet ve önem verilmiş ve böylece sarsılmaz ve silinmez bir Türkiye-İran dostluğu kurulmuştur.

Değerli Şehinşah, memleketinizin bütün yükselişlerini ilgi ve sevgiyle takip ediyoruz. Yüksek iradenizin yaratıcı eserlerini en derin saygıyla karşılıyoruz. Türkiye ve İran, binlerce seneden beri yüklendikleri yükselme ve yükseltme rolünde bugün de kuvvetli ve kudretli adımlarla ilerliyorlar. Bu iki kardeş milletin, bu defa ziyaretinizle, bir kat daha yakınlaşan dostlukları uygarlık için, insanlık için, şüphesiz en sevinilecek sonuçlardan biridir. Barış ve dostluk içinde gelişmekten başka amaçları olmayan milletlerimizin, aynı zamanda genel barışa hizmet etmeyi en şerefli görev saydıklarına şüphe yoktur.

Türk milleti için unutulmaz bir anı bırakacak olan bugünü, tarih, yalnız Türkiye-İran ilişkilerinde değil, dünya barışında da sayılır günlerden biri olarak yazacaktır.

Dost ve kardeş milletin büyük hükümdarı, Türkiye'nin yüce dostu olan mükemmel kişiliğinizin daima yüce refah ve mutluluğunu dileyerek sağlığınızı kardeş milletin mutluluğunu ve Türkiye-İran dostluğunun verimli gelişimine diliyorum.

Hâkimiyet-i Milliye 17 .06.1934

İsveç Kralı ve Türkiye-İsveç İlişkileri Hakkında Konuşma

3 Ekim 1934

Memleketimizi ziyarete gelen İsveç Veliahdı Prens Güstav Adolf şerefine Çankaya Köşkü'nde verilen ziyafette söylenmiştir.

Altes Ruayâl,

Bu gece, yüce konuklarımıza, Türkiye'ye uğur getirdiklerini söylerken duyduğum, tükel özgü bir kıvançtır.

Burada kaldığınız uzca, sizi sarmaktan hiç durmayacak ılık sevgi içinde, bu yurtta, yurdunuz için beslenmiş duyguların bir yankısını bulacaksınız.

İsveç-Türk uluslarının kazanmış oldukları utkuların silinmez damgalarını tarih taşımaktadır. Süerdemliği, önü, bu iki ulus, ünlü sanlı sözlerinin derinliğinde sonsuz tutmaktadır.

Ancak, daha başka bir alanda da onlar erdemlerini, o denli yaltırıklı yöntemle göstermişlerdir. Bu yolda kazandıkları utkular, gerçekten daha az özence değer değildir.

Avrupa'nın iki bitim ucunda yerlerini berkiten uluslarımız, ataç özlüklerinin tüm ıssıları olarak baysak, önürme, uygunluk kıldacıları olmuş bulunuyorlar; onlar bugün en güzel utkuyu kazanmaya anıklanıyorlar; baysal utkusu.

Altes Ruayâl,

Yetmiş beşinci doğum yılında oğuz babanız, bütün acunda saygılı bir sevginin söyüncü ile çevrelendi. Genlik, baysal içinde erk sürmenin gücü işte bundadır.

Ünlü babanız, yüksek kralınız beşinci Güstav'ın gönenci için en ıssı dileklerimi sunarken, Altes Ruvayâl, sizin Altes Ruvayâl, prenses Louise, sevimli kızınız Altes Prenses İngrid'in esenliğine, tüzün İsveç ulusunun gönencine içiyorum.

Ayın Tarihi 1934, No:II, s.22-23

Dördüncü Kez Cumhurbaşkanlığına Seçilmesi Üzerine

1 Mart 1935

Kamutayın Sayın Üyeleri!

Kamutayca beni bu seçim devresi için de Cumhurluk Başkanlığı'na seçmek yönüyle, yüksek Türk ulusu adına göstermiş olduğunuz büyük güvenden dolayı eğilerek hepinize saygılarımı sunarım (Sürekli alkışlar).

Cumhurbaşkanı sıfatıyla Cumhuriyeti'n kanunlarına ve millî hâkimiyet esaslarına uymak ve bunları savunmak, Türk milletinin mutluluğuna sadık bir şekilde ve bütün kuvvetimle çalışmak, Türk devletine yönelecek her tehlikeyi tam bir şiddetle yasaklamak, Türkiye'nin şan ve şerefini korumaya ve yükseltmeye çalışacağıma ve üzerime aldığım görevin gereklerine hayatımı adamaktan ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veririm (Bravo sesleri, sürekli alkışlar).

Bayanlar, baylar! Bu içtiğim antla, üzerime aldığım onurlu ödevin kutsal olduğu kadar ağır da bulunduğunu pek iyi anlıyorum. Buna benim özel gücüm, ancak sizin, seçkin arkadaşlarımın, ayrılmaz birliği ve aralıksız yardımı ile yetebilir (Bravo sesleri, sürekli alkışlar). Bu değerli güvencin benden esirgenmeyeceğine imanım büyüktür (Sürekli alkışlar).

Arkadaşlarım, katınızdan çekilirken başladığınız önemli yurt ve millet işlerinde sizler için verimli, mutlu çalışmalar dilerim (Varol, yaşa sesleri, sürekli alkışlar

Havacılık Hakkında Konuşma

3 Mayıs 1935

Türkkuşu çalışmalarına başlarken
Etimesgut hava alanında söylenmiştir:

Bayanlar, Baylar!

Bizim dünyamız -bilirsiniz- topraktan, sudan ve havadan oluşmuştur. Hayatın da, temel ögeleri, bunlar değil midir? Bu ögelerden birinin eksikliği, yalnız eksikliği değil, sadece, bozukluğu, hayatı imkânsız kılar.

Hayatı, hele ulusal hayatı seven, onu korumak isteyen, yurdunun topraklarına, denizlerine olduğu gibi, havasına da ilginliği her gün biraz daha çoğaltmalıdır.

Bu ilginlik, saydığım hayat örgenlerine egemenlikle olur.

Natür insanları türetti, onları kendine taptırdı da. Ancak, insanların dünyada, yaşayabilmeleri için, onların tabiata egemenliğini de şart kıldı. Tabiata egemen olmasını bilemeyen yaratıklar, varlıklarını koruyamamışlardır. Tabiat onları, kendi unsurları içinde ezmekten, boğmaktan, yok etmekten ve ettirmekten çekinmemiştir.

Türk, bu büyük gerçeği, üzelden tanmak kapasitesini göstererek kapsal bir dölende, toprağı ve onun türlü ürünlerini insanlığa verimli kılmış, geniş denizlerde göğüslemedik dalgalar bırakmayarak, insanlığa genlik veren kültür yolları açmıştır.

Lâkin, yaşadığımız bu çağda, artık,insanlar, yalnız karada ve denizde kalmadılar. Tabiatın hava varlığının da içine daldılar.

Hayat için havayı, yalnız nefeslenmenin yetersizliği anlaşıldı. Gerekli ve gerçek olan hava egemenliği olduğu yalın olarak ortaya çıktı.

Bütün ulusların, büyük dölenle, üzerinde çalıştıkları bu yöneyde, Türk ulusu da şüphesiz, yerini almalıydı.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümet'i, kara ordumuzun yanında, donanmamızı kurarken, hava filolarımızı da, en son hava şartlarıyla düzenlemekten geri kalmadı.

Şahıslarıyla onur duyduğumuz, hava subaylarımız ve komutanlarımız da yetişmiş bulunuyorlar. Pilotlarımız her zaman ve her durumda, ulusun yüzünü ağartacak yüksek değerdedirler.

Lâkin arkadaşlar, bu kadarını yeterli görmek doğru olamazdı. Hava işine, onun bütün dünyada, aldığı önem derecesine göre yer vermek gerekliydi.

Bunu göz önünde tutan Cumhuriyet Hükümeti, havacılığı, bütün ulusun işlevi yapmak kararındaydı.

Türk, yurdun dağlarında, ormanlarında, ovalarında, denizlerinde, her bucağında, nasıl bir bilgi ve kendine güvenle yürüyor, dolaşıyorsa, yurdun göklerinde de, aynı şekilde dolaşabilmelidir. Bu ise, Türk'ü, çocukluğundan vatan kuşlarıyla, vatan havası içinde yarışa alıştırmakla başlar.

İşte, bugün burada bizi toplayan sebep, o kutsal işe başlama törenidir.

Havacılık kınavına gerçek sarılmalarından dolayı, hükümete, Genelkurmay Başkanı Sayın Mareşal'a ve Türkiye Hava Kurumu Başkanı değerli arkadaşım Fuat'a, burada, özel teşekkürlerimi sunarım.

Bu ödevimizi başarmada, bizden değerli yardımlarını esirgemeyen, dostumuz Rus Sovyet Cumhuriyeti'ne ve onun, Sayın Büyük Elçisi Bay Karahan'a önünüzde teşekkür etmekten kıvanç duyarım.

Türk çocuğu!

Her işte olduğu gibi, havacılıkta da, en yüksek düzeyde seni bekleyen yerini, az zamanda, dolduracaksın.

Bundan, gerçek dostlarımız sevinecek, Türk ulusu mutlu olacaktır.

Ulus 4.05. 1935

Ankara Halkevi'nde Bir Konuşma

26 Mart 1937

Ankara'da öğrenimde bulunan Bursalı gençlerin düzenledikleri Uludağ gecesinde söylenmiştir.

Arkadaşlar!

Bu gece buradaki toplantımızı ve benim hakkımdaki derin duygularınızı Celâl Bayar çok güzel ve canlı bir anlatımla bana bildirdi. Bu sırada dedi ki: "Siz genç arkadaşlar, yorulmadan beni takibe söz vermişsiniz." İşte ben özellikle bu sözden çok duygulandım.

Yorulmadan beni takip edeceğinizi söylüyorsunuz. Fakat arkadaşlar, yorulmadan ne demek? Yorulmamak olur mu? Elbette yorulacaksınız. Benim sizden istediğim şey yorulmamak değil, yorulduğunuz zaman bile durmadan yürümek, yorulduğunuz dakikada da dinlenmeden beni takip etmektir. Yorgunluk her insan, her yaratılmış için doğal bir durumdur. Fakat insanda yorgunluğu yenebilecek manevî bir kuvvet vardır ki, işte bu kuvvet yorulanları dinlendirmeden yürütür.

Sizler, yani yeni Türkiye'nin genç evlâtları, yorulsanız bile beni takip edeceksiniz. Ben bu akşam buraya yalnız bunu size anlatmak için gelmiş bulunuyorum. Dinlenmemek üzere yürümeye karar verenler, asla ve asla yorulmazlar. Türk gençliği amaca, bizim yüksek idealimize, durmadan yorulmadan yürüyecektir. Biz de bunu görmekle mutlu olacağız. Şimdi çocuklar eğleniniz.

Bundan sonra gençler "Dağ Başını Duman Almış" marşını söylediler. Bunun üzerine Atatürk eski bir anısını anlattı:

Arkadaşlar!

Ben 1919 senesi mayısı içinde Samsun'a çıktığım gün elimde maddî hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevî bir kuvvet vardı. İşte ben, bu ulusal kuvvete, bu Türk milletine güvenerek işe başladım. Samsun'dan Anadolu içlerine kırık bir otomobille gidiyordum. Yanımda öteden beri yardımcılığımı yapan Salih ve Cevat Abbas'dan biri bulunuyordu. O kırık otomobil Anadolu yollarında ilerlerken ben daima düşünür ve yardımcıma şimdi sizin şakıdığınız şarkıyı söyletirdim. Ben ,Türk ufuklarından bir gün mutlaka bir güneş doğacağına, bunun hareket ve kuvvetinin bizi ısıtacağına, bundan bize bir güç çıkacağına o kadar emindim ki, bunu sanki gözlerimle görüyordum. O şarkıyı okutup tekrar ettirmekten amacım Türk'ün bu güneşi doğunca başarılı olacağını anlatmaktır. Bu sebepledir ki, demin söylenen şarkı benim on sekiz senelik bir anımı tazeledi. Bu şarkıyı söyletmeye önayak olan genç bayana teşekkür ederim.

Cumhuriyet, 1.04.1937

Hatay'ın Bağımsızlığı Hakkında

1 Aralık 1937

Ulus Başyazarına demeç:

... Bunlarla ilişkili henüz ayrıntılı bilgi almadım. Eğer Suriye olağanüstü Komiseri Bay Dö Martel sancağa gelerek, Hataylıların bağımsız rejimine kavuştuklarını kendisi ilân etmedi ise ve bu nedenle Hataylıların bayramlarına onur vermekten kendini alıkoymuşsa buna diyeceğim yoktur. Hatay'da Fransız delegesi, Hataylıların çok istek ve heyecanla bayram yapmaları doğal olan bir günde, eğer Hatay Türklerinin özgürce bugünü kutlamalarını yasaklayacak önlemler almış ise, buna "yazık!" demekle yetinirim. Çünkü, böyle bir anlayış,

devletler arasında yüksek dostluk ilişkilerinin durum ve geleceği için, doğru yolda yürümek gereğinin henüz anlaşılamamış olmasından ileri gelir.

Çünkü her şeye rağmen, Türkiye Cumhuriyeti Hükümet'i ile Fransa Cumhuriyeti hükümeti arasında Cenevre'de imza olunan belgelerin belirlediği rejimin birinci aşaması, Hatay Türklüğü'nün yüksek kararlılık ve enerjisi ile başlamıştır. Başka türlü olmazdı ve bundan sonra da olamaz.

Buna, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk milletinin olduğu kadar, bu sorunda söz vermiş olan Fransa hükümetinin ve milletinin de onuru uygun değildir."

Balkan Antantı Hakkında Bir Konuşma

27 Şubat 1938

Çankaya Köşkü'nde verilen çay ziyafetinde Balkan gazetecilerinin dilekleri üzerine söylenmiştir.

Balkan ittifakı, bizim öteden beri samimiyetle üzerinde durduğumuz bir idealdir. Bu idealin her gün geniş bir alan üzerinde daha çok genişletilmesini ve yer almasını görmekle mutluyum. Bu konuda müttefik Balkan devletlerini yönelten ve yöneten kişilerin büyük hizmetleri ve başarıları ve ittifaka bağlılıkları övgüye değer. Bugün bu şekliyle bile hepimizin memnuniyetini gerektiren Balkan birleşik durumunun, bir gün birçok kimselerin akıllarından bile geçirmedikleri olgun şekli alacağına güvenim tamdır.

Bu yüksek ideale giderken, müttefik devletlerin başında bulunan kişilerin çalışmalarına, basının bile büyük hizmetlerinin geçmekte olduğunu görmekteyiz. Balkan milletleri basının, bu yüksek ideali kendi idealleri kabul etmelerini ve bu idealin gerçekleştirilmesi için bütün imkânlarla çalışmalarını kendilerinden dilerim. Basının şimdiye kadar aynı şekilde görevini yerine getirmiş olduğunu da tekrar etmeliyim.

Dünyada şimdiye kadar, başka başka milletlerin antlaşma yaptıkları ve asırlarca beraber yaşadıkları, tarihte görülmüştür. Bizim kurmak istediğimiz birliğin tarihte geçmiş olan birliklerin çok üstünde olmasını isteriz. Tarihi bu kadar yüksek bir idealin gerçek temel taşı, yalnız geçici politika kurallarında kalmaz. Bunun gerçek temel taşları gereklidir ki, kültür ve ekonomi özüyle dolu olsun. Çünkü kültür ve ekonomi her türlü siyasete yön veren esaslarıdır.

Herhalde beklediğimiz parlak günler, bizlerden bile uzak değildir. Bizden sonra gelecekler ise tabiî o günlerin parlaklığını mutluluklarla kutlayacaklardır.

Ulus, 28.02. 1938

Bursa'da Bir Konuşma

11 Mart 1938

Çelik Palas'ta şerefine verilen ziyafette söylenmiştir.

Geçen gün bana zırhlı savunma duvarlarından söz ediliyordu. Diyelim ki Maginot'dan... Benim inancım belki biraz ters düşecek ama, ısrar ederim ki bu duvarların yararına inanamıyorum. Çünkü savaşı insan yapar. Bundan dolayı insanın toprak üstünde bulunması gerekir. Köstebek gibi toprak altında, beton borularda veya zırhlı kulelerde oturtulacak bir kuvvet, önceden savaş dışı edilmiş bir kuvvet sayılmalıdır. Hareket yeteneğini kendi kendine yok etmiş olmakla bir savaşta yenilgiden başka ne kazanılabilir bilmem...

Son Balo, Nizamettin Nazif, s.24